

4/2
0

გეოგრაფია

8

1970

შოთა ბარამიძე — იროლიონ ივლიანოვილის სატირული კაზალიციისტიკა	126
თამარ კუპაძე — ეფრემ მცირეს სიზარძნე	133
რევაზ მიწვეილაძე — ...რბალთა წყალთა მღვკეპანი	138
ირაკლი ხოჭავრძე — ნეკრასოვის ლექსების აღმნიშნული ქართული თარგ- მანები	148
არჩილ ჩაჩიბაია — ბავშვთა ასაკობრივი თავისებურებანი და ქართული სა- ბავშვო ლიტერატურის ამოცანები	156

ფაქტები, მომონებანი

ნუგზარ წერეთელი — ნათელი ცხოვრების ფრცვლები	176
კონსტანტინე კონიაშვილი — პაოლო იაშვილი პაროქი	186

წიგნების მიმოხილვა

ნოდარ რუხაძე — ქველა ირთის შესახებ	191
------------------------------------	-----

მთავარი რედაქტორი ელგუჯა მალარაძე

სარედაქციო კოლეგია:

ირ. აბაშიძე, დ. ბინაშვილი, დ. ზამთარაშვილი, მ. ლეგანიძე, ვ. ძეგანი, ა. სულაქაძე-
რი, ა. ძუბუაძე, ე. ყიფიანი (პ/მგ. მდივანი), ს. შანშიაშვილი, დ. შენგელაია, მ. წულუ-
კიძე, ო. შილაძე, რ. ჯაფარიძე, ვ. ჯიბლაძე.

ტექნიკური რ. ნაკვეთი

რედაქციის მისამართი: თბილისი,
რუსთაველის პროსპექტი № 12.

ბალეფონები: რედაქციის — 98-55-11-
პ/მგ. მდივანის — 98-55-18, განყოფილებე-
ბის — 98-55-15, 98-55-17, 98-55-20.

გადაეცა ასაწყობად 24/VI-70 წ., ხელმოწერი-
ლია დასაბეჭდად 18/VIII-70 წ. ინაწყობის ზომა
7¹/₄ X 12, ქაღალდის ფორმატი 70 X 108¹/₁₆,
ფიზიკური ნაბეჭდი ფურცელი 12, პარობითი
ნაბეჭდი ფურცელი 16,8.

№ 02154 ტირაჟი 12.300. შეყვ. № 2003.

საქ. კა ცკ-ის გამოცემლობის სტამბა.
თბილისი, ლენინის ქ. № 14.

მუმილობით, უსიერო ტყაუბო!

რ მ მ ა ნ ი

* * *

ბუდაში ესესელებით გაჭედლილი სამი სატვირთო და ერთი მსუბუქი მანქანა შემოგრიალდა. მანქანები ზედ ბურგომისტრის სახლთან დადგნენ. ჩვეულებრივ ყაყანიტა და ზორზოციტ არ გადმოცვენილან მანქანებიდან გერმანელები და სოფელს არ მოსდებიან. დაბალი, ჩასუქებული შტურმფიურერი გადმოვიდა, სათვალე მოიხსნა, დააორთქლა, ცხვირსახოციტ გაწმინდა, გაიკეთა და ორი თითი ასწია. ერთი სატვირთო მანქანა იქვე დარჩა. ორმა გზა განაგრძო. ვერა კონსტანტინეს ასულის ეზოს რომ გაუსწორდნენ, უკანა მანქანიდან ესესელები სწრაფად ჩამოხტნენ და სახლს ალყა შემოარტყეს. ერთი მანქანა სოფლის ბოლომდე მივიდა, იქვე შემობრუნდა, სოფლის საბჭოს ყოფილ ეზოში შევიდა და შედგა.

თვით შტურმფიურერი კი სამი ესესელების თანხლებით ბურგომისტრის სახლისაკენ გაემართა. სახლთან რომ მივიდა, ისევ ასწია ორი თითი და რალაც ჩაისისინა.

ქიშქართან მდგომ სატვირთო მანქანიდან კისრისტებით ჩამოცვიდნენ ჯარისკაცები და წუთში ბურგომისტრის სახლ-კარიც ალყაში მოაქციეს.

შტურმფიურერმა სათვალე შეისწორა და მის წინ გაჭვიშულ ჯარისკაცს ძაღლივით მიუგდო, მიდითო.

ეტყობოდათ ეს ოპერაცია წინასწარ საგულდაგულოდ ჰქონდათ დამუშავებული, არ ჩქარობდნენ, არც განგაშს სტეხდნენ. სხვა დროს სახლს მისცვიდებოდნენ, კარებსა და ფანჯრებს შელუწავდნენ, სროლასაც ატეხდნენ, ამჯერად მსგავსი არაფერი მომხდარა. ჯარისკაცი სახლს მიადგა და საკმაოდ ფრთხილად დააკაუნა.

შორობმა, რა თქმა უნდა, გაიგონა მანქანების ხმაური, ფანჯარაშიც გამოიჭვივრიტა, ყველაფერი დაინახა. ასეთი რამ ხშირად ხდებოდა და არ გაპკვირვებია, მაგრამ ეზოს ალყა რომ შემოარტყეს, დაცეცხლა, თუმცა არც ეს იყო მოულოდნელი, გერმანელთა ასეთი „წინდახედულობის“ მოწმეც ბევრჯერ ყოფილა.

პირველ დააკაუნებაზე ხმა არ გასცა. უკვე ფეხზე იდგა და იცვამდა, მაგრამ პირველ კაყუნს მაინც გაუჩუმდა.

მეორედ უფრო ძლიერ, უფრო მკვახედ დააკაუნეს.

პავლემ კარი გამოაღო, იქვე პარმალზე შეჩერდა და დაუპატიჟებელ სტუმრებს მიესალმა. არც პერანგის ღილები ჰქონდა შეხბნეული და არც პიჯაკის. შტურმფიურერმა სალამზე ჩაიციტა, ოქროს კბილი გამოაჩინა და მადლობის ნიშნად

ოდნავ შესამჩნევად დააქნია თავი, თან სთხოვა გაჰყოლოდა.

პავლეს ბოგუშევსკის საკომენდანტოს ყველა მუშაკი ენახა, მაგრამ ამ ესესელს პირველად ხედავდა. ამ წუთში გეახლებითო, უთხრა, შებრუნდა და პირზე წყალი შეისხა. ჭარისკაცმა შტურმფიურერს გადახედა და თან შეჰყვა.

ეს კი აღარ მოეწონა შოროპს, მიხვდა ცუდად იყო მისი საქმე, მაგრამ არ დაბნეულა, ხელპირი დაიბანა, ღილები შეიბნია, ოთახი მოათვალიერა, საეჭვო ხომ არაფერი მრჩებო და გარეთ გამოვიდა.

მაღალი, ბეჭებში გაშლილი კაცი იყო პავლე შოროპი. შტურმფიურერს გვერდით ამყად მიჰყვებოდა, თავი ისე ეჭირა, თითქოს აქ უფროსი ის იყო და არა ესესელი.

ბურგომისტრი მსუბუქ მანქანაში ჩასვეს, აქეთ-იქიდან გერმანელები მოუსხდნენ. შტურმფიურერი შოფრის გვერდით მოკალათდა და ორი თითი ასწია. მანქანა ნელა დაიძრა.

შოროპს ცოლი და ორი შვილი ჰყავდა, კიმი და ვალოდია. ცოლ-შვილი ომის დაწყების პირველ დღეებშივე გახიზნა, საიმედო ადამიანებს გააყოლა და ახლა მისი აზრით სადღაც მოსკოვის ახლოს, შორეულ ნათესაეთან ეგულვებოდა. ამ მხრივ გული საგულეს ჰქონდა.

ერთხელ ბოგუშევსკის კომენდანტმა სრულიად მოულოდნელად ჰკითხა, ცოლ-შვილი სადა გყავსო, რატომ არ გამაცნობო. პავლე არც კი დაფიქრებულა, მაშინვე უპასუხა, სამწუხაროდ პირველ დღეებში მეც შევშინდიო, სხვათა ფეხის ხმას ავყევი და ცოლ-შვილი ევაკუაციაში გავგზავნეო, თუ როგორმე მივაწვდინე ხმა, აუცილებლად უკანვე დავაბრუნებო. თანაც მოიბოდიშა, პატიება დიდის ამბით ითხოვა, ეშმაკი შემიჭდაო, ენანობო, ასე რომ მგონებოდა ბენდიერი კაცი ვიქნებოდიო. ცოლ-შვილი გვერდში შეყოლებოდაო.

ეს იყო და ეს, ამაზე სხვა დროს აღარაფერი თქმულა.

მანქანა ნელა მიდიოდა სოფლის შარახე. პავლე აქეთ-იქით თვალს არ აცე-

ცებდა. იჭდა და სულ პირდაპირ იცქირებოდა, მაგრამ მას არ გამოუპარია. თუ რა ხდებოდა ბუდამი. ყველაფერს ცოცხების თვალთ წონიდა, ყოველ წვრილმანს ამოწმებდა. გულში იმედის ნაპერწყალი კიაფობდა, იქნებ არ არის გაშიფრული, იქნებ ჩვეულებრივი შემოწმებაა, ან სხვა საქმისათვის მოაკითხეს. ასეა თუ ისე, თავი უნდა დაიჭიროს, სიმტკიცე და სიმშვიდე ბოლომდე შეინარჩუნოს, თუ მთლად წასული არაა მისი საქმე. ეკადოს ამ ერთხელაც დაიძვინოს თავი, მაგრამ თუ გაცემულია, თუ უკვე იციან ყველაფერი და უკანასკნელად ხედავს თავის სოფელს?

— თქვენი ცოლი, ბავშვები სად არიან, ბატონო ბურგომისტრო? — თავი არ მოუბრუნებია, ისე იკითხა შტურმფიურერმა.

— სამწუხაროდ აქედან ძალიან შორს დარჩნენ, უფრო სწორად არც კი ვიცი ამჟამად სად არიან. ამაზე მე უკვე მოვახსენე ბატონ კომენდანტს. — პავლეს ფერი ეცვალა, რას და ასეთ კითხვას იგი ახლა არ მოელოდა. პასუხი მგონი რიგიანად გასცა, მაგრამ ამდენი არ უნდა ელაპარაკა.

— არ გენატრება ცოლი, შვილები, ბატონო შოროპ?

— უცნაური კითხვაა, ბატონო შტურმფიურერ, ცოლ-შვილი ვის არ ენატრება, ალბათ თქვენც დაგრჩათ სამშობლოში ცოლი, ბავშვები და ითმენთ.

შტურმფიურერს გაეღიმა. მანქანა ვერა კონსტანტინეს ასულის სახლს გაუსწორდა და დადგა. შოროპმა დაინახა თუ როგორ გამოათრიეს სახლიდან ვერა კონსტანტინეს ასული. საბრალო ქალისთვის მკლავები გადაემტვრიათ, მარცხენა ხელი მოტეხილი ტოტივით ეკიდა, მაგრამ არ კნესოდა. სახეზე მიწის ფერი ედო, იგი უკვე ცოცხლად მკვდარი იყო.

ქალი კონდახის ცემით აათრიეს მანქანაზე და ძარაზე დააგდეს. ოფიცერმა გვერდულად გახედა პავლეს და როცა

მანქანა დაიძრა, ისე, სხვათაშორის იკითხა:

— ვინაა ეს ქალი?

— მასწავლებელია.

— კომუნისტია?

— არა!

შტურმფიურერი მკლავებით საზურგეს გადააწვა.

— თქვენ რა, ბურგომისტრო, მხოლოდ ის მიგანჩნიათ კომუნისტად ვისაც ჯიბეში მინდატი უდევს? სული? ბინძური სული?

— მე მოძღვარი არა ვარ, სულის აზრები საიდან უნდა ვიცოდე. ეს ქალი მარტოხელაა, თავისთვის ცხოვრობს, სახლიდანაც კი არ გამოდის. ყოველ შემთხვევაში არც მე და არც პოლიციას საეჭვო არაფერი შეგვიჩინებია. თუმცა ეშმაკმა არ იცის მაგათი თავი, ქალისთვის მცხელა?

— მამ მარტოხელაა? სახლიდან არ გამოდის, თავისთვის ცხოვრობს და ბატონ ბურგომისტრს არაფერში აეჭვებს? — ახლა ინება თავის მობრუნება ოფიცერმა.

— ასე რატომ მელაპარაკებით?

— ველიკანოვი? არ გსმენიათ ასეთი გვარი ბატონო შოროპ? — სათვალე უცებ მოიხსნა და პავლეს ჩაღამებულ თვალებით ჩახედა.

— ვინ არის ველიკანოვი? — მშვიდად დაუბრუნა კითხვა ბურგომისტრმა.

— იმ ქალის მღვმერი, საყვარელი, იატაკქვეშელი. ვერც ახლა მოიგონეთ?

— თქვენ რა, იმ ვილაც ველიკანოვის თანამონაწილედ სომ არ მთვლით. მე ვგონი საკმაოდ შემამოწმეს, მენდობიან და ასეთი რამ არ შეკადრება.

— სამწუხაროა, მეტად სამწუხაროა. სოფელში, სადაც თქვენ ბურგომისტრად დაგნიშნეს, ცხოვრობს ქალი, მასთან შეეკედლებულია იატაკქვეშელი კომუნისტი. ბინაზე აქვთ რადიომიმღები, იკრიბებიან და ისმენენ დაუსჯელად, თქვენი ცხვირის წინ და თქვენ ამის შესახებ არაფერი იცით. მამ რა იცით, ბატონო შოროპ, რა იცით?

— ბევრი რამ, ბატონო ოფიცერო,

ძალზე ბევრი რამ, რაც შესაძლოა ვერც თქვენ გაგანდოთ, ეს ჩემი და ბოგუმეცსკის კომენდანტის ბატონ გაუტრანსონ ულბრიხის საქმეა.

მაპატიეთ, მაგრამ მე არც კი ვიცი ვისთან მაქვს საუბრის პატივი და ვაღებულები არა ვარ...

— ხმა ჩაიწყვიტე!

— ბატონო შტურმფიურერი!

პავლეს ისე უცებ გაუარეს ხელები, განძრევაც კი არ უცდია. თუმცა წინააღმდეგობის გაწევას რა აზრი ჰქონდა, მაგრამ ასეთ დროს ბუნებრივია ოდნავ მაინც გაიბრძოლებს კაცი, იცის ბრძოლა წაგებულია და ასე ცხვარივით მაინც არ დაჰყვება მტრის ნება-სურვილს.

ხელები გაუარეს და ამით ყველაფერი ერთბაშად აგრძობინეს.

მანქანა კი მიდის, ძალიან ნელა მიღოლავს სოფლის ბოლოსაკენ, ყოფილ სოფლის საბჭოსაკენ.

— ყველაზე ერთგული პოლიციელი მოგიკლეს, სოფელში ყოველ დამეძარწიან პარტიზანები თუ იატაკქვეშელები, რადიოს უსმენენ, ცნობებს იწერენ და ხალხში ავრცელებენ, ტყეებში პარტიზანულ რაზმებს ჰქმნიან, იარაღითა და ტყვია-წამლით ამარაგებენ და თქვენ ყოველივე ეს პირველად გესმით, ბატონო ბურგომისტრო?

— მე ბურგომისტრი აღარ ვარ. — შოროპმა გაკოჭილი ხელები ასწია. ოფიცერმა ჯარისკაცებს რაღაც უთხრა. პავლეს სწრაფად გაუხსნეს ხელები, სამაგიეროდ ჯიბიდან რევოლვერი ამოუღეს და შტურმფიურერს გადასცეს.

მანქანა სოფლის საბჭოს ეზოში შევიდა. აქ უკვე მთელი სოფელი მოერეკათ, ეზოს ერთ კუთხეში მიემწყვდიათ, მეავტომატები იღვნენ და შტურმფიურერის ბრძანებას ელოდნენ.

ოფიცერი დინჯად გადმოვიდა მანქანიდან, პავლესაც უბრძანა ჩამოსვლა.

პავლე წამოდგა, ახლა მოავლო თვალი სოფელს, ხალხს. სადაც სახლი იწვოდა. კვამლშერეული ცეცხლი მაღლა მიიწვევდა. ცივმა ოფლმა დაასხა, ეგონა ცეცხლი მისი სახლისთვის გაეჩინათ. თუ

ასეა, ვადარჩენაზე ფიქრიც აღარ შეიძლებოდა. გონება დაძაბა, ხანძრის ადგილი დაადგინა. ცეცხლი მასწავლებლის სახლს ეკიდა. ცოტა გულზე მოეშვა და მანქანიდან ყმაწვილკაცივით ჩახტა.

ახლა ხალხი შეათვალიერა. იქ მოხუცი გრიგორის გარდა მისიანი ვერავინ დაინახა. ესეც არ იყო ურიგო.

ხალხში სულ წინ ანა იდგა და მეავტომატე გერმანელს მშობლიურ ენაზე ემუსიანებოდა.

სატვირთო მანქანიდან ვერა კონსტანტინეს ასული ჩამოაგდეს, პირდაპირ მიწაზე ისროლეს. ქალი არც კი განძრეულა, მას ფაშისტი მივარდა, ხელი დაავლო და ეცადა ქალი ფეხზე დაეყენებინა, მაგრამ როგორც კი გაუშვა ხელი, მაშინვე დაეცა.

საბრალო ქალს წამებისაგან სახე დამანჭვოდა, სულ ერთიანად გაღურჯებულიყო, პირიდან სისხლი სდიოდა, და სიცოცხლის არავითარი ნიშანწყალი აღარ ემჩნეოდა. ფაშისტმა ვერა შტურმფიურერთან მიათრია.

ხალხმა გულსაკლავად ამოიგმინა. უმალ აკაკანდნენ ავტომატები, ხალხი მიწაზე განერთხო.

შტურმფიურერი ილიმებოდა, იგი ხან ხალხს მიჩერებოდა, ხან ვერა კონსტანტინეს ასულს გადახედავდა, ხან შოროპს.

პავლე გაფითრებული კი ჩანდა, მაგრამ თავი მაინც ისე ეჭირა, თითქოს ასეთი სურათის ცქერა მისთვის უჩვეულო არ იყო და არც არავისი ბედი აწუხებდა.

ვინ გასცა მასწავლებელი?

ნუთუ მხოლოდ ვერა კონსტანტინეს ასულის საწამებლად მოვიდნენ ესესელები?

რატომ გაუკრეს ხელები ბურგომისტრს?

რატომ ჰკითხეს, ცოლ-შვილი სადა გყავსო?

ვინ არის ეს შტურმფიურერი? საიდან იცის ველიკანოვი, საიდან იცის, რომ ვერას ბინაზე რადიომიმღები იდგა, რომ იქ იატაკქვეშელები იკრებებოდნენ? ვის შეეძლო გაეცა ამხანაგები, ვის?

ათასი ასეთი კითხვა ხანჯლის წვერით ჩხვლუტდა შოროპის გულს სჭინებას.

ესესელებმა სახრჩობელა აღმართეს. უცებ შეარჩიეს მოხერხებული ადგილი. მანქანიდან გამზადებული სახრჩობელა დიდის მოწიწებით ჩამოიღეს და დადგეს. ყველაფერი რომ გამზადდა, ერთმა ფაშისტმა თოკი დაქაჩა, შეამოწმა, გაუძღებს თუ არაო, პირდაპირ ზედ დაეკიდა, მერე ისე სწრაფად გააკეთა მარყუჭი, ეტყობოდა ამ საქმეში დახელოვნებული იყო. მარყუჭს ხელი გაჰკრა, გააქაჩა.

თოკი კარგა ხანს ქანაობდა, მსხვერპლს ელოდა.

ვერა კონსტანტინეს ასულს თავზე თოკი რომ ჩამოაცვეს, უბედურმა მხოლოდ მაშინ გაახილა თვალი, მაგრამ დანახვით აღარაფერი დაუნახავს. ესესელმა თოკის წვერი ხელზე დაიხვია, გულდაგულ მოეშადა და დაქაჩა.

ვერა კონსტანტინეს ასული ჰაერში გამოეკიდა. ესესელმა თოკი სახრჩობელას ბოძს მოახვია, ქალს ახედა და თავი დააქნია, თავისი ნახელავით კმაცოფილი იყო.

— ყველას ეს დღე მოგელით, ყველას უკლებლივ! — დაიყვირა ოფიცერმა და გვერდით მდგომ ესესელს რალაც უბრძანა. თავის მხრივ აქამდე იმ ესესელმა ჯარისკაცებს დაუღრიალა. ყველანი ხალხს მისცივდნენ, ავტომატების კონდახები და წიხლები დაუშინეს და გზის პირას საბძელში შერაკეს.

კონდახი ერთი-ორჯერ ანასაც მოხვდა, სწორედ იმ გერმანელმა ჩასცხო, ვისაც ცოტა ხნის წინათ მშობლიურ ენაზე ეძღურებოდა. ანამ ხელები სახეზე იტაცა. სისხლი ტვინში აუვარდა, ასეთი რამ ვერაფრით ვერ წარმოედგინა, ეგონა ახლაც ისეთი პატივით შეხვდებოდა მას ეს ოფიცერი, როგორც ოდესღაც კომენდანტი შეხვდა. მოვიდოდა, ხელს მოხვევდა, ხალხს მოაშორებდა და მსუბუქ მანქანაშიც ჩასვამდა. კონდახი პირველად რომ მოხვდა, გაკვირვებისაგან პირი დაალო, ხელები გაასავსავა და რა-

ლაც დაიყვინა, მაგრამ მისი ყვირილისათვის ყურადღება არავის მიუქცევია. მეორედაც რომ დაჰკრეს კონდახი დაბარბაცდა, ტყვილისა და შეურაცხყოფისიგან დაიკლანა, და აზმუვლდა. შიგ სახეში შესცქეროდა იმ გერმანელს და უცებ ისიც კი გაიფიქრა, რომ მას გერმანელი კი არა, გადაცმული პარტიზანი სცემდა. კონდახი რომ არ აკმარეს და წიხლიც უთავაზეს, მთლად შეიშალა, ოფიცრისაკენ გაიწია, მაგრამ ახლა მას მეორე გერმანელი სწევდა და საბძლისაკენ ბურთივით გაისროლა. ანა დაეცა, მაგრამ უცებ წამოიწია და საბძლის კარებისაკენ გაფორთხდა.

შტურმფიურერი საბძელთან მივიდა, ზიზლით შეხედა ხალხს, უნდოდა რაღაც ეთქვა, პირიც კი დაალო, მაგრამ უცებ გადაიფიქრა და შორივს დაუღრიალა:

— უთხარით ამ ღორებს, სანამ ველიკანოვი თავის ფეხით არ გამოცხადდება კომენდანტთან, ამ საბძელში ვაყურყუტებ, მერე სახრჩობელას გახედა, — ყველას ასე ჩამოვკიდებ. ჩამოხრჩობას თქვენით დავიწყებ, ბატონო ბურგომისტრო!

შორივი კართან მივიდა, საბძელი ხალხით იყო გაქედილი და შიგ აღარ შესულა, პირდაპირ დაიწყო:

— ხომ გაიგონეთ რა ბრძანა ბატონმა ოფიცერმა, თუ ველიკანოვი არ გამოცხადდა, ჩამოგვახრჩობენ. ასეთ შემთხვევაში ამათ სიტყვის ვატეხა არ იციან.

ხალხი აზრიალდა, აყაყანდა, ველიკანოვს არ ვიცნობთო, თვალითაც არ გვინახავსო. ხალხს მოხუცი გრიგორი გამოეყო, ქული მოიხადა ჭერ შორივს შეხედა, მერე ოფიცერს და მშვიდად თქვა:

— ველიკანოვს სოფელი არ იცნობს, ბატონო, თუ ბუდაში მართლა იყო ასეთი ვინმე, ხალხს ეს არ გაუგია და საიდან უნდა გააჩინოს. ჩვენ რა შუაში ვართ, ჩვენ რა შეგვიძლია, თუ ჩვენი დახრჩობა გნებათ, ბარემ ახლავე დაგვახრჩეთ, რაღას გვაწვალებთ. ასე არ არის ანა? — ყასიდად ჩაჰკიდა და დაიმოწმა გრიგორმა ანა, მაგრამ ანას პასუხი არ გაუცდა, იგი ძალღივით ყმუოდა.

გრიგორი დასწვდა, ძალით წამოაყენა ფეხზე, რაღაც თქვიო, ჩასჩურჩულა ყურში. ანას სახე წამოსიებოდა, მხებლები ამოლურჯებოდა, მაგრამ ახლა მას თვალი კი არა, გული სტკიოდა და მზად იყო ამ ჩასუქებულ გერმანელს ყელში სცემოდა.

— მე თვით გაუპტმანი ფონ ულბრიხი მიცნობს, — როგორც იქნა ამოვიმინა მან გერმანულად. — მე მის დავალებებს ვასრულებ და თქვენ ამისათვის, — თვალზე ხელი მიიღო, — პასუხს გაგებინებთ.

შტურმფიურერმა ერთი კი შეხედა ანას, გააფურთხა და სწრაფად გაემართა მანქანისაკენ. საბძელი ჩაქეტეს, კარს ურდული გაუყარეს და გუშაგები დაუყენეს.

სალრჩობელაზე ნელა, სულ ნელა ქანაობდა ვერა კონსტანტინეს ასულის ცხედარი.

სანამ სოფლიდან გავიდოდნენ, შტურმფიურერმა ყოველი მესამე სახლის დაწვა ბრძანა. ესეცელებმა დაუყოვნებლივ შეასრულეს მისი ბრძანება. ბუდა ცეცხლის ალში გაეხვია.

შორივი მანქანაში ჩასვეს, ისევე აქეთიქიდან მოუსხდნენ ესეცელები, ისევე შოფრის გვერდით გამოიჯგომა შტურმფიურერი და მანქანაც დაიძრა. მსუბუქ მანქანას სატვირთოებიც მიჰყვნენ. სოფელში ხუთი გერმანელი დატოვეს.

ერთი საათის შემდეგ ბოგუშევსკის კომენდანტის ახალმა თანაშემწემ გაუპტმანი ფონ ულბრიხს ამ ოპერაციის შედეგები მოახსენა. გაუპტმანი მოწონების ნიშნად თავს აკანტურებდა. შტურმფიურერმა გერმანელი ქალიც არ დაივიწყა, გაუპტმანი წამით ჩაფიქრდა, ანა გაიხსენა, მაგრამ თანაშემწისათვის საყვედური არ უთქვამს, იყოს საბძელში, ერთიორი ღამე გაათიოს, არ აწყენსო. გულში კი სხვას ფიქრობდა. ეს ღორი შტურმფიურერი ნაშეტანს იქაჩებო. დამოუკიდებლად მოქმედებს და დროზე უნდა აელაგმოო—ხმამალა კი ეს უთხრა თანაშემწეს: ხვალ არა და ზეგ ბუდაში მე თვითონ ჩავალო.

ამ ბოლო ხანებში გაუბტმან ფონ ულბრიხის ყოფნა-არყოფნის საკითხი ბეწვზე ეკიდა. ბოგუშევსკში, პირდაპირ საკომუნდანტოს წინ ესესის გრუპენფიურერზე თავდასხმა თვით ბერლინში შეიტყვეს. გაუბტმანის დაბატიმრებაში ევკო აღარავის ეპარებოდა, მაგრამ მან დროულად მიიღო ზომები, ყველაფერი მამას აცნობა — ის ხომ გერმანიაში ყველაზე ცნობილი მეფაბრიკის შვილი იყო. მამამისთან თვითონ ჰიტლერი მეგობრობდა და პატრუსა სცემდა. გაუბტმანსა ერთი დეპეშა მამას გაუგზავნა, მის პირად უფროსს კი ვიტებსკში ვრცელი მოხსენებითი ბარათი წარუდგინა და ყველაფერი თანაშემწეს, შტურმფიურერ ჰანს შულცს გადააბრალა. შულცს მაშინვე აყარა იარაღი, დააბატიმრა და ბნელ სარდაფში უკრა თავი.

საგანგებო შემთხვევის გამო ვიტებსკიდან ესესელებით გაქვდილი ოთხი მანქანა მოვიდა ბოგუშევსკში. გაუბტმანს უკვე თავი ქედში ჰქონდა, გრუპენფიურერის მკვლელობაზე ბერლინის აზრი იცოდა და როცა მის კაბინეტში ესესის ობერშტურბანფიურერი შემოიფეხმა დინჯად, ყოველგვარი შიშის გარეშე წამოდგა, მიესალმა და მოხსენებისას ზუსტად გაიმეორა, რაც დეპეშაში ჰქონდა აღნიშნული.

ვიტებსკის კომენდანტი გაუბტმანის მუშაობით კმაყოფილი არ იყო. იგი აქამდეც დაეინებით მოითხოვდა, რომ ამ ოლქის ყოველ რაიონში შექმნილი განსაკუთრებული ვითარების გამო კომენდანტებად მხოლოდ ესესის ოფიცრები ყოფილიყვნენ, მაგრამ ამ გაუბტმანს ადგილიდან ძერა ვერ უყო და მიხვდა, რომ მას ბერლინში საკმაოდ მაგარი კედელი იცავდა. ისღა მოახერხა, რომ თანაშემწედ თავისი კაცი დაუნიშნა და აი, ახლა გენერლის მკვლელობის მთელი დანაშაული სწორედ მის მიერ დანიშნულ ოფიცერს აწვებოდა მხრებზე.

ობერშტურბანფიურერმა შულცი ცალკე დაჰკითხა. შულცი სარდაფიდან ამოიყვანეს. სარდაფში წყალი მუხლამდე

იდგა და ისე იყო ტალახით ამოთხიპნილი, მისი ცნობა ყველაზე ახლომდებარე გაუბტმანს მიუტანდა. სანამ შეფთვან შეიყვანდნენ, უბრძანეს თავი წესრიგში მოეყვანა, მაგრამ არ ჰქნა, სახეზეც კი არ შეისხა წყალი და ასე განადგურებული და დამკირებული წარსდგა უფროსის წინაშე.

დაკითხვა დიდხანს გაგრძელდა. შულციმა ყველაფერი დაწვრილებით უამბო შეფს, უამბო როგორ მოქმედებდა იატაკქვეშა ორგანიზაციის წინააღმდეგ, რა ღონისძიებები ჰქონდა გატარებული ამ ორგანიზაციის ხელმძღვანელთა შესაპყრობად, ანატოლიც და მასთან დაკავშირებული ამხანაგებიც ახსენა.

— კომენდანტს ცოტაოდენი სიფხიზლე რომ გამოეჩინა და ჩემთვის ხელი შეეწყო, აქამდე ყველა იატაკქვეშელი აყვანილი მეყოლებოდაო. საჩვენო საქმეში გაუბტმანი ცუდად ერკვევა, მე კი არაფერს არ მენდობოდაო, სულ იმის შიში ჰქონდა, რომ თანამდებობა არ წამერთმიაო. გრუპენფიურერთან შეხვედრას რომ აწყობდა, ჩემთვის არაფერი უკითხავს. შეხვედრა თავისი სულელური ჰკუთ მოაწყო, ახლოს არავინ გაიყარა და ასეთი სავალალო შედეგიც ამიტომ მივიღეთო.

შულცი დარწმუნებული იყო, რომ შეფი იმ წამსვე ბრძანებდა მის განთავისუფლებას, სინანულსაც გამოთქვამდა, უდანაშაულო ოფიცერი სარდაფში როგორ ჩაგაგდესო, მაგრამ მისდა გასაოცრად, განთავისუფლების მაგიერ ხელები გაუკრეს და საეკილური მანქანით ვიტებსკში ჩაიყვანეს. აქ მთელი კვირა აწვალეს და აწამეს, ცემდნენ კიდევ. დღეში სამჯერ ამოჰყავდათ დასაკითხად და ისე დასუსტდა, უკვე სიკვდილის პირზე იყო მისული, მაგრამ რაც თქვა, იმაზე მეტი ვერაფერი დააცდინინეს. ან კი რა უნდა სცოდნოდა, თავდაც დაბნეული და გაოგნებული იყო, საკუთარ თავზე ბრაზობდა, იმ გოგომ ასე როგორ გამაცურაო. გულში ოდნავ დანაშაულს კი გრძნობდა, მაგრამ ამას ხომ არ გამახელდა.

შულცი სულითა და გულით ესესელი იყო. ამ ომშიც საკმაოდ დამსახურება მიუძღვოდა და ყველაფერი რაც მის გარშემო ახლა ხდებოდა, მაინც შეცდომად მიაჩნდა.

ყოველ დაკითხვაზე სწამდა, ახლა გამიშვებენ და ჩემს უფლებებში აღმადგენენო.

ერთ დღეს თვითმფრინავში ჩასვეს, ეგონა ბერლინში მიჰყავდათ, მაგრამ ფრენა ხანმოკლე აღმოჩნდა, სულ რამდენიმე წუთის შემდეგ თვითმფრინავი მიწაზე დაეშვა.

მინსკშიც იგივე განმეორდა, ოღონდ ცოტა უფრო მკაცრად და დაუნდობლად ეპურობოდნენ, ერთი-ორჯერ აწამეს კიდევ. შულცი გახდა, სახე ჩამოუყვითლდა, დაჩაჩანაკდა, მაგრამ წამებას ჯერჯერობით იტანდა, ჯიუტად იმეორებდა თავისას. მერე და მერე მოტყდა, სულით დაეცა და სულ თვითმკვლელობაზე ფიქრობდა.

ერთხელ დაკითხვისას ერთმა აზრმა გაუნათა გონება, თუმცა მაშინვე არ გაუმხელია. საკანში რომ შეაბრუნეს, ყოველივე აწონ-დაწონა, დააზუსტა და საათის შემდეგ ისევ ითხოვა დაკითხვაზე გაყვანა. მისი ხსნა იმაზე იყო დამოკიდებული, თუ როგორ გულწრფელობით მოახსენებდა უფროსებს თავის აზრს.

— მე დამნაშავე ვარ, — თქვა მან.—
ბოვეშევსკის კომენდატურაში ჩემი ადგილი ვერ განვსაზღვრე, ჩემი უფლებები ვერ გამოვიყენე და ყოველგვარი სასჯელის ღირსი ვარ. მე ვენდობი და იმედი მაქვს თქვენი დიდსულოვნების, წყალში ნუ გადამიყრით მცირეოდენ დამსახურებას, გამომიყენეთ. რუსული ენა კარგად ვიცი, ცოტაოდენი გამოცდილებაც მაქვს და მომეცით საშუალება, დანაშაული გამოვისყიდო.

ამ აღსარებამ მაშინვე დიდი ეფექტი ვერ მოახდინა, მერე ეტყობა ამაზე ვიღაც ჩაფიქრდა, რადგან მერე დღესვე შულცი მთავარ შეფთან შეიყვანეს.

აქაც გაიმეორა თავისი აზრი, ოღონდ უფრო ზუსტად, უფრო შთაგონებითა და ერთგვარი გატაცებითაც კი ლაპარა-

კობდა. ფიციც დადო, რომ ყოველგვარ დაეალებას შეასრულებდა, ყველაფერს არ დაზოგავდა და თავს გულგანსახებულად.

იგი გაანთავისუფლეს. რამოდენიმე დღე მინსკში დატოვეს, საგანგებოდ მოამზადეს და ერთ მშვენიერ დღეს ბოვეშევსკის კომენდანტის თანაშემწე, ესესის შტურმფიურერი ჰანს შულცი-ლეიტენანტ იგორ ვორობიოვად იქცა.

ვითმფრინავის ოლქს შულცი კარგად იცნობდა, მაგრამ იქ მასაც იცნობდნენ და მისი უკან დაბრუნება არ იყო მიზანშეწონილი, ამიტომ უბრძანეს, ბარისოვის ტყეებში მოქმედ ერთ-ერთ პარტიზანულ რაზმში შეეღწია და ემოქმედნა.

შულცმა რაზმში შეძრომა მართლაც მოახერხა. დამაჯერებლად გაითამაშა ტყვედყოფილი საბჭოთა მეათაურის როლი. ტყვეთა ბანაკი ისე აღწერა, რომ პარტიზანებს თმები ყალყზე დაუყვნა.

ვორობიოვს არავითარი პრეტენზია არ წაუყენებია რაზმის ხელმძღვანელობისათვის, პირიქით, თავი მოისაწყლა, ტყვედ არ უნდა ჩავვარდნილიყავიო, დამნაშავე ვარო, რიგით მეტროლოად განმარჯვებულ და ვეცდები ჩემი კაცობა დაგიმტკიცოთო.

ასეც მოხდა.

ვორობიოვი მეტყვიამფრქვევეთა ოცულში მეორე ნომრად დანიშნეს.

მალე პოლიციელთა გარნიზონის წინააღმდეგ გაილაშქრეს. ამ ოპერაციაში ვორობიოვმაც მიიღო მონაწილეობა, თავიც გამოიჩინა და როცა მეტყვიამფრქვევე მოუტყლეს, ჯერ ტყვიამფრქვევეს მიუჯდა, მერე წამოდგა, ეს ამხელა იარაღი ხელში დაიჭირა და ტყვია პოლიციელებს დაუშინა.

ვორობიოვის მამაცობის ამბავი მთელ რაზმს ვიედო.

იგი მორცხვად იღიმებოდა, უფრო მეტად ოხრავდა, მეგობარი მეტყვიამფრქვევის დაღუპვა აღარდებდა. დიდებული ბიჭი იყოვო, ნეტა მისი მოსახვედრი ტყვია მე მომხვედროდაო, მას გაცილებით მეტი სარგებლობის მოტანა შეეძლოო.

ტყვიამფრქვევი ისე გაწმინდა, სულ პრიალ-პრიალი გაუდიოდა. რაზმში მეთაურები აკლდათ და სულ მალე იგორ ვორობიოვი მზვერავთა ოცეულის მეთაურის თანაშემწედ დანიშნეს. აქაც თავი გამოიჩინა, პირველსავე გასვლაზე ორი პოლიციელი შეიპყრო და რაზმის მეთაურს მოჰგვარა.

ვორობიოვი არ ჩქარობდა, ჯერჯერობით ბრწყინებს არ აჩენდა.

თანამდებობა ბოგუშევსკის კომენდანტმაც შეინარჩუნა. მას ახალი თანაშემწე დაუნიშნეს. თანაშემწეს გულთბილად შეხვდა, ხელი ჩამოართვა, გვერდში მოისვია, ესაო და მუდამ ასეთი გულსხმიერი ვიყავით.

თანაშემწემ თავისი საქმიანობა ბურგომისტრთა შემოწმებით დაიწყო. მთელი დღეები თავის ოთახში იჯდა და ქაღალდებში იჩიჩქნებოდა. ბურგომისტრთა პირადი საქმეები მაგიდაზე ელაგა, კითხულობდა, ყოველ წერილმანს დიდის ყურადღებით უყვირდებოდა და თუ რომელიმე ბურგომისტრის საქმიანობა ოდნავადაც კი დაეკვივებდა, მის პირად საქმეს ცალკე გადასდებდა.

პავლე შოროპის სურათს დიდხანს უცქირა, ხან ასე ატრიალა, ხან ისე, პირადი საქმეც სამჯერ წაიკითხა. პირად საქმეში ჩაყვრებული იყო ცნობები, თუ რა სამსახური გაეწვია ბურგომისტრს გერმანიისათვის.

შოროპის მიერ შედგენილი გერმანიაში გაგზავნილთა სია გადაამოწმა და მაშინ ეჭვი გაუორკეცდა.

თანაშემწემ შოროპის გაცნობა და მასთან საუბარი მოისურვა. ამას ერთი საინტერესო ამბავიც დაერთო.

ერთხელ ბოგუშევსკის კომენდანტურაში ერმაკი გამოცხადდა. მან რატომღაც კომენდანტის თანაშემწესთან ისურვა განმარტობა. ერმაკი გულდაგულ განხრიკეს და შტურმფიურერს წარუდგინეს.

რაოდენ დიდი იყო ოფიცრის გაცეცმა, როცა ამ გამბდარმა, დაღუღლმა, თვალეზმირბლიანმა კაცმა გერმანულად დაილაპარაკა.

შტურმფიურერი მაშინვე წამოდგა, ერმაკს სკამი შესთავაზა, პეტერბურგადიდან კონიაკი გამოიღო და დაუსხვეს. ერმაკმა ოფიცრისა და მთელი გერმანიის სადღეგრძელო წარმოთქვა და კონიაკი გადაჰკრა, მერე დაჭდა, კაბინეტი მოათვალღერა და ყოველგვარი შესავალისა და მიკიბე-მოკიბვის გარეშე მოჰყვა თავის ბიოგრაფია. პირველი ომის შემდეგ ტყვეობა, მისი გერმანიაში ჩაყვანა, ბედნიერი შემთხვევით ანას გაცნობა, მასთან დაკავშირება, შერთვა და გვიან ისევ ბელორუსიაში დაბრუნება. მეორე ომის დაწყების პირველი დღეებიც მოიგონა. თქვენმა მოზრძანებამ ჩემს ოჯახს დიდი სიხარული მოუტანა, საბჭოთა ხელისუფლების მიერ მუდამ შევიწროებული ვიყავითო, სულ აღმაცერად, სულ იქვის თვალთ გვიცქერდნენ და ყოველ ღამე დაჰკრასა და გადასახლებას ველოდიოთ.

ანა ფრთხილად დაახასიათა, არ დაუბეზღებია, მაგრამ შიგა და შიგ ცოტა შხამიც ჩაურია, რაც სრულიად საკმარისი იყო იმისათვის, რომ გერმანულ ქალში ესესის ოფიცერს ეჭვი შეჰპარვოდა.

ერმაკმა რა თქმა უნდა ქართველი მეთაურის მოსვლა და მის ოჯახში ჩასახლებაც არ დაივიწყა. საკმაოდ დამაჯერებლად უამბო ოფიცერს ანას მიერ იმ მეთაურის გადარჩენა, მერე პარტიზანების თავდასხმის ღამე აღწერა, რითაც ოფიცრის ინტერესი ერთი-ორად გაზარდა.

ბუდის ბურგომისტრზე სიტყვა რომ ჩამოაგდო, ესესელმა, ყურები დაცქვიტა. არც ეს გამოპარვია ერმაკს და რაკი კომენდანტის თანაშემწემ მისდამი კეთილად განაწყო, სულ ენად გაიკრიფა, შეუნთო და შეუნთო. ესესელმა წერილმანებში ჩაჰკითხა და ჩაეძია. ერმაკი გამარჯვებას ზეიმობდა, იცოდა თუ არ იცოდა, რაც კი გაეგონა, ან თავისი თვალთ ენახა, ყველაფერი გადმოალაგა. სათქმელი გაწელა და გააზვიადა.

სწორედ გერმანიაში გაგზავნილნი მოიგონა. როგორც კი ერმაკმა ამ საკითხზე

ჩამოვადო სიტყვა, ოფიცერი წამოდგა, გერმანიაში გაგზავნილთა სია გამოიღო, ერმაკს წინ დაუდო და სათითაოდ დაახასიათებინა ამ სიაში მოხვედრილი ადამიანები. ყოველი კაცის თუ ქალის დახასიათებისას ოფიცერს თავისი დასკვნები გამოჰქონდა, უკვე დარწმუნებული იყო, რომ მისი გუმანი გამართლდა.

ერმაკი გრძნობდა, შორაობის საწინააღმდეგოდ თქმული ყოველი მის სიტყვა მიზანში ხედებოდა. ლეონ ცურანსაც მისწვდა, პოლიციელების მიერ მისი შეპყრობის ამბავი ისე ზუსტად მოჰყვა, თითქოს თვითონ ყოფილიყოს ამ ოპერაციის მონაწილე.

ცურანი რაიკომის მდივნის ადამ სტელმახის შემდეგ პირველი კაციო რაიონში, ყოველი ავი საქმის მოთავე და ორგანიზატორიაო. ხალხს თქვენს წინააღმდეგ ამხედრებსო, პარტიზანული რაზმების შექმნის ინიციატორი და სულის ჩამდგმელიც ის არისო. ბუდაში ერთი მარტოხელა მასწავლებლის ბინაზე იკრიბებიან, რადიომიმღებიც უნდა ჰქონდეთო. იმ ქალთან ვიღაც უღვაშებიანი კაცი ცხოვრობდაო, ცურანთან ერთად ისიც იატაკქვეშა ორგანიზაციის ხელმძღვანელი უნდა იყოსო.

— ყველაფერი ეს თქვენ თვითონ საიდან იცით? — ჰკითხა ესესელმა.

— ქართველი მეთაური ღამით საღლაც დადიოდა, გავიდიოდა შინიდან და ძალზე გვიან ბრუნდებოდა. მე რამოდენიმეჯერ გავყევი მას უკან. იგი ყოველთვის იმ მასწავლებლის ეზოში ჩადიოდა. ამან დამაგვიკვა. სხვა დროსაც ხშირად ვუთვალთვალე მასწავლებლის ბინას.

— თქვენი მეუღლე?

— ანა თქვენი ერთგულია, იგი კომუნდანტის პირადი აგენტია, მაგრამ ქართველმა გონება აურიო, უკვე მერყეობს და ძნელი ვასარკვევია ვინ-ვის გადაიბირებს, ჩემი მეუღლე იმ ქართველს, თუ ის ქართველი ჩემს მეუღლეს. მე ეჭვი არ მეპარება, რომ საბჭოთა მეთაური ჩვენს ოჯახში სტელმახის, ან ცურანის შემოგზავნილია.

შტურმფიურერმა თავის განუყრელ უბის წიგნაკში რაღაც ჩაინიშნა, მერე: — თავი ასწია, ერმაკს გაუღიმა.

— ცურანზე კიდევ გინდოდათ რაღაც გეთქვათ.

— დიახ, დიახ. ცურანი საშიში პიროვნებაა. ხალხს უყვარს, ხალხი მას ინახავს, თვალისჩინივით უცლის. ასეთი კაცი ჰყავდა გაბაწრული და ფორანზე დაკრული პოლიციას, მაგრამ ჰქუის ნატამალი არც პოლიციელებს გააჩნიათ. ფორნით ბურგომისტრს მიადგენ, არაყით გამოთვრენ. დილით კი ცურანი ფორანზე აღარ დახვდათ. რაო, ღმერთმა ახსნა და ზეცაში წაიყვანა? არა მგონია შორაობი ამ საქმეშიც უცოდველი იყოს.

შტურმფიურერი დიდხანს ფიქრობდა, მერე წამოდგა, ერმაკს მეგობრულად დაჰკრა ხელი მხარზე, მეტად მნიშვნელოვანი ცნობების მოწოდებისათვის დიდი მადლობა გადაუხადა, ბოგუმეგესკში ბინას დაჰპირდა, თან უბრძანა მასთან ყოველ მეორე დღეს გამოცხადებულიყო სათანადო საბუთითაც აღჭურვა და გაისტუმრა.

ესესელმა იმ დღესვე დაადგინა, რომ ვერა კონსტანტინეს ასულის ბინაზე აღარც ველიკანოვი ცხოვრობდა და აღარც რადიომიმღები იდგა. ვერასა და ანას მეთვალყურე მაინც მიუჩინა.

შორაობის დაპატიმრებას კი არ ჩქარობდა, არც ქართველი მეთაურისათვის უხლია ხელი. მთავარი იყო მათი ყოველი ნაბიჯი სცოდნოდა და იმედი ჰქონდა რომ დღეს თუ არა ხვალ, ან შორაობი, ან ის ქართველი მეთაური იატაკქვეშა ორგანიზაციის ხელმძღვანელთა თვშეყრის ახალ ბინას მიაკვლევინებდა.

იანოვოში ჩატარებული ოპერაციის შემდეგ გაცოფდა, მოთმინების უნარი დაკარგა და უცებ გადაწყვიტა ბუდაში წასვლა.

...შორაობის დაპატიმრებისა და ვერა კონსტანტინეს ასულის ჩამოხრჩობის ამბავი ტყეში შევიტყვე. რაზმში სწორედ წინა საღამოს გამოცხადდი, თვითონ სტელმახმა დამიბარა.

ნაშუადღევს ხუთი საათი იქნებოდა, შინ ფანჯარასთან ვიჯექი და ჩვეულებრივ სოფელს გავცქეროდი. ანა დილით გავიდა სახლიდან და ჯერ კიდევ არ ჩანდა. უცებ სტიოპა სენკევიჩის მოკვარი თვალი, ბიჭმა ეზოს აუარ-ჩაუარა, სახლისკენ არ გამოუხედა, მოშორებით შეჩერდა და სტევენა დაიწყო. სტიოპას შინ შემოყვანა არ შემეძლო, ანას ყოველ წუთში ველოდი და სტიოპა ჩემთან რომ ენახა, ვინ იცის რას იფიქრებდა. ანა სტიოპას მისიანად თვლიდა, სულ მიჩინებდა, შემახვედრეო, მაგრამ მე არ მიხდოდა იგი ანას გაცნობოდა.

სახლიდან გამოვედი, კარი ჩავეტე, ჩავახველე და საბძლისაკენ გავემართე. რა თქმა უნდა სტიოპამ, დამინახა, ჩემი დახველებაც გაიგონა და გამომყვა. საბძლის უკან შევხვდით ერთმანეთს, ხელი ჩამოვართვი, იანოვოს ამბები ვკითხე, რაღაც ზერტლედ და უღიმამოდ მიპასუხა. შევატყვე იგი ამჯერად სხვა დავალებით იყო მოსული.

— ორი საათის შემდეგ ტყისაკენ წადით, აი, იმ მიმართულებით. — ხელი გაიშვირა. — მე შეგხვდებით და რაზმში მიგიყვანთ.

ბიჭს ხელი ვტაცე, გულში ჩაეკარი და ჩავკოცნე.

— ეს ვინ დაგვალა, ჩემო სტიოპა?

— თვითონ ამხანაგმა სტელმახმა. მანამდე ფრთხილად იყავით, არავის დაენახოთ. თქვენს დიასახლისსაც ნუ დაელოდებით, საღმე დაიმაღეთ. დანარჩენს ტყეში გეტყვიან. წავედი. — გამიცინა, ხელი დამიჭინა და წავიდა.

თუთუნი შევახვიე, მოვუკიდე და მოვქაჩე. სიხარულისგან ისე ვიყავი აღტაცებული, ერთ ადგილას დგომა აღარ შემეძლო.

მას გადაწყდა, ტყეში ბიჭებთან მივდივარ. დღეიდან თავისუფალი ვარ და მორჩა ჩემი წამება. ცეცხლი წაჰკიდებია ამ სახლს, მე აქ აღარაფერი მესაქმება. ტყეში მივდივარ, ტყეში! აი, იქ იმ ტყეში, ამიერიდან იქაა ჩემი ბინა და კირსაც წაუღია სხვა დანარჩენი. მეღირსა, როგორც იქნა დამადგა საშველი.

ვიდექი, ტყეს გავცქეროდი და რაღაცას ჩემთვის ვჩურჩულებდი. ანა მომიახლოვდა, კატაქვრიუმეზარა.

— რას უყურებ ასე დაეინებით?

შევკრთი, უცებ მოვიხედე და ისე დავიბენი, ერთ ხანს პასუხიც ვერ მოვახერხე. ანა დაღლილი და დაქანცული ჩანდა.

გულს ვაყოლებ-მეთქი, ვუთხარი და გავუღიმე. შინ შევედი. ანა ტახტზე ჩამოკდა, ამოიოხრა

— რა იყო, მოხდა რამე? — ვკითხე.

— ვერ არის კარგად ჩემი საქმე, სიშა, ვერ არის! ბოგუშევსკიდან მივდივარ. იქ ვიღაც ახალი თანაშემწე დაუნიშნავთ, კინალამ დამაპატიმრა.

— შენ? — გავიოცე, მართლა გულით გავიოცე. — რა მიხდოა?

— არ მომეწონა მისი შემოხედვა, სიტყვა ვადამიკრა, ქალბატონო შენთვისაც მოვიცილო. წარმოგიდგენია? ეს შეკუთვნის მე მაგათგან?

— ვითომ რა უნდა მომხდარიყო?

— რა ვიცი, თავი მისკდება, მთელი გზა ტირილით გამოვიარე. ვფიქრობ, ეწვეალობ რა უნდათ? რას მერჩიან? შენ მაინც იცი ვინა ვარ, რას წარმოვადგენ, რა დამსახურება მიმიძღვის მათ წინაშე და მადლობის მაგიერია? შენთვისაც მოვიცილო, გაუბტმანი ვერ ვნახე. მიხდოდა მისთვის შემეჩვილა ჩემი ამბავი, ვიტებტკშიაო. რა ვქნა? როგორ მოვიქცე, ა?

— ნუ გეშინია, შენ ხელს ვინ გახლებს. თვითონ კომენდანტი გიცნობს და თანაშემწე რას გავიბედავს... ხვალვე ინახულე შენი შეფი. ექვი არ მეპარება, ტყავს გააძრობს თანაშემწეს.

— თუ გშია, ჰამე. მე არაფრის თავი აღარ მაქვს, უნდა დავწვე. — ლუმელზე ავიდა და გაუხდელად დაწვა.

ერთხანს ვიჯექი, თუთუნს ვაბოლებდი და ვფიქრობდი. ლუმელზე ანა ზღუქუნებდა, დრო ნელა მიიზღაწნებოდა, მერე ანას ზღუქუნი მიწყდა, ეტყობა ჩაეძინა. ფეხაკრეფით გამოვედი სახლიდან. ჯიბეში რევოლვერი და ნაღია მახ-

ნეკას ნაჩუქარი დანა მედო, საათს დაეხედე, სტიოპას მოსვლიდან საათნახევარი გასულიყო, ნელა გავყევი შარას. სოფელი რომ ჩავათავე, უკან მოვიხედე. მაინც ბებერი რამ მაკავშირებდა ბუღასთან.

მაშ ასე, მივდივარ, თვითონ სტელმახის ბრძანებით მივდივარ და ალბათ დღეიდან კრეზიენისკის რაზმის დაზვერვის უფროსი ვიქნები.

მივდივარ, ათასნობრი გეგმები მიტრიალებს თავში. რაზმის დაზვერვა საგანგებოდ უნდა მოვაწყო. ყველაფერი წინასწარ უნდა ვიცოდე, რაზმს გზა უნდა გავუკვლიო, მისი მოქმედების კერაში ვიყო. პირველი ბრძოლა, პირველი შეტაკება დაზვერვამ უნდა მიიღოს. ვასოს ჩემს ოცეულში გადავიყვანე, ამაზე მე მგონი უარს არ მეტყვიან, არ რატომ უნდა მითხრან უარი. მე და ვასო ერთად უფრო კარგად ვიბრძობდით... ანტონი ალბათ აღარ მიკადრებს, თვითონ ეყოლება ოცეული, თუ მეტი არა. მიშა ლიზუნოვს კი არამც და არამც არ დავთმობ. სტელმახის შეწყუბებაც რომ მომიხდეს, არც ამაზე დავიხვე უკან. მიშა ლიზუნოვისთანა მზვერავს სადიშოვი.

ანა?

ასე დარჩეს დაუსჯელად? რა მითითებას მომცემენ ხელმძღვანელები? ვაი თუ უკანვე გამომაბრუნონ... აჰ! ღმერთო, ნუ ჰქნას. უკანვე რატომ უნდა გამომგზავნონ. თუ რაიმე საგანგებო დავალევა, სტიოპას პირით ვერ ვაღმომცემდნენ?

რა დაძმარებულ ხასიათზე დაბრუნდა ბოგუშევსკიდან ჩემი დიასახლისი. ჰო, ჰო, რას გავიხარებ თუ თვითონ გერმანელებმა გააყოფინეს თავი ყულღში.

მაზნევა?

ალბათ მასთან კიდევ მომიწევს შეხვედრა ოდესმე.

სტიოპა დაეინახე, ბუჩქთან იჯდა, წამოხტა, მომეგება. გზა განვაგრძეთ, მალე ტყეში შევედით.

გზაში სტიოპას ვკითხე, იქნებ იცი რაზე მიბარებენ-მეთქი. დედის საფლავს

გვეცივებით, რაც გითხარით იმაზე მეტი არაფერი ვიციო.

ეროვნული

რაც უფრო ღრმად შევდევნიდი ტყეში, რაც უფრო ვუახლოვდებოდი ბანაკს, მით უფრო ვნერვიულობდი და ვღელავდი. ასე მეგონა საკუთარ სახელში მივდიოდი.

გუშაგმა შეგვაჩერა, პაროლი მოგეთხოვა. სტიოპამ უპასუხა.

უყურე ამ ბიჭს რამდენი სცოდნია!

რაზმის შტაბის მიწურში ადამ სტელმახი, ლეონ ცურანი და ივანე კრეზიენსკი დამხვდნენ. მივესალმე და ბრძანებისამებრ გამოცხადება ვუპატაკე. გულთბილად მიმიღეს, ხელი ჩამომართვეს. სტელმახმა გვერდით მომისვა. მიწურში ორი ჭრაქი ენთო, საკმაოდ თბილოდა.

— კმაყოფილი ხარ? — მკითხა სტელმახმა.

— მადლობას მოგახსენებთ!

— ერმაკს, შენს მასპინძელს უმადლე!

გაოცებისაგან პირიც კი დავადე. მოდი და ნუ გაგიყდები. იმ დღის შემდეგ, რაც ანამ ერმაკი სახლიდან გააგდო, მე იგი აღარ მინახავს, არც ანას უხსენებია მისი სახელი და ახლა საიდან გამოტყვრა? ამ ჩემს ტყეში მოსვლასთან ერმაკს რა კავშირი აქვს, რატომ უნდა ვუმადლოდე მას რაზმში დაბრუნებას?

— ერმაკი რა შუაშია, ამხანაგო სტელმახ?

— შუაშიც ისაა და ბოლოშიც. რა ეგონა შენს ფრაუსს, სახლიდან რომ გააგდო და მოიშორა, დაიკარგებოდა? გულხელს დაიკრეფდა და ენას ჩაიგდებდა? კარგად ვერ სცნობია ქმარი. ერმაკმა ცოლს სამაგიერო გადაუხადა ბოგუშევსკის კომენდანტის თანაშემწესთან და აბეზლა, შენც ზედ მიგაყოლა. ბუღაში რომ დავგვეტოვებინე, ველარავინ დაგინსნიდა. პავლე შოროპს კი ჭერ ზმა ვერ მივაწვდინეთ. იქნებ ამაღამ მოვახერხოთ მისი გაფრთხილება, თუმცა არა მგონია მას ასე უცებ სტაციონ ხელი. იმ შტურმფიურერს ბატის თავი თუ არ აბია, შოროპს არ დაიჭერს. ვილაც პოლიციელი მოუკლავთ, ფორანზე დაუგდიათ,

ცხენს ფორანი პირდაპირ ბოგუშევსკის კომენდანტურასთან მიუტანია. ჩვენ არ ვიცით ვინ მოჰკლა პოლიციელი, მაგრამ გასაგებია ვინმე ჩვენიანი გაასაღებდა.

— ის პოლიციელი მე მოგვკალი! სამივემ შემოძახედა.

— მოგვკალი, იანოვოდან ბუდაში რომ მოვდიოდი, ფორანით წამომეწია. მასთან ძველი ანგარიშებიც შეწონდა გასასწორებელი. გაიციენეს.

— ჩემი დიასახლისი კი, — განვაგრძე მე, — ორი საათის უკან ცოცხალ-მკვდარი დაბრუნდა ბოგუშევსკიდან, კომენდანტის ახალმა თანაშემწემ კინალამ დამაპატიმრაო.

— უკურე შენ! — ჩაიციინა სტელმახმა.

— თქვენ, თქვენ საიდან, — მინდოდა მეთქვა, საიდან იცით ასე დაწვრილებით ყველაფერი-მეთქი, მაგრამ სტელმახმა სიტყვა აღარ დამამთავრებინა, მხარზე ხელი დამკრა.

— შენზე ნაკლები მზვერავეები ნუ გგონივართ!

ივანე კრეზიჩისეკიმ მიწურიდან გამომაილა, მეორე მიწურისაკენ წამიძღვა. რაღაცნაირად სასაცილოდ მობაჯბაჯებდა და მე მაშინვე დავასკვენი, რომ იგი მწყობრის მეთაური არ იყო. მან მოშორებით მიწურზე მანიშნა, ჩაღი და ამხანაგებს გაეცანით.

მიწურში ჩავედი. აქაც ჭრაქი ერთო და თბილოდა.

ყველაზე ადრე ლიზუნოვმა მიცნო. მერე ვალოდია კორპუშევმა, ანტონიც იქვე იღვა, ტუჩები გაბუტული ბავშვივით მოეკრემა. მიყურა, მიყურა და გაშიცინა. ფოლადის კბილები მომანათა და უცებ გადამეხვია. მიწურში მყოფნი სათითაოდ მოვიდნენ, ხელი ჩამომართვეს, ადვილი დამითმეს.

ვასო არ ჩანდა. ლიზუნოვი მიმიხვდა.

— ვასო და ალიოშა დაზვერვაზე არიან!

— ვინ ალიოშა?

— ტარანენკო, არ იცი ალიოშა რომ გამოჩნდა?

— რას ამბობ, მიშა?

— კი, გამოჩნდა.

ალიოშა ტარანენკოს იმემავემ ძალზე გამახარა. მიწურში მყოფნი უცებ გამიშინაურდნენ, პატარა ვახშამიც გამიმართეს. მიშამ არაფერც გამოაძვრინა. ისე, რომ ჩემი რაზმში მოსვლა სათანადოდ იქნა შეფასებული და აღნიშნული. საწოლი ანტონის გვერდით გამიმზადეს.

მეორე დილით ადრე ავდექი, მიწურიდან ამოვედი. ტყეში საგრძნობლად ციოდა, მაგრამ მე ისე ვიყავი დანატრებული ტყეს, ამხანაგებს, რომ სიცივეს რაღას დავეძებდი. მთელი საათი ვიბორიალე ტყეში. სუფთა ჰაერს ღრმად ვისუნთქავდი და თავი უბედნიერეს კაცად მიმაჩნდა.

ვასო რომ დავინახე, გავშეშდი, ნაძვს ზურგით მივეყუდე და ვერაფრით ხმა ვერ ამოვიღე.

ვასო ჩემსკენ მოდიოდა, ისე ნელა მოაბიჯებდა, ცოტა არ იყოს გულიც კი მომივიდა. რატომღაც მეგონა, დამინახავდა თუ არა იყვირებდა და გამოიქცეოდა, თქვენც არ მომიკვდეთ, ისე მოსეირნობდა, თითქოს წუხელ ერთად ვყოფილიყავით დაზვერვაზე.

ჩქარი და აცერცეტებული ვასო არასოდეს მინახავს, მაგრამ კაცი სიცოცხლეში ერთხელ მაინც ხომ უნდა შეხტე.

— ვასო! — ვედარ მოვითმინე და დავიყვირე. — როგორ ხარ, ბიჭო?

— ვარ! — გადამეხვია.

— ჭრილობა?

ორი თითი შუბლზე მიიღო, ნახეო. შუბლზე კარგა მოზრდილი ნაიარევი აჩნდა.

— აქ შენზე ლეგენდებს ყვებიან. — გაიღიმა.

— რა ლეგენდებს?

— ვილაც გერმანელ ქალს დაუკავშირდა და დიდი ამბები დაატრიალაო. მართლა გხვრეტდნენ?

— ბიჭოს, შენ ყველაფერი გკოდნია.

— ჭურში კი არ ვზივართ.

— მხვრეტდნენ. ამათანა უსინდისო ხალხი გინახავს? ჩემისთანა ბიჭს კაცი ესვრის ტყვიას?

— აბა!

ნაძვის ძირას ჩამოვყვებით და მთელი ორი საათი ვყვებოდით ჩვენ — ჩვენ თავგადასავალს, მერე ჩვენი პირველი რაზმიც გავიხსენეთ. ის ბრძოლაც და ბანაქის განადგურებაც. ნავანიანი პოლიციელი ვასოსაც შეუნიშნავს, აქამდე დამასსოვრებია მისი მწითური სახე და იარა. მინდოდა გამეხარებინა, იმ გარეწარს დედა ვუტირე-მეთქი, მაგრამ აჩქრად გაჩუმება ვარჩიე. საუბრისა და ამბების მოყოლის დრო კიდევ ბევრი გვექნებოდა.

— იმ ყმაწვილს თუ იცნობ? — ვიდაც ტანბრგე, თბილ ქურქში გახვეულ მებრძოლისავენ გამახედა ვასომ. მებრძოლს თავზე თბილი ქუდი ეხურა. უღვაშები ისე დაეყენებინა, უცებ ველიკანოვი დაამიდგა თვალწინ. მებრძოლი შორიახლო შეჩერდა, გაიცინა.

— ალიოშა! ეშმაკმა წაგიღოს, მართლა შენა ხარ? — წამოვბტი, ისიც ჩემსკენ გამოქანდა, მკლავები ისე მომიჭირა, ძვლებმა ტაკა-ტაკუცი დაიწყეს.

ასეთი ბედნიერი წუთები ბევრჯერ არ დაგიდგება აღამიანს.

ამ წუთების დავიწყება არ შეიძლება. ...ოვანე კრეზიენისკიმი დამიძახა, მზევრავთა ჯგუფის წევრები დამისახელა. ჩემს სიხარულს საზღვარი არ ჰქონდა, მიშა ლიზუნოვი, ვალოდია კორპუშევი, ალიოშა ტარანენკო და ვასო ჩემს გვერდში იბრძოლებდნენ.

ანტონ სუხადოლსკი რაზმის პირველი ოცეულის მეთაურია.

მზევრავები შევკრიბე, გარდა ჩემი ბიჭებისა, ყველას გავეცანი. სულ თორმეტნი ვართ.

ბიჭებთან საუბრით კმაყოფილი დავრჩი, ასეთ ვაჟაკებთან შეიძლება სიცოცხლე.

საუბზე დამთავრებული არ გექონდა, რომ შტაბის მიწურთან რაღაც უჩვეულო ჩოჩქოლი ატყდა. მე მიწურისკენ გავიქეცი.

სტიოპა სენკევიჩი, რომელიც წუხელვე გააბრუნეს უკან, ახლა სულ ერთიანად გაფითრებული და აცახცახებული

იდგა სტელმახის წინ და ვერა კონსტანტინეს ასულის ჩამოხრჩობის ამბავს ჰყვებოდა.

სტელმახი ნერვიულად დასაჯებდა მიწურში, თითებს ატაკუნებდა, ლელავდა.

იქვე გადაწყდა, დამით ბუდას დავსხმოდით და საბძელში დამწყვედელი ხალხი გაგვენთავისუფლებინა. ბუდას ჩემზე უკეთ რაზმში ბევრი არ იცნობდა, ამიტომ არ გამკვირვებია, რომ ამ ამოცანის შესრულება მე მომანდევს. მზევრავებთან ერთად ბუდაში წასვლა ანტონ სუხადოლსკის ოცეულსაც ებრძანა.

მიწურიდან თან სტიოპა წამოვიყვანე, ცალკე გავიხმე და ბუდას ამბები დაწვრილებით გამოვყითხე, მერე გეგმა შევადგინე, დავაზუსტე და უფროსებს გავაცანი. ცოტა რამ შემისწორეს, სათანადო რჩევაც მომცეს. როგორც კი შეღამდა. ბუდასკენ გავეშურეთ.

ვიდრე მთლად არ დაღამდა, ტყიდან არ გამოვსულვართ. ტყის პირას ვისხედით და ვბჭობდით. სტიოპაც ჩვენთან იყო. თავდასხმა გვიან დამით სჭობდა. მთავარი იყო გუშაგები უხმაუროდ მოგვეხსნა, დაგვეხოცა, ან შეგვეპყრო.

სოფელში რომ შევედით უკვე ღამის თორმეტი საათი იყო.

დაზვერვაზე სტიოპა გავგზავნე, დავავალე ფრთხილად მიბარულიყო საბძელთან და გაეგო, ზუთივე გერმანელი იქ იყო თუ არა.

სტიოპა მალე დაბრუნდა და მომახსენა, ფაშისტები, ერთად სხედან და თვლემნო.

წავედით. საბძელთან შეუმჩნევლად მისვლა არ გავგვირვებია, ყველა გზა და მისასვლელი კარგად ვიცოდი. საბძლის გარშემო განვლაგდით. სტიოპა გვერდიდან არ მშორდებოდა.

საბძელთან ფაშისტები სხედან, თამბაქოს აბოლებენ, ჭერჭერობით ფხიზლობენ. მათი საუბარი კარგად მესმის. ჩვენ მიწაზე ვართ გართხმულნი, შესაფერ წუთსა და მომენტს ველით. იქნებ ჩაეძინოთ და მაშინ ბევრად ადვილი

იქნება მათი შეპყრობა, მაგრამ საუბარი არ წყდება, დრო კი არ ითმენს.

მიშა და ვალოდია ერთი მხრიდან, მე ვასო და ალიოშა მეორე მხრიდან გავხობდით. ანტონი გაფრთხილებული მყავს, როგორც კი თავს დაეცხნით დასაშინებლად ცეცხლი გახსნას. ფაშისტებთან სულ ახლო მივხობდით. ყუმბარის სროლა ადვილია, ხუთიოდე მეტრიდან ყუმბარას მთელ ჭგუფს კი არა, ერთ კაცს მოარტყამ, მაგრამ ყუმბარას შეუძლია ხალხიც იმსხვერპლოს.

მიშამ და ვალოდიამ დაგვასწრეს, ერთბაშად წამოცვივდნენ და პირდაპირ თავზე დაახტნენ ფაშისტებს. უმალ ჩვენც მივეშველეთ, ანტონმაც ცეცხლი გახსნა.

ამდენი ხმაური თურმე სრულებით არ იყო საჭირო. ხუთივე ფაშისტი განვდარალეთ, ხელები გავუკართ და ერთად დავეყარეთ.

საბჭოს კარი შევადეთ. ხალხი მიწაზე იწვა. შევეუძახე, გამოდით, თავისუფლები ხართ-მეთქი. ერთად მოაწყდნენ კარს, კინალამ გადამთელეს.

სახრჩობელადან ვერა კონსტანტინეს ასულის გვამი ჩამოვხსენით. მოხუც გრიგორის ვთხოვეთ, მასწავლებელი დაემარხა. გრიგორს ვილაცეები მიეშველნენ, ვერას ცხედარი ასწიეს და სოფლის სასაფლაოზე წაიღეს.

განკარგულებებს რომ ვიძლეოდი, ანა მომიახლოვდა, კატის თვალები მომანათა. არც ვაციე, არც ვაცხელე და ალიოშას მისი გათოკვა უუბრძანე. წამში დაუჭირა ხელები და სახრჩობელასთან მიათრია. მეც იქ მივედი.

— გითხარი, შენი ხელით მოკვდები-მეთქი და აი, დადგა ეს წუთიც.

რადას უცდი, ჩამომაცვი კისერზე თოკი და დაშვიდე!

— შენს ბინძურ სისხლს ვერ ვაგვისერი, შენივე სახლისკაცებს ვუბრძანებ ჩამოგახრჩონ. მიშა! ერთ-ერთ ფაშისტს ხელები გაუხსენი და აქ მომიყვანე, სწრაფად!

ლიზუნოვმა მასზე ბევრად მაღალი, ზონზროხა ფაშისტი მოიყვანა.

— რიგითი ხარ? — ვკითხე რუსულად.

— ეფრეიტორი.

— რუსული იცი?

— ცოტა, ძალიან ცოტა. — იგი მთელი თავის უზარმაზარი ტანით კანკალებდა.

— მომისმინე, ეს ქალი გერმანელია. მას ბევრი ადამიანის ცოდვა აწევს კისერზე და სწორედ იმ კისრით უნდა დაეკიდოს აქ. შენ შეგიძლია მისი გადარჩენა. აირჩიე, ან შენ ჩამოკიდებ გერმანელ ქალს, ან შენ ჩამოკიდებთ სახრჩობელაზე.

წამითაც კი არ დაფიქრებულა, ანას ეცა და ისე უცებ ჩამოაცვა კისერზე თოკი, კიდევ რომ მომენდომებინა, ვერ შევაჩერებდი.

— გახსოვდეს, ფრაუ, მე კი არა, შენიანი გახრჩობს. გაყიდვით კი, შენმა მეუღლემ, ერმაკმა გააყიდა.

შეებრუნდი და იქაურობას გავეცალე.

...მეორე დილით ბოგუშევსკის კომუნდანტთან ჰაუტმან ფონ ულბრიხთან ერთად ბუდაში მისი თანაშემწეც მობრძანდა.

მანქანა სოფლის საბჭოს ეზოში შეაგვლევს. ჰაუტმანი მანქანიდან ჩამოხტა და სახრჩობელასთან მივიდა.

სახრჩობელაზე მისი ყველაზე ერთგული აგენტი ეკიდა.

გზის ბინაზარი!

რომ მეგრძნო,
— რა ვარ, —
მე ვხედებოდი ქარსა და ყინვას,
თაკარა მზეში ვიშუშებდი უღმობელ
ტკივილს,
ვეჭიდებოდი ხან სიპ ტინებს,
ხან ჩაებღაოდი,
შორეულ, უცნობ უფსკრულებზე
ზვაეთა დინებას,
ხან ანთებული სანთლის ალზე
ვასვენებდი სულს,
ხან შენზე ლოცვით ვაღამებდი
ჯანჯისფერ დღეებს,
ხან ბნელ ტაიგებს მივარღვევდი იმედიანი.
ჯიუტი,
უმნო,
თავმოყვარე,

ჩვილი
და შკაცრი,
ხან მყუდრო ადგილს ვპოულობდი
ჩემთა ფიქრთათვის,
მუხის ჩეროში ვაგზნებდი
ჩემს სულს...
ხან შმაგ ზვირთებში ვიკაეებდი სხეულს,
რომელიც
მიენდო მზეს და
მიწას მადლიანს,
ვიბრძოდი, ვგრძნობდი, მოვიდოდა
ის დღე,
რომელსაც
საგაზაფხულო სიმღერა ჰქვია!..
დღე დაბადების,
აღზევების,
ჩუმი სიბერის,
ტივრთთა კირთების და ყრუ სამარის...

სიმღერას ჩემსას
გადაულახავს სიერცეები,
მაღალი მთების იქით მსმენია,
სიმღერას შენსას შევხვედრივარ
მთვარიან ღამით,
და მთელი ღამე იმ ტკბილ ჰანზე მიოცნებია.
მე ვუთვალთვალე შენს ნაბიჯებს შუალამისას,
მე ვუდარაჯე შენს ძილს, შენს ვნებას,
შენს მწუხარე დღეს, შენი სახლის დირესთან ვიდექ,
ხოლო მზე როცა მოგეახლა.

განვდექი განზე, —

შენს ლხინს გავუქვც.

შენს აღზევებას...

მომეცი ხელი.

ლამის, მზის, მთვარის ბინადარო,

მომეცი ხელი,

ჩვენ ორივენი — ერთი ვართ ქვეყნად,

ხელი ჩაგვიდოთ,

ჩვენ ვინც დიდ მზეს ვუმღერით ერთად,

ჩვენს შორეულ და

უანგარო ძმას,

მზის ბინადარო,

მომეცი ხელი!..

ნაკადულების, ჩანჩქერების უჩინო ხილში

აურზაური მოვიშორე შენი ბაღისა,

სიჩუმე დადის ჩემს შორიახლოს...

გარინდებული ხეების ჩრდილში.

ნაკადულების, ჩანჩქერების

ურიცხვ რიალში

ლხინს ეძღვეიან ჩემი დღეები.

სავსეო ფერთა იდუმალებით.

მიწავე, გაწვალებს ნაბიჯების ჩემის ხმაური.

ცაო, ამავსე ოცნებებით და მიმატოვე.

ბრძოლით აღანთე ქარო, სული,

მხურვალე მზეო, დააწყნარე და დაამშვიდე.

მე მესმის შორი, სიხარულის მაუწყებელი

ზარების რეკვა.

იდიდე პანგო; გააღმერთე რამ ზეციური!...

ჩვენ ერთად დიდხანს ვბაასობდით ლამის

მოსვლამდის, —

გვეჯეროდა ჩვენი, — მართლაც ვცხოვრობდით.

რა დაგარქვა შენ, სიამაყევე, —

ლერწამი სწორი,

თავმოკვეთილი ჭანდაკება, თუ ლამის მწუხრში

შორეულ ცაში მეტეორის გადაქროლება?!..

ასე ესმოდა ვიღაცას წუთი,

და წუთის ფასი რა იყო მაინც.

ასე იხსენებს ვიღაცა იმ შორეულ თრთოლვას.

ასე ვიფიწყებთ ჩვენც დღევანდელს,

რომ გავიხსენოთ ოდესღაც მერე.

გადმოვეცემი შენს ფართო ხელებს,
 მიწაო, ვიცო.
 ახლა კი მინდა დავისვენო.
 რომ მკლავმა ჩემმა ღონე ადიდოს.
 აურზაური მოვიშორე შენი ბალისა,
 ლხინს მოვლიან მოწყენილი ჩემი დღეები,
 და იწვის სული ნალვერდალი, როგორც ღაღარში,
 ნელი ციაგით, იწვის რადგან, რომ არ იწვოდეს,
 ჩაქრება იგი
 და ნახშირი იქნება მხოლოდ.

ისევ იბაღობას უსიერ ტყეში

ისევ ჩამოიჭროლებთ
 ჰეი, ნიაღვრებო,
 ისევ მოხერგავ ჩვენი ეზოს ნაპირთან
 ნარიყს —
 ადიდდები შენც, მაჭარეულო!...
 ისევ გადმოივლით შავ-შავო ღრუბლებო,
 ისევ გაწუწავთ ტყეებს წვიმით
 და გასწევთ თქვენთვის!..
 შენს სანახავად კვლავ შეგაწმავს
 იორღას გაგა,
 (იმ ბავშვურ დღეთა ახლაც მახსოვს
 სიმორცხვის ფერი).
 კვლავ აკიაფდება მტვრის კორიანტულით,
 და სოფელს სტუმრებით გაახარებს გზა..
 ტურაანთ სანდალაც,
 შენც ალბად წარაფში,

კვლავ დაეწაფები ანკარა წყაროს წყალს,
 და დილა ადრიან,
 ჩემი ძმა თალღაურში
 დაჰბერს საბერველს და გაკვერავს ნამგალს.
 ჰეი, გასაფხულო, შენც კვლავ ააბიბინებ,
 მდელოებს, ხავერდებს მოაგებ მთას,
 უსიერ ტყეში კი იბაღობებს ჩიტი,
 ისევ ნაღვლიანად, მარტოდ და ობლად.
 ისევ აბღავლდება შუაფხოს ხეებში,
 ირემი დაჭრილი ფხოველის ტყვიით,
 ისევ იღიადებს ჩემი საქართველო,
 დიდი მზით,
 დიდი მთვარით,
 დიდი მთით,
 დიდი ზვრით...

შენ იხნაბოლი ამაყი გედი

შენ იქნებოდი ამაყი გედი,
 სამიზნე ყველა უნდო ბრპენისა
 და ცად აწვდილი მყინვარის ქედი
 ჩამოდნებოდა შენი ვნებისგან.

იფრენდი, ალბად, თავმოწონებით
 და ცადგამლილი შენი ფრთებივით,
 გაიყოლებდი ბევრის ოცნებას
 და ფიქრს,
 შორეულ ლაგვარდებივით...

შენ იქნებოდი ამაყი გედი, —
 ღამეს დასცემდა შენი სინაზე,
 იამაყებდა თვით შემომქმედი
 და თავს დახრიდა ხვედრის წინაშე.

შენ იქნებოდი ამაყი გედი,
 სამიზნე ყველა უნდო ბრპენისა
 და ცად აწვდილი მყინვარის ქედი,
 ჩამოდნებოდა შენი ვნებისგან...

ჩვეულებრივი არ არის ეს დღე,
ეს დღე შენს სახელს უფრო ადიდებს,
მე ასე ვფიქრობ, რადგანაც მენდე,
და ყოველ წუთში გითვლი ნაბიჯებს,

შენით იწყება ეს წყალდიდობა,
მე შენით ვიგრძენ თავდავიწყება,
არ უწერია ამ დიდ მინდობას.,
არც გამუქება, არც დაბინდება.

შენ დააყენე ჩემთვის დარები,
შენ აცმევ სამოსს დედაბუნებას,
ასე არავის არ ეყვარები,
ვერც ასე შესძლებ სხვის ერთგულებას.

მუდამ მოგიხმობ, გავყურებ შენს გზებს,
ეუკრთი შენს დიდსა სულთა ელვებას,
შენს მეტი ასე ვერავინ შესძლებს,
ჩემს დამშვიდებას, ან აღელვებას.

შკათათვევ,

საით მიედინები,
წყაროებისკენ?..
ჩრდილებისკენ?..
კალოებისკენ?..

ხეობებისკენ?

ფერად-ფერად მდებლობებისკენ?..

წიხებისკენ?..

თუ ტყისპირის ქოხებისაკენ?..

შკათათვევ, საით

მიედინები?!

მე შენ მივლინი

მე შენ გიმღერი ჩვეულებრივად,
ისევე, როგორც თენდება დილა,
ანდა მთაში ნახირი მიდის,
ან, როგორც მშვიდად და უდრტვინველად
მზე თავის სხივებს მიწაზე გაშლის...

ისევე, როგორც გუთანა სჭრის
ყამირის შავ ბელტს,

ანდა მთიბავი ბალახებს თიბავს,

მე შენ გიმღერი ჩვეულებრივად,
როგორც მშობელი მიმღეროდა პატარას
ნანას,

პაპაჩემი რომ ღიღინებდა ვენახის ქოხში,

მე რომ ვტიროდი პატარა და
უგონო ჯერაც,

მე რომ დავრბოდი, აღმა-დაღმა
ზაფხულში ველად,

ისე უბრალოდ, ფეხშიშველად
და უზრუნველად,

მე შენ გიმღერი ჩვეულებრივად,
სამყაროს სივრცის უსაზღვროებაე,

ზეციდან დაბლა დაცემულ
ნაწილო მცირე,

მიმოიხედე, რა დიდი ხარ,
სურვილი მიწის!...

შენ დააოკე სამყაროს დრტვინვა,
შენ ქარიშხლებიც დაიმორჩილე,
შენ მზით აბნელებ ღამის უკუნეთს,
მიმოიხედე რა დიდი ხარ
აღამიანო!

— რა პატარა ხარ!

— რა მცირე ხარ!

— რა უმწეო ხარ!

გახსოვს, როგორღაც ჩაგესმოდა
ოდესღაც ყურში?!

ო, იმის შემდეგ შენ იარე,
სქებნილი ყველგან.

რომ საკუთარი თავი გეპოვა...

დღეს კი შენია ყველაფერი,

ამ ლექსის ბწყარიც,

ღამის ბურუსში გზას რომ ანთებს

ის შუქნიშანიც.

მე შენ გიმღერი ჩვეულებრივად,

ისევე, როგორც მიმოდიან ხევში ნისლები,

ან ღამე წვევა ტრამალებზე,

პატარა ბიჭი სალამურს რომ აკუნესებს
მინდვრად.

მე შენ გიმღერი

ჩვეულებრივად!

თბილი რძე

მ ო თ ხ რ ბ ა

ბინდდებოდა.

პელომ გომურიდან თბილი რძით საესე ქოთანნი გამოიტანა, მკერდზე მიიხუტა, მარცხენა მკლავი მოხვია და მარჯვენა ხელით კარის საკეტი გადა-
რაზა. გომურიდან ხმელი ჩალის შრი-
ალი ისმოდა. ქოთანნი ორივე ხელით და-
იჭირა და პალატისაკენ გზას რომ და-
დგა, მოეჩვენა, ქართასთან, საცალ-
ფეხო ალაგეს იქით, ვილაცა იდგა. სახ-
ლის სოხანიან აივანზე რომ ფეხი შე-
დგა, მოიხედა, მაგრამ ალაგეს ბოსტნის
ცერალბული ღობე ეფარებოდა და ხეი-
რიანად ვერაფერი გაარჩია. პალატის
კარი ფეხით შეაღო, ქოთანნი ბუჭერზე
დადგა და უკან მობრუნება დააპირა,
მაგრამ გადაიფიქრა. ალაგე ვიწრო, სა-
ნამუსო შუკაში გადიოდა, საიდანაც
საქონელი საძოვარზე მიჰყავდათ და მე-
ზობლები რაიმე საქმეზე ან საციქველ-
ზე ამ აკინჭიხებულ ორღობეში არ და-
დიოდნენ.

პელოს სახლის წინ კონინდარიანი,
მშვენიერი ეზო აქვს და ვერცხლის-
ფრად შეღებილი რკინის ჭიშკარიც, რო-
მელიც ასფალტიან შარავზას გადაჰყუ-
რებს.

„იმ ლაფოში და ნაკელში კაცისშვი-
ლი გაივლის?!“ — თავი გადააქნია —
„რა ღმერთის წყრომა დამემართა“..

რალაც ბინდბუნდში მოელანდა. მიხეც
კარებისაკენ წამოვიდა.

— კატის ჭირმა გაგწყვიტა! — ქალი
უკან შეტრიალდა, მაგრამ თავლია ქო-
თანთან კატა არ დაუნახავს.

რძე მომინანქრებულ ქვაბში გადა-
წურა.

შუკაში ვილაც დიდი ხნის უნახავი ნა-
ცნობი მოელანდა.

გაწურულ რძეში კვეთი უნდოდა ჩა-
ესხა და არ ჰქნა.

ვილაც დიდი ხნის უნახავი ახლობელი
მოელანდა.

ქვაბს თავი დააბურა. გარეთ დაბინდ-
და.

„ვილაც კი არა,... დასწყევლოს ღმე-
რთმა, თვალს მაცლდება — იმის მაგიერ,
რომ სინათლე აენტო, ოთახის წინა ფა-
ნჯრის ფარდა გადასწვია, ეზოს გახედა,
არავინ ჩანდა, — თუ ვინმე მოსასვლე-
ლი იყო, ჭიშკრიდან უნდა მოსულიყო“.

ფარდა ჩამოეშვა, გაასწორა.

„აქეთ საით ვიხედები, შუკიდან,
ალაგესთან მომელანდა“.

ღუმელში ცეცხლი განელბულიყო.
ორი ღერი ნაპობი შეშა შეაგდო, კარი
მიხურა. კარის საპაერო სამკუთხედ
ჭრილში ნაკვერცხლების წითელი სინა-
თლე ჩანდა. ღუმელის ქვეშ კატა
იწვა და პელოს ისევე რძე მოაგონდა.

„სანამ თბილია, მანამდე უნდა ჩავ-

კვითო“ — ბუჯერს მიუბრუნდა, თაროსკენ ხელი წაიღო, სადაც კვებით საესე ქილა ეგულებოდა.

„ის ჩემი ცოდვით საესე მომეჩვენა...“

თაროსკენ წაწეული ხელი გულზე იტაცა და დაფაცურდა, მაგრამ ამისთვის ისევ გომურისკენ წასვლა არ ღირდა. „ის“ თუ მოეჩვენა, მაშინ მართლა მოჩვენება ყოფილა. შეშინდა.

ამიტომ გლახა მარტოხელა ადამიანი. ძაღლიც რომ ვერ იშოვა ხეირიანი! ძაღლი, ადამიანისა არ იყოს, ჯიშინია საძებარი. ჯიშინი კი ყველაფერი ჭირს.

მარტოხელა ადამიანი დასწყევლოს ღმერთმა!

პელომ რაც მეორე ქალიშვილი გაათხოვა და პატრონს ჩააბარა, კედელ-ყურე ერთბაშად დაყრუვდა, ეს ალბათ უმცროსი ქალიშვილის გიემეჟი ხასიათის გამოც მოხდა. მისი მოსვენება არ იყო, მთლად აკლებული ჰქონდა ეზო-გარემო.

ალბათ დრო რომ გაივლის, პელოც მიეჩვევა მარტოობას. „ის“ ხომ გადაიკარგა და გადაიკარგა, მაგრამ პელო მარტო არ ყოფილა. ექვსი-შვიდი წლის ორი ქალიშვილი დარჩა სამპატრონო, გზაზე დასაყენებელი და აბა მარტოობისათვის ვილას ეცალა.

იბრუნა, იბრუნა წუთისოფლის მძიმე ბორბალმა და კაი თექვსმეტმა წელიწადმა ჩაიარა...

ახლა შვილებმა თავისი ბუდე მოქმებნეს და პელომ ინდოეთში გადაუფრენელი ღედა მერცხალივით იგრძნო ცივი შემოდგომა. ეულად დარჩენილ ქალს ახლა მეტი დრო აქვს და „ის ცოდვით საესე“ ამიტომ თუ მოელანდა...

კი, ბატონი ხარ, მაგრამ რატომ ჭიშკართან არ მოელანდა, რატომ ეზოში ბალახზე გავლილის უხმაურო ნაბიჯების ხმა არ მოესმა. რალა მაინც და მაინც იმ უკაცრიელ, საქონლისაგან ალაფებულ შუკაში მოეჩვენა.

კატა წამოდგა და ნაზად დაიკნავლა, თბილი რძის სუნს თავისებურად მოეფერა.

„ძროხას ჩალა ჩავუყარე, ძეძუზე ხბოც გამოვაშორე, კარები ჩავკეტე... არა, იქ, ალაგესთან ვილაღობო...“

რა უნდა იმ ლაფოში რამ ჩაიყვანა.

კატა ბუჯერთან მივიდა და მალა აიხედა.

— ციხვა, შე უწმინდურო!

პელომ ქვების საბურავს მძიმე ქვასა-ნაყი დაადო, კატას რომ არ გადაეგდო და პალატის უკან, სოხანიან აივანზე გავიდა.

„კოკით წყალიც მოვიტანე — გაიფიქრა და შეჩერდა — მართლა მომეჩვენა ის ჩემი ცოდვით საესე?!“

ალბათ მერე და მერე მიეჩვევა მარტოობას.

საღამოსი ლილისფერი ბინდი იწილებოდა და მალე ჩამოხნელდებოდა.

„მერე გარეთ ვეღარ გამოვალ, ჯერ კიდევ იცნობს კაცი კაცს... ნეტავი ჩემს ქალიშვილებს თუ აგონდებათ დედამისი...“ პელო ეზოში გამოვიდა, წინ წაიწია, სანამ ბოსტნის ღობეს გასცდებოდა, და ალაგეს გახედა.

— „ღმერთო, შენ დამიფარე, ეს ოჯახო, მართლაა ვინმე?!“

ქალმა მარცხენა ხელი გულზე მიიღო და მკლავიც მკერდზე მიიბჯინა, თითქო რძით საესე ქოთანს არ გამოივარდესო.

„ქუქუმალობიას ვთამაშობთ — შერცხვა ქალს და დაჯერებული ნაბიჯით გომურისაკენ წავიდა. — თუ მართლა ვინმეა, დაიძახებს“. სარაზავი რომ გახსნა, ისევ ქართისკენ გაიხედა.

„თვალში ვერ ვიხედები, თუ მართლა ისაა, ის ჩემი ცოდვით საესე?!...“ ძროხამ დაიბრუტუნა.

გომურში შევიდა. კარი მიხურა. შიგ ისედაც ბნელოდა და საქმეზე რომ შესულიყო, კარს არ მიხურავდა...

„ამოილე ხმა, შე ენა ჩასაციებლო!“

მიაყურა. კრინტი არავის დაუძრავს.

„ალბათ დამიძახა, მაგრამ ეს მგლის არჩივი ძროხა ხმელ ჩალას გლეჟს, რას გაიგონებ.“

გამოვიდა. საკეტი ისევ გადაარაზა და პალატისაკენ გასწია, მაგრამ სანამ ბო-

სტნის ცერამულ ღობეს გასცდებოდა, ხმა რომ არავინ მიაწვდინა, შეჩერდა.

„საცაა დაღამდება და გადამრევს ეს ოჯახდსაქცივი“.

ახლა გამოშფეველ დააჩერდა.

„კი, ისაა, თუ... ვინცაა კია და...“

— ქე ხარ ვინმე? — ნამეტანი ხმა-დაბლა მოუვიდა.

„შიში არ უნდა შემატყოს“.

— ვინა ხარ, რა სულიერი ხარ, ამო-იღე ხმა!

„ყრუ-მუნჯია ეს ოხერ-ტიალი?“

— ვინ ხარ, არ გეყურება!

„მუნჯი მუნჯია, ყრუ ყრუა, მაგრამ ხველ ხესავით რატომ დგას!“

— რამ გაგაქვაა, შე ენაჩასაქვავე-ბელო!

მოჩვენება შეინძრა.

„ლაპარაკი ესმის“

— გზა დაგებნა, შე უბედურო, ვი-ლაცა ხარ? — რატომღაც ღმობიერად თქვა ქალმა, ალბათ მისკენ წასვლა რომ უნდოდა.

მოჩვენებამ თავი ჩააკიდა.

— შუკაში თუ მოემწყვდეი, გამო-დი, შე საცოდაო, ალაგებ და ეზოზე გადაიარე!

მოჩვენება არ განძრეულა.

„ისაა, ის ჩემი ცოდვით სავეს“.

პელო აღჩქარებლად მივიდა ალა-გესთან და იქიდან მომდგარ კაცს მი-აჩერდა. ქალმა იცოდა, თექვსმეტი წლის მანძილზე კაცი როგორ უნდა შე-ცვლილიყო და მამინვე იცნო.

— ანდუ!.. ხმადაბლა წამოცდა ქალს.

კაცს რკინიგზელის გაქეპილი კოკარ-დინი ქუდი ეხურა. თმა ყვრიმალბთან მთლად გათეთრებოდა.

კაცს თავი არ აუღია, არც პასუხი გა-უცია, ხელი ალაგის სარისაყენ წაიღო და ცერა თითის ფრჩხილით ხველი აკა-ციის შემშალი ქერქის გაცლა დაი-წყო.

— ანდუყაფარი ხარ?!

კაცი ცარიელ-ტარიელი იყო.

— რომ აღარ ვიცი ვინაა! — თქვა ქალმა, მაგრამ ეს უკვე ზედმეტი იყო

და ქალს შერცხვა. გაჩუმდა, სათქმელი არაფერი ჰქონდა და გაჩუმდა. კაცი ღობის გადაღმა იდგა, არც იცნებოდა და პასუხს ელოდა.

პასუხს?!

რის პასუხს, პასუხი თვითონვე თქვა, თვითონვე დაიხურა რკინიგზელის მწვა-ნე კანტიანი ქუდი, დაჯდა მატარებელზე (მატარებელზე მანამდეც იჯდა) და პა-იდა...

ახლა ღობის გადაღმა იდგა, მატარე-ბელზე აღარ აგვიანდებოდა, აღარსად აღარ აგვიანდებოდა და ქალს შეეძლო ეფიქრა, აეწონ-დაეწონა. კაცი ლაფიან შუკაში იდგა. აქ არავინ არ მიდიმოდი-ოდა. ქალს ფიქრს არავინ შეუშლიდა, არც თავმოყვარეობას შეულახავდა.

ახლა ამით ამბავში სოფელი ვერ ჩაე-რეოდა და თავის დაწერილ, ან დაუწე-რელ კანონს ვერ უკარნახებდა.

„მუდამ ასეთი იყო, — გაახსენდა პე-ლოს, — ქალებთან მისასვლელი სამა-მადლო გზები ყოველთვის იცოდა“.

კაცმა აკაციის სარს შემშალი ქერქი ხელის დადებამდე გააცალა, სარი თვით აღარ აგვიანდებოდა და ქალს შეეძლო კიდევ ბევრი ეფიქრა.

ქალს ბევრი ჰქონდა ნაფიქრი და თავ-ნატხიცი, მაგრამ ახლა ისევე ის აგონ-დებოდა, „ამ ცოდვით სავესმ“ რა კარ-გად იცოდა გზა...

„ცოდვით სავეს“ აღჩქარებლად აცლიდა სარს შემშალ ქერქს.

დაღამდა.

„დროც იცის — პელოს გაღიმება მოუნდა, — ჩემი ქალიშვილი რომ გაუ-თხოვარი იყოს... ან დიდი ხნის გათხო-ვილი... არ მოვიდოდა“.

„გზაც იცის, დროც იცის“...

ნაცოლებს ახლა ეს ნაქმარევის ღი-რსებად მიაჩნდა.

ქალს არ უნდოდა ეს ღობის გადა-ღმა ატუხული კაცი გამოგდებული, მიტოვებული, დაჩაჩანაკებული და დაბეჩავებული ყოფილიყო, არც ის, რომ „მას აქეთ“ თექვსმეტი წელიწადი იყო გავლილი და არც ის, თვითონ რომ ნაცოლები იყო. ამას თუ დაბეჯი-

თებით გაიხსენებდა, ეზოზე არც გადა-
არებინებდა.

არა, ნაცოლები იყო, მაგრამ თექვს-
მეტი წლის ნაცოლები უბრალოდ ქა-
ლია და მეტი არაფერი... ქალთან მი-
სასვლელი დრო და გზა კი იცის...

„თექვსმეტ წელიწადზე მეტია...“ —
ქალს ყოველთვის ახსოვდა განშორების
წუთები, მაგრამ ახლა მოუნდა უფრო
ადრე ყოფილიყო „ის დღე“, თუნდაც
ერთი წლით ადრე მაინც, მაგრამ თექვს-
მეტ წელზე მეტი არ იყო..

„დრო იცის, უფრო ადრე რომ მო-
სულიყო... არც დაგვიანება ივარგებ-
და, იმ დროს მოვიდა, კაცს იცნო-
ბდა და მეტი არა. უფრო გვიან, სულ
რომ ჩამოლამდებოდა, მერე მთლად
უცხო ვინმედ მოეჩვენებოდა, უფრო
ადრე, დღის სინათლეზე, თვალეში
რომ შეეხედა, თვალებს დრო ვერ
ერევა, თვალეში თვალეზად რჩება...“

სალამოს მიმჭრალ სინათლეზე ქალ-
მა ტანზე დაიხედა.

„ნამეტანი შინაურულად ვარ, ხა-
ლათი უნდა გამომეცვალა, ახლა სა-
გარეო კაბა კი არ იყო საქირო, მაგრამ
არც ასე ვარგა. მან იცის, როდის და
როგორ, მე კი არა...“

აკაციის სარზე ერთი მტკაველა კან-
გაცლილი ადგილი შებნელებულში თე-
თრად ჩანდა.

„ვეტყვი, რომ წავიდეს, მოცილდეს
აქაურობას, მაგრამ ამდენ ხანს რომ
ვყოყმანობდი აღარ დამიფერებს, იცის,
იცის, მართლა როდის ეუბნებიან უარს
და როდის არა“.

„იქნებ აქამდე არც გაუგია, რომ
მეორე ქალიშვილიც გაუთხოვდა და
ამბის საკითხავად მოვიდა“. — ქალს
უსამველოდ დაწყდა გული, ისე, რო-
გორც „იმ დღეს“.

„მაშინ რაღა ამ ტალახში გადავარდა,
რაღა ამ ღრღში ჩადგა და რაღა ისეთი
დრო შეარჩია, კაცი კაცს იცნობდა და
მეტი არა?“

„არა, სად უნდა წავიდეს, რაც არ
უნდა იყოს, მამა როგორი მამა ეს
სხვა ამბავია, მაგრამ მამა...“

— ანდუყაფარ, თინა გათხოვდა!
კაცმა თავი შეუშინებლად დასაქნა,
ქალისათვის სიბნელეს ზელო... (ს) შექმ
შლია, დანახა, მაგრამ შეეძლო „არ
დაენახა“ და განაგრძო, — რომ გაგემო,
ქორწილის დღეს მოხვიდოდი?

კაცმა თავი გააქნია. ქალს შეეძლო
ისევე „არ დაენახა“.

„იცის, დრო, მაშინ შვილები არ მი-
იღებდნენ, ნათესავეები არ მიიღებდნენ“.

მაშინ ქორწილი იყო პელოს ოჯახში
და ვერც ნაცოლები გაუღებდა ფარ-
თოდ კარებს.

— აბა მე არ გაგახსენდებოდი... —
ამის თქმა არ უნდოდა და ენას კბილი
დააჭირა.

კაცი ისევე აცლიდა შემბალ ქერქს აკა-
ციის ხმელ სარს.

— კარგ ბედში ჩავარდა... — ვერ გა-
დაწყვიტა „ჩვენი“ ეთქვა თუ „ჩემი“.
ქალიშვილი და გაჩუმება არჩია.

კაცმა ეს ამბავი იცოდა, ან ამ წუთ-
ში ამისთვის არ ეცალა და ყური არ
შეიბერტყა.

ქალმა ცას ახედა.

„წვიმდეს მაინც ეს დასაქციევი, ან
ძალიან სიცივე იყოს, ვეტყვოდი, გადა-
იწყვიტე, ან გადაიბთე და წადი-თქვა-
რა ვქნა, რა ჯანდაბა ვუყო“.

— სხვა რა გითხრა, ანდუყაფარ,
წადი ახლა!

მოეჩვენა, რომ კაცი შეტორტმანდა
და მაშინვე მიაშველა:

— ხომ იცოდი, შუკაში ტალახი იყო,
ეზოზე გადაიარე და წადი, დამეა,
მაინც ვერაფერს დაგინახავს!

კაცმა სარს ხელი მოავლო და ალაგე-
ზე გადმოალაჯა.

„იცის დრო“...

ქალი წინ გამოუძღვა და მალე ინანა,
სახლის ლაფაროს რომ მოუახლოვდა,
ინანა: ლაფაროსთან უკვე გზის გასა-
ყარი იყო. ახლა ან უკანა სოხანიანი
ივნით პალატაში უნდა შეძლოლოდა,
ან მარცხნივ უნდა გაეხვია და ჰიმჯრისა-
კენ წაეყვანა. ჰიმჯარისაკენ კი წაიყვან,
მაგრამ მერე, მარტო რომ დარჩები,

თექვსმეტი წლის ყრუ მოლოდინს რას უზამ, ამოდენა ღამეს ვინ გაათუნებს...

ო, თავმოყვარეობავ, თავმოყვარეობავ რამდენი უძილო, მტანჯველი ღამე გაწევს კისერზე!

პელომ ჭიშკრისაკენ გაუხვია.

კაცმა ფეხი აითრია, მაგრამ მინც თოკზე გამობმულივით გაპყვა.

სახლს რომ გაცდნენ, ქალი გაჩერდა.

— ანდუყაფარ, აქ ქლიავის ხე რომ იდგა, გაბმა და მოვეპერით.

ანდუყაფარმა იქით მიიხედა, საითაც ქლიავის ხე ეგულებოდა.

„რა ანგარიშს ვაბარებ — გაჯავრდა ქალი თავის თავზე — მისი დარგული იყო და იმიტომ... მაგრამ ჭიშკრისაკენ რომ მივიდიოდი ახლა უკან ხომ ვერ შემოვბრუნდები. შეუკიდან რომ წამოვედით პირდაპირ პალატაში რომ შევძლოლოდი?... ახლა რაღა დროს“.

ქალმა გზა განაგრძო, კაცი მაშინვე ვერ აედგენა, თითქოს მოშვებული თოკის მოჭიმვას უცდიდა.

— რას უცდი, არ მოდიხარ? — ქალმა გზადაგზა უკან მოიხედა. თოკი გაჭიბულოყო და კაცი გაძალიანებული ხბოსავით მიყვებოდა, რომელსაც დედა უკან დარჩა.

„ჭიშკართან მივიყვან და მერე თუ წასასვლელი არა აქვს, ნუ წაივა“.

უკან მომავალი უხმაუროდ ადგამდა ფეხს რბილ ბალახზე, მაგრამ ქალის სმენას დიდი ხანია აკლდა ეს უხმო ხმაური.

პელო ისევ შეჩერებდას აპირებდა. ეზოს ხელმარჯვნივ ახალშენი ატემების მწკრივი გასდევდა, მაგრამ ეს უკვე მისი დარგული არ იყო და ნაბიჯიც არ შეუნელებია.

ჭიშკართან ისევ თექვსმეტი წლის სიმორე და უერთმანეთობა დახვდათ და ქალს ატირებდა მოუნდა.

„ერთი თავსხმა წვიმა, კოკისპირული, ან ქარი, ქარიშხალი, ან ჭანდაბა, ქვეყნის დაქცევა...“

გზაზე მანქანამ ჩაიჭროლა და იჭაურობა ერთი წუთით გაანათა.

ქალს იმედი მოეცა.

— შენს ბიძაშვილებთან ხომ არ მიხვალ, გვიანაა, ახლა სად უნდა წახვიდე...
გეზულირთქანს

კაცმა თავი გააქნია.

ჭერ არც გვიან იყო და არც მატარებლის გამყოფს ეშლებოდა გზა.

— არავისთან მისასვლელი პირი არა გაქვს! — თანაგრძნობა უნდოდა გამოეხატა და საყვედური კი გამოუვიდა.

„ახლა საყვედურები თუ დავიწყე, შევეურიგდი და ისაა... ნაცოლებთან კი არ მოსულა, რომ ვესაყვედურები...“

არა და ქალი ნაცოლები იყო.

პელომ რკინის ჭიშკრის საკეტი უხმაუროდ გამოსწია.

„ასე მეზობლის ხბოსავით როგორ გადაედენო გადაღმა!“

— შენი კარგი მეგობარი, კირილე, გარდაიცვალა, ანდუყაფარ!

კაცმა თავი დააქნია.

„ყველაფერი იცის, ცოცხალიც რომ ყოფილიყო, არც იმასთან მივიდოდა“.

ჭიშკარი ნელა გამოალო.

„იქნებ უვასშვოა, ეს ჩემი ცოდვით საესე, ასე უწყალწმინდოთ, რაღა გავუშვა!“

— მართლა, კი არ მომაგონდა, ხომ არაფერს ჭამდი?

კაცმა თავი გააქნია.

„ხომ ვიცოდი, შიშვლით რომ კვებოდეს, ქალთან... არც სხვასთან... ხომ ვიცოდი...“

— თუ ამ სოფელში სადმე ღამის გათევას აპირებ, ანდროსთან არ მიხვიდე, მე და მისი ცოლი ერთმანეთთან უმძრახადა ვართ.

კაცმა ისევ იუარა.

„ხომ ვიცოდი, არც ანდროსთან მივა, არაეის კარზე არ მიადგება. ამდენ ხანს ვისთანაც იყო, იქედანაც იმიტომ წამოვიდა თუ ვინმეს თვალში არ მოეწონა“.

„ესეც გასაკვირია, ჭიშკარი გავუდე და ამდენი ხანია დგას, არც მე ვიყავი მაგასთან მართალი...“

კაცმა ნაბიჯი გადმოდგა. ქალს სულ ახლოს რომ ჩაუარა, წაიბოროცია და ფეხი აითრია.

— მიდიხარ, ანდუყაფარ? უფროსი ქალიშვილის, თალიკოს, ამბავი გეცოდინება, ბიჭი ჰყავს, თინა ორი თვის გათხოვილია, მეტი რა გითხრა...

კაცი გზაზე გადავიდა და ქუდი თვალებზე ჩამოიფხატა, ისევ გაჩერდა.

„მიდის. ვიცოდი, რომ წავიდოდა“

ქალი მეტს ვეღარ გაუძლებდა.

— ანდუყაფარ, რბე მაქვს დაუკვეთავი, მერქარება! — სახლისაკენ უცებ შეტრიალდა, მაგრამ ფეხები დაუმძიმდა.

— მწვიდობით, ანდუყაფარ!

მერე იფიქრა, ასფალტიან გზას რომ დაადგება, ფეხის ხმას გავიგონებო და უსაშველოდ მიიმე ტვირთმოკიდებული გაიქცა.

„ორღობეში ლაფი იყო... ფეხსაცმე-

ლები მაინც გამერეცხა“ — და სახლს მიაშურა, შუა ეზოდან ერთი ყიფივე მოიხედა.

— ნახვამდის, ანდუ! — ხმაძალდა უნდოდა ეთქვა და მაინც ისე თქვა, კაცი ჭიშკართან ფეხმოუცვლელიც რომ ყოფილიყო, ვერ გაიგონებდა.

პალატაში შევარდა, კარები მაგრად ჩაკეტა და ფარდაგადაფარებულ ტახტზე დაემხო. მას ახლა ისევ თექვსმეტი წლის მარტოობა ელოდა.

ეჰ, თავმოყვარეობავე, თავმოყვარეობავე, შენ ბევრი ცოდვა გაწევს კისერზე...

ღუმელი რომ განელდა, კატა ბუჩქერზე შეხტა და თბილი რძით სავსე, მომინანქრებულ ქვაბს მიუწვა.

ტელედიქტორის ქმარი

ბუხუტის დიღინი სარკესთან უყვარდა. სარკე რაღაც ნიშანი იყო ამ კაცისათვის. წვერის პარსვისას, ჩაცმისას სულ დიღინებდა.

იმ წუთშიც ტელევიზორი ჩართო თუ არა მეორე კედელზე სარკეში საკუთარ თავს მოჰკრა თვალი და „ყელსაბამი ლალიანი“ წაიღიღინა ტელევიზორმაც დაიწყო მუშაობა, აყვა ბუხუტის. ეს ესია მოგვნა კაცს. ხელები მოიფშენიდა.

ვიღაცამ ქუჩიდან დაიძახა, მიხვდა ბუხუტი, ლოლა იქნებოდა, კარის მეზობელი. ისიც იცოდა, რას კითხავდა ახლა ლოლა. მაინც მიადგა ფანჯარას.

— რაო, ლოლა?

— ეკაა დღეს?

ბუხუტის მეუღლე ეკა ტელედიქტორია.

— წავეიდა და ალბათ არის, აბა... — ამ დროს თავზე რაღაც დაასკუპდა. ბუხუტი ეგონა ბუხუტის, მაგრამ შეცდა. ბუხუტი აღმოჩნდა.

— უჰ, დაგეჰცა ოჯახი, — შეხტა უცებ ბუხუტი. მერე ფანჯარას ზურგი შეაქცია, — ჩართე და გაიგე ეკაა, თუ ვინაა. ლოლამ მიიჯახუნა ფანჯარა.

ტელევიკანზე ეკა ჩანდა ახლა მასზე გაბრაზდა ბუხუტი. გაბრაზდა კაცი, ცოლი ყველას უღიმის და ქმარს ბზიკმა უკბინა, თანაც თავზე.

— ეკა, შენი დედა ვატირე, მე — ეს

„მე“ ცოტა რიხიანად წარმოთქვა. სარკეს თვალი აარიდა. არაფერი მოხელე იყო ახლა დიღინი.

— რა შწარედ იკბინება, მაინც რა არის, კაცო — თავი შეეცოდა ბუხუტის.

ისევ ტელევიზორს შეხვდა. ნახატ ფაღმს უჩვენებდნენ.

შაკაცთან დარეკვა გადაწყვიტა.

— ბუხუტის, ბუხუტის სიცოცხლე! — აყვირდა შოთა.

— ფეთიანი ხარ, ვიღაცა ხარ, რა გაყვირებს, თუ იცი?!

— გამეხარდა შენი ხმის გაგონება.

ბუხუტი ჩაფიქრდა.

— დღეს არ მნახე, შე კაცო?

— აჰ, სამსახური სხვაა.

კიდევ ჩაფიქრდა ბუხუტი.

— ჰო, — გაახსენდა, — ბზიკმა მიკბინა თავზე.

— კარგი, კაცო, — შეიცხადა შოთამ, — კოლომ, კაცო?

— კოლომ არა სპილომ — ახლა ბუხუტი აყვირდა, — ბზიკმა, ბიჭო, ბზიკმა!

— ეგ არაფერია.

შენთვის არაფერია რა თქმა უნდა... — თავზე ხელი გადაისვა ბუხუტიმ, — ამოდი ახლა ჩემთან, მარტო ვარ.

— შენ მოდი, ბუხუტია.

— ამოდი და რვა ნომერი ამოიტანე, საჭმელი კია რაღაცა.

შოთამ მალე აიტანა ღვინო.

— ტელეფონში დამავიწყდა, ბუხუტია, და საქმე მაქვს შენთან.

— ოჰ, — ბუხუტიმ ერთ ბოთლს საცობი წააძრო.

— ერთ კვირაში, დღეისწორს... მოკლედ, ტელეფონში უნდა გამოხვიდე.

— რაო, ბიჭო? — ბუხუტიმ ღვინო დაასხა.

— ტელეფონში უნდა გამოხვიდე, გაიმეორა შოთამ.

— ვიმდგრო, ვიცეკვო, თუ ლექსი ეთქვა? — დაინტერესდა ბუხუტი.

— ჩვენს საწარმოზე უნდა ილაპარაკო. დავიდოვიჩმა თქვა, მაგას ცოლი დიქტორი ჰყავს და გარკვეული ასეთებშიო.

— დავიდოვიჩმა თავის ცოლს მოუბაროს.

— ჰე, შე კაცო, ცუდად კი არ უთქვამს.

— რა უნდა ეთქვა ცუდად? — ბუხუტიმ ცალი წარბი ასწია.

— კარგი ახლა, კარგი, — შოთამ ჭიქა მიუჭახუნა.

გვიანამდე სევს.

დილით წვერის პარსვისას ბუხუტი აღარ ღიღინებდა. ეკა შეშინდა.

— ცუდადა ხარ, ბუხუტი?

— შეიძლება ადგილი წაგართვა ერთ კვირაში, — ბუხუტიმ გაღიმებისას ისე გააღო პირი, რომ სახემ ფორმა შეიცვალა და სამართებელმა კარგა მაგრად გაუჭრა კანი.

— პატარა გამოსვლა მაქვს ტელეფონით.

— კარგი ერთი, — გაიკვირვა ქალმა.

— რაღა, ვერ გამოვალ თუ?

ეკამ მხრები აიჩჩა.

არ ესიამოვნა ეს ბუხუტის. ეკა პროგრამას ზეპირად ამბობს. თითქმის ზეპირად მიჰყავს გადაცემები და ქმრის ხუთწუთიან გამოსვლაში ეჭვი ეპარება.

— რა, რა? შენ თუ შეგიძლია, მე რა ვითომ?! —

— კი, ბატონო, რა გაყვირებს.

როგორ თუ რა აყვირებს. ახლა ამან

გადარია ბუხუტი. კაცია და დროდადრო უნდა იყვიროს კიდევ სახლში.

— რა გაყვირებს, — გასცინა ცოლის.

ორ დღეს მოხსენება წერა ბუხუტიმ.

სამი დღე ეკამ ავარჯიშა. რცხვენოდა კაცს ცოლის ხელმძღვანელობა, მაგრამ აუცილებელი იყო. ტელეფონითა მინც და მათემატიკური ბლომადა.

ბოლოს რეპეტიცია ვიღაც სათვალე-ბიანმა ახალგაზრდამ ჩაატარა სტუდიაში.

— ცოტა ნელა, ბატონო ბუხუტი... სურათი რომ გამოჩნდება, მაშინ შეგიძლიათ იკითხოთ.

— ვიცი, კაცო, ზეპირად. — იწყინა ბუხუტიმ.

ბოლოს სათვალე-ბიანმა ხმა მოუწონა. კარგი დიქტორი იქნებოდიო.

— აჰ, ახლა გვიანაა, — იუარა ბუხუტიმ.

— რატომ, ბატონო? აი, მაგალითად, ჩვენ ერთი კვირის დიქტორი გეყავს. მოზარდმაყურებელთა თეატრში ყურ-კეჭი ბაჭიას თამაშობდა, თუ გახსოვთ? მერე ხმა დაუბოხდა და მგელიც კი შეასრულა. ახლა ჩვენთანაა, ბუხუტი ბატონო, და ოფიციალურ ცნობებს კითხულობს.

ბუხუტიმ „ყურ-კეჭი ბაჭია“ ვერ გაიხსენა. ისე ამ ტლიკინა სათვალე-ბიანს კი დიდი სიამოვნებით წაართყამდა.

— კარგი გეყოფათ, — ეკამ ქმარი შეიცოდა.

შუადღისას შოთამ დაურეკა, კვრცხი გადაყლაპეო მერე რომელიღაც ნაც-ნობმა ამინაზინის მიღება უჩჩია.

ეკა და ბუხუტი ერთად გავიდნენ სახლიდან. როგორც ყოველთვის ლოლა ახლაც სადარბაზოსთან იდგა.

— დედა, როგორ დამშვენებულხარ. ბუხუტი, — მერე ლოლამ თავი გააქნია და ეკაზე ანიშნა, — მაგრამ ეს მაინც სხვაა.

— როგორ გამომყვა, ა? — იკითხა ბუხუტიმ.

— კი, კი. საკვირველია ღმერთმანი.

ტელესტუდიის კიბეზე ვიღაცა ახალგაზრდა გადაკოცნა ეკამ.

— ბუხუტი, ეს არის... — თურმე ძალიან ნიჭიერი რეჟისორი ყოფილა. პრემირებული ფილმიც დაუსახელა ეკამ.

— ოო, — ხელი ჩამოართვა ბუხუტიმ. რამე უნდა ვთქვაო გაიფიქრა, მაგრამ ისევ — ოო.

— დღეს ბუხუტის გადაცემა აქვს.

— სასიამოვნოა; თუ დრო მექნა, მოვისმენთ, — შეპირდა ახალგაზრდა.

შენობაში შესვლისას ბუხუტიმ შეატყუო, რომ ადგოდა.

— მაგიც იმას მოუსმენს, რა...

— რა? — ეკამ თავი ახლოს მისწია ქმრის ტუჩებთან, — რა თქვი?

— მაგიც იმას მოუსმენს-მეთქი... რა კვია იმას?

ღელავდა. ღელავდა ბუხუტი.

როგორც იქნა დაიწყო. გადაცემა ეკას მიჰყავდა. დადგა ბუხუტის ჯერიც.

ახაო, ანიშნეს. დაიწყო. წავიდა და რა წავიდა. არც ეშლება არც არაფერი ჩვენი საწარმოო ახლა რომ ამას შერება, ცოტა ხანში რას იზამსო.

ბუხუტის საამქრომ ლინოლიუმის კვადრატების გამოშვება დაიწყო. ახლა ეს უნდა ეთქვა და უცებ...

— ლილო... ლილო... ლილოლი...

ფუჰ, ვერა და ვერ თქვა ლინოლიუმი. აქედან ეკამ უკარნახა, იქიდან რეჟისორმა ტუჩების მოძრაობით ანიშნა. მეტი არაა ჩვენი მტერი.

— გამოტოვე მაგ სიტყვა, — უჩუროჩულა ეკამ.

ბუხუტიმაც ამოისუნთქა და ფრიადოსანივით ბოლომდე ჩააქიკცია.

რეჟისორმა ანიშნა, ჩუმად ადექი და გამოდიო. ჩუმდაც გავიდა. არც სკამს წაჰკრა ფეხი, არც მაგიდას.

— აწი რა, — ფიქრობდა ბუხუტი, — ვასამდა და მორჩა.

ოპერატორმა მოწონების ნიშნად ცერა თითი აუწია.

— კარგი ერთი, თუ ძმა ხარ, — ბუხუტიმ ხელი ჩაიქნია.

მეორე დღეს კი დაიწყო.

სამსახურში:

ყველამ გადააკონა.

— ძალიან კარგი იყავით, ბატონო ბუხუტი.

— სურათებიც თქვენ გადაიღეთ? — დაინტერესდა ერთი.

— აჰ, არა, — ბუხუტიმ თავი გააქნია.

— არც ვარგოდა მე არსად ვიყავი, — ამ ერთს ხუმარის სახელი ჰქონდა და იხუმრა კიდევ.

დავიღოვინი გადაეხვია, ორივე კარგი იყავით, შენც და შენი კოლიცაო.

კაბინეტში შოთა შემოვარდა.

— ბელმონდო! — აათვალიერა ბუხუტი, — ბელმონდო, ა? ყოჩაღ, ბიჭო, ყოჩაღ!

აეტობუსში:

ვილაც ბიჭებმა იცნეს. გუშინდელი გადაცემა გაიხსენეს და მთელი გზა ლინოლიუმი იძახეს. მერე ერთი მოხუცი შემობრუნდა და ბუხუტის დააკვირდა. მოხუცი ბიჭებისაკენ გადაიხარა:

— ეს იყო?

არ შეუხედავს, მაგრამ იგრძნო, მოხუცს თავი დაუქნიეს. მოხუცსაც აუტყუდა სიცილი. მერე ხველა აუვარდა.

სადარბაზოსთან:

— არტისტს, არტისტს გაუმარჯოს, — ლოლამ თავი დაუხარა.

— გამარჯობა, ლოლა, — არა ქონდა ჩხუბის თავი.

— კარგი იყავი, ხომ იცი.

— რა მოგწონა ახლა, კაცმა რომ თქვას.

— ყველაფერი... ისე ერთგან შეგეშალა, თუ გახსოვს?

„ის არავის უყვირს ყოველდღე თავს რომ ვაკლავ სამსახურში და ერთი სიტყვა არ გამიხადეს საქმე?“.

ახლა სახლში შესვლა ყველაფერს ერჩია. კედელში ჩატანებული სარკეც წარმოიდგინა და მიხვდა, რომ დიდი ბედნიერება იყო სარკე და მისთვის სასიამოვნო ლილინი. ეს ლილინი კი უფრო აუცილებელი გახლდათ ბუხუტისათვის, ვიდრე ისეთი ლამაზი ცოლიც კი, მას რომ ჰყავდა!

რაც შეეძლო სწრაფად აუყვა კიბეს.

ი ლ ი ა მ ბ ა

გოგონაული რომანი

• • •

შეაფული ზაფხული იყო, თბილისში ბუდი ტრიალებდა, ილიამ თავისი ახლობელი თანამშრომლები საგურამოში დაჰპატიჟა. ცოტახნით მაინც გავგრილდებითო. სტუმრებმა ავკლამდე მატარებლით იმგზავრეს, ავკლაში ვერლები და ცხენები დაუხვდნენ. გარდა „ივერიის“ მუშაკებისა, დაპატიჟებულთა შორის იყვნენ ნატო ვაბუნია, რაფიელ ერისთავი, ნიკო ხიზანიშვილი, არტურ ლაისტი და სხვ. სტუმარი ბევრი აღმოჩნდა, არც ვერლები ვყოთ, არც ცხენები.

რაფიელ ერისთავი მეეტლის გვერდით ძლივს მოთავსდა. ხიზანიშვილმა ცხენი აირჩია, ბელზე მარტივ შეხვდა, გზაზე ხან გააჰყენა, ხან გამოაჰყენა, ილიას ეტლის ირგვლივ შეუარ-შემოუარა, მერმე ყამბაზივით გადაწევა და შესკუილა.

— ჰეი, ნიკო, აფსუსს, რომ შენ ჩვენი მეფეების დროს არ იყავი რა კარგი კარის მასხარა იქნებოდი — უთხრა ილიამ.

— მაშინ საგურამო შენი კი არ იქნებოდა, ჩემი იქნებოდა — მოუტრა ნიკომ.

როგორც იქ დამსწრე იაკობ მანსვეტაშვილი წერს, ილიამ ბევრი იცინა ამხე, უუყარა ასეთი მოსწრებული პასუხი.

სტუმრები წინაშეის წყაროსთან შეჩერდნენ ჩამშრალი ყელი ვაისველეს, იქვე ჩრდილში ერთი ვლები იქდა, ილია შორიდან მივსალმა, გლეხი წამოიღდა და ქუდი მოიხადა. ილიამ სტუმრებს უთხრა, ეს გლეხი მებრალბა, კირმა საჭონელი ვაუწყებოდა და მისასამძიმებლად ვაგმართო.

— ეპ, მეწყინა შენი ასეთი ზარალი
— რა ზარალს ბრძანებთ, ბატონო? — თითქოს გაიკვირვა გლეხმა.

— აი, კირმა, რომ მოგაყენათ.
— ეპ, შე დალოცვილო, ეგ რა ზარალია, ღმერთი ძმად ვამიხდა და შენზე გამიყო საჭონელი. მხარში იმისთანა მოზიარე ჩამიღდა, დღეის იქით ჩემ ბედს ძალი აღარ დაჰყუფს! — ქუდი დაიხურა და თავი დაუტყრა.
იქვე მღვამმა იაკობ მანსვეტაშვილმა ილიას ჰკითხა:

არ ვაკვირებს ამ გლეხის ფილოსოფიური სიმაგრე, გულგაუტყუებლობა?

— ეგ ქართუელის ბუნებაა. ქართული ასე დარბაისლურად ხვდება უბედურებას.

შესვენების შემდეგ — ვუდგნენ საგურამოს გზას. ხიზანიშვილმა ცხენს მათარაბი შემოჰყარა და ყველას ვაუწყრო, ილიას ეზოში, კაკლის ხის ქვეშ გაშლილ სუფრას მიუტყდა და სანამ სხვები მოვიდოდნენ, მის წინ თეფშები მოასუფთავა.

ილიას მაშინდელი სახლი და კარ-შიდამო კარგად აქვს აღწერილი იაკობ მანსვეტაშვილის თვის შემუარებში. „ილიასთან ხშირად მიხდებოდა ხოლმე საგურამოში ყოფნა, ხან რედაქციის საქმეების გამო, ხან დასასვენებლად. სახლი მალალოზე იღვა, პერი სუცხოეო იყო და ვადასახელი ზომ თვალწარმტაცი. სახლის უკან იდგა დიდი ვაშლილი კაკლის ხე, რომლის ქვეშ მუდმივი ჩრდილი და სიგრილე იყო. აქვე მოჩუხუხებდა პატარა წყარო და გამართული იყო პატარა აუზი. ეს იყო საყვარელი ადგილი, სადაც ილია უმეტეს დროს ატარებდა ზაფხულობით. აქ კითხულობდა წიგნებს. აქვე აკეთებდა საქმეს. საღამომით კი, როდესაც მზე კარგად გადიხრებოდა და მოუბს უკან ჩასვენებას აპირებდა, ილია ავიდოდა სახლის შვორც

სართულში და ექ აივანზე მთელი საათობით იჯდა ჩემად, ჩაფიქრებული. ჩვეულებრივი პოზა იმისი იყო: მოაჯირზე იღავეს დააბჯენდა, ცერს ტრეზნეშია კბილებზე მიიდებდა და ასე იჯდა. იტყოდა, მოძიკნტი შეუდგამს თავის რაღაცა ფიქრებით დამძიმებულ თავისათვისო*.

იაკობს ეხო და ზალი ძალიან მოეწონა, მაგრამ სახლი არ მოუვიდა თვალში. ძველი, ორსართულიანი სახლი დანგრევის პირას იყო მისული, ამიტომ, რომ შეატყო ილია ლაბარაკის გუნებაზე იყო, დაეკითხა:

— ილია, ეველა საქმის გაკეთება სადუძელიანად, მკვიდრად ვიყვართ და ეს სახლი კი ვერა გაქვთ მკვიდრად, საშვილიშვილოდ ჩამდგარა.

— მერე შვილები სადა მყავს, რომ შვილიშვილებზე ვიზრუნო! — მიუგო ილიამ.

სტუმრები ზედაზენისაყენ გაემართნენ. რადივლ ერისთავმა, თავი შტკივო და ტახტზე წამოწვა. ნატო ვაზუნია ოლღასთან დარჩა, ხოლო იაკობმა და ილიამ გასეირნება არ მოისურვეს, ჩამოსხდნენ აივანზე და საუბარში გაერთნენ.

უბოში ილიამ მოურავი რომ დანახა, დაევილა, ე მანდ კარწინ ხეცსურები ბალახს რომ თიბავენ, ერთი აქ დამძახეო.

ხეცსურებისა და ილიას საუბარს იაკობ მანსეტკამეილი უსწრებოდა, ჯობია იმას მოეუსმინოთ.

— „ღვინოს არ დაპლევთ? — ვკითხება ილია ხეცსურებს.

— რატომ, თუკი თქვენი წყალობა იქნება. სიციხისაგან ხახა ამოვიყვარა.

ილიამ ვანიარგულება ვასცა, ღვინო მოეტანათ. თითონ კი ვკითხება ხეცსურებს: საიდგანა ხართ?

— შორიდგან, თითქმის ერთი დღის სავალია.

— უწინდელი დრო გახსოვთ? აი, ჩვენი მეფეები რომ გვეყვანდა?

— სსონით კი ახა, რა გვეხსომება და ვავონით კი ვაგვიგონია.

— მერე, მაშინდელი დრო სჯობდა თუ ეხლანდელი?

— რა სათქმელია. გარეთ ვერ გამოვდიოდით. სოფელს რომ ვაეცილებულიყავით, ან ლეკი დავვიხედებოდა ან შინაური ავი კაცი. სისხლი იღვრებოდა. მოსვენება არა გექონდა, შველა არსაიღამ იყო. აი დალოცოს ღმერთმა რუსის ხელმწიფე: ეხლა რა გვიშავს, აი, თქვენთანაც ჩამოვდივართ სამუშაოდ და ქალაქშიაღ დავიარებთ. თუ რამ გასაყიდო ან სასუიდელო გვაქვს, ხელს ვიმართავთ. გზაში ხელს არავინ ვვახლებს.

ცოტა არ იყოს წახდა ილია: მოელოდა წარსულის დიდებას, აწმყოს დაგმობას, პასუხი კ სულ სხვა მიიღო, კოჭი აღრუზე ვერ დაუქდა მაშინვე სიტყვა შეატარა და ჰკითხა:

— შვილები ხომ გყავთ?

— პაი, პაი რომ გყავს, უშვილობა ბრგოწ შეიძლება, თუ ცოლო უშვილო გამოდგა, ვაგავდებთ და სხვას მოვიყვანთ.

ამ დროს ილიას მეუღლე გავიდა და იკრძა და იკითხა: რას ელაპარაკებოთ.

ილიამ სიტყვა გადუქრა ხეცსურებს, ეთომ ხუმრობით:

— აი ჩემი ცოლიც უშვილოა და მამ რა უყუო?

— ბერწი ყოფილა. რად გინდა, ვაგავდ და სხვა მოიყვანეო, — სრულიად გულბრყვილოდ და დინჯად უპასუხეს ხეცსურებმა.

— ილია, რა სისულელეს ალაპარაკებო, — სთქვა წყენით მისმა მეუღლემ, ასეც ვულნატკენმა, რომ უშვილო იყო, და აწითლებული, დარტყენილი შინ შევიდა. ხეცსურებიც წაიძენენ*.

მზრუნველი ხელი

1893 წლის ვახუშტული კახეთში შავად გათენდა. თელავისა და სიღნაღის მარბებში შიმშილი აშენიარებდა. არც თიანეთი იყო კარვ დღეში. წინა წელს ამ მზარეში ქოლერა მძინეარებდა, ეტბოს შედგას ვერ ასწრებდნენ, ყანებში მუშაობის თავი ვიღას ჰქონდა. ამას ვვალეც დავატა და მიწაში ჩაყრილმა მარცვალმა მზე ვერ დაინახა.

„შიმშილი!.. ჩემს ქვეყანას ეს სიყვავილა ავლავს, — წუხდა ილია. მან თელავისა და სიღნაღის მარბების სოფლები შემოიარა, ხალხის გაჭირვებამ გული ჩასწყვიტა. კარდანახში თავისი სიძის, ნიკოლოზ აფხაზის სახლს რომ გაეცა, წყაროსთან ეტლი შეაჩერა, ცოც წყალს პეწვი შეუშვირა და სახეზეც შეისხურა. ამა სიზამში ერთი მალა-მალა, წვერმოშვებული კაცი მივიდა მასთან და თუშური მოთხადა.

— ვამარჯობა, ილია, ბატონო!

— ღმერთმა ვაგემარჯოს! — ილიამ ხელი ჩამოართვა.

— ღმერთს ნუ ახენებთ, ბატონო!

— რატომ?! — ვაუკვირდა ილიას.

— თქვენი თვალთა ნახევით რა დღეშიაიკ ვართ, რად ჩაგვეყრა ი ღმერთმა ასეთ დღეშია, დაუშვევით რაიმე?.. სადღაა ღმერთი?

— შვილი გავს?

— ოთხი, ბატონო, ოთხივეს პირი აქვს დაღებულო.

— ავამენა ღმერთმა! — დალოცა ილიამ, ეტლში ჩაქდა, ქაღალდის ნახეზე რაღაც წაიწერა და გაუწოდა. — ნიკოლოზ აფხაზისას მიიტანე, ხომ იცი?

— როგორ არა!

ნუ მოგერიდება, მიდი, ერთ კოდ ხობაბალს მოგეცემენ.

გლეხი დაბნა, მადლობაც ვერ უთხრა, ქაღალდი რომ ეჭირა, ის ხელი აუკანალდა.

— აბა, უნდალდ იყავ, — გამოაფხიხლა ილიამ. ეტრი დაიძრა, კარგა მანძილზე წავიდა, შეეტრული უკან მოიხედა და ჩაილაპარაკა. — ისევ იქა დავს საბარალო.

კახელი გლეხებისაგან ილია დღე ერთი იყო და ორ-სამ წერილს ღებულობდა. ეს წერილი ზოგი ბანკში მოდიოდა, ზოგსაც ბინაში უგზავნიდნენ. ხალხს უჭირდა, დაბმარებას სთხოვდა.

ყვარული მეზობლები და ახლობლები საყვედურით აესებდნენ: „ნუთუ იმ დასაწყევ ბანკში ფული გამოილია, რომ ჩვენთვის თითო-ორიოლა მანეთი არ გვეტემათ!“

... გვეტემა? რა საკითხავია, როგორ არ ვეეტება, მაგრამ იმ ფულს თავისი პატარონი ჰყავს, მაყარუნისათვის ახის და ამბობს: „ბანკი, ჩვენ თავადაზნაურებმა დავაჩრახო, ფული ჩვენია, მაშასადამე, უფლება გვაქვს ეს ფული, როცა მოგვეტევენება მაშინ ავიღოთ და რამეც გვინდა დავხარაჯეთ!“

რამდენი არ აუბნენს ბანკის დანიშნულება, რამდენი არ ამშვიდენს თავადები, მაგრამ არაფერმა გასჭრა, ისინი მაინც თავისი ვაიძობდნენ.

კიდევ მეტი, იმ დღეს ილიასთან თბილისის მიწის მეპატრონე, საპატიო კაცი მოვიდა და უთხრა:

— აბა, კნიაზო, ფული მჭირია და უბრძანეთ, მომცენ!

შეწუხდა ილია და მორიდებით მიმართა:

— ბატონო, მამული უნდა გქონდეთ, რომ საკვირო დოკუმენტებითა ვირო შემოიტანოთ და მაგიერათ სესხი გაიტანოთ!

— რას გირათა, რომელი დოკუმენტები, — გაეცხბდა თავადი, — ბანკი ჩვენი ფულით არ არის დაარსებული? ფული ჩვენი არ არის? დამჭირდა და მომეცით!

ასეთი მთხოვნელი ილიას ერთი და ორი არ ჰყავდა, ყველას საკადრის პასუხს აძლევდა და გაზუთშიც ბევრს წერდა ბანკის მუშაობასა და დანიშნულებაზე.

„ბანკი თავადაზნაურობამ დააწესა, — წერს ილია, — იმ განზრახვით, რომ მისგან შეწირული ფული სესხად მოეფინოს ჩვენს ქვეყანასა, მაგრამ ისე მოეფინოს, რომ მაგ ფულს ერთი გროშიც არ დავკარგოს და მხოლოდ ამ მოგვებიდან უფრო ბევრი წილი ჩვენი სკვენიის საერთო საკვირობებს მოხმარდეს და ზოგი კიდევ ღარიბთაიც გაუწაფილდეს, იმ ღარიბთა, რომელნიც რომელიმე უბედურების გამო სიღატაკეში ჩაუვივრულან და არა იმით, ვინც გულადმა წვანან, გულზედ ფაფევი ხელეში დაუერფნიათ, პირი დაუღლით, და ჰყვირიან, მსკითხი და მკუპეთო“.

ილია თავის სანაქებო კახეთიდან გულმოკლული ბრუნდებოდა...

ვახუშტელი იყო, შრომის, სიხარულისა და სიღამაზის დრო, მაგრამ ხალხს არაფრის თავი

არ ჰქონდა, ამდენი გზა გამოიარა და არცერთ ეზოში თონიდან ავარდნილი კლი არ უნახავს, არც ცხელი შოთის სუნი უგრძნია.

უბნება მზარდი იყო. ვარდნილთა აფეთქებელი ატმის ხეები, თეთრიად გადაქრული ტყე-მღვიბე, თავის იტაცებდა, ნუშის ყვავილის საოცარი სურნელი სუნთქვას ატეობოდა, მაგრამ ადამიანი?.. სიღლი იყო ნამდვილი გლეხური ცხოვრება.

კახეთიდან დაბრუნებულ ილიას ერთი სული ჰქონდა, სანამ პურს შიამველებდა მოსახლეობას. მან სასწრაფოდ მოიწვია ბანკის გამგეობა და მისი ზედამხედველი კომიტეტი, მათ გაერთიანებულ სხდომას უნდა გადაეწყვიტა დამშულო მოსახლეობისათვის დაუყოვნებლივ დახმარების საკითხი.

ილიამ წინასწარ მოამზადა სიტყვია, იცოდა, წინააღმდეგობას წააწყდებოდა, არც მთავრობა და არც თავადაზნაურობა, მაინცდამაინც, თავს არ იწუხებდა დამშუულთათვის დახმარების აღმოსაჩენად. სანამ სხდომის მონაწილენი შეიკრიბნენ, ილიამ საშოქმედო მომზადებული ყოველი მოსაწრო. ყოველმხრივ მომზადებული მოვიდა სხდომაზე, მისმა სიტყვამ ვასჭრა, მოწინააღმდეგეებს გული მოუღობო, ბევრს ცრემლიც მოჰგვარა და ბანკმა შვიერ მოსახლეობას საღარო გაუღო.

ილიას შეამდგომლობით შეიქმნა საგანგებო განმკარგველული კომიტეტი; სადაც ხელი მიუწვდებოდათ, უიღულობდნენ ხორბალს და გლეხებს ურიგებდნენ შეღავათიან ფასებში. კიდევ მეტი, ვისაც ფული არ ჰქონდა, მათ ნისიად აძლევდნენ. ასე ბრუნავდა კახეთში ბანკის ფული, თონებიდან ისევ ავარდა ალი, სოფლებში პურის სურნელი დტარიალდა, კვლებში მწვილად ამოისუნთქეს და ზაფხული ზაფხულს დამეშავესა, მინდორში მუშაობა გაჩაღდა.

ამ მივიწვარე შიშლის წინ ქალერის ებიდემია უსწრებდა, თბილისის გუბერნიაში 1892 წელს ზაფხულში ამ ავადმყოფობამ ბევრ სოფელში იმძღვრა და ბევრ ოჯახში საშუღამოდ ჩაქრა კერა, დამტირებელიც არაიენ ღარჩა.

აქაც ბანკი იყო გაჭირვების ტალკვეტი, თუ ბანკი არა, აბა, სხვა რომელი დაწესებულება გაიღებდა ფულს. ბანკიც იმიტომ იყო ხალხისთვის ზულგაშლილი, რომ მას ილია განაგებდა, ხალხის ქომაგი და პატარონი.

თორმეტი ათასი მანეთი გაიღო ბანკმა, ილიამ საბუთებს ზელი მოაწერა, ფულს დიდი ძალი აღმოაჩნდა. სოფლებში სასწრაფოდ ჩავიდნენ გქიმები, ფერსულეტი, ჩიატანეს საკვირო წამლები, სადუზინფექციო საშუალებები და შეუბოვარი ბრძოლა გამოუცხადეს ებიდემიას.

ბანკის წესდების ძალით ამდენი თანხის გაღებას საერთო კრების დასტურით სჭირდება, არ მართა მართო გამგეობისა და კომიტეტის დადგენილება, ილია არ მოერიდა წესდების დარღვევას, მინდობამინდ ილია იმედი არ ჰქონდა საერთო კრების დასტურისა და თვითონ ვარაუბა.

ამისათვის საყვედურიც უთხრეს ბანკის დამფუძნებელთა საერთო კრებაზე, რომელიც იმავე წლის აგვისტოში შედგა. არა ერთი და ორი თავადი გამოვიდა ვრცელი სიტყვით: ყველამ თავის გაჭირვებაზე ილაპარაკა, თუ ვისმეს დაბნატება სჭირდება, ეს ისევე და ისევე ჩვენა ვართო... ბევრმა უარი თქვა ქოლერის წინააღმდეგ ასე დიდი თანხის გაღებაზე.

წამოდგა ილია, როგორც წვეოდა, მარჯვენა მალა ასწია, დარბაზში სიჩუმე ჩაიფარდა.

— ქოლერა ისევე მჭინვარებს, თორმეტრ ათასი მანეთი უკვე სულ დაიხარჯა, ესაა რვა ათასი კიდევ სჭირდება საქმეს.

— არა, არა!

— ბანკს აცალიერებთ?

გაისმა ყოველმხრივ.

მეგრამ ილია, ამა, ვისი ილია იყო, თუ თავის ხალხს გაჭირვებაში ხელს არ გუწევდა, კრებაზე მის შგხნებაზე სიტყვას, შერმე მისი მომხრეების გამოსვლებს მოწინააღმდეგეებმა ვეღარ გაუძლეს, უმრავლესობამ თავისი გაიტანა და რვა ათასი მანეთი კიდევ გამოჰყვეს ქოლერის მოსასპობად.

შერმე სკოლები და ხალხის განათლება. კახეთის რკინიგზის მშენებლობა.

ვახის ავადმყოფობის წინააღმდეგ ბრძოლა. წყალდიდობისაგან სოფლების დაცვა.

ქართული თეატრისათვის ზრუნვა. ყველაფერი ეს ფულს მოითხოვდა, ფულიც ბანკში იყო, ილიას ბანკში.

მეგრამ არა, ჰვეტიროდნენ თავადები, სკოლა ზვენი არ ვეინდაო. ამ მხრივ საყურადღებოთა თავად გიორგი ვახანაძის გამოსვლა.

„მეგრამო დაშიფაროს. ჩვენი ბანკიდან ვალი ავიღო! გუვი ექვსეტი, 54 წლით ვალი ავიღო და შეიღონიერებდა ვადასახდელი დავითოვო? თუ შედავათი არ მიეცეათ, ე მამულები ხომ გაევიდათ და შერე სად წავიდნენ, მთიარეზე ხომ ვერ ავლენ, კიბე სად არის, თუმცა ამბობენ, მიწა იქაც არისო... ამ სასწავლებელს წამოსჩხორავენ ხოლმე წინ, იმ სასწავლებელს, რომელიც მადგენი სარგებლობაც არა მოაქვს-რა, და ბანკის ავტორიტეტს სასწავლებლის სიკეთის კვალობაზე სწონავენ. სასწავლებელი სხვაა და ბანკი სხვაა... ნახევარი მილიონი ფული ჩაეყარება და ამა რა სიკეთე დაგვეყარა მაგ სასწავლებლიდან, რომ ეხლა კიდევ მაგის გულისათვის შესასებლები შემოვიფიქრობთ. რა საჭიროა სასწავლებელი, თუ თავადანაურობა სიძვირის გამო შემოსატანს ვალს ვერ შემოიტანს და უმამულოდ, უმოწყლოდ დარჩება!“

3. „მნათობი“, № 18.

დიდი ოპოზიცია გაუჩნდა ილიას-ბეგერი სიკრტე და ცოტა სიმართლე იყო მათ სიტყვებში, მაგრამ არც ილიას მომხრეებს ეძინათ ქვეყნის ბურჟუაზიით ედგნენ თავიანთ მტკიცე მტკიცე ვაც უჭირდათ და საქმესაც სიმართლე უნათებდა.

ერთ-ერთ კრებაზე გამოვიდა ეკატერინე გაბაშვილი და თქვა:

„მე თავყანს ვცემ ილია ჰევევაძის სახელს, იმიტომ, რომ იმან პირველად აღბრა ჩემს გულში ჩემი ქვეყნის სოციალური და დამკვიდრის ის აზრი, რომ ქართველების ბედნიერება მათს ერთობაზედ არის დამყარებელი.“

დაუთუწყარა ჩოლოყაშვილის სიტყვა, რომელშიც დამსწრეებზე დიდი შთაბეჭდილება მოახდინა.

„გუშინ მე მივიჩინეს, მისთვის, რომ ე. ჰევევაძის პატივისცემელი ვარ, მაგრამ სიმართლის, — მხოლოდ სიმართლის თავყვანისმცემელი. რაც შეეხება ჩემს მიერ ე. ჰევევაძის მომხრეობას, გულ-ახლით ვამბობ, რომ თუ ილია ჰევევაძეს „თავისი თავი თვით ახლავს“, თუ ილია ჰევევაძე ისევე ის კაცია, რომელსაც თავისი დროსა მალა უჭირავს, დროში, რომელზედაც დიდის ასოებით დაწერილია: „მშობა, ერთობა და სოციალიზმი“, მაშინ იმის არც სხვისი ვისიმე ფაჩო უნდა და არც ქომაგობა... ბატონებო, დიდის ვედრებით და თავის მოხრით ვთხოვთ ქიშპობას, მშაათა ორგულობასა და ვაცალაყვევებას თავი დავანებოთ, ამოვუდგეთ ერთმანეთს მხარში და მძვრის გულს-ტყვილით გავუძღვეთ ჩვენი საზოგადო საქმეებს.“

ილიას ინტერესების დასაცავად მღვდელმაყ აღიმაღლა ხმა.

„ამ ბანკის დაარსებაში, — ამბობს მღვდელი ასათიანი, — გლეხების თანხა ურგევია, რადგან გლეხის სულის ფულებით დაარსდა. მაშ, თუ იმათი ოფლი ურგევია, ჩვენც ვალდებული ვართ იმათ დავეხმაროთ.“

თავდაზნაურობაში უკმყოფილების ხმა ისმოდა, რატომ უნდა ეხმარებოდნენ ფულით ჩვენი ბანკი წერა-კითხვის გამაგრებულ საზოგადოებას, რომელიც გლეხის შეილებასა ზრდის თავის სკოლებში, მერმე ამ აზრმა ბანკის კრებებზეც ჰპოვა გასაქანა.

ილიას გულზე მოხვდა ეს უსამართლო სიტყვები და სასტიკად გაილაქქრა მის წინააღმდეგ.

„ჩვენი უბედურება ის ყოფილა, არის და ღმერთმა ნუ ქნას, კიდევ იყოს, რომ ყველა ქართველი, გლეხი თუ თავადი, მძად და შეიღობა არ მიგვანია. ზემოსენებულ საზოგადოებას სახეში აქვს მთელი ქართველობა, თავად-ანაურობა კი გამოსულა და იძახის, მეო და არა სხვაო.“

ილია თავად-ანაურებს ყურს არ უდებდა, ბანკი ფულს არ იმურებდა იწველა-განათლებლისათვის, საქართველოს სოფლებსა და ქალაქებში იხსნებოდა ახალ-ახალი სკოლები, ბავშვები მშობლიურ ენაზე სწავლობდნენ მეცნიერებას,

ბევრს წიგნები და სასწავლო ნივთები უფასოდ ეძლეოდა. მაშინ შეიქმნა იაკობ გოგებაშვილის „დღე-ღამე“ და „ბუნების კარი“, ისევე ფრთები შეიხსნა რუსთაველის უძველესმა და უღამაზესმა ენამ.

ქართველთა შორის წერა-კითხვის გამავრცელებელი საზოგადოების დაარსება თერგდალელთა სასწავლო ოცნებას შეადგენდა. ისინი პეტერბურგიდან ჩამოსვლისთანავე შეეცადნენ საშრობლოს სოფლებსა და ქალაქებში სკოლების გახსნას.

ჭერ კიდევ 1861 წელს, როცა ილიას უნივერსიტეტიდან შეგებულმა პქონდა, მან შეკრიბა 25 კაცი, რომლებმაც ერთად მოითათბირეს და გადაწყვიტეს თბილისში ღარიბთათვის უფასო სკოლის გახსნა. ამ თაოსანთა ჯგუფში, გარდა ქართველებისა, სხვადასხვა ეროვნების წარმომადგენლებიც შედიოდნენ. საზოგადო საქმეში ქართველს მხარში ამოუდგა რუსი, სომეხი, აზერბაიჯანელი და, მგონი, გერმანელი ექს-სტრუდენტი — პაული. ისინი მოეთათბირნენ თბილისის გუბერნიის თავად-აზნაურთა მარშალს ალექსანდრე ორბელიანს, რომელმაც ნებართვისათვის სკოლის წესდების პროექტი და დამატებულებით სია გადაუგზავნა თბილისის გუბერნატორ ორლოვსკის იმავე წლის 14 აპრილს. ორლოვსკის კანცელარიამ ეს სია უყურადღებოდ არ დასტოვა, გამოარკვია ყველას ვინაობა და გვარის გასწვრივ მიაწერა. ილია ჭავჭავაძეს მიწერილი აქვს: „პეტერბურგის უნივერსიტეტის ახალჩამოსული სტუდენტი, აქ შეგებულხარ“.

მაშინ პეტერბურგსა და რუსეთის სხვა ქალაქებში უკვე არსებობდა მუშათა საკვირაო სკოლები. ილია პეტერბურგში გაეცნო ასეთი ტიპის სკოლას, და თბილისში რომ ჩამოვიდა, ადვილად შეადგინა წესდება და სასწავლო გეგმა. მაგრამ მისი შედგენილი წესდება გუბერნატორ ორლოვსკის არ მოეწონა, კავკასიის სასწავლო ოლქის წესდებს არ შეესაბამებოო მოიხიზუნა და ახალგაზრდებს საკვირაო სკოლის გახსნაზე უარი უთხრა.

ილიას და მის თანამებრძოლებს ფარ-ხმალი არ დაუტყობათ, თითქმის მთელი ოცი წელიწადი იბრძოდნენ ისინი და, აი, 1879 წლის 15 მაისს, თბილისში, საადგილმამულო ბანკის დარბაზში, შედგა ქართველთა შორის წერა-კითხვის გამავრცელებელი საზოგადოების პირველი დამფუძნებელი ყრილობა. ყრილობამ გამგეობაში აირჩია: ი. ჭავჭავაძე, ი. ცხეველიძე, ი. გოგებაშვილი, ი. შანაბელი, ა. სარაჯიშვილი და რ. ერისთავი.

წერა-კითხვის გამავრცელებელ საზოგადოებას დიდი გეგმები და მიზნები ჰქონდა. საქართველოს ქალაქებსა და სოფლებში მარტო სკოლებისა და ბიბლიოთეკების გახსნით როდეს კმაყოფილდებოდა, მას ერის სულგირი კულტურა საერთოდ უნდა აღესაღწადა, უნდა წარემართა ნივთიერი მისი განვითარება.

„წერა-კითხვის გამავრცელებელი საზოგადოე-

ბის განზრახვა და მოქმედება შორის წყდება. — წერს ილია, — თუ მართლა საზოგადოებამ მთლად აღასრულა ყველაფერი, რაც უნდა შეესრულებინა ამის მოხსენებელი, რამდენიმე წელი ხალხის წარმატება და განვითარება ბევრად წინ წიდავს ვხვს; გავრცელება სწავლავანათლება სამშობლო ენაზე და მით მიეცემა ჩვენი ქვეყანის ის ყოველად უსაქაროესი ნივთი, ურამლოდ თვითმოქმედი ცხოვრება და წარმატება შეუძლებელია. გავა რამდენიმე ხანი და მიცხოვარი სხივი განათლებისა მოქმედს ნათელს ყოველს კეთებს ჩვენი ქვეყნისას, რომელიც აქ ამჟამად თვალდაუწვდენელ სიბნელებაში იმყოფებოდა“.

ამ საზოგადოებამ, თითქმის ნახევარი საუკუნე იარსება და ყველა კულტურული წამოწყება სკოლის გახსნა თუ წიგნის გამოცემა, ღარიბი სტუდენტებისათვის სტიპენდიების დანიშვნა თუ სხვა საქვედმოქმედო საქმე, მის ხაზელთან არის დაკავშირებული.

თეატრსაც უდიდეს მნიშვნელობას აძლევდა ილია, იქ, სცენიდან მშობლიური სიტყვა გაისმოდა და ქართველი გულს მალამოსავით ეცხებოთ. თეატრი ეროვნული კულტურის დაწესებულებად მიანდა, თვითონ მფარველობდა, ფულსაც არ ზოგავდა მსახიობთა ხელფასისა და შენობის მოსაწყობად.

კახეთის რკინიგზის მშენებლობაც ბანკის თავსატეხი გახდა. მთელი დასავლეთ საქართველო თითქმის დაისერა ფოლადის მაგისტრატით, მაგრამ კახეთს, ამ უმდიდრეს კუთხეს, არავფერი ეშველა, ათულ წლებით გავრქელდა დავა, გაიყვანათ თუ არა რკინიგზის ხაზით, ბოლოს ილიამაც აღიშალა ხმა.

„დღეს კახეთი საკუთარ გზას იხოვს, — წერდა ილია, — მაშასადამე, ძვირად დაუქდება თუ იფად, ორივეს თითონ იყისებეს და თითონ გაუძღვება. საქმე იმაშია, რომ დღევანდელი მოწინააღმდეგეები კახეთის გზისანი ამტკიცებენ, რომ კახეთი ვერ გაუძღვება რკინიგზის ხარჯსა და, მაშასადამე, რკინიგზა თავის ხარჯსაც ვერ ააყვანს და ზარალი იქნება“.

ბოლოს, როგორც იქნა, დაიწყო საძიებო სამუშაოები, მოვიდნენ სპეციალისტები, მაგრამ მათ ფულს სჭირდებოდა და ეს ფულიც — თხოთმეტი ათასი მანეთი ბანკმა გააღო.

ილია ვერ მოესწრო კახეთის რკინიგზის მშენებლობის დამთავრებას, მისი გარდაცვალებიდან რვა წლის შემდეგ, შეკვივლა მხოლოდ კახეთისაკენ მიმავალმა პირველმა ორთქლმავალმა.

მოხუცი ილია საგურამოში იყო, როცა ყვარელში, წვიმების შემდეგ, დურუქმა ნაპირები გადმოლახა, ნახევარი სოფელი წალეკა, სამოცი ადამიანი იმსხვერპლა. დურუქი ხშირად ვერ ეტეოდა ზოლზე კალაპოტში, ხშირად აწიოებ-

და სოფლებს. ხალხში ლუქსი გავრცელდა მის წყალდიდობაზე.

დურუქმა თქვა, შავ კლდეს მოვალ
შავი კლდისა წყევრებსა,
მოვევარდები ყვარელსა,
— დავეწყობებ წყლებსა...

მაგრამ 1906 წლის ვახაჭხულზე ეს მდინარე სულ გავიდა, ვინ იყო სოფლის დამზარებელი იდეა. გლეხებმა მის მოურავს წაშრევეს დაფარდეს სთხოვეს, ჩვენი ვაკირებები ილიას შეატყობინე და მოგვეშველებო.

მაშინ ბავშვი იყო ილია ზეტაშვილი, მაგრამ მაინც ახსოვს დამბების მშენებლობას როგორ დაფუძნებდა ილია, თავის სახლიდან მიქონდა პერმარილი და მეფის უმასპინძლედებოდა ი, როგორ გადმოგვეცემს იგი ამ ამბავს.

„კარგად გავგონებთ დურუქის სიავის ამბავი. ჰოდა, გავუგია ილიას ყვარლის უბედურება, ამოვარდნილა ქალაქიდან და ზემ მტერს, რაც აქ სურათი დახვედრია. მეორე დღესვე შეუტყებია დღეუგაციო, უმეტესად, სიტყვის კარგად მოქმედი გლეხები, თბილისს ჩამოუყვანია და ახლა რომ ილია ქაქავაძის კლებია, იქ ვაუშარ-თავს ბანკეტი. მოუწყვეია ბანკის მუშაეები, ჩინოსანი ხალხი, ვაუღენიანი, მოწინავე ადამიანები.

ილიას მთავრობისაგან სესხის აღება უნდოდა, დურუქზე ჯებირების ასაშენებლად. როდესაც ყვარლელთა დღეუგაციის წევრები, ტანისამოს-ჩამოხებული გლეხები, ნამესტნიკისაყენ გაემართნენ, ქუჩაში ქალაქელები ასდევნიბიან ერთი სოცილითა და ხარხარით. ხომ გავგონიბათ ხალხურა ნათქვამი: „ყვარლელი კაცი თბილისში რომ ქალამნების სასყიდლად წავიდეს, ილიასთან მივაო“, ჰოდა, თბილისელებსაც არ უკვირდათ ყვარლელთა ქალაქს სტუმრობა, მაგრამ ნამუქტიბიან შესვლა უკვე შეტისმეტად ეჩვენებოდათ.

— ეე, გავრიებო, რომ მიდებართ, სად მიდებართ, მანდ ვინ შევიშვებთ?! — უყვიროდნენ გლეხებს.

— აბა, ვაჭხედე, წინ ვინ მივიძლივის და მერე გველამარავე.

ვაჭხედეს თერმე და ილია დაინახეს. ამ წინ გაძლოას ის მოჰყვა, რომ 1907 წელს დურუქზე ორი დამბა აშენდა. ილია ზელმძღვანელობდა, თვალყურს ადევნებდა მშენებლობას“.

„სამეგრელოში მოხვედი და საქართველო ვნახე“

1885 წელს ქართველთა შორის წერა-კითხვის გამავრცელებელმა საზოგადოებამ, ივანე მაჩაბლის სიტყვით რომ ვთქვათ, „შართლად შეფუთვი შეწირულბა მიიღო“. ეს იყო სამეგრელოს სამ-

თავროს უძველესი ხელნაწერებისა და წიგნების მდიდარი ბიბლიოთეკა.

სამეგრელოს მთავრის ოჯახში წიგნი უყვართ და, დღი და პატარა სამომენებში ვტარებდნენ ქართულ წიგნებსა და ხელნაწერებს. მწიგნობრების ოჯახში რძალად ალექსანდრე ქაქავაძის ქალიშვილი ეკატერინე რომ შევიდა, მასაც მზითვეში დიდძალი წიგნი და მშვენიერი ხელნაწერი „ეფთხიბატყოსანიან“ მიჰყვა, ეკატერინე თითონ იყო ლიტერატურით გატაცებული, ლექსებსაც წერდა. დაქვრივების შემდეგ, რუსეთსა და უცხოეთში უფუნისას, ბევრი წიგნი შეიბინა და ზუღვიდის ისედაც მდიდარი ბიბლიოთეკა კიდევ უფრო გაამდიდრა.

ბიბლიოთეკის მოწრობით განსაკუთრებით თავი ისახელა მთავარმა დავით დადიანმა, მან ურვირფასესი ხელნაწერებისა და ისტორიული ნივთების მთელი მუხუეუი შექქმნა, რომელიც ზუღვიდის სასახლის მშვენებას წარმოადგენდა.

1854 წელს, ომარ ხანის მეთაურობით სამეგრელოში თურქთა ურღო ასაკებლად რომ შემოიბრა, ძვირფასი ბიბლიოთეკა უმეზარ ადგოლას — გორდის სასახლეში გადაიტანეს და შემდეგ უკან აღარ დაუბრუნებიათ.

ეკატერინე ქაქავაძის შვილი ნიკო დადიანი ევროპულად განსწავლული იყო, კარგად იცოდა ქართული, რუსული, ფრანგული, გერმანული და სხვა ენებიც, თავისი ოჯახური მღვწობარობით გადაგვარებას არაფერი აკლდა, მაგრამ გული მაინც ქართული ჰქონდა და მამულისადმი სიყვარულით უძვევრდა.

ნიკო დადიანი პეტერბურგში ცხოვრობდა, უგანათლებლესს თავად მინგრელსკად წოდებული, იმპერატორის ამაღის დღებშით მოსილი გენერალი იყო.

ნიკომ რომ ვაიგო ქართველთა შორის წერა-კითხვის გამავრცელებელი საზოგადოების დაარსება, დახმარების ხელი გაუწოდა და თავის მამის, დავითის, სხენებული ბიბლიოთეკა სანუქრად დადასცა. იმ ხანებში ეს ბიბლიოთეკა მთელ საქართველოში ყველაზე მდიდარი ვახლდათ. „თუ ამ ჩემის ბიბლიოთეკის შეწირვით, — წერს ნიკო დადიანი, — წერა-კითხვის გამავრცელებელი საზოგადოება მოუტანს რაიმე სარგებლობას ჩვენს სამშობლოს, მით შევრაცხ თავს ბედნიერად“.

ეს განმი ქართველი ხალხისათვის ძვირფასი საჩუქარი იყო. ილიამ საბამი იშოვნა, არ დაყოვნა და სამეგრელოში გაემგზავრა. ჩამბარებულ კომისიაში შედიოდნენ: ვასილ მაჩაბელი (ნიკო დადიანის ახლო მეგობარი, რომელსაც მასთან ამ საგანზე მიწერ-მოწერა ჰქონდა), დავით ერისთავი, სამსონ ყიფიანი, გოგა ყუფშიძე, იონა მუენარგია და სიმონ ლოლოზერიძე, ხოლო ილია ვახლდათ ამ კომისიის თავმჯდომარე და ზელმძღვანელი.

ილია ქაქავაძის და მისი მეგობრების სამეგრელოში გამგზავრება ნაჩუქარი ბიბლიოთეკის

ჩაბარებაზე უფრო დიდ მიზანს ისახავდა. მაშინ შევხვნილი დრო იყო. ცარიზმის აგენტებმა და ზოგჯერ მოსიყდიელმა ადვოკატებმა შეარაზებულმა, ხალხის სურვილის წინააღმდეგ, სამეგრელო-სამეგრელოს სკოლებიდან ქართული ენის განდევნის საკითხი დააყენეს. ყველაფერი აირიდა, დაიწყო ახალი სახელმძღვანელოების შედგენა. ხალხს ვინ უგდებდა უფროს, თუმცა ქართულმა გაზრთებმა ხალხს მხარი დაუჭირა და სასტიკად გაიკიცხა ამ საქმის მესვეურნი, მაგრამ აქ ხმა აღმოაღლა ცენზურამ და გაზეთებს ამ საკითხზე წერა აუკრძალა.

ასეთ გავიარების დროს სამეგრელოს სოფლებსა და ქალაქებში ილიას მოგზაურობას, ხალხთან შეხვედრას, სკოლების დათვალიერებას, მეფის მოხელეთა ზრახვების ჩინაშეღული უდიდესი მნიშვნელობა ჰქონდა. ილიამ იცოდა, რომ დაგეშილი პოლიცია ფეხდაფეხ დასდევდა, სამეგრელოს სკოლებს მდგომარეობის გასაყრბად საგანგებოდ წასვლა შეუძლებელი იყო, ამიტომ ბიბლიოთეკის ჩაბარების საბაბი სწორედ ხელსაყრელი გამოდგა.

სანამ ილია და მისი მზღებლები გორდში ჩავიდოდნენ, აკაცი წერეთელი იქ დიდი ხნით ადრე ჩასულა, მთელი ბიბლიოთეკა აღუწერია და კატალოგებიც შეუდგენია. კომისია რომ ჩავიდა, მოსამზადებელი სამუშაოები უკვე ჩატარებული იყო, ჩაბარება გაუადვილდათ, განძი ცხენებს აკიდეს და ქუთაისისაკენ გზას გაუყენეს, აქედან მატარებლით თბილისში წაიღებდნენ. განძს გასვენენ სამსონ ყიფიანი, გიგა ყიფშიძე და სიმონ ღოღობერიძე.

რაკი განძი გაგზავნა, ილია შეუდგა სამეგრელოს უფრო ღრმად გაცნობას, ხშირად ქვეითად ირჩევდა სიარულს, გზადაგზა ვლუხებს ესაუბრებოდა, ხან ერთ ჰინჟართან შედგებოდა, ხან მეორესთან, თვალდევრებდა კონდრათ ვადაშვიანებულ ეზოებს, ბაღებს, ოდა-სახლებს...

ილია მისმა მეგობარმა შექი ფაღავამ დაბატრეპი ბანძაში ბანძაში ილია ეზრავლესსაც ესაუბრა, გამოკითხა ვის რა უქირდა, ვის რა უღინდა.

შექი ფაღავა ქუთაისში მუშაობდა, ცნობილი იურისტი იყო და ბანძაში კარგა გამართული სახლ-კარი ჰქონდა. მწერლები და საზოგადო მოღვაწეები ქუთაისიდან ხშირად მოჰყავდა აქ და უბე სუფრას უშლიდა.

ილიას ჩამოსვლა მან ქუთაისში გაიგო, მაშინვე გამოსწვია ბანძაში, სამეგრელოს სასურველ სტუმარს გულისა და სახლის კარი ღირსეულად გაუღო.

ფაღავის ეზოში ილია ცხენით შევიდა, მას მიეგება ნიკოლოზ დადიანი, ცხენიდან ჩამოიყვანა და გულში ჩაიკრა... ილიას პატრესაკემად გამართულ ნაღიმს ისწრებოდა ნიკოლოზ დადიანის შეილი შალვა დადიანი. შალვა მაშინ ახალგაზრდა იყო, სუფრის ბოლოს მორცხვად იქდა და ილიას თვალს არ აშორებდა. ბევრი რამ განი-

კვდა და ნახა შალვამ იმ ღობინში და ბერეკალის ერთი მოსმით აღუწერა მოგონებებში. ჩემი მართა.

გორდსა და ბანძაში ილიას უკრძალავდა ბანძა მეუწარგის მამა, მიხეილი, სუფრის თოდარის იჭერდა ცაიში. მიხეილი ცაიშის საკათედრო ტაძრის დეკანოზი იყო, შეძლებული ოჯახი ჰქონდა, ილიას ახლოს იცნობდა, იყვრიაში თანამშრომლობდა, განიზრახა ილიასთვის შესაფერი პატივი ეცა, ყოველნაირი ღვინო ჰქონდა, არც ფრანგული შამპანური აკლდა, მაგრამ ოჯალშიც ნაკლებად იყო და ისიც სოფელ ჭკადუამოდან გამოგზავნა სალომე დადიანმა, მიურატის მეუღლემ.

სალომეს ბავშვობის შემდეგ ილია არ უნახავს, ახლა შექი ფაღავას სახლში შეხვდა და გაიხარა, მოიგონეს პეტერბურგი, ნიკოლოზ ბარათაშვილის ლექსების გადაწერა, უკვე დაკლებული სალომე ბევრ რამეში ჰგავდა უღამაზეს დედას — ვეატრინე კავცვაძეს. ილიამ ეს მსგავსება ხელად შეამჩნია, მოსწონდა თავისი გვარის შევლი ასეთი ლდი და თვალად რომ იყო, მაგრამ ის არ მოსწონდა, სალომე რომ მის თხოვდა ნაპოლეონ მესამის ელაც ნათესავს — მიურატს. მისი შესაფერისი ქართული კაცი ჰქვეყნაზე არ აღმოჩნდა?

სალომე ვერსალის სასახლეში დედასთან ერთად ცხოვრობდა, იქ დარეგობრდა თავის თანატოლს, ბარონესა ბერტა ფონ-ზუტენერს. ეს ორი ლამაზი ქალიშვილი ბევრ დიდებულს მოსწონდა, ბერტას შეტრფოდნენ მეფე ერეკლე მეორის შვილიშვილი ირაკლი ბაგრატიონი, სამეგრელოს მთავრის ძე ნიკო დადიანი — მიხრეღლსკი, თვალად ვიტგენტშეინი და სხვები... ბერტამ საქმროდ ვიტგენტშეინი არჩია, მაგრამ ამ ვეცაკს ბედმა უმტყუნა, უეცრად გარდაიცვალა, ამას დაემტა ბერტას მამის უცაბედი გადარბებდა. ოჯახი უღუქმებურად დარჩა, ბერტა გუვერნანტად დაუდგა ბარონ ფონ-ზუტენერის ოჯახს. ბარონის ოცდაათედი წლის ჰაბუცეო არტერი ძალიან დაუახლოვდა ბერტას და შემდეგ კიდევაც იჭორწინეს. არც ერთის შშობელმა ეს შეუძლებდა კანონიერად არ ჩათვალა და უჭერო შეიღებს სახლის კარი დაუეცეტეს. ახალგაზრდები ქუჩაში დარჩნენ. ისეც ვეატრინემ გაუწოდა დახმარების ხელი.

სხენიარად წარიმართა ნიკო დადიანის ბედი. მან შეირთო მარიამ აღდერბერგის ასული და მცირე ხნით სამეგრელოში მიიწდიომა ჩამოსვლა. ვეატრინეს შეებარა უსახლკაროდ და უღუქმებურად დარჩენილი ბერტა და არტერი და შეღეს დაავალა, ზუგდიდში წაიყვანე ენეი და ჩვენს მამულში მოაწყო. ბარონი არტერი დადიანმა თავისი მამულების მმართველად დანიშნა. ბერტასათვისაც გამოინახა სამუშაო, ფრანგულ და გერმანულ ენებს ასწავლიდა წარჩინებულ მეგრეთა ბავშვებს.

ილია გორდს რომ ეწვია, იმ დროს არტერი

და ბერტა ციშში იყვნენ და ვეფხისტყაოსნის
ონა შეუნარგასეულ ფრანგულ თარგმანს რე-
დაქციას უკეთებდნენ.

ილია ბანძიდან ნოქალაქევისკენ გაემართა,
თელი მოსტაცა მოკობახირმა, ავიდა ვოჯის
ციხეზე, იქიდან გადახედა სამეგრელოს, შერმე
ძველ სენაკს ეწვია და ზუგდიდისკენ აიღო გზი.
ზუგდიდში დიდხანს დაყოფნა, გულდამსით
დათავლიერა მდიდარი სასახლე, ბაღი, ფეხით
დაიარა მთელი ქალაქი, ბევრ შემხვედრს გამო-
ვლამარაჯა. ჩანაწერებით უბის წიგნაკი გაავსო.
შემდეგ თავის ძველ მეგობარს, იონა შეუნა-
რგას ეწვია ციშში.

ილიამ მასპინძელი რომ მიიციბთ-მოიციბთა,
მერე ზეტნერებთან შევიდა, მავიდაზე საბებლი
მანქანა იდგა, ბერტა მაშინვე წაპოგდა, არტერი
არ ზანდა, ილია მიესალმა ქალბატონს, მის მელ-
ნით დახვრილ თითებს შეხედა და გაიღიმა:

- გეტყობათ, ბეერს მუშაობთ!
- რა გნათ, გვანჭარებენ.
- მერე როგორ მიდის საქმე?
- კარგად.

— აბა, თქვენ იცით — ილიამ გადაშლილ-
გადმოშლილი ქაღალდები აიღო, თელი გადაე-
ლო და თქვა: — ეს ისევ გადასამბეჭდა.

- ჩაავეტირებელია.
- მოაწერებთ კი, ქალბატონო?
- მოვაწერებთ, ბატონ ზინის არ დაუბარეო-
ლებთ!

ქართულად მიუგო ბერტამ, თუ ჩაეცინა. ამ
დროს იონა შემოვიდა, გადაახუნელ-გადმოხაზულ
ქაღალდებს თელი მოარდა და გაწითლდა.

ილიას მოეწონა ბერტას ქართული.
— ბაჩაქიალა, ქალო, რა კარგად ვისწავლია
ჩვენი ენა.

— თქვენ მოსაწონად შეიძლება არ ვიცოდეთ,
მეგრამ ეჭახირობთ მაინც.

— ბატონო ილია, მეგრულიც შეისწავლეს, —
დაუმატა იონამ, — ცოლი და ქმარი ერთმანეთს
მეგრულად რომ ელაპარაკებიან, იმის მოსმენას
არაფერი ეზობა.

— ნიჭიერები და მონდომებულნი არიან,
ვენაცვა, რატომაც არ ისწავლიან.

დიდძალი სტუმარი ჰყავდა იონას მოწვე-
ული. დილა იყო. საუზმის უხე სუფრას ოცდა-
თამდე კაცი შემოაუსხდა. ახლო-მახლო სოფლე-
ბიდან მოწვეულებს ღამაზად ეცეათ, ჩოხაშემო-
ტმანულ წელს ხმა-ღანგალი და დამბაზები
უშვეენებდით, მომღერალი ვაყები და მერჩინეუ-

! ზეტნერებმა „ვეფხისტყაოსნის“ რედაქტი-
რება დროზე დაამთავრეს, მანქანაზე გადაბეჭ-
დული ილიას მითითებით ზინის ვაგებავანი; ზინი
ამ ტექსტის მიხედვით ჩასწვდა რუსთაველის სი-
ბძმისენ, ვიცირო მისი ვიზირები და შექმნა შესა-
ნიშნავი ილუსტრაციები, რომლებზედა დაამშენა
ამ უკდავი პოემის 1888 წლის მდიდრული გამო-
ცემა.

რე მანდილოსნები ერთად ისხდნენ. ზუგდიდში
არული არ იყო, ილიამ წვეთი ღვინო არ დალია,
ქერ სოფელი დამანახეთ და მერე დამიჩქრეთ
სხვებზე სტუმარს მივაბეს.

ილიამ შეუნარგას ღამაზ ეზოში გაიარა-გამო-
იარა, გამოასკველ ტყემლისთვის უფრადღება
არ მიუქცევია, არც აუვაიებული ატმისა და ბრო-
წურლის ბუნჭისთვის შეუხედავს, დაფინს ჰესთან
შეჩერდა, ფოთლები მოწვევტა, დაყნოსა და
მოეწონა.

— ჩემო იონა, დაფინს ნერგები გამომიგზავნე
თბილისში, იქნებ საგურამოში გაიხაროს.

— აბა, იონა, უშველ, ვაუბზავნე, — დაუმატა
დავით ერისთავმა, — ზომ იცი ილას ამბავი,
სადაც არ უნდა მივიდეს, ყველგან შეუტრნეობს
უნდა წამოიწყოს.

— თქვენ არ იცით, — მიუგო ილიამ, —
თუ რა ძვირფასი და სასარგებლოა კეთილშობი-
ლი ღაფსა.

ილია ქიშკარში გავიდა და თქვა, მოდი, ახლა
ტამარსაც ვნახავთ. ბუერი სტუმარი ვაკევა მას,
ტამარი ღია იყო. ილიამ დათავლიერა ხატები და
ძველი ნივთები, იქვე, ტამარის შიგნით, კატერი-
ნე ჰაუვაეამის შვილების საფლავებთან შეჩერდა,
წარწერები წაიკითხა და ფიქრმა წაიღო.

იონა შეუნარგას ჰამა — პეხუ მხატვარ-მო-
ქანდაკე იყო. ციშის ისტორიულ ტამარში პეხუს
მიერ ვაკედელმა ხატებმა ილია დიდად დაინ-
ტერესა, წაიკითხა წარწერებიც და ძალიან მოე-
წონა, მაგრამ ასე ძვირფასად მორთული ტამა-
რი რომ ყავრით იყო დახურული, ეს არ მოე-
წონა.

— არ სჯობდა, კრამიტით რომ გადაგებურათ?
— გადაგებურად, ბატონო! — მორიდებით მიუ-
გო იონას მამამ, მიხეილმა.

ილიას წასვლის შემდეგ მან ყავარი ჩამთავრე-
ვინა და ცისფერი თუნქით გადახტა ეს ის-
ტორიული ტამარი.

იონა შეუნარგას კარის მეზობელმა, ზურაბ
ქირაბ თავის მოგონებაში მშვენიერად აღწერა
ციშში ილიას სტუმრობა. ზურაბი მაშინ სუფ-
რას ემსახურებოდა და ბევრი რამ დაამახსოვრ-
და.

ტამარიდან „სტუმრები რომ დაბრუნდნენ, —
წერს ქირაბ, — სუფრა გაწყობილი იყო და სა-
დილობაც დაიწყო, თამადობა პეხუ გორდანის
დაეკისრა, რომელიც გვარიანი მოქართულე იყო,
მომღერალი და მოქეთფე ზომ იყო და ფო.
ლხინი დიდხანს გავრამელდა, თითქმის შემოა-
თენდით. ილიამაც რამდენიმე ყანწი მიითრგა
ოჯალუშისა, ძლიერ გახიზარულდა. ყველაზე მეტი
ერისთავი, ზორბა, ღამაზი კაცი ოხუნჯობდა, მი-
სი ღამარაკი ყოველთვის დიდ სიცილს იწვევ-
და, უმთავრესად რუსულად ღამარაკობდა; შე-
რუსული კი არა, ქართული ძლივს მკყურებოდა,
ამავე დროს სუფრასთანაც არ ეციქვო, როგორც
მოსამახსოვრეს, ხშირი შესვლა-გამოსვლა მიწე-
და და მაშინ თუ მოეკრავდი რასმე უტრსა და

და თვალს. სიმღერა გაიძლია, რასაც ცეკვა მოჰყვა. ცეკვაში ილიაც ჩაერია. ფერბული მოიძრა. თეიონაც ცეკვავდა და ყველანი ჩაგვება, წრე ისე გაიხარდა, რომ დარბაზში არ ეტეოდა. თამბამ მოითხოვა, ვინაიდან ფერბულს დიდი დარბაზი უნდა, უჭკობესია ხეალისათვის გადავლეთ და რაკი ეზო ფართოა, აი აქ გავშართოთ ფერბული და თემცა თეთონ ვერ იშლება, ფეხი მაინც აყოლა, რამაც უნებულო მხიარულება, სიცილი და ქუედების ჭერში სროლა გამოიწვია.

ილია განსაკუთრებით გულისყურით უსმენდა ჩონჭურას და სიმღერებს. არ მახსოვს, თუ რომელი სიმღერა იყო, რამდენიმეჯერ გაამეორებინა მემონატურე ქალს და თითონაც კი აყოლა ხმა.

შეზარხოშებულმა ილიამ ყაბრის სიმღერაც წამოიწყო. ამ სიმღერიდან მხოლოდ ერთი სიტყვა დამამახსოვრდა დღემდე. ეს არის „ფარინა-ფარინა“, რითაც სიმღერის ყველა ბოლო მთავრდებოდა. ილიას ხმა აყოლეს ერისთავმა, მაინბელო, ფლანგი, ბატონიშვილმა, იონამ და სხვებმა. შესანიშნავი, სიმღერა იყო. ეს სიმღერა შემდეგ ოდნავ გადასჭაფურდა ჩვენში, „ფაფარინა-ფარინა“ — ვამბობდით. იგი შიელი ნახევარი საუკუნის განმავლობაში არ დაიფრეებია ჩვენს კუბხე ილიას სტუმრობის მოსაგონად, მას ყოველ შერეობილობაზე ვმღერებოდა.

დილას ილია დაემშვიდობა მასპინძლებს, იონამ უხანგი დაუქირა და ცხენზე შესვა. ილიამ მთარახი მოიგნია და ცხენი კარგა მანძილზე გააქირადა. მას მანახელი დაედევნა, მდინარე ჭმამით ქუენებ-ჭუნებში მივიღეთ.

ილია და მისი მზღებლები ახალ სენაკში თეიმურაზ კაკაბაძის სასტუმროში დაბინავდნენ (როგორც მკვლევარი სოლომონ ცაიშვილი შენიშნავს, კაკაბაძეები სამურზაყანოშიც სახლობენ და კაცბანასაც ეძახიან).

თეიმურაზ კაკაბაძე ცას უწია, ძვირფას სტუმრებს კარგი ეახშიმ გუედართა, დილითაც, სანამ მატარებელი ჩამოდგებოდა, შვენიერი საუზმე მიართვა და კაბიკი ფული არ აიღო.

„ — ილია ქავეკაძე მესტუმრა და ქირა გადახადებეიონ, მაშინ ან რა მეგრელი ეყოფილვარ, ან სად გავახილო თვალთ!“

იონას აბლო ნათესავი, ლადი მეუნარგია მოგონებაში აღნიშნავს, რომ კაკაბაძეს უთქვამს: „ილია ქავეკაძე უბრალო ვინმე არ გგონოთ, მეფის ტოლი კაცია, მისი სტუმრობა დიდად სასახლოა...“ მთელ თავის სიციცხლეში ის ჰქონდა სატრანაზოლ თურქი, იონამ ილია ქავეკაძე შე მომიყვანა, იცოდა, შე ვიყავი იმის სტუმრობის ღირსი“.

გიორგი ხარატიშვილის საინტერესო წიგნში „ილია ქავეკაძე და ყვარელი“ ასეთი ამბავი ამოვიკითხე: „როცა 1885 წელს ილია სამეგრელოში ეწვია თვის მეგობარს მეჭი ფლავას,

თან წაიყვანა ყაბელი გულგებნი, ეს მინით, რომ დასავლეთელ მამათ ცხოვრებას კაბელებიც გასცნობოდნენ“.

ყაბელში გულგებმა ბეჭედი რამდენიმეჯერ ნახეს სამეგრელოში, ილიამ ლხინის დროს თვითონ თქვა:

„ — ძალიან მომეწონა ამ მხარის მოსახლეობა, ეზოების განლაგება, სისუფთავე, მცხოვრებთა ზრდილობა და მეტადრე სიმღერები“.

ყაბრ სუფრულ სიმღერებს შეგვეულო ილიას კოლხურმა მელოდიებმა გული მოუნახა. ქალების წყრილა, ოდნავ სვედიან, მაგრამ მაინც მხიარულ სიმღერებსა და ჩონჭურების დღედუნს რომ ისმენდა, ფიქრობდა, აი, ნამდვილ საქართველოში ვარო და მეგრე სადღეგრძელოში თქვა: — სამეგრელოში მოვედი და საქართველო ვნახეთ!

ეს სიტყვები მეგრელებმა გულში ტკბილად ჩაიკრეს, თაობიდან თაობას გადასცეს, დღესაც სიბარულით იმეორებენ.

სამეგრელოდან ჩამოტანილმა „ქართულ ხელნაწერთა უნიკალური ძეგლების საგანძურმა, — წერს სოლომონ ცაიშვილი, — მყარი საფუძველი ჩაუყარა წერა-კითხვის გამავრცელებელი საზოგადოების შექმენსა და ბიბლიოთეკას“.

ამ განძის დაბინავების შემდეგ, ვასილ მაიაბელო ნიკო დადიანს დაწერალებით მისწერა, როგორ მოიარეს სამეგრელო, ძვირფასი წიგნები და ხელნაწერები შვედობით ჩაიტანეს თბილისში, როგორ მოილხინა ილიამ, როგორ მოეწონა ეს მხარე და მისი ხალხი.

ნიკო დადიანი მეგობრის ამ წერილმა გაახარა მაგრამ იმ ხანებში მაინც უშუბო შერეული ჰქონდა, წუხდა სამეგრელოს სკოლებიდან ქართული ენა რომ იღვენებოდა. ამ საკითხზე მაშინ მთავრობის ოფიციალურ გაზეთებში ბევრი სტატია იბეჭდებოდა, რეაქციონერი კალმონები გაჰკიოდნენ, მეგრელები ქართველები არ არიან და ქართულად რად უნდა ისწავლონ, სკოლებში თუიანთ ენის დამყიდრება უფრო მეტ ნაყოფს გამოიღებოს.

ეს უსამართლობა და მამათ გათიშვის ბოროტი ცდა იმპერატორის ამაღის პირველმა გენერალმა ნიკო დადიან-მინარტესკიმაც ვერ მოითმინა და ბოლშით სავსე წერილები გამოგზავნა საშუალობაში.

„მე წაეკითხე ის სტატიები, — წერს ნიკო დადიანი, — რომელნიც ამტკიცებენ, რომ მეგრულ ენას და ქართულ ენას შორის მსგავსება არ არის... მე ამას ვიტყვი: ის ვარგულ ქვეყნის ფლორაოკვები, რომელნიც ამას ამტკიცებენ, სრულიად დაბნეულები არიან. ქარ ჩვენი ენა ისწავლენ და მეგრე წერონ... ჩვენდა საბედნიეროდ, ჩვენ ხალხს აქვს თავისი საკუთარი აზრი და რწმენება, რომელიც დავიკოტვა ჩვენმა საკუთარმა ისტორიამ და ახლა ვერა კაცი ვერ დავვაყრებებს იმას, რაც ნამდვილად არ არის ჩვენი ენა და რაც ავებს ჩვენს წინვლას. ხალხს

მაშინ გაიცინობს კაცო, როდესაც იმ ხალხში ცხოვრობს, ან იმ ხალხის ენაზე ლაპარაკობს. ამას გარდა, ხალხის ისტორია და სურვილი უნდა შეიტყოს კაცმა და შემდეგ ილაპარაკოს. მე სა-მეგრელოს, იმერეთს და გურიას ევეულებ, როგორც საქართველოს პროვინციებს. ჩვენ შო-რის განსხვავება არ არის და არც უნდა იყოს. ეს არის ჩემი აზრი და ამ აზრით მოვეუდებები. ის-ლა გვაცლია, ახლა, რომ ვინმე ჩინელმა ფილოლოგმა დასწეროს ჩვენი ენაზე ან ქართუ-ლი გვასწავლოს. ევების ამსაც მოვესწროთ.”

ნიკო დადამა ამ მტკივნეულ საკითხზე მრავალი წერილი გამოგზავნა, რომლებიც „ივე-რიაში“ სამომენტებით გამოაქვეყნა. ამ წერილებმა უზრტო ვაუზაგრეს ილიას, ზალხმაც ხმა აღიმა-ღლა, რუსთაველის ენაზე სამეგრელოს სკოლებში ისევე თავისი კეთილი ადგილი დაიკავა.

ა კ ა კ ი

თბილისში, რუსთაველის პროსპექტზე, ყუ-რადღებსა იმერობს მაღალ კვარცხლბეკზე მდგარი ილიას და აკაის ქანდაკება. აკაი და ილია იმ შტოთიან დროში ათეული წლების მანძილზე ერთად იბრძოდნენ, ერთად ეწეოდნენ საზოგადო მოღვაწის მძიმე უღელს.

ვერც სიკვდილმა დაამორჩა ისინი ერთმანეთს.

დღესაც ამავედ დგანან თბილისის მოავარ პროსპექტზე. ამ ორი დიდი ადამიანის შეგომ-რობას დიდი და ვრცელი ისტორია აქვს. აკაი პეტერბურგში რომ ჩავიდა, იმ წელი-წადს ილია იქ კავკასიელთა შორის ცნობილი კაცი და ქართველ სტუდენტთა სათვისტომოს აღიარებული ხელმძღვანელი იყო.

„ქართველ სტუდენტებს, — წერს ნიკო ნი-კოლაძე, —რომელთაც ხელმძღვანელობდა ილია ჭავჭავაძე, ძველი ქართული ისტორიისა და ხელ-ნაწერების კარგა გვარიანი კოლექცია შეეგრო-ვებოდა და თავზე ეკლებოდნენ მას. ესენი ამტ-კიცებდნენ, რომ მიხანწერილია დაარსდეს რამდენიმე კავკასიური სათვისტომო — ქართვე-ლების, სომხების, ლეკების და სხვათა, და მათ შორის უნდა დაშვარდეს შვიდრო კავშირით... ამ აზრმა ვაიმარჯვა კიდევ“.

აკაი იმ წრეში მოხვდა და თავის თანამეზა-ზელეს ადვილად დაეშეგობრდა.

ილიას უკვე დაწერილა ჰქონდა (ლექსებს რომ თავი დაეანებოთ) „აზრდილი“, „გლახის ნაამბობი“, „აკაია ადამიანი?!“. ამ ნაწარმოებებს ქართველები ხარბად ეწიფებოდნენ, დედამიწე კითხულობდნენ, ლექსებს კი თავიანთ უბნს წი-გნაცემში აწერდნენ.

სხვებს, რასაკვირველია, არც აკაი ჩამორჩა, „აზრდილი“ დედანში გაიცინო.

მედიკონდელი სპარსიველის მეტად მძიმე მდგომარეობა ილიას გულს უკლავდა, თავისი

ღარდა და წუხილი განსაკუთრებით გამოჰქმე-ლი აქვს „აზრდილის“ იმ ნაწილში „ციცკარაში“ რომ დაიბეჭდა.

ილიამ სამშობლოს სევდა უფრო შეეყვინა ნიკოა და მას შემდეგ, რაც ბარათაშვილის პო-ეზიას ეზიარა. ბარათაშვილმა გადაძალა ახალ-გაზრდა ილია, ოცნებით არაგვის პირას წაიყვა-ნა. არაგვი — ეს წმინდა ქართული მდინარე ის-ტორიულად ბევრის მოწმე იყო. პეტერბურგში მიმავალ ახალგაზრდებს დღიხანს მიაცილებდა და თანაც ქართლის ბედზე ენერტიულობდა.

ბარათაშვილმა მტკუნარე არაგვი დავიხატა, ილიამ კი ამ მდინარეს უფრო სევდიანად მიმარ-თა:

გულ-ხელთ დაკრავფით შენსა წმინდა წყალს
რამდენჯერ ტანჯით ვადვენებდი თვალს!...
რას ეძებდი მე? ჩემ კვეყნის წარსულს,
შენ — წინ დაღუპულს ჩემ ძველსა მამულს, —
და მარტო სისხლი ჩემს თვალს დაღალულს
აძლევადა ხილზე გულსაკლავ პასულს.

„აზრდილის“ ნაწევრების „ციცკარაში“ გამოქ-ვეყნების შემდეგ, იმავე ურჩხალში, დაიბეჭდა აკაის ლექსი „ამაო ძებნა“. ეს ლექსი ილიას „აზრდილის“ გამო რომ არის შექმნილი, ამავე თავის დროზე მიუთითა მათმა საყართ მეგო-ბარმა კირილე ლორთქიფანიძემ, რომელიც კრებულ „ჩანაგურის“ შესახებ დაწერილ ცნო-ბებში აღნიშნავს: „აკაის ნაწარმოები („ამაო ძებნა“, კ. ვ.) ქავეკავადის არაგვის გამო არს დაწერილი“.

აკაის ეს ლექსი არის ერთგვარი პოლემიკუ-რი გამომხატვრება.

მწერლობაში ფეხის შედგმის დღიდანვე ილია და აკაი გულმოდგინედ ადვენებდნენ თვალ-ყურს ერთმანეთის შემოქმედებას. „ამაო ძებ-ნის“ ერთკვეყნების შემდეგ გავიდა ორიოდე წელი, ილიამ უკან მოიხანდა, განვლო ლიტე-რატურულ ცხოვრებას თვალი გადაავლო, „ცი-ცკარის“ ძველი ნომრები მაგიდაზე დაიღვა და კრიტიკული წერილისათვის მასალების ამოკრე-ფას შეუდგა. მან ჩაინიშნა აკაის ნაწარმო-ებები: „პ. წ-ს“, „ამაო ძებნა“. ორივე ლექსი ახლა უფრო მოეწონა და მიაწერა: „კარგია“.

აკაი ერთხელ კიდევ გაეშეგობრა ილიას. ამ-ჯერად ისინი ერთმანეთს შეეცლინენ ქართველ სტუდენტთა შეფასებაში. როგორც ცნობილია, „ქართველი სტუდენტების სიმღერა“ მრავალ-ჯერ გადაკეთდა-გაღმთაკეთა ილიამ. ამ ლექსის მეორე ვარიანტი მიუძღვნა სოსიკო ვანხაძეს. სოსიკო ილიას ახლო მეგობარი იყო, იმ დროს პეტერბურგში აპირებდა წასვლას სწავლის გა-საგრძელებლად. ამის თაობაზე მან ილიასაც მისწერა.

ილია ანიკო ვანხაძისადმი ვაგზავნიდ ბარათ-ში აღნიშნავს: „სოსიკო მწერდა, რომ ეპიპრეტ

რუსეთში წამოსვლამ, არ იქნება ურიგო, რომ წამოვიდეს, ხომ იცი, საყვარელო დო, რომ სწავლისათან ამ ქვეყანაში გამოსადეგი არა არის რა, მისადაამე, ცოდვა არის სწავლის მსურველს არ მისცენ საშუალება.

ამ დროს ილია უკვე სწავლაში დაწინაურებული, გამოცდილი სტუდენტი იყო და გულითადი მეგობრის ჩამოსვლა ძალიან გაუხარდა. ეს სიხარული მან გამოხატა „ქართული სტუდენტების სიმღერაში“. ვანნათს პეტერბურგში ჩავსვლა ილიამ ამ მშვენიერი ლექსით აღნიშნა. ამ ნაწარმოებში ილიამ უმღერა იდეალურ ქართულ სტუდენტებს, ღირსეულ მამულიშვილებს, რომლებიც, მიუხედავად სიღარიბისა, თავგამოდებით ეწაფებოდნენ მეცნიერებას, რომ ერისათვის გამოსადეგი მოქალაქენი გამხდარიყვნენ.

აქაი ამ ლექსს რომ გავცნო, არ დააყოვნა და მაშინვე გაეპასუხა. პასუხი ძალიან მკაცრი, პაროდული გამოუვიდა.

ილია თავის ლექსს ასე იწყებს:

დედამ რომ შეილი გაზარდოს, —
ემაგრე ჩვენი სიანაო,
ძმურად გამოსადეგი ვართ
ყველგან და ყველასთანაო.

აქაი კი პასუხობს:

დედამ რომ შეილი გაზარდოს
და მერე თქვენი სიანაო!
ნაცარქვეთა რაბა ხართ
ყველგან და ყველასთანაო.

და ასე ბოლომდის.

კირილე ლორთქიფანიძემ „სტუდენტების სიმღერა“ უბის წიგნაკში ჩაიწერა და სადაც ახლობელს შეხედებოდა, ყველას აკითხებდა. ეს ლექსი მან აკაცის უჩვენა. აკაციმ წიგნაკი გამოართვა, თვითონ წაიკითხა და თქვა:

— რას აზრობს ეს კაცი, ასეთი კარგი სტუდენტი ვანა ვეყავს?

და იქვე ვესპრომტად ეს პაროდია თქვა. ბევრი დაეთანხმა პოეტს, ილიას მორიდებით გადასცეს პაროდია.

— რას იზამთ, სარკეს ორი მხარე აქვს. წინა მხარე ბრწყინავს, ბრწყვეილებს, შე სტუდენტობის ცხოვრების ეს მბრწყინავი მხარე შედგა თვალწინ, როცა ეწერდა, აკაციმ კი სარკის უკანა მხარე დაინახა, რომელიც ბუნებით შავია

და შავიდაც უმღერა! — ამ წვიღებით თქვა ილიამ, რადგან მან კარგად იცოდა ვის წინააღმდეგაც იყო მიმართული ეს გულგრილი პაროდია.

აკაცის სიცოცხლეში ეს პაროდია არ გამოტყვევებულა, მისი გარდაცვალების შემდეგაც დიდ ხანს ინახებოდა მუზეუმში.

პეტერბურგის უნივერსიტეტში შესვლის პირველსავე წელს ილიამ დასწერა „მმა სამარადამ“. ამ ლექსში ცხოვრების მანკიერი მხარეებია მხილებული. ლექსი შექმნიდან ოთხი წლის შემდეგ დაიბეჭდა „საქართველოს მოამბეში“. ეს ნაწარმოები აკაციმ გულდასმით გაარჩია თავის წერიაში და აღნიშნა:

ამ ლექსში „ოცნებას კი ვერა ვხედავთ, მაგრამ ყოველდღიურს კემშარტიტებას, ჩვენს ნაკლოვანებას და ჩვენს საჭიროებას ვხედავთ და ამისთვის მოგვწოხს პოეტი, ამაში მდგომარეობს მისი მაღალი ღირსებაც“.

ახალგაზრდა აკაცი ილიას პირველი შემფასებელი და მეგობარი იყო. აკაციმ ვაბედულად შეაღარა ილია ჰავეკავამე ნიკოლოზ ბარათაშვილის. ჰავეკავამე რის ბარათაშვილის მოკანანახე და მისი დიდი ღირსებაც ამაში არის დაფუძნებული. ყოველს მის ლექსში ხედავთ ქართულების ტანჯვასა და ვოდებას“.

1864 წელს პეტერბურგში კირილე ლორთქიფანიძემ გამოსცა ქართული პოეტების ლექსთა კრებული „ჩანგურის“ სახელწოდებით. ჩანგურში მოთავსებული იყო ნიკოლოზ ბარათაშვილის, ილია ჰავეკავასის და სხვათა თხზულებები. ერთი წლის შემდეგ „ცისკარში“ აკაციმ „ჩანგურზე“ მოათესა ვრცელი წერილი და გულდასმით გაარჩია ბევრი ნაწარმოები. დაწერილებით განიხილა ილიას ლექსებიც და პირთუენულად შენიშნა:

„თუ ჰავეკავასის ლექსებში მართო ხელოვნებას მივაქცევთ ყურადღებას, მაშინ მის ლექსებს არ ექნებათ დიდი ღირსება, მაგრამ ჩვენ მართო ხელოვნებას არ ვეძებთ (ხელოვნურად ნათქვამი სისულელე და ოცნება, მაინც სისულელე და ოცნება იქნება), ჩვენ ვეძებთ ჰკვიან აზრებს და მას კიდევაც ეპოულობთ ჰავეკავასის ლექსებში“.

აკაცი აღვრთოვანებულა ილიას პროზაული ნაწარმოებებით და წერს: „ჩემის აზრით მისი „აკაცა ადამიანი!“ და „გლახის ნაამბობი“ — ობოლ მარგალიტებად რჩებიან ჩვენს ლიტერატურაში“.

3. O. LENINI და ამიერკავკასიის საბჭოთა სუვერენული რესპუბლიკების მშენებლობა

3. O. ლენინის სახელთან განუყრელად არის დაკავშირებული ამიერკავკასიის მშრომელთა ბრძოლა სოციალური და ეროვნული ჩაგვრისაგან განთავისუფლების, საბჭოთა ხელისუფლების დამყარებისა და სოციალიზმის მშენებლობისათვის.

სოციალისტურ გარდაქმნებს რომ შეუდგნენ, ამიერკავკასიის საბჭოთა რესპუბლიკები განამტკიცებდნენ მკვიდრო თანამშრომლობასა და სახელმწიფო კავშირს დიდ რუს ხალხთან. 3. O. ლენინი ხაზგასმით აღნიშნავდა, რომ, რაც უფრო დემოკრატიული იქნება რუსეთის რესპუბლიკა, მით უფრო ძლიერი იქნება ყველა ერის მშრომელი მასების ნებაყოფლობითი მისწრაფება ასეთი რესპუბლიკისადმი.¹

რუსეთისა და ამიერკავკასიის მშრომელთა პოლიტიკური, ეკონომიური და, უწინარეს ყოვლისა, კლასობრივი ინტერესების ერთიანობა მათი დაახლოების მთავარი საფუძველი იყო. ამასთან, ამ თანამშრომლობას ხელი შეუწყო რუსეთისა და ამიერკავკასიის ხალხთა მრავალსაუკუნოვანი მეგობრობამ, რომელიც შემოწმებული და განმტკიცებულია საერთო მტრების წინააღმდეგ ერთობლივ ბრძოლაში დაღვრილი სისხლით.

ამიერკავკასიის მშრომელებს, — აღნიშნავდა გ. კ. ორჯონიკიძე, — ვერ წარმოედგინათ ბრძოლა თავიანთი პოლიტიკური და ეროვნული განთავისუფლებისათვის რუსეთის მუშებთან და გლეხებთან მჭერი კავშირის გარეშე. რევოლუციის ისტორიამ არ იცის რუსეთის

პროლეტარიატის არც ერთი მეტად თუ ნაკლებად შესაძენევი გამოსვლა, რომლისთვისაც ამიერკავკასიის მშრომელებს მხარი არ დაეჭირათ.¹ რუსი ხალხი მათ ყოველთვის მიაჩნდათ თავიანთი სუვერენული უფლებების სამართლიან დამცველად.

წინათ ჩაგრული ერების მშრომელებისადმი ყოფილი დიდმპყრობელური ერის პროლეტარიატის უანგარო დახმარებას 3. O. ლენინი ხალხთა შორის თანაწორუფლებიანი და მშერი ურთიერთობის დამყარების მთავარ საშუალებად მიიჩნევდა პროლეტარიატის დიქტატურის პირობებში. ამიტომ ამიერკავკასიის მშრომელებისადმი რუსი ხალხების დახმარება მათი ფაქტიური უთანასწორობის ლიკვიდაციის, საბჭოთა რესპუბლიკების ნამდვილი დამოუკიდებლობისა და სახელმწიფო სუვერენიტეტის, რსფს რესპუბლიკასთან მჭერი თანამშრომლობისა და სახელმწიფოებრივი კავშირის განმტკიცების გადამწყვეტი პირობა იყო.

3. O. ლენინი მუდმივ მზრუნველობას იჩენდა ამიერკავკასიის საბჭოთა რესპუბლიკების სუვერენული უფლებების უზრუნველყოფისა და ხალხთა ეროვნული სახელმწიფოებრიობის განმტკიცებისათვის. იგი ხშირად იღებდა ამიერკავკასიის პარტიულ და სახელმწიფო მოღვაწეებს, აძლევდა მათ ბრძნულ რჩევასა და მითითებას, უგზავნიდა წერილებსა და დეპეშებს, ელაპარაკებოდა პირდაპირი ხაზით. ლენინის დირექტივები ითვალისწინებდა ამიერკავკასიის რესპუბლიკების პოლიტიკური, ეკო-

¹ 3. O. ლენინი. თხზ., ტ. 24, გვ. 67.

¹ გ. კ. ორჯონიკიძე. სტატიები და სიტყვები, ტ. 1, გვ. 475.

ნომიური და კულტურული განვითარების სპეციფიკურ პირობებს და უდიდესი დამრავლებელი და მორგანზებელი მნიშვნელობა ჰქონდა ყველა კომუნისტისათვის. მ. დ. ოახელაშვილი დიდი კმაყოფილებით აღნიშნავდა, რომ ვ. ი. ლენინის წერილებში გადაკითხვა ნიშნავს „გაიარაო წინასწარკურთხისა და მართვის ხელოვნების მთელი სკოლა. ეს წერილები, როგორც წესი, მოკლეა, მაგრამ დაწერილია ისე, რომ წაითვისებ შემდეგ ვერ დამშვიდდები, სანამ არ შეასრულებ წერილის ავტორის რჩევებს“.¹

საბჭოთა ეროვნული რესპუბლიკების წამდელი დამოუკიდებლობის უზრუნველყოფის, მათი თავდაცვისუნარიანობის განმტკიცების, სახალხო მეურნეობის აღდგენისა და შემდგომი განვითარების ამოცანები შოთხოვდა რსფსრეს რესპუბლიკასთან სახელმწიფოებრივი კავშირისა და ძმური თანამშრომლობის გაფართოებას.

საბჭოთა რუსეთთან ამიერკავკასიის რესპუბლიკების სახელმწიფოებრივი დაახლოების საქმეში მნიშვნელოვანი როლი შეასრულა 1920-1921 წლებში მათ შორის დადებული მეშვიდე ხელშეკრულება ხელშეკრულებებმა შვიდრო თანამშრომლობის შესახებ.² ისინი ვაშომდინარეობდა პროლეტარული ინტერნაციონალიზმის, თანასწორუფლებიანობისა და ძმური მეგობრობის ლენინური პრინციპებიდან. ხელშეკრულებებში ხაზგასმით იყო მითითებული მშრომელთა კლასობრივი ინტერესების ერთიანობა, იმპერიალიზმის წინააღმდეგ ბრძოლაში მათი დარაზმულობისა და, თვითველი საბჭოთა რესპუბლიკის დამოუკიდებლობისა და სუვერენულ უფლებათა უზრუნველყოფის აქტიულობა. ხელშეკრულებათა მონაწილე მხარეების მიერ ნებაყოფლობით აღებული ვალდებულებები მიზნად ისახავდა მათი თავდაცვისუნარიანობის განმტკიცების, სახალხო მეურნეობის აღდგენისა და შემდგომი განვითარების საერთო ამოცანებს.

კომუნისტური პარტია ვ. ი. ლენინი განუხრელად იცავდნენ საბჭოთა რესპუბლიკების თანასწორუფლებიანობის პრინციპს, დიდ ყურადღებასა და გულსხმირებებს იჩენდნენ ხალხთა ეროვნული თავისებურებებისადმი.

„გადატრით ილაშქრებდა რა ყოველგვარი ეროვნული ნიპილიზმის წინააღმდეგ, ლენინი ასწავლდა რევოლუციონერებს თანმიმდევრულად გაუთვალისწინებინათ ეროვნული ინტერესები, დაეცათ ყველა ერის თანასწორუფლებიანობის პრინციპები, მათი დამოუკიდებ-

ლობის, თავისთავადი განვითარების უფლება. იგი განმარტავდა, რომ სუვერენულუფლების, მისი აწმენებისათვის, მისი დამცველობისათვის — სწორედ ეს არის ხალხის ეროვნული ინტერესებისათვის ბრძოლის საუკეთესო საშუალება“.³

ამასთანავე, ვ. ი. ლენინი ხაზგასმით აღნიშნავდა, რომ მარტო დიდი სახელმწიფოების პროლეტარიატმა კი არა, პარტია ქვეყნების მუშათა კლასმაც არ უნდა დაიფიქროს თავისი მოვალეობა „იბრძოდეს ეირო-ეროვნული შეზღუდულობის, კარაკეტრლობის, განკერძოების წინააღმდეგ, იბრძოდეს იმისათვის, რომ გათვალისწინებული იყოს მთელი და საერთო, რომ კერძოს ინტერესები დაუმორჩილდეს ზოგადის ინტერესებს“.⁴ ყოველგვარი სხეგვარი მიდგომა საბოლოო ანგარიშით ნიშნავს დაქნებას ნაციონალიზმისაკენ, რომელიც რევოლუციური საქმის საშინელი მტერია. ნაციონალიზმი „თავისი განცალკევებისა და დაუწყობაობის ტაქტიკით... აჩრად აქცევს ყველა ერის, ყველა რასის, ყველა ერის პროლეტარიატს დაახლოებისა და ერთიანობის დიდ ცნებას“.⁵

ახერხაიანის მშრომელი მსებებს ვანთავი-სუფლებს რომ მიესალმებოდა, ვ. ი. ლენინი მტკიცე რწმენას გამოთქვამდა, რომ „ახერხაიანის დამოუკიდებელი რესპუბლიკა რსფსრთან ერთად დაიცავს თავის თავისუფლებასა და დამოუკიდებლობას აღმოსავლეთის ჩაგრულ ხალხთა მოსისხლე მტრისაგან — იმპერიალიზმისაგან“.⁶

საქართველოში საბჭოთა ხელისუფლების დამყარების პირველი დღეებიდანვე მტკიცდებოდა ამ რესპუბლიკის კავშირი და კონტაქტი რსფსრს რესპუბლიკასთან. ჟერ კიდევ 1921 წლის 16 თებერვალს საქართველოს რევოლუციური კომიტეტი ვ. ი. ლენინისადმი მიმართვაში აწყვებულათვის დახმარების აღმოჩენის შესახებ წერდა: „იმედი გვაქვს, დაწმუნებული ვართ, რომ არა მარტო დიდი პროლეტარული რევოლუციის, არამედ დიდ პარტიკალურ შესაძლებლობათა ქვეყანა ამ მივეტიკოვებს უთანასწორო ბრძოლაში და დაეხმარება ახლად-შობილ საქართველოს საბჭოთა სოციალისტურ რესპუბლიკას“.⁷ ვ. ი. ლენინის მითითებით მე-11 წითელი არმიის ნაწილებმა ძმური, უანგა-

¹ „ვლადიმერ ილიას მე ლენინის დაბადების 100 წლისთავისათვის“, სკკ ცენტრალური კომიტეტის თეზისები, თბილისი, 1970, გვ. 46-47.

² ვ. ი. ლენინი. თხზ., ტ. 22, გვ. 442.

³ ვ. ი. ლენინი. თხზ., ტ. 6, გვ. 646.

⁴ ვ. ი. ლენინი. თხზ., ტ. 31, გვ. 152.

⁵ Борьба за победу Советской власти в Грузии. Сб. документов и материалов, Тбилиси, 1958, стр. 653.

¹ М. Д. Орахелашвили, В. И. Ленин и ЗСФСР, Тифлис, 1925, гв. 13.

² История Советской Конституции в документах (1917/1956), М., 1957, стр. 239, 240, 304, 306.

რო დახმარება ვაქციეს საქართველოს შშრომელებს. რუსი ხალხის დახმარება კონკრეტულად გამოიხატა აგრეთვე სასტრასთო და ფინანსურ სიძველეთა დაძლევათ, სწარმოთ ძალთა განვითარებით, ეროვნული სამხედრო ნაწილების შექმნით, ადგილობრივი მოსახლეობიდან კვალფიციური კადრების მომზადებითა და ფორმით ეროვნული და შინაარსით სოციალისტური კელტრის განვითარებით.

ვ. ი. ლენინი მიესალმა საბჭოთა საქართველოს და ურჩია ქართველ კომუნისტებს არ დაეიწყებოდათ, რომ ახალგაზრდა საბჭოთა რესპუბლიკის საშინაო და საერთაშორისო მდგომარეობა მათგან მიითხოვდა „რუსული შახლონის გამოყენებას კი არა, არამედ ისეთი თავისებური ტაქტიკის მოხერხებულად და მოქნილად შეუშავებას, რომელი ყოველგვარი წვრილბურჟუაზიული ელემენტებისადმი მტრ დამთმობლობაზე იქნება დამყარებული“¹.

საპასუხო ღებუშაში საქართველოს რევკომის წევრებმა, რომლებმაც ბელადს დიდი მადლობა გადაუხადეს მისალმებისა და ბრძნული რჩევებისათვის, მტკიცე რწმენა გამოთქვეს, რომ ვ. ი. ლენინი არცერთი წუთით არ დაივიწყებდა მათ და საფურადღებო მითითებებს მისცემდა. „ჩვენი საშინაო და საერთაშორისო მდგომარეობის პირობებში, — წერდნენ ისინი, აშხანავ ლენინის მითითებებს შეუძლია ვეისნას საშიში შეცდომებისაგან“².

სახელმწიფო ზელისუფლებისა და მმართველობის ორგანოებისათვის დახმარების აღმოჩენის მიზნით, რსტს რესპუბლიკის ბევრი სახალხო კომისარიატი და უწყება გზავნიდნენ ამიერკავკასიაში თავიანთ რწმუნებულებს, რომლებიც ნაყოფიერ მუშაობას ეწეოდნენ საბჭოთა რუსეთსა და ამიერკავკასიის რესპუბლიკებს შორის მჭერი თანამშრომლობისა და სახელმწიფოებრივი კავშირის განმტკიცებისათვის, თუმცა რიც უნდა ითქვას, რომ ცალკეულ შემთხვევებში ზოგიერთი მათგანი ჭრბოვნად ვერ ითვალისწინებდა მოსახლეობის ეროვნულ და სპეციფიკურ თავისებურებებს და ვაუფრახილებული მოქმედებით ობიექტრად ზელს უწყობდა უთანხმოებისა და დავის წარმოქმნას, საბაბს აძლევდა საბჭოთა ზელისუფლებისადმი მტრულად განწყობილ ელემენტებს პროვოკაციებისა და ყოველგვარი ცილისმწამებლური მონამზახების გასაერცლებლად. მართალია, ამ უთანხმოებებსა და კონფლიტებს პარტიული და საბჭოთა ორგანოების ზარტვის გზით სწრაფად ეღებოდა ბოლო, მაგრამ მათ მიანიც მოჰყვებოდა დიდმპრობლური შოვინიზმისა და ნაციონალიზმის გამოკოცლება.

რევკომი თხოვნით მიემართა ვ. ი. ლენინსათვის, ეხმარა ზომები რწმუნებულთა, რომლებიც ნის წესის საკითხის მოსაგვარებლად რესტრუქსა საქართველოში სამხედრო და პოლიტიკური მდგომარეობა რომ მოახსენა, რესპუბლიკის რევოლუციური კომიტეტის თავმჯდომარემ ფ. მახარაძემ თავის 1921 წლის 1 მარტის წერილში დააყენა საკითხი ცენტრიდან საქართველოში დიდი რაოდენობით რწმუნებულთა ვაგზავნის აკრძალვის შესახებ. იგი წერდა: „მე უკვე ვხედავ, რომ სხვადასხვა „ცენტრიდან“ და „მოთავა“ სამმართველოებიდან“ ჩვენსენ უკვე მოფრინავენ ურცხვი „მოთავაი“ და „განსაკუთრებელი“ რწმუნებით აღჭურვილი წარმომადგენელნი განსაკუთრებული მანდატებით. რა თქმა უნდა, ჩვენ მათ მოვეუბრებით მეტად კრიტიკულად. ცხადია, რამდენადღაც ჩვენ საქმე გვექნება ნამდვილად გამოყვლილ, ნამდვილად სასარგებლო მუშაებთან, ისინი ჩვენგან ჰყოვებენ ყოველგვარ დახმარებასა და ხელშეწყობას...“ ვ. ი. ლენინი ურბადლებით ვაეცნო ამ წერილს და შესაბამისი წერილობითი განკარგულება ვასცა დაუყოვნებლივ აკრძალათ რსტს ცენტრალურ დამწესებულებებს თავიანთი წარმომადგენლების ვაგზავნა საქართველოში რსტს მცირე სახკომსაბჭოს ნებაართის უქონლად, ხოლო ნებაართა მიეცათ არქიტხილად და სისტემატრად შევმოქმეზინათ თვითველი განკარგულების შესახებამა 1921 წლის 14 მარტს რსტს მცირე სახკომსაბჭომ ვ. ი. ლენინის მითითებითა საფუძველზე მიიღო გადაწყვეტილება სახკომსაბჭოს განსაკუთრებული განკარგულების ვაუქვმლად სახალხო კომისარიატების მცირე საქართველოში რწმუნებულების ვაგზავნის აკრძალვის შესახებ.³

პარტია, ვ. ი. ლენინი სათუთად იცავდნენ თვითველი საბჭოთა რესპუბლიკის სუვერენულ უფლებებს, აღკვეთავდნენ დიდმპრობლური შოვინიზმის ყოველგვარ გამოვლინებას, სისტემატრად მუშაობდნენ რსტს რა დაამოუკიდებელი საბჭოთა ეროვნული რესპუბლიკების მჭერი თანამშრომლობისა და სახელმწიფოებრივი კავშირის განმტკიცების საკითხებზე.

როცა ვ. ი. ლენინი ვაეცნო რსტს რა ამიერკავკასიის საბჭოთა რესპუბლიკებს შორის საგარეო ვებრობის დარგში შეთანხმების პროექტს, მან ერთხელ კიდევ ვაუქვა ხახი მხარეთა სრული თანამშრომდლებიანობის უზრუნველყოფის აუქვლებლობას.

ამ საკითხზე შედგენილი პროექტის პირველ ვარიანტში, საბჭოთა რუსეთთან შედარებით, ამიერკავკასიის რესპუბლიკებისათვის განსახლ-

¹ ვ. ი. ლენინი. ობზ., ტ. 32, ვვ. 190.
 Газ. «Правда Грузии» № 6, 8 марта 1921 года.

² ЦПА ИМЛ, ф. 2, оп. 1, ед. хр. 17607, л. 2.
³ В. И. Ленин, т. 52, стр. 94.
⁴ В. И. Ленин, т. 52, стр. 376.

ერული იყო სახელმწიფოთა მეტად ვიწრო წრე, სადაც მათ შეეძლოთ ჰქონოდათ თავიანთი წარმომადგენლობა, მეორე ვარიანტი კი ითვალისწინებდა მხარეთა სრულ თანაწიროფლებიანობას საგარეო პოლიტიკის დარგში. ლენინმა დაწვრილებით და ვულდასმით განიხილა უოველი-ვე ეს და 1921 წლის 21 მაისს შეთანხმების პროექტს წააწერა: „მხარს ვუჭერ მეორე მუხლის ვარიანტს“.¹

ვ. ი. ლენინის მიერ დოკუმენტებზე გაკეთებულ ადნიშვნებს და წარწერებს ვიცივენებს, თუ რა დიდი ყურადღებით ეკიდებოდა რგი საბჭოთა რესპუბლიკების სუვერენულ უფლებებს, რა სიფრთხილით აყალიბებდა უნიშვნელოვანებს დებულებებს, რომლებიც შეეხებოდა რესპუბლიკების თანაწიროფლებიანობის საკითხს. ამიერკავკასიაში შრომისა და თავდაცვის საბჭოსა და საგარეო ვაჭრობის სახალხო კომისარიატის რწმუნებულისათვის დირექტორების პროექტის შესაბამედად რკპ(ბ) ცენტრალური კომიტეტის პოლიტიბიურომ 1921 წლის 28 აპრილის გამიყო კომისია ვ. ი. ლენინის, ი. ბ. სტალინისა და ა. შ. ლევიას შემადგენლობით. 4 მაისს პოლიტიბიურომ დაამტკიცა კომისიის მიერ წარმოდგენილი პროექტი, რომელსაც ვ. ი. ლენინმა დაუმატა ასეთი მუხლი: „შრომისა და თავდაცვის საბჭოსა და საგარეო ვაჭრობის სახალხო კომისარიატის რწმუნებულმა მხედველობაში უნდა მიიღოს ამიერკავკასიის საბჭოთა რესპუბლიკების მოსახლეობის ფართო მასების განწყობილება და დღევანდელი მომენტის საერთაშორისო პირობები და განსაკუთრებით გულისხმობდა უნდა გაუსვას ხაზი ამ დამოუკიდებლობის“² რკპ(ბ) ცენტრალურმა კომიტეტმა წინადადება მისცა ამიერკავკასიის რესპუბლიკებში საბჭოთა რუსეთის რწმუნებულს ვ. ი. რაბინოვიჩს მტკიცედ ეხელმძღვანელო ამ დირექტივებით.

1921 წლის აპრილში რსფსრ გზათა სახალხო კომისრის მოადგილემ ვ. ვ. ფომინმა წამოაყენა წინადადება, რომ საქართველოს სახლგო ნავსადგურების (მათუშის, ფოთის და სოხუმის) სამმართველოები გადასულიყო რსფსრ სახლგო ტრანსპორტის განგებლობაში. ამ საკითხს რამ გაეცნო, ვ. ი. ლენინმა ასეთი წერილი გაუგზავნა ი. ბ. სტალინს: „მე ფომინის წინააღმდეგი ვარ. არ შეიძლება „რუსულად“ საქონოა „ქართულად“. შეეიტანათ პოლიტიბიუროში“³ რკპ(ბ) ცენტრალური კომიტეტის პოლიტიბიურომ 1921 წლის 19 აპრილს განიხილა საქართვლომ ნავსადგურების საკითხი, მხარი დაუჭირა საქართვლოს რევილუციური კომიტეტის წინადადებას და მიიღო გადაწყვეტილება საქართვე-

ლოს ნავსადგურების მართვის საქმე თვით საქართველოს გადასცემოდა. რსფსრ სახლგო ფლოტის სამმართველოს დაეუფლებინა რწმუნებულებებისათვის უოველგვარი მატერიალური დახმარება. ეს ეპიზოდი ერთ იმ მრავალრიცხოვანი მაგალითთაგანია, თუ როგორ იცავდა საბჭოთა რუსეთი თვითელი ვაროვნული რესპუბლიკის კონსტიტუციური ნორმებს, მტკიცე სუემდა მათს სუვერენულ უფლებებს.

რუსი ხალხის დახმარების ფორმები მრავალფეროვანი იყო. ეს დახმარება ვლინდებოდა პოლიტიკური, ეკონომიური და კულტურული ცხოვრების ყველა დარგში და მას საფუძვლად ედო ხალხთა თანაწიროფლებიანობისა და მძერი მეგობრობის პრინციპები.

რსფსრ რესპუბლიკების მატერიალური დახმარების გაუწყვლად ამიერკავკასიაში საბჭოთა ხელისუფლების შენარჩუნება და განმტკიცება შეუძლებელი იყო. „კავკასიის ვერც ერთი რესპუბლიკა, — აღნიშნავდა ვ. კ. ორგონიკიძე 1921 წლის ივლისში, — თავს ვერ გაართმევდა იმ უდიდეს ეკონომიურ და პოლიტიკურ სისაწყველს, რომლებშიაც ისინი იმყოფებოდნენ, რუსეთის პარლარიატის დაუხმარებლად, რუსეთის სოციალისტური რესპუბლიკის დაუხმარებლად“⁴

ვ. ი. ლენინი კავკასიის სამეურნეო აღგენის კონკრეტულ პრობლემას რომ სახავდა, კომუნისტური ურბველი: „ერთბაშად ეკადეთ გაუთქობესოთ გლეხთა მდგომარეობა და დაიწყეთ ელექტრიფიკაციის, მორწყვის დიდი სამუშაოები, მორწყვა ყველაზე მეტად საჭიროა და ყველაზე უფრო გარდაქმნის მხარეს, ააღორძინებს მას, დაასაბარებს წარსულს, განამტკიცებს სოციალისმზე ვალსადას“⁵

ვ. ი. ლენინი უშუალო მონაწილეობას იღებდა ამიერკავკასიის რესპუბლიკებისათვის ეკონომიური დახმარების განხორციელებაში. ამის მოწმობას ბელადის მრავალრიცხოვანი დეკრეტი წერილი ამიერკავკასიის ეროვნულ რესპუბლიკათა მართელო და სახლმწიფო ხელმძღვანელებისადმი, სახალხო კომისრებისა და ცენტრალურ დაწესებულებათა რწმუნებულებებისადმი.

კავკასიის შრომის არმიის საბჭოსადმი 1920 წლის 12 ივნისის დეკრეში ვ. ი. ლენინი იტყობინდებოდა, რომ სურსათის სახალხო კომისარიატის რიგგარეშე განწყების მიხედვით ბაქოს ნავთობის რაიონების მეშებს უზრუნველსაყოფად უკვე დატვირთულია 377 ვაგონი ბერი.⁶

1920 წლის ნოემბერს რკპ(ბ) ცენტრალური კომიტეტის პოლიტიბიურომ მიიღო დადგენილება ბაქოს სრული მომარაგებისა და ატრბაიფანში

¹ В. И. Ленин, т. 52, стр. 392.

² ვ. კ. ორგონიკიძე. სტატეები და სტატეები, ტ 1, გვ 230.

³ ვ. ი. ლენინი, ობზ., ტ. 32, გვ. 399-400.

⁴ Ленинский сборник XXXIV, стр. 222.

¹ ЦПА ИМЛ, ф. 2, оп. 1, ед. хр. 18844.

² Владимир Ильич Ленин. Биография, изд. 3-е. М., 1967, стр. 607-608.

³ В. И. Ленин, т. 52, стр. 154.

სასურსათო პოლიტიკის შეცვლის შესახებ,¹ რსუსრ საკომსაბჭოს 1920 წლის 13 დეკემბრის დადგენილებით საბჭოთა სომხეთს გამოეყო სესხი 3 მილიარდი მანეთის რაოდენობით.²

3. ი. ლენინმა მიიღო გ. ე. ორჯონიკიძის დეპეშა ამიერკავკასიაში არსებული შიმშილ სასურსათო მდგომარეობის შესახებ. 1921 წლის 9 აპრილის საპარტიო დებუშოში იგი წერდა: „მივიღე თქვენი დამოჭრული დებუშა, რომ სურსათის მხრივ ამიერკავკასიაში საშიშვლო მდგომარეობაა. ჩვენ მივიღეთ მთელი რიგი ღონისძიებანი, ცოტაოდენი ოქრო მივეციით სომხეთს, დაფინანსებულ სასურსათო კომიტეტისათვის მიცემული ყველავენი დაგეგმვანი.“³

3. ი. ლენინი განწვევებდა ოფიცენტად თვალყურს. თუ როგორ მარაგდებოდა მშრომელი მოსახლეობა სურსათით. 12 აპრილს იგი წინადადებას აძლევდა სურსათის სახალხო კომისარიატის რწმუნებულს დონის როსტოვში: მიიღეთ ყველაზე გადამწვევები ზომები აზერბაიჯანის, საქართველოს და სომხეთის მომარაგებისათვის და დღევამდღეობით მაცნობეთ მათი მომარაგებისა და ფაქტური გაგზავნის შესახებ პირდაპირი ხაზით...“⁴

1921 წლის 15 აპრილს 3. ი. ლენინმა დეპეშა გაუგზავნა დონის როსტოვში სურსათის სახალხო კომისარიატის რწმუნებულს და შრომის არმიის საბჭოს, რომელშიაც იგი იწვევებოდა, რომ „ცენტრში მოღის და მოღის ცნობები სხვადასხვა წყაროებიდან: თბილისიდან ორჯონიკიძისაგან, ბაქოიდან აზერბაიჯანის სურსათის სახალხო კომისარ მუსაბეკოვისაგან იმის შესახებ, რომ საყმაოდ არ ტარდება ღონისძიებანი სურსათით ბაქოს მომარაგებისათვის, რასაც შეიძლება მოჰყვეს სახიფათო ვართულებანი. დააყენეთ ეს საკითხი შრომათი არმიის საბჭოში სპეციალური განხილვისათვის. მიიღეთ გადამწვევები ზომები ბაქოს და ვართორულად საქართველოს და სომხეთის მომარაგებისათვის.“⁵ ბელადმა მოითხოვა რეგულარულად იქწვევინით ცენტრისათვის მიღებული ღონისძიებები. მარტო 1921 წელს ამიერკავკასიის საბჭოთა რესპუბლიკებმა საბჭოთა რუსეთისაგან მიიღეს 8,5 მილიონი ფუთი პური, აგრეთვე 8 მილიონი მანეთი (ოქროთი) აღდგენითი სამუშაოებისათვის.⁶ საბჭოთა რუსეთმა ამიერკავკასიის რესპუბლიკებისათვის ვა-

ლტაზე შეისყიდა ამერიკაში 250 ათასი, ხოლო ბულგარეთში — 750 ათასი ფუთი პური.⁷

3. ი. ლენინმა 1921 წლის 7 თებერვლს გუგზავნა დებუშა დონის როსტოვში სურსათის სახალხო კომისარიატის რწმუნებულის სახელზე, რომელშიც წერდა: „უნდა გაეთვალისწინოთ რა საქართველოს შიმშილ სასურსათო მდგომარეობა, წინადადება გეძლევათ გაგზავნით ფელისის განმეღობაში თბილისში საქართველოს სურსათის სახალხო კომისარიატის სახელზე 100 ათასი ფუთი პური. მიღება და შესრულება დაადსტრუქით.“⁸ პურით ამიერკავკასიის რესპუბლიკებმა მომარაგების საქირებზე 3. ი. ლენინმა ველაე გაამხვილა ყურადღება რსუსრ სურსათის სახალხო კომისარიატის რწმუნებულისადმი 1921 წლის 27 ივლისს გაგზავნილ დებუშოში.⁹

ამიერკავკასიაში საფინანსო რეფორმის ჩატარებისა და ვართიანი ფელის ნიშნების შემოღების გამო რკ(მ) ცენტრალურმა კომიტეტმა 1922 წლის 5 ოქტომბერს მიიღო დადგენილება ამიერკავკასიისათვის 1,5 მილიონი ფუთი პურისა და 5 მილიონი არშინი მანუფაქტურის გამოყოფის შესახებ ახალი ფელის ნიშნების სიმტაციის შესანარჩუნებლად, რსუსრ საკომსაბჭომ, 3. ი. ლენინის თავმჯდომარეობით, 1921 წლის 21 მაისს მიიღო დადგენილება საქართველოსათვის 5 მილიონი მანეთის თანხის კრედიტის გამოყოფის შესახებ.¹⁰

მხოლოდ რსუსრ რესპუბლიკის, პირადად 3. ი. ლენინის უშუალო დახმარებით შეიძლებოდა ზემო ავქალის პიდრეღექტროსადგურის (ზაქესის) მშენებლობის დაწყება. 3. ი. ლენინის წინადადებით ამ სადგურის მშენებლობის დაწყებისათვის საბჭოთა რუსეთმა საქართველოს გამოყოფა გრძელვადიანი სესხი 750 ათასი მანეთი ოქროთი.¹¹

რსუსრ რესპუბლიკამ საქართველოს გადასცა მუღდის ფაბრიკის მთელი მოწყობილობა, რომელიც დადგმულ იქნა ქუთაისში. აზერბაიჯანის რესპუბლიკამ მიიღო 750 ათასი ფუთი პური, საფეიქრო ფაბრიკის მოწყობილობა, 150 ტრაქტორი მუღანის ველების დასამუშაებლად და სახარები მისი მორწყვისათვის.¹² რსუსრ რესპუბლიკის საკომსაბჭომ ლენინის თავმჯდომარეობით 1921 წლის 21 სექტემბერს მიიღო ვადაწყვეტილება, რომლის თანახმადაც აზერბაიჯანს მუღანზე სამელიორაციო სამუშაოებისათვის გამოეყო 12 მილიარდ 960 მილიონი მან-

¹ В. И. Ленин, т. 52, с. 23.
² В. И. Ленин о Закавказье, Ереван, 1963, с. 351.
³ 3. ი. ლენინი ო. თბ., ტ. 35, გვ. 510.
⁴ В. И. Ленин о Закавказье, с. 393.
⁵ В. И. Ленин, ტ. 52, გვ. 146-47.
⁶ გ. ე. ორჯონიკიძე, სტატეტი და სიტუცია, ტ. 1, გვ. 325.

⁷ ვახ. «Правда Грузии» № 191, 1921 წლის 20 ოქტომბერი.
⁸ ვახ. «Правда Грузии» № 209, 1921 წლის 14 ივლისი.
⁹ Ленинский сборник, XX, с. 276.
¹⁰ ЦПА ИМЛ, ф. 2, оп. 1, ед. хр. 18844.
¹¹ В. И. Ленин, ტ. 54, გვ. 298-299, 661.
¹² В. И. Ленин о Закавказье, с. 422.

თი.¹ აზერბაიჯანის მიმე სასურსათო მდგომარეობის გამო. ვ. ი. ლენინმა მითითება მისცა თურქეთის სურსათის სახალხო კომისარიატს დაუყოვნებლივ გაეზავნათ კრასნოდსკის გზით აზერბაიჯანში 600 ათასი ფუთი პური.²

ვ. ი. ლენინის მითითებით, 1922 წლის 28 ოქტომბერს შრომისა და თავდაცვის საბჭომ მიიღო აღდგენილება საბჭოთა სომხეთის სამეურნეო აღმავლობის ხელშეწყობის ღონისძიებათა შესახებ. საბანკებო იქნა გამოყოფილი სახსრები საზღვარგარეთ პროდუქტებისა და მუშა პირუტყვის შესასყიდად. რესპუბლიკის გადაეცა 1,5 მილიონი მანეთი ოქროთი.³ 1922 წელს სომხეთში საბჭოთა რუსეთისაგან მიიღო პური, საფეტო დარბაჯის მოწყობილობა და 650 ათასი მანეთი ოქროთი ბაზმის მეურნეობის აღდგენისათვის.

თუ გავთვალისწინებთ, რომ 1921—1922 წლები მოუსვლიანი იყო და რსფსრ თვითონ განიცდიდა მწვევე სასურსათო კრიზისს, ეს დახმარება მეტად მნიშვნელოვანი და ეფექტური იყო.

ამიერკავკასიაში საბჭოთა ხელისუფლების დამყარების შემდეგ უცხოეთის სამხედრო ინტერვენციის საფრთხე უფრო მეტად გააღვირვდა. საერთაშორისო იმპერიალიზმი საქართველოს, სომხეთისა და აზერბაიჯანის კონტრრევოლუციური ელემენტებისა და ანტიკანტონული „შთაბრუნების“ მხარდაჭერით მზად იყო გამოეყენებინა სულ მცირედი შესაძლებლობაც კი ამიერკავკასიაში კაპიტალიზმის აღსადგენად, ბაქოა ნავთობისა და მზარის სხვა ბუნებრივ სიმდიდრეთა ხელში ჩასაგდებად. აუცილებელი იყო ერთიანი იმპერიალისტური ფრონტისათვის დავებრივობისპირებინა საბჭოთა რესპუბლიკების გაერთიანებული ღონისძიებანი, გაგვემტკიცებინა ამიერკავკასიის სამხედრო ძლიერება, შეგვექმნა წითელი არმიის ეროვნული ნაწილები.

ვ. ი. ლენინს წითელი არმია მარტო ქვეყნის თავდაცვის საიმედო დასაყრდენად კი არ მიაჩნდა, არამედ პარტიის ერთგულ თანაშემწედაც განათავისუფლებული ეროვნული რაიონების მშრომელთა ინტერნაციონალური აღზრდის საქმეში. ამასთან იგი აფრთხილებდა არმიის მუშაკებს ანგარიში გაეწიათ ზალხთა ეროვნული თავისებურებებისათვის და მეტი გულსჩხიერება გამოეჩინათ.

როცა წითელი არმიის ნაწილები შემოვიდნენ კავკასიის ტერიტორიაზე, ვ. ი. ლენინი 1920 წლის 2 აპრილს ერთგულ კიდევ მოაგონებდა გ. კ. ორჯონიძეს ფრთხილად ემოქმედათ და აუცილებლად გამოეჩინათ „კეთილშინსურნეობის მაქსიმუმი მუსლიმანების მიმართ, განსაკუთრებ-

ბით დაღესტანში შველის დროს. ყოველნაირად გამოავლენეთ და მასთან უაღრესად საწინააღმდეგო სიმმათივნი მუსლიმანების მიმართ“ მთლიან ეტონომიის, დამოუკიდებლობისა და სუვერენიტეტის მიმართ. საქმის მსვლელობის შესახებ მაინობეთ უფრო ზუსტად და უფრო ხშირად.¹

XI არმიის რევოლუციური სამხედრო საბჭოსადმი 1921 წლის 10 მარტის დირექტივაში ვ. ი. ლენინი მოითხოვდა სამხედრო მუშაკებისაგან სრული კონტაქტის დამყარებას საქართველოს საბჭოთა მთავრობასთან და აფრთხილებდა მათ საქართველოს რევკომთან შეუთანხმებლად არ მიეღოთ არავითარი ღონისძიებები, რომლებსაც შეეძლო შეეღობა ადგილობრივი მოსახლეობის ინტერესებს, განსაკუთრებული პატივისცემით მოკრებოდნენ საქართველოს სუვერენულ ორგანოებს, ყურადღება და სიფრთხილე გამოეჩინათ ქართველი ხალხის მიმართ.²

XI წითელი არმიის მებრძოლები და მეთვლარები, რომლებიც აღზრდილი იყვნენ კომუნისტური პარტიის მიერ პროლეტარული ინტერნაციონალიზმისა და ზალხთა შეგობრების სულისკვეთებით, ზალხთა ეროვნული თავისებურებების პატივისცემის სულისკვეთებით, განუხრებლად ახორციელებდნენ ლენინური ეროვნული პოლიტიკის დიდ პრინციპებს.

XI არმიის ნაწილებმა ბრწყინვალედ შეასრულეს თავიანთი ინტერნაციონალური მოვალეობა მთელი ამიერკავკასიის მშრომელთა განმათავისუფლებელ ბრძოლაში. ეს არმია მიზნებითა და ამოცანებით, თავისი შემადგენლობითაც ღრმად ინტერნაციონალური იყო. ზენე ქვეყნის მიმე ზალხთა წარმომადგენლებთან ერთად, მის რიგებში მამაცურად იბრძოდნენ აზერბაიჯანელი, სომეხი და ქართველი მეომრები.

როგორც კი XI არმიის ნაწილებმა ფეხი დადგეს საქართველოს ტერიტორიაზე, მისმა პოლიტანყოფილებამ საგანგებოდ შეიწუშავეს სამსოგრო, რომლის მცარე შესრულებაც ევალებოდა ყოველ წითელარმიელს. სამასსოგროში ნათქვამი იყო:

„გახსოვდეს, ამხანაგო, რომ შენ აქ ბატონპატრონი კი არა, არამედ მხოლოდ ქართველი პროლეტარიატის მეგობარი და თანაშემწე ხარ საკუთარი ბურჟუაზიისა და დასავლეთის იმპერიალისტებისაგან მშრომელთა განთავისუფლებისათვის მის ბრძოლაში.“

ნუ დაივიწყებ, რომ საქართველოს ქალაქები, სოფლები, მინდვრები და მთები, ფაბრიკები, ქარხნები ეკუთვნის საქართველოს მუშებსა და გლეხებს, შენ კი აქ მხოლოდ სამატიო სტუმარი ხარ...

მტკიცედ გახსოვდეს და არ დაივიწყო, რომ რითაც კი მდღარაა რუსეთის პროლეტარიატი — პური, ნათობით და სხვა პროდუქტებით.

¹ იქვე.

² Ленинский сборник XXIII, გვ. 133.

³ Ленинский сборник XXXV, გვ. 355.

¹ ვ. ი. ლენინი. ობზ., ტ. 30, გვ. 601.

² ვ. ი. ლენინი. ობზ., ტ. 35, 506.

— იგი ყოველთვის გაუნაწილებს ყოველივე ამას საბჭოთა საქართველოს.

იყოფი, რომ საქართველოს, მის ხალხს აქვს თავისი ცხოვრების წესი, თავისი ზნე-ჩვეულებანი, თავისი ეროვნული თავისებურებანი და შენ, ამხანაგო, მთელ შენს ყოფაცხოვრებაში და მუშაობაში ყოველთვის ითვალისწინებდე ამ პირობებს".¹

და მართლაც, XI წითელი არმიის მებრძოლნი და მეთაურები მოსახლეობისადმი გულისხმიერებასა და ყურადღებას იჩენდნენ. საქართველოს მშრომლები, თავის მხრივ, წითელი არმიის ნაწილებს გულწრფელი პატივისცემით და სიყვარულით ეპყრობოდნენ, დღიად აფასებდნენ მათს ძმურ დახმარებას.

ბოლშევიკური პარტია პრაქტიკულად ახორციელებდა ბრძნულ ლენინურ ეროვნულ პოლიტიკას. მან მიზანშეწონილად მიიჩნია დაეკმაყოფილებინა კავკასიის უღლისაგან განთავისუფლებული ხალხების სურვილი შექმნათ თვითნებური ეროვნული სამხედრო ნაწილები, რომელთა ავტონომია ნაყარნახევი იყო მაშინდელი სავითარობის მდგომარეობით, დამოუკიდებელი საბჭოთა რესპუბლიკის თავდაცვისუნარიანობის განმტკიცების ამოცანებით. ვ. ი. ლენინს წითელი არმიის ეროვნული ნაწილების შექმნა და ვანაშტაცება წინათ ჩაგრული ხალხების პოლიტიკური თანასწორუფლებიანობის უზრუნველყოფის მნიშვნელოვან პირობად მიიჩნდა, რამდენადაც ეს შესაძლებლობას აძლევდა მათ ეშვებინათ თვითნებური სახელმწიფო, დამოუკიდებელი მუდღის განდომარებული და განუტოლებიანი ძმური მეგობრობა რუს ხალხთან. ამასთან, ეროვნული სამხედრო ნაწილების შექმნა კიდევ უფრო ზრდიდა საბჭოთა რესპუბლიკების შრომითა რწმენას თვითნებური ძალისადაც, უნერგავდა მათ ეროვნულ სიამაყეს და საყვარელი უფლის ბატონობას. რომლის გრძობას, ხელს უწყობდა ხალხთა პოლიტიკური აქტივობის ზრდას.

მაშინდელი საქართველოს სამინაო და საერთაშორისო მდგომარეობას, რომ ითვალისწინებდა, ვ. ი. ლენინი 1921 წლის 2 მარტის წერილში ქართველ კომუნისტებს ურჩევდა, დაუყოვნებლივ შეაჩარღეთ მუშები და უღარიბესი გლეხობა, შექმნილი საქართველოს მტკიცე წითელი არმია.

ეროვნული ქარის ნაწილები განცალკევებულ არხად კი არ იქმნებოდა, არამედ საბჭოთა ქვეყნის ერთიანი წითელი არმიის შემადგენელ ნაწილად. სამხედრო-სახლგაო საკითხებზე ამიერკავკასიის საბჭოთა რესპუბლიკებსა და რსფსრ შორის 1921 წლის 8 დეკემბერს დადებულ შეთანხმებაში დათქმული იყო, რომ ამიერკავკასიის ყოველი საბჭოთა რესპუბლიკის ქარები და

ფლოტი კავკასიის ცალკეული არმიის შემადგენლობაში შედის დამოუკიდებელ ეროვნულ ეროვნულად, მაგრამ ამავე დროს ინტერნაციონალური წითელი არმიის შემადგენელ ნაწილებში.

ვ. ი. ლენინი ყურადღებით ადევნებდა თვალს წითელი არმიის ეროვნული ნაწილების შექმნას. სრულიად საქართველოს საბჭოების პირველი ყრილობის გახსნის წინ მან ერთხელ კიდევ გაუხვია ხაზი წითელი არმიის ქართული ნაწილების შემდგომი გაძლიერების აუცილებლობას.

გ. კ. ორჯონიძისათვის 1922 წლის 13 თებერვალს გაგზავნილ წერილში ვ. ი. ლენინი აუცილებლად მიიხსენებდა, რომ საქართველოს საბჭოების ყრილობას მიეღო გააფუჭებული საქართველო საბჭოთა წითელი არმიის უმჯობესი გაძლიერების შესახებ.

„მაგრამ საბჭოთა რადაც უნდა დაქდეს და დაუყოვნებლივ უნდა გავაძლიროთ და გაძლიეროთ საქართველოს წითელი არმია. თავდაპირველად დაე იყოს 1 ბრიგადა, თუნდაც უფრო ნაკლები. 2-3 ათასი წითელი კურსანტი, აქედან ათას ზუთასი კომუნისტი, რომ ამ კურსანტებს (როგორც კადრებს) შეეძლოთ არმიად გაშლა, როცა ეს საჭირო გახდება, — ეს აბსოლუტურად აუცილებელია...“

აქ ხუმრობდა არ შეიძლება ეს პოლიტიკურად აბსოლუტურად აუცილებელია და როგორც თქვენ პირადად, ისე საქართველოს მთელი ცენტრალური კომიტეტი პასუხს აგებთ ამისთვის მთელი პარტიის წინაშე“².

ვ. ი. ლენინის ინიციატივით რბ(მ) ცენტრალური კომიტეტის პოლიტბიურომ 1922 წლის 17 თებერვალს სპეციალურად განიხილა ამიერკავკასიის რესპუბლიკებში წითელი არმიის ეროვნული ნაწილების შექმნის საკითხი. 1922 წლის 25 თებერვალს პოლიტბიურომ მიიწონა ლენინის წინადადება წითელი არმიის ქართული ნაწილების გაძლიერების შესახებ და დაავალა სამხედრო უწყებას, რსფსრ ფინანსთა და სურსათის სახალხო კომისარიატებს გამოეყოთ ამისათვის საჭირო დამატებითი სახსრები.³

სრულიად საქართველოს საბჭოების პირველმა ყრილობამ მიიღო სპეციალური მიზართვა მშრომლებისადმი წითელი არმიის ქართული ნაწილების შექმნის შესახებ და გამოთქვა რწმენა, რომ საბჭოთა ხელისუფლება საქართველოში მარჯველ გამოიყენებდა რუსეთის წითელი არმიის მდიდარ გამოდიდებას და შექმნიდა მის მსგავს არმიას ქართული მუშებისა და გლეხებისაგან. საქართველოს ეს მუშურ-გლეხური არმია, ინტერნაციონალური წითელი არმიის ერთ-ერთი რამთავანი, განაწილებს თავის უფროს მკვებთან სამსახურის სიმძიმეს ურიცხვი მტრებისაგან საბჭოთა საქართველოს დამო-

¹ Газ. «Красный воин», № 3, 28 февраля 1921 года.

² ვ. ი. ლენინი. თხზ., ტ. 33, გვ. 226-227

³ ЦПА ИМЛ, ф. 17, оп. 3, ед. хр. 273.

მოსახრებელია იტალიისათვისაც. გერმანიისთვისაც და ამერიკისთვისაც.

1) მომენტუთ კვიანი ცაქ, რათა გავზავნოთ იტ. საგარეო ეპრობის ხანით, ჩქარა!

2) ამის შესახებ დამწერილებით მოვლავარაკეთ სტალოს, დღესვე.

3) მომწერეთ ორიოდ სიტყვა, დასკვნები. საქობა საგარეო ეპრობის გეგმა (და ფონდი) ბათუმზე ვაქლით.

საგარეო ეპრობის გეგმა თქვენ არა ვაქვით. ტუცილი-უბრალად ანიავებთ და ნებს აძლევთ გაინავონ, იცოდეთ, შეგებრძოლებით.

სურასთა და საბობზე 1921 წელს არცერთი გროში ზედმეტი. აი თქვენი ხაზი. შედგინეთ გეგმა ამ ხანის მიხედვით, და ნუ ეორჩილებით ზემოდან „დაწოლასა“ და „ვაქლებსა“!

3. ი. ლენინის მიერ წარმოდგენილი საგარეო ეპრობის გეგმა გამომდინარეობდა მხარეთა ურთიერთსარგებლობისა და ბუნებრივ სიმდიდრეთა გეგმაზომიერი ექსპლოატაციის აუცილებლობიდან. საკონცესიო პოლიტიკა თვითმზიან არ ყოფილა და მთელი სფეროხილდა ხორციელდებოდა. როცა ვ. ი. ლენინმა შეატო, რომ საქართველოს რევკომმა გერმანელ კაპიტალისტებთან დადო საკონცესიო ხელშეკრულება, რომელიც ითვალისწინებდა ბზიფის სატყუო შეურთებობიდან მჭირფასი მასალის — წიფელის, პალმის, მისის მოცივის და სხვ. ვიტანის, მან დაუყოვნებლივ მოითხოვა გაერკვიათ, დაეუღი იყო თუ არა ქართული ამხანაგების მიერ პირობა არ დაედოთ კონცესიები პარტიულ ორგანოების თანზობის მიფლებლად და არსებობილ ხელსაყრელი იყო თუ არა ხელშეკრულების პირობები.

საქართველოს რევკომის თავმჯდომარე ფ. მახარაძე 1921 წლის 29 მარტს ვაგზავნილ წერილში მოასხენებდა ვ. ი. ლენინს საქართველოში გერმანიის სრულფლებიანი წარმომადგენლის ჩამოსვლას. „ჩვენ, — იცობებდა ფ. მახარაძე, — მოველით აგრეთვე იტალიასა და ამერიკის შეერთებულ შტატების ოფიციალურ წარმომადგენელთა ჩამოსვლას. ყველა ისინი, უწინარეს ყოვლისა, დანტერესებულნი არიან საბჭოთა რუსეთისა და საბჭოთა საქართველოს შორის ურთიერთობით, და მხოლოდ შემდეგ — საეპრო ხელშეკრულებებითა და კონცესიებით. ყველა ამ საკითხზე მე მათ ვაძლევ ყოვლად დამამაყოფილებელ პასუხებს. დარწმუნებული ვარ, რომ საეპრო ურთიერთობებს ამ ქვეყნებთან ჩვენ არ ვაქწვევებთ და მივიღებთ ზომებს ამ ურთიერთობათა გასაახლებლად ბათუმის საშუალებით ჩვენ უფრო მიზანშეწონილად მივაჩნია, რომ ვერაქობით ოფიციალურ-

რად ეს ურთიერთობანი მიმდინარეობდეს საქართველოს საგარეო ეპრობის საშუალებით. უცხოეთის სახელმწიფოების დიპლომატიკურ მხრივ საბჭოთა რუსეთისა და საქართველოს შორის ურთიერთობისადმი ვადამეტებული ინტერესი, რომელიც ადინწმული ამ წერილში, მეტად მნიშვნელოვანი იყო როგორც პოლიტიკური და ეკონომიკური ვითარების მოსინჯვის ფაქტი.

აქედნა რა მიზობრივ მზრუნველობას საქართველოს სუვერენული უფლებების დაცვისა და სხვა ქვეყნებთან მისი კავშირის განმტკიცებისათვის, ვ. ი. ლენინი ურჩევდა ქართველ კომუნისტებს ყურადღებით მოჰკიდებოდნენ უცხო ქვეყნების დაწესებულებების წარმომადგენელთა საქმიან წინადადებებს.

საქართველოს საგარეო საქმეთა კომისარი ა. სვანიძე ვ. ბ. სტალინისადმი ვაგზავნილ ერთ-ერთ წერილში მკაცრად აკრიტიკებდა რესპუბლიკის ზოგიერთ ხელმძღვანელ მუშაკს საგარეო პოლიტიკის საკითხებისადმი უუურადღებო დამოყიდებულების გამო.¹

რკ(მ) ცენტრალური კომიტეტის პოლიტიკურომ, ვ. ი. ლენინის თავმჯდომარეობით, 1921 წლის 10 მაისს, განიხილა ა. სვანიძის ეს წერილი და მოიწონა ვ. ი. ლენინის მიერ წარმოდგენილი დადგენილების პროექტი. მასში აღნიშნული იყო, რომ „ქართველი ამხანაგები უშეუბუნ სერიოზულ პოლიტიკურ შეცდომას, როცა რკინის ხელით არ აღეუთენ რეკვიზიციებს, კონფისკაციებს, დატაცებებსა და უცხოელთა ვაშისახლებას ბინებიდან“.² საქართველოს რევკომს წინადადება ეძლეოდა მიეღო დადგენილება დაავტორებისა და საამართლოს მექართი მსავალი მოქმედების უშეკრის აკრძალვის თაობაზე და აგრეთვე დაუყოვნებლივ დაენიშნა გამოჩენიბა გერმანია-კავკასიის ბანკის საწყობიდან ასი ფუთი ვაზეთის ქალღღის წილების საქმეზე, რომელიც ვეთეთონა კავკასიაში გამოავალ გერმანულ ვაზეთს. რკ(მ) ცენტრალურმა კომიტეტმა მითითება მისცა უმღვე დაებრუნებინათ უცხოელებისაგან ჩაპორომული საქონელი და ქალღღი. ამ ღონისძიებათა გატარებისათვის პირადი პასუხისმგებლობა დაეკისრა მხარაძესა და ვიტისს, რომელიც იმ ხანად კავკასიის ფრონტის სარდალი იყო.

რკ(მ) ცენტრალური კომიტეტის პოლიტიკურომ რესპუბლიკის ხელმძღვანელი მუშაკების უურადღება მიაქცია იმ ვარემოებს, რომ საქართველოს აუცილებლად ვანვეითარებინა ეპრობა იტალიასთან და გერმანიასთან, რომ ამს „უაღრესად დიდი მნიშვნელობა აქვს მთელი რსუს რესპუბლიკისათვის, ვანსაკუთრებით მაშინ, როცა ამერიკა და საფრანკეთი ცდილობენ

1 ЦПА ИМЛ, ф. 2, оп. 1, ед. хр. 18137.
2 ПАГФ ИМЛ, ф. 14, оп. 1, ч. 1, д. 25, л. 3.
3 Ленинский сборник XXXIII, гв. 231-232.

¹ В. И. Ленин, т. 52, гв. 172.
² В. И. Ленин, т. 53, гв. 154.
4. „მეათობი“. № 8.

ჩამოაღწევა უკვე ჩვენი საეპოქო ურთიერთობა სახელმწიფოებრივად. ცენტრალური კომიტეტის მთელი ამ დირექტივის შესრულებაში დაუდევრობა ჩაითვლება დანაშაულოდ საბჭოთა ხელისუფლების წინააღმდეგ.¹

საგარეო პოლიტიკის განხორციელებისას რსფსრ აქტიურად იცავდა უკვე საბჭოთა რესპუბლიკების ინტერესებს, რსფსრ რესპუბლიკის მიერ ირანთან და ავღანეთთან 1921 წლის თებერვლის დამლევს დადებული ხელშეკრულებები მხოლოდ საბჭოთა რუსეთისა კი არა, პირველ ყოვლისა, ამიერკავკასიის საბჭოთა რესპუბლიკების, ბუხარისა ხორეზმის უმისრობას უზრუნველყოფდა. საბჭოთა რესპუბლიკებსა და ახლო აღმოსავლეთის ქვეყნებს შორის კეთილმეზობლური ურთიერთობათა მოგვარებას, მშვიდობისა და მეგობრობის დამყარებას უდღეს მნიშვნელობას რომ ანიჭებდა, რსფსრ პირველმა სეზონ თურქეთის მთავრობა და 1921 წლის 16 მარტს დადო მასთან მეგობრობისა და მშობის ხელშეკრულება. ამ ხელშეკრულებაში რსფსრ მთავრობა ბევრ საკითხებზე ხაზგასმით აღნიშნავდა ამიერკავკასიის საბჭოთა რესპუბლიკების უფლებებსა და ინტერესებს. ეს ხელშეკრულება ფაქტურად იქცა ამიერკავკასიის საბჭოთა რესპუბლიკებსა და თურქეთს შორის პოლიტიკურ და ეკონომიკურ შეთანხმებათა დადების საფუძვლად. ვ. ი. ლენინი დიდ მნიშვნელობას ანიჭებდა რუსეთ-თურქეთის ხელშეკრულებას, როგორც მშვიდობისა და უმისრობის უზრუნველყოფის სერიოზულ ფაქტორს. იგი აღნიშნავდა, რომ თურქეთთან დადებული ეს სამშვიდობო შეთანხმება „თავიანდ ვაშორებას გამოუმდებელ ომებს კავსახათაში“.²

საბჭოთა დიპლომატიის დიდ მკვლევანობათა შედეგად 1921 წლის 13 ოქტომბერს ყარსში დაიდო ხელშეკრულება ამიერკავკასიის რესპუბლიკებსა და თურქეთს შორის, რომელიც ფაქტურად რუსეთ-თურქეთის 1921 წლის 16 მარტის ხელშეკრულების გაგრძელება იყო. ვარსის ხელშეკრულება იმ ხაზად იქცა, რომელიც შემდგომი კეთილმეზობლური ურთიერთობა ვითარდებოდა თურქეთისა და ამიერკავკასიის რესპუბლიკებს შორის. მან გადაწყვიტა ორივე ქვეყნისათვის საინტერესო უმნიშვნელოვანესი საგარეო პოლიტიკური საკითხები.

უკვე საბჭოთა რესპუბლიკის ერთიანი დიპლომატიური ფონტის შექმნამ გენეის კონფერენციის წინ და ამ რესპუბლიკების მიერ რწმუნებების რსფსრ რესპუბლიკებისათვის გადაცემამ კიდევ უფრო განამტკიცა თვითველი საბჭოთა რესპუბლიკების თავისუფლება და დამოუკიდებლობა. საბჭოთა დღევანდის მტკიცე, თანმიმდევრულმა პოლიტიკამ გენეის კონფერენციას

რენეციაზე ჩვენი ქვეყნის მშრომელთა ერთსულოვანი მხარდაჭერა ჰპოვა. **ერთიანი** საშვილობო საგარეო პოლიტიკის განხორციელებაში, სავრთაშორისო კონფერენციებში აქტიურმა მონაწილეობამ, კაპიტალისტურ ქვეყნებთან მნიშვნელოვანი პოლიტიკური და ეკონომიური ხასიათის ხელშეკრულებათა დადებამ განამტკიცა ამიერკავკასიის საბჭოთა რესპუბლიკების სავრთაშორისო მდგომარეობა, გახარდა მათი ავტორიტეტი.

საგარეო პოლიტიკურ საქმიანობაში ამიერკავკასიის საბჭოთა რესპუბლიკები ფართოდ ვერდნობდნენ რსფსრ მშრ დახმარებას, რომელმაც იყისრა მათი ინტერესების დაცვა სავრთაშორისო სარბილზე და, ამავე დროს, აქტიურად უჭერდა მხარს სუვერენული საბჭოთა რესპუბლიკების დამოუკიდებელ საგარეო პოლიტიკურ ღონისძიებებს. ეს დიპლომატიური თანამშრომლობა ვითარდებოდა და მტკიცდებოდა იმპერიალისტური სახელმწიფოების ვერაგული ხრიკების წინააღმდეგ მათს მრავალერთობლივ გამოსვლაში. დამოუკიდებელი საბჭოთა რესპუბლიკების დიპლომატიური ფონტის გაერთიანებამ შემდგომში მნიშვნელოვანი როლი შეასრულა საბჭოთა კავშირის შექმნაში.

ვ. ი. ლენინი ამიერკავკასიის საბჭოთა რესპუბლიკების არცერთ საგარეო პოლიტიკურ აქტს არ იყიწყებდა და თვითველ მათგანზე თავის მონახრებას გამოთქვამდა. მ. ორახელაშვილი ხაზგასმით აღნიშნავდა ვ. ი. ლენინის როლს ამიერკავკასიის საბჭოთა რესპუბლიკების პოლიტიკური, ეკონომიური და კულტურული მშენებლობის საქმეში. იგი წერდა, რომ „ამხანაგი ლენინი უშუალო მონაწილეობას იღებდა ამიერკავკასიის რესპუბლიკების პოლიტიკური და ეკონომიური ბედის წინასწარ განსაზღვრაში. როგორც წესი, ეს მონაწილეობა გადაამწყვეტდა და უოველთვის კეთილანუყოფიერი იყო“.

სუვერენული საბჭოთა სოციალისტური რესპუბლიკების შექმნის იდეა, ისევე, როგორც ერთ სახელმწიფოებრივ კავშირად მათი ნებაყოფლობითი გაერთიანების იდეა, ვ. ი. ლენინს ეკუთვნის. ამის ხაზგასმით აღნიშნა მით უფრო საჭიროა, რომ ბურჟუაზიული ისტორიოგრაფია ყოველნაირად ცდილობს გააყაბოს სსრ კავშირის ხალხთა ერთობის სახელმწიფოებრიობის მშენებლობის ისტორია, საქმე ისე წარმოადგინოს, თითქოს ვ. ი. ლენინი, კომუნისტური პარტია ნებას არ აძლევდნ რუსეთის ხალხებს გამოყოფილყვნენ ცალკე რესპუბლიკებად. ისტორიის ბურჟუაზიული ფასილიტატორები ამხინჯებენ ფაქტებს და ცილს სწამებენ ბოლშევიკებს, თითქოს მათ ჭერ შექმნეს დამოუკიდებელი საბჭოთა რესპუბლიკები, ხოლო შემდეგ მოახდინეს მათი სუვერენული უფლებების ლიკვიდაცია, რისთვისაც გამოიყენეს ფედერაცია. ვ. ი. ლენინი ამხილებდა დროებითი მთავრობა

¹ იქვე, XXXVI, გვ. 232.

² В. И. Ленин, т. 43, გვ. 151.

ბის ეროვნული პოლიტიკის იმპერიალისტურ არსს და მითითებდა, რომ ერთა თვითგამორკვევის წინააღმდეგ ვალაჰტრება „ნიშნავს, რომ გემინოდეთ ცალკეული რესპუბლიკებისა. მუშათა და გლეხთა თვალსაზრისით ეს საშიში არ არის. დღე, რუსეთი თავისუფალ რესპუბლიკათა კავშირი იყოს“.¹

დამოუკიდებელი სახელმწიფოების შექმნის აუცილებლობაზე და რუსეთის ხალხთა თავისუფალ მძებრ კავშირზე ე. ი. ლენინს მრავალჯერ გამოუთქვამს თავისი აზრი. იგი აღნიშნავდა, რომ ერთხან თვითგამორკვევისა და თვითგამოყოფის უფლებების უყოყმანოდ აღიარება არის ერთადერთი საშუალება, რომ ნამდვილად, საბოლოოდ, ბოლომდე გაწვევტილ იქნას კავშირი წყველ ცარისტულ წარსულთან, რომელმაც ყოველივე მოიპოვედა ვნითაც, საცხოვრებელი ადგილითაც, ხასიათითაც და ისტორიითაც ისოდენ შალხობელი ხალხების ურთიერთ-ჩამოშორებისათვის.²

კაბიტალის უღლისაგან ერებს განთავისუფლებისა და მათი დამოუკიდებელი სახელმწიფოებრივი განვითარების აუცილებლობის რომ ასახულებდა, ე. ი. ლენინი რუსეთის საბჭოების პირველი ყრილობის დეკლარაცებს მიმართავდა, რომ „უპიანაბროდ თქვენი დამატკიცებთ, რომ შხოლოდ სიტყვიერად ხართ „რევოლუციური დემოკრატია“, ნამდვილად კი მთელი თქვენი პოლიტიკა კონტრრევოლუციურია“.³

ე. ი. ლენინი ილაჰქრებდა ყოველივე იმის წინააღმდეგ, რასაც კი შეეძლო სულ მცირედი ჩრატობი მიუყენებინა ხალხთა თანასწორუფლებანი ურთიერთობისათვის, ოდნავად შეებდლა ჩაგრული ერის თვითპატრიუსციემის ფრიალ განვითარებულ დემოკრატული გრძნობა, რომ მას „მიანიჭონ თანასწორება ყველაფერში, მათ შორის სახელმწიფოს შეენებლობამიც, „საკეთარი“ სახელმწიფოს ავების ცდაშიც“.⁴

კავკასიის ფრონტის რევოლუციური სამხედრო საბჭოსადმი ვაგზავნილ დეკლარაციაში 1920 წლის 25 აპრილს ე. ი. ლენინი წერდა, რომ საბჭოთა იყო სამხედრო ნაწილებს დაღესტანში შესვლის დროს ყოველნაირად გამოეჩინათ სიმკითხილ და კეთილმოსურნეობის მაქსიმუმი „მუსლიმანების მიმართ, მათი ავტონომიის, დამოუკიდებლობისა და სხვათა მიმართ“.⁵ მამოკრივი ზრუნეთ გამსქვალულა XI არმიის სამხედრო რევოლუციური საბჭოსადმი ბელადის 1921 წლის 10 მარტის დეკლარაცია, რომლითაც იგი მოითხოვდა განსაკუთრებულ პატივისცემით მოპყრობილდენ დამოუკიდებელი საბჭოთა

საქართველოს მოსახლეობას, მის სუვერენულ უფლებებს.

ე. ი. ლენინი უყურადღებოდ უტყუარად პარტიის ეროვნული პოლიტიკის ინტერნაციონალური პრინციპების დარღვევის არცერთ ფაქტს იგი განსაკუთრებული ძალით უსვამდა ხაზს ჩვენს ქვეყნის ხალხთა ეროვნულ თავისებურებებშია და ინტერესებისადმი სათვით და ყურადღებანი დამოკიდებულების აუცილებლობას, ამან ყველაზე სრული გამოხატულება მპოვცნობილ წერტილში ეროვნებათა საკითხისათვის ანუ „ავტონომიუზაციის“ შესახებ. მასში ე. ი. ლენინმა ახალი ძალით გაუსვა ხაზი იმას, რომ აუცილებელია ფარესი ყურადღებით მოვებყრათ სხვადასხვა ერის თავისებურებებსა და ინტერესებს და ადეკვათით ეროვნული თანაწრობის დარღვევა თუნდაც დაუდევრობით, თუნდაც ხუმრობის სახით.

ჩვენი ქვეყნის ხალხთა ეროვნული დამოუკიდებლობისა და სუვერენიტეტის ურყევობისათვის ლენინმა ზრუნვა მანამტკიცა მათი ნდობა პარტიისა და საბჭოთა ხელისუფლებისადმი, ხალხთა მეგობრობა.

ამიერკავკასიის საბჭოთა რესპუბლიკების თავდაცვისუნარიანობის განმტკიცების, ხალხთა შორის ეროვნული მშვიდობიანობის უზრუნველყოფის, სახალხო მეტრეობის აღდგენისა და შემდგომი განვითარების ამოცანები მოითხოვდა ამიერკავკასიის საბჭოთა რესპუბლიკების სამეურტრეო და სახელმწიფოებრივ გაერთიანებას. ასეთი გაერთიანების საუკეთესო ფორმად აღიარებულ იქნა საბჭოთა ფედერაცია. რომელიც საესებით შეესაბამებოდა ამიერკავკასიის რესპუბლიკების იმდროინდელ კონკრეტულ ისტორიულ პირობებს.

ამიერკავკასიის ფედერაციის შექმნის შესახებ წინადადება რომ შეიღმევა ე. ი. ლენინი ამასთან ერთად მოითხოვდა ამ საკითხის ფართოდ განხილვას, იმას, რომ დღეი სიფრთხილე და ტაქტი გამოგვეჩინა სუვერენული საბჭოთა რესპუბლიკების გაერთიანების საქმეში, ფედერაციის ოფე დაგვეყვანა მშრომელი მასების შეგნებამდე.

ამიერკავკასიის ფედერაციის უმნიშვნელოვანესი თავისებურება იყო რესპუბლიკების სრული თანასწორუფლებიანობა. ამიერკავკასიის ფედერაციის სახელმწიფო ხელისუფლებისა და მშრომელობის ყველა ორგანო ავებული იყო მასში შემავალი რესპუბლიკების თანაბარი წარმომადგენლობის ლენინურ პრინციპებზე.

ამიერკავკასიის ფედერაცია მხარის მრავალეროვანი მშრომელთა ინტერნაციონალური ერთიანობის ინტერესებს სუკეთესოდ ახამებდა მათს ეროვნულ და სახელმწიფოებრივ სუვერენიტეტთან, დამოუკიდებელი საბჭოთა რესპუბლიკების ეროვნულ სახელმწიფოებრიობასთან. ფედერაცია ამიერკავკასიის ხალხთა შორის ურთიერთობის, მძერი თანამშრომლობის უზა

1 ე. ი. ლენინი. ოხზ., ტ. 25, გვ. 30.
2 ე. ი. ლენინი. ოხზ., ტ. 25, გვ. 97.
3 ე. ი. ლენინი. ოხზ., ტ. 25, გვ. 30.
4 ე. ი. ლენინი. ოხზ., ტ. 22, გვ. 431.
5 ე. ი. ლენინი. ოხზ., ტ. 30, გვ. 601.

რუნველყოფის, საბჭოთა რესპუბლიკების ეკონომიკისა და კულტურის შემდგომი განვითარების, სოციალიზმის მშენებლობის მძლავრი იარაღი იყო.

კავკასიელი კომუნისტებისადმი გამოგზავნილ თავის სახელგანთქმულ წერილში ვ. ი. ლენინმა ჩწმენა გამართვეა, რომ კავკასიის რესპუბლიკების მჭიდრო კავშირი ხალხთა ნამდვილი თანამშრომლობის ნიშნში იქნებოდა. ამიერკავკასიისა და მთელი საბჭოთა კავშირის ხალხთა ლენინური მეგობრობა უკვე დიდი ხანია მისაბაძი მავალითი გახდა ყველა ქვეყნის მშრომელთათვის, ამიტომ უბერსპეტეივო ჩვენი კლასობრივი მტრების ყოველი ცდა ჩრდილი მიაყენონ საბჭოთა რესპუბლიკების ხალხთა მურ მეგობრობას, რომელიც მოპოეებელი და განმტკიცებელია სოციალური და ეროვნული თავისუფლებითვის ერთობლივ ბრძოლაში დაღერილი სისხლით.

საბჭოთა კავშირის შექმნა ლენინური ეროვნული პოლიტიკის, პროლეტარული ინტერნა-

ციონალიზმისა და ხალხთა მეგობრობის დიდი პრინციპების ბრწყინვალე ზემოქმედება ხალხთა შორის ნამდვილი მტრის განადგურებისათვისა, მათი საერთო და ეროვნული ინტერესების შეხამების მისაბაძი მავალითი გახდა.

საბჭოთა სოციალისტური რესპუბლიკების კავშირი დამოუკიდებელი საბჭოთა ეროვნული რესპუბლიკების თავისუფლებისა და ნამდვილი დამოუკიდებლობის უზრუნველყოფის, მუშათა კლასისა და მშრომელი გლეხობის კავშირის განმტკიცების, ჩვენი ქვეყნის ყველა ხალხის მატერიალური და სულიერი სიუხვის შექმნის საიმელო ვარანტიად იქცა.

საბჭოთა ხალხების მურ ოჯახში ამიერკავკასიის მშრომელებმა კომუნისტური პარტიის ზემოქმედანლობით პირნათლად განახორციელეს დიდი ლენინის ანდერძი, მიაღწიეს სოციალიზმის სრულ და საბოლოო გამარჯვებას და ახლა თავდადებათ იბრძვიან კომუნისტური მშენებლობის გრანდიოზული ამოცანების ვადასაყვებლად.

ხალხი უმჯობესად ვ. ი. ლენინს

საბჭოთა მრავალეროვანი ქვეყნის ხალხთა უპირატესი მოთხოვნაა, შეიძლება ითქვას, რომ ახლა არ არის მეორე თემა, რომელიც ისე აკვებავდეს და ასაზრდოვებდეს ხალხურ შემოქმედებას, როგორც თემა ვ. ი. ლენინისა. ბელადის ცხოვრებისა და მკვლევარე რევოლუციური მოღვაწეობის თითქმის ყველა მომენტი შემოქმედებითს ცეცხლს აძლევს სახალხო მკვლევარის პოეტურ სამყაროში. მართებულად შენიშნავს ხალხური მკვლევარი:

გულიდან ლექსი საშენო,
ამოდის თავისთავად!

ფოლკლორული ლექსი სინამდვილის უბრალო კალყირება კი არაა, არამედ ღრმა ემოციის და ძლიერი განცდის, მოვლენის ერთ მთლიანში გარდასახვის უტყუარი შედეგია. ეს ქეშმარიტება გვჩერა, როცა ხალხურ ლექსში გვითხრობთ:

უკვდავი ლენინი არის
გამბხსნელი ხალხის ბედისა.

ცხოვრება იძლევა იმ მასალას, რომლისგანაც ოსტატი პევეთავს ხელოვნების განუმეორებელ შედეგებს. სახალხო მკვლევარი არის ხელოვანი, რომელიც საოცარი ძალით ფლობს ფუნქციას და საკრთელის საიდუმლოებას. იგი ყველა მასალას ბუნებში ერეკვება, მერე მისგან წარმოისახება ხელოვნების ახალი იშვიათობა. ეს პროცესი საუკეთესოდ მოჩანს ლენინზე შექმნილ პოეტურ შედეგებში.

¹ ვაზ. „სახალხო განათლება“, № 103, 1969. მთქმ. ნ. ბატიაშვილი.

² ხალხური სიტყვიერება, ტ. I, თბ. 1950. მთქმ. ლ. თურმანიძე, სოფ. ლაფანყური (თელავის რ.) ჩამწერი ნ. ქვინტი.

ვინ შეძლო ჩვენი ქვეყნისა
აგრეთვე გამოჩენაო?
ვინ აგვიყვავა სამშობლო
აგრე ვინ დაგვიშვენაო? —

კითხვობს წარსულის მწუხრადანაყარი ხალხი და დღევანდელით აღფრთოვანებული ასეთ პასუხს იძლევა:

ჩვენ გულთა გამზარებელი
შენ ხარ, ლენინო, — შენაო,
შენა ხარ გამოდარება,
ცაზე მზის გამოჩენაო.
შენა ხარ, ვინც ხალხს წინსვლის და
მშვიდობის გზა აჩვენაო.
შენით შევეყვით მტრისაგან
სამშობლოს გადარჩენაო.
შენი გვეჩერადა ყოველთვის
და ახლც შენი გვეჩერაო!

მშრომელთა რევოლუციამდელი დღეების ცხოვრების გარდამქმნელი რომ პირველ რიგში ვ. ი. ლენინია, სახალხო მკვლევარმა ეს კარგად იციან. მათ თავიანთი თვლით ნახეს და საკუთარ მხრებზე გამოსცადეს წარსულის ტანჯვა-ვაება, თითონ ზედავენ თუ ლენინის მოღვაწეობამ რა არსებული შედეგი გამოიღო მშრომელი ხალხის საყვითელდოდ. ქეშმარიტება ღაღადებს ლენინისადმი მიმართული სახალხო მკვლევარის სიტყვებში:

შენა ხარ, ვინც ეს ქვეყანა
დახატა, აფერადა.
შენა ხარ, ვისი მარჯვენაც

¹ ვაზ. „სახალხო განათლება“, № 103, 1969, მთქმ. თედო ჭინჭარაული, სოფ. არხილოსკალი (წითელწყაროს რ.).

ესა და ხმელეთს ანიხა.
სილატყეს და მონობას
ხალხი ვინც გადაარჩინა.¹

ხალხის პოეტური სუნევე უძირო ზღვას
ბეგებს, იგი არასოდეს არ იშრატება. გადის
წლები და ვეზდავთ თუ ჩვენი ცხოვრების
წინსვლასთან ერთად, როგორ ფართოვდება
ქართული შემოქმედების უველა დარგი, რო-
მელთა შორის სიტყვიერ ფოლკლორის წამყ-
ვანი ადგილი უკავია.

თემატურად მდიდარ და მრავალფეროვან
ჩვენს ზემპირსიტყვიერებაში მარადიულ თემე-
ზად დამკვიდრდა სამშობლოს სიუვეარული,
საბჭოთა ადამიანის შემოქმედებითი შრომა,
ხალხთა შორის მშვიდობისა და მეგობრობის
განმტკიცება, კომუნისტური პარტიის ვმირულ
საქმეთა სამართლიანი ზოტება.

სოციალისტური სამშობლოს შემქმნელისა
და კომუნისტური პარტიის დამაარსებლის
— ვ. ი. ლენინის სახე შთამაგონებელი ძალაა
ხალხური პოეტური სიტყვის ოსტატებისათ-
ვის. თანამედროვე საბჭოთა ფოლკლორის
მოამაგეთა ხელში, ახალ სიცოცხლეს იძენს
ფოლკლორული არა ერთი ეანრი, პოეტური
სახე, მხატვრული ხერხი. ამჟერად, ხალხური
ლექსების მავალითზე, ზოგ მათგანს ვამოე-
ყოფთ.

ვ. ი. ლენინზე შემქმნილი ხალხური, პოე-
ტური ძეგლები, დიდ სიახლოვეს იჩენენ საი-
ტორიო და სამგლოვიარო ლექსთან, რითაც
ესოდენ მდიდარია ქართული ხალხური პოე-
ზია. სამგლოვიარო ლექსში, როგორც ცნო-
ზილი, დიდი მასშტაბით თავს იჩენს სიმბო-
ლიკა. ეს გარკვეული პოეტური საშუალებაა
სინამდვილის უკეთ შეგარძნება-დანახვისათ-
ვის.

ხვეწურული ცნობალი ხალხური ლექსი
„ხოგაის მინდა“, თავისი შინაარსით თემცა
საგმობოა, მგერამ ებილოგით უკვეწეად სამ-
გლოვიარო პოეზიას ენათესავება და რამდე-
ნიმე ვარაინტადაა ცნობალი.²

მინდას სიკვდილი სინამდვილის საოცარ
შთაფენას იწვევს:

მზე წითლდებისა, წყარებისა,
ხოგაის მინდი კვდებისა,
ცაზედ მდინარი ფრინველი
თბე-ბოლოთ იხაშებისა;
ჩამოღს წერილი მსკვლავი,
მთვარე უქედმა ცხრებისა.³

¹ იქვე, მთქმ. ვიორგი მირიანაშვილი, ლა-
გოდების რაიონი.

² ამბ. გახეჩილაძე, ვადმოცემა „ხოგაის
მინდაზე“ და პოემა „გველის მქამელი“, თბ.
1959, გვ. 29.

³ ავ. შანიძე, ხალხური პოეზია, I, თბ.
1931, გვ. 59.

ფართოდ გავრცელებული ლექსის „ლენი-
ნის ვარდაცვალებაზე“¹, უვერდური ვარიან-
ტის ერთი ნაწილი თავისი უღნაკობით დიდ
სიახლოვეს იჩენს „ხოგაის მინდას“ შოტანილ
ადგილთან. ბელადის ვარდაცვალების ვამო:

ღანენლდა მთელი ქვეყანა,
შავი ჩაიყვა ცამო.
კიდევ იელა, ქვეყნათა —
ციცხლები ვადმოფარო.

და შემდეგ:

მალა მთაშია ხეებმა
ტოტები ჩამოხარო.
ფრინველო შეწყვიტეს ვალომა
იმათაც ივარძენს ვანაო.

არანაკლებ საინტერესოა ლენინზე შემქმნი-
ლი ხალხური ლექსებისა და ქართული ხალ-
ხური საისტორიო ლექსის ურთიერთობის
საკაობხი. ხალხური პოეზიიდან ჩვენს აქ ერთ
მავალითს მოვიტანთ. პანკისის ხეობაში, სო-
ფელ ომალოში 120 წლის აღ. ბეჭდურის
თქმით ივ. ზორნაულდისავან ჩაწერილ ლექსში
„უნდა შეეკო ლენინი“ კვათხულოთ შემ-
დეგს: ლენინმა

ზღვაში ჩავადო უორღანი,
ხმელეთს მოკიდა ხელია,
ბეერი შეაჯრა ჯარებში,
გაანადგურა მტერია.²

ქართული ხალხური სამგლოვიარო ლექსი
საყურადღებოა იმათაც, რომ იგი თვალსაჩი-
ნოდ წარმოგვიდგენს ავტორის ეინაობის შე-
სახებ ტრადიციის ვარძელებას.

როგორც პროფ. მის. ჩიქოვანი მიუთი-
ოებს, „პირავენული ავტორობის შეგნება მა-
ინცდამაინც არც ისე დიდი ხნის წარსტლის
მქონეა ფოლკლორის ხნოვანებასთან შედა-
რებით“³ ავტორობის საკითხის კვლევისას
„ავტორში უნდა ვაეწიოს ფოლკლორის მა-
ტარებელთა პროფესიულ ტრადიციას და
ეანრებს“⁴.

დიდი ბელადისადმი მიძღვნილი ლექსები
ავტორობის შეგნების საპატიო ტრადიციას
მიაკუეებია. ერთ-ერთი ლექსთავანი ასე
მთავრდება:

როცა ამას ვლექსობდი
მთას ვადმოვფინე ცხვარია.

¹ თ. აიქ. № 22358.

² ფშერი მილექსებანი, თბ. 1939, გვ. 70.

³ მის. ჩიქოვანი, ქართული ხალხური სიტ-
ყვიერების ისტორია, თბ. 1956, გვ. 555-556.

⁴ იქვე, გვ. 565.

ხალხურ ნაწარმოებში ლენინის *გამო-*
ლა ხალხის მტრებთან პიბერბოლური ხერ-
ხითაა გადმოცემული:

სადაც მიადგა ბერეუებს,
ბერეუაა ცრემლი სდისა.

იგ. ხორნაღლის მიერ ნაწერილ ლექსში,
ლენინის სურათის გამო სახალხო მგოსანი
მოკრძალებით გვაქვსობა:

მაქვს სახლში იმის სურათი
ყბა მოპარსული ცალია.

საციმბიროდ გამწესებულთა დამამცირებელ
სასყელთა შორის შევსის უსამართლო სამარ-
თალი ხომ ცალი უხისა და ეღუპის გაპარს-
ვამაც ითვალისწინებდა. „არსენას ლექსში“
იმის შესახებ ნათქვამია:

საციმბიროდ გამწესეს,
ცალი წვერი მოპარსესა.

ამირანის სახეს ყველა ეპოქის მოქმელი
საყუთარი ხედვით წარმოსახავდა, ყველა ეპო-
ქას ჰყავდა ან სჯირდებოდა თავისი ამირანი.
თანამედროვე ხალხურ სიტყვიერებაშიც ამირა-
ნის პოეტური სახე სხვაგვარად გამოიკვეთა. ამი-
რანმა კაცობრიობა მართიულ საყუთესა და
სინათლეს აზიარა. ადამიანთა მოღვმას მან
დაემკვიდრა თავისუფლება. ჩვენი ეპოქის
ამირანი არის ლენინი. გულში ჩამწვდომია
სახალხო მგოსნის მიმართვა დიდრ ლენინი-
სადმი:

შენ გამოტაცე ურჩხულსა
კეთილი ცეცხლი ბრალსა.
ოქტიამბრის რევოლუციამ
ამ ცეცხლსაგან იალა.

და შემდეგ:

შენმა სახელმა მთა-ბარად.
დასკვეა, დაიგრაილა.
ნამდელი ამირანი ხარ,
ზღაპრად ნათქვამი კი არა!¹

ცეცხლის მომტაცებელ გმირთან ლენინის
შედაჯება ახალი არ არის. დ. ბენაშვილის
მიერ 1939 წელს სოფელ ფასანაურში (დუ-
შეთის რაიონი) ილ. ვაბიძაურის თქმით ჩა-
წერილ ლექსში — „მზის ჩასვლას უგავს
სიკვდილი“, ნათქვამია:

¹ იქვე.

² ფშაური მილექსებანი, თბ., 1939, გვ. 69.

³ პ. უმიკაშვილი, ხალხური სიტყვიერება,
ტ. I, შიხ. ჩიქოვანის რედაქციით, თბ. 1964,
გვ. 40.

⁴ ვახ. „სახალხო განათლება“. № 103, 1969.
მოტკმ. თითთა წიკულური, სოფ. არხილოსკალო,
წითელწყაროს რაიონი.

სახელად მქვიან კოლა,
მარწყვაშვილ მაქვი ვვარია.

დღევანდელ ხალხურ პოეზიაში დაბირის-
პირება, როგორც ხერხი, ახალ ხარისხს იძენს.
როცა ერთმანეთს ძველთან შედარებით საბ-
ჭოთა ცხოვრების უპირატესობის ჩვენება
სურთ, ეს ხერხი თანამედროვე ზეპირსიტყ-
ვიერებას პოეტური განრებიდან, ყველაზე
შეაფიოდ ხალხურ ხოტბაში, კერძოდ, ლენი-
ნისადმი მიძღენილ ლექსებში იჩენს თავს.
წარსულის ბნელი სინამდვილას უტყუა-
რი სახე ალანისპირეთულ ერთ ხალხურ
ლექსში შემდეგნაირადაა მოცემული:

ბუხრის პირს ჩამოქდებოდა
შეილი ჰკითხავდა დედასა:
„მთოდან რომ ზევი მოქანავს
არა გლეჯავსა დეკასა?
ან ცოც მთაზედა დამრჩალსა
არ სცივა იმა ბეჩავსა?
— შეილო, წინათა სციოდა,
•რეინა ჰყავდა პატრონი, და სხვ.

ჰკითხველი, შემდეგ, იგივე ლექსით, აშ-
კარად ხედავს ძველის სამიროსპიროდ ახა-
ლი ცხოვრების პარმონიულობის სურათს:
ახალ დროში.

ია, ვარდი და დეკანი
ერთმანეთს დაუტკებნიან.

ვ. ი. ლენინის ცხოვრებისა და მოღვაწეო-
ბის ამსახველი ზეპირსიტყვიერი მასალა, უშე-
ველ კავშირშია ხალხურ საგმირო ლექსთან.
რომლის საგმიოდ მდიდარ უბანსაც საფირა-
ლო ეპოსი წარმოადგენს. ცნობილია, რომ
ქართული პარტიზანული პოეზია მე-19 საუ-
კუნის დასასრულს მომხდარი ისტორიული
მოვლენების პარმშოა. მარქსიზმის გავრცე-
ლება საქართველოში, რუსეთის პირველი რე-
ვოლუციი, მისი დამარცხება და კვლავ რე-
ვოლუციური აღმავლობა — ის ფაქტორებია.
რომლებმაც ხალხური პარტიზანული ლექსის
აღმოცენა განაპირობეს.

ვ. ი. ლენინის შესახებ შექმნილ ერთ პოე-
ტურ ძეგლში აღნიშნულია:

საცა შემოხვდა ღარიბებს
შეტი ჩამდგარა მზისა.

¹ ფშაური მილექსებანი, გვ. 68.

² ხალხური სიტყვიერება, ტ. I, თბ. 1950,
გვ. 23-24, მოტკმ. ლ. თურმანაული, ჩამწერი 5.
ქდნარტი.

³ ხალხური სიტყვიერება, ტ. I, თბ. 1950,
გვ. 29, მოტკმ. სტეფ. შარაშვილი, ჩამწერი ს
შანშიაშვილი.

მზის ჩასვლას უგავს სიყვდილი იმ ჩვენს ბელადსა ლენინსა. ამ ქვეყნად ცეცხლის მამტანსა, გამანათებელსა ბნელისა*.

ლენინის დიადი შემოქმედების უნაკლოდ გამოქვებისას სახალხო მგონებები უხვად იყენებენ პოეტურ საღებავებს და სიშალებებს, რომელთა შორის მხატვრულა შედარება, უმკველად, წამყვან ადგილს იკავებს. ამჯერად მზის სიმბოლიკას გამოვყოფთ.

მზე პერსონიფიკირებული სახეა და ხალხური ეპოსის რთულ სიუჟეტურ ქსოვილში ფრიალ საყურადღებო არა ერთ კითხვაზე მოგვეცემს პასუხს. იგი სამკლოვიარო პოეზიასაც უწყაშობდა და ოპტიმიზმით სავსე იერს აძლევს მას. ერთი ხევისრული მთიბლური ლექსი, რომელიც „არაინ იცის ვისი ნატირალია“², საოცარი ძალით განგვატყუვინებს შეიღვედარი დედის მზისადმი დღაღღის:

მზეო, დადეგ და დაგვიანდი,
მზე სდგებარ უუნობისაო,
ვიყრებით დედაშვილობითაო,
მამშვიდობებენ ბერდასაო³.

უფრო შორეული უნდა იყოს „მზის ასურლის“ ზღაპარში, ბედისმაძიებელი მშრომელი გლეხის გასაუბრება მზესთან. ზღაპარში ნათქვამია: „ის იყო ერთი მნაღა კქონდა შესაყრაგი, რომ ჩადის მზე. მოუბადა კაცმა ჭედი მზეს და შეევედრა:

— ნუ ჩაველ ვერ, ცოტა მოიცადეო!
მაგრამ მზემ აღარ მოიცადა“⁴.

ზეპირსიტყვიერებაში მზის მოტივი, ალბათ, მზის კულტის გავლენით უნდა იყოს შემოსული. ადამიანის შედარება. მზესთან უჩვეულა რევოლუციამდელი ქართული ხალხური პოეზიისათვის. ხალხურ ლექსებში მზესთან ლენინის შედარება ბელადის დამსახურების მძალე შეგნებითაა ნაქარსხევი. ბელადის რევოლუციური შემართება, მისი ხელმძღვანელი როლი რევოლუციის ბოპოქარ დღემში, სახალხო მგონის პოეტურ წარმოსახვაში მზის ასოციაციის იწყებს:

1 ვაზ. „კომუნისტი“, 1939, 21 იანვარი.
2 მასალები საქართველოს ეთნოგრაფიისათვის, ტ. III, თბ. 1940, გვ. 146.
3 იქვე, გვ. 109.
4 ხალხური სიმბძე, ტ. I, ტომი შეადგინა, წინასიტყვიანა და შენიშვნები დაურთო პროფ. მიხ. ჩიქოვანმა, თბ. 1963, გვ. 100.

ხალხო, ვახედეთ ლევეარდას.
მზე ავიფდა ცაზედა!

არქივნი
გვიწოდებენ

არხილოსკოლოელი (წითელწყაროს რ.)
მთქმელის თედო ჭინჭარაულის ოქმით ახლან ჩაწერილ ლექსშიც ლენინისადმი მიმართვა შედარების სახეს იღებს:

შენა ხარ გამოდარება
ცაზე მზის გამოჩენა ხარ²

ცალცე უნდა შეგჩერდეთ ხალხური ლენინიანს საყურადღებო შედეგზე — „ორი მზე“³ (პროფ. მიხ. ჩიქოვანმა ეს ლექსი ჩაიწერა ქობულეთში, 1934 წლის 30 აგვისტოს, ძველი მასწავლებლის მ. ჭიბლაძის ოქმით). იგი პირველად გამოქვეყნდა 1936 წელს ხალხური სიტყვიერების სურენჯის პირველ ტომში, 1937 წელს კი — კრებულში „ლენინი და სტალინი ქართულ ფოლკლორში“. შემდეგ „ხალხური სიტყვიერების“ პირველ ტომში (თბილისში გამოსული პირველი ტომი, მიხ. ჩიქოვანის რედაქციით, 1950). ლექსს დღეს მრავალრიგობა ჩვენი ქვეყნის ყველა კუთხეში იცნობენ. რუსული ხალხური შემოქმედების დიდი მკვლევარი, აკადემიკოსი ი. სოკოლოვი ამ ლექსის უაღრესად ორიგინალური შინაარსის გამო წერდა: ამ ლექსით ქართველმა პოეტმა „მშვენივლად გამოხატა გლეხებისა და მეშუბის გრძნობები და აზრები... შრომით ცხოვრებაში მზის ძალისა და მნიშვნელობის ასე ღრმად მჭარძნობელმა და გამგებმა — მიუთითებს მკვლევარი სახალხო მგონის შესახებ, — დიდი მხატვრული დამაყრებლობით უმღერა ორ მზეს“.

როგორც ირკვევა ლენინის შედარება მზესთან ქართულ ხალხურ ლექსში სოციალი მოვლენა და დიდი ბელადისადმი ხალხის მართულ სიყვარულზე, მის შთამბავრებულ ძალზე მეტყუვალებს. „ორი მზის“ პირველი ჩანაწერიდან ოცდაათწამეტი წლის შემდეგ განდა მისი ახალი ვარიანტი, იგივე სახელწოდებით — „ორი მზე“. ლექსი ჩაწერილა ევარელში, 1966 წელს. მისი მთქმელია 40 წლის შალვა იმერლიშვილი. ამ ორი ზეპირსიტყვიერი ძეგლის მთავსება არა მარტო სითურშია, არამედ — შინაარსშიც; ორივე ლექსში რელიეფურად ჩანს ხალხის მარადიული სიყვარული დიდი ბელადისა და მასწავლებლის ვ. ი. ლენინისადმი.

მთავსება სიტყვიერ მასალაშიც მკლანდებია. სტროფული აღნაგობა და მისი შინაარ-

1 ვაზ. „გამარჯვების დროში“, ლაგოების რაიონი, 1968, № 120.

2 ვაზ. „სახალხო ვანათლება“, 1969, № 103.

3 ხალხური სიტყვიერება, ტ. I, 1950, გვ. 21-22.

სობრივი მხარე, გამაყუთრებით ლექსის პირველ ნაწილში, ნათელს ზღის იმერლიშვილისეული ტექსტის დამოკიდებულებას ლექსის პირველ ვარიანტთან. მსგავსებას ნათელყოფს ვარიანტების ურთიერთშედარება.

ჩიბლაძისეულ ტექსტში ვკითხულობთ:

ლენინის სხივნი კი გულის
და სულის სიღრმენ წყდებთან,
მოყვარეს განსაყურნივად,
მტერს ლხვარივით ხედებთან!

იმერლიშვილისეულ ვარიანტში ნათქვამია:

ჩვენი მზე არის ლენინი,
მსოფლიოს მანათობელი.
მზავრულთ ბორცვიან მსხვრეველი,
მონობის დამამზობელი¹.

ლექსის თავდაპირველ ვარიანტში, ერთი მხრივ, კოსმიური სპეულისადმი და, მეორე მხრივ, ბელადისადმი მიმართვა ასეთია:

ირგელივ წყვდიადის გაქრობა,
მზე — ორივეს ერთგვარ გზევეთა.
თქვენგან ვაბრწყინდენ ყოველნი,
ვარშემო ვინც ვახვევით².

ცოდნის ფართო პორიზონტი, მაღალი პოლიტიკური შეგნებულობა, ბელადის უღრმესი სიყვარული, ინტერნაციონალიზმის ძლიერი გრძნობა, ლენინიზმის იდეების ტრიუმფი, შეგნებულად არის ქართველი მოქმედის მიერ განზოგადებული, მაღალ პოეტურ რანგშია განცდილი და დანახული. ლექსის „ორი მზე“ ყვარლის ვარიანტში ყოველივე ეს შეკუმშულად ასეა ფიქსირებული:

¹ ხალხური სიტყვიერება, ტ. I, 1950, გვ. 22, მოქმ. მ. ჩიბლაძე, ჩამწ. მიხ. ჩიჭოვანი, ქობულეთი, 1934.

² ჩვენი მასალები.

³ ხალხური სიტყვიერება, ტ. I, თბ. 1950, გვ. 22.

მზე მხოლოდ თავის სხივებით სამყაროს ნაწილს ანათებს.
შენ კი სამყაროს ყოველი
ქრწეული ვადაანათე!
ღარიბ-ღატაკთა მიწერებს,
სადაც ვერ სწედება მზის შუქი
იქ ასხივონანებს უქუნეთს,
ბელადო, შენი ნაშუქი.
მამერალთა გულემ მონობის
მამე რომ აღდეს ყინული,
შენი სითბოთი გააღებე,
შთაბერე სული გმირული.
ქურღმულემს, ქარაფ-ფესკარულემს,
ქედებსა ყინულიანებს,
ეფრქვევა შენი სინათლე,
და შენი სითბო ტრიალებს!
მ. ჩიბლაძისეული ტექსტის ფინალური ნაწილი ასეთია:

ორივე მზე ხართ ცხოველი,
მსოფლიოს მანათობელი
ვერ დაგავიორებთ ერთმანეთს
არც ერთი სიყვდილს არ ველი!

ყვარულ მოქმედთან პოეტური სიმბოლოა ახალ სამოსელში ეხვევა. აქაც, როგორც მოტანილ სტროფში, საბალზო მგონანი ოპტიმიზმის ხმაშალად მლაღადებლად წარმოინდება:

ღღეს მთელ მსოფლიოს ანათებს
შენი ხმის აელვარება.
და ვერუვი: მზეზე მეტი ხარ,
მზე შენ ვერ შეგედარება!

მოქმედის სიტყვები ვ. ი. ლენინისადმი ხალხის დაუწრეტელი სიყვარელის საგალობელია.

ვ. ი. ლენინის შესახებ შექმნილი ზეპირ-სიტყვიერება საბჭოთა პერიოდის ქართული ხალხური პოეტური საუნქის თვალმარგალიტს წარმოადგენს.

¹ ჩვენი მასალები.

კ. სპივიძელი

ამიერკავკასიის ხალხთა გმირული შიმარობა

კავკასია და ამიერკავკასია მსოფლიოს უმნიშვნელოვანეს სტრატეგიულ რაიონს წარმოადგენენ, სადაც ურთიერთს ეჯახებოდნენ ევროპის და აზიის იმპერიალისტურ სახელმწიფოთა ინტერესები; ამდენად ეს რაიონი მუდამ იჭყვდა ყველა ჯუარის იმპერიალისტთა უფრადღებას, ისტორიიდან ცნობილია, რომ კავკასიის და ამიერკავკასიის დაპყრობასა და კოლონიზაციაზე ოცნებობდნენ არა მარტო დიდი ბრიტანეთი და გერმანია, არამედ საფრანგეთი და ამერიკის შეერთებული შტატებიც; მასზე პრეტენზიას აცხადებდნენ თურქეთი, ირანი, რუმინეთი; ამიერკავკასიის დაპყრობას გეგმავდა შორეული იმპერიალისტური სახელმწიფო — იაპონია.

იმპერიალისტთა გეგმებში ამიერკავკასია იყო ერთ-ერთი ფრიალ ზელსაყრელი და მოსაპყრებელი პლაცდარმა მსოფლიო ბატონობის მისაპოვებლად.

შეორე მსოფლიო ომი რომ წამოიწყო და საბჭოთა კავშირზე თავდასხმისათვის ემზადებოდა, პიტლურული მთავარსარდლობა მთავარ და პირველ ამოცანად ისახავდა კავკასიის და ამიერკავკასიის ზელში ჩადგებას, რომ სწორედ აქედან ეწარმოებინათ შტაცებლურ-მმართველური ლაშქრობანი გერმანული მონაპოლისტების მეტოქის, უდიდესი კოლონიური სახელმწიფოს დიდი ბრიტანეთის კოლონიებში — ინდოეთში და ნავთობის საბადოებით მდიდარ ახლო და შუა აღმოსავლეთში, აფრიკაში.

ლოკუმენტში „კავკასიის გარდაქმნა“ პიტლერის უახლოესი თანამოღვაწე როზენბერგი წერდა: „გერმანიის ინტერესი მოთხოვს, რომ მთელ კავკასიაში შტკიცე პოზიციები შევემნათ და ამით კონტრენტური ევროპის უმეზროება უზარუნველყოთ, ესე იგი უზრუნველყოთ კავშირი

ახლო აღმოსავლეთთან. ნავთობის წყაროებთან მხოლოდ ამ კავშირს შეუძლია გახადოს გერმანია და მთელი ევროპა საზღვაო სახელმწიფოთა ყოველგვარი კოალიციისაგან დამოუკიდებელი მომავალში. გერმანული პოლიტიკის მიზანია კავკასიაში და მის სამხრეთ მოსაზღვრე ქვეყნებში გაბატონება, როგორც პოლიტიკური, ისე სამხედრო თვალსაზრისით. გერმანიის იმპერიამ ზელთ უნდა იგდოს მთელი ნავთობი“.

კავკასიის შტაცებას ითვალისწინებდა „ბარბაროსას“ გეგმა ეს გახდა პიტლურული მთავარსარდლობის მთავარი მიზანი 1942 წელს. OKB — № 41 დირექტივაში ნათქვამია:

— უწინარეს ყოვლისა ჩვენს განკარგულებაში არსებული ყველა საშუალება თავმოყრილი უნდა იქნას სამხრეთ უბანში მთავარი ოპერაციის ჩასატარებლად, იმ მიზნით, რომ მოვსპოთ მოწინააღმდეგე დონის დასავლეთით, რათა შემდეგ დავიკავოთ კავკასიის ნავთობის რაიონები და გადავლახოთ კავკასიის ქედი. OKB — № 32 დირექტივა ითვალისწინებდა კონცენტრირებულ დარტყმის განხორციელებას „ამიერკავკასიაშიდან ირანში და ერაჟის ნავთობიან რაიონებში სპარსეთის ყურემდე, ბასრასთანა“. ამ მიზნით იქმნებოდა ჯარების ოპერატიული ჯგუფი „კავკასია-ირანი“.

პიტლერი იძლევა მიითებებს მოამზადონ ფაშისტური ჯარების შეტევითი ოპერაციები ინდოეთში შესაღწევად ავღანისტანის გზით.

სამხრეთ საბერძნეთში იქმნება საიდუმლო შენაერთის შტაბი „Φ“, რომლის ჯარები გადასროლილი უნდა ყოფილიყვნენ კავკასიაში. დასახული იყო იქვე გადაესროლათ ერთი ესპანური კორპუსიც.

პიტლურული გერმანია ძალიან გულმოდგინედ

ამხადებდა შეტევას კავკასიასა და ამიერკავკასიაში. ამ მიზნით შემუშავდა გეგმა „ედელვანისის“ კოდირებული სახელწოდებით.

კავკასიის დასაპყრობად გამოიყო მილიონიანი ჯარი, რომელშიც შედიოდნენ ორი სატანკო არმია და ორიც საველე შოტორიზებული არმია პლიუს რამდენიმე გერმანული და რუმინული საჰაერო-შსროლელი დივიზია, 49-ე საჰაერო-შსროლელი კორპუსი, აფრიკული კორპუსი, იტალიელი ალბერ ვეგეტა კორპუსი.

აქ იგზავნებოდა აფრიკის, ევროპისა და რუსეთის ბრძოლებში გამოწოდებული, შერჩეული პიტლერული ჯარები, პირველხარისხოვანი საჰაერო ტექნიკით აღჭურვილი. ფაშისტური არმიების ლაშქრობათა ისტორიაში ეს იყო პირველი შემთხვევა, როცა ფიტერმა თვითონ იყარა საჰაერო ოპერაციების უშუალო ხელმძღვანელობა და მთავარსარდლობა.

ბერყუაზიული სამხედრო მეცნიერება და მისი ისეთი წარმომადგენელი, როგორც იყვნენ სექტორ ვერმინაში, ლინდელ ვარტი და ჩარლზ ფულერი ინგლისში, ლეე იტალიაში და დე-ვოლი საფრანგეთში, ამტკიცებდნენ, რომ მთლიანად შექმნილ არმიას, ტანკებით, ავიაციით, თვითმგებელი საარტილერიო დანადგარებით უპირადად აღჭურვილს, ერთად თამაშობდა და ერთი მიზანსწრაფით გამსჭვალულს, პრაქტიკულად შეუძლია ვანადგუროს რომელიც ვნებავთ მოწინააღმდეგე.

პიტლერელები დაიძრნენ კავკასიისაკენ, გაპარჯებაში მტკიცედ დარწმუნებულნი. ისინი ფიქრობდნენ, რომ დონის ველზე გარდახდილი გაფორებული ბრძოლების შედეგად, შოპირის-პირე საბჭოთა ჯარებმა სავესები დავარგეს ბრძოლის უნარიანობა და მათი საბოლოო განადგურება კავკასიონის ქედის მისადგომებზე გარდევალა. ვადპრეს რა სსრ კავშირის ცენტრალურ რაიონებთან დამაკავშირებელი ყველა ძირითადი კომუნიკაცია, პიტლერელები დარწმუნებულნი იყვნენ, რომ უკანდახვეული საბჭოთა ჯარები შესაძლებად იერ მიიღებდნენ საცემო რაოდენობით ვერც ცეცხლ ძალას, ვერც საბრძოლო ტექნიკას, ვერც საომარ მასალას და სასურსათო პროდუქტებს.

გიგანტურ სატანკო ფაშისტურ არმიას, ფაშისტური ასს-ების ათასიან საპერო არმიას, კავკასიისათვის განაღებული ბრძოლების დასაწყისში, მართლაც, პრაქტიკულად წინ არ გადლობებთან მოპირდაპირე საბჭოთა შეიარაღებული ძალები სათანადო რაოდენობით.

როცა მე-17 გერმანულმა საველე არმიამ, გენერალ-პოლკოვნიკ რუთფის სარდლობით, გენი თვადაკეთი ზღუდვები გაარღვია და მეორედ დაეკავა როსტოვი, რუთფმა ერთ მალღობზე მიწეკა იპონიის სამხედრო ატაშე, კავკასიონის ქედისაკენ სურათოვნად ხელები გაიშვირა და თქვა: — ალყაფის კარი კავკასიისაკენ ღიაა, ახ-

ლუდებდა საათი, როცა გერმანიის და თქვენს იმპერატორის ჯარები ერთმანეთს შეხვდებოდნენ ინტერქინეში

პიტლერული პროპაგანდა და მისთვის რუმინული კბილებული ბერყუაზიული სამხედრო ისტორიოგრაფია დღემდე განავრცობენ იმის მტკიცებას, რომ მილიონიანი არმიის ლაშქრობა კავკასიაში თითქოს თავისებური გასივრება იყო.

კავკასიაში მეომარ ვერმანტის ყოველ ოფიცერს საბრძოლო რუკასთან ერთად წანათაში ჰქონდა კავკასიის და ამიერკავკასიის გზამკვლევი, გენერალური შტაბის მიერ გამოცემული, ცარცის ქილაღზე დაბეჭდილი და მხატვრულად გაფორმებული. გზამკვლევის რუკაზე მსხვილი შავი ხაზებით აღნიშნული იყო მარშრუტი იარაღაშბული ტურისტებისათვის.

როსტოვი-ყალბუხეთი — 600 კილომეტრი, ეისი-ბაქო — 1.100 კილომეტრი. ბაქოს ახლოს იყო ნიშანი „საბოლოო პუნქტი“.

გზამკვლევი წინასწარ იყო შიითთებული, ბაქოს რომელ შენობაში მოთავსდებოდა მთავარი გერმანული ფირმა აქციონერული საზოგადოება „გერმანული ნავთობი კავკასიაში“! კავკასიის რეიკომისრად (ადგილსამყოფელი თბილისი) წინასწარ დაინიშნა როზენბერგის მოადგილე გენერალი არნო შიკარანცი. სამეურნეო ინსპექცია „ვესტფალენის“ საყურად სახელწოდებით მოთავსდებო ბაქოში, და მას ეყრდნობა რამდენიმე კრასნოდარში, გროზნოში, ვორონეჟში, თბილისში, ბაქოში, ფილიალი — ბათუმში; ინსპექცია კავკასიის და ამიერკავკასიის ყველა საწარმოს წინასწარ გაანაწილებს მსხვილ გერმანულ სამარეველო კომპანიებს შორის.

აწყობდნენ რა ლაშქრობას კავკასიის დასაპყრობად, პიტლერელებს იმედო ჰქონდათ, რომ კავკასიის ხალხებს შორის დაიწყებოდა შეღლი და მტრობა, რომ გამოინდებოდნენ სოციალისტური სამშობლოს მოღალატენი და მისი ინტერესების გაიყენი. მათ თავი მოუყარეს გერმანიაში მტხოვრებელი თეთრგვარდიელითა ედელს და დამკამებს, რომელთა შორის იყვნენ სახლგარეგარეთელი გერმანელები და დივიზია „ბრანდერბურგის“ დახვევათა ავერტები. „ბრანდერბურგის“ ამოცანა იყო ანტისაბჭოური პროპაგანდის გაჩაღება და საბჭოთა ზურგის გახრწნა და დემორალიზაცია. ამ დივიზიის აღლაში მოაბიჯებდა თავადი მაგარტიონ-მურხანსკი, რომელსაც პიტლერელები საქართველოს მეფეთა ტახტის მიმკვიდრედ სახელდნენ. გერინგმა ვიავრცელა დორექტევა: „წინააღმდეგობანი ადგილობრვ შევიდრთა (ქართველთა, სომეხთა, თათართა) და რუსთა შორის ჩვენი ინტერესების სასარგებლოდ უნდა გამოვიყენოთ“.

კავკასიის ოკუპირებულ ტერიტორიაზე გამოშვალა ვაზთების ფურცლებზე პიტლერის თეთრგვარდიელმა დამკამებმა პიტლერი მთელი კავკასიის დიდი იმამის რანგში აიყვანეს, ხოლო

პიტერტული სატანკო არმიის სარდალი, გენერალ ფონ-მაკენზენი, რომელმაც დემონსტრატულიად შეიღო მაქსადამიზა, ქვეყნებში დადიოდა, და აღბათ, ოცნებობდა კიდევ თავის ბრწყინვალე მომავალზე, იმზე, რომ ახლო მომავალში მესულმანური სახელმწიფოების დამპყრობელი გახდებოდა.

ჩრდილოეთ კავკასიის ვრცელი ველებით კავკასიის მთებისაგან დაიპრა მილიონინი ფაშისტური არმია, მაგრამ სრულიად მოულოდნელად ისეთი ძალის მედგარ წინააღმდეგობებს წააწყდა, რომ თითქმის მიზანმიღწეული იძულებული გახდა ექვემდებარებულ ექანვე გაბრუნებულიყო.

როცა კავკასიისათვის ბრძოლა დაიწყო, საბჭოთა შეიარაღებული ძალების მთავარსარდლობა, — სახელად რა ამოცანად კავკასიის დაცვის, იძულოდა გაფრთხილებას, რომ ამიერკავკასიის ფრონტი ძირითადად უნდა დაეყრდნოს ადგილობრივ ჯარებს, მათი დახმარებით გერმანელი არმიები მიაჭაპვის კავკასიის ქედის შისადგომებს, მოქიცოს და სისხლისსაღ დასცალოს ისინი, ხოლო შემდეგ სხვა ფრონტებში ურთიერთზემოქმედებით გაანადგუროს კიდევ.

ეს ამოცანა, მიუხედავად წარმოუდგენელი სიძნელეებისა, ღირსეულად გადაწყვიტეს კავკასიის და ამიერკავკასიის ზაღებში. ფაშისტებისათვის სრულიად მოულოდნელად მტერს წინ გადაღობოდნენ ახლად მობილიზებული მძლავრი არმიები. სომხეთმა, საქართველომ და აზერბაიჯანმა ამიერკავკასიის ფრონტზე გააყვანეს 12 ეროვნული დივიზია. ეროვნული კადრებით დაკომპლექტდა აგრეთვე 16 მსროლელი დივიზია და ორი სარდლო ბრიგადა. ყოველდღიურად იგზავნებოდა ფრონტზე სამარტო ასეულები.

წითელი არმიის ეროვნული ნაწილების შექმნის ლენინურმა იდეამ უდიდესი როლი ითამაშა დიდ სამამულო ომში.

რბეული თანამედროვე ფაშისტური არმია სულ ახლახანს ჩამოყალიბებულ და ომში ჯერ კიდევ გამოუდგელი ეროვნული დივიზიების მედგარ და შეუპოვარ წინააღმდეგობებს წააწყდა. ეროვნული დივიზიები სწრაფად დაეუფლნენ ბრძოლის წარმოების ოსტატობას, სულ უფრო და უფრო ხშირად ხელში იგდებდნენ. ინიციატივას და დიდი სისხლის ფასად უჭუნდნენ მტერს ყოველ მტერზე წინ წაიჭივებს.

ამიერკავკასია იქცა ზურგის ძლიერ არსენალად, რომელიც ფრონტს უხვად აწვდიდა იარაღს, საჭურველს, ტანსაცმელს, საომარ მასალას, სასურსათო პროდუქტებს, ყველაფერს, რაც ომის საჭიროება მოითხოვდა.

სავაიაციო და ავიასარკომტო ქარზნები თბილისში, ბაქოში და ერევანში განუწყვეტლად ამარაგებდნენ ტექნიკით ავიამხარეთებს. ამიერკავკასიიდან ფრონტზე იგზავნებოდა შეეუთებული ტანკები და ჯავშნაანი მატარებლები. ტან-

კებსა და იარაღს ფრონტი ღებულობდა ძნელი შემოვლითი გზით. ამიერკავკასიის უფლებულად თვითმავალი ქვეყნების მისამართული ტანკებურმეზობლები, ნაღმტყორცნები, ავტომატები, ჭურვები, ნაღმები, ავიამომბები. ამიერკავკასიის ზურგი ფორმის ტანსაცმელსა და თბილ ტანსაცმელს უგზავნიდა კავკასიის ფრონტზე მოქმედ ჩამედენიმე საბჭოთა არმიას. თუ მხედველობაში მივიღებთ მოკავშირეების მიერ ირანის გზით მიწოდებულ საჭურველს, ძნელი არ იქნება გავიგოთ, თუ როგორ გაინდა ამიერკავკასიის ფრონტზე აუცილებელი სამხედრო ტექნიკით აღჭურვილი ახალი ცოცხალი შეიარაღებული ნაწილები, რომელთა რაოდენობამ შალე მტრის ძალებს გადაეკარბა.

ეს იოლი და ადვილი საქმე როდი იყო ამიერკავკასიის რესპუბლიკებისათვის. საქართველოს, სომხეთის და აზერბაიჯანის მოსახლეობამ გასაოცარი, საარაკო შრომითი გმირობა გამოამტკიცა იმისათვის, რომ შეეიარაღებია, შეემოსა და გამოეყვება მილიონინი არმია, ეწარმოებინა მისი განუწყვეტელი შევება ახალი ცოცხალი ძალებით. მარტო სევასტოპოლის გმირული გარნიზონის შესავსებად ამიერკავკასიის რესპუბლიკებმა გაგზავნეს 200 ათასზე მეტი ჯარისკაცი და ოფიცერი.

ამასთან ერთად ამიერკავკასია საბჭოთა კავშირის შეიარაღებულ ძალებს აწვდიდა საწყვავს, ხოლო ავიაციას — ჰირველხარისხოვან ბენზინს, გზავნიდა სპეციალისტებს, კვალიფიციურ კადრებს და მატერიალურ რესურსებს. „მეორე ბაქოს“ შესაქმნელად ეოლვის მხარეში და მარგანეცის მრეწველობის გასაფართოებლად აღმოსავლეთში, მთელი ომის განმავლობაში ამიერკავკასია ამზადებდა და ამარაგებდა საკავშირო მეტალურგიას მარგანეცითა და ფეროშენადნობით, აწვდიდა მის ტექნიკისათვის ესოდენ საქმირო ვოლფრამს, შოლიბდენს და ბევრს სხვა რაშეს.

ამიერკავკასიის პოსიტივებში ჭრილობებისა და ავადმყოფობისაგან განიკურნა მილიონზე მეტი ჯარისკაცი და ოფიცერი. აქედან 70 პროცენტი კვლავ ფრონტს დაუბრუნდა. დაახლოებით მილიონამდე ხანდაზმული მამაკაცები, ქალები, ქალშვილები დ მოზარდები გახურებული ბრძოლების დღეებში ეწეოდნენ თავისი მასშტაბით ეოლოსაღურ მუშაობას მარტო და ჩათული თავდაცვითი ზღუდეების ასაგებად. კახიიდან ვიდრე შავი ზღვის ნაპირებამდე. — საუცხლე წერტებში, ტანკსაწინააღმდეგ ორმოებით და სანგრებში შემოსარტულეს დასახული სარბოლო მიყნები, სოფლები და ქალაქები. თავდაცვითი ნაგებობანი შენდებოდა მთებში, შარავზებზე, ვახტეცილებზე. ტანკსაწინააღმდეგო ფუგასები საწყვად სითხეს აფრქვევდნენ მთის ბილიკებზე, როგორც კი მტრის ტანკები გამოინდებოდნენ. ამასობით ტანკის ასაფეთქებელი ნაღ-

მი, სატანო ხეფანგი და ლითონის ზღაპრები და-
რჯობდა და ელოდა მტრის ტანკების გამოჩე-
ნას. ვროზნოს რაიონში, მალგობეცის და ნალზი-
კის მიდამოებში ორკილომეტრიანი თხრილი ან-
თესბული ნაეთის ფენით ვზახე გადაეღობა ფი-
სიკური ტანკების. ნალზე აფეთქდა მტრის 110-
ზე მეტი ტანკი. ელხობოცის ახლოს ტანკებმა
ერთი ნაბიჯითაც კი ვერ წაიწიეს წინ.

კავკასიისათვის ბრძოლის პირველ დღეებში
საბჭოთა არმიას არ ჰქონია საყუთარი ტანკები,
მაგრამ ეს იმას როდი ნიშნავდა, რომ კავკასიონ-
ის უღელტეხილისაზე ფაშისტურ ტანკებსათ-
ვის ვზახ სისწილი იყო. ხალხმა და არმიამ ამ ტან-
კების წინ წაწევის საშუალება არ მისცეს —
დასწვეს და აფეთქეს ისინი სანამ უღელტეხი-
ლის მისადგომებს მიუახლოვდებოდნენ.

საომაზი მოქმედება გაიშალა კავკასიონის
მთავარი ქედის ოთხსკილომეტრიან ფრონტზე
ჯვარის უღელტეხილიდან ვიდრე ხახუჩის უღელ-
ტეხილამდე ბრძოლები მიმდინარეობდა 1943
ათასი მტრის და უფრო მეტ სიმაღლეზე. ისარ-
გებლეს რა თავდაცვისათვის კავკასიის უღელტე-
ხილების სუსტი მოშაღებით, ფაშისტმა ევერტე-
ბმა ხელთ იგდეს ქლუბობის, ხორბუ-ტანს და
ჩიხვარ-ხაუჯს გადასასვლელები, და გამოიძინენ
მარტუხის მთის კალთებზე, დაიპყრეს სანჯაროს,
აძაგანის და ჩიშხარას უღელტეხილები. მაგრამ
შეგდგომი წინ წაიწიეს ვერ შესძლეს.

კავკასიონის მალაშთთან გადასასვლელებზე
ფაშისტი ალპიტრი ევერტების საბრძოლო ვაწი-
ფლობას დაუბრძობდა ვაეკაური შემართე-
ბა სელთი ძლიერი საბჭოთა ადამიანების, რომ-
ლებმაც გუდამის ქარბუქებს და ქარბუქებს,
სიმშლილა და სიცოცხეს, ჯვალაფერს, რითაც სა-
შინი და სახიფათოა მთის სტოქია, და ფაშისტებს
წინ მივი არ გადასადგმევენეს, საშუალოდ ჩა-
მარტეს მათი გაყინული გეაშები ნაპარლებსა და
ორწიბებში.

პიტურელებს იმედი ჰქონდათ, რომ 1943
წელს უზბაში მოიწვედნენ პურის მოსაყალს-
ამასთან დაეაწიებოთ, არშიში დაიგზავნა „ა“
გზადის ქარების სასოფლო-სამეურნეო განყო-
ფილების ცირკულიარი, სადაც ნათქვამი იყო:
„მხედველობაში უნდა იქნეს მიღებული, რომ
1943 წლის ვაზაფხულისათვის ცხენების და
ტრაქტორების იმედს ვერ ექონიებთ — ამიტომ
ამთავრეთ დიდი რაოდენობით უნდა დაშაღდეს
პატარა გუონები და ჰაანდევდები ადამიანები-
სათვის, რომლებიც ცალუღელში შებუღნი ყა-
ნებს მოხმავენ“.

ეს ცირკულიარი შედამ უნდა ახლოდეთ საბ-
ჭოთა ადამიანებს.

ჩრდილოეთ კავკასიში განაღებულ ბრძოლებ-
ში საარაკო გმრობა გვიწვევს ერთგული შენა-
ერთების მეომრებმა. შედგარ და შეუპოვარ შე-
ტაკებებში იჭედებოდა და იზრდებოდა მათი

მეომრული ოსტატობა. ჩრდილოეთ კავკასიის
ვრცელ ველებზე მოტორიზებული ფაშისტური
არმია მოხერხებულად იყენებდა მანქანურ ენის
შესაძლებლობას, მაგრამ რამდენადაც შეეძ-
ლოდა დაიბრუნდნენ, იმდენად უფრო მეტად მოლო-
და ეს შესაძლებლობა, მტერი წინ მოიწვედა უფრო
და უფრო მეტი დანაქარების ფასად, მტერი
სისხლისგან იცლებოდა.

ამ დროს პიტურის უახლოესი სამხედრო
მრჩველი გენერალ-პოლკოვნიკი ა. იოდლი კავ-
კასიაში პიტურის პარად წარმოამდგენდა გა-
მოიგზავნა და მის ამოცანად დაიასრა აფთუ-
ლობა ქარები ეწარმოებოდა შეტევითი ოპერაციე-
ბი და კავკასიონის ქედი გადაეღობათ. მაგრამ
მაღე იოდლი ასე უპატავებდა თავის ფიქრებს:
ქარები ღონისძილი არიან და შეტევის გავრ-
ძელებაზე ლაპარაკი ზედმეტიაო.

სანჯარის უღელტეხილიდან აფხაზეთის დაბ-
ლობამდე დიფიზია „ეფელევისის“ მეომრებს
სულ 15 კილომეტრი და რჩათ ვასაეღელი, მე-
ლორთმეტე არმიას 30 კილომეტრი ტუაფსემდე,
ხოლო მაყენუნის სატანკო არმიას ერთი და ჯვარ-
ის უღელტეხილი თბილისამდე. მაგრამ მათი ეს
უკანსკელო ღონისძიება უკვე სულთმობრძავე
ნადირის ღონისძიება იყო.

კავკასიაში გამოცდა გაიარა და მთლიანად
როდი გამართლდა ბურჯუაზიული სამხედრო
ფორტეციალების მტეცება — უახლესი საო-
მარი ტექნიკით აღჭურვილი პროფესიული არ-
მიის ძალებით შესაძლებელია ჩქაროსნული
ომის წარმოებაო, გერმანიის მღვირი ფაშისტურ-
რი არმია ქონდრის კაცად გამოინდა საბჭოთა
ხალხის წინააღმდეგობის ძალის წინაშე.

მტრმა შეგობრობამ, მჭიდრო თანამშრომლო-
ბამ, იმის შეგნებამ, რომ ამ მიმე განსაცდლის-
დღეებში მთელი ძალოები და შესაძლებლობა
საბჭოთა სამშობლოს დაცვას და გადაარჩენას
უნდა მოხმარებოდა, საბჭოთა ხალხს და მის შე-
იარაღებულ ძალებს შეაძლებინეს გადაწყვიტათ
არაწვეულებრივად რთული ამოცანები, რომელ-
თა გადაწყვეტა იწვეულებოდა პირობებში შეუძ-
ლებელი იყო. ამერკავკასიის ხალხების საგმირო
საქმეები ფრონტზე და ზურგში ოტის ოდენა
ეპეს არ სტოვებდნენ იმაში, რომ პიტურელთა
იმედი ამ ხალხებს შორის მოსალოდნელი შეუ-
ღისა და მტრობაზე, ქეშაზე იყო აგებული.

კავკასიაში გაშლილმა საომარმა მოქმედებე-
ბა, — წერს საბჭოთა კავშირის მარშალი ა. ა.
გრეჩკო — ფრიალ კუთხისმყოფელი გავლენა
იქონიეს სტალინგრადის ბრძოლზე და საბჭოთა
არმიის კონტრშეტევისათვის წინასწარ პირობე-
ბის მომზადებაზე, ისევე, როგორც სტალინგრადის
მიდამოებში მოპოვებულმა გამარჯვებამ გო-
დამწყვეტი გავლენა იქონია კავკასიაში მოქმედი
მტრის ქარების სამხედრო-სტრატეგიული მდგო-
მარეობის გუარესებაზე“.

1942 წლის 12 ნოემბერს ამერკავკასიის ფრო-

ნტმა დაიწყო საბჭოთა შეიარაღებული ძალების გამარჯვებათა შედეგად აღმოცენებული ცნობების გამოქვეყნება.

ქ. ორჯონიკიძის მიდამოებში ფაშისტური გარეშის დამარცხების შემდეგ, 1942 წლის დეკემბერში პიტლერმა გამოსცა ბრძანება, სადაც იგი წერდა: ჰარბად დასახლებულ თერგის სანაპირონი ყველაზე ხელსაყრელი მიწაა, რომელიც, რაღაც არ უნდა დაგვიყდეს, უნდა შევიინარჩუნოთ, რათა ვაზაფხულზე კავკასია დავიმორჩილოთ.

მაგრამ ორი კვირის შემდეგ ფაშისტური მთავარსარდლობა აუქმებს ამ ბრძანებას დაცვის თაობაზე და იძლევა სხვა ბრძანებას უკანდახვევის შესახებ. იწყება აჩქარებული უკანდახვევა, რომელიც არაფრით არ ჰკავდა ტერიტორიულ მოვლათობიდან უკანდახრებებს. მტრის სწრაფი უკუქცევის შედეგად საბჭოთა გარეშმა ჩრდილოეთ კავკასიაში მოსპეს და დაღუწეს 890 ტანკი, ორი ათასზე მეტი თვითმფრინავი, 2,127 ქვეშეხი, 1,394 ნაღმსატორცნი, 500-მდე ტვიპმფრ-ქვევი, 7 ათასზე მეტი ავტომანქანა; ამავე ხანში ჩვენმა გარეშმა ხელთ იგდეს 458 ტანკი, 1,292 ქვეშეხი, 1,533 ნაღმსატორცნი, 35,414 შაშხანა-ავტომობილი, 159 ათასი ავტომანქანა და სხვა. პიტლერულთა ნახევარმილიონიანი არმია მოემწყვდოდა ტამანის ნახევარკუნძულზე.

პიტლერული ვერმანტის შტაბის უფროსი კ. ცვიცლერი იძულებული გახდა ეღიარებინა, „ა“ ჯგუფის 25 დივიზიიდან „დონ“-ის არმიების ჯგუფმა მიიღო მსოფლიო სამი დივიზია“.

შორს მიმავალი შედეგები მოჰყვა თან პიტლერულთა ნახევარმილიონიანი არმიის მომწყვდევა ტამანის ნახევარკუნძულზე.

რომ უზრუნველყოფა ამ უზარმაზარი ლაშქრის მომარაგება, მტერი იძულებული იყო საფრადე პეოლოდა დიდძალი საჰაერო არმია. გააშინებდა რა დანარჩენი ფრონტების სხვა უბნები, მტერმა თავი მოუყარა ორი ათას თვითმფრინავს. სწორედ ტამანის ნახევარკუნძულზე გააღდა მეორე მსოფლიო ომის ისტორიაში ყველაზე დიდი საჰაერო ბრძოლები, რომელიც მიმდინარეობს დროს სამხედრო საჰაერო ძალების ჩვენმა ნაწილებმა შესძლეს მოგზოვებით სრული ბატონობა ჰაერში, რაც ომის შემდგომ პერიოდებშიც გავრცელდა. ტამანის ზაფხულში მოხვედრა პიტლერების ძალიან ძვირად დაუჯდათ. ნახევარი მილიონიანი არმია ფაქტობრივად თითქმის მთლიანად მოიარა, მხოლოდ უმნიშვნელო ნაწილებმა შესძლეს ამ ზაფხულიდან თავის დაღწევა.

როცა კავკასიისათვის ბრძოლა მთლიანად დამთავრდა, მთელი პიტლერული ვერმანია მძიმედ გლოვობდა სტალინგრადთან დამარცხებას. ამიტომ პიტლერულმა სარდლობამ დააჩქარა საქვეყნოდ გამოცხადება თითქმის მისმა გარეშმა მოახდინეს ორგანიზებული უკანდახვევა კავკასიიდან. გააყალბა რა სინამდვილე, ამ სიტუაცია

მხარი დაუჭირა მთელმა ბერძენულმა ისტორიოგრაფიამ. ჩერჩილი თავის მემორანდუმში წერდა: „გერმანულმა არმიამ კავკასიაში უკან დახეხა ორგანიზებული“.

მაგრამ ეს როგორი ორგანიზებული უკანდახვევა იყო? — მილიონიანი არმიიდან, რომელიც კავკასიის შემოტრეცს, ფაშისტებმა შესძლეს უკან წაეყვანათ ერთ მესამედზე ნაკლები, დანარჩენი დიღუბა, ან ტყვედ ჩაეარდა.

ბერძენულ ისტორიოგრაფებს არ სურთ აღიარონ, რომ კავკასიისათვის ბრძოლა თავისი პოლიტიკური და სამხედრო მნიშვნელობით ამერიკის შეერთებული შტატების და დიდი ბრიტანეთის გარეშის თითქმის ყველა საეტაპო ბრძოლას აღემატება. ვასაოცრია, რომ ამ ფაქტს — კავკასიაში გაჩაღებულ საომარ ომს — რაც, რომელიც მილიონიანი არმიები მონაწილეობდნენ და რომელიც თავდასხმულ მხარეს 1942 წელს ომის მთავარ მიზნად მიიჩნდა, მხოლოდ რამდენიმე სტრიქონი ეთმობა. ამით ლამობენ კავკასიისათვის ბრძოლა ფაქტობრივად მიტოვონ და მთავრდნენ. ასეა წარმოდგენილი საქმის ვითარება მ. დიუბუის 16 ტომიან სერიოზულ მშობრივ მსოფლიო ომის სამხედრო ისტორიაში, რომელიც ნიუ-იორკსა და ლონდონში გამოიცა.

ასევე იქცევა ცნობილი ინგლისელი სამხედრო თეორეტიკოსი ფულერი თავის წიგნში „1939-1945 წლების მეორე მსოფლიო ომი, სტრატეგიული და ტაქტიკური მიმოხილვა“, და სხვები.

მეთხედვი საუკუნე გაუვიდა ფაშისტურ ვერმანიაზე საბჭოთა ხალხის გამარჯვების დღიდან. სიამაყით იხსენებენ რა კავკასიისათვის გაღებულ ბრძოლას პერიოდს, კავკასიის ხალხები ღრმა კმაყოფილების გრძობით აღნიშნავენ, რომ, თუ მშინ უძღვევლი აღმოჩნდნენ, — ეს იმიტომ რომ მტკიცედ იყვნენ გაერთიანებულნი და შემჭიდრობულნი მშობლიური კომუნისტური პარტიის ბრძნული ზღვრულადლობით, რომ უსაზღვროდ ერთვულნი იყვნენ მარქსიზმ-ლენინიზმის დროშისა.

იმპერიალიტებმა, მათ შორის ვერმანელმა იმპერიალიტებმა, ვერ გამოიტანეს თავისთვის კულის სასწავლებელი დასკვნები იმ ადამიანის საეალო ზეედრიდან, ვინც მეორე მსოფლიო ომის ცეცხლი კავკასიის კალთებამდე მოიტანა და თვითვე დაიწვა ამ ცეცხლში. ისტორიის გამოცდილება გვიჩვენებს, რომ მისმა გავეთოლებმა ვერაფერი ასწავლეს რეაქციის ძალებს. როგორც ფარვანა ბრძაღ მიისწრაფვის ცეცხლისაკენ, ასევე იმპერიალიზმი ისევ და ისევ ლამობს იარაღის ძალით გადაწყვეტოს თავისი კრობლუშები.

საერთაშორისო ეანდარმის და მესამე მსოფლიო ომის ვაშალებლის როლში ამყრად გამოდიან ამერიკის შეერთებული შტატები, რომელიც, რაც დრო გადის, მით უფრო მეტად

იქნის ფაისიტური სახელმწიფოს თვისებებს, რომელიც ფიქრობს მოიპოვოს მსოფლიო ბატონობა იმავე ძველი საშუალებებით — ნაციონალიზმის და რასიზმის გაღვივებით და თავმუშაკებელი გამაღებელი მეთარალებით. ისტორია მეორდება, იცვლება მხოლოდ მასშტაბები, არასოდეს მსოფლიოში არ იქმნებოდა ისეთი მძლავრი არმიები და შეიარაღება, როგორც იქმნება ამჟამად, ფაისიტურ გერმანიაზე გამარჯვების დღიდან მხოლოდ ოცდა ზუთი წლის ვასკლის შემდეგ. ძველი ისტორია რომ ზელახლა გაითამაშონ, ამერიკის შეერთებულმა შტატებმა აღადგინეს და გააღვივოს თავისი ყოფილი მოწინააღმდეგეების გერმანის და იაპონიის სამხედრო და ეკონომიური პოტენციალი. ამერიკის შეერთებულმა შტატებმა და მისმა ნატოელმა მოკავშირეებმა შეიღეს მსოფლიოს შემოარტყეს თაბობით სამხედრო ბაზები, რომელთა მახვილი მიმართულია არაბებითად მსოფლიოს ყველა ქვეყნის მათ შორის თეთი მათ მოკავშირე ქვეყნებისა, უწინარეს ყოვლისა კი, სოციალისტური ბანაკის წინააღმდეგ, და როგორც წინათ, ისე ახლაც მათ დაპყრობით გეგმებში მნიშვნელოვანი ადგილი უქირავეთ კავკასიას და ამიერკავკასიას. მე შეტყავე ვიტყვოდი, რომ მსოფლიო ომის გეგმებში რომლებიც პენტაგონში იქმნებოდა, კავკასია და ამიერკავკასია უფრო დიდ როლს თამაშობენ, ვიდრე წინათ. ამაში ადვილად დაერწმუნდებით. თუ პოტენციური აგრესორების ნაიპოქმედადს გადავხედავთ. მათი სამხედრო ბაზების მნიშვნელოვანი ნაწილი მოთავსებულია თურქეთის, იზრაელის, სიბერძნეთის, საუდის არაბეთის და სხვა სახელმწიფოთა ტერიტორიებზე, ხოლო უმძლავრესი მოძრავი სამხედრო ბაზა — აშშ-ის მეტ-ფლოტი და-ეტრავს ხმელთაშუა ზღვაში.

მეორე მსოფლიო ომის დამთავრებიდან ვასული ამ 25 წლის მანძილზე თანამედროვე იმპერიალიზმის მრავალი ნაბოღარი გეგმა ჩაბარდა. გაკორდა მათი უბიარტესობის იდეა ატომურ შეიარაღებაში, კრახს განიცდის იდეა ვაქუშისა სოციალისტური ქვეყნების ვარშემო, ისევე, როგორც სოციალისტური ქვეყნების შიგნიდან დანგრავის იდეა. ამერიკის შეერთებული შტატები მარცხს — მარცხზე განიცდიან კორტეში, ვიეტნამში. მათ უკვე იწვინეს მორალური მარცხი არაბთა ქვეყნების წინააღმდეგ, მათივე თაბობით და შთავონებით, წამოწყებული იზრაელის აგრესიულ ომში, შორს არ არის მათი სრული დამარცხება ამ ბინძურ საქმეში. ეროვნულ-განმათავისუფლებელი მოძრაობის წინააღმდეგ მიმართული ყოველი ახალი აგრესია ამერიკის შეერთებული შტატებისა და ნატოსი, იწვევს

სულ უფრო მეტი და მეტი ქვეყნების ჩაბრორებას აგრესორებისაგან და მათი ვეფრთხილები-საგან. თანდათან იზრდება ოპოზიციული ქვეყნებში, სადაც განლაგებულია აშშ-ის და ნატოს-სამხედრო ბაზები. რადგან ეს რეალურად ემე-ქრება მათ არსებობას.

არ შეიძლება ითქვას, რომ გერმანულ ფაისიტ გენერლებს თავის დროზე არ შეესწავლოთ ნაპოლეონის დამარცხების მიზეზები, ნაპოლეონისა, რომელიც დაახლოებით 160 წლის წინათ თავს დაესხა რუსეთს და უსასტიკესი დამარცხება განიცადა. პენტაგონის გენერლებიც და გფრ-ის სამხედრო მოღვაწენიც სწავლობენ პიტლერიზმის უცდურესად ვაზვიადებული სამხედრო ძლიერების განადგურების მიზეზებს. მაგრამ სწავლობენ რა აგრესიული ომების ნაბარდნის მიზეზებს, ისინი ღრმად არ უფიქრდებიან მათ, ისინი ზედადენ მხოლოდ ცალკეულ ოპერაციების წარუმატებლობას, და არ ზედადენ მთავარს — იმას, რომ მათ აგრესიულ გეგმებს უბირისპირდება მთელი კაცობრიობა, მათ შორის თვით მათი საყუთარი ქვეყნების მისახლეობა. დრო მიდის, ხალხებს თვალა ეხილებათ. თანდათან სურათდება იმ ადამიანთა რაოდენობა, რომელთაც სტრევილი აქვთ გააღონ მსხვერპლი ბიზნესმენთა ვასამიღიდრებლად.

ცხოვრება ადასტურებს სიღრმეს და სიბრძნეს ლენინის სიტყვებისას იმის შესახებ, რომ «всякая попытка войны против нас будет означать для государств, которые втянутся в такую войну, ухудшение тех условий, которые она могла бы иметь без войны и до войны, по сравнению с теми, которые они получают в результате и после войны (ტ. 42, 33-131).

პიტლერის მილიონიანმა არმიამ, წააწყდა რა კავკასიის ხალხთა ინტერნაციონალური ერთობის უძლიერეს კედელს, უკანვე მოკერცხლა კუდამოქმედებულმა. მათ მიერეკებოდნენ კავკასიიდან, როგორც ცოფიან ქოფაყებს.

პიტლერისზე გამარჯვების შემდეგ 25 წელიწადს ამაოდ არ ჩაუვლია. თუ იმპერიალისტები ანგარიშს არ უწყვენ ისტორიის ვაჯეითილებს, სამავიეროდ ხალხებს სწორი დასკვნები ვაპო-აქვთ ამავე ვაჯეითილებიდან.

დამარცხებას, რომელსაც განიცდის ყველაზე ძლიერი ამერიკის იმპერიალიზმი, ისტორიული მნიშვნელობა აქვს, — ნათქვამია კომუნისტური და მუსლიმანი პარტიების საერთაშორისო თათბირის დაკუთვნებში, — მოვლენების მიმდინარეობა მსოფლიოში ისევე და ისევე ადასტურებს ლენინური მოძღვრების სიწორეს იმის შესახებ, რომ თანამედროვეობის ყველა რევოლუციური ძალების ერთიანობა იმპერიალიზმზე უფრო გომარჯვების საწინდარია.

მაცნე ლომი

მიხეილ ჭავჭავაძის პროზის პოეტიკა

სიტყვათმშენებელი მწერლობისათვის სპეციფიკურია მხატვრულ ზერხთა პრაქტიკული გამოყენება. მაგრამ პოეტურ აზროვნებაში მხატვრულ საშუალებათა რაოდენობა ისტორიულად მიიწევა განსაზღვრულია. ამ განსაზღვრულობას რომ ერთ-ერთი მხარე იყოს არ მივლივ, ყოველი ნიჭიერი შემოქმედი ცდილობდა დიფერენცირებულად წარმოედგინა გამოსახვის საშუალებანი, სიტყვის დიდოსტატთა წარმოსახვის ორიგინალობის წყალობით ერთი და იგივე პოეტური ზერხი განსხვავებულ ელფერს იძენს და სწორედ აქ არის საძიებელი მწერლის ინდივიდუალური სტილის თავისებურებანი. მხატვრული სახეები არსებითად პოეზიის სამყაროს კუთვნილებია. მე ვერ წარმოვიდგენია ლექსი, თუ იგი ჭეშმარიტი პოეზიის ემბაზშია განათლული, რომელშიც რამდენიმე მხატვრული სახე მიიწევა არ იყოს. მგონის იდეური მიზანსწრაფვა, მის განწყობილებათა ტიპური ნიშნები პოეტურ საშუალებათა სისტემათა გამოხატული. ამ მხრივ ლექსი არსებითადაა განსხვავებული პროზისაგან. პროზა სინამდვილის ასახვას, მისი განვითარების ძირითადი ტენდენციების გამოხატვას, მისი ტიპური ნიშნების გადმოცემას, აღმნიშნის სუბიექტური საზღვარის, ხასიათის, ბუნების ჩვენებას ნაწარმოების სიუჟეტისა და კომპოზიციის, ავტორისეული აღწერისა და პერსონაჟისეული მტყუყველების საშუალებით აღწევს. პერსონაჟთა მწერლისეული დახასიათებისას პროზაში გამომსახველობით საშუალებათა ჭარბად გამოყენება თითქოს საეადლებლო არაა. მაგრამ ქართულ პროზას ჰყავდა და ჰყავს ისეთი დიდოსტატები, რომლებიც გაჩეხსაყაროსა და აღმნიშნესაც პოეზიისათვის დამახასიათებლო გამომსახველობითი საშუალებებით ხატავდნენ. სიტყვათმშენებელება იყო მათი მოღვაწეობის ნიშანდობლივი მხარე. სიტყვას დაკისრებული

ჰქონდა ხატვის ფუნქცია, სიტყვის ექსპრესიო-ემოციურობითა და პლასტიკურობით იხატებოდა აღმნიშნის გარეგნობა და სული, გრძნობები და განცდები, ბუნება და ხასიათი. ეს კი პროზულ ნაწარმოებს პოეტურ თვისებებს სძენდა: პროზა პოეზიის ნიშანდობლივი თვისებებით აღჭურვებოდა. პოეტური გამომსახვის სწორედ ამგვარი მანერაა დამახასიათებელი XX საუკუნის დიდებული ქართველი მწერლის მიხეილ ჭავჭავაძის პროზისათვის.

ერთი შეკვლევა ვერდა: «ერთადერთი მიხეილ ჭავჭავაძის იყო, რაღა... სასწაული რომ შენლო გაყაფულ-გატკეპნილი გზით ევლო და მიიწე თაფლი ვანდემორზელი ზელწერა შექმნა». საჭმე ეხება წარსული საუკუნის ენობრივი შემკვიდრების უკრტიკოდ მიღებას. არც ერთ შესანიშნავ წარმომადგენელს XX საუკუნის ქართული მწერლობისას არ უთქვამს აზრი XX საუკუნის II ნახევრის დიდი ქართველი მწერლების მიერ დამკვიდრებულ ლიტერატული ენის ნორმებზე. მაგრამ შეცდომა იქნებოდა გვეფიქრა, რომ რომელიმე მათგანი გაყაფულ-გატკეპნილი გზით ეილოდა. კლასიკური შემკვიდრების პატივისცემა არ ნიშნავს მისი საზღვრებით შემოფარვლას, ამ საზღვრებში ჩაყვების.

მიხეილ ჭავჭავაძის ემყარებოდა ჩვენი კლასიციციების მონამოყვებს, მაგრამ ამავე დროს თვითონაც ამდიდრებდა და სრულყოფდა ლიტერატურულ ენას. როგორც ლექსიკის, ისე სტილის თვალსაზრისით იგი საყვებით ახალ საფეხურს ქმნის ქართული სამწერლობო ენის განვითარებაში. მიხეილ ჭავჭავაძის აყალიბებს ისეთ მორფოლოგიურ და ფრაზეოლოგიურ ერთეულებს, რომელთაც დაკისრებული აქვთ პოეტური ფუნქცია. ამ ენობრივ საშუალებებს ამასიათებს ღრმა ემოციური ელფერი, მტკიცე

ნაკველობა, ექსპრესიული გაქანება და მომხიბლავი პლასტიკურობა. ამ თვისებათა შედეგობით მიხეილ ჭავჭავაძის პოეტური ფრაზეოლოგიაში ხშირად დასრულებულად წარმოგვესახება გმირის პორტრეტი, მისი ხასიათი, მღგობარეობის ვანცდა.

ქართულ ენაში ძველთაგანვე იყო ტენდენცია არსებითი სახლის განმნიჭებასა, ეს ტენდენცია ექსპრესიულად გამოისახა რუსულენოვან ბოემში. მიხეილ ჭავჭავაძის აგრძელებს ძველი ქართული ენის ამ დიდებულ ტრადიციას. სანიშნოდ ერთი მაგალითიე კმარა. სიტყვისაგან ზღარბი, მწერალი აწარმოება სხვადასხვა ზღარბ ფორმებს (აზღარბი, აზღარბებული, აზღარბებულა, აზღარბდა). მათ პოეტური ფუნქცია მღგობარეობის გამამტრებლად წაროსახება. ამბობებულთა მღელვარე სელისკვეთებს განმარტებისათვის „არსენა მარბულში“ სიმბოლურია მათი საყოფელის ამგვარად დაბატვა: „ღამე უცებ ჩამოწვა. ტყე აზღარბდა. ნადირი შეშინდა. ფრინველი აფხარდა“ (IV, 259). ტყის აზღარბება სრულ შესატყვისობაშია სოფლიდან გაბიზნულთა სულიერი სწრაფვის დაძაბულობასთან, მათი ფიქრებისა და განცდების მღელვარე ფორმებში ვაღმოცემასთან. ეგვევ სიტყვა აგრტის გამოყენებულა აქვს მითორ არლოვის ივლთან დაეკვირებო.

— საიდან მოდიხარ, დათუნა?
— შელაერთიდან. მითორმა გამოგზავნა.
მითორის ხსენებაზე ბანაკი აზღარბა“ (IV, 339).

სოფლის მომსახლე შტრის მითორ არლოვის ხსენება ამბობებელი ვლუხების სულში რისხვის ემოციას იწვევს და ეს განრისხება თითქოს უზოლეს ხარისხშია აყვანილი მოხდენილ ფრაზეოლოგიაში — ბანაკი აზღარბა.

ამვე სიტყვით აზღავებული ხალხის მღელვარება მოკვეთილად და სარულქმნილად გამოსახული ვენერალ სტრეკოლვისა და არსენას რაჰმის პირისპირ შეჭაბების სურათის დაბატვისას: „ვენერალი სტრეკოლოვი დაიბნა. არსენას ცალი ზელი მისი ცხენის სადავე ვიკრა, მეორე კი ხანჯალზე ედო, რომელიც საცაა ქარქმულიდან უნდა ამომიშვლებულიყო. გვერდით სამი მშაღანფიცი ედვა და ზედმომდგარი ხალხიც მათებრ იყო აზღარბებულნი“ (IV, 476).

ახალ ქართულში მოხება მოჭრას ნიშნავს, ხოლო მოხებათ — ერთბაშად, სწრაფად, მოჭრით (განმარტებითი ლექსიკონი, V, 916). მოხება არსებითად ხის ტრტის მოჭრას უკავშირდება. მიხეილ ჭავჭავაძის ამ სიტყვის ადამიანის მოქმედებასთან მიმართებით ისეთ კონტექსტში იყენებს, რომელიც ფრაზას ღრმა ემოციურობით ტვირთავს და მას მხატვრულად ააზრიანებს:

S. „მნათობი“, № 8.

„იღის ეზოში რომ ვაეიდა, აქეთ-იქედან ტუსაღების ვიეილი მოესმა: — აბდულ, ხომ გელდი აბდულ, კარგოთმ ვაღარბი“

აბდულამ შეეწვარ-უღვაში თეთრი გბილენი გააკრიალა და პირსახეზე წვარკმულის ღიმილი აისახა, მერმე ორივე ზელი ასწია, ათივე თთი აფშიკა და ვაზბარული ხმით დაიძახა: — ონი ილი ათი სელისადი, ათი!

ეივილ-ივილი მამინეე მოისხიპა და მთელი შენობა ერთი წუთით ვაინაა (I, 290).

ხაზგასმული სიტყვებით მთელი სურათია დასატული. მკითხველი ვრძნობს მართალი აბდულას ალ-ღელს, ტუსაღთა ვანკეოფრებისა და ღუმლის ღიღმნიშვნელობას და პერსონაჟისა და ზალხის ფიქრთა თანაზიარობას. სიტყვა აქ ისეთ კონტექსტშია ჩასმული, რომ იგი მოჭრით და მოკვეთილად გამოსახავს მწერლის განაზრახს, მის სათქმელსა და საღარღებელს. მხატვრული აზრის ასე მოკვეთილად ვაღმოცემა ერთი ნიშანდობლივი თვისებათაგანია მიხეილ ჭავჭავაძის პოეზიისა. ამგვარივე მხატვრული ფუნქცია ექსრება ამ სიტყვის სხვა შემთხვევებშიც:

„მთელმა ეზომ ყურები სცქეიტა, ღაპარაკი მოისხიპა“ (IV, 112).

„უცებ მოისხიპეს საუბარი“ (IV, 151). „არსენამ კი ახლა მაგდანას დაადვა თვალი და ღიმილი მოისხიპა“ (IV, 251).

ჩვეულებრივ-სამხიარული ვანწყობილების გამოსახატვად იყენებენ სიტყვებს ვაილია, ვაილიან... მაგამ არის ვარემოგბანიცი, როცა ღმილი ღმილს არ ჰგავს და სიცილი—სიცილს... საჭირო ხდება რაღაც ნიუანსის დაძებნა, რომ ეს ვითარება შესატყვისი ფრაზეოლოგიაში ვაზოისახოს. ამ ნიუანსის ვაღმოცემისათვის მიხეილ ჭავჭავაძის იყენებს სიტყვებს სახეს, პირისახეს, ტრტებს და მათ უკავშირებს ფრაზას „ღმილი აისახა“:

„ღამნულ სახეზე ღმილის მსგავსი ნაოკები აისახა“ (I, 351).

„აბდულამ... პირსახეზე წვარკმულის ღიმილი აისახა“ (I, 290).

„ჩამქნარ ტრტებზე ისეთი ღმილი აისახა, რომელიც უფრო ზიზღს ჰგავდა, ვიდრე ღედის საღამს“ (IV, 112).

„გშაროვა უღვაშებში ცბიერი ღმილი აისახა“ (V, 77).

„აისახა“ მთელი პროცესია, რომელიც ღმილის სხვადასხვა ნიუანსის სახისა თუ ტრტის მღგობარეობასთან მიმართებით ვამოლიანებულად წარმოგვისახავს და ამით სრულყოფილად ვვივენებს პერსონაჟისათვის დამახასიათებელ სულიერ ვანწყობილებას. ერთ შემთხვევაში ეს ღმილი მოზვენობითა (ღმილის მსგავსი ნაოკები), მეორეში წვარკმულის სულიერ ყოფას ვაღმოსცემს, მესამეში ზიზღს ჩამოგავს, მეოთ-

ზეში კი ცბიერებას გამოხატავს. სიტყვა აისახა ამ გრძნობებს, რომელთაც ღიმილთან მხოლოდ კონტრასტული დამოკიდებულება აქვთ, მოქმედების მძლავრ დინამიკაში გამოსახავს. ბუნებრივია, ამგვარი ფრაზეოლოგიით მწყერალი ახერხებს გმირის სულეერი განწყობილების მძლავრ რეალისტურ სახეებში გამოხატვის. კონტრასტული და მოქმედების დინამიკაში გამოსახვის ხერხები მხველ რეაქციონერული მხატვრული აზროვნების სპეციფიკური ნიშნებია. მათი მეშვეობით ყალიბდება ავტორის დამოკიდებულების ფორმები გამოსახვის ობიექტებისადმი.

„აისახა“ მწერალს გამოყენებული აქვს განსხვავებულ გრძნობათა (გაოცება, სიშკაყრე, კაეშანი, ზიზლი) მკვეთრად წარმოსახვის მიზნით:

- „გაოცება აისახა სახეზე“ (V, 160).
- „სახეზე სიშკაყრე აისახა“ (V, 33).
- „მდე ზამთარეცხეს ბედნიერი ღიმილი და ისევ უწინდელი კაეშანი აისახეს“ (IV, 520).

„ქეთომ ზიზლი აისახა სახეზე“ (V, 261).

ამ შემთხვევებისათვის გამორიცხულია კონტრასტული ხერხის გამოყენება. ავტორი პირდაპირ და უშუალოდ ასახავს გარკვეულ მომენტში პერსონაჟის სულეერი ყოფის ნიშანდობლივ თვისებებს, მაგრამ მოქმედების დინამიკაში ჩვენება აქაც ძალაში რჩება. მხველ რეაქციონერული სიტყვის ოსტატია იმ გუნდს ეკუთვნის, რომლისთვისაც ერთი რომელიმე მხატვრული ხერხი არაა გამოსახვის უნივერსალური საშუალება. ამიტომაცაა, რომ თუ გარკვეული ენობრივი საშუალების გამოყენებისას იგი ზოგჯერ კონტრასტულ ხერხს მიმართავს, ზოგჯერ მის გამოკრებივს კიდევ. ასე რომ არ მოქმედუიყო. მისი გამოსახვის საშუალებანი ერთფეროვანი ვახდებოდა, რაც შეანელებდა მას განმედელობითს ძალასა და მნიშვნელობას.

მხველ რეაქციონერი „აისახას“ ზოგჯერ „აისახს“ უნაცვლებს და მას მეტი სიმტკიცისა და კატეგორიულობის თვისებით აღჭურავს:

— საბუთი მეუთქო? ვასსენა მეგობარმა თუ ნამეგობარმა და ისე გაუშვირა ხელო, თითქო მონათხოვს ნივთსავეთ ხელში ჩადებას ელოდებოდა.

— საბუთი? — ჰეთხა ნოდარმა და წამოღდა. დამწერი ხელო აუჯანყდა. ჯაბისკენ წაიღო, ისევ ამოიღო და ლევაში გამოწვდენილ ხელში ფინჯანი ჩაუღო, თანაც დაუყოლა:

— აია ინებე. და ისეთი იერი აისახა, თითქოს იმ ხელში ქვეყნის ბედი ჩაეღოს“ (II, 215).

„იერი აისახა... ისეა თქმული, თითქოს იგი, ვისაც ეს სიტყვები ეხება, ფარ-ხმლოთ შეიარაღდა და ჯავშნით შეიმოსაო. სიმტკიცე და თავის თავში დარწმუნებულაა პიროვნებისა ამ

ფრაზით მხატვრული განზოგადების მაღალ საფეხურსაა ნაწიარები.

მხველ რეაქციონერული მხატვრული მხატვრობის მტკიცე ნიჭილობის სტრეს მხედველობითსა და სმენითს მოვლენებითს სიტყვა „ჩაიღვარა“-ს დაკავშირება, როცა „ჩაიღვარა“-ს მონაწილეობით ავებულ შესიტყვებას კითხვლობთ, ვრძნობთ, რომ, ვისაც იგი მიემართება, მას რწმენა უმტკიცდება, უმაღლდება და თეთონიკ მძლვდება:

„— საყუთარი თვალით არ მინახავს, მაგრამ... ის აგნტი იშვითად რუქვდება ხოლმე.

ქეთო მაშინვე მიხედა, რომ აგნტი „ტყუდება იშვითად“, და ხმაში წელანდულზე მეტი სიმტკიცე ჩაიღვარა“ (V, 160).

— „ავრ ვინდა ელპარაკოთ? — ჰეთხა ლევაშმა და ხმაში ფოლადი ჩაიღვარა“ (V, 217).

„მათ უცებ მოსხიპეს ურცხვი ღიმილი, თვალებში უმანკოება ჩაიღვარეს“ (V, 294).

მხველ რეაქციონერული მხატვრული ფრაზეოლოგიიდან თავისი გაზრებით გამოირჩევა ხიშტან ისეთი სიტყვების დაკავშირება, რომლებიც ქშინან ძალადობის, თავხედობისა და მორჩილების უსიამოვნო შეგრძნებებს. მაგალითად: „ხიშტების ტყე“. „ხიშტების ზმირი შესერი“, „ხიშტების ღობე“ და „ხიშტების რკალი“ დამყრობ ძალთა უხეში პოლიტიკის მხატვრული დახასიათებაა, რომელაეც არ სპირდება ავტორისეული რეზარკება:

„უხუთი მქის ჭეგლებივით იღვნენ და კიშქარს ვაყურებდნენ. იქიდან საცაა ხიშტების ტყე უნდა შემოსულიყო“ (IV, 104).

„ოციოდე საღდათი და მილიციელი კუბატუნლის, გამზათ ლეკის, მოურავის, ვიგოლასი და ივანის თანსნობით ხალხში შეერია, ათიოდე კაცი გამოარჩია და წინ წამოაყენა, სადაც არსენა და კაბუკეი იღვნენ. შემდეგ ეს რგუფი ორად გააყვეს, ვადალკევეს და ორადეს ხიშტების ზმირი მქეცი შემოარტყეს“ (IV, 129).

„ჰერში მრავალი სახრე ზუზუნებს. კარბინა ლეკვივით წმუტუნებს. დათუნა ზრიალებს. ლაბაბიძე ჰეშინავს.

არსენა ჯერ ხიშტების ღობეს აწყდებოდა და მეგობრებს ეაქებოდა, რომლებიც მას ტომრებვით ჩამოეთდნენ და არ უშვებდნენ“ (IV, 130).

„არსენას მოეჩვენა, თითქო კეთხიდან ვილაცის თავი გამოყო და ისევ შინაღულიყო.

„მერმე რაო? ეინ იცის რამდენი ვივინდარა დეთრევი ახლა! მთელი ქალაქი ქეჩაშია გამოსულა“. — ვადანჭრა მარბდელმა და კუთხეში გავიდა. მაგრამ უცებ ხიშტების რკალში ჩავარდა და უმაღვე გახვედა“ (IV, 454).

სახგასმული ფრაზეოლოგიური ერთეულები

ყოცხლად, გააზრებულად, მხატვრული მინიმუმებით განაზავენ მეფის ბიუროკრატიული სისტემის ძალადობაზე დაუმყარებელი მართვის უფარვისობას, შრომელთა წინააღმდეგობის ველური მეთოდებით ჩახშობის მთელ საშინელებას. ეს ფრანგოლოგია ისე ორგანიზებულია შერწყმული ნაწარმოების თავდადასავალითან, თითქმის ისინი პერსონალებით მონაწილეობენ, დღენ ამბავთა შთელს მსვლელობაში და კომპოზიციური როლს ასრულებდნენ სიუჟეტის ნაწილების შექცევაში.

ამგვარი მნიშვნელობის ფრანგოლოგია მიხეილ ჯავახიშვილის ნაწარმოებებში სხვაე ბევრია. მათი გამოწვევით იხილიან შეუძლებელიცა და არცა საჭირო, რადგან მიხეილ ჯავახიშვილის პიროვნის მხატვრული ღირებულების ამ თვალსაზრისით დახასიათებისათვის, ვფიქრობთ, ჩვენ მიერ ვანალიზებული მასალაც გარკვეულ წარმოდგენას გვაძლევს. ეს მასალა თუმცა ფრანგოლოგიის ფარგლებს არ სცილდება, მაგრამ მას შიგნით გარკვეული მხატვრული ფუნქცია აქვს და მწერლის პიროვნის პოეტისაც ესმადრება. მაგრამ მიხეილ ჯავახიშვილის პიროვნის ეს უბანი შიგნით ფონია იმ სპეციფიკური პოეტური სახეებისათვის, რომლებიც არსებითად მსჭვალავენ მის ნაწარმოებთა ძირითად ნაჯადს. ეს სახეები, რომლებიც სიტყვითა ვანსაკუთრებული შერჩევით ენობრივ ქსოვილში ყალიბდება, წარმოგვსახავს პერსონაჟთა პორტრეტს, ხასიათს, ბუნებას, ამ მსოფლმხედველობრივ განწყობას, რასაც ავტორი საფუძვლად უდებს თავის ნაწარმოებებს.

მიხეილ ჯავახიშვილის პიროვნული ნაწარმოებები მკაცრი სიუჟეტურ-კომპოზიციური არქიტექტონიკის შესაბამისადაა აგებული. ამ არქიტექტონიკას ჰქვართავი თვლებით ამშვენებენ პორტრეტის სახეები, რომლებიც ორგანიზებულია შექსოვილი მხატვრული ქმნილების საერთო მდინარეებს. სახე მიხეილ ჯავახიშვილის ნაწარმოებებში წარმოსახვის ერთი მთავარი კომპონენტთაგანია. მისი მეშვეობით ესთეტიკურად ადვილად საწვდომი ხდება პიროვნების შინაგანი სამყარო, მისი ხასიათი, განწყობილება და აზრები. მიხეილ ჯავახიშვილის მხატვრულ სახეთა ერთ წყებას პერსონაჟის პორტრეტის დახატვა აქვს; მეორე ჯგუფი მდგომარეობის, ვითარების, სიტუაციის გამოსახვის ემსახურება; მესამე რიგი კი პეიზაჟური სურათებს, როგორც მოქმედების ფონის, შექმნას ისახავს მიზანად.

პერსონაჟის პორტრეტის მხატვრულად წარმოსახვისას მწერალი არა მხოლოდ გარეგნულად ხატავს ადამიანს. მხატვრულ სურათად გამოიღობს ამ პორტრეტულ მომენტში მისი ხასიათის ნიშანდობლივ თვისებებსა და სიტუაციურ მომენტებსაც გვიფიქრებს:

„ჩემს წინაშე მადლი, ტანადი, ახლად

შეშინებულ და ვეფხვივით მოქნილი ქალი იდგა. თავზე კურთხეით შავი, ხეშუბი და ბურჯანდელი თმა აფორთაქებულ ქალღმერთზე ივით ეყარა; ფეი ანტილინისაგან მსურული სწორსა და ოდნავ მადლად შებღს ზევიდან შავი ნისლივით დაჰყურებდა და პაწაწინა ყურებს, ფუნთლა მზარბეგსა და ამაყად მოღერის მოსეო კისერს ნახარდილი სასიხლად და“ (I, 52). ამის შედარება აფორთაქებულ ტალღებთან პერსონაჟის ხასიათის დაუდგერობას განაზავს; ხოლო შავი ბუღული, შებღს რომ შავი ნისლივით დაჰყურებდა და ყურებს, მზარბეგსა და კისერს ნახარდილსა სდებდა, პერსონაჟის გარეგნული აღნაგობის წარმოდგენასთან ერთად იმისაც მიგვანიშნებს, თუ რა ვითარებაში უნდა წარმართულიყო მოშავალში ამ პიროვნების ცხოვრება (შავი ნისლი, ჩრდილი...). ეს სიმბოლიკა მართლაც დამთავრებით მითხრობის გვირის ეყას ცხოვრების რეალობას. აქ მხატვრული სახე ნაწარმოების სიუჟეტურ-კომპოზიციური ქსელის შემადგენელ კომპონენტად იქცა და ორგანიზულად შექსოვა ავტორისეულ განაზრახას.

ავტორი პერსონაჟის ხასიათის შეუპოვრობის გამოსახატვად სხეულის სხვა ნაყთსა და მის მოქმედებებსაც წარმოდგენისახავს:

„შეხედე, ვაგში, დავამტერო და თვალის ველარ მოვაშორე. ის კი მშვიდად იდგა და შავი წარბების ჩრდილში შეფარებულ დიდრონი თვალებით ელვისის რეზს ხან მე შესროდა, ხან დედაჩემ“ (I, 52).

მსგავსი ვითარების გამოსახატვად მიხეილ ჯავახიშვილი განსხვავებული სიტუაციური მასალით კიდევ უფრო ექსპრესიულად წარმოსახავს მოქმედი პიროვნის თვისებებს:

„იღუნე... ზოგჯერ თავის შავს, ნუშის-ოდენა თვალში წმინდამს ლობოსოდენა ლურჯ თვალში გავყურა, ელვისსავით დაბრახებდა, მერმე უძლურად მოაშორებდა და ხმირს წამწამებს ნისლის ფარდასავით ჩამოიბურავდა და ისედაც შავს თვალს სულ დაიამამებდა“ (III, 121).

ხაზგასმული შესიტყვევანი დასრულებული მხატვრული სახეებია, რომლებშიც სრულყოფილადაა გამოსახული თვალისა და წამწამების მოქმედების ძალა. თვალთა და წამწამთა მოძრაობით ასახული გვირის ხასიათის ჩვენება ჩვეულებრივი მოვლენა იყო კლასიკური ხანის პოეზიისათვის. მაგრამ, მიხეილ ჯავახიშვილის მიერ გამოყენებული სიტუაციური მასალა (ელვა, ნისლის ფარდა)... სახეებით განსხვავებულია და ნოვატორული თვისებებითაა აღბეჭდილი.

არის ისეთი შემთხვევებიც, როცა თვალთა მშვენიერებისა და მოქმედების ძალის ჩვენებისათვის მწერალი მათ რეალურ სახეებს

(ანთებული სანთელი, ლილა, კუმხის ტბა, მახელი) უღარებს:

„ქენინა ტასოს მოახლემ მარინე ჭორჭიაშვილ-მა ყურები სტეკიტა და ცისფერი თვალე-ბი ორი ანთებული სანთელივით გამოანათა“ (IV, 16).

„ვახტანგ და მოლიმარე ქენინების უკან ერთ წველს თვალს წააწყდა — დიდროს, ლილასავით მუქსა და კუმხისის ტბასავით მობიბინეს“ (IV, 19).

„ამ დროს შავი ქვრივი წამოღდა წინ და თვალები ორი შავი მახვილივით ააციმციმა“ (IV, 311).

მიხილ ჭავჭავიშვილი რაც შემთხვევაში საპირისპირო ზეგნისაღ მიმართავს: ბუნების სავნებს ადამიანის სხეულის ნაწილების მიხედვით ახსიათებს:

„შემოდგომა თავდება, ღამ-ღამობით სუსბი წვება პაპასთან ერთად. შემოდგომას ფხვდაფხვ ზამთარი მოსდევს. ზედაზენის ბერბე-შოლი დიშოს თავივით აქაღარაღდა“ (I, 452).

„ქლიავი ფიქრიას თვალეზივით ჩაღურჭებულა, ლელვი კი მადგან-ნას თვალეზივით ჩაშაეებულა“ (IV, 291).

ამგვარი შენაცვლება შედარების წერებშია მიხილ ჭავჭავიშვილის მხატვრულ სახეებს მრავალფეროვან ხასიათს ანიჭებს, რაც პროზულ ნაწარმოებებში ბევრ შემთხვევაში მიუღწევია.

ამრიგად, პერსონაჟის პორტრეტის წარმოსახვისათვის მოხმობილი მხატვრული სახეები მწერლის შემოქმედებით კონცეფციის მიხედვით არა მხოლოდ მოქმედ პირთა გარეგნობას ხატავს, მათს სულიერ სწრაფვასა და ხასიათსაც ვითოვალსწინებს და ავტორის მოფლმხედველობრივ განწყობასაც გამოგვიჩვენებს. სინამდვილის მოვლენების ამგვარ კომპლექსში წარმოსახვა მიხილ ჭავჭავიშვილის მხატვრულ მეთოდს ანიჭებს სრულყოფილობასა და მაღალი პოეზიის თვისებებს.

მაგრამ პიროვნების ფიზიკური და სულიერი მხარეების მხატვრული ასახვა შეუძლებელია გარკვეულ მდგომარეობის, ვითარების, სიტუაციის გარეშე. ტიპური ნიშნები ხომ ტიპური გარემოს გარეშე არ არსებობს! სიტუაციის მხატვრულად გამოსახვით თვით პერსონაჟის სულსა და მისწრაფებებს ვწვდებით. როცა ავტორს ძმა-ბიძის განწირვის გამო სურს აზღუდას მიიმე სულიერი ყოფის დახატვა, მის სახეს ზამთრის ბნელ ღამეს ადარებს:

„აზღულამ მოიღუმა და ზამთრის ღამე-სავით დაბნელდა“ (I, 300).

მარაბდელის ბანაკში ჩამოვარდნილი განხეთქილების დასახატავად ერთ მხატვრული დეტალიც კმარა. მაგდანა შეაგულიანეს არსენაზე და ისიც განუღდა ბელადს:

„მაგდანა უსიტყვოდ მოშორდა სეკასტის და იმის წვერივით დაბნელდა“ (IV, 302).

ამ დეტალის მიხედვით პორტრეტისა წარმოსახული მდგომარეობის სირთულეს მასს ვაწყნარებ („წვერივით დაბნელდა“). თვით სეკასტის წვერის ფერი სიმბოლურადაა გამოყენებული იმ განწყობების დასახსიათებლად, რაც ამოძრავებს არსენას მოწინააღმდეგე ფრთას.

მიხილ ჭავჭავიშვილის შემოქმედების განვითარებაში საეტაპო მნიშვნელობასა „ჭაყოს ხიზნები“. მხატვრული დახვეწილობითა და ვემოციონებითა დახატული მისი მთავარი პერსონაჟები: თეიმურაზ ზევისთავი და მარგო. მხატვრულ სახეებშიც მწერალმა სწორედ მათთან დაკავშირებული სიტუაციები გამოიხატა. ამ სიტუაციებში ნაწევრებია მოქმედ პირთა ხასიათი და ფსიქოლოგია.

ავტორმა თეიმურაზ ზევისთავის სახით დახატა საზოგადო მოღვაწე, რომელსაც ცხოვრებასთან ყოველგვარი კავშირი გაწყვეტილი აქვს. იგი მხოლოდ წიგნებით აზროვნებს და საბოლოოდ წიგნის ჩრდილად იქცევა. წიგნები ქმნის მის პოლიტიკურ კონცეფციას და ყოველ პოლიტიკურ მოვლენას ისე განიკვირებს, როგორც ბუნების განახლებასა და აღორძინებას ვახაფხულო-სს. მის ამ გატაცებას მწერალმა პოლიტიკური ვახაფხული უწოდო. ეს სახე, მართალია, პუბლიცისტური ასპექტშია ვახაფხული, მაგრამ იგი მაინც მძლავრი მხატვრული აქცენტით ვახაფხუ-თეიმურაზის სულიერ მისწრაფებებს:

„ნაშინდარის პატრონი, — მუდამ მოუცლე-ლო და უცოდოდ გადუღდებულ საქმიანობა დატვირთულ და პოლიტიკურ ვახაფხულით გატაცებული — ორსამ წელიწადში მშაპაპაეულ ნაშინდარში ერთხელ ძლივსა და აედოდა“ (II, 240).

თეიმურაზის პოლიტიკური საქმიანობა ენის ქველით განისაზღვრებოდა. ავტორი საგანგებოდ არჩევს სიტყვები მასალას პერსონაჟის გულისა და სულის იმ მდგომარეობის წარმოსახ-ჩენად, რომელიც მისი ღამაგაგის ტინს იწვევ-და:

„როცა მიღილი და მოქანცული თეიმურა-ზი ღამარაიტი გულის ეანგეს მოაფხეკდა, სულის ობს მოიბნანდა და აქაეებულ ენს მოიფხანდა, სახლისაეც ვასწევდა“ (II, 319).

გულის ეანგი, სულის ობი თეიმურაზის პო-ლიტიკური შეგნების სურათს ვეხატავს, მისი მსოფლმხედველობის დახაფხულებობას გვისუ-რათებს. ამგვარი მხატვრული მინიშნებით ცო-ცხლად წარმოგვიხატავს პერსონაჟისათვის დამი-ხასიათებელი ტიპური ნიშნები.

ახალმა დრომ თეიმურაზის პოლიტიკურ ენთუზიაზმს ფრთები შეაკვეცა. მაგრამ გვირს იმედი მაინც არ დაუკარგავს. ვინ მხოლოდ თავის პიროვნულ ტრაგედიას ვანიცდობა; მე-უღლის ღალატს ეჭვი უღრღნიდა გულს და როცა სიმატლის კვალს მიაგნო, მის სულში

წყვიდიანი ჩაწეა. ავტორი ადამიანის სულის ღრმა ფსიქოლოგიური ანალიზის მეშვეობით მხატვრულად გვიხსრათებს პერსონაჟის უშიშროებას:

„გუშინ მიმქრალ გულში ოდნავ კიდევ უღვიოდა იმედის კრაქი, ვხლა კი ისევ ჩაქტა და ზვეისთვის გულში მოწამლული წყვილიანი ჩაწეა“ (11, 363).

იმედის კრაქი დიდებული მხატვრული სახეა იმ ადამიანის მდგომარეობის დასახასიათებლად, რომელიც წყალს მოაქვს და ხავს ეკიდება.

თეიმურაზის წინგური ფილოსოფია, მისი უნიადაგო კონცეფციები შეუბრალებლად გათვლა და განაღდურა ასლი დროის გრიგავებში. მისმა ფუქმა შეგონებებმა ფიქურადაც ვადაშენების გზაზე დააყენა მთელი გვარი. ყველაზე უფრო ამას მისი შეუღლე მარგო ყაფლანიშვილი გრძნობდა.

„თეიმურაზს ძარღვებიც სისხლის მაგვირად თითქო ვაზუთებანს ნაღუჯებით ჰქონდა ვატენილა. დედაცაი იმის მდორე ბუნების უძალო ნიავეით აღელვებდა“ (11, 255).

„რადგან მარგოს არ ეღირსა არც ბედნიერება, არც ნიშაღის ვადეფება და არც ზვეის-თათა დეღობა, ამიტომ ისიც იმე შევიდა და არხეინად შედიოდა ხანში, როგორც თეიმურაზი მარგოს საწოლში: სიყვარულის იალქნების ურბევლად. ფრთამოტეხილ ბატეით, უგებური ზღაზენით და ნელთბილი ცოხნით“ (11, 255).

სიყვარულის იალქანი შვენიერი მხატვრული სახეა, რომელიც ნიშანდობლივი იყო სიცოცხლით საევე მარგოსათვის, მაგრამ თეიმურაზის უმიქმედობით ეს გრძნობა სრულ არაბობად იქცა. შვერალი იმთავითვე გვაგრძნობინებს მარგოს ბუნებრივ აღლოს, მის მისწრაფებას სიცოცხლისა და ლაღობისადმი:

„ნამდვილი სიყვარული უნახავმა მარგომ, ბოლოს, თავისი თავი დააჭერა, ეთომ ამეთი შჩატე სიყვარული და ასეთი უსისხლო ცოლქმრობა ამ ქვეყნიურა და ჩვეულებრივი შოველნა უოფილიყო, ხოლო ის ვაგეფება და ცაში ავარდნილი ვნება, რომელიც წიგნებში ჰქონდა წაოხებული, პოეტების შვენიერი ნაქორალი და მათი ადრეებული ტეინის ნაბოღერი ეგონა. დააჭერა მარგომ თავისი თავი და ძღვეს გააყენა შოველნარი გული, რომელიც ხანდხან ისევ უენაურად ჰვენსოდა და ვაუგებარს პბედავდა, ისევ თავისაა მოითხოვდა და ნისლოვან ლანდებს მისდევდა“ (11, 256).

ნისლოვანი ლანდებისავე სწრაფი დაუკავშირებელი ვნების ძაბილი იყო და ეს ლანდები სინამდვილედ იქცა, როცა მარგო ჭყაოს დანებდა. შეორე დღეს ავღვიმებულმა ძარღვებმა სიცოცხლის ერთაშული მოპოთვის და დუნება სისხლმაც ზუხნუხ ასტეხა. იგრძნო და გაიგო მარგომ, რომ იმ ლამიან მას ვრილ

სულში შარავანდელი ჩავსახა, რომ მისი დაბნეული ტანი სამურის შანთით დეიდდა, დუნტეველის სისხარულით გაიღინთა და სხვი ნაკრავ კოკორივით გაიფურჩქნა“ (11, 286).

ცხოვრებისავე დამარცხებული თეიმურაზი ბოლოს და ბოლოს შეურყვია მდგომარეობა და საქმე იქამდისაც კი მივიდა, რომ დასთანხმდა ჭყაოს წინადადებას, რომ მე მარგოს ქმარი ვიქნები, შენ კი მამა იქნებოდეთ. მაგრამ მარგო არ კარგავს თავმოყვარეობას.

„თითქოს უსახლერო შეურაცხყოფა მიაყენეს და წაუშლელი ჩირჭი მოსცემსო: წელში ვასწორდა, ნაკვეთი თავი მაღლა აიგდო და აღუწილ პირსახებუ შიფკარბელი ამოუბო, ნაკბენთავ მოყვარეობის ნისლი და აზღარბებულე ამპარტანევისა და აზღარბებულე ამპარტანევისა და აისახა: გაუეღვეს და ტურების ნაოკებში მძულვარებისა და ზიზღის ზოღები ჩაუწვენა“ (11, 403).

მარგოს სულიერი მდგომარეობის ამ მხატვრულ დახასიათებაში შვენიერადაა ნაჩვენები, რომ მის ასეთ დაცემაში ბრალი თავიდან ბოლომდე თეიმურაზს მიუძღვის და მისი ნაკბენი თავმოყვარეობის ნისლი, აზღარბებული ამპარტანება, თვალეში გაელვებული რისხვის ნაპირქველი და ტუნების ნაოკებში ჩაწოლილი მძულვარებისა და ზიზღის ზოღები თითქოს ერთგვარი კომპენსაცია ქალის იმ დიდი მოთმინებისა, რასაც ყაფლანიშვილის ასული იტუნდა თეიმურაზთან მისი ცოლქმრული ურთიერაობის მთელს პერიოდში. თუმცა ჰვენ იმ აზრისა არა ვართ, რომ რეაბილიტაცია ეყუთ მარგო ზვეისთვის, მაგრამ ჭყაოს მიმართ თეიმურაზის მონური დამოყიდებულების შეფასებისას მისი პოზიცია მხატვრულად საევები დაამყარებული და გამართლებული ჩანს და ყველაფერი ეს რეაღებულთა მიერით მიწყოლობა პოეტური სახეებით.

საფიქრებელია, რომ მიხეილ ჭავჭავიშვილი ზოგიერთი მხატვრული სახის შექმნისას ეშვარებოდა ბიბლიურ წყაროებს, მაგრამ ისინი იმევერადაა მოდელიცირებელი, რომ მათ შორის კავშირის დადგენა მხოლოდ შინაარსობრივ და ცალკეული სიტყვის მიმსგავსებით თუ შეიძლება.

ესიას წინასწარმეტყველებაში ვითხოვლობთ: „გლახე იყენენ მკუდრნი ქუეყანისანი და დამთენ კაცი შვირდნი: იგლოვდეს ღწოა და იგლოვდეს ვენაკი“ (24, 7).

ესიას ამ სიტყვებს შინაარსობრივად უნდა ესაზრებოდეს მიხეილ ჭავჭავიშვილი „არსენა მარაბდელის“ ერთი ადგილი:

„უინ იცის, იცოდნენ თუ არა ბატონებმა, რომ იმ სისხლიან ღამეს მამაც თავის არსენასთან იყო და უმეროსი შვილიც თანა ჰყავდა? თუ იცოდნენ, ღეთისავარიც არსენასავით გადაიკარგებოდა და მისი მიწაც სამუ-

დამოდ დაქვრივდებოდა. ვეღარ შეისმენდა მაშინ ჰალარა მდროშე მარაბდის ყამირების გლოვას და ვეღარც დააფრევდა მას თავის ცხელი ოფლით და უდრეკი მარჯვენიო“ (IV, 377).

ღენისა და ევნასის გლოვა ესაიასთან მიწის მოქმედ კაცთა სიმტკობითა გამოწვეულა, ყამირების გლოვა კი „არსენა მარაბდელში“ ღეთისაგარის გადაყარვასა და მისი მიწის საშუალოდ დაქვრივებასთანა დაკავშირებული. ორივე წყაროს ტექსტში საერაოა გლოვა (ღენისა, ევნასისა და ყამირებისა), რად შინაარსობრივად მიწისმოქმედთა სიმტკობით ან შათი აზარსებობითაა შეპირობებული. ესაიასა და მიხეილ ჭავჭავიშვილის ტექსტთა ეს სიტყვიერ-შინაარსობრივად შორეული ასოციაციები უწყველია რომ იყოს, მაშინაც ჩვენი პროზაიკოსის მხატვრულ სახეთა თავისთავადობა უდავოა იქნებოდა, რადგან ისინი სულ სხვა ასპექტსა და ვარდომოზა ვააზრებულ და ახალ იდეურ ხარისხშია აყვანილი. სახეთა შორეული მიმსგავსება კი მწერლის ნაკითხობასა და განსწავლულობას გვანიშნებს მხოლოდ.

ზოგიერთ მხატვრულ სახეს, რომელიც ვარჯვეთ ვითარებას გამოსახავს, ავტორი სარკასტულ შინაარსს აძლევს, რითაც ამ ვითარებისადმი თავის კონტრასტულ დამოკიდებულებას ავლენს:

„აი მე დედა! — ამოიკენესა შეიქმნულმა და დარტყანაზეულოვით ამორილდა იმ ოთახში. — რა უბრალოდ ვიღუბები რამდენ პატიოსან ქართველს გამოეკრება ყელი!

— ნუ, ია, შავას ნუ ამბობ. — შიამველა ზნეობრივი ყავარაჩენი გუბერნატორმა და ხელი-ხელს გუყვარა. — შავას ნუ ამბობ მეფო! შენ შენს თავსაც ვადაბარენ და იმ ხალხსაც უშველი“ (IV, 532-533).

ზნეობრივი ყავარაჩენის მიშველება წინააღმდეგობრივად ასახავს იმ კაცის მდგომარეობას, რომელიც მორალურადაა დაკოვლებული. ზნეობრივი ამ ფრაზაში სრულიად არაა ზნეობრივი ამ სიტყვის მნიშვნელობით. ამ მხატვრულ ფრაზეოლოგიას ავტორი ქმნის მეფის დიდი მოხელის თვალსაზრისის გამოსახატავად, რომლისადმიც მწერლის დამოკიდებულება სარკასტული ხასიათისაა.

პეიზაჟური სურათები, რომლებიც მიხეილ ჭავჭავიშვილის პროზას პლასტიკურ ფორმას აძლევს, მრავალგანზომილებაში წარმოგვისახავს ბუნებას.

ამ სურათების ხატვისას ავტორი უხვად იყენებს ფერებს, რომლებიც ერთგვარად შეხამებულია ნაწარმოებში განვითარებული მოქმედების ვითარებასთან. მიხეილ ჭავჭავიშვილი დიდილოვების სწორუბოვარი ოსტატია, მგვრამ ამასთან ერთად იგი ფლობს აღწერის დიდ ხელოვნებას. აღწერაში, მწერლისეულ ოხრობაში თვალნათლივ ჩანს შემოქმედის ძალა თუ

უძლეობა. მიხეილ ჭავჭავიშვილის პროზის პოეტუკაცია მთელი სიძლიერითაა გამოვლენილი ბუნების სურათების გამოსახვისას. მისი უწყველი დიდი გამოხატველობითი სიტყვიერება წყვეტს მთებსა თუ კლდეებს, ტბებსა თუ კენჭულებს, დაბლობებსა თუ მწვერვალებს. ასე გვკონათ, თითქოს დიდი ფერმწერი ვასაოცარი პოეტური ხილით აღიქვამს სინამდვილის ამ მიმზიდველ სანახაობას. ბუნების ეს თანხლები და სპეციფიკური საგნები და მოვლენები მიხეილ ჭავჭავიშვილის წარმოსახვაში ასულდგმულბუნელი დამახასიათებელი თვისებებით. ამ მოსაზრების სათვალსაფოთად რამდენიმე მაგალითიც გვჩვენებს:

„მარძიანის, შიხანის და აღ-დავის მთების ნაოჭებში მკრთალი ღილისფერი ნისლი წევს, ხოლო მწვერვალებს მოწითალო ლენაქები წამოშობურობთ.

ურშიის ტბა ღვინონარევე რძესა ჰგავს. შალა ასვეტილ ყოფენ-დავის და შალ-დავის კენჭულებს თავზე ცეცხლის გვირგვინები დაუდგამთ, ხოლო მეორესა და დაბალ კენჭულაებს სქელ ბურუსში სძინავთ“ (I, 216).

„ღამე ჩამოწვა, შთის ღამე, — შავი ხვერდით ბნელი და ვერცხლის კურცხალებით დაწინწკლული თეთრი მთებთან ცივი ნიავი გველაშუენება. უღრანი ტყე დედავს, ფუს ფუსებს და ღრმა ოხვრით ოხრავს“ (II, 450).

„ნაძეები ნაბღიან მწყემსებს ჰგავდნენ“ (III, 451).

ეს გაადამიანურებული ბუნება ორგანულად განვსუდღვეინებს მთელ სინამდვილეს, ცხად-დროშე შეგვარაჩნობინებს იმ ვარდომოს, რომელიც მიხეილ ჭავჭავიშვილის პერსონაჟები მოქმედებენ. პეიზაჟის ხატვის ამგვარი მანერით ავტორი ერთ შილიანობაში გამოსახავს აღამიანების სულსა და ხასიათს, იმ სიტუაციას, რომელშიც პიროვნების ეს სპეციფიკური ფორმები ყალბდება და ბუნებას, როგორც პერსონაჟთა მოქმედების ფონსა და სფეროს. ამ შილიანობაში მთელი სისავსით შევიმეცნებთ ცხოვრებისმიერ მოვლენათა მხატვრულ სიმართლეს. მის ცოცხალ სულსა და შთამბეჭდავ ძალას.

მიხეილ ჭავჭავიშვილისეულ პეიზაჟები გამსკველულია ღრმა ემოციურობითა და ექსპრესიულობით. პეიზაჟური სურათის საგნობრივ კომპონენტებად ავტორი არჩევს ან აღამიანური სამყაროსათვის მახლობელ ნივთებს, ანდა ისეთ ცოცხალ არსებებს, რომლებიც აღამიანთა გრძელს არ ვანკუთვებენ. თანაც ეს ცოცხალი არსებანი ან თავად არიან ემოციური გრძობების აღმწერლნი, ანდა ასეთ თვისებას ბუნების მოვლენებთან კავშირში იტყვენ. მწვენიერ პეიზაჟს ქმნის ავტორი განთიადის დასახატავად:

„აღგეთის ზეგანზე ზელუხებელ უღრან ტყეში შავი ლეჩაქი თანდათან თხელდება. ღამის ბინდი ფეხაყრფით მიიბარება“ (IV, 171).

ულამაზეს პეიზაჟურ სახეს აყალიბებს მწერალი მომზიბლავი ფრინველის — გვრიტის შედარების წყევრად გამოყენებით:

„აგერ კახენის ნაშონასტრალიც, მთებში რომ გაბუტული გვრიტივით შეხიზნულა“ (IV, 354).

განსაკუთრებით გამოირჩევა ისეთი მხატვრული სახეები, როცა ავტორი ღრუბელთან არაუციხალი არსებების დაკავშირებით ექსპრესიული ხასიათის სურათებს ხატავს:

„ზოგჯერ მოულოდნელად ქარი დაჰქროლავს, ბანაკს ღრუბლის ნახირი მოასკდება და ირგვლივ ისე ჩაბნელებდა, რომ რაზმელები ერთმანეთს ხელის ფათურითაც ვეღარ ჰყოლობენ“ (ტ. IV, 165).

„ცას აღმოსაველთით მკრთალი ლავარიღი დასდებოი. დასაეღუთით კი ვარდი და ალი ლივლივებს. მეტად მაღლა დრუბლებით თეთრი და წითელ-ყვითელი ბატებივით სძოვენ ცას“ (V, 114).

ეს და სხვა პეიზაჟური სურათები, რომელთა მოყვანაც შორს წაგვიყვანდა, იმის დასტურს იძლევა, რომ მიხეილ ჯავახიშვილის პროზის პოეტიკა საგნებით ორიენტირება XX საუკუნის ქართულ მწერლობაში; ის არავის არ ჰკავს და მით უმეტეს სხვათაგან გააფულ-გატეპნილი გზით ამ მწერალს არასოდეს უქლია.

გრძნობათა გამოსახვის ექსპრესიულობითა და პლასტიკურობით მიხეილ ჯავახიშვილის

პროზა სპეციფიკურია. მისი ფრაზეოლოგია ფაქიზი, დახვეწილი და მაღალმწიფე სიტყვებითაა აღბეჭდილი.

ცალკე შესწავლის საგანია მისი დიალოგები, განსაკუთრებით კი დიალოგებით დაწყება ნაწარმოებისა:

— „ფუჰ, შეგარცხვინოს ღმერთმა!“ („არსენა მარაბდელი“).

— „ქართველ მწერლებს ჩემი სალაპი და უღრმესი პატივი!“ („გვი შადურა“).

— „სოფიო ქალო, ახალი ამბავი გაიგე?“ („პატარა დედაკაცი“).

— „მაიტა ზელო, გავათაოთ, ოცდათხუთმეტი!“ („ორი შვილი“).

— „სიღონი, შვილო სიღონი!“ („ეურდელი“).

— „გამ... მმარკვება, ჩაყო!“ („ჩაყოს ხიზნები“).

— „საქართველოს სპილენძი აღარა აქვს, — ვთქვი და გადაეწვეტიე: — უნდა ეიპოვნო!“ („თეთრი საყულო“).

ამ ნაწარმოებთა მოქმედების დინამიკა თითქმის დასაწყისშივე იგრძნობა და ამითაა მინიმუმებული მისი სიუჟეტური განვითარების ტემპი.

სიტუციისადმი შემოქმედებითი დამოკიდებულებით, ფრაზის აგებისას ექსპრესიული, პლასტიკური, ემოციური ნიუანსის ლექსიკის შერჩევით მიხეილ ჯავახიშვილმა გამოაჩინა ისეთი მღელვარე პოეტური სახეები, რომლებიც მის ნაწარმოებებს დიდ მხატვრულ ღირსებებს ანიჭებს. ეს საფუძველს გვაძლევს, რომ მიხეილ ჯავახიშვილი მივიჩნიოთ სრულიად ახალი საფეხურის შემქმნელად XX საუკუნის ქართული პროზის მხატვრული სტილის განვითარებაში.

ბარა ბეარდითაი

გრიგოლ ჩიქოვანი

გრიგოლ ჩიქოვანი 30-იანი წლების დასაწყისში მოვიდა ქართულ მწერლობაში და თავისი მოთხოვნებითა და მხატვრული ნარკვევებით რბილად მიიქცია საზოგადოებრიობის ყურადღება. იგი ქართველი მწერლების იმ ბედნიერ თაობას ეკუთვნის, რომლისთვისაც თავიდანვე ნათელი იყო ახალი, საბჭოთა ლიტერატურის დანიშნულება და ამოცანები, ვისაც არ დაჰტირებია თავისი შემოქმედებითი პრინციპების შეცვლა, და ამდენად, არ განუცდია სულიერი შეფოთვა და ყოყმანი ახალ ცხოვრებასთან საკუთარი დამოკიდებულების გასაჩვენებლად. მწერალი თავისი შემოქმედებითი ცხოვრების პირველივე დღეებიდან მტკიცედ და ერთგულად მოსდევს საბჭოთა ლიტერატურის განვითარების მაგისტრალურ ხაზს, რაც, უპირველეს ყოვლისა, ხალხის ბეჭით სამსახურს გულისხმობს. გრიგოლ ჩიქოვანის მთელი ყურადღება თავისი მშობლიური ერის წარსულსა და აწმყოს დასტრიალებს და მისი შემოქმედება მავთური ვანწყობილებისა, რადგან მწვავე ტივილითა და ტრაგიზმით, ამასთანავე, დიდი სულიერი სიმბნეით, სიყვარულითა და გამირობით სახე იტრობული გზა ქართველი ხალხისა იმ აწმყოთი დაგვირგვინდა, რასაც ვულწრფულად შეჰხარია მწერალი.

ეს ძირითადი თვისება გრიგოლ ჩიქოვანის შემოქმედებისა იმდენად აშკარაა, რომ პირველივე გაცნობისთანავე თვალში ეცემა მკითხველს. ამიტომაც იყო, რომ ცნობილმა საბჭოთა მწერალმა იურია ნავიბინმა ეურხალ „დრუება ნაროდოვის“ ფურცლებიდან (1968 წ. № 12) ასე შეუმტკადად წარუდგინა რუს მკითხველს გრიგოლ ჩიქოვანი და ზუსტად დაუხასიათა მისი შემოქმედების განმსაზღვრელი, ყველაზე დასაფასებელი მხარე: „გრიგოლ ჩიქოვანი, გამოჩენილი ქართველი პროზაიკოსი, დიდი ცხოვრ-

ბისეული და სულიერი გამოცდილების მწერალია. მას მხტრეალებდ უყვარს თავისი მშენიერი სამშობლო და იცნობს მას არა მარტო სივრცეში, არამედ დროშიც. იგი თანაბარი დაჭრებულობით გრმნობს მის წარსულსაც და მის აწმყოსაც. იგი ერთნაირი სიძარბოთლით ხატავს საქართველოს შესაუქნეებსაც და დღევანდელსაბჭოთა თანამედროვეობასაც. თითქმის ლუენდარულ ბატონმურ ეპოქას („ოლიშური მოთხოვნები“) და საკოლმეურნეო სოფელს. მისი შემოქმედების, მისი მხატვრული სიყვარულის ძირითად საგანს მუდამ წარმოადგენს ხალხი, უკვდავი ხალხი, ერთგული თავისი თავისა უოველ დროში, ქირშიც და ლხინშიც, სულით ძლიერი, მაღალი ფიქრისა და მისწრაფებების, სიბრანაითა და მსხნელი იუმორით აღსავსე, ხალხი — პოეტი და მოაზროვნე. სწორედ მშობლიურ ხალხში კპოვეს გრიგოლ ჩიქოვანი თავის აღმადრენას, როგორც მწერალი-მოთხრობელი, სწორედ ხალხურობაა ყველაზე მომხიბული თვისება მისი შემოქმედებისა“.

ცნობილია, რომ თანამედროვეობის სამსახური ყოველი ეპოქის ქეშმარტი, პროგრესული სულიყვეთებით გამსჭვალული ლატერატურის უპირველესი მოწოდება იყო და არის. თვით ისტორიული თემატიკის ნაწარმოების ღირსეაე ბევრწილად იმით განისაზღვრება, თუ რამდენად ეხმარება იგი თანამედროვე ცხოვრების მიერ დასმულ მდღეაგე პრობლემებს, რამდენად ქმედით მონაწილეობას იღებს თანამედროვე აღმოჩინის ეტურ-მოარალურ თუ ესთეტიკურ ელბრადში. გრიგოლ ჩიქოვანიც თავის თანამედროვე თუ ესტორიულ მოთხოვნებში სწორედ ამ მიზანს ისახავს.

გრიგოლ ჩიქოვანი იმ მწერალთა რიგს მიეკუთვნება, ვინც ეხებადებ მიყვება მდღეაგე თანამედროვეობას, ვინც დღევანდელობის, საბ-

შთა აღმინების ყოველდღიური ცხოვრების, შთა სიხარულისა და განცდების, მიღწევებისა და მისწრაფებების მხატვრულ წარმოსახვასა და განსხვავს ისახეს მიზნად. სწორედ ეს აქტიური პოზიცია განაპირობებს მისი შემოქმედების მაღალ მოქალაქეობრიობას. საბჭოთა აღმინების აზრი, მოქმედება, გრძობები, მისწრაფება, შთა მაღალხეობრივი სულიერი სამყარო იპყრობდა მთლიანად მწერლის ყურადღებას უკანასკნელ წლებამდე (შერის მოთხრობები თუ ნარკვევები ამ თემატიკას არ სცილდებოდა. სწორედ ამით შეძლო მწერალმა ყველაზე მნიშვნელოვანი, სპირით, სასარგებლო საქმე ვეეთვინა — მთელი თავისი უზრალოებით და სიღაღით წარმოესახა მისი თანამედროვე ადამიანის ღირსება.

უკანასკნელ წლებში გრიგოლ ჩიქოვანი მეტწილად ისტორიული ხასიათის მოთხრობებს წერს. მისი „ოდიშური მოთხრობების“ ციკლი, რომელმაც თავიდანვე მიიქცია მკითხველის ყურადღება, ახლა სამაოდ მნიშვნელოვანი მოცულობისა და შინაარსის ვახდა. გრიგოლ ჩიქოვანის ყურადღება, მთლიანად თუ არა, ძირითადად მიანც, ახლა სწორედ ამ „ოდიშური მოთხრობებისაკენა“ მიმართული. მაგრამ ამან შეცდომაში არ უნდა შეგვიყვანოს, არ უნდა გვაფიქრებინოს, თითქმის მწერალმა ზურგი შეაქცია მისთვის აქამდე ასე ორგანულ თანამედროვეობის თემას. ვფიქრობ, არ შეეძლება თუ ვიტყვი, რომ „ოდიშური მოთხრობები“ სულაც არ ნიშნავს „თანამედროვეობის ღალატს“. პირიქით, ის ხიდი, რომელიც მწერალმა ამ ციკლით გასდო წარსულსა და აწმყოს შორის, როგორც ჩანს, სწორედ თანამედროვეობის მთელი სიღაღით წარმოსადგენად სჭირდება.

გრიგოლ ჩიქოვანის შემოქმედებაზე საუბარი სწორედ მისი თანამედროვეობის თემებზე დაწყებული მოთხრობებით უნდა დავიწყეთ. და ასე მხოლოდ იმტომაც კი არ უნდა მოვიქცეთ, რომ ისინი მწერლის შემოქმედებითი ბიოგრაფიის შედარებით ადრინდელ ეტაპს, მის გუშინდელ დღეს წარმოგიდგენენ, არამედ, რაც მთავარია, იმ უზრალო და მნიშვნელოვანი გარემოების გამო, რომ გრიგოლ ჩიქოვანი მთელი თავისი მოწოდებითა და რწმენით სწორედ თანამედროვეობის სამსახურში შეიკითხა მწერალი.

გრიგოლ ჩიქოვანი მკითხველისათვის ცნობილია როგორც მოთხრობებისა და მხატვრული ნარკვევის ოსტატი და, ვინ იცის, ეგებ სწორედ ეს მნიშვნელოვანი მოწოდება დღევანდლობის სამსახურისა უკანასკნელს მწერალს მიმართოს მეტრფეფრის პროზულ ენარებს, როგორც უფრო მოქნილსა და ოპერატიულს, ამავე დროს, სხვაზე არანაკლები მნიშვნელობისა და მხატვრული ზეშემოქმედების მქონეს.

გრიგოლ ჩიქოვანის ყოველი მოთხრობა რომ გამოცემული მოკლეობისა თუ ამბის უშუალო მთაბეჭდილებებითა დაწერილი, ამაში, უბრა-

ველეს ყოვლისა, სწორედ მათი რომანტიკული გზნება ვეარწმუნებს და არა მხოლოდ ბოლოს მიმწერი თარიღი. ამ მოთხრობებში გვახსენებს მესსიერებში აღსდგება ქველსა-და-ახლანსა კედრო-სასიციცხლო ბრძოლის ბოშოქარი დღეებიც, საბჭოთა აღმინების მამაციური თავგანწირვის სურათებიც, შთაი სულიერი სიმტკიცის უსასტიკესი, თუცა, ამავე დროს, უღაღადი გამოცდის — სამაშლო ომის გვირგვინი ეზი-ზოდებიც, აქევა ჩვენი გუშინდელი თუ დღევანდელი თავდადებული შრომის მაგალითები, და ყველაფერი ეს დანახულია მხატვრულად. უშეოლო, ცოცხალი მთაბეჭდილებებითაა მთაბეჭდილებული.

საბჭოთა აღმინაში და მთლიანად საზოგადოებამ რთული და საინტერესო განვითარების გზა განვლო. სწორედ განვითარების იმ ადრინდელ ეტაპებს გვახსენებს გრიგოლ ჩიქოვანის მოთხრობები „სიკვდილი თხრილი“ და „კაცი გამოქვაბულში“. მათადმი ჩვენი ინტერესი მარტო გარდასულ დღეთა მწევედ კლასიკრივი ბრძოლის მხატვრული სურათებით კი არ არის გამოწეველი, არამედ იმითაც, რომ საშუალება გვეძლევა თვალს მივაღვეწეთ მწერლის შემოქმედებითი დოკტრინების გზას.

ამ მოთხრობებსა და მწერლის მიერ თავისი შემოქმედებითი სიმწიფის პერიოდში დაწერილ მოთხრობებით შორის უფროდ შეიმჩნევა სხვაობა. რასაკვირველია, ჩვენ აქ ვველსსმობთ არა თემატიკურ სხვაობას, რომელიც თავისთავადია და ადვილად ასახნელი, არამედ განსხვავებას მწერლის სტრესს, წერის მანერაში. მოთხრობებში „სიკვდილი თხრილი“ და „კაცი გამოქვაბულში“, რომლებიც 30-იან წლებშია დაწერილი, აშკარად შეიმჩნევა, რომ ახალგაზრდა მწერალი ცდილობს უფრო ამბის გარეგნული ეფექტურობით, უჩვეულობით დაინტერესოს მკითხველი, დაიპუროს მისი ყურადღება.

ერთ პატარა მოთხრობაში „კაცი გამოქვაბულში“ იმდენი საოცრება და საინტერესოა, რომ სქელტანინ ნაწარმოებს ეყოფოდა თავისუფლად. სულ რამდენიმე გვერდზე ერთიმეორებზე შემაძრწუნებელი ამბების მოწმე ხდება მკითხველი. აქ არის მძინვარე ქარიც, კლდის ნაბრალბში ერთი ვაიფშიათ რომ დაძრწიეს, თვალჩათუწდენლ ხრამებისაკენ გრვეწინით დძანებული თოვლის ზეავებიც, ათასგვარად აიონხილი უწინლის შოლარებიც, მოწვენებებსავით ამართუნლი თვალუწდენლ ნისლი, ერთი სიტყვით, ადამიანის წინააღმდეგ ამბობებული მთელი ბუნება. იქვეა აღწერილი, თუ როგორ მოწელება მგზავრი ბილყის და დადაინტეხვა კლდებზე, მაგრამ ბედნიერი დამთხვევით ზედ უფარულის კიდეზე დაიეცა და შეჩერდებოდა. და უოველივე ამას მოსდევს შემაძრწუნებელი სურათი გამოქვაბულისა, რომლის უთხუში იარაღსხმული ზონჩხი ზის. მკითხველი იეებს

ბეწია ზვიადურის საშინელ ისტორიას, ვისაც თურმე თავისი ცოლისა და შეილის სასწილც კი დაუღვრია, საკეთარი ფარისა და ჯოჯის გადსაბრუნად, შედეგ კი გაველურებოდა და მარტოობაში დაუღვრია სულ, მის ნასახლარზე ახლა სკოლის ორსართულიანი შენობა წამოუჭიმავთ. მთაში ახალი ყოფის შექრა და დამკვიდრება, რასაც ეს მოთხრობა ეძღვნება, ერთგვარად დაიწყო სათავგადასავლო-გეზოტურული ამბებით. აღრინდელი მოთხრობის ეს ნაკლი უთუოდ ავტორის ახალგაზრდული გატაცებით და გამოუცდლობით უნდა ახსნას.

ზევრად უფრო საინტერესოა გრიგოლ ჩიქოვანის მეორე აღრინდელი მოთხრობა „სიკვდილი თხრილში“ („ყარამან ხეინგია“), სადაც მწერალი, თურმე ნავიზინის სიტყვებით რომ ვთქვათ, მართლაც „სექსუალურად პორტრეტის გამოცდებითა და დამაჯერებლობით“ წარმოვიდგენს ახალი ცხოვრების, მშრომელი ხალხის სოციალური მტრის ყარამან ხეინგიას სახეს. თუ მოთხრობაში „კაცი გამოქვამულში“ სოციალური წინააღმდეგობების მხატვრული გახსნა ერთგვარად დაიწყო სახე, მეორეხარისხოვანმა დეტალებმა, აქ, ამ მოთხრობაში 30-იანი წლების დასაბუთო, დაუნდობელი ბრძოლით საცხე სოფლის ცხოვრება მეკეთრი ფერხებითა დახატული ამიტომაცაა, რომ შეიძლება ინტერესით აღვიწყნებ თვალს იმ დრამას, რაც სამეგრელოს ერთ სოფელში დატრიალდება. ყარამან ხეინგია ცოცხალი სახეა იმ აღმამებლისა, ვინც სოფლად დიდი ვარდამენების წლებში მხოლოდ იმასა ფიქრობდა, როგორმე ძვირად დაესვა ხალხსათვის საკეთარი პრივილეგირებული მფლობელობის დაყარვა. საესებით ბუნებრივია, ცხოვრებისეულად მართალია ის ფინალი, რაც ამ მოთხრობას აქვს და ყარამან ხეინგიას, ამ ბოროტი სულის ბოლო მხოლოდ ასეთი შეიძლებადა ყოფილიყო.

ურმა სოციალური მოვლენების ის ერთგვარი გარეგნულად ბრწყინვალი, მგერამ ზედაპირული ხატვა, რაც გრიგოლ ჩიქოვანის ზოგიერთ აღრინდელ მოთხრობაში იგრძნობოდა (ეს ჩვენ უკვე დავინახეთ მოთხრობის „კაცი გამოქვამულში“ მაგალითზე), დროებით მოკლებს იყო და მწერალმა მალე დააღწია თავი ამ ახალგაზრდულ გატაცებას თუ ცთუნებას. თავისი შემოქმედებითი სიმწიფის წლებში კი მწერალი თითქმის განზრახ ვაუტრის კიდევ სათავგადასავლო მომენტებს და დაბეჭდვებით ცდილობს რაც შეიძლება ვარგენტლად ნაკლებად ეფექტურ ამბებში გახსნას საბჭოთა აღმამის მდიდარი სულიერი სამყარო. უნდა ითქვას, რომ ამ რთულ ამოცანას მწერალი ობტატურად ართმევს თავს და ამიტომაც მისი მოთხრობებისადმი ინტერესი არამთუდ ნელდება, პირიქით, კიდევ უფრო იზრდება. გრაგოლ ჩიქოვა-

ნის საუკეთესო მოთხრობები სწორედ თავისი სისადავითა და უბრალოებით, მწერანელოვანი მხატვრული აზრით, მწერალის გულწრფელი სათქმელი გამოირჩევა. გრაგოლ ჩიქოვანის მწერლური სტილის ამ სასიამოვნო თავისებურებაზე მიუთითებდა ცნობილი პროზაიკოსი და კრიტიკოსი ვიორჯი ნატროშვილი ვახუთ „კომუნისტის“ ფურცლებზე დაბეჭდილ თავის წერილში (1959 წ. 6 მარტი):

„აქტორმა დამოკიდებულმა მოკლენებისადმი განაპირობა მწერლის (ვრ. ჩიქოვანის, გ. გ.) სტილიც: ის უაღრესად რეალისტურია, უბრალო და სადა, როგორც თვითონ ცხოვრება. ავტორი მარჯვედ, ხშირად ორიოდე კალმის მოსმით ხატავს აღმამის პორტრეტს, მის სულიერ სამყაროს. და მისი ნახატი მუდამ საინტერესო, ცოცხალი და მეტყველია.“

საბჭოთა ახალგაზრდობის ვაჟკაცი სულსა და უმწიკვლო პატრიოტულ გრძნობას უძღვნა მწერალმა მთელი ცილი მოთხრობებისა. „შეგობრება“, „ფოსტალიონის სიკვდილი“, „დაბრუნება“, „სოციალისტის სახლგარეშო“ დამაჯერებლად გვიხსნიან ჩვენი ხალხის სულიერ სიმტკიცესა და ერთსულოვნებას მამულსათვის ბრძოლაში. მოთხრობა „შეგობრება“ ფინეთის ომის ეპიზოდებს აცოცხლებს, სადაც უკვე აშკარად გამოჩნდა საბჭოთა აღმამის მორალური სიმტკიცე და ფიზიკური უძლიერება. „შეგობრება“ გრიგოლ ჩიქოვანის ერთერთი საუკეთესო მოთხრობაა ომის თემაზე. მწერალს აქ იმდენად საბრძოლო ეპიზოდები როდი იტყუებს, რამდენადაც ახალგაზრდობის მადლი პატრიოტიზმი, შეურყენელი ფაქიზი გრძნობები და ის ჭეშმარიტ მფლობელობა, რაც საბჭოთა აღმამაზეც ახასიათებთ. მწერალი გვიჩვენებს თუ შეგობრობას როგორ შეუძლია გადალახოს და დამორჩილოს პირადი გრძნობა. ჯონდოსა და ბარდლას შეგობრობა, მიუხედავად მათი გარეგნული თავშეკავებისა და მოჩვენებითი გულციურობისა, სინამდვილეში არის ლამაზი და სპეტაკი გამოცემა და ჭეშმარიტად აღმამიერი გრძნობისა. მათ თანაბარი სიძლიერით, მთელი არსებით უყვართ სოფლის თვალი ძაბული. მგერამ ამან როდეს გამოიწვია თუნდაც ერთი წუთით გაორება, სულიერი შფოთვა ან ყოყმანი ბარდლას სულში, როდესაც დაჭრილი ჯონდოს გადარჩენის იმედის ნაპერწკალი მოხლოდ მისი თავგანწირვლა დაიჩინილიყო. ასეთთა საბჭოთა ახალგაზრდობის სულიერი სიჭაწისა, კეთილშობილური ბუნება, შეგნებისა და გრძნობების პარამნიულობა, თანაც ბედნიერი გამოწყალისის სახით ეს არა, არამედ ზოგადად, როგორც საერთო დამახასიათებელი თვისება. ამიტომაც, ბარდლას ამ ვაჟკაციური საქციელით არც თვითონ მწერალმა გაოცებული და არც ჩვენ გვაოცებს. იგი უბრალოდ გვიხსნის, გვიჩვენებს ჩვენი თანამედროვე საბჭოთა ახალ-

ვაზრდის სულიერ სამყაროს. იქნებ ვინმემ ეკვიცი კი შეიტანოს ამ მოთხრობის ცალკეული მომენტების სიმართლეს. ზოგიერთებს უყვართ მეტრამეტრი პედანტური ჩაიგება მხატვრული დეტალის გარეგნულ დამაყრებლობაში. მათ შეუძლიათ უსაყვედურონ მწერალს ის გარემოება, რომ სოფლელი ვაგონას მომხიბლავ სიმღერას ისმულ რადიოთი მოათხრობს გმირები შორეულ ჩრდილოეთის პოსტალტში. მაგრამ ამ უპიზოდის ერთგვარ ზელოვნებობას ჩრდილავს და ავიწყებს მკითხველს ის ცხოვრებისეული სიმართლე, რასაც მწერლის გამოჩინავი ემსახურება. ესაა დამაყრებლობა ხასიათებისა, გმირების მოქმედებისა და აქცენტებისა, და ამ სიმართლისათვის მწერალს ბევრ უფლება ზოგჯერ უჩვეულო, ნაყლებ საგარეოდ, შემთხვევითობაზე დამყარებული სიტუაცია შექმნას. მოთხრობის ფინალის კითხვის დროს აღარ ეკვიცეთ უტრადლებას, შეიძლება თუ არა შეუვარებულ ქარისკაცებს შორეულ ჩრდილოეთში რადიოთი მოესმინათ სოფლელი ქალიშვილის სიმღერა, რადგან ჩვენი უტრადლება თავისი დიდი კეთილშობილებით ბარდამ და ჭონდომ მიიპყრეს. ისინი უკლებზე მძიმე, სიკვდილსიციოცხლის მომენტში ერთმანეთში გრძნობათა მოქმედებს კი არ ზედაყენ, არამედ მეგობარსა და თანამებრძოლს. ახლა კი, მეგობრები პოსტალტის მუდრაობაში ამ სიმღერის გაგონებაზე კვლავ სიყვარულით ანიებულან და ცდილობენ ეს ადამიანური გრძნობა ერთმანეთს დაუმლოან, თუმცაღა, რასაყივრეელი, ვერ ახერხებენ ამას.

მავე ნაწარმოებში ეყენობით მუიას, ეთილ ფოსტალიონს, რომელიც სხვა მოთხრობაში, „ფოსტალიონის სიკვდილი“, უკვე ცენტრალურ გმირად გვევლინება და თავისი უშუალოებით, ეთილშობილებით, სულიერი სიმხნეით, ხალისითა და იფორით იქცევის ჩვენს უტრადლებას. ეს შესანიშნავი სოფლელი გაცხაცი, ვისაც მთელი ადამიანური სიმღერით უკვარს ცხოვრება, უყოფანოდ სწირავს სიცოცხლეს, რათა ახალგაზრდა მებრძოლები იხსნას. გულის საღრმადან აღმოხდება მუიას ეყენსა, როდესაც შტრის ტანკის ასაფეთქებლად წინ წასული უტრაინელი გობობუნკის სხეული ნაფლეთებად დაიფანტება. სხვას კი ვეღარ გაამეტებს მამის გული, მუიას დასწრებს ამ დავალების შესასრულებლად თავგანწირულ ნებოდას და სიკვდილის მოთსავს თავის მკერდს და ახვედრებს. ასე იღუპება მოხეტე ფოსტალიონი, ვისთვისაც სისხლი და ხორცი მხოლოდ თავისი შვილი ბარდას კი არ არის, არამედ ყველა საბჭოთა ახალგაზრდაა. არ შეიძლება მკითხველმა ღრმად არ განიცადოს ეთილი მუიას დაღუპვა ვინც თავისი მწუქარისებური და ბიკვასებური იფორითა და საზრიაანობით სიცოცხლისათვის იყო დაბადებული, ვინც მოასწრო და ასე შეგ-

ვაყვარა უკვე თავი. მაგრამ მისი სიკვდილი სიცოცხლის გამაჩრვების სანაცვლო და საწინდარია. ამიტომაც იგი დაღუბვის მუდმეწმეცხეცხეცის ღრმად ადამიანური ბუნების სიკვდილსა და საწინისის ერთგული რჩება.

მწერალი როლი ვაერბის ომის საშინელების მთელი სიცხადითა და სიმძაფრით ჩვენებას. ამ მხრივ განსაკუთრებით საყურადღებოა მოთხრობა „დაბრუნება“. ავტორის ძალდაუტანებელი, უშუალო და ამასთანავე შთამბეჭდავი თხრობის წვალობით, ჩვენ მონაწილეებით ვანიციდით ბეგლარისა და ეკას მძიმე ზედდარს, რომელთა ოქახის იმედი ხტვა საბჭოთა ხალხის მართლ საქმეს შესწარვია და შრომლებმა კი არაფერი იციან ამის შესახებ. ამასთანავე გვაჩინს მდგომარეობაც კარგად გვესმის. მას, ფრონტიდან მცირე ხნით დაბრუნებულს, წინ ხტვას მომაცდელი სახე უღვას და დაღუბული მეგობრის შრომლებისათვის ვერ გაუმგელია მწარე სინამდელი. მკითხველი გულით თანაფრანონს ვაჩინს, ვინც მამულის წმინდა ვალის მოსახდელად წასულმა, ვეღარ შესძლო შრომელი დედა საკუთარი ზელით მიებარებია სამარისათვის. მაგრამ ყველა ამ უბედურებას მწერალი იმიტომ კი არ მოკვითხრობს, რომ ომის საშინელება ვულზე მძიმე ლოდან დაგვაწვს და ცხოვრების ამაოებაზე ეფქრებზე წაიღეთ. მოთხრობა იმ კემარირტი შეგნებითაა გამსკვალული, რომ ხალხის ნათელი ცხოვრება ბრძოლითაა მომთვეებული და მას ბრძოლითვე და მსხვერპლით უნდა შენარჩუნება. ამიტომაცაა, რომ გვამიში ეს უბედურება სულაერ დაბრუნისას არ იწვევს, იგი თავის ისედაც ხანოყლე, ქარისკაცული შეგებულების ვადის ვასელამდე მხნედ იტპარის დაბრუნდეს იმ სამკვდრო-სასიციოცხლო ბრძოლას, სადაც საშრომლობა და ხალხის მომავლის საკითხი წყდება.

ომისშემდგომი შვილობიანი ცხოვრების სურათები იშლება ჩვენს თვალწინ მოთხრობებში „სიყვარული“, „მეორე ოქახი“. ამ მოთხრობებს ისიც აერთიანებს, რომ აქ მწერალმა ახალგაზრდა თათბის სწავლა და საქმიანობა ვეჩვენა. თუ პირველ მათგანში მკითხველი ეცნობა გმირების უბნალო, ყოველდღიურ ყოფით ცხოვრებას, სადაც ეთილსინდისიერება, სიყვარული, ალალი შრომის სურვილი იმარკვებს გამოფიტულ, თუმცა მოჩვენებითი სიხალისით მაედუნებული ცხოვრებაზე, მეორე მოთხრობაში ის აზრია ვატარებელი, რომ პიონერული ორგანიზაცია, სკოლა, მეგობრები მოზარდისთვის წარმოადგენენ მეორე ოქახს, რომელიც კომუნისტური სულიკეთებით, მაღალი კეთილშობილების გრძნობით ზრდის ახალგაზრდა თათბას. ენობილმა კრიტიკოსმა აღეროსი კალანდაქემ მოთხრობების კრებულის „უაცხვის ქვეშ“ წინასიტყვაობაში სამართლიანად შენიშნა, რომ საერთოდ გრიგოლ ჩიქოვანი „მაფიოდ გამოე-

ლენლი პუბლიცისტური პათოსის მწერალია. თითქმის ყოველი მისი მოთხრობა თუ ნარკვევი თანამედროვეობის ამა თუ იმ აქტუალურ იდეურ ტენდენციას შეიცავს. რასაკვირველია, ეს ნათქვამია მწერლის იმ ნაწარმოებების მიხედვით, რომლებიც თანამედროვე თემზეა დაწერილი. გრავოლ ჩიქოვანი მხატვრული ნარკვევის ცნობილი ოსტატია. მის კალამს ეკუთვნის ისეთი საყურადღებო და მნიშვნელოვანი ნარკვევები, როგორცაა, „ადამიანი მიდის წინ“, „დრო და ადამიანი“, „მიწა და გული“ და ბევრი სხვა. მკითხველსათვის ძნელა მისახვედრი არაა ის გარემოება, რომ გრავოლ ჩიქოვანისათვის მხატვრული ნარკვევი ცხოვრებასათვის გარკვეული ხარკის მოხდის საშუალებაა თუ არ არის, ანამედ მწერლის შინაგანი შემოქმედებითი მიდრეკილების გამოხატულებაა. ზოგიერთი მოთხრობა ერთგვარად კიდევ სეკულარს ამის გამო, რადგან მათში აშკარად იგრძნობა ნარკვევისათვის დამახასიათებელი მხატვრული ხერხების მომარკვება. ამის შვალითად თუნდც ისეთი მრავალმხრივ საყურადღებო მოთხრობა გამოდგება, როგორცაა „მთა“, მაგრამ ამაზე საუბრის ვაგრძელება არ ღირს, რადგან ეს არც თუ ისეთი დიდი შეცოდებაა, რომელიც არ მოთქმებოდეს მწერალს, მით უმეტეს, რომ მოთხრობა და მხატვრული ნარკვევის შორის ყოველთვის როდი შეიძლება მტკიცე ზღვარის დადება.

გრავოლ ჩიქოვანის მოთხრობები ყოველთვის თანამედროვე ცხოვრების მხატვრული გამოხატულება და გამოხატულება იყო. მწერალს არა ერთი კარგი მოთხრობა აქვს დაწერილი თანამედროვე თემზე, მაგრამ ისიც უნდა ითქვას, რომ ყოველთვის თანაბარი ძალით არ იგრძნობოდა მისი ოსტატობა, ორიგინალური ხედვა, მასალის ღრმა ვაწყობა. ეს ერთგვარად იმ ლიტერატურული კონიუნქტურის ბრალიც იყო, რამაც გარკვეულ დროს თავისი დიდი მეტნაკლებად თითქმის ყველა მწერლის შემოქმედებას დაამჩნია.

და აი, უეცრად, 60-იანი წლების მიჯნაზე გამოქვეყნდა გრავოლ ჩიქოვანის ახალი ნაწარმოები „ბერკენი“, რამაც სათავე დაუდო „ოდიშური მოთხრობების“ ციკლს. უფრო სწორად, ეს მოთხრობა სხვებზე აღრე დაიბეჭდა, თორემ იგი, როგორც შემდეგ ვახდა ცხადი, ერთერთი დამამატირებელი, დამაგვირგვინებელია ამ ციკლისა. ლავროსი კალენდარის თქმით, „ბერკენი“ მწერლის შემოქმედებითი გზის ერთერთი ნიშნისეკტია. მას სხვა მოთხრობებში მოჰყვა და ახლა უკვე ქართული მკითხველი კარგად იცნობს „ოდიშური მოთხრობების“ მთელ ციკლს. თუმცა ეს ციკლი ჯერ არ დამთავრებულა და მწერალი ახლაც დიდი შთაფრებით განაგრძობს მასზე მუშაობას.

მკითხველსათვის გრავოლ ჩიქოვანის „ოდი-

შური მოთხრობები“ სასიამოვნო მოულოდნელობა იყო. სასიამოვნო იყო, რადგან შეტყობელია ეს მოთხრობები აუტენტურად... შინაგანი დამაბვისა და განცდის სწორეწაწკარბობის კაცმა, ზოლო მოულოდნელი კი იმიტომ, რომ გრავოლ ჩიქოვანის ინტერესების სფერო თითქმის საბოლოოდ იყო ვარკვეული ჩვეთთვის და უეცრად, მწერალი ახალი, ისტორიული თემით წარმოგვიდგა.

ყველას კარგად გვახსოვს არცთუ შორეული წლები, როდესაც ისტორიულ თემზე წერა რატომღაც საბრბის საქმედ იყო მიჩნეული. დრომ მოშალა ეს ხელოვნებად შექმნილი ვიწრო კალაპოტი და მეტი ვასქანი მისცა მწერალს აზრსა და ფანტაზიას, ინტერესებსა და გემოვნებას. ამ ახალი დროის ნაყოფია ბევრი რამ, რაც უკანასკნელ წლებში დაიწერა ქართული მწერლების მიერ და მათ შორისაა „ოდიშური მოთხრობები“, რომელიც „თამამად შეიძლება ითქვას... მწერლის შემოქმედების ვერკვინია. ამ წიგნში, უმარკველეს ყოვლისა, ავტორი გამოჩნდა როგორც ბრწყინვალე ფსიქოლოგი და შემოქმედი“... (ი. და ა. ვართაგვიანი, „ლიტ. საქართველო“, № 12, 1966).

ქართულ ლიტერატურაში, კლასიკურსა და თანამედროვეში, ისტორიული ნაწარმოებები მკითხველებში უფრო პატრიოტული გრძნობის გამამატირებას იხსავდა მიზნად და ამიტომ მეტწილად ისეთ მასალაზე იყო დაფუძნებული, რომელიც ყველაზე უფრო ხელსაყრელი იყო ამ მიზნადსახელების გამოსახატავად. თუმცა მათ დამამატირებელი და ხშირად ტრაგიკული არ აყლდა, მინც გმირების სულიერა სიდიადე და ვაკაცური თავგანწირვა, თვით ისტორიული ფაქტის თუ ამბის უჩვეულობა ერთგვარად ამადლებულ ვაწყუბილებას უქმნიდა მკითხველს. ამის გამო, მათში უფრო შეიმჩნეოდა რომანტიკული ხედვა წარსულსა (ეს იმდენად ალიზაიას სულაც არ ნიშნავს), ვიდრე მიწინა რეალისტური (ანუ, ამ შემთხვევაში, ყოფითი) დამოკიდებულება. ეს დამკვიდრებელი, ტრადიციული ტენდენცია, სრულიად ვასაგები და თავის დროზე აუცილებელიც, ახლაც ვასელებით მისაღებია, მაგრამ არც ერთადერთია ისტორიულ ლიტერატურაში. სწორედ ეს ვანსევებელი ხედვა ისტორიული წარსულისა მშვენიერად თავსდება ერთ ციკლში, „ოდიშური მოთხრობებში“.

გრავოლ ჩიქოვანის „ოდიშური მოთხრობებისა“ არ აყლა პატრიოტული შემართება „შერისხება“, „მხედრები“, „სინთე“ სწორედ ქართული ისტორიული მწერლობის ტრადიციებს აგრძელებენ. ამ მოთხრობებში ჩვენ მოწმენი ვხდებით, თუ როგორ ანაცვალებს სამშობლოს თავსუფლების უწმინდეს საქმეს და მამულიშვილურ მოვალეობას შეილი — დედას, ძმას — მას, რა ვანუზომელია სიყვარული იმ ადამი-

ანებისადმი, ვინც თავისი ქვეყნის, ხალხის და მოყვადებლობისათვის იბრძვიან. მწერალი ამდღევანდელ მოგვიანრობს ამ ტრადიციულ აზრებს, სადაც მძიმე განწყობილებას მხოლოდ ის თუ აწელებს ერთგვიანად, რომ ასეთი თავგანწირვა სამშობლოს სამსხვერპლობზეა მიტანილი.

ამ პატრიოტული ნაჯადის ერთერთი, ემოციურად ყველაზე ძლიერია მოთხრობა არის „სინთუ“. აქ, ერთი შეხედვით, ბევრი რამ ეცნობრება მკითხველს. ის ვარემოება, რომ მშვენიერი სინთუ თანაბრად, ძლიერად, თავდაფიქვებით უყვართ აცნობდნენ ერთმანეთს შერბილ ტექსტებს, ბატონა და ყმას, სესირყვა ლიპარტინის და ჩონთის, რომ თერქები წინააღმდეგ ბრძოლაში ჩონთი თავს გასწირავს და სესირყვას კი იხსნის, რომ ჩონთის შემდგომი ბუდი თითქმის არაფრით განსხვავდება მამლუქების ბედისაგან და კიდევ ზოგი რამ სხვაე არ არის მკითხველისათვის ახალი, მგერა და მოთხრობა მონკ წრფელი ინტერესით იკითხება. და ამას, სულ ცოტა, ორი მიზეზი განაპირობებს. ჟერ ერთი, როგორც ჩანს, საერთოდ მკითხველისათვის, ქართული მკითხველისათვის კი განსაკუთრებით, პატრიოტული თემა ყოველთვის მიზნადღეობს და თავისთავად უკვე ემოციური დატვირთვის მქონეა. ეს გარნობა ქართულ კაცს ჟერ თვით ეროვნულმა ისტორიამ და მერე კი მშობლიურმა ლიტერატურამ გაუზმატრა. მერეც, ამ მოთხრობის უპირველეს ღირსებას, მის მხატვრულ მიგნებას, მკითხველზე ზემოქმედების მთავარ წყაროსა და საშუალებას უბრალო გლეხი ქალიშვილის სინთუს უწრფელსი და უდიდესი, თემცადა ტრაგიკული სიყვარულის ისტორია წარმოადგენს. და მართლაც, შეუძლებელია შინაგანად არ აიღუეოს მკითხველი სინთუსა და ჩონთის უიღბო სიყვარულმა ასევე სინტერესო, მძაფრ სიუჟეტზეა აგებული გრიგოლ ჩიქოვანის სხვა პატრიოტული ჟღერადობის მოთხრობები „ოდიშური ციკლიდან“.

ამასთანავე, გრიგოლ ჩიქოვანი დიდ მხატვრულ და ემოციურ ეფექტს აღწევს, როდესაც ოდიშული გლეხების მძიმე და აუტანელი ცხოვრების სურათებს გვიხატავს. ამ სოციალური სამახვილის გამო მისი მოთხრობების მეტი ნაწილი („დუტუ“, „სიკვდილის გზა“, „ერთი დამის სიხარული“, „კობი“, „ტაგუ“, „ტყაში-მამა“, „ბერძენი“) მოკლებულია იმ ზეაწეულობას, რაც საერთოდ დამახასიათებელია ჩვენი ისტორიული ლიტერატურისათვის.

თვით მწერლის მოთხრობების სათაურები რომ გამოვიყენოთ, მეჩვიდმეტე-მეთრამეტე საუკუნეების ოდიშული გლეხების ცხოვრება შეიძლება წარმოვიდგინოთ „ერთი დამის სიხარულად“ და „სიკვდილის გზად“. თერქების თარზეა, ფოლადთა სისასტიკე, უღმბოელი

აღათები, მრისხანე ბუნება მხოლოდ წარუბო სიხარულის განცდასდა უტოვებს მშვერალ გლეხობას და დაუნდობლად ერეკება „სიკვდილს“ გზაზე. განსაკუთრებით შემაძრწუნებელია სიუჟეტოდალების მიერ ოდიშული ახალგაზრდებით ვაქრობის სურათები, რასაც ასეთი ემოციური დატვირთვით გვიხატავს მწერალი. გრიგოლ ჩიქოვანის „დუტუ“, „ტაგუ“, „სიკვდილის გზა“, „სინთუ“, „ტყაში-მამა“, თუ სხვა მოთხრობებში სწორედ ამით ეხმაურება საყოველთაოდ ცნობილ უბრალოს „მამლუქებს“.

ოდიშული გლეხების მიეღო ტრაგედია ჩატეული მოთხრობაში „დუტუ“. შინაგანი ექსტრემით სასეე ამ მცირე, რამდენიმე გვერდლიან მოთხრობაში, სადაც ყოველი ფრაზა, ხშირად განზრახ განმეორებულიც, ჟიუტად ამბიშებს დიდი ადამიანური ტრაგიზმით თავისთავად ისედაც მძიმე ატმოსფეროს, საშუაო ოსტატობითაა გახსნილი ხასიათებიცა და საერთოდ იმ ეპოქის მასის ფსიქოლოგია. ყოველთვის მორჩილი, თავის ბედს შევადებულიცა და დუტუ თავს დასდგომია საწოლში ნებეგრად გაშლართულ ბატონს პეხუს და მათი სიტყვაებში დიალოგიდან ჩვენთვის ნათელი ხდება ყველა ის უბედურება, რაც კი თავს გადახდენია და აუტანია დუტუს. ალა კი დუტუს უკანასკნელ, მცირეწლოვან ეაეს მიავიხებს პეხუს კაცებმა სიკვდილის გზაზე, თერქეთის შონათა ბაზრისაყენ გასაყენებლად და დუტუმ არჩია ქრისტიანად მოკვდარიყო მისი უკანასკნელი იმედი. ვეიან ჩამოყრა დუტუსათვის შერისაგების ზარმა, მერამ მათი ჩამოყრა და პეხუც დუტუს ერთპიროვნული, თემცა სამართლიანი განაჩენის მსხვერპლი ხდება. ამაზე საშინელი ამაზე რალა შეიძლება მოგვიხსროს მწერალმა. შეილის მველელი მამა ჩვენს თვალწინ. თანაც მწერალი ისე მოგვიხსრობს ამ შემაძრწუნებელ აზრებს და საერთოდ დუტუს გაუხარული ცხოვრების ისტორიას, რომ სულის მოთქმის საშუალებასაც არ გვაძლევს, სულ უფროდა უფრო გვიძიძიებს ისედაც აუტანელ განცდებს. და უეცრად, მოთხრობის მოულოდნელი ფინალი საგონებელში აგდებს მკითხველს. სწორად იმ ეამს, როცა დატრიალებული ტრაგედიით შეძრწუნებული სოფელი მემატონის ებოში შეკრებილა და სოცოდაც, კუთვალასულ დუტუს მისჩერებია, მოახლე გოგო და ყმა ბიკი მზიარული თამაშით განაყუყუდებთან და სამხელს მიამურებენ იმ იმედით, რომ ახლა მათთვის არავის სცალია, არავინ დატრევეს მათ მართობას. ეს არის ერთადერთი იმედიაჩი სხვი, ამ ბუნელთა და სისხლით, ადამიანური ტრაგედითა და სასოწარკვეთით სასეე მოთხრობაში რომ იტრება და მწერალი ამით ერთგვარ შევხას აძლევს მკითხველს. მხოლოდ ამით არ იხსნება ასეთი ფინალი, მაშინ იგი ხელოვნურად მოხმობილი საშუალება იქნება შევხისა. ესაა ადამიანის ძლი-

ურების ბიოლოგიური წყარო, რაც ცხოვრების, სიცოცხლის გამარჯვების ერთგვარი სიმეფო საწინდარია.

გრიგოლ ჩიქოვანი თითქმის უბრალოდ გვიყვება თავისი მოთხრობების გმირების შიშე და ამაღლებებელ თავგადასავალს, სადაც ქართველი გლეხების მთელი ისტორიული ყოფა, უიმედო და გაუხარელი ცხოვრება ასე თვალნათლივ და განსოვადებულად წარმოგვიდგება. სწორედ ამ სისადაეშია „ოდიშური მოთხრობების“ ერთი მთავარი ღირსება. მკითხველი თავიდან ვერც ამჩნევს მწერლის ოსტატობას. იმდენად ადევნებს მას ამბავი, გმირების ბედი, მათი ცხოვრება. იმდენად ემოციურია მისი დამოკიდებულება წარსულის სურათებთან, რომ მწერალს თითქმის ევლარცა ხედავს, ევლარცა გრანოზს და უშუალო კონტაქტს ამყარებს მის თვალწინ გაუცხლებელ გარდასულ ცხოვრებასთან. მხოლოდ მოგვიანებით, როდესაც ემოციები გვიცხრება და გონების თვალთ ვეყურებთ წაიფხულს, ვაჩვენებთ თუ რა ზომიერია მწერალი, როგორ არ გვიშლის ხელს ვანცდებში თავისი ხანჯალმული ოსტატობით.

გრიგოლ ჩიქოვანის შემოქმედებაში თავისი საზოგადოებრივი ძლევადობითა და მხატვრული ღირსებებით ერთგვარ საუკეთესო ნაწარმოებს წარმოადგენს მოთხრობა „ბერძენი“. ამ მოთხრობაში ყველაზე მკაფიოდ გამოჩნდა მწერლის ფართო დიაპაზონი, შემოქმედებითი გაქანება, ეროვნული და ინტერნაციონალური სტლი. „ბერძენი“ თავისი პოლიტიკური თუ სოციალური სიმბოლოებით და აზრის სიმბოლოებით უთუოდ უაღრესად საინტერესო მოვლენაა ქართულ პროზაში. მავრამ ამით როდი ამოიწურება მისი ღირსება. მთავარი ღირსება მაინც იმაში მდგომარეობს, რომ მიუხედავად მისი მიზანდასახულების ასეთი სრული შეუვალობისა, მოთხრობაში არსად, არც ერთი ფრაზით ან სიტყვით არ იგრძნობა შიშველი ტენდენციურობა. ავტორი საშუალო მხატვრული ტექტით ახერხებს ყოველგვ ამის შეფარებას.

ზემოთ ვთქვი, რომ „ბერძენი“ „ოდიშური მოთხრობების“ ციკლის დამავტორვენიველ ნაწარმოებთა რიგს განეკუთვნება. შექმნილ ეს ცხელი უნდა იყოს, რადგან აქ ოდიშელთა ცხოვრების ის პერიოდი წარმოსახული, როდესაც ქართველ გლეხობას „სიყვედილის გზის“ ნაცვლად „სიცოცხლის გზა“ დაეახა, როდესაც საქართველოში რევოლუციური მოძრაობა მომძლავრდა. როგორც ჩანს, საბოლოოდ „ოდიშური მოთხრობების“ ციკლი ერთგვარად შეკრავს შორეული წარსულისა, თუ ახლო, რევოლუციური წარსულის, ან იქნება თანამედროვეობის სურათებსაც და მაშინ მას სხვა მნიშვნელობა მიეცემა, ვიდრე ის ხილი წარსულსა და თანამედროვეობას შორის, რისი კონტრებიც ახლა თვალნათლად ჩანს.

ცნობილია რუსმა პროზაიკოსმა ვლადიმერ სოლოუხინმა ოდიშური მოთხრობების კრებულის რუსული თარგმანის წინასიტყვაობაში შეტანილი წარუდგინა მკითხველს მისი ავტორი, გრიგოლ ჩიქოვანი. ეს წერილიც სოლოუხინის სიტყვებით მინდა დაეამთავრო:

„ქვემოთ მხატვარს ყოველთვის ისე გამოუდის, რომ მისი შემოქმედება, მთლიანად აღებული, ერთგვარად მთელი ქვეყანა, მხარე, გეოგრაფიული ვარეშოა, სადაც მართლა შეიძლება იმოგზაუროს კაცმა. ამ გაგებით ჩვენ შეგვიძლია ვილაპარაკოთ მიხილ შოლოხოვის ქვეყანაზე მისი დონის სტეპებით, თვითონ დონითა და კახაკებით, დონის ნაბიჯებზე რომ ცხოვრობენ; შეგვიძლია ვილაპარაკოთ მიხილ პრიშვინის ქვეყანაზე, მისი ტყეებით, მონადირეთა საცალფეხო ბილიყებით, ყვავილებით, ნაქადულებით, ლოლოჭრილებითა და ფრინველთა ხმებით.

აგივე შეგვიძლია ვთქვათ ბევრ სხვა მწერალზეც, მათ შორის, რა თქმა უნდა, გრიგოლ ჩიქოვანზეც... ვის შემოქმედებაშიც მშობლიური ოდიშის მიწის მოტივი ყველაზე მთავარ მოტივად ისმის“.

პეონსტი კასის პლასრული

დაიხურე წიგნი. ჯერ კიდევ ბუნდოვანი ვან-
ცდა დაიწმინდა, მძაფრი ემოციები დაცხრა.
რალაქ მნიშვნელოვანი დასრულდა ზემს წინა-
შე. აღაშინებდა, რომლებიც რამდენიმე საათში
დაეიახლოვე, თითქოს ფეხაკრეფით გავიდნენ
წემი ოთახიდან. ვფიქრობდი წიგნში გაეცნობილ
კაცის ბედზე და ზემს ფიქრებთან ვკამათობ-
დი. მისი ცხოვრება კატასტროფით დასრულ-
და და მე ტყვილი დამტოვა, რალაქ ძვირფასი
დაიღუპა ამ კაცთან ერთად. ვერ შეეძლო
სინანულის ვრძობა დამეკლავებინა გაეცხვისა
თუ უარყოფის სურვილებსათვის. ეს მანამდე
სრულიად უცნობი კაცი თითქოს ზემს ვერ-
დით, კედლის მიღმა, იწვე რომელიღაც კლანი-
კაში და შველას ითხოვდა. ამ აღაშინის გვა-
რი და სახელი ლევან ხიდაშელი იყო და მე
ცხადად ვხედავდა მას. ვიცოდი, წიგნიდან წა-
შობდავარი კაცის ბედის ასეთი აქტიური განც-
და მწერლის გამარჯვებას მოასწავებდა. ეს
კაცი ცხოვრებაში იყო, თავისთვის არსებობდა,
მწერლის თვალში შენიშნა და თითქოს განა-
თხებულ ავანსცენაზე დააყენა. ლევან ხიდაშე-
ლის ვინაობის გამო ზოგი რამ წამოიტახავს
და გაეცხარებელი კამათიც მსმენია. მისი პი-
როვნების ავ-კარგის ვარჯვევისას ბევრს სამარ-
თლიანად დაუსვამს კითხვა: ვინ არის ეს კაცი,
ან რით არის საინტერესო? ეს კითხვა წიგნის
ბოლოს განსაკუთრებული სიმძაფრით იხენს
თავს. მწერლის ნიშნა შესძლო ცოცხალი იდა-
შინის ხასიათი დაეხატა ისე, რომ მკითხველს
რეალობის სრული ილუზია შეექმნა. ეს ერთი
უმთავრესი პირობათაგანია შემოქმედებისა. და
გაჩნდა ერთხელ უკვე განვლილ ცხოვრებაში
ხელმეორედ შესვლის სურვილი. ახლა უბრა-
ლო მკითხველი მწერლობის საიდუმლოებაზე
დაევირვების ვანზრახვამ შეცვალა. პირობითად
უნდა დაგვეშალა ის მთლიანობა, რაც თხრო-

ბაში ბუნებრივად გაჩნდა. ეს ზოგჯერ იმას
პავანს, ქანდაკება დაამსხვროო იმის გასაგებად,
თუ რა მასალისაგან არის შექმნილი.
გ. ფანჯიყიძის მწერლური ტრადიციის უპირ-
ველეს თვისებად მასალასთან, მისი დაკვირ-
ვების ობიექტთან ორგანული სიახლოვე მიმან-
ნია. მას შეგრძნობილი და შეთვისებული აქვს
თავისი ვმირის საყოფაცხოვრებო ატმოსფერო.
აქედან წმდება ნაღობა მწერლისადმი, აქედან
წარმოდგება კონტაქტი მის მიერ მოთხრობილ
ამბავთან. ეს პასიური ჰერეტიკი არ არის, არა-
მედ ცოცხალი არსების ელექტრონურად წი-
რთვას პავანს. იგი ზედმეწეწებით ენდობა თვით
რეალურ მოვლენათა არსებაში მოქმედი ლოგი-
კის ძალას, მის შინაგან კანონზომიერებებს. ამი-
ტომ მისი პირველი რომანი ნაწილობრივ სტი-
ქიურად არის, უფრო ალღოზე, ინტელიტაზე
დამყარებული, ვიდრე ჩამოყალიბებულ ფილო-
სოფიაზე ან ინტელექტუალურ პრინციპზე.
„მეშვიდე ცა“ არ თავდება ავტორისეული
უკანასკნელი ფრაზებით. იგი თითქოს განგებ
არ არის დასრულებული. ნაწილობრივ ამოუც-
ნობია ლევან ხიდაშელის მომავალიც. ბოლოს
და ბოლოს ცოცხალი დარჩება თუ არა ეს
თვალსაზრისი ვაეკაცი. არც თხრობის ყველა ხა-
ზია ბოლომდე მიყვანილი და დასრულებული.
აქ მწერტილი უფრო მრავალწერტილი ნიშნავს.
ავტორივე თითქოს თავს ეკავებს რაიმეს შეფა-
სების ან მსჯავრის გამოტანისაგან. და მაინც
„მეშვიდე ცა“ არ ტოვებს ორატორიული ნაწარ-
მოების შთაბუქდილებას. ძირითადად აქ ავტო-
რის სიმშათე-ანტიმთათეობა ვარკვეულია და
მისი ზნეობრივი პოზიცია ცხადია. მან არაფე-
რი შეაბილა ლევან ხიდაშელის დრამაში.
თვით მის სულოვრ ცხოვრებაში მოკალათებუ-
ლი ეგოცენტრიზმი ვახდა ამ კაცის დაღუპვის
მიზეზი. ოღონდ ამ დაღუპვას წინ უძღოდა ადა-

მიანებთან ერთიერთობის რთული პროცესები. ამ პროცესების გარკვევას მოხმარდა საკმაოდ მრავალმხრივანი სიუჟეტი. ეს სიუჟეტი არსად არ არის განზრახ გართულებული. იგი მძაფრია და საინტერესო, როგორც თვით ცხოვრება, მწერლის მოუხვეწარი თვალი და გული განსაზღვრავს „მეშვიდე ცის“ პათოსს და განწყობილებას. რომანის ქსოვილი დამუხტელია მწერლის პოლემიკური ენით, არა უზარალოდ ობიექტური ხატვის, არამედ ცხოვრებაზე კამათის დაუკლებელი წყურვილით. რომანის სტრუქტურაში გაყინილი ეს ვნება ვადამდებია და მძაფრი. აქედან წარმოადგება ნაწარმოების შინაგანი დინამიკა, ეპოქის მოძრაობებთან შეთანხმებული მისი ტემპი თუ მხატვრის ტემპერამენტი.

თუმცა მასში მრავალი პერსონაჟია, „მეშვიდე ცი“ მაინც ერთ ადამიანზე დაწერილი წიგნია. ეს ადამიანი ვახლეთ ლევან ზიდაშვილი. სხვა ყველაფერი მისთვის და მის გარშემო არსებობს. რომანის მამოძრავებელი ეპიცენტრი ლევან ზიდაშვილის სულიერ ცხოვრებაში ბევს. მოთავსო მოთხოვნებიც ამ გმირს უნდა წაუყუენოთ. სიახლე მასში ევებოთ, მის ბედში ზარდაც ნიშანდობლივი დაინახოთ. ამიტომ პირველი კითხვაც ეს უნდა იყოს: რით არის საინტერესო ლევან ზიდაშვილის პიროვნება, რა მოუღწევს ეწყობება მისი ხასიათი, რისკენ მიისწრაფვის, რით არის პირობადებული და რა არის ესოდენ საველისსმომ მის სულიერ რამაში? აქ საქმე ისე მარტივად როდი დგას — დადებიათ თუ უარყოფითი ეს ხასიათი. ეს რთული წინადადმდგომარეობა ბუნების ადამიანი შეპრობილია ვნებად ქცეული ეგოიზმით. განდიდების, პირველადობის სურვილი ამოძრავებს მისი სულიერი ცხოვრების რთულ შექმნისში.

ამგვარად, ავადმყოფობამდე მისულ ეგოისტურ ენის, რომელიც ბედისწერასავით მოქანებს საღდაც „მეშვიდე ცის“ გმირს, შექმლია ადამიანი მთლიანად გამართოს ცხოვრების რეალური კანონზომიერებიდან, დაარღვიოს ნორმალური კომუნიკაბელობა. აქედან იწყება პიროვნების სრული იზოლაცია, მისი წინასწორობის შეუზღუბებელი რღვევა და გარდაუვალი დაღუპვის მოახლოება.

გმირის სულიერ ცხოვრებაში ამგვარი ჩაღრმავება, მრავალფეროვანი თვისებების მიკროსკოპული ხედვა მოითხოვს მასალის ზედმიწევნით ცოდნას და ადამიანის ფსიქოლოგის გამოხატვისათვის დახვეწილ სულიერ კონტრტრასს. მწერალს ლევან ზიდაშვილს ტრაგიკულ ბედში მნიშვნელოვან მომენტად აქვს ნაველისსმევი მისი კარიერისტული მისწრაფვებები და ამასი ჩვენი დროისათვის ნიშანდობლივ ზოგადრით სატიკარასაც ხედავს. ლევან ზიდაშვილის კარიერისში, მართალია, არ იზრახავს საზოგადო-

ებისათვის საზიანო მიზნებს, პირიქით, ამ გზაზე იგი გარკვეულ ღირებულებასაც კი ქმნის, მაგრამ მისი ეგოიზმი მაინც მარშმსწავლენაა, რომელიც ჯერ ბოლომდე სკამოქმედსებულ ავადმყოფობას ჰგავს. თავისი მეგობრის — ვაენს წინაშე ცოტა არ იყოს ზედმეტი სიშიშნულითა და ტენდენციურობით წარმოთქმული აღსარება საბოლოოდ გვიმტკიცებს და ადამიანის სულიერ სიშინაწესს და მნიშვნელოვან ბოროტებად წარმოგვიდგენს მას. მანამდე, სანამ ადამიანის საბიოცებლო ინტერესებს შეეჯახებოდა, ზიდაშვილის ეგოიზმი თითქოს უწყინარი ახრება იყო. მაგრამ როგორც კი დღეა ლევანის წინაშე კარიერა და ადამიანის სიცოცხლე ერთად, თითქოს ბევრზე დაიდებული ლოდი შორდება, საშინელი ძალით დაიძაბა მისი ვნებაწყაიდებული სული. აქედან გაიბა ზედიზედ დაშვებული შეცდომების წყება. თითქოს კარგად ვითამაშებული საჭადრაკო პარტია ერთი უხეზი სვლით დაირღვა და, როგორც მოკვადრაციანი იტყვიან, პოზიციაში ღრმად შენდებული საშიშროების გამო, ყველაფერი დაქვანა კატასტროფისაკენ. ზიდაშვილი ამიერიდან ინტერესის კანონით მოძრაობს, საავტორობილო ავარია შემთხვევაც არის და აუცილებელი დასასრულიც. მართალია, ეს ყველაფერი ყოფილი ამბებშია ჩაძირული და მისი ამოკითხვა საკმაოდ ძნელია, მაგრამ მაინც ცხადი სდება ცხოველური ეგოიზმის საშინელი სახე. პარონების კატასტროფა მაშინ იწყება, როცა თავს იტყვის მისი მორალის ანტიკომპანერა ბუნება. თუ ერთხელ მაინც გაიმტრე ადამიანი შენი მიზნებისათვის, ბრძოლა წაგებულე გაქვს. მარტივად თუ მივიღებთ იავს ბოროტებაც, სხვა არაფერია თუ არ ადამიანების გამოყენება თავისი სულდაბალი მიზნებისათვის. „მაფრი მძულს“, გათმასის ეს თვალთმაქცი, ბუნებით ბოროტი კაცი, იმავე დროს საოცრად გამჭრიახი, რამულმაკ არავად იცის, რომ უზარალო ნივთებს ეკვიანათთვის საღვთო წერილის ძალა აქვს: ადამიანის სულის ამ თვისებაზე „ბადეს ქსოვს“ ეს არამხადა და ამ ბადეში ამაში ყველას. ვინ იცის, რამდენი ღურცელა დაწერილა იმის გასარკვევად, თუ რას ეწყობოდა იავს ეს ანემტული სიმტლელი. ერთი კარიერის წყურვილს მაიწერენ, მეორენი რასობრივ სიტილელის უღებენ საფუძვლად შეკანიათა მტრობას, მესამენი იქამდეც კი მიდიან, თუთონ იავს მაიწერენ ეკვიანობას, თითქოს ეს ანეთი-უთქმელი ავანჯიკი შერს ითიბავს თავისი მუღლის ებილიას მეგრთან ღალატის გამო. შექსპირის ვენია ამგვარ რთულ კომპლექსს იძლევა, ერთ რომელიმე საფუძველს თითქოს თავილობს და ბოროტებას უმალესად შეშარავი ძალის იერს ანიჭებს. „სიტუელილის ვნებას“ აყრილი იავო კაცის კვლამდე იოლად მიდის, კაცის კვლა კი ყველასზე უმალესი დანაშა-

ელი და ბუნების კანონთა უსატყველო შებ-
 დილება ყველაფერი ეს ისტორიულ მასალაში
 დანახული, საუკუნეების წინათ ვენეციაში მომ-
 ხდარი, ამაღლებს ერთი უდიდლო სიყვარულის
 ამბავს და მალა სწევს უკეთ გამოსაჩვენად,
 როგორც კაცობრიობის სულიერი ცხოვრების
 ტრავიულ მომენტს. იაგოს ამბავი აქ ისე, ანა-
 ლოგიისათვის გაიხსენეთ, თორემ ხიდაშელის
 სულიერი დრამა სრულიად სხვა სიკეთე-
 რისა და ფსიქოლოგიურ საფუძველზეა აღმოცე-
 ნებული. ადამიანისა თუ აღამიანების მიმართ
 მის საფუძველს არა აქვს „ძლიერი კაცის“ მი-
 ერ შემეშვევბელი მკაფიო პრინციპები. საწყისში
 ეს პრიმიტიული ცნობი კია, თუმცა მისი შედე-
 გები საზოგადოებისათვის მნიშვნელოვან, გა-
 მავრთხილდებელ მომენტებს შეიცავს. ყველაფერ
 ამის გამოსამქლავებლად გ. ფანჯიკიმ მეტად
 შეუფერებელი სარბიელი მისცა თავის გმირს.
 ეს არის შროშითა ატმოსფერო, სადაც, პირი-
 ჭით, იხვეწება აღამიანის ზნობა და კეთილშო-
 ბილი სიამყარი იმპერალბა. გ. ფანჯიკიუ არ
 ბოლებს მეტალურგების შრომას, არ ეწევა
 იაფფასიან პრობავანდას ამ პროფესიის სადი-
 დებლად. იგი ზუსტად, ზოგჯერ ნატურლისტი-
 რადაც კი აღწერს ფოლადის ზამოსხმის რთულ
 ტექნოლოგიურ პროცესებს, გულახდილად,
 პირდაპირ ეუბნება აღამიანებს ეს იოლი საქმე
 სრულიადე არ არს, მეტალურგად უნდა და-
 ნიბადო. არც ის არის საერთოდ გმირობის დის-
 კრედიტაცია, როცა გმირობაზე წარდგენილი
 ლევან ხიდაშელი უცებ ჰკარგავს ჩვენს სიზმა-
 თიან და გვამარწყუნებს. მისთვის საგულგინძობა
 კეთილშობილი, მშრომელი კაცის ნიღბისქვე
 დამაღლეა ვაფთვრებელი ეგოიზმი. ამ ეგოიზ-
 მის საფუძველი დევს ურწმუნობაში, უოველ-
 გვარი აღიარებული ზნობის ხელაღებით უკუგ-
 დებასა და ცხოვრებაზე დახარბებაში. ამგვარი
 ხსიათი იმეშვეებს პრინციპს: „ჩემი მერე ჰვა
 ქვაზე დაღუდებულა“. ეს არ მისაწავებს სო-
 ციების ნორმალურ სიყვარულს და წარმავ-
 ლობასთან ბუნებრივ ჰიდილს. ლ. ხიდაშელმა
 არ იცის რად სჭირდება ამგვარი დახარბული
 გზებით მოპოვებული გმირობის სახელი. მხო-
 ლად დამკოფილებული პატივმოყვარეობა,
 აღიარებული პირველკაცობის სიამოვნება! ამნა-
 ირ რთულ ფენებს ამქლავებს ლევანის ხასი-
 ათი. ოღონდ ისიც უნდა ითქვას: ამ თვისებებს
 ზოგჯერ აყლია ჰემიარტიკი სიღრმე და განზო-
 გადებითი ძალა.

მავრამ მინც ცხადი ზღება მისი გულწრფე-
 ლობა და პირდაპირობა. მას უნდა პირველი ქვა
 ესროლოს ეგოიზმსა და კარიერაზმის საშინელ
 ცხოველს, რომელიც ზოგჯერ სასტრველი ადა-
 შიანის ნიღბით მოგვევლინება. ეს ბოროტება
 თითქოს შეცოდების დირსია და არა აღმყო-
 თებისა. დავაკვირდეთ თვით ხიდაშელს იმ მო-
 მენტში, როცა ის წუთიერად გულახდილი ვახდა

თავისი სიურპის შეგობრის წინაშე და ნიღბი
 მოიხსნა:

„ლევანმა სათქმელი დამთავრებდა. [ხიდაშელმა]
 ცეცხლივით უელავდა, ლოყები მტრად მკვამს
 მის თვალებს ვერ გაუძლო და თავი ჩაღენა.
 იგი გააოცა და შეამარწუნა ლევან ხიდაშელის ნა-
 ამბობმა. რადაც საოცარი გულგებობის გრძნო-
 ბა დაუფლდა ვერ გარკვეულიყო — ლევანი ეზო-
 ზღებოდა თუ ემბაკებოდა. მისი ემონდა თუ
 არაფრად ავდებდა. მის თვალში ლევან ხიდაშე-
 ლი ერთბაშად იქცა პატარა, საცოდვე არსებად.
 ახლა უკვირდა, ეს ბოროტი აღამიანი როგორ
 იყო სათაყვანებელი მეგობარი, ჩემი კერპიო.
 — ფული დღეს რატომ ასესხე. არჩემამვი-
 ლის იქახს მითეი? — დაარღვია დემილი ბო-
 ლოს ეყამ.

ლევანმა თავი დაუქნია.
 — ბევრი ისესხე?
 — თითქმის ჩემი ნახევარი წლის ხელფასი,
 რატომ მეკითხები? ვაეა ფეხზე წამოღდა.
 — მე შენ მეცოდები, ვესმის? მე შენ მეცო-
 დები. თურმე ისიც კი გინდა, დანაშაულები შენს
 თავსაც არ გამოტუტდე, სინდისის წინაშე მარ-
 თალი იყო. შენ საბრალო, უბედური აღამიანი
 უოფილხარ. არ მეგონა თუ ასეთი პატარა კაცი
 იყავი.

ვაემ სიტყვის ხეირიანად დამთავრება ვეღარ
 მოასწრო. ლევან ხიდაშელმა მარჩვენა ხელი მო-
 წყვეტილად მოიქნია. ვაეა ჭერ კედელს შეასკდა,
 მერე იატაკზე გაიშლართა. სცადა, მავრამ ფეხ-
 ზე ვეღარ წამოღდა.

— ამა კიდეე გაიმეორე! — იყვირა ლევანმა.
 მან ჭერ კიდეე ვერ გაუწია ანგარიში რა მო-
 იმოქმედა. იატაკზე გაწოლილ ვეფას თავზე წა-
 ადგა.

— ამა კიდეე გაიმეორე!
 ვაეას ტუნთან სისხლმა გამოყოფა. ხიდაშელი
 სისხლმა თითქოს გამოაფხიზლა, წაქცეულს მი-
 ვარდა, იტაცა და დივანზე დააწვინა. ვაეას ფე-
 რი დაეკარგა. ვაფთორდა. ლევანი შეშინდა, სა-
 აბახანოში შეეარდა და პირსახოცი დაასველა,
 ჭერ ტუნდიდან სისხლი მოწმინდა, მერე გულმკერ-
 დი დაუხილა.

— ვაეა! ვაეა! — ჩანახიზდა ხმაღლა შემფო-
 თებული. ვაემ თვალე გაახილა, ცოტა ფერგი
 მოუედა. ლევანი დამშვიდდა. რამდენიმე ხანს
 ორივენი ჩუმად იყენდ. მერე ვაემ აღწრულიო
 თქვა.

— წამოამყენე.
 ლევანი შეეშველა. ვაეა ჭერ წამოჭდა, ცოტა
 ხნის შემდეგ კი წამოღდა. თავებრ დაეხეა. ხე-
 ლი დივანი მოავლო. თუმცა თავბრუბვეამ ვა-
 ურბა, კარებისკენ ნელი ნაბიჯებით გაემართა.
 — ვაეა, მამატიე! — ვაღაუღდა წინ ლევან.
 ვაემ მხარზე მოკიდა ხელი და უსიტყვოდ
 ანიშნა. ჩამოქეცალო.

ხიდაშელმა ვაეა უტია. ვაემ კარი გამოაღო,

მერე ნელა შემობრუნდა და ლევანს მტკიცედ გაუმოხრა:

— მე შენ შეცოდები.

ევამ კარი გაიკეტა.“

ეს საქმოდ ვრცელი დრამატული ეპიზოდი საგანგებოდ ამოწურავ რომინიდან. აქ ბევრ რამეს ნათელი ეფინება. შინაგანად ევას შეფასებასაც ვეთანხმებით. ხიდაშული მართლაც საცოდავი კაცია. მაგრამ ამ შეფასებით ყველაფერი არ ამოწურება. ლევანი საშიში კაცი არას. მის მძინევარებას შეუძლია აღამაინი იშხვებლოს. მაგრამ რაღაც ნათელიც ტრიალებს ხიდაშელის დამძინებულ სულში. ის მეორე ლევანია, რომელსაც ნათისათანა ქალიშვილის სიყვარული შეუძლია. ის მეორე „მე“ პირველის მსაჯულია. და ლევან ხიდაშული მიჰყავს კიდევ ამ მეორე „მეს“ ლოგიკური აღსანივარებისაგან. მანქანის თვდავიწვებულ ქროლვაში დამარცხებული აღამიანის განწირული ყოფინა ისმის. ლევან ხიდაშელმა თვითონვე დამარცხა ლევან ხიდაშული. იქნებ ვინმემ ფიჭროს, ყველაფერი ეს მკითხველის მიხედვრებითა, დღერთმა დავვიფაროს! ლევან ხიდაშული ნამდვილად ასებობის, ცხოვრობის, იბრძვის და იღუპება. იგი ცოცხალი, რეალური კაცია, კაცი, რომელიც, თითქოს მისწვდა აღამიანური კმაყოფილების შემევიდე ესა და იქ, იმ სიძალღზე, საფლავი დაინახა. მართლაც დრამატული, სეცდინა აღამიანურია. ეს ხასიათი საქმოდ მერევე მსახივანსაგან შეიკრა. ამიტომ ვახდა იგი სკრულტურულად ხელშეისახები, თავისებური, საქმოდ რთული პერსონაჟი. ნერც ამისი შეგვეშინდება, ვთქვათ, იგი დროის შვილია, ის აღამიანია, რომელმაც სწორად ვერ გაიგო „საუფუნის ძახილი“ და დაიღუპა.

ახლა უკვე გვიჩნდება სურბილი უკან დავბრუნდეთ, თავიდანვე დაეკვირდეთ გმირს, მამა ქცევას, მანერებს, აზრებს, აღამიანებთან ურთიერთობას. დასაწყისშივე ნორმალურად გვეჩვენებოდა მისი ფიქრები თვითმფრინავში. „ნეტავ ენ იქნება ჩემი მებოძალი“, ვინ იცის, რამდენჯერ ვიფიქრებია ასე მატარებელში თუ თვითმფრინავში ჩასხლამისას; ვერც იმის გამო დამრახავთ ლევანს — აბუზარი აღამიანები არ უყვარდეს და ახიბებულ, პრიმიტიულ თანამგზავრებს ირონიულად გებასებოდეს. უკვე გმირობთ მწერლის თვალს. გ. ფანჯიკიე ნათლად და ზუსტად ხედავს ლევანის გვირდით საეარმელში მქდაბ მულოტ კაცსაც, უცხო ქალიშვილსაც, უკანა რიგში, სტიუარდესაც. პიტნის კამფეტები, ჩამოტარებული ბორჯომი, ყველაფერი განათებულია, თვალსაინიოდ განციდლი. თუმცა ცოტა გვიოთხრებათ მულოტი კაცის/შემპარავე გამახსტრება, რაღაც გაუმართლებელი სიტლანქე თუ ცინიკური სისასტიკე თანამგზავრის მიმართ. ცოტაც წინ წავიდეთ და ისევე... ლევან ხიდაშელს აერობორ-

ტში დიდი ხნის უნახავე მეგობარი შეხვდა, კინმე მიქაძე. კაცმა გულწრფელად შეიხატა. რესტორანში. ლევან ხიდაშული ამ ეპიზოდშიც ერთნოილი და ზედმეტად მკაცრია. იგი ცივი გონების, საქმოდ მშრალი ხასიათის, მაგრამ საშაბოლიან კაცს ჰკავს. თითქოს ხართ და არც ხართ მის მზარზე. რესტორანიც ისევე ნათლად არის დანახული, როგორც თვითმფრინავი. გმირი რეალურ ვარემოში იწევებს ცხოვრებას.

„კარი შეაღო თუ არა, ცხელი, დაგუბებული პაერი ეცა. საორტული ჩინთა შესახებულში მიავლო. ფანჯრები გამაოლო. თთახებში ორმხრთივი ქარი დატრიალდა. ირგვლივ ნახტალისის სენი იღვა. ყველაფერს მტვერი ედო. პიანისის, სერვანტს და ტელევიზორს ნაერისფერი მატერია ჰქონდა გადაფარებული“. მწერლის თვლი ყველაფერს ზუსტად ხედავს და მკითხველსაც არ უჭირს გარეშოს, რეკვიზიტის წარმოდგენა. ასე თანდათანობით, შეუშინეველად, ჩნდება სინამდვილე. თითქოს წამალში ფოტოქალაღი შეღვენდება, ნამდვილდება საგნები და აღამიანებიც. გ. ფანჯიკიე წერს იმაზე, რაც ზედმიწევნით იცის, უნახავს, განუცდილი, ასე იბადება ნდობა მწერლის მიმართ. ლევანის თვლი ამჩნევს „სწორი უთობისაგან ამრიალებულ კოსტუმს“, რომელიც სიმონ ყანაველს აცვია, ხედავს მუშას, რომელიც რეინის კოვზთან მივიდა და პაპიროს გამდნარ ფოლაღზე მოეკიდა“, ჩვენც ხედავთ, როგორ დაწერა ლევანმა „ქალღლის სულსახოცზე ტელეფონის ნომერი“, ხიდაშული „ღია ფანჯრებზე მიხვდა ჩვენები ჩამოსულანო...“ და სხვა მრავალი. ეს ჩვეულებრავე ყოფის მართალი დეტალებია. დააკვირდით თუნდაც ამ დეტალს: „ქიქა წყალს, რომელიც ამამტრისის თარხზე შედგა მიხვალს“. ეს ქიქა წყალი მწერლის მხედველობის არიდან არ იყარება მთელი პროცესის დახატვის დროს. გმირი მას რამდენჯერმე უბრუნდება. ბოლოს გამთბარი წყალი შერჩება ხელთ და კიდევ უფრო გაუთლისდება. როდესაც მწერალი ამ ქიქა წყალს ხედავს, მის მერე აღწერა დიდი ავიანის ან ფოლაღის დნობის რთული პროცესიც ვერკრა.

სიტყვამ მოიტანა და ფოლაღის დნობაზეც უნდა ვთქვათ ზოგი რამ. ეს კი ნამდვილად მწერლის სტიქიაა. მან ზედმიწევნით, ზუსტად იცის საქმოდ რთული ტექნოლოგიური პროცესება. ამ მხრივ ზედმეტრე მოსდის, მერტისმეტად ამოწურავ ინფორმაციებსაც ვეაწვიდს. „მოქმეტი უზარმაზარი ციცხვია; იგი მარტენის საამქროს თევშია მოთავსებული. ბრმედოდან მოტანილ თუქს ჯერ მიქსერში ასხავენ. მერე კი ზაქრობების მიხედვით მარტენის ღუმელუბს აწვიდან. მიქსერში ზუთას ტონაზე მერტი თხვეალი თუჯი ეტევა ერთდროულად. არასოდეს არ შეიძლება მისი ბოლომდე დაცლა. მიქსერის მთელი მოცულობიდან მხოლოდ ორი მესამედი თუქს დახარჯვაა ნებადართული. თუ მერტი გამოსავალი არ

არის, მარაგის გადმოსხმის უფლებას მხოლოდ ქაბახის მთავარი ინჟინერი იძლევა“.

ეს და ამის მსგავსი აღწერა საწარმოო პროცესების ქარბად ტვირთავს რომანს, ერთგვარია სიმართლე და სიტყვათწმინდა შეაქვს ნაწარმოების ქსოვილში. მწერალმა თავი ვერ დააღწია ზოგიერთ უდიდრესობას და ზედმეტი დოკუმენტურობით ნაწილობრივ შეანალა რომანის მხატვრული ღირებულება. ამის გამო, ცოტა არ იყოს, „ოქმური სტილი“ შემოიჭრა კრების ეპიზოდში, სადაც ავტორი სტენოგრაფიული გულმოდგინებით გადმოგვცემს ყოველი თანატორის ნათქვამს. და ეს მაშინ, როცა გ. ფანჯიკიძეს შეუძლია ისე აღწეროს ფოლადის დნობის პროცესი, რომ ამ პროცესის აღმანიშნავი შრომის დღი სამაჟე განუცდევინოს, მათი სიხარული და ერთგულება გადაგვდოს. აქ მარტო მასალის განაწილების, პროპორციებისა თუ ზომიერების გამო რადი ვამახვილებთ ყურადღებას. არც მარტო უბრალოდ სტილურ დახვეწილობას მოვიხიზოვთ (ცნობითი სწრაფობით). გ. ფანჯიკიძის პროზა, გარდა სტილური ხარვეზებისა, რაც ჭარბ აღწერილობებსა და ნაკლებ ზატეაში გამოიხატება, პოეზიის უყარობის გრძობისავე ბაღებს. ამ მხრივ მომავალში ბევრი რამ თავის კალამოტში ჩადგება, დაღუღდება და საბოლოოდ დადგინდება. მე მხოლოდ მთავარზე მინდა ყურადღება მოექცევიო მწერალს, რომლის ნიჭისა და პერსპექტივის მჭერა. ეს პოეზიისადმი უნდობლობასა და ზედმეტი სიმშრალისა თუ დოკუმენტურობისაგან სწრაფვას შეეხება. მე მჭერა გ. ფანჯიკიძისა იქ, სადაც ის მეტად საგულისხმო ფსიქოლოგიურ ზღვრებებს ახდენს გმირის ბუნებაში და იმავე დროს მათკენ მის მიერ პოეტური ხედვის უგულვებელყოფა გარემოს ხილვისას. შეიძლება ეს იმიტომ იბხნას, რომ მასალის მოძალებამ დაახლო პოეტური ნერვი, ურთმლი-სობაც ჩემთვის პირადად წარმოუდგენელია ქართული პროზა. იქნებ ამიტომ რომანში რაღაცენიარ მჭრთალ განათებაში მოექცა მინდაბეების ოქაბური ყოფის მთელი კომპლექსი, სიყვარულის თემას დააკლდა ქვეშაირიტი პოეტურობა და ზატეის სურვილი, ეს სახეებიც რაღაც ნაენობი თუ ზედპირული გამოვიდა. „ფაქტების სიმრავლე“ ვერ მოექცა პარამონიაში „ფაქტების პოეზიისთან“. მე კარგად მესმის რა ამოცანას მისდევდა მწერალი. ისიც ვიცო, რომ გარემოს ამგვარ ხედვაში თვით მთავარი გმირის მსოფლ-

შეგრძნება გაბატონდა. და მინც მეტი ზატეა და პოეტურობა მინდა ჩანდეს გ. ფანჯიკიძის პროზაში, პოეტურ პროზაშიც არსებობს მხატვრული მალაღფარდოვანება და ხელოვნური ოსტატობა. ღმერთმა დაგვიფაროს ერთისგანაც და მეორისგანაც. მაგრამ არსებობს ქვეშაირიტი პროზის ისეთი ნიმუშებიც, სადაც ფაქტოლოგია და პოეზია ერთ, განუყოფელ პარამონიაშია ახეული და გამოუდილება რატომ უნდა დაინახოთ და კარგზე თვალა დავხუტოთ? მხოლოდ დოკუმენტურ ფაქტებზე დაყრდნობა გააღრმავებს ჩვენს პროზას, და გ. ფანჯიკიძის შემოქმედებასაც. დოკუმენტურობიდან პოეზიისაგან — მე პირადად ასე მესახება თანამედროვე პროზა. „ნიიდაც საჭიროა ეტრფოდ მშვენიერებას“ — თორე ბალზაქის ეს სიტყვები წაუმძღვარა კონსტანტინე პუსტოვიკომ თავის „ოქროს ვარდს“. ეს გამოუდილი ოსტატი მწერლური ოსტატობის ქვეშაირიტიბად, მის არსად მიიხწევდა პოეზიისთან სიხალავეს. „ხელოვნების ყველა მომყნვე დაზგის — პოეზიის, მხატვრობის, ხერათმოძღვრების, ქანდაკებისა და მუსიკის ცოდნა უნეულოდ ამდიდრებს პროზაიკოსის შინაგან სამყაროს, ნიშანდობლივ გამომსახველობას ანიჭებს. მის პროზას, ავსებს მხატვრობის შექმითა დასაღებავებით, პოეზიისათვის დაახასიათებელი სიტყვის ტევალბობითა და უუთობი, ხერათმოძღვრების თანაზომიერებით, ქანდაკების, ხაზის გამოკვეთილობითა და სიციხალით, მუსიკის რიტმითა და მელოდიურობით. ეს ყველაფერი დაამტებითი სიმდიდრეა, თითქოს შემაჯახებელი ფერებია პროზისა“. ეს „დამატებითი სიმდიდრე“ ძუნწად არის გაზნული გ. ფანჯიკიძის რომანში. მწერალი თითქოს შეგნებულად აღარბებს პალიტრას, როცა საქმე მიდგება ზატეაზე, ნატეჩალურ დეტალებს ამჟობინებს პოეტური ასოციაციებით შექმნილ სახეებს. ერთგან გ. ფანჯიკიძე წერს: „დაბლა მცხეთა ნახატეით მოიანდაო“. მე პირადად საიკარი სურვილი მქონდა ეს ნახტი უფრო ცხადად, გამოლადა დამენახა. როცა ეს თავს იჩენს, — მე შეიღვიცა“ მართლაც ნათდება და ყველაფერი ხელშესახებად ცხადი ხდება. მჭერა, მომავალში გ. ფანჯიკიძე ხელალებით უარს არ იტყვის პროზის „დამატებითის სიმდიდრეზე“ და მაშინ მისი მახვილი მწერლური თვალთ დაინახული ფსიქოსოფიური მომენტების მხარდამხარ პოეზიაც თავისუფლად იგრძნობს თავს.

დღომი ახალი

ლიტერატურული კრიტიკის გვალვა

გასული წლის ეურნალ „მნათობის“ № 10-ში დაიბეჭდა ს. დემურხანაშვილის წერილი „რამდენიმე სიტყვა ლადო ავაიანის „ახალ პორიზონტზე“.

თუ რამ გამოიწვია ჩემი პასუხი აღნიშნულ წერილზე, ამას მკითხველი კვეთით დაინახავს. საერთოდ, თუ მწერალი უპასუხებს კრიტიკოსს, შეუძლებელია წერილის წაკითხვამდე უნებლიეთ არ გაიფიქროს — კრიტიკას ვერ ითმენსო; თუ არ უპასუხებს, იტყვიან — ალბათ ეთანხმება, ან არაფრად აგდებს კრიტიკული შენიშვნების ავტორსო. პირადად ჩემთვის სამივე ვარაუდობა ამთავითვე გამორიცხებულია. პასუხის ვერადღერითი გამართლება კი მხოლოდ ის იქნება, თუ მკითხველი დარწმუნდება, რომ იგი საჭირო იყო.

წერილის შესავალ ნაწილში, როგორც ამას კეთილგანწყობილება და თავაზიანობა მოითხოვს, ს. დემურხანაშვილი არ იშურებს ავტორისა და ნაწარმოების მიმართ ქების ზოგად ეპითეტებს. წერილის მომდევნო, ვრცელ ნაწილში კი აღწესებულია, როგორც ამას შემთავისების მოვალეობა და პირდაპირობა მოითხოვს, ყველაფერი ის, რაც რეცენზენტის აზრით ნაწარმოების მიუტეველებელი ნაკლია. ს. დემურხანაშვილი შესავალშივე წერს, რომ „ახალი პორიზონტი“ ურიგო შენამტი არ არის ჩვენი ლიტერატურისა, არც თემის აქტუალობით, სიახლით და არც მხატვრული ღირებულებით, მაგრამ ეს მაინც არ კმარა. ჩვენი სურვილია, რომ იგი მხატვრულად უფრო მაღალ დონეზე იდგეს, მაღალ რანგს ვაწვეთებოდეს“. უფრო კეთილშობილური სურვილი წარმოუდგენელიცაა. მაგრამ ამისათვის საჭირო იყო სულ სხვაგვარი ანალოგი ნაწარმოებისა, რომ მას ჩვენთვის ეჩვენებინა ნამდვილი ნაკლი და ამით მართლაც გაეწია ის სამსახური, რაც რეცენზენტმა, სამწუხაროდ, მხოლოდ სიტყვით დაისახა, საქმით

კი მისი განხორციელება ვერ შესძლო. ბოლოს, წერილის დასკვნით ნაწილში ს. დემურხანაშვილი გვიჩვენებს, ჩვეუფიქრდეთ მის შენიშვნებს. წერილის დაცნობისთანავე ჩვენ მართლაც ჩავვადიქრა ერთმა ვარაუდობამ: წაკითხულია თუ არა ნაწარმოები? წერილის მიხედვით ეს არ ჩანს. საერთოდ, როდის ითვლება წაკითხულად მხატვრული ნაწარმოები? გაანია, რომელი კატეგორიის მკითხველთან გაქვს საქმე. უბრალო ცნობისმოყვარეობით შეპყრობილი, რიგითი მკითხველი მხოლოდ იმით კმაყოფილდება, თუ ნაწარმოებში მოთხრობილ ამბავს ზერულად გაეცნობა, მაგრამ იმ მკითხველს, რომელიც მხატვრული ნაწარმოების, როგორც ვარკვეული ღირებულების, შეფასებას კისრულობს, უკვე განუზომლად მეტი მოვთხოვება. მან უნდა შესძლოს იდეური ჩანაფიქრის, კომპოზიციური არქიტექტონიკის, ავტორის პოზიციის, ნაწარმოების პათოსისა და ათას სხვა განზომილების ამოხსნა და გარკვევა, ე. ი. უნდა მოამზადოს მკითხველი, როგორც ქრისტიანული ამბობს, ნაწარმოების ვასაგებად. აი, ამ თვალსაზრისით, რასაკვირველია „ახალი პორიზონტი“ ს. დემურხანაშვილის მიერ წაკითხული არ არის, მაგრამ არა მარტო ამ თვალსაზრისით.

უპირველეს ყოვლისა, გაკვირვებას იწვევს რეცენზენტის გადაწყვეტილება: შეაფასოს არა მთლიანი ნაწარმოები, არამედ მხოლოდ მესამე, დასკვნითი ტომი. მე ჯერ არ მსმენია, როცა ნაწარმოები დამთავრებულია, შეეხო მხოლოდ მის ბოლო, დასკვნით ნაწილს, იმ მოტივით, რომ წინა ორი ტომი უკვე იყო განხილული. განხილული კი იყო წინა ორი ტომი, მაგრამ ს. დემურხანაშვილს ხომ არ განუხილავს და შეუფასებია ისინი, ახლა უკან მიბრუნება და ერთნელ თქმულის გაშეორება რომ საჭიროდ აღარ ჩათვალა?

რეცენზენტის პირველი კრიტიკული შენიშვნა

და ასეთია — „როგორც კი ვიწყებთ ნაწარმოების კითხვას, პირველი ერთი გვერდიდანვე ვგრძნობთ, რომ ეს შევილი, ერთ კალაპოტში ჩაყვანებული თხრობა არსად არ შეიკვლება“ (ნაწარმოების, თუ მისი შესამე ტომის კითხვას?). ასეთი ვუღმისანი ჯერ არ დაბადებულა, ნაწარმოების ორი გვერდის წაკითხვის საფუძველზე დასკვნას, რომ „...შევილი, ერთ კალაპოტში ჩაყვანებული თხრობა არსად არ შეიკვლება“. მე შეგონია, რეცენზენტის ამ პირველვე შენიშვნაში ჩანს სწორ გზას აკდენილის პოზიცია — ილპარაყოს არა იმაზე, რის საბაბსაც ნაწარმოები აძლევს, თუნდაც თხრობის მხრივ, ინტონაციური ელფერის თვალსაზრისით, განა არის რაიმე საერთო თამარჯას უძლიერა ღამესა, ზიდაშელთან შეხვედრით გამოწვეულ შეშფოთებასა და შესამე პარაშეტისტის შეპყრობასა, მისი საყაროდ დაბერეტის სცენას შორის? ნიკოს მიერ შეიღის დღეუვის ცნობის მიღებასა, მის ზემად გამოტირებასა, სულიკოს ჩამოსელასა და ბუზალაის მკვლელობას შორის?

ჩვენ გვესმის მოვლენების, განწყობილების, მდგომარეობის ცვლადობის აუცილებლობა და კანონზომიერება, მაგრამ თხრობის ცვლადობაში რას გულისხმობს რეცენზენტი, გაუგებარია. ასე შეიძლება „ერთ კალაპოტში ჩაყვანებული“ მუსიკალური თხრობის ნიმუშად მოიყვანოს ვინმეს რაველის „ბოლერო“, მაგრამ ამაზე მხოლოდ შეიძლება გაეცნოთ, მუსიკაში ცოტად თუ ბევრად გათვითცნობიერებულს...

გადავლეთ თვალი გათვლილ ბირკავადან პაჭი მურატის თავის მოკვეთამდე აღწერილ ამბებს და დანახავთ ზემოქმედების რა ძალას აღწევს ტოლსტოი „ერთ კალაპოტში ჩაყვანებული თხრობით“ და დარწმუნდებით, რომ საქმე ერთ კალაპოტში ჩაყვანულ თხრობაში არ ყოფილა. ერთი შეხედვით რა უბრალოდ, თითქოს ვითარების შეუსაბამო, დიწკი, ეპიუზი კილოთი ყვება ტოლსტოი მთიელების თავგანწირული, უკანასკნელი ვაბრძოლების ამბავს, პაჭი მურატის თავის მოკვლას, მტრების ზემს. ტოლსტოი ამ ტრავიკულ ვითარებაშიაც საღებავს არ ამუქებს, ზმას ზალდა არ უწევს იმაზე მეტად, როცა აღწერდა ბორბლით გადათვლილ ბირკავას. იგივე შეიძლება ითქვას პიროზის უახლესი ნიმუშის, ჰემინგუეის „მოხეტიადა და ზღვის“ შესახებ. როგორც ფეხსაცმელი, ისე ნაწარმოები ერთ კალაპოტზე უნდა „შეიყვროს“. ჩვენი აზრით, ყველაზე მწელი სწორედ ეს არის. უკალაპოტო ფეხსაცმლის შეკრვა ყველას შეუძლია.

რეცენზენტი განაგრძობს: „...და მართლაც, თითქმის თავიდან ბოლომდე ვიზგავნებს არც დაშველი, არც თუ გამთბობი ცეცხლი თხრობისა“. ეს შენიშვნა უფრო გასაგები იქნებოდა რეცენზენტს ერთი მაგალითი მაინც რომ მოე-

ტანა იმისა, საერთოდ თხრობის რეცენზირი ცეცხლი „წვაეს“ და „ათბობს“ მას. ჩვენ ერთხელ უკვე ტუთილად არ გამოვევითქვამს სტენკინის ამბავში, რომ რეცენზენტს, როგორც უნდა შეგნებულს მოეთხოვება, „ახალი პორიზონტი“ არ წაუკითხავს. სწორედ ამიტომაც, ის უნებლიედ ასე შორის აღმოჩნდა ნაწარმოებისაგან. ერთხელ მაქსიმ გორკის ლევ ტოლსტოისათვის უამბონია იოზობისა. ტოლსტოის უკითხავს, რა მანიჩილზე იყდა შენი პერსონაჟი ბუზრიდანო. გორკის პასუხზე ტოლსტოის უთქვამს — შეუძლებელია მაგ მანიჩილზე მქდომი კაცი ბუზარს გაეთბოთ. ასეა ჩვენი რეცენზენტის საქმეც. რეცენზენტის პირველი შენიშვნა — ერთ კალაპოტში ჩაყვანული თხრობის შესახებ — ასე თავდება: „აბის ნაწარმოებები, რომელნიც შეიძლება არ იყენენ ნაკლისაგან დაზღვეულნი, მაგრამ გრძობენ ენის სინოიერტს, ფრაზის გემოს, სულს რომ ავითრთოლებს“. რაკი სტენდალისა და მერიმეს ნაწარმოებების მათგამს ვკითხულობთ, სადაც დაკარგულია თით ენის, „სინოიერტე“ და დედნისეული „ფრაზის გემო“, უამისოდ რეცენზენტს „პარმის მონასტერი“ და „კარმენი“ სულს არ უთრთოლებს? მე პირადად, როდესაც ქართული პიროზის ოსტატებს ვკითხულობ, მათ შორის დავით კლიდიშელს, „სულს მითრთოლებს“ არა „ენის სინოიერტე“ და „ფრაზის გემო“, არამედ ადამიანის სულის მოძრაობა, ადამიანში არსებობის დანახვის განსაცვიფრებელი უნარი. ცხადია, ენა უნდა იყოს ლექსიკურად მდიდარი, თხრობა ლალი, გამჭვირვალე, ხატვა ზუსტე, მაგრამ ენის ვადეკარბებულე ორნამენტაცია, ლექსიკონის ხელმეწერად თანამედროვე მეტყველებისათვის შეუფერებელი სიტყვებით შევსება ყოველთვის შეერლის გაჭირვების მომასწავებელია და არა დაღონებისა. საქმე ისაა, კითხვის დროს სიტყვის სიმსუესს და სიმჭველეს არ უნდა გრძობდეს, სიტყვა, ფრაზა უმალ უნდა იქცეს სახეზე და ემოციად, როგორც ამას განვიცდით, მაგ., ვაფაფშველას „შვლის წყრის ნაამბობის“ კითხვის დროს. აი ეს მიმანიჩა ჰემარირტ ოსტატობად.

პიროზიკონისათვის უბირველესი ღირსება სწორედ დანახვის უნარი, რადგან რაზომაც ზედაც, ისე ხატაც. როცა რეცენზენტი წერს „ახლა შევეხოთ ნაწარმოების მთავარ გმირებს, როგორ დაბატა ისინი ავტორმაო“, საკითხს არ ენება ხატვის თავისებურებისა და ოსტატობის თვალსაზრისით. ის ლამარკობს, პირველ ყოვლისა, თამარჯლას მისიაზე ნაწარმოებში, მის ადამიანურ და მოქალაქეობრივ ღირსებაზე, მის შემართებაზე; იქვე რეცენზენტი იშველებს მსოფლიო ლიტერატურის მაგალითებს (ქართული ლიტერატურის მაგალითსაც არ იფიწყებს) და ღრმად დარწმუნებული დასძენს „ხომ შეგხედრიათ ცხოვრებაში ადამიანები, რომელთაც მყისიე გაუხსენებიათ ბელიკოვი, ან დონ კხო-

ტი, ანა კარენინა ან კირი, აქსინია, ან ნატალია, ჭაყო, ან ყანა. დიას, — ამ ხასიათის შემქმნელმა მწერლებმა წიგნიერი გმირები გააცხადებინეს ეუღლეს (ხაზი ჩემია, ლ. ა.), მსოფლიოს მომცველი მხედველობით ჩასწვდნენ აღამიანის ბუნების მიუწვდომელ სიღრმეს და ცხოვრების ჭეშმარიტებას“.

რეცენზენტის ამგვარ მტკიცებაში არის „ცოტაოდენი“ აღრევა. ჩვენი აზრით, შეუძლებელია ბუღაიკოვის, დონ კობოტისა და ჭაყოს ერთ სიბრტყეზე მოთავსება. ბუღაიკოვი ტიპია და არა ხასიათი. ის შეიძლება აღმოაჩინოთ ვეღა ფენის, წოდებისა და მოწოდების აღმანიშნა შორის. ხასიათი კი მხოლოდ ერთი ვარკვეული წრის, ფენის, წოდების ფარგლებშია მოქცეული. ამიტომ, ჩვენი აზრით, ანა კარენინა და აქსინია ხასიათებია, მაღამ ბოვარი კი ტიპი. რაც შეეხება დონ კობოტს, ის ტიპზედაც და ხასიათზედაც მაღლა დგას, ის სიმბოლოა, როგორც სამღვთი. ამიტომ შეუძლებელია ისე, როგორც ბუღაიკოვს, მაღამ ბოვარის, ანა კარენინასა და აქსინიას, ცხოვრებაში შეხვდეთ დონ კობოტსა და სამღვთს. ამიტომაც შეუძლებელია დონ კობოტის გვერდით ბუღაიკოვის დაყენება. ჭაყო კი არც ტიპია, არც ხასიათი და მათ უმტრეს არც სიმბოლო. ის სულ სხვა რამ არის, და ახლა რომ ამ საკითხს გამოვედევნოთ, ძალიან შორს წაგვიყვანს.

რაკი ჩემს რომანა მიმოიხილავს, რეცენზენტს სურს ზოგადი ჭეშმარიტება კი თავდაუზირა დაეყენოს. სხვა რა უნდა იფიქროს აკამა, რაკი რეცენზენტი თავს ასე გამოიმეტებს: „რა თქმა უნდა, ისეთ ფართო ნაწარმოებში, როგორიც არის „ახალი პორზონტი“, შედარებით იოლია ხასიათის, მით უფრო მთავარი გმირის, გამოკვეთა, ვიდრე პატარა ნაწარმოებში“. ხომ ვაკვირნებათ, ვინმემ რომ თქვას, ვეერგებულ ასეღა უფრო აღვილია, ვიდრე მთაწმინდაზე. საქმე ისაა, რომ ორივე შემთხვევაში საჭიროა ოსტატობა. ემილ ზოლას ჰქონდა ნიჰის თავისებურებით გაპირობებული, ხასიათის, რომანში ხატვის ოსტატობა, მერიმეს კი ხასიათის, ნოველაში ხატვის ოსტატობა.

თავის ზემოთ აღნიშნულ მოსაზრებიდან გამომდინარე რეცენზენტი კონკრეტულად თამარელს მავალითზე აზრს ასე ავითარებს — „მაგრამ ჩვენი აზრით თამარელს ხასიათი კიდევ ვერ არის სრულყოფილად გამოკვეთილი, ინდივიდუალური, ნაწარმოების სხვა გმირებისაგან მკვეთრად გამოიწეული, ისე, როგორც ეს არის ზოლმე ცხოვრებაში“. სრულყოფილებაზე ლაპარაკი კი ზედმეტია. იმის კი რომელი მავალითით, რის საფუძველზე ასყენის რეცენზენტი, რომ თამარელს საზე ვერ არის სხვა გმირებისაგან მკვეთრად გამოიწეული. რა ვარემოებამ აფიქრებინა რეცენზენტს, რომ მკითხველს თამარელა ვერ გამოურჩევია მეგისა. ასმათისა, ლელასა და სხვა პერსონაჟებისაგან. ჩვენი აზ-

რით, ენეც ერთერთი დაუსაშუთებელი ამბობება რეცენზენტისა.

ს. დემურხანაშვილის აზრით ხომ უფრო იდეალი იყო ისეთ ვრცელ „ნაწარმოებებში“, როგორც „ახალი პორზონტი“ ხასიათის გამოკვეთა, ვიდრე პატარა მოთხრობაში, მაგრამ ავტორმა მაინც ვერ გამოკვეთაო, ე. ი. „ახალი პორზონტის“ ავტორს ეს იოლი საქმეც ვერ დაუძლევიაო. აი ეს ვახლავთ ზედამარზე ქონის ნაჭერით ამოტვირთებული ქაბატისტი რეცენზენტის მოსაზრებისა.

განაგრძობს რა სიტყვას „ეცხოვრებისეულებში“ შესხვას, რეცენზენტი „უკალამოტო“ მსგელობას აქვს მიჰყავს შეუსაბამო დასკვნამდე: „ნუთუ ხელი წლის მანქანზე, როცა შატბას იმედი გადაუწყვდა (სად, როდის ჩანს, რომ ვადაუწყვდა, ლ. ა.), ერთხელ მაინც არ აუჩქროლდა ქალწულის სისხლი, ნუთუ ერთხელ მაინც, თუნდაც წუთიერად არ შეუთართილა ველი მამაკაცის აუტრისის მონატრებამ, ის ხომ მიწიერი აღამიანია“.

აღამიანის „მიწიერების“ განაზღვრის დემურხანაშვილისეული საზომით შეგვიძლია მსოფლიო ლიტერატურაში მაღალ დონეზე დასატყუილად აღიარებული პერსონაჟების განახვრება. ამ კონკრეტულ შემთხვევაში კი, რეცენზენტის ასე მსგელობა, ასეთი კუთხით კვერა, ასეთი დამოკიდებულება თამარელსადმი ერთხელ კიდევ ცხადყოფს იმ ფაქტს, რომ შეუძლებელი იყო რეცენზენტი ჩასწვდომიდა პერსონაჟის ხასიათს, არსს, ნაწარმოების სათანადო მხატვრული ანალიზის ვარკმე. ოთარაანთ ქვირის ვიორგის რომ ექვს შეუყვარდა, როგორ ფიქრობს რეცენზენტი, ილიას გამორჩა იმის აღნიშვნა, ალერსისმონატრებულ ვიორგის სხვა ქალზე ზედად ეჭირა თვალი როცა ექვს შორს იყო? დიდი, ღრმა სიყვარულის ლოგოკა ასეთ რამეს უთუოდ გამოირჩევს. მაგრამ არ გამოირჩევს ამას რეცენზენტის შეხედულება იმელება და სიყვარულზე.

როგორც უკვე ითქვა, თამარელს შატბას დაბრუნების იმედი არ გადასწყვეტია, ენეც რომ არ იყოს, ვანა თამარელა, რავინდ მიწიერი არსებულ არ უნდა გამოვაცხადოთ, ისეთი ნატურაა, ისეა დასატყუილი, რომ ერთი ვეცო უყვარდეს და რაკი ის გვერდით არ ჰყავს, სხვა ვეცებისკენ გაუბროდეს თვალი, ვულში სხვების მოალერსებას ნატრობდეს, მისთვის სულ ერთი იყოს, რომელ მამაკაცსა ჩიებუტებამ? ასსოვს თუ არა რეცენზენტი, რას ეუბნება ლავრტი ოფელიას? — „მმარტო მთავარს რომ გადაუშელოს ქალმა ვულმეკრული, უბიწოვებს თვისას იგი მითაც შეზღალავს“.

ჩვენს ცხოვრებაში რომც არ იყოს სულეტი სისპეტაკის და წინდა სიყვარულის მავალითი, ვალდებუი ვიქნებოდით შეგვიქმნა იგი. საბედნიეროდ ასეთი რამის შეთხვა არ დაგვიკირეებია. მმარტო ნინო ჰავკავაძის მავალით რად

ღირს! მიუხედავად თავისი „მიწიერებისა“, მეუღლის სიყვდილის შემდეგაც ვერ იქცა იგი ბიჭურად. იქნება განა საპართიანი და ლოგიკური, იმ ხასიათისა და რწმენის აღამანი, როგორც ნინო ჭავჭავაძეა, დეპატოთ ვეის აღერსს მონატრებული? არ შეიძლება „მიწიერება“ საბაბით ყველას იმ საზოგადოებაში, რომელიც ჩვენ მოგვწონს. მაღამ ბოვარის ბიოლოგიური და სულეური წყობის ყალიბი ნინო ჭავჭავაძის დამატავს არ გამოადგება და, პირიქით.

თამარელას სახით, ქართველი ხალხის სისხვტაის განსახიერებად არ შეგვეძლო დავგვიხარტა სავეო ყოფაქცევის გოგო. ასეთად დახატული თამარელა უკვე აღარ იქნებოდა ის თამარელა, რომელიც რომანშია. ვაგუბისათვის აღერსს მონატრებულის თვალთ მაცქერალი თამარელას დახატვით შემქმლო ერთ-ორად გამეზარდა ჩემი რომანის მკითხველთა რაოდენობა, მაგრამ არა თამარელას სახის მხატვრული და ესთეტიკური ღირებულება. რეცენზენტი რომ სერიოზულად დაინტერესებულყო, რამ განაპირობა სწორედ ისეთი ხასიათის დახატვა, როგორც თამარელა, ეს გზა, ეს ძიება მიიყვანდა იდეურ ჩანაფიქრამდე, იდეური ჩანაფიქრის ამოხსნა კი ნაწარმოების მათოსამდე. რეცენზენტის მსჯელობით თუ რა გამოდის? რაც არის იმის განუწყვლად უვალუებულოება და სულ სხვა ესთეტიკური და ეთიკური სქემის შემოთავაზება. ამის გაზიარებამ გამოუძღულ მკითხველთან ერთად შეიძლება ისიც უაღრმა წიყვანოს, ვისაც ყურ ნაწარმოები არ წუთიობავს. თუ რეცენზენტი ამ მიზნის ისახება, რა თქმა უნდა, ნაწილობრივ მაინც იგი მიღწეულია.

რეცენზენტი დასკვნის: „ი სწორედ ამ მიზეზით (ეკტორმა რომ მამაკაცის იღერსს მონატრებული თამარელა არ დახატა, ლ. ა.) თამარელას თითქმის უტერს წიყნიდან ცხოვრებაში გადასვლა“. წიყნიდან პერსონაჟის ცხოვრებაში „გადასვლას“ რომ ასეთი რამ შეელოდეს, ბელიოგი როგორ მოასწრებდა ანდრეი ბოლკონსკის ცხოვრებაში გადასვლას?

თამარელაზე მსჯელობას რეცენზენტი შემდეგი შენიშვნით ამთავრებს: „ჩვენ ვერც ვარტყნულად ვუტარებთ კარგად თამარელას. არ ვიცით როგორ იტყვას, რა ფერის ტანსაცმელი შეეწინს, როგორი თვალები აქვს, როგორ დადის. ეს წერილმანები რიღა“.

ამ წერილმანებზე“ რეცენზენტს პასუხი შეეძლო ებოძა მთლიან ნაწარმოებში და არა მუამე ტომში. როცა აღამანის ვარტყნობაში რამეს ხაზს უსვამს მწერალი, თვალის ფერი იქნება თუ ტერფის ზომა, ამას ვარტყველი ფუნქციად უნდა ჰქონდეს ნაწარმოებში. მარტო იმისათვის ჩამოთვლა ვარტყნული ნიშნებისა რომ მკითხველის უზარბლო ცნობისმოყვარეობად დაგამყობლოს, მართლაც, წერილმანებად აქცევს ყველაფერს.

ანა კარენინა, მეუღლის ყურებს მაშინ მიეცა ყურადღება და მაშინ მთეცა ნაწარმოებში დანეწნულება, როდესაც ანა კარენინა, მასში, მთეცა თავისი ზონის ერთგვარი ფიზიკური დასაყრდენი. მანამდე ეს ყურები არ ჩანდა, რადგან არ ჰქონდა მხატვრული ფუნქცია. ლერმონტოვს „ტამანი“ იღწერილი ჰყავს ერთი აღქაჯი გოგონა, რომლის გამოხედვა რამდენჯერმე თავებრეს დახვევს პერორინს. მაგრამ ლერმონტოვი არ ამბობს რა ფერის თვალები ჰქონდა ამ გოგონას, სამაგიეროდ ხაზგასმულად აქვს აღნიშნული ის, რომ გოგონას ჰქონდა ვასაოცრად სწორი ცხვირი, რამაც მოაგონა გოგოვს მინიონი. და თუ არაფერს ამბობს ავტორი ბრმა ბიჭუნის ცხვირზე, რომელიც ასანთიდაც კი ვანათა, იღწერს ბრმა ბიჭის თვალზე —

«Я засветил сериюю спичку и поднес ее к носу мальчика: она озарила два белые глаза. Он был слепой, совершенно слепой от природы».

ენიშეს მიერ დახატული პერსონაჟის მიმართ საყვედურის გამოთქმამდე, ამ საყიხში, მე მგონია, კაცი უნდა ჩააფიქროს, რეცენზენტის ყველა შენიშვნა, საყვედური სულ უფრო და უფრო ცხადყოფს და აშკარას ხდის იმ ფაქტს, რომ მას რომანი შემფასებლის თვალთ არ აქვს წყაიხებული; თორემ ამ შემთხვევაშიაც — რატომ არ არის თამარელა ისე დახატული, როგორც რომანის სხვა პერსონაჟები (თითქმის არც ერთს არ აქვია თვალუებისა და ტანსაცმლის ფერი) უთუოდ დააფიქვებდა და დაფიქრებდა რეცენზენტი. დაფიქრება კი უამეველად მიახვედრებდა, რომ ავტორმა თამარელას ვარტყნულად დახატვისათვის სხვა ხერხი აირჩია. მკითხველი რომანის დასაწყისშივე ტუობილობს, რომ თამარელა ზელოვანის, მოქანდაკის სატრფია. მოქანდაკე, როგორც მოსალოდლეო იყო, თამარელას სახით ჭალერ მიმზიდველობასთან ერთად, უნდა მოეხებლა იმასაც, რომ ის თავისი ვარტყნობით იშვითი გამოსაყანდაცხებული იყო. ჩვენს მიერ თამარელას ვარტყნულად დახატვა სწორედ ამ ლოგიაკის ემორჩილება. თამარელი დახატულია შტრხის — მოქანდაკის თვალთ და ისეა დახატული, როგორც მოქანდაკე ზედავს — არა ფერებს, არამედ ფორმებს. ამისი ერთი მავალითი რომანიდან: „თამარელა აქამდე არა ვარტყნობდა, მაგრამ ნაბირზე რომ ვიდრენდა, სირცხელით დიიწვა. კაბა ისე შემოტყმანოდა ტანზე, შიშველი ვეონებოდათ. შიშველი მკერდი კი როგორც იყო გაწეწილი ნაწინავებით დიიფარა, მაგრამ ქვედაწეწის ვერაფერი მოუხერხა; ისე ლალამებდა სველი კაბა, ისე მკაფიოდ ახენდა მისი სისველი ნაყეფებს, ძალუენებურად იქეცავდა ყურადღებას“ (ტომი 1, გვ. 44).

რეცენზენტი იმასაც ვისაყვედურებს, არ იციო, თამარელას რა უხდებოდა. რომანში კი სწერია — მე რომ შენს დაგილას ვყოფილიყავი, აქამდე ჩაიციეამდი ამ სპეცსამოსს! რატომღაც

მეგონა, მარტო აბრეშუმის კაბა გიხდებოდა“ (ტ. 1. გვ. 246). — როგორ მოგწონთ, უხდებოდა? — თავმოწონედ იყოთა ვუწერამ, თანხმობის ნიშნად ყველა ერთხმად ახმაურდა, — პატარაძალია, ქვესწყელის პატარაძალი“ (ტ. 1. გვ. 247). „თამარელა ხორციელ ფერისა ვაგდა ბატონის თეთრ, ქათქათა ნაოქებშემოწყობილ კაბასი“ (ტ. 1. გვ. 436). ბატონის თეთრ, ქათქათა კაბითაც მოქანდაცე თამარელა შეიძლება წარმოუდგეს თეთრ მარმარილოში გამოკვეთილივით. მართალია, ეგვიპტელები თავიანთ ქანდაკებებს ნაკეთების და ტანსაცმელის შესაბამისი ფერებით მუშავებდნენ, მაგრამ ეს არ გამოარჩევდა თვით მასალის ფერში ნაწარმოების დატოვების შემთხვევებსაც. ეს იყო ფარაონების ეპოქაში. შემდეგ საუბრეებში კი ურაცყოფილ იქნა ქანდაკების ამგვარი შედეგების პრაქტიკა, ბერძნული და რომაული სკულპტურისათვის ასეთი რამ უცხოა. როცა ავტორს სპიროდ მაინცა გარკვეული მოსახრებთი, არც თვალუბის, არც თვის, არც ტანსაცმლის ფერი არ ავიწყდება არა თუ პირველი, თვით მეორეხარისხოვანი პერსონაჟის ხატვის დროსაც. არც ის არის დავიწყებული, როგორ დადის თამარელა; და ეს ყველაფერი წერია შავით თეთრზე. რეცენზენტი წერს — „საინტერესო პიროვნებაა ნაწარმოების მეორე გმირი შატბია, თამარელას შეყვარებული, მაგრამ მის ირველივით იგივე უნდა ითქვას, რაც თამარელაზევერც შატბიას ხასიათია მკვეთრად გამოჩენილი სხვა გმირებისაგან“. წინააღმდეგ რეცენზენტის მტკიცებისა, ზეენ ხაზგამოთვლილად აღნიშნული ის, რითაც შატბია სხვებისაგან განსხვავდებოდა: „კაჟო ზიზზიანის კოჟაყშირითი ბრიგანდის წყურბში, რომლებიც ახლა ერთად მიეშურებოდნენ სალაშფსაყენ, მარტო ერთი მიიბაჩებდა მდუმარედ. შტოლიდან სალაშფმდე ამხანაგების ოხუნჯობაზე მას ხმაძალია ერთხელაც არ გაუცოტია, ღმიღში ბაგის კუთხე ოღანე თუ შეუტოვდებოდა ხოლმე. შესამჩნევი სიღიწე და ლაპარაკის დროს აუღლებებელი კილო, ყოველი სიტყვის თითქმის ჩურჩულით, მაგრამ ბეჭითად და მკაფიოდ გამოთქმა საგრძნობლად არჩევდა ამხანაგებისაგან, რომლებიც ხმაძალია ლაპარაკა და სიცილს იყვენენ ზვეულის. (ტ. 1, გვ. 19).

სხვებისაგან შატბიას გამოჩნევაზე სიტყვას აღარ გვაგვარებებთ, რადგან ამის დამუშავებელი უამრავი მავალითის პოვნა შეიძლება რომაინში.

არანაკლებ მნიშვნელოვანია რეცენზენტის მომდევნო შენიშვნა: „ლაპარაკობენ სხვები, მხოლოდ თვითონ შატბია მეტად პასიურია. როგორღაც უღიშდამოა. როცა ის ლაპარაკობს, თითქოს არ იგრძნობა, რომ ეს შატბიას, მხოლოდ შატბიას ლაპარაკი და მოქმედებაა. ერთნაირ ყალიბშია ჩამყდარი შატბია მაშინაც, როცა სუფრასაყა, მაშინაც როცა გამოთენახეა და, მა-

შინაც როცა თავის კარმიდამოს უახლოვდება“. ამ ბრალდებების გასაბათილებლად, ალბათ, ნახევარი რომანის „ვალმოწერს კრწმენშდებშიდა. როგორ ფიქრობს რეცენზენტი? წყვეტს მხატვრობის შემოხვევაში მწერლების მიერ დახატული პერსონაჟების შეტყველება ისე განსხვავდება ერთმანეთისაგან, როგორც ილიასა და მობევისა „შეხვედრის წერილებში“? ან ასეთი რამ ყველაზე აუცილებელია და საჭიროა? დღისათვის ცოტა მოქმედებელი ხომ არ არის რაღაც ეარგონისა და კუთხური მეტყველების ელემენტებით პერსონაჟების ერთმანეთისაგან განსხვავების პრაქტიკა. რომანში ხაზგამოთვლილ მაქვს შატბიას ხასიათის თვისებებიცა — სიღიწე, სიტყვაძუნწობა. ეს კი არაკიბის შემთხვევაში არ აღნიშნავს პასიურობას, როგორც რეცენზენტი ჰგონია. ძნელია იმ აღმართის პასიურობაში და არწმუნოს მეთხველი რეცენზენტი, ვინც წყველიწობის დროს ახვარებულ მდინარეს თავგანწირულად გამოტყუებს განსაჯელში ჩაეარდნილ აღმართებს; ვინც სახაფხულ არდაღებების დროს შატბი მუშაობს; შატბი მუშაობას კი მავარი კუთხების ვარდა, მავარი ნერვებით სჭირდება; ვინც გაწვევამდე მოხალისედ მიღია ომში; ვინც ხუთჯერ დაჭრილა ბრძოლებში; ვინც ტყვედ ჩაეარდნილ სულგოდ არ დაეშვია. ან მაშინ რატომ არის უღიშდამო და პასიური შატბია, როდესაც ომიდან დაბრუნებული სამხატვრო გალერეაში გამოთენას თვალთვრებს: „შატბია დიდი გულმოდგინებით განავრძობდა გამოთენაზე გამოტანილი სკულპტურული ნაწარმოებების დათვალიერებას. მისი ყურადღება მიიქცია მღაიროელთა ოთხმა პორტრეტმა“. როდის იყო „დიდი გულმოდგინება“ პასიურობის გამოშხატველი ცნება? მისი დამატებითი ფიქრი ნამუშევრების თვალთვრებისას სწორედ აქტიური დამოკიდებულება და არა პასიური. თუ შატბია თავიდანვე აქტიური ნატურადაა დახატული, გარკვეულ მომენტებში კი პასიურად გვეჩვენება, ან ნამდვილად ასეთია, ამასაც ხომ აქვს ალბათ რაღაც აზრი და მნიშვნელობა. თვალუბის ფერის არ იყოს, აქაც მეტი დათქმება იყო საჭირო რეცენზენტის მხრივ. ის შენიშვნა კი: „შატბი იყო სავსე, რად მყოფდა მისი (შატბიას ლ. ა.) დაღუპვის ცნობა?“ გულმბრყვილოდ ვაისმის.

და აი, ბოლოს ნიკო არაბიძის „განკითხვა“ ჟერიც დადგა რეცენზიაში: „ნიკო, ეს უანგარო, პატიოსანი მუშაეი მეუღლეს უმალავს ერთადერთი შეილის დაღუპვის ამბავს. ეს ამბავი ცოტა დაუჭერებელია. ნიკოს ერთადერთი შეილზე ჭვირფასი აღარავინ ეგულებოდა ქვეყანაზე და იგი აღარც თავისთავს, აღარც ცოლს არ ვაუწევდა ანგარიშს“. გვეუბნება რეცენზენტი. ანგარიშს უთუოდ ვაუწევდა ნიკო არაბიძისთან ხასიათისა და ნებისყოფის პატარონი, მაგრამ არ ვაუწევდა ეგონისტი; რატომ ფიქრობს რეცენ-

ზენტი, რომ თუ ერთადერთი შეიღვივთ არა, შეიღვივებ შეიღვივებ შეიღვივებ შეიღვივებ იყო ნიკოპოლის მისი ცხოვრების მეგობარი, მისი ქონისა და ღმრისი გამწვანებელი მუდმივ — ასპათი. დღესაც რამდენს შეხედებით, რომ აქამდე უმაღლეს ცოლს შეიღვივებ დაღუპვის ამბავს და ეს მათგან უფრო მეტ სულიერ ძალას, ნებისყოფის სიმტკიცეს მოითხოვს, ვიდრე ვამხელა, ლოდვით დარდის გვერდზე გადაგორება. თუ რატომ არ ამხელს თავის დარდს ნიკო, ეს ჩანს არა მარტო ხიდაშელთან კამათში ამ საკითხზე.

რეცენზენტი განაგრძობს მსჯელობას დარდის გამწვანის თაობაზე და ბოლოს დასკვნის: „არ შეიძლება მარტო როცა დარჩება არ მისცეს გზა მოგვებულ სედას (ნიკომ, ლ. ა.), არ შეიძლება შეიღვივებ ტანსაცმლის, ან მისი რაიმე ნივთის დანახვაზე გულში მანც არ იბღვავოს“. რეცენზენტი უნდა ვესაუფედროთ, რომ ზოგი რამ მას აქაც ვამოხრა; თუ მას ახსოვს, ფორტალიონის ცოლს როგორც იქნა დასტყუა ნიკომ შავი უწყება. „სედას ცოლს გაუცვირდა, რა ვეყავური თანშეყავებით ვადაიციხა ნიკომ შეიღვივებ დაღუპვის ცნობა, მაგრამ როცა არაბიძე გამოიშველიდა ფორტალიონის ცოლს და კიბზე წაიღო, ქუდი კი აღარ დაიხურა, სახეზე ათვარა. მისი ამცვივებული მხრების და ბეჭების მოძრაობაზე სედას ცოლი უშალ მიხვდა, როგორის გულამოცქნით და უხმოდ სტიროდა ეს ამოღწეა კაცი“ (ტ. III, გვ. 35). როგორ ფიქრობს რეცენზენტი „გულში ბღავის“ თუ არა ნიკო არაბიძე? შეიძლება რეცენზენტს ვსაუფედრობინა ჩვენთვის — მართალია, ავტორს ეს ამბავი არ დაეიწყებია, მაგრამ ერთხელ „დაბღვავება“ საჭიროის არ არისო. რაც ვაქვს იმაზე დღეს, შემდეგ ვი ვსაუფედრობებს, არა ვაქვს. მე პირადად ვერ მიხვდი მხატვრული ანალიზის ამგვარ ლოგიკას რა სარჩელი უდევს. რეცენზენტს აქვე ისიც უნდა მოეახსენოთ, რომ არც დაღუპული შინაურის ტანსაცმლის დანახვაზე „დაბღვავების“ საჭიროებაა რომანში დაბღვავებული: „ცარიელ კარადაში მხოლოდ ერთი კაბა ეყდა. შეტლიამ ფრთხილად ჩამოხსნა იგი საფადიდან და მკლავზე სულიერებით გადააწვიონა. ნიკო შორიხალს იდგა. მამაც, შეიღვივებ ძალიან ცდილობდნენ თავი როგორმე შეეკავებინათ, მაგრამ ახლა წელანდღზე უფრო ატირდნენ“ (ტ. III, გვ. 402). ეს ამონაწერები ზედმეტად ხომ არ გვარწმუნებენ, რომ რომანი არა მარტო შეიღვივების თვალთ, არამედ უფრო დაღუპვის თვის არ არის წაკითხული.

თავის „მკაფიო“ მსჯელობას რეცენზენტი ერთი შენიშვნით კიდევ ამღიდრებს: „ერთი რამ მკაფიოდ შენიშნება. სხვათაშორის, რომანის გმირებს მტრულად თითქოს გული არაფერზე მოსდით, არა ბრახლებიან, არაფერზე ღელავენ, არა აქვთ შეგმარება, მრისხანება“.

ვინ დაიჭერებს, რომ ამ შენიშვნის ავტორს წაკითხული აქვს ნაწარმოები. როგორ, გველ სხვა შემთხვევას რომ თავი დაეანერხოს, თამარელას კაცი შემოაკვდა, მაშინ სხვა მსჯელები, განრისხებული და გაბრაზებული იყო, თუ მზიარული? რეცენზენტი რომ შენიშნავს „მეტწილად“, მეტწილად და უმოზოოდ რატომ უნდა ბრახლებოდნენ, შე ისინი ნერვასტენით დაეაღუებოდნენ ხომ არ დაშიბავს, რომ ასეთი რამ გამემართლებინა.

კიდევ ერთი ორი კრიტიკული შენიშვნა და რეცენზენტს მოულოდნელად ეუფლება აღტაცების გრძობა:

„როგორ შეიძლება დაგვიწყდეთ ბარდლას დახრეტის სენა აი აქ გაბრაწყინა შეურლის ნიშმა. აქ გვაგრძობინა მხატვრული სიტყვის ძალა და გულის თრთოლვა“.

„რა ბრწყინავაღუდ, რა ღიღი ღირიზმითა და სვედით არის დაწერილი ეს ადგილი“.

„ბოლოს რა მართლად და რა ოსტატურად არის აღწერილი ბარდლას სიყვარული“.

აი, ეს მშვიდი, ერთ კალამტში ჩაყენებული თხრობა არსად არ შეიცვლებაო. „გვაინი შემოგვომის მხესავით იგი არც თუ გაქვუნებს. არც თუ ვაკეობსო“. ის ეპიზოდები ხომ, რომელთაც რეცენზენტისთვის ვანუდღვივებინა „მხატვრული სიტყვას ძალა და გულის თრთოლვა“, არ გამოირჩევა სხვა ეპიზოდებისაგან არც „ენის სინოციერით“, არც „ფრახის გემოთი“. არ გამოირჩევა არც ლექსიერის შემადგენლობით, არც თხრობის ენისა და დინამიკის შეცვლით. მამ რა მოხდა, რამ ანუთუა ველი რეცენზენტს ანუ მოულოდნელად? რამ და... არ შეიძლება ცელაფერი, სათვის შევი სათვალთ ცქერა; რეცენზენტმა ცერთი-ორი ეპიზოდი უსათვალოდ წაკითხა. წაკითხა იმის იმედით, რომ ქების და ღიზ ვერ დაარღვევდა იმ წონაწრობას, რომელიც სურდა დაემყარებია უსათვალო კრიტიკული შენიშვნებით. „წონასწორობის“ ქვეტექსტი კი არც ისე მწელი ამოსახსნელია. მისი ვასაღებია რეცენზიაში ზთუყერ ხახვასმით გამეორებული „ოცი წელი“. უთვალავი პირველხარისხოვანი ნაკლი და ორიოდ მეორეხარისხოვანი ღირსება — ამ ვამი ოცი წლის ნღვაწინა რეცენზენტის „გამაანგარიშებით“.

რეცენზენტი დადებითად „შერაცხული“ ორიოდ ეპიზოდისა და ორიოდ ეპიზოდური პერსონაჟის ჩამოთვლის შემდეგ შენიშნავს: „რა თქმა უნდა, კიდევ შეიძლება კარგი ადგილები მოყვანა, უფრო დეტალურად განხილვა მთელი წიგნისა, მაგრამ ეს ძალზე შორს წავიყვანდა“. თუ რეცენზენტს არ შეეშინო კრიტიკული შენიშვნების მიმართულებით ასე შორს წასვლისა, რატომ იღქირა, რომ წიგნის დეტალურად განხილვა უფრო შორს წაიყვანდა. საკითხავია, ვინ ზღუდავდა, რეცენზია ორჯერ მეტი მოცულობისაე რომ ყოფილიყო. ყო

ველი მხატვრული ნაწარმოები ხომ, უპირველეს ყოვლისა, იმითაა მნიშვნელოვანი, თუ მასში რამე საყურადღებო და დადებითია, თუ რაიმე ახალს გვეუბნება, და არა იმით, თუ ის მხოლოდ შეცდომების გროვაა.

რეცენზიის დასასრულს ს. დემურხანაშვილი გვაფრთხილებს, რომ „საგანგებოდ უნდა შევჩერდეთ ნაწარმოების ბოლოზე“. ჩვენ ვიტყოდით, რომ ეს არის არა „ბოლო“, როგორც რეცენზენტი ფიქრობს, არამედ ნაწარმოების თავი და ბოლო. შეიძლება ბევრი ჩაახსი უფლება სქონდეს მწერლს, მაგრამ მას არა აქვს უფლება უღალატოს სინამდვილეს, სიმართლეს, თუ ის თავს რუალისტად თვლის, ამ ცნების ღრმა მნიშვნელობით. მოაცილეთ ეს „ბოლო“ „ახალ პორჩონტს“, შეცვალეთ იგი (როგორც დემურხანაშვილს სურს) დასასრულის სხვა ვარიანტით და მთლიანად გამოეცლება ნაწარმოებს ის პათოსი, ის შინაარსი, რომელიც ახლა აქვს. გამოეცლება თუ არა „ანა კარენინას“ თავისი პათოსი და იდეური დასაყრდენი, მტარებლის ქვეშ მისი ჩაჯარბა რომ შეეცვალოთ ან კარენინასა და ვრონსკის ქორწილით. ამ რადღადარჩებოდა იმ „ჰამლეტისაგან“, როგორადიც ისაა ცნობილი, შექსპირს რომ ჰამლეტი და კლავდიუსი შევრიგებინა, მათ ერთმანეთი გადაეკონათ. არ შეიძლება არ გაგახსენდეს კლავდიუსის ნათქვამი — სამხედრო მეცნიერება ქიმიურ ნაერთს ვაჭვ, შეცვალეთ ერთი ელემენტი და გოგირდის მაგიერ წყალს მიიღებთ. ასეა მხატვრული ნაწარმოების საქმეც. ს. დემურხანაშვილიც სწორედ ამას მიჩივებს — „გოგირდი“ — „წყალად“ ვაქციო. სხვა დასკვნამდე არც შეიძლება მივყავან რეცენზენტი მხატვრული ანალიზის შემცველ უსაფრთხო მსჯელობას.

გველის მიერ მატბაას დაჯესლვას და ამასთან დაკავშირებით თამარელას დაღუპვას რეცენზენტი თვლის ხელოვნურად შეთხზულ ამბად, „მკითხველის ნერვებზე გაყვეთილი ზერხით თამაშად“. შესაძლებელი მაინცია, რომ ქვეწარმავალი ნაწარმოებში სიმბოლიკაა, მაგრამ ასკენის — „ამ სიმბოლიკით მწერალმა საქმე ხომ არ გაიიოლა? ხომ არ შეიძლება დასასრულის უფრო კარგი ვარიანტის გამოჩნება?“ თვითონ უროზნიკოსს ს. დემურხანაშვილს ეპატება ასეთი კითხვანობა? „დასასრული“ ნაწარმოების მთლიანი კონცეფციიდან უნდა გამოიღინარეობდეს, თუ ჩვენი ნებასურვილით უმარავი ვარიანტიდან ერთის ამორჩევას გზით წყდებოდეს? ასე ვერც დაიწერება და ვერც შეფასდება ნაწარმოები. თუ ვინმე ამ წესს მისდევს, ის ხელოვანია და არა ხელოვანი, რაბან რეცენზენტისათვის იდეური ჩინაფიქრის ამოხსნა ვაჭირდა, ის აღარ უნდა გამოიღებოდა „ბოლოს“

საკითხს, დაეტოვებინა იგი ღიაც, როგორც დატოვა მთელი რიგი უმნიშვნელოვანესი უცხოელები.

უნივერსიტეტი

ეს გველი მანც საგანგებოდ გამოწერილის ჰგავს, რომელმაც თითქმის ვასაჭირიდან უნდა გიხსნას“. გაკვირვებით შენიშნავს რეცენზენტი. გველი იქით იყოს და, მე უსათუოდ „გამოეწერადი“ ს. დემურხანაშვილს „ახალი პორჩონტის“ ხელახლა წაკითხვას თავიდან ბოლომდე, უფრო დინჯად გულდასმით, რაც ნამდვილად იხსნიდა მას იმ ვასაჭირისაგან, რაშიც ის ამერება აღმოჩნდა.

ისე კი უნდა ითქვას (რაშიაც, აღბათ, ს. დემურხანაშვილიც დაარწმუნებულია), ნაწარმოების შეფასება, სერიოზული ანალიზი რომ იოლი საქმე იყოს, კრიტიკოსების ნახევარი მანც ვისწევდა ბელისსის მაგიერობას. რაი ბელისსი ვახხენეთ, ისიც უნდა ვთქვათ, რუსმა ხალხმა, მკითხველმა იმთავითვე შეიყვარა და დაეფასა პუშკინის შემოქმედება, მაგრამ ღირსეულად შეფასა იგი მხოლოდ ბელისსიმ. განუზომლად დიდია ამ აღმანიის — შეფასებლის როლი და მნიშვნელობა, როგორც მწერლობის განვითარების, ისე ერთი სულიერი ცხოვრების საქმეში. მკითხველთა აბსოლუტური უმრავლესობა მას თითქმის „ბრმად“ ენდობა, იზიარებს მის შეხედულებას. შეხედულების გაზიარება კი ნიშნავს ამ შეხედულებით ხელმძღვანელობას. რაი ეს ასეა, ადვილი წარმოსადგენია, რა სარგებლობის მოტანა შეუძლია ხალხისათვის, თუ შემფასებელი არ ცდება, და რა ზიანის მოტანა შეუძლია, თუ შემფასებელი ცდება (მით უმეტეს შეგნებულად). ეს უკანასკნელი გარემოება დღევანდელი ქართული მწერლობისათვის უცხო ხილი არ არის.

ყოველივე ზემოთ თქმული არც იმას ნიშნავს, რომ კრიტიკას ვერ ვითმენენ, არც იმას, რომ ჩვენი ნაწარმოები უნაკლო მიგვაჩინა. პირადად ჩვენ, არ გვიფიქრია ოდესმე, არც ეფიქრობთ, და ღმერთმა მომავალშიც ნუ გვაფიქრებინოს, რომ უნაკლო ნაწარმოების აეტორი გახლავართ. თუ შევსიც სქინია „ლაქების“, ჩვენ რას ვადავტურებოდით ამ „ლაქების“, საქმე ისაა, „ლაქების“ დანახვის სპეციალისტმა ის მხოლოდ იქ უნდა დაინახოს, სადაც არის და არა იქ, სადაც არ არის. და თუ მანც „ხედავს“ სადაც არ არის, მაშინ რაღა სპეციალისტია.

ჩვენს პასუხს არც განაწეუნებული და, მით უმეტეს, არც საწყენად ვწერთ. თუ რეცენზენტი გულწრფელად ედილობს, როგორც ირწმუნება, დაგვეზაროს თავისი კრიტიკული შენიშვნებით, რა უფლება ვაქვს ასევე გულწრფელად არ დავეზაროთ მას მხატვრული შემოქმედების ზოგიერთი საკითხის გაკვეთაში .

მხატვრული ლიტერატურა და პედაგოგია

დღეს, ისე როგორც არასდროს, საჭიროა და-
მუშავდეს პრობლემები ადამიანობის, ადამი-
ანის მორალური ყოფიერებას, აზრისა და მნი-
შვნელობის შესახებ...

ამ რთულ ფსიქოლოგიურ პრობლემათა ძი-
ებაში წამყვანი როლი ენიჭება მხატვრულ ლი-
ტერატურას; ამ გზით კვლევისას შემოქმედე-
ბითი საყიფოს რაც უფრო მოწვევითაა იქნება
პრაგმატიზმს თუ უტილიტარზმს, მით უფრო
ამდღევანეა ცოდნა ადამიანის სულიერი სამყა-
როს შესახებ და განბანდილ-გაწმენდილი იქნება
მწიფიერი უკვანობისაგან.

მსმენია, მე-20 საუკუნე მეცნიერებისა და
ტექნიკის პერიოდი, და არა პოეზიისაო. სწო-
რედ ამიტომ მე-20 საუკუნეში განსაკუთრებუ-
ლად საჭიროა განვითარდეს მეცნიერებისა თუ
მხატვრული შემოქმედების ყოველი დარგი,
რათა ჩვენი წარმოდგენები ადამიანის შინაგანი
ანუ სუბიექტური სამყაროს შესახებ არ ჩამო-
რჩებოდეს თანამედროვე პოზიტორი ცოდნის
დონეს.

როგორც ცნობილია, ფსიქოლოგია ურთულესი
აპარატია: მაგრამ აქ ვითარება უფრო რთუ-
ლდება იმ ვარაუდების გამო, რომ დღეს ადამი-
ანთა განვითარებაში უხვევლად სოცია-
ლურ-ფსიქოლოგიურ კატაკლიზმებს, რაც, თა-
ვის მხრით განსაკუთრებულად ართულებს ისე-
დაც უმძიმესი პრობლემის წვდომას.

კიდევ ერთი მომენტი უნდა იყოს მიღებული
მხედველობაში: პოზიტორი მეცნიერების, და
პირველ რიგში, ფიზიკისა, ქიმიისა და ბიო-
ლოგიის ყოველი უზნის განვითარებამ, წინ
სულამ, მიღწევებმა დაბადა თუ წარმოშვა აზ-
რი სულიერი პროცესების მექანიზმებისა და
შინაარსის დაძლევის შესახებ. ამის გამო დღეს,
ისე როგორც არასდროს, დიდა საფრთხე იმის
სა რომ ადამიანის სულიერი ცხოვრების ურთუ-
ლესი გამოვლინებანი შეიძლება დაყვანილი

იყოს ფიზიკურ-ქიმიურ პროცესებამდე და მო-
ხდეს მათი მოდელის შექმნა კიბერნეტიკულ
მანქანათა მსგავსად, ან ამ რთულ ფსიქიკურ მო-
ვლენათა ფორმულირება მათემატიკურ კანონზო-
მიერებათა ფარგლებში.

მათელი ჩემი პასუხისმგებლობით უნდა გან-
ვაცხადო, რომ პრობლემა ვაცილებით რთული
აღმოჩნდა და სადღესოდ საყოფი ტვირისა და
ფსიქიკის ურთიერთობისა და კავშირების შესა-
ხებ რთულია ისე, როგორც არასდროს. ეს
ასეც უნდა იყოს, ვინაიდან ასეთია მეცნიერე-
ბის ბუნება: რაც უფრო მეტი მიღწევები
გვაქვს პრობლემის დაძლევაში, მით უფრო მე-
ტი და რთული საყოფი იჭრება ჩვეს წინ
შემოქმედებითი ძიებისათვის.

რაც ეხება ადამიანის ცოდნის მარაგს ანუ
გონებრივ-ინტელექტუალურ ფუნქციებს, შესა-
ძლოა იგი გახდეს კიბერნეტიკულ-მათემატი-
კური მწკრივების საგანი. მაგრამ ადამიანის
უფრო რთული სულიერი სამყარო, და პირველ
რიგში, ადამიანის პიროვნების ფსიქოლოგიური
შინაარსი ყოველად შეუძლებელია დაყვანილი იქ-
ნას გულუბრყვილო, მარტივ საბუნებისმეტყვე-
ლო ხასიათის პროცესებამდე. პიროვნება ეს
არის ადამიანის თავის ტვინის ყველაზე უმოდ-
ლესი, უნატიფესი და ურთულესი ქვალიტეტი-
სპეციფიკური თვისება, რომლის განვითარება
და სრულყოფა აპარეკლია ადამიანის ყოფიერე-
ბის მთელი ხანგრძლივი ისტორიისა.

უპეველად დიდა ე. წ. ფსიქო-ფიზიოლო-
გიური ფსიქოლოგიისა და მასთან ერთად თანა-
მედროვე ნოთფსიქოლოგიისა და პრიმატოლო-
გიის მიღწევები, მაგრამ პიროვნულ ქვალიტე-
ტის კვლევა ეიფრო ინსტრუმენტალური გზით
შეუძლებელი, უპერსპექტივო და უპეველად
მექანიზტორია.

სრულიად სწორია ჩვენი დროის ერთ-ერთი
დიდი ფსიქოლოგისა და ფსიქოპათოლოგის ა-

რი, რომ ერთდღეს სულიერი პროცესების გაგებაში ათასი ექსპერიმენტული ლაბორატორია ვერ შეძლებს იმას, რააც მოგვეცემს რომელიმე დაინტერესებულ მხარეში ნაწარმოებში.

ადამიანის სულის სიფთაობა, მის მორალურ შინაარსზე, თუ ნათელ სინდისზე უჭევლეს დროიდანვე წარმოებდა ძიება. ჭერ კიდევ სოკრატეს ეთიკა, უფრო ადრეული ბაბილონი მასალები და, ცხადია, ამაზედ კიდევ უადრესი ფაქტობრივი მასალები მოგვეპოვება ადამიანის ევლუტურის სიმდიდრის შესახებ, როდესაც შემოქმედებითი ძიების ცენტრალურ პრობლემას წარმოადგენს სინდის-მორალი.

დღეს სინდისის ანუ მორალის საკითხი ცალკე შემოქმედებითი ძიების საგანია — დეონტოლოგიის სახელწოდებით, იგი დიდ ინტერესს იწვევს როგორც ჩვენში, ისე ჩვენი ქვეყნის ფარგლებს გარეთ.

დეონტოლოგიურ პრობლემათა საჭიროება, ინტერესი და აზრი. უკეთ რომ ვთქვათ, დეონტოლოგიური ფსიქოპროფილაქტიკის საჭიროება დღეს განსაკუთრებულად მნიშვნელოვანია ზღვდა ორი ვარაუდობა: ვაშო: ერთი ვარაუდობა ვახლავთ ის, რომ სულიერი პროცესების შექანისტერი კვლევა ლაშობს თითქოს დაბრჯუნოს და განდევნოს ადამიანის ვეულაზე სექციფიკური თვისებანი; მეორე ვარაუდობა კი არის ის, რომ ჩვენს პერიოდში ორი დიდი მსოფლიო ომის შედეგად მოხდა ენოდენ დიდი სოციალურ-ფსიქოლოგიური კატაკლიზმები, რომ ადვილი აქვს პიროვნული კატეგორიების ზელახალ შეფასებას ადამიანის მნიშვნელობისა და დანიშნულების შესახებ.

დღეს, ისე როგორც არასდროს, ადამიანის პიროვნების დონეზე ადვილი აქვს მოულოდნელ და უჩვეულო ფსიქიკურ გამოვლინებათა შეკახებებს, ე. წ. ანტიომურ განცდებს და ანტიომური ხასიათის რეაქციებს, რაც ართულეს ფსიქიკური პროცესების მეცნიერულ კვლევას და საჭიროა განსაკუთრებული ღრმა წვდომა პრობლემის დაძლევისათვის.

სეუდა და სიხარული, ჭმუნვა და აღფრთოვანება, დარდი და დღესასწაული, სიბრძნით აღტაცება და შემწყნარებლობა უმცირესისადმი, სიმართლე და სიყალბე, სიყვარული და საბედული, სულგაძლეობა მშვიდობიანობის დროს და უღმობუღობა ბრძოლაში, სანაქებო წარსულისადმი პატივისცემა და სიბხლის პერსპექტივულობა, ძლიერება და სისუსტე, სიღამაზე და უფვაღაობა, სიმდიდრე და სიღარიბე, ანარქია და წესრიგი, სიხარმაყე და მუყაითობა და სხვა ანტიომური ფსიქოლოგიური განცდები შეადგენენ პიროვნების ფსიქოლოგიის ანუ პერსონოლოგიის ძიების საგანს.

შოლოდ პიროვნების დონეზე შეიძლება გავიკოთ და ერთგვარი ფსიქოლოგიური ანალიზი გავუქოთთ კლასიკურ ცნებას არეთოს შეახებ.

აქ შედეგულობაში მაქვს შემდეგი კატეგორიები: სიმხნევე, ღირსება, სრულყოფა, მამაცობა, გულაღობა, სიქველე, სიხარული, მშვიდობა და აქთილმობილება. ასევე პიროვნების დონეზე უნდა განხილული იქოს უარყოფითი გამოვლენებანი ადამიანის მხრივ, როდესაც იგი კარგავს წარმოდგენას სინდისზე მოვალეობაზე. მორალურად შიშვლდება, ავიწყდება, რომ იგი ცხოვრობს საზოგადოებაში და მხოლოდ თავის კეთილდღეობაზე ფიქრობს. ხსენებულ უგვანო ადამიანთა მიწრაფებას განვიხილოთ როგორც გარკვეულ ფსიქოლოგიურ ვითარებას, რააც ვუწოდებ ლტოლვას მოხვეჭისადმი, ანუ მოხვეჭის ამოც, „თავისებურ ფსიქოზს“.

ამრიგად, პერსონოლოგიურ ძიებას დღეს განსაკუთრებული შემოქმედებითი ინტერესი, მინანი, აზრი და დანიშნულება აქვს.

სიამაყის გრძნობით უნდა აღვნიშნო, რომ აქადმიკოსმა დიმიტრი უხნაქემ, ჭერ კიდევ ორმოცი წლის წინათ საქართველოში საფუძველი ჩაუყარა პიროვნების ფსიქოლოგიას.

უხნაძის მიერ შექმნილმა სკოლამ მსოფლიო აღიარება მპოვა და საქართველოში პიროვნების ფსიქოლოგიის პრობლემებზე მეტად დანიშნული შემოქმედებითი მუშაობა წარმოებს.

შოელი რიგი წლების მანძილზე პირადად მე, და ჩემთან ერთად ფსიქიატრთა კოლექტივი დანტერესებულ ვახლავთ პერსონოლოგიური, ადამიანის ნორმალურ და პათოლოგიურ ფსიქიკურ პროცესებთან დაკავშირებული პრობლემებით.

შემოქმედებითი კვლევის დროს ჩვენ დაკრწმუნდით, რომ მეტად სასარგებლო და საჭიროა გამოიყენებულ იქნას ის ფსიქოლოგიური მასალა, რომელსაც ვხვდებით მხატვრულ ლიტერატურაში.

როგორც ცნობილია, არსებობს მეტად მდობარი ლიტერატურული პრობლემიკა, რომელიც იხილავს და ანალიზს უყუთებს ცნობილ ლიტერატურულ ნაწარმოებებს, ახდენს მხატვრულ ვშირთა ფსიქოლოგიურ ანალიზს. დღემდე ხსენებულ სიმბიოზს — ფსიქოლოგიისა თუ ფსიქოპათოლოგიის, ერთი მხრივ, და მეორე მხრივ, მხატვრულ ლიტერატურას შორის აქვს უფრო ზოგადი, ფსიქოლოგიურ-ლიტერატურული ანტერესი.

ჩვენს განკარგულებაში არსებული მასალა ვეჩვენებს, რომ მხატვრული ლიტერატურა შეიძლება გამოიყენებულ იქნას პიროვნებას ფსიქოლოგიის პრობლემების გასამუქებლად და როგორც ფაქტობრივი დაკვირვებანი პოტიკურ მეცნიერულ კვლევა-ძიებაში. ამით ახლებურად ისმება საკითხი თუ პრობლემა — მხატვრული ლიტერატურისა და ფსიქოლოგიო-ფსიქოპათოლოგიის ურთიერთ შემოქმედებითი სიმბიოზის შესახებ. ამით აიხსნება აგრეთვე, და

შემოქმედებით გამართლებას პოეზიას ჩვენი ინტერესი მხატვრული ლიტერატურისადმი.

მხატვრული ლიტერატურა გვაძლევს საშუალებას უფრო ღრმად ჩაეწვდეთ ადამიანის სულიერ სამყაროს და გავერკვეთ მის ურთულეს განცდათა დუღილში.

შეცნიერებისა და მხატვრული ლიტერატურის აღნიშნული კავშირი საკუთრა განსაკუთრებით დღეს, როდესაც გააზრებული უნდა იქნას ურთულესი პრობლემები ადამიანის არსებობის ანუ ეგზისტენციის შესახებ; როდესაც უნდა გვახსოვდეს, რომ ადამიანი უნდა ფასდებოდეს არა იმით, თუ რამდენს იღებს იგი საზოგადოებრივ არამედ იმით, თუ რამდენს აძლევს იგი საზოგადოებას; როდესაც უნდა დამტკიცდეს, რომ სიმართლე ქვეშაირებზე მაღლა დგას, ვინაიდან ქვეშაირებთან შეძლება ემპათიის უკველი ადამიანი. სტრუვილისებრ. მაგრამ მართალი სიტყვა შეუძლია თქვას მხოლოდ მორალურად უაქიზმა ადამიანმა: როდესაც საკუთრა დაუსტრუღეს წესრიგის ცნებებს ფსიქოლოგიური შინაარსი; ხოლო გოეთე შეცნობითებს, რომ ადამიანის სიბერებაში მთავარი წესრიგი, მისი აზრით, ადამიანი შეიძლება შეეგუოს უკველ ვვარ უბედურებას, მაგრამ წესრიგის უქონლობა მისთვის უფრო მძიმეა, ვიდრე შევი ქირი.

მხატვრული ლიტერატურა მდიდარ მასალას გვაძლევს ზემოხსენებულ პრობლემებს გაშუქებისათვის. ამიტომ შეცნიერებისა და მხატვრული ლიტერატურის საქმიანი ურთიერთკავშირი განსაკუთრებულად საკურო და აუცილებელია.

დღეს შექმნილია იყოს მშრალი შეცნიერება, შორს მდგარი ადამიანის სულიერი სამყაროდან. მეორე მხრივ, შექმნილია იყოს მხატვრული ნაწარმოები, შორს მდგარი დღევანდელ პოზიტიური შეცნიერებიდან.

მხატვრული ლიტერატურის-პოზიტიური, შეცნიერული მნიშვნელობის მაგალითისათვის შეჩერდებით რამდენიმე დებულზეზე.

ფსიქოპათოლოგიაში და, საერთოდ, ფსიქონევროლოგიურ კლინიკაში დიდი მნიშვნელობა აქვს ე. წ. კომპლექსურ განცდებს. ეს განცდები უკველთვის უნამოგონ შინაარსისა და დავაშორებელია ურყავითი ხასიათის მოგონებებთან. რაც ადამიანის ფსიქიკურ აპარატში ხშირად იწვევს ბოღმა-წუხილს და ზოგად დეპრესიულ განწყობას. მაგალითად: თუ დედამ, რომელიც გაუბედურებულია შვილის სიკვდილით, დანახა თუ მოისმინა საუბარი, რაზეც შესაძლოა გაახსენოს მისთვის კატასტროფული ვითარება, ამ შემთხვევაში საქმე გვექნება კომპლექსურ განცდებთან. მაგრამ ირყევა, რომ კომპლექსური განცდა შეიძლება იყოს არა გამოწვევი დეპრესიისა, არამედ ადამიანის აზრობინებელი, გამაშხნეველი და პერსპექტიულად მდიდარი. მსგავსი, თუ შეიძლება ასე

იქყვას, დადებითი კომპლექსის მაგალითებს არაშეიძლება ვხედებით მხატვრულ ლიტერატურაში, რაც უშუალოდ ამდღრებში შეგვიძინებულა. ერთელ წარმადგენებს გრამობათა ანუ ექსოციური სიყვაროს მრავალჯერობაზე. დადებითი ანუ შემოქმედებითი კომპლექსური განცდა, რომ გორც წესი, დაკავშირებულია შრომისა და გარჯის ცნებასთან, რის მაგალითსაც მრავალდებულებით ილია ქვეყანის შემოქმედებამი.

ეჭვი არის ისეთი ემოციურ-ნებით გამოვლინება, რომელიც ამაბუნებს და ასულტებს ფსიქიკური აპარატის ტონუსს და საყვარლ ხშირად უწყმანის სახით ხელს უწყობს ავადყოფურ მდგომარეობას. მხატვრული ლიტერატურა მიგვიითობს, რომ ეჭვი არააშეიძლება ხელს უწყობს შემოქმედებით ძიებას. ამ მხრივ უშუალოდ საინტერესოა კონსტანტინე გამსახურდიას დაინტერესება არაბთა შიერ გამოთქმული ფორმულით, რომ ეჭვი შეშეცნების წყაროა.

დღეს ფსიქონევროლოგიაში დიდ ინტერესს იწვევს ცნება ადამიანის ძალთა ენერგეტიკის, ჩემი გავებით, ფსიქონევრეტეტიკის შესახებ. უშუალოდ საუფრადღებოა ისტორიულად პირველი შენიშვნები სულიერი აპარატის ფსიქონევრეტეტიკის შესახებ. მოწოდებული გოეთეს მიერ. ყველასათვის გასაგებია, ისეთი დიდი განცდის ფსიქოლოგიისა და ფსიქოპათოლოგიის მნიშვნელობა, როგორც არის ცნება: „უქვიანობა“.

ხსენებული ფსიქიკური გამოვლინება ეჭვიანობის სახით ვგვხვება სულ სხვადასხვა მდგომარეობათა დროს, როგორც მაგალითად: ეჭვიანობა და ალკოჰოლიზმი, ეჭვიანობა და მოხუცებულობა, ეჭვიანობა და შრომარეგენი, ეჭვიანობა და ოტელის ფსიქიკური ვითარება, ეჭვიანობა და სიყვარულის ემოცია და ა. შ. აი ამ რთული ფსიქოლოგიური განცდების განვითარების შექანიშვების გაგება და მათი სემანტიკურ, ე. ი. შინაარსული წყობა მეტად რთულია და სასუსხისმგებელი. აღნიშნული პრობლემის ძიებაში, ცხადია, გვებმარება პოზიტიური შეცნიერული მასალის დაგროვება (კლინიკური თუ ექსპერიმენტული), მაგრამ აქ უშუალოდ მეტად სასარგებლოა ის ფაქტობრივი შენიშვნები და მისახრება, რომელსაც მხატვრული ლიტერატურა გვაწვდის.

კიდევ ერთი მაგალითი, რომელიც განსაკუთრებულად მიგვიითობს შეცნიერულ და მხატვრულ მიმართულებათა შვიდრო კავშირის აუცილებლობაზე. მხედველობაში მივქვს მორალური ეარტეგორია — ოჯახის ცნებასთან დაკავშირებით. ბავშვთა აღზრდა, უკეთ, ბავშვთა და საერთოდ ახალგაზრდობის ფსიქოპათიებისა და ფსიქოპროკოლოგიატეტიკის სათხებში ცხადია, შეცნიერული ძიების საგანია. მაგრამ აქ უშუალოდ დიდი ზედრითი წონა აქვს იმ ფსიქოლო-

კვირ მასალას, რომელსაც მხატვარი თვალა და მკარძობიანად გული მხატვრული ლიტერატურადან შეინიშნავს.

შეუწევრებოთ მასალაზე შოთა რუსთაველის, ნიკოლოზ ბარათაშვილისა და ვაჟა-ფშაველას შემოქმედებებიდან. რუსთაველის, ბარათაშვილისა და ვაჟას ნაწარმოებებში არსებულ ფსიქოლოგიურ მასალას დიდი შემოქმედებითი მნიშვნელობა აქვს პერსონოლოგიურ პრობლემაში დამუშავებაში. მეორე მხრივ, აქ ნათლად ვხედავთ, რომ სულიერ აპარატში წარმოდგენილი რთული ფსიქოლოგიური კენამები, ფსიქოლოგიური ვასალები და ფსიქონატივები მთლიანდელი შეჯახებანი და გადნაყვებანი, ე. ი. ურთულეს სულიერ განცდათა მუქანებები შეიძლება ამოხსნას მხოლოდ პერსონოლოგიის პოზიციებიდან.

პიროვნების ფსიქოლოგიას ყველა ძირითადი და კარდინალური საკითხი არის გამოქვეყნული რუსთაველის უცვლად ნაწარმოებში. აქ, პირველ რიგში, უნდა დავასახელოთ რთული ფსიქოლოგიური პრობლემები ცრემლის, მოვალეობის, ქალ-ვაჟთა თანაწროობის, გულისტყმის დათრგუნვის, გრძობათა ცენზურის, გვირობის, პატრიოტიზმისა და ადამიანთა ურთიერთაპირების ცემის შესახებ.

ფსიქოპათოლოგიისათვის მეტად საინტერესოა შოთას დებულება, რომ ცრემლი ყოველთვის არ არის დებურისის მიჩვენებელი, პირიქით, შეიძლება იყოს რთული ფსიქოლოგიური სიტუაცია, როდესაც ცრემლი თუ მკიღის გულში ეყმა საბუთთა ფსიქიკური შეტევისა და საბრძოლო სულისკვეთებისა.

მოვალეობა, გვირობა თუ პატრიოტიზმი, როგორც რთული სოციალურ-ფსიქოლოგიური გამოვლინება, განხორციელებას მხოვედს მხოლოდ და მხოლოდ პიროვნების დონეზე. ასევე გულისტყმის თუ ემოციების სტოიციზმის ბრძენდში გააბახარშვა შესაძლოა მხოლოდ პიროვნების დონეზე.

რუსთაველს, ისე როგორც არავის, ნათლად აქვს წარმოდგენილი ქალისა და ვაჟის ქარაქტეროლოგიური თვისებანი, რაც სპეციფიკურად მათთვის არის დამახასიათებელი და ინდივიდუალურად საამაყო. ამ მხრივ მათი თანაწროობა შეიძლება მოხდეს მხოლოდ და მხოლოდ პიროვნების დონეზე ვინაიდან პერსონოლოგიური კატეგორიები შრომისა, მოვალეობისა და სინდისის სიჭაჭიზისა ორივე სქესისათვის თანაბრად საქარო და საკადღებულოა. სხვაგვარად როგორ შეიძლება ვაჟი თუ ქალი ერთმანეთს ჰგავდეს: ყველა მათგანს ახასიათებს თავისი სილამაზე და ღრმა შინაარსი.

ჩემთვის, როგორც კლნიციკტ-ფსიქოლოგიისათვის, ბარათაშვილის შემოქმედებაში განსაკუთრებულად საინტერესოა აქტორის მიერ ხაზგასმული ნდობის პრობლემა. ნდობა ერთ-

ერთი სპეციფიკურად დამახასიათებელი მერსონოლოგიური კატეგორიაა, როგორც სოციალურ-ფსიქოლოგიური ცნება. თუ დარისჩვეული ნდობა ადამიანთა შორის, ეს უმკველად უარსაქრატული მოვლენაა, ვინაიდან ასეთ პირობებში ფსიქოლოგიური დონე ეშუება განსაკუთრებულად დაბლა და სინდისი კარგავს თავის ძალას და მნიშვნელობას, თანახმად ბარათაშვილისა, ნდობის დაკარგვა იწვევს სულითაობლობას, რასაც მოსდევს მარტობა და პესიმიზმი, ზოლო ამის შემდგომი სახეებრი უკვე არის ამა თუ იმ ხარისხის დებურისა—მელანქოლია. ბარათაშვილი წარმომადგენელია აქტორის, ქმედითი ფსიქოლოგიის, იგი გვიჩვენებს ასეთ ღრმა პესიმიზმურ სიტუაციაში არ დაკარგოთ მომავლის რწმენა და გაივარძოთ მერსის მუხლით პერსპექტიული სელა წინ, ნათელი მომავლისაკენ.

ვაჟა ფშაველას შემოქმედებაში ყურადღებას იპყროს მოქმედების ფსიქოლოგიის პრობლემები და პირველ რიგში, პრობლემა სულის გამოქვეყნების, ანუ გაბნეუბების დაუშვებლობისა. მისი სიმბოლური შედარებანი, რომ მთისა და ველს, ქვასა და ლოდს, მცენარესა თუ ცხოველს, წანწყარა წყაროს თუ ღიღ მდინარეს — ყველას თავისი ფერები და შინაარსი აქვს, ეს არის აქტიური მოწოდება ადამიანისადმი — ადამიანო, შენ რა დაგეპართა, რატომ დაკარგე სინდის-ნამუსიო?

მე მსმენია ლიტერატურის მყოფზე პირისაგან, თითქოს ვაჟა ფშაველა იძლევა თუ ხატავს არასწორ და ხელოვნურ ფსიქოლოგიურ სიტუაციას ალღა ქეთელაურისა და მუცილის შებრძოლებასთან დაკავშირებით. უფრო მეტიც, მსმენია, რომ ხსენებულ სიტუაციაში ალღა ქეთელაურის მიერ ჩადენილი ღრმა შორალისა და კეთილშობილების დამადასტურებელი ქეცვა ერთგვარ გაუმართლებელ ფანტაზიას უნდა წარმოადგენდეს. რასაკვირველია, ლიტერატორის სხენებელი აზრი პერსონოლოგიის თვალთახედვით სწორი არ არის.

ალღა ქეთელაურის მიერ გადადგმული ნიბიცი, მხედველობაში, მაქვს მოკლეული მტრის მიმართ მადალი კეთილშობილება და ცხედრის პატივისცემა, შესაძლებელია ვაივივით მხოლოდ და მხოლოდ პიროვნების ფსიქოლოგიის შექმნაროდესა ადამიანი ხელმძღვანელობს პიროვნული ფსიქოლოგიის კატეგორიებით.

ცილისწამება ზშირად არის მშუბი სულიერი დაავადებისა, როდესაც ადამიანი მოკლებულია საშუალებას ვამართლობისათვის, იხოვოს რაიმე გამოსავალი გზა და მოახდინოს პიროვნების რეაბილიტაცია, ვინაიდან როგორც ამას ვეასწავლის დიდი ქართული პატრიოტი იაკობ გოგებაშვილი, მორალური სიკვდილი ფიზიკურზე უფრო მძიმეა. ამ მხრივ ჩვენთვის, ფსიქოლოგებისათვის, განსაკუთრებულად საინტერესო მასალებს ვხვდებით შილერის შემოქმედებაში.

სულიერი დაავადების ანუ თავისებური ფსიქოლოგიური კატასტროფის მიზეზი არც ისე იშვიათად შეიღობა უმადურობაა. რომ მშობლებს უყვართ თავიანთი შვილები, ეს პრობლემა ბიოლოგიურად გამართლებულია. აქ საჭიროა პირველ ვითარება, როდესაც შვილი იჩენს პატივისცემას და სიყვარულს მშობლებისადმი. აღნიშნული პრობლემის ირგვლივ შეტად საინტერესო ფსიქოლოგიურ კვანძებს ვხვდებით შექსიარის ნაწარმოებებში.

პერსონოლოგიის პრობლემების დამოუკიდებლას, ფსიქოლოგიურად ურდადსაღებია არა მარტო ის მასალები, რომლებიც აშუქებს აღნიშნის მაღალ მორალურ ქცევებს პიროვნებას დონეზე, არამარტო ის მასალები, რომლებიც შეიძლება იყოს ერთგვარი მაგალითი აღნიშნის სულიერი სიღატაკისა და სიღიადისა, არამედ მოწინააღმდეგე, ანტიიშვილი ვითარება, როდესაც აღნიშნის მოკლებულია პიროვნების ფსიქოლოგიურ კატეგორიებსა და ეშვება დებლა, ხელმძღვანელობს რა იგი მდებარე გრძობებით, და იმყოფება ცხოველური ინსტიტუტების და ცხოველურ მიზიდულობათა გავლენაში. ამ შემთხვევებში საქმე გვაქვს უხამს და უგვანო პიროვნებათა. უნდა აღინიშნოს, რომ ხსენებულ პირთა შესახებ მდიდარ ფსიქოლოგიურ მასალას ვხვდებით დოსტოევსკისა და მიხეილ ჯავახიშვილის ნაწარმოებებში.

როგორც ვხვდებით, მხატვრულ ლიტერატურაში მოიპოვება შეტად მდიდარი ფაქტობრივი მასალა, რომელიც უკველად სასარგებლოა ურდადსაღები და პოზიტიურად მნიშვნელოვანი პერსონოლოგიისა და პათოპერსონოლოგიისათვის.

საჭიროდ მიიჩნია შევჩერდეთ პრობლემაზე, რით აიხსნება რომ შოთა რუსთაველის უკუდავი ნაწარმოები ვახდა ქართული ერის, შეიძლება ითქვას, მორალური კოდექსი. შემთხვევითი არ არის გარემოება, რომ ისტორიულად ქართული მანდილოსნის მომავალი მოღვაწეობის მიმართება და მისი გზის ჩვენება-დლოცვა იწყებოდა ნიშნობა-ქორწილის პერიოდიდან, როდესაც იგი ჯერ კიდევ ახალგაზრდა, მომავალი დედა ხელში მტკიცედ იღებდა «ფეხისიტყაოსანს».

შემთხვევითი არ არის ის გარემოება, რომ 800 წლის შემდეგ ბევრ ჩვენთაგანს სოფლად,

ქალაქიდან შორს, წერა-კითხვის უცოდინარო პირისგან მოესმენია შოთას სენტეფციები, მთელი თავები ზეპირად. შემთხვევითი არ არის ის გარემოება, რომ ლინში თუ ერვაში, ოჯახში თუ ბრძოლის ველზე შოთას ადგილი იყო ის მაცოცხლებელი წყარო, რომელიც აკავებდა და ამკერებდა ქართული კაცის პიროვნებას.

მსოფლიო ლიტერატურის ისტორიამ იცის მრავალი გენიალური მხატვრული ნაწარმოები, იცის გენიალური მწერლები თუ მგოსნები, მათ შემოქმედებას ჰქონდა დიდი ზოგადი, ფსიქოლოგიური, სოციალურ-ფსიქოლოგიური და ეთიკურ-ფილოსოფიური მნიშვნელობა, მაგრამ მათ ვერ მიიღეს და არც შეეძლოთ მიეღოთ ერისათვის მორალური კოდექსის ხასიათი. არსებობს ბზრი, რომ შოთას ნაწარმოების ამგვარი ფსიქოლოგიური ძალა შეიძლება აიხსნებოდეს იმით, რომ იგი განსაკუთრებით ახლოს ღდას ხალხთან და ასახავს მის სულიერ ჩანაფიქრს, მის სიმდიდრეს, მის სულიერ უოფიერებას. ვფიქრობ, ხსენებული მოსაზრება მთლიანად ვერ ამართლებს და ვერ უპასუხებს წამოჭრილი პრობლემის შინაარსს. ბევრი გენიალური ნაწარმოები ასახავს თავისი ერის სულიერ უოფიერებას, მაგრამ მოკლებულია შოთასეულ ზეგავლენას.

შოთა რუსთაველის ნაწარმის ასეთი ღრმა ფსიქოლოგიური მნიშვნელობა ერისათვის, პირველ რიგში, უნდა აიხსნებოდეს იმით, რომ ამ უკუდავი ნაწარმოებში, სხვა მრავალ პრობლემასთან ერთად, განსაკუთრებულად მაღალ დონეზეა გაშუქებული პერსონოლოგიური საკითხები. პიროვნების ფსიქოლოგიის შექმე აქ უხვადაა ვაშლილი დებულებანი, რომელნიც აღნიშნის აკავებენ, აღიერებენ მის ბრძოლის უნარს, შემართებას და ანათებენ მის პერსპექტიულ გზას.

როგორც ვრწმუნდებით, კულტურის სხვადასხვა უბანი, ამ შემთხვევაში მეცნიერული ფსიქოლოგია და მხატვრული ლიტერატურა ემსახურებიან ერთ მიზანს — აღნიშნის კეთილდღეობას.

უნდა აღინიშნოს, რომ როგორც მეცნიერებაში, ისე ხელოვნებაში არის ბარაქიანი მოსავლის მომცემი უხვი ყანა, მხოლოდ საჭიროა ამოქმედდეს შემოქმედების ბასრი ნამგალი...

თანამედროვე ლირიკის ნოვატორული ხასიათის გამო

წერილი პირველი

ყოველ ახალ ეპოქას კაცობრიობის განვითარების ერთიან პროცესში თუ ცალკეულ ხალხთა ისტორიაში, ყოველ ახალ ისტორიულ საფეხურს საზოგადოებრივი ევოლუციისა თან ახლავს საერთო სიძაბლე საზოგადოებრივ-სოციალური ცხოვრების, მატერიალური თუ სულიერი ყოფის თითქმის ყველა სფეროში.

ეს აქსიომური ჭეშმარიტებაა, რადგან საზოგადოებრივი ცხოვრების, საზოგადოების განვითარების ისტორიის ესა თუ ის ვარკვეული მონაკვეთი სწორედ იმდროს იწოდება ეპოქად, ისტორიულ საფეხურად, რომ მას ახასიათებს ისეთი ახალი ნიშან-თვისებებებანი, სხვა ეპოქებისაგან თუ განვითარების ეტაპებისაგან რომ გამოარჩევენ ხოლმე.

და მით უფრო დიდია ყოველი ახალი ეპოქის მნიშვნელობა კაცობრიობის განვითარების საერთო რეკონსტრუქციაში, მით უფრო წარმოდგენილი და საშუალოდ აღბეჭდილი რჩება მისი კვალი ათასწლოვანი ისტორიების ვეებერთელა მაგისტრალზე, რაც უფრო განვითარების შედეგად მომწიფებული, დროის ხასიათის ყველაზე მკვეთრად გამოხატული, პროგრესულად აუცილებელი და კანონზომიერულად ნოვატორულია იგი მთელი თავისი არსით, მთელი თავისი ისტორიული შედეგებით. „რევოლუცია იმარჯვებს, თუ მას წინ მიჰყავს მოწინავე კლასი, რომელიც სერიოზულ ლახვარს სცემს ექსპლუატაციას. რევოლუციები ასეთ ვითარებაში მაშინაც კი იმარჯვებენ, როცა ეპოქებთან“ (ვ. ი. ლენინი).

რასაკვირველია, ისტორიული პროცესი, მისი შინაგანი წინააღმდეგობრივი ხასიათის, ზიგზაგოვანი განვითარების ბუნებრივი კანონზომიერ-

რების შედეგად, არ წარმოადგენს მის ყველა რგოლში მხოლოდ და მხოლოდ პროგრესულ მოვლენათა მონაცვლეობის უწყვეტ ნაქაღს. პროგრესული ხომ ყოველთვის ძველთან ბრძოლაში იბადება, ამ ბრძოლაში კი მან ერთსა და იმავე დროს უნდა შეძლოს უარყოფაც და დამკვიდრებაც; დაპირისპირებული ძველის უარყოფა-უაქედგება უკვე ნიშნავს ახლის დამკვიდრებას.

მაგრამ დამკვიდრების ეს პროცესი როდელია, იგი მოულოდნელი და ძნელად დასაძლევია წინააღმდეგობებით არის აღსავსე. პროცესის ეს წინააღმდეგობრივი ხასიათი არ გამოირიცხავს ზოგიერთ შემთხვევაში ახლის დროებითი მარცხსაც კი.

სწორედ აღნიშნულ სირთულეთა დაძლევის დროს მოწმდება ახლის ჭეშმარიტი აუცილებლობა, მისი პროგრესული თუ ანტიისტორიული ხასიათი. ის, რაც აუცილებელია, როგორც ახალი, პროგრესული და გარდუვალი საფეხური საზოგადოებრივი განვითარებისა, ადრე თუ გვიან ნამდვილად დამკვიდრებს ადგილს ცხოვრებაში და მიიღებს საზოგადოებრივი განვითარების ვარკვეული ეტაპის აუცილებელი ნორმისა და კატეგორიის ფუნქციას, რადგან ეპოქის სულს, მის ნიშნულ თვისებებებს გამოხატავს.

ამრიგად, ყოველ ახალ ეპოქას მოაქვს მისთვის აუცილებელი, მისთვის დამახასიათებელი ახალი სოციალური თუ ეკონომიური ცხოვრების, მატერიალური თუ სულიერი ყოფის ახალი კანონები და ნორმები, მათი შესატყვისი ახალი იდეები.

კაცობრიობის ისტორიული განვითარების ეს აუცილებელი პროცესი, ბუნებრივად, მოიცავს საზოგადოების მხატვრული აზროვნების სფეროსაც, მის ყველა დარგს. ოღონდ, ამ შემთხვევაში აუცილებლად უნდა გავითვალისწინოთ, რომ ურთიერთობა ძველსა და ახალს შორის აქ მეტად თავისებურ ფორმას იღებს ლიტერატურის, ზელოვნების სპეციფიკური ხასიათის გამო. შეიძლება ითქვას, დაიდა საკაცობრიო პრობლემა მემკვიდრეობითი კავშირისა, როდესაც ახლის დამკვიდრების უმთავრესი წინაპირობაა არა უკვე განვლილი ხელაღებით უარყოფა, არამედ მისი გამოყენება, ყველაზე მკაფიოდ სწორედ ზელოვნებაში, ლიტერატურაში ვლინდება.

ამიტომაც, როდესაც თანამედროვე პოეზიის, კერძოდ, თანამედროვე ქართული ლირიკის ნოვატორული ხასიათის თაობაზე ვმსჯელობთ, მის ახალ ნიშან-თვისებებზე, ახალ ბუნებას ვეკვლივით, მხედველობაში უნდა გვქონდეს ამ სიხლის ორი აუცილებელი წყარო:

1. ახალი საზოგადოებრივი ცხოვრების, ადამიანთა ახალი ურთიერთობების, ახალი იდეების გავლენა ესთეტიკურ სფეროზე. საზოგადოების ეკონომიური წყობის ყოველი ძირეული ცვლილება ხომ აუცილებლად იწვევს შესაბამის ცვლილებებს. განახლებას მთელ იდეოლოგიურ ცხოვრებაში; იგი გარდაქმნის ხოლმე მის შინაარსს და ამდენად, ყოველი ახალი ეპოქა ახალ პრობლემებს აყენებს მხატვრული აზროვნების წინაშე. ხოლო ამ პრობლემათა მხატვრული გადაწყვეტისათვის, პოეტური გააზრება-ამტყვევლებისათვის და შემოქმედება-გამოხატვისათვის კი საჭიროა მისი შესატყვისი ფორმის ძიება-გამონახვა:

2. ეროვნული პოეტური ფენომენის მიერ საუკუნეებში შექმნილი და გამდგრებული, გენიალურ შემოქმედთა უკუდავ პრაქტიკაში დაბეჭდილი მარად ეფოხალი ტრადიციები, რომლებიც ახლებურ ცვრადობას იძენენ, ახლებურ ამტყვევლებას პოელობენ თანამედროვე პოეზიაში, საერთოდ. მეოცე საუკუნის ქართული ლირიკის გამოჩენილ წარმომადგენელთა შემოქმედებაში, კერძოდ.

ამ აუცილებელი სინთეზის გარეშე, რომელიც ესოდენ ბუნებრივი და დამახასიათებელია საზოგადოების მხატვრული განვითარების ყოველი ახალი ეპოქისათვის, არ არსებობს და არც არასოდეს იარსებებს ჰემორიტი ნოვატორული პოეზია.

ნოვატორობის, როგორც ახალი პროგრესულისა და ძველი პროგრესულ-ტრადიციულის შეხამების, მისი არსის ბუნება ჩინებულად არის გახსნილი ვ. ი. ლენინის ცნობილ მითითებაში: „არა ახალი პროლეტარტურის გამოგონება, არამედ არსებული კლტურის საუკეთესო 7. „მართობი“, № 8.

ნიშნითა, ტრადიციითა, შედეგთა განვითარება...“

ამ მითითებაში არა მარტო განმარტებულია დამოხილი ვულგარიზატორული სწრაფობისა, სოცალზე და მოჩვენებითობა, მისი ანტი-ისტორიული ხასიათი, არამედ, ამვე დროს, გახსნილია ტრადიციისა და ნოვატორობის ერთიანობის დაილაქტიკური ბუნება, მათი ურთიერთ-განმარობებულობის კანონზომიერება.

ჩვენი ლიტერატურის ნოვატორობა ახლა აღიარებული ფაქტია. მისთვის დამახასიათებელია სტილურ ინდივიდუალობათა სიმრავლე, უფრო შესატყვისი და ორიგინალური ხატოვანი ფორმების ძიება. ყოველივე ეს იმის შესაძლებლობას იძლევა, რომ უკეთეს განახატობას ახალი რევოლუციური მინარის, ჩვენი ახალი სინამდვილის მრავალფეროვნება და სირთულე.

ამგვარ ნოვატორულ ხასიათზე რომ ვლაპარაკობთ, მუდამ უნდა გვახსოვდეს ის მყარი ტრადიციული ფუძე, რასაც ეს ნოვატორობა ეყარება; უნდა გვახსოვდეს, რომ ესოციალისტური რეალისმის ზელოვნებაში, რომელსაც საფუძვლად უდევს ზალხურობისა და პარტიულობის პრინციპები, გახედული ნოვატორობა ცხოვრების მხატვრულ ასაქაში შესაქმნელია მსოფლიო კლტურის მთელი პროგრესული ტრადიციების გამოყენებასა და განვითარებასთან, როგორც ეს მითითებულია სკვპ პროგრამაში.

ამასთანავე, მხატვრული ლიტერატურის ნოვატორობა არ არის წმინდა ესთეტიკური კატეგორია, ფორმის განყენებული ძიება. როგორც ყველა სხვა შემთხვევაში, აქაც ესთეტიკური კატეგორიები აღებულ უნდა იქნას პოლიტიკური, იდეურ კატეგორიებთან მტკიცე ერთიანობაში. ნოვატორობა თვითონ უნდა განვიხილოთ, როგორც ახალი სპეციფიკური ისტორიულ-ესთეტიკური კატეგორია. სწორედ ამგვარი ერთიანობით არის გამოხატული მთელი ჩვენი მხატვრული აზროვნების ნოვატორობის არსი.

მხატვრული აზროვნების ნოვატორობის ის თავისებურებაც ახასიათებს, რომ აუცილებელ ნორმად ვერ ვაღიარებთ მის ერთდროულ გამოვლინებას შემოქმედებითი პროცესის ყველა კომპონენტის მიხედვით. ბუნებრივია, რომ ნოვატორობაც განვითარებდა, შეესაბამი, ესე იგი ევოლუციურად სრულყოფად პროცესსა. ამიტომაც, თუ ზოგიერთ შემთხვევაში იგი ვლინდება ერთდროულად მთელი თავისი კომპლექსური შესაძლებლობით — იდეურ-თემატური სიახლითაც, ახალი მხატვრული სტილის თუ მხატვრულ-შემოქმედებითი ხერხების გამოყენებითაც, პოეტურ სახეთა ახლებური სიუვეტური ხილვითაც, ხატოვანი მეტყველების ახლებური ორგანიზაციითაც და ა. შ., — სხვა შემთხვევაში შეიძლება ნოვატორულმა ტენდენციამ წინა პლანზე წამოიწიოს, ვთქვათ, განხატოვნების საგნის იდეურ-თემატური გააზრების, მხატვრულ სახე-

თა ახალი შინაარსობრივი ორგანიზაციის, ეს-
თეტიკური ხელის ახლებური ეუთხის მონახვის
სფეროში

ამგვარად გამოვლენილი ნოვატორობა, თუ
იგი კუშმარტიო თავისი ფუნქციითა და ისტორი-
იული გარდევადობით, ბოლოს და ბოლოს,
პროგრესული ტრადიციების გამოვლენის საფე-
რულზე მიდევნებს სრულყოფას. ამ საფეხურზე
იგი იძენს ახალ თვისებას — თვით იქცევა ტრა-
დიციად.

კუშმარტიო ნოვატორობა ყოველთვის საზოგადო-
ებრივი განვითარების აუცილებელი მოთხოვ-
ნილებს შედგენს. ამასთანავე იგი არის ძიების
რთული პროცესი. მისი გამარჯვება დამოკიდე-
ბულია არა მარტო ძიების აუცილებლობაზე,
არამედ უმთავრესად იმაზე, თუ რამდენად სწო-
რად არის მონახული მოთხოვნილებებისადმი შე-
სატყვისობაც და მართებული პერსპექტივაც, ახ-
ლებური ხასიათიც და მაღალკაცობრიული იდე-
ალიც, კონკრეტულ-საზოგადოებრივი შინაარსიც
და გარკვეული ესთეტიკური-იდეური ფუნქციაც.

რასაკვირველია, ნოვატორობა შეიცავს რაღაც
ეუარყოფას, უკუგდებას. ამ ვლინდება მისი
რეკლუციური ბუნება და ისტორიული აუცი-
ლებლობა. ამ თვალსაზრისით იგი წარმოადგენს
თვისებურ დავას იმ ტრადიციულ კატეგორიებ-
თან, რომლებიც მომწველდნენ და განვითარების
საერთო პროცესის დამატკბოლებელ ფაქტორე-
ბად იქცნენ. და ამ დროს მთელი ძალი იწყებს
ამოქმედებას „გაცხრილვის“ ის უღმობელი კა-
ნონი, რომლის ძალითაც ახალ ლიტერატურულ
პროცესში მოქმედ ფაქტორად გადმოდის მხო-
ლოდ პროგრესული, განვითარების შესატყვისი
და უკვე კლასიკურ შემკვიდრებად ქცეული
შემოქმედება თავისი დიდი იდეალებით და ხატ-
ვის ოსტატობით.

მაშასადამე, კუშმარტიო ნოვატორობა არასო-
დეს არ უპირისპირდება პროგრესულ ტრადი-
ციათა ისტორიულ დინებას. პირიქით,
ახალ ნაჯადად ერთვის მას და ახალი ეპოქის
ძლიერი სულით გამსჭვალავს ზოლზე.

მართალია, დიდ შემოქმედს ყოველთვის საყუ-
თარი ხმა აქვს; იგი ხატვის საყუთარი მანერით,
საყუთარი სტილით, მხატვრულ აზროვნების სა-
ყუთარი ორგანიზაციით გამოირჩევა, ხოლო ყო-
ველივე ამის ძიების პროცესი ამავე დროს არის
რადიკის დაძლევა, გადაღახვა და 'უკუგდება'.
მაგრამ მთელ ამ პროცესს გამსჭვალავს არა ზე-
ლაღებითი უარყოფის პათოსი, არამედ თავისუ-
ბური შეწყობა-შეხამების პრინციპი.

ნოვატორობა, როგორც ახალი თვისობრივი
სხვაობა, არ მკვიდრდება ცარიელ ადგილას,
უტრადიციებოდ. ამ თვალსაზრისით, ნოვატო-
რობა არის როგორც გადაღახვა-დაძლევა, ასევე
მიღებაც. ნოვატორობაში ვლინდება იმ დიდი
კლასიკური გამოვლილების გაელენა, მხატვრულ

აზროვნებას რომ დაუვროვებია ისტორიის მან-
ძილზე.

ხოლო ამ შემთხვევაში საქმე „გვერდის“ უბ-
რალო განწივრებასთან, უბრალოდ ტრადიციითა
შემოქმედებითა ათვისებასთან.

გოეთეს გამოთქმული აქვს ერთი ფრიალ სა-
ინტერესო მოსაზრება ნოვატორობის, მისი არ-
სის, მისი პრაქტიკული ფუნქციის გამო შემეც-
ნების პროცესში. ამ ჩინებულად არის გასწი-
ლი ტრადიციისა და ნოვატორობის ურთიერთო-
ბა, ნოვატორობის, როგორც შემეცნების აუცი-
ლებელი ახალი საფეხურისა და ტრადიციის შემ-
დგომი განვითარების მნიშვნელობა.

„რა მეუბნებიანოდა მეცნარისა და ფერის
თაობაზე, — ამბობს გოეთე, — ტრადიციულად
მხამაზრეული სახით რომ მიმელო წემი თორია
და გამეზუპირებინა იგი! სწორედ იმის წყალო-
ბით, რომ დამოუკიდებლად უნდა მომეძებნა და
აღმომეჩინა, ზოლო ხანდაზან შევმცდარიყოყ
დუც, დიხ, სწორედ ამის წყალობით, შემძლია
ვთქვა: ვიცი ზოგი რამ ამ საგანზე და თანაც ზო-
გი ისეთი რამაც ვიცი, ჭერ ქაღალდე რომ არ
დამწერია“.

ნოვატორობა არ არის ცალმხრივი მოვლენა.
იგი მოიცავს ხოლმე მთელ შემოქმედებას. ნოვა-
ტორობა ზვედ გვესმის როგორც გარკვეული ეპო-
ქის მხატვრული აზროვნების მთლიანი კომპლექ-
სიც.

კუშმარტიო ნოვატორობა ლიტერატურასა და
ხელოვნებაში ხორციელდება, როდესაც იგი:

- პროგრესული და პერსპექტიულია, წინ გა-
დადგმული ნაბიჯია, ეპოქის მიერ არის ნაჯარნა-
ხევი და მის სულს გამოხატავს;
- ემყარება იდეურობასა და ხალხურობის
პრინციპსაც, ავლენს ინდივიდუალობასა და ორი-
გინალობასაც ოსტატობაში, განასახიერებს ხალ-
ხის პემაწერ მისწრაფებებსა და იდეალებსაც,
დაბოლოს — შეიცავს ტრადიციებს.

ნოვატორობა, მისი ფართო ისტორიული გავე-
ბით, არის რედმივი განახლების განწყვეტილი
პროცესი, რომელშიც მონაწილეობენ სხვადასხვა
ეპოქებისა და თაობათა ნიჭიერი მხატვარი წარ-
მომადგენლები. თვითეული მათგანი ავითარებს
მხატვრული აზროვნების საშუალებებს. და
პროგრესული ტენდენციის თვალსაზრისით რაც
უფრო მტკბარ ორიგინალურია, თვითმყობადია
შემოქმედელ, მით უფრო მტკბარ ნოვატორული სი-
ახლე შეაქვს მას მხატვრულ აზროვნებაში.

თანამედროვე ლირიკის, ისევე როგორც ყვე-
ლა სხვა მხატვრული ეანრის, ნოვატორული ძი-
ებანი და ხასიათი გაპრობებულა თანამედრო-
ვე ცხოვრების შინაარსით, დღევანდელი ადამი-
ანის მდგომარეობით ამ ცხოვრებაში.

თუ გავითვალისწინებთ რომ გასული სა-

უკნის დასასრულად მოყოლებული, თანამედროვე ადამიანი ვახდა უდიდესი ეპოქური ძვრების, საზოგადოებრივ-სოციალური ცხოვრების განსაკუთრებული აქტიუზაციის, სოციალურ-კლასობრივ ძალთა მკვეთრი გამოიწვევისა და დაპირისპირების, ისტორიაში აქამდე არჩანებული მსოფლიო თუ სამოქალაქო ომების ყოვლისმომცველი პრაქსისის მოწვევით და მონაწილედ, ცხადი ვახდება ყოველივე ამის შედეგად შექმნილი ფსიქოლოგიური ცხოვრების თუ მკაცრი საინტერესო, მკვრამ ამავე დროს მეტად დაძაბული ხასიათი.

ამასთან, ადამიანს შეუწყენებლად უხდება სწრაფი წინაშე ვარდამენი ცხოვრების თავბრულდამხვევი ტექნიკური რიტმის შესაბამისად.

ახალმა უდიდესმა აღმოჩენებმა მეცნიერების ურთულეს დარგებში, ისტორიაში აქამდე გაუგონარმა ტექნიკურმა პროგრესმა და მისმა გლობალურმა ხასიათმა გამოიწვიეს შთელი კაცობრიობის სწრაფი სულიერი ევოლუციის პროცესი. ადამიანის როლი საზოგადოებაში, მისი ადგილი ცხოვრებაში უფრო პასუხსავე ვახდა. მისი სულიერი სამყარო, ემოციური ყოფა განსაკუთრებით დაიძაბა და დაიტვიჩა.

თანამედროვე მეცნიერებმა აღმოჩენებმა და ტექნიკურმა პროგრესმა წარმოუდგენლად გააფართოვეს ადამიანის მოვლენების ასპარეზი, ურცელი სარბიელი მისცეს მის პრაქტიკულ საქმიანობას, ახალი უსაზღვრო შესაძლებლობანი შეუქმნეს მის ტალანტსა და უნარს, უჩვეულო სიმამაცისათვის განაწევეს მისი სული და უკვე პრაქტიკის სავნად აქციეს მისი ძველისძველი ოცნება ჩვენი პლანეტის ირგვლივ სამყაროში გასვლისა.

სულიერ სამყაროს ჯერ კიდევ არასოდეს ჰქონია ასეთი ფართო სარბიელი, ასეთი ფართო შეშეცენებითი შესაძლებლობა, რადგან ტექნიკურ პროგრესისა თუ საზოგადოებრივი აზროვნების — მათ შორის მხატვრული აზროვნების — დარგში გადადგმული ყოველი ახალი პროგრესული ნაბიჯი არის შეშეცენების ახალი საფეხური, აქამდე შეუცნობლის შეცნობა, მისი საიდუმლოების ამოხსნა.

და თუ ყოველივე ეს, ერთი მხრივ, ადამიანისათვის ფართო სარბიელად აქცევს სამყაროს, მეორე მხრივ, ერთგვარად აფორებს კიდევ მას ამ სამყაროში, რადგან მეტ კონკრეტულ-სავნობრივ ფუნქციას ანიჭებს მის პრაქტიკულ მოღვაწეობას.

ეს არის წინააღმდეგობისა და ურთიერთგანპირობებულობის დიალექტიკური კანონი მოქმედებაში.

მაშასადამე, წინა ეპოქებთან შედარებით, ამ ეპოქების განსხვავებით დღეს სხვაგვარად ისმება საკითხი ადამიანისა და ბუნების ძალთა ურთიერთობისა. წინა პლანზე გამოდის არა ბუნე-

ბის ძალებთან ბრძოლის, არამედ ამ ძალო შეცნობის ამოცანა.

ყოველივე ეს განპირობებს უფრო მეტად ადამიანის ფსიქიკას, უფრო მეტად მისი ბუნებრივად, ყოველივე ამისვე ანატიკულ, უშუალო გავლენას ვეხედავ ჩვენ დღევანდელ ლირიაშიც, რომლის ხილვითი ასპექტი უკვე წვდება უსასრულო არეულობა და, ამავე დროს, თანდათანობით ზედმეწვენივთ აღიქვამს კონკრეტული სულიერი სამყაროს რეაქციას ვარეშე მოვლენებისადმი. ამასთან, მთავარია დავინახოთ ადამიანის გონების როლი და მისი ძალა, როგორც ბუნების სტიქიური ხასიათის საპირისპირო მოვლენა და ამის მხატვრული აღქმა-შეშეცენება ლირიული საშუალებებით.

ამგვარი გავლენა ლირიკის ხასიათზე სავსებით ბუნებრივი მოვლენაა: ტექნიკური რევოლუცია იქცა უსაზღვროდ საყოველთაო მოვლენად და, რასაც ვერცხვია, თანამედროვე მსოფლიო პოეტურ აზრსაც არ შეეძლო არ განეცადა მისი გავლენა თუნდაც პოეტურ სახეთა, პოეტურ ცნებათა, ცხოვრების მოვლენათა შეშეცენებითი საშუალებების შემდგომი დახვეწის, ერთგვარი მეტი დაყოვნებების, სავნობრიობის გაძლიერების სახით. ყოველივე ეს ხომ პოეტური ხილვის ახლებურად განვრცობა-განზოგადების მეტ საშუალებას იძლევა!

პოეტური აზროვნებისათვის ახლა, მოვლენათა მხატვრული ახალიხის პროცესში, უფრო ნიშნული შეიქმნა პიოთეზური ხილვა თუ აქსიომური დაფერებულობა, ვიდრე ეს ახასიათებდა ინტერის ხანის, შუა საუკუნეების თუ უფრო გვიანდელ პოეტის საერთოდ, ლირიკის — კერძოდ.

ლირიაში ძლიერ შემოიჭრა აზროვნების კონცეფტური ელემენტები (მაგალითად, ლექსთა ციკლურ რიგებში), რაც წინათ პოეტური ეპოსისათვის უფრო იყო დამახასიათებელი.

ეს ახალმა ეპოქამ მოიტანა. იგი ლირიკას შეძინა ადამიანის აზრის ფართო განვრცობითობა, დიდ ისტორიულ და გეოგრაფიულ სიბრტყეებზე მისმა განფენამ.

ლირიკის ეს ახალი, ფართომოცებითი ბუნება ჰქონდა მხედველობაში გალაკტიონ ტაბიძეს, როცა ამბობდა:

სული პოეტის
სარე არის
სივრცის, დროსა,
სული პოეტის
არის ცენტრი
მსოფლიოსა.

სული პოეტის
არის მისი
ყოფნის დღეები,

არის ფოკუსი,
ერთდებიან
სად იდებო.

მაგრამ როდესაც ვლადიმერ პუტინი, ერთი მხრივ, ტექნიკური რევოლუციისა და, მეორე მხრივ, თანამედროვე პოეზიის უოელსიმომცველ მსოფლიო-კაცობრივ მასშტაბებზე, ამ უკანასკნელს ის თავსებურებაც უნდა გვახსოვდეს, რომ იგი არის, უბრალოდ ყოველსა, ერთნაირად მოკლეს და მხოლოდ ამის შემდეგ—მსოფლიო-კაცობრივად. და რაც უფრო დიდია მისი ეროვნული ფესვები, რაც უფრო ძლიერია მისი კონკრეტულ-ეროვნული სული, მით უფრო დიდია მისი საერთო-საკაცობრივი დანიშნულება, სავოკალთაო გავლენის ძალა.

ეს თავისებურება ეხმარება ლირიკის ღრმად გახსნას თანამედროვე ადამიანის უჩვეულოდ გამდიდრებული, მაგრამ, ამავდროს, ესოდენ გართულებული შინაგანი სულიერი სამყარო, რომელიც სწორედ კონკრეტული ეროვნული ფსიქოლოგის უკუფანა, კონკრეტული ეროვნული ყოფის პირობებზეა.

რაც ნოვატორული ცვლილებები არ უნდა მოხდეს მხატვრულ აზროვნებაში, საზოგადოებრივი პროგრესის ამ განუყოფელ ნაწილში, იგი ყოველთვის ინარჩუნებს ეპოქების მანძილზე ჩამოყალიბებულ ესთეტიკურ-გნოსეოლოგიურ-პოლიტიკურ ფაქტორებს ტრადიციულ ფუნქციებს. ხელოვნებას ამ ესთეტიკურ ფუნქციასთან ერთად აკისრია შემეცნებითი და იდეურ-აღმზრდელი ფუნქციაც: მხატვრული აზროვნების მთელი ისტორია ხომ იმის ნათელი დადასტურებაა, რომ:

ა) ჭეშმარიტი პოეზიის, ისევე როგორც მთელი ლიტერატურისა და ხელოვნების, დანიშნულებაა თავისი სპეციფიკური მხატვრული საშუალებებით შეიქმნოს საზოგადოებრივი ყოფიერების არსი, გაიაზროს ცხოვრება მისი რთული მოვლენებით, მოვეცეს ამ მოვლენების ცოდნა, გადაგვიხედოს მომავალში და დავგანახოს განვითარების პერსპექტივა. ეს არის შემეცნებითი ფუნქცია, რომლის გარეშეც არ არსებობს ჭეშმარიტი პოეზია;

ბ) პოეზიის დანიშნულებაა იდეურად აღზარდოს ადამიანები, გაამდიდროს მათი სულიერი სამყარო, დაეხმაროს მათ ძველი ყოფის გადმონათქვამთან ბრძოლაში, წინსვლის პროცესში წარმოშობილ ზრდის სიმწლეფთა დაძლევაში. ეს არის იდეურ-აღმზრდელი ფუნქცია, რომლის გარეშეც არ არსებობს ჭეშმარიტი პოეზია;

გ) პოეზიის დანიშნულებაა ადამიანების ესთეტიკურ მოთხოვნებთან დაკმაყოფილება. მათი ესთეტიკური გემოვნების განვითარებულ აღზრდა-განვითარება, მათს შეგნებაში კომუნისტური მორალის საბოლოო დამკვიდრება. ეს არის ესთეტიკური ფუნქცია, რომლის გარეშეც არ არსებობს ჭეშმარიტი პოეზია.

ახალი სამყაროს მაღალი და ნამდვილი ხელშეწყობა სიხვე ამ ფუნქციის — გნოსეოლოგიური, პოლიტიკური და ესთეტიკური ფუნქციების — მკიდრო ერთიანობას ეყარება. ჭეშმარიტი ერთიანობით გამოხატულია ლიტერატურის დიდი დანიშნულება — დაეხმაროს ადამიანს განმტკიცდეს მატერიალურ სამყაროში, დაეფულოს სინამდვილის და ათვისოს იგი. მხატვრულობის კრიტიკიკის შეიცავს ნაწარმოების სწორედ გნოსეოლოგიური, პოლიტიკური და ესთეტიკური ფუნქციების ერთიანობას, მის აუცილებლობას. პოეზიის მხატვრულ ქმნილებად ვერ ჩითვლება ნაწარმოები, რომელშიც დარღვეულია ასეთი ერთიანობის სინაგანი კანონი.

არ არსებობს ნამდვილი მხატვრული შემეცნება იდეურ-აღმზრდელი ფუნქციის და ესთეტიკური დირებულების გარეშე, ისევე როგორც არ არსებობს მხატვრული ნაწარმოების ნამდვილი იდეურ-აღმზრდელი ფუნქცია მხატვრული შემეცნებისა და ესთეტიკური დანიშნულების გარეშე, ან — წინადა ესთეტიკური ფუნქცია ასეთი ქმნილებისა იდეურ-აღმზრდელი ფუნქციისა და შემეცნებითი ფუნქციების გარეშე.

საერთოდ მხატვრული ლიტერატურის, კერძოდ კი ლირიკის შემეცნებითი, იდეურ-აღმზრდელი ფუნქციის, ესთეტიკური ფუნქციის და დანიშნულება განსაუხრობით გაიზარდა ზვენი საზოგადოებრივი ფორმაციის პირობებში.

ლირიკის განვითარების მთელი ისტორიული პროცესი იმის დადასტურებაა, რომ ჭეშმარიტი პოეზია მუდამ ვითარდებოდა საზოგადოების განვითარების შესაბამისად და მასთან ერთად.

ეს, რასაც ვერვლავ, ბუნებრივი გზა ლირიკას განვითარებისა, რადგან თუ ცხოვრებაში, ბუნებაში, საერთო აზროვნებაში ხდება წარმოდგენების, შეხედულებების, თეორიული სისტემების, ცნებების შემდგომი დახვეწა, დაკონკრეტება (რაც ჭეშმარიტებასთან დაახლოებიდან ჭეშმარიტებად ქცევის უწყვეტი ნაკადია), განვითარებისა და სრულყოფის დაახლოებით ასეთვე პროცესი უნდა განიცადოს საერთოდ მხატვრულმა აზროვნებამ, როგორც საზოგადოებრივი იდეოლოგიური სისტემის გარკვეულმა ფორმამ, ცხოვრების შემეცნების თვალსაჩინო სპეციფიკურმა საშუალებამ.

როგორც ცნობილია, მხატვრული შემეცნება ნიშნავს სამი ჭეშმარიტების — წარსული, დღევანდელი და ხვალისდელი სინამდვილის — ხილვას, ამასთან, თუ პირველი ორი სინამდვილე ლირიკოსს მხატვრისათვის ერთგვარი აბსოლუტური ჭეშმარიტებაა, რომელსაც ვაზრების თაყვანებური ემოციურ-ხატოვანი კუთხე უნდა მოენახოს, მესამე სინამდვილე, როგორც იდეალი, პირველი ორის ისტორიული გამოვლილების ბაზაზე, მათი გაანალიზება-შეფასების და ისტორიული აუცილებლობის განწყობის შედეგად იზადება.

ამასთან, ლირიკოსი პოეტისათვის მთავარი საგანი მიიჩნეოდა ორი უცანასკნელი ჰემეაჩიტება, რადგან ორივე მხატვრული სიმართლე ემყარება აზრებულს, როგორც მიღწეულს და პერსპექტიულს. ლირიკოსი გადმოგვცემს თანამედროვე სულიერ მდგომარეობას, რომელიც, საზოგადოებაში არსებულ ახალი იდეების შესაბამისად, დამიწვებულია მომავალსაგან.

ლირიკის განვითარება იდამიანის, მთელი თაობების, საზოგადოების განვითარებასთან ერთად, უპირველესად ეს არის ახალი შინაარსით გამდიდრების მრავალმხრივი და რთული პროცესი.

როდესაც ლაპარაკობენ თანამედროვე ლირიკის ახალ ფორმებზე, ლექსთაწყობის ახალ სახეებზე, პოეტური ოსტატობის ახალ ნიშნებსა და თავისებურებებზე, ახალ ტონალობაზე და ა. შ., ზოგჯერ ივიწყებენ ხოლმე იმ მთავარსა და აუცილებელს, რამაც მოითხოვა და ტრადიციულ პოეტურ შეტყველებაში შემოიტანა ყოველივე ეს, მოქალაქობრივი უფლება მიანიჭა მას, ივიწყებენ ახალ შინაარსს, რომელიც გამოხატვის შესაბამისად ფორმებსა და საშუალებებს მოიხსნის.

თანამედროვე ლირიკის გამდიდრების, მისი ნოვატორობის პროცესი იწყება, უპირველესად, მისი ახალი შინაარსით. ამხვე დროს, ახალი შინაარსი თავისთავად ბევრს არაფერს ნიშნავს, თუ მისთვის საჭირო და უფრო მოხდენილი ფორმით არ გამოიხატება, თავისი გამოვლენის ასევე ნოვატორულ, ადეკვატურ ფორმას არ შეიძენს.

ჰემეაჩიტად ნოვატორული ლირიკისათვის, მისი ბუნებისათვის უცხოა იდეათა პრიმიტიული ვარიანტების ტენდენცია, რისი მოწმენიც ხშირად ვეოფილვართ ოცი-ოცდაათაიან წლებში თუ უფრო გვიანდელი პერიოდის ქართულ პოეზიაში. ნოვატორული ლირიკა სიღრმად მხოლოდ იმ შემთხვევაში აღწევს, როცა განზოგადებულია ახალი შინაარსისა და მისი შესატყვისი ფორმის სინთეზი. ეს არის მისი სინქრონული ხასიათი და ამ ხასიათის დაზღვევა თუ უზღუნბელყოფა აუცილებელი კრახის მომასწავებელია.

ამ ცნობილი აზრის ვახსენებ იმიტომაც არის საჭირო და აუცილებელიც, რომ ჩვენი ლიტერატურისმკვლევების განვითარების უცანასკნელ ეტაპზე გამოქვეყნებულ ზოგიერთ სოლიდურ ნაშრომშიც კი თავი იჩინა ფორმის პრაქტიკის ძველმოდურმა ტენდენციამ, ეგრეთწოდებული „პოეტური ტექნოლოგია“ წინა პლანზე გადმოტანის, მისთვის მკითხველსა შორის მთელი განწყობილების შექმნის ფუნქციის მიინიჭების ტენდენცია.

მიამჩნიათ, რომ ლირიკისათვის, პოეტისათვის მთავარია ფორმა „ლექსის ტექნოლოგია“; თითქოს ყველაზე სრულად ამით გამოიხატებოდეს ან

იქმნებოდეს განწყობილება და არა პოეტის იდეურ-მხატვრული კონცეფციით.

შინაარსის გამოთქმა, მისი ურთულესობა განწყობის დროს არა თუ დაუშვებელი, წარმოდგენილიც კი არის შემოქმედების პროცესში, როდესაც პოეტის პრობლემა — რთულია ვთქვათ — არ გადაიჭრება შემეცნებით პრობლემისაგან — რა ვთქვათ — მოწყვეტიათ.

თანამედროვე ლირიკის ნოვატორულ ხასიათს ბევრი რამ განაპირობებს. მათ შორის სწორედ ფორმისა და შინაარსის დამოკიდებულებაშიც უნდა ვეძებოთ ახალი ნიუანსები, დავინახოთ მათი შემდგომი სინქრონიზაციის აუცილებელი პროცესი, ანა ურთიერთდაპირისპირების, ანამდ ურთიერთგანპირობების ახალი მომენტები. მხოლოდ ასეთ შემოქმედებას განეუთვნება გარკვეული პროგრესული როლი ადამიანთა ცხოვრებაში და საზოგადოებრივი განვითარების ისტორიაში.

ხელოვნება სწორედ იმიტომ არის განუწყვეტელი პროგრესული მხატვრული წინსვლა საზოგადოებისა, რომ იგი ეყრდნობა ნოვატორულ-პროგრესული ცვლადობის კანონზომიერებას გვემდებარება. ვაიხსენოთ ვ. პიუგოს სიტყვები: „...შე ჩემი ფილოსოფია მაქვს. არასოდეს მიქადაგნია „ხელოვნება ხელოვნებისათვის“, არამედ უოველთვის ამას ვაცხადებდი: „ხელოვნება პროგრესისათვის“. „წინა“ — მოგვიწოდებს პროგრესი და სწორედ ასევე მოგვიწოდებს ხელოვნებაც. პოეზიის მთელი არსი ამ სიტყვით არის გამოხატული... ამის გულისათვის, პროგრესის გულისათვის ვითმენ ახლა ყველა წამებას. მისი გულისათვის უნდა არ დავიდე თვით სიკვდილს წინაშეც კი“. მაგრამ დიდი ფრანგი რომანტიკოსისათვის პროგრესი არ იყო განყენებული ცნება. ვ. პიუგოს საჭიროდ მიანწნა სწორედ პოლდურისადმი მიწერილ წერილში ვახსენა ხაზი იმისათვის, რომ „...აუცილებელია კიდევ უფრო გავაფართოვოთ ხელოვნების პრაქტიკები, სულ უფრო მაღლა და შორს, სულ უფრო წინ ვიართო. მაგრამ პოეტი წინ ვერ წავა მარტო — მის გვერდით უნდა მიბიჯებდეს ადამიანიც“.

მხოლოდ ამ პირობით შესრულებს პოეზიისათვის უდიდეს როლსა და ფუნქციას და ყოველი თანამედროვე პროგრესული მხატვარი — თავისი მოწოდებას, რომელიც ასე უსასიყრად გამოხატა მეორე ფრანგმა დიდმა მხატვარმა, ჩვენმა თანამედროვემ პოლ ელვარმა: „დადგადრო, როდესაც ყველა პოეტის უფლება და მოვალეობაა განაცხადოს, რომ ისინი ღრმად შეიტანენ სხვა ადამიანთა ცხოვრებაში, საზოგადოებრივ ცხოვრებაში“.

ჰემეაჩიტო პოეზია ყოველთვის ნოვატორული ძეგლია და ყოველი ნოვატორობა სავანთა, მოვლენათა, მთელი ცხოვრების ახლებური გააზრება.

ამგვარი ვაზრების პროცესში მდიდრდება ადამიანის ცოდნა, ფართოვდება მისი შემეცნებითი სფერო.

ნოვატორობის უწყვეტი პროცესი შეინიშნება არა მარტო ცალკეული ეპოქების პოეტურ აზროვნებაში, არამედ თვით ერთი შემოქმედებითი მეთოდის ფარგლებშიც, რომელიც იტყვის ისეთი სხვადასხვა სტილისა და პოეტური მანერის მხატვართ, როგორც არიან ვლადიმერ მაიაკოვსკი, ვალადიმონ ტაბიტე, სერგეი ესენინი, ალექსანდრე ტვარდოვსკი, გიორგი ლეონიძე, ავეტოქ ისაყიანი, მიკოლა ბაქანი, ანდრეი ვოზნესენსკი...

ყოველი ღიდი და მნიშვნელოვანი მოვლენა პოეზიის ისტორიაში ნოვატორულ საფეხურს წარმოადგენდა. ასეთი იყო თავის დროზე „ვეფხისტყაოსანიც“ და „მერანიც“, „ვანდუგოლიც“ და „გველს მჭამელიც“, „განთიადიც“ და „მე და ლამაც“.

ჩვენ უკვე აღვნიშნეთ, რომ ნოვატორობას ყოველთვის შობს გარკვეული ისტორიული აუცილებლობა. ასეთი ისტორიული აუცილებლობის შედეგია ყველა დიდი მხატვრული ქინძღება, რომელიც იმდენად ღრმად არის აღბეჭდილი ყოველმხრივი სიახალით, რომ ტრადიციაში გადასვლის შემდეგაც ინარჩუნებს თავის ნოვატორულ პუნქტს, როგორც მხარადიულსა და უკვდავ ფენომენს.

ყოველგვარ ნოვატორულს მისი წარმოშობისთანავე თან დაჰყვება ხოლმე ორი ისტორიული პერსპექტივა: იგი ან, თანდათანობით მომძლავრებისა და განვითარების შესაბამისად, შემდგომში თვით იქცევა ტრადიციად ან, როგორც მიუღებელი და ისტორიულად გაუმატრთლებელი, დაიწყებას ეძლევა.

პირველ შემთხვევაში საჭმე გვაქვს კეშმარიტ მხატვრულ მოვლენასთან, ცხოვრების არა მხოლოდ ახლებურ პოეტურ ვაზრებთან, არამედ ასევე ახლებურ პოეტურ ანტიყვეულებასთან.

ნოვატორობაც, როგორც ეპოქის ნიშნული გარკვეული მხატვრული ტენდენცია იბადება, ვითარდება, მკვიდრდება წინააღმდეგობებთან ბრძოლაში, ამ წინააღმდეგობათა გადალახვაში, საპირისპირო მოვლენათა დაძლევაში. ეს მისი დახვეწის, „უნიფიკაციების“ პროცესია, რომელიც გარკვეულ დროს მოითხოვს.

აქედით ჩვენი საუბრის ოცინი წლები და გავიპროთ, თუ როგორ იბადებოდა, მკვიდრდებოდა, ვითარდებოდა და იხვეწებოდა ამ პერიოდში თანამედროვე ქართული ლირიკის ახლებური, ნოვატორული ხასიათი.

როგორც ცნობილია, ამ დროს რამდენიმე ლიტერატურული მიმდინარეობა, ჭგუფი თუ

სკოლა არსებობდა და ბევრი მათგანი სწორედ ნოვატორობის პრეტენზიებით გამოდიოდა.

ამ პერიოდის პოეტურად მნიშვნეულ საკვირელოა, ნოვატორობის ვეალაზე მერტ პრეტენზია ჰქონდა, რადგან იგი უშუალოდ იყო დაყვარებული ახალი საზოგადოებრივი ფორმაციის იდეებთან, მის პოლიტიკურ მოთხოვნალებებსა და ამოცანებთან. და ამ მხრივ მან კიდევაც გაეულო ღრმა კვალი იმ დროის მხატვრულ აზროვნებაში. მაგრამ, ცალკეულ გამონაკლისთა გარდა, მისი ნოვატორობა ცალმხრივი იყო, რადგან მოშველი იდეოლოგიის გზას გაჰყვა. ამ პერიოდის ბევრ შემოქმედს შეეყარა უქურნებულ სენი — რიტორიკა და ნატურალიზმი, შებლანი და ეპიგონონობა, ზერელობა და მიშველი დეკლარაციულობა. პოეტურად უკუნის, ისევე როგორც ზოგიერთი სხვა სკოლის, ბევრი წარმომადგენელი ძლიერ ცოდავდა იმით, რომ ცდილობდა უქვევლო 910-ანი წლებო. ქართული ლირიკის მიღწევები ვერსიფიკაციის კარგში, არ გავზიარებინა ის, რაც ამ მხრივ გუბაძემ მეც გამოწველია, ა. აბაშელმა, ს. შანშიაშვილმა, ასევე „ცისფერყაშფელებმა“ გააკეთეს. ბევრმა პოეტურად უკუნისა აუარა გვერდი ამ მუტად თეალაჩინო და მდიდარ მონამოვარს და უშუალოდ დაუცვიორდა 900-ანი წლების იდეურად თავის მონათესავე, ცნობილ „დემოკრატულ სკოლას“. ამ სკოლას მიღწევათა გამოყენება დიხაც რომ საჭირო იყო, მაგრამ მხატვრული აზროვნების ამ განვლილი ეტაპის ტრადიციათა აბსოლუტიზება და დამირისებება ქართული ლექსის მოდერნიზების მდიდარი პროცესისადმი შეუდობი იყო.

915-925 წლებში მოხდა საპირისპირო მოვლენაც. „ცისფერყაშფელები“, რომლებიც პოეტური ფორმის მოდერნიზაციისათვის იბრძოდნენ და ამ მხრივ მართლაც გადადგეს წინ გარკვეული ნაბიჯი, ძირითადად, ეპოქის პროგრესული საზოგადოებრივ-სოციალური იდეების მიღმა დარჩნენ. ნოვატორობის ის უდიდესი საფუძველი, რასაც პოეზიისათვის შეადგენდა საზოგადოებრივი ცხოვრების სრული გარდაქმნის, რევოლუციური ბრძოლის ახალი და პროგრესული პრობლემები, მათთვის უცხო იყო. ისინი დამორღვენ კონკრეტულ ისტორიულ ვითარებას, თვითონ განუდგნენ მუტად საინტერესო რეალურ ცხოვრებას და ლექსის განახლება არსებული სინამდვილისაგან მისი მოწყვეტის ვითარებაში სცადეს. აქტივმ ნოვატორობის ეს ტენდენციაც არ წარმოადგენდა იმ ფაქტორს, რომელსაც გამარჯვება უნდა მოეტანა თანამედროვე ქართული ლირიკისათვის, პოეზიისათვის.

მის შედეგი იყო, რომ ნოვატორობამ ვერც ზირველსა და ვერც მეორე შემთხვევაში, მიუხედავად იმისა, რომ ლირიკის მთელი რიგი თეა-

ლანჩინო ნოვატორული ნიშნები მოგვცა. ვერ
მაღწია სრულყოფას.

ასეთ სრულყოფას აბრკოლებდა, ერთი
მხრივ, ლირიკის ემპირული, ფრაზიოლული,
ხმაურა, ილუსტრატორულ-კომენტატორული
ხასიათი და, მეორე მხრივ, არსებული რთული
და წინააღმდეგობრივი ცხოვრების ეპოქისეული
იდეების უგულვებელყოფა, მისტიკისა და უპერ-
სპექტივობის სამყაროში გაქცევა.

რაც შეეხება ფუტურისტ-„ლეველთა“
„ნოვატორულ“ მისიას, ცნობილია, რომ იგი,
ძირითადად, კრახით დამთავრდა, რადგან მის-
თვის უცხო იყო კემმარტი ფორმაც და
კემმარტი შინაარსიც.

ახლა საყოველთაოდ აღიარებულია, თუ
რა გაბედული და უკვე მკვეთრად გამოხატუ-
ლი ნოვატორული ნაბიჯი ვადადგა ქართულმა
ლირიკამ ოციან-ოცდაათიან წლებში.

ეს იყო დრო, როდესაც საბოლოოდ ვალიბ-
დებოდა ვერ კიდევ 910-ანი წლების შუა პე-
რიოდინდან დაწყებული უახლესი ქართული
პოეტური აზროვნების დღი ვერსიუგატორ-
რული რეფორმა და როდესაც მეოცე საუკუ-
ნის მხატვრული მემკვიდრეობის ქართულ კლასი-
ციკლთან შემოქმედებაში ერთმანეთს ახალი
ძალა შეეწინა სიახლე და სრულყოფილობა.

განახლების ეს ძირითადი პროცესი არ
წარმოადგენს რომელიმე ერთი ქვეყნის დამსა-
ხურებას. ამ ნოვატორობის აკანთან იღვა
მთელი პლედა ქართველი პოეტებისა, რომე-
ლთაც ახალი იდეებითა და თემებით, ახალი
მსოფლმხედველობით გამსჭვალეს და შეაიარა-
ღეს, ახალი პოეტური სამყაროთი აღაჯიშეს
ქართული ლექსი.

ამ იუვენე გალაქტიონ ტაბაძე, იოსებ გრა-
შვილი, ვიოლეტა ლეონიძე, სანდრო შან-
შიაშვილი, ალექსანდრე აბაშვილი, ტიციან
ტაბაძე, ვალერიან გაფრინდაშვილი, პაოლო
იაშვილი, კოლაე ნადირაძე, აღიო მირცხუ-
ლავა, კარლო კალაძე, ირაკლი აბაშიძე,
სიმონ ჩიქოვანი, ალექსანდრე გომიშვილიც
ვრცოდ აბაშიძეც და სხვები. სწორედ მათ ზო-
გიერთმა თავიდანვე, ზოგიერთმავე უფრო გვიან
ქართული კლასიკური ლირიკის ტრადიციებთან
და მეოცე საუკუნის პოეტური აზრის მიღწეუ-
ბის გამოყენებით, გაღრმავებით, ახლებური გა-
აზრებით უზრუნველყვეს ქართული ლექსის
განვითარება. მისი წარმართვა ნოვატორული
ვით, ბევრი მათგანი სძლევდა ცოცხალი შე-
მოქმედების პროცესში საერთო რიტორი-
კურული სკოლის შეზღუდულობას თუ არა-
ბუნებრივ ნოვატორულ ტენდენციებს და თან-
დათან დგებოდა კემმარტი ნოვატორობის
ნივთებზე. (აქ, რასაკვირველია, საქმე ეხება ქა-
რთული საბჭოთა ლირიკის განვითარების პირ-
ველ პერიოდს. შემდგომ — ოცდაათიან, ორ-

მოციან, ორმოცდაათიან და სამოციან წლებში
— მოვიდნენ პოეტთა ახალი ფაქტები (ქართუ-
ლი ლირიკის ბევრი ახალგაზრდა მემკვიდრე)
თული ლირიკის ბევრი ახალგაზრდა მემკვიდრე)
ლი წარმომადგენელი, რომელთაც განვითარებს
რა ნოვატორობის ტენდენციები, ახალი სიმაღ-
ლე და ახალი განზომილება მისცეს თანამედრო-
ვე ქართულ ლირიკას).

თანამედროვე ქართული ლირიკის ნოვატო-
რობისათვის ბრძოლის მთავარი სიმძიმის გა-
დატანა ოციან წლებსა და ოცდაათიანი წლე-
ბის დასაწყისში წილად ხვდა სწორედ ამ პლე-
ადას, რომლის სათავეში იღვა ჩვენი დროის
გენიოსი მხატვარი, ქართული პოეტურის სამ-
ყაროს უდიდესი რეფორმატორი გალაქტიონ
ტაბაძე, ვისი ნოვატორული მათოსიც დღემდე
შინაგან მამოძრავებელ ძალად მიჰყვება ქარ-
თულ ლირიკას.

და სავსებით ბუნებრივ მოვლენად უნდა მივი-
ჩნიათ, რომ ახალი ეპოქის ესთეტიკური კრე-
დოც, დროს მოვლენათა ნოვატორული ხილ-
ვაიც, მთელი პოეტური სისტემის ახლებური გა-
მართვაც უველაზე მეტად სწორედ გალაქ-
ტიონ ტაბაძის ლირიკაში. გამოვლინდა.

მაგალითად, ავიღოთ ჩვენი ეპოქიდან პოე-
ზიისათვის დამახასიათებელი ისეთი ნოვატორუ-
ლი თავისებურება, როგორიცაა ლირიკული და
ეპიკური ელემენტთა შინაგანი სინთეზი და ამის
გამოვლენა გ. ტაბაძის ლირიკაში.

თხრობა დროის, ისტორიის. მისი ძალების
შესახებ ტრადიციულად ნიშნული იყო მხო-
ლოდ ეპოსისათვის. კლასიკური ლირიკის ტრა-
დიციულ ნორმად კი, ძირითადად, საერთო
სულის რთული ვარდების გაცხადება ით-
ვლებოდა. ჩვენმა ეპოქამ მოითხოვა ამ ორი
საწყისის სინთეზი ლირიკაშიც და ეპოსშიც

(ახალი, პოეზიის ნოვატორულ ხასიათს არ
შეეძლო აღნიშნული ტრადიციების აბსოლუ-
ტური უარყოფა; დღესაც იქმნება ტრადიცი-
ული ფორმის ეპოსი ლირიკული ელემენტე-
ბის გარეშე და წმინდა ტრადიციული ლირი-
კული ნიშნულები. მაგრამ ოციან წლებში და-
წყებული ეპიკურ-ლირიკულ საწყისთან სინთე-
ზის ტენდენცია ძლიერად იკავებდა ფეხს მთელ
შემდგომს საბჭოთა (და არა მხოლოდ საბჭო-
თა) პოეზიაში.

მოვიგონოთ გალაქტიონ ტაბაძის, ერთი
მხრივ, „ყონ რიდი“, „ოქტომბრის სიმფონია“
და, მეორე მხრივ, „დაბრუნება“, „ცხოვრება
ჩემი“, „რევოლუციური საქართველოს“ და
„ეპოქის“ ციკლები, რომ ნათელი გახდეს, თუ
როგორ შევიდრღებოდა მის პოეზიაში იგივე
ეპოქისეულ-ნოვატორული ტენდენცია მოველ-
ნათა ფართო ხილვისა და ამ ხილის პროცეს-
ში ლირიკულ და ეპიკურ ელემენტთა შერ-
წყობა, როგორც გამოვლენილი იყო რუსეთ-
ში ვლადიმერ მაიაკოვსკის შემოქმედებაში.

ეს დროის მოთხოვნილებათ გამოიბრუნე-
ლი ერთიანი პროცესი იყო და ძნელი სათქმე-

ღია, თუ ამ ორი დიდი პოეტის შემოქმედებაში უპირველესად სად იჩინა თავი „ღრმისა და საკუთარ თავზე თხრობის“ აღნიშნულმა ნოვატორულმა ტენდენციამ, რომელიც შემდგომში უკვე თვალსაჩინო ტრადიციად დაჰყვივრდა თანამედროვე როგორც ქართულ, ასევე რუსულ პოეზიაში.

აღნიშნულ ნოვატორულ მოვლენაში თავისი გამოძახილი პოეტი დიდ საზოგადოებრივ ამბებზე ეპიკური თხრობის ანტიკურმა და შემდგომი პერიოდების ტრადიციებმა, კლასიკური ლირიკის ღრმა წყლამისა და მძალი პოეტური ისტატობის მიღწევებშიც, 910-ანი წლების ფორმის ძიების შედეგად მოპოვებულმა საბაზლმა, დემოკრატიულ-რევოლუციური სკოლის პოეტების მიერ განსაკუთრებით გამოხატულმა მოქალაქეობრივმა პათოსმაც ორატორულ-მომწოდებლურმა ინტონაციამ... ყოველივე ამის ბაზაზე იქმნება ახალი პოეტური ნორმები, ახალი გამოშასხველობითი სისტემა, პოეტური აღქმა-განხატების ახალი საშუალებანი.

ლირიკისა და ეპოსის ელემენტების ეს დაახლოება ოციან წლებში, რამაც კლასიკური გამოხატვა პირველ ყოვლისა პოეტი, ვლადიმერ მაიაკოვსკის, გალაკტიონ ტაბაძის, ალექსანდრე ბლოკის შემოქმედებაში პოეტი შემდგომში თელი საბჭოთა პოეზიის ერთ-ერთ თვალსაჩინო ნოვატორულ მოვლენად იქცა. რედათიანი წლებში ბოლოს თუ ორმოციანი წლების დასაწყისში ქართულ პოეზიაში იგი აშკარად გამოვლინდა გიორგი ლეონიძის, სიმონ ზიქიაშვილის, ირაკლი აბაშიძის თუ ლადო ასათიანის შემოქმედებაშიც, ხოლო თანამედროვე ეტაპზე მან შემდგომი განვითარება პოეტი გრიგოლ აბაშიძის თუ ელვაზაძის შევლაძისის, ევგენი ენტუშენკოს თუ ანდრეი ვოზნესენსკის, ოთარ ჭილაძისა თუ ბერი სხვა თანამედროვე ქართველი პოეტის ლირიკულსა და ეპიკურ ნაწარმოებებში.

აქ აღნიშნული ნოვატორული ტენდენცია, რასაკვირველია, სწორხაზოვნად როდი ვითარდებოდა. ზოტბის, პანევირიკის მომძლავრებამ განსაკუთრებით ოცდაათიანი წლების მეორე ნახევრისა და ომისშემდგომ ლირიკაში მნიშვნელოვანწილად მოსწყვიტა პოეზია ღრმა შინაგან სულიერი განცდებს, ქვეცნობიერების ძიებასა და ამოსხმას, ინდივიდუალის ჭერ გუცნობიერებულ სამყაროს.

მართალია, ამ ეტაპზე მოხდა ლირიკის ერთგვარი „გაოქრობება“. მისი ერთგვარი „გასაფხება“ ესე იგი ფაქტთან, მოვლენასთან მისი მიზნობა, მაგრამ ერთგვარად ეს იყო ლირიკის ემპირიციის პროცესი—მისი დაქვემდებარება კონკრეტული ფაქტის უშუალო, განუზოგადებელი, ლოგიკურ სახობრივ განვითარება-მოტივირებას მოკლებული აღქმის ანტიმხატვრული ტენდენციებისადა.

ჩვენმა ლირიკამ თანდათან დასძლია ეს სენი და სწორედ ოციან წლებში [ჩამოქმედებული] ლირიკულ-ეპიკური საწყისებში [გამოქმედებული] შედეგად. ლირიკამ. შეიძინა მეტი კონკრეტულობა თავისი პოეტური სახეებით, ხატოვანი მეტყველებით და ამის შედეგადვე აღიღწა და შეიქცა განზოგადების ძალაც.

მან მაღლია ერთსა და იმავე დროს მეტი საგნობრიობასაც, უშუალობასაც, კონკრეტულობასაც და ფართო განზოგადებასაც; მან აღიღწა ადამიანის სულში ხალხმეების, ცალკე სულიერი ორგანიზაციის მხანენტური ბუნების ძიება-გახსნის კლასიკური ტენდენციები და კონკრეტული სულიერი სამყაროს ფართო სოციალურ, საზოგადოებრივ ასპარეზზე განფენის, უფრო ღრმა ესთეტიკურ-გნოსეოლოგიური ანალიზის ნოვატორული ხასიათი შესძინა მას.

ყოველივე ეს არის პოეზიის ევოლუციის, მისი შინაგანი გარდაქმნის მეტად თვალსაჩინო პროცესი, რომელიც პოეტური აზროვნების ყველა სახესა და დარგს შეეხო.

ამგვარი შინაგანი ევოლუციის შედეგად შესძლო თანამედროვე ლირიკამ თავს ელო დიდი საზოგადოებრივი მოვლენების გამოხატეაც. ლირიკის პოეტის შემოქმედება ახლა მთელი საზოგადოებრივი ცხოვრების შედეგიც არის და სარეც; იგი კონკრეტული სინამდვილის ხილვა, გააზრებაა მისი აწყითი და პერსპექტივითაც.

ლირიკამ, ამ თვალსაზრისით, ახალ საფეხურზე აიყვანა კლასიკური პოეზიის ტრადიციები — ბაზიასშვილის თუ პუშკინის, ბაირონის თუ წერეთლის ტრადიციები, რომელთა პოეზია იყო ეპოქის შეილა რწმენაც და აღსარებაც, მსყარეცი და მოწოდებაც. მუღმიცეცხვად იგი კრეკლივი სამყაროს პირადული აღქმაც და რთული საზოგადოებრივი ცხოვრების მოვლენათა შემქმნებაც.

ზევით უკვე აღნიშნავდით, რომ ქვეშაობიტი ნოვატორობას მხატვრულ აზროვნებაში ყოველთვის თან მოაქვს განახლება. ასეთი განახლება ყოველი ახალი მნიშვნელოვანი ეპოქის შედეგი, მისი სულის გამოხატეცხვა.

ის ფაქტი, რომ ყოველი ახალი ეპოქა საზოგადოების მხატვრულ აზროვნებას გამსჭვალავს ახალი, ყოფის დამახასიათებელი შინაარსით, და, მასშადად, გაკვეთულ ცვლილებებს იწვევს მხატვრულ ფორმაშიც, თავისთავად მეტყველებს ნოვატორობის უცილობელ ხასიათზე.

ამგვარად, როგორც უკვე ითქვა, ნოვატორული განახლებანი ერთი მთლიანი პროცესია და ისინი თვით იქმნენ ტრადიციულ ფეცილებლობად.

განახლება-მონაცვლეობის მთელი ეს უღი-
დესი პროცესი ისტორიული განვითარების
ასპექტით, თავისი კონკრეტულ-ეროვნული გა-
მოვლენით, წარმოადგენს მემკვიდრეობის მუ-
დმივი ვალდებობისა და ევოლუციის უწყვეტ
პაქსს. ამ პროცესისათვის დამახასიათებელია
განახლების უწყვეტი მდინარეება, რომლის
დროსაც პროგრესულ ტრადიციებთან ურთი-
ერთობაში ხდება ბევრი რამ ახლის დამკვიდ-
რება ან უკუგდება და ასევე ბევრი რამ ტრა-
დიციული გადასინჯვა-განახლებაც, უცდელ-
ად მიღებაც და უარყოფაც.

ამ შემთხვევაში მოქმედებენ არა იმდენად
გამთავლები, რამდენადღაც გამაერთიანებელი
კანონზომიერული ფაქტორები, რომლებიც
ერთ მთლიანობაში აქცევენ ტრადიციულ
პროგრესულ და ნოვატორულ პროგრესულ
მოვლენებს.

სწორედ ამ თვალსაზრისით თავისუფლად
შეიძლება ვილაპარაკოთ იმაზე, რომ ნოვატო-
რობა ტრადიციების გავრძელებაა.

მაშასადამე, ტრადიციის მოწყვეტილი, მის-
გან დამოუკიდებელი ნოვატორობის ძიება
სრული ფიქციაა. არავითარი ნამდვილი ნო-
ვატორობა — თავისი განვითარების პერსპექ-
ტივაში აუცილებელი და კანონზომიერი მო-
ვლენა — არ შეიძლება არსებობდეს ტრადი-
ციების გარეშე.

ტრადიცია არ განეყოფნება სტატიურ კა-
ტეგორიათა რიგს. იგი მუდმივად ვითარდება
და ცოცხლობს. ჟერ კიდევ გუშინ ნოვატო-
რული, ხოლო დღეს უკვე ტრადიციულად
ქცეული, იგი არსებობს განავრცობს ზედაც,
ახლ ნოვატორულ ტენდენციაში მოქმედ ძა-
ლად გადასული.

ქვეშარატი ტრადიცია მუდამ ასევე პეშმარ-
ჩიტი ნოვატორობის ფარგლებში ექცევა. მათ
შორის არ არსებობს, და არც შეიძლება არსე-
ობდეს ჩინური კედელი. ნოვატორობა უშუა-
ლო გავრძელება ტრადიციისა, თუმცა არა
უბრალო განმეორება მისი (ამ შემთხვევაში
თავს ვერ დავაღწევდით ეტიმოლოგიას), არა-
მედ ისევე ახალი საფეხურია მთელი მხატვ-
რული პროცესების პროცესში, როგორცადაც
ოდესღაც თავისი არსით ახალი იყო ამჟე-
რად ტრადიციად ქცეული მოვლენა.

ახალი, ნოვატორული ჟერ კიდევ არსებულის,
ტრადიციულის წიაღში ჩაისახება და შწიმდებ-
ბა ხოლმე. მისი მომწიფება ხდება კაცობრი-
ობის მხატვრული განვითარების, მთელი მისი
სულიერი კვლავითი სრულყოფის პროცესის
შესაბამისად. ეს პროცესი მოათხოვს ტრადი-
ციის დახვეწა-განვითარებასაც და ახალი ნოვა-
ტორული საწინებების შექმნასაც.

ამავე დროს, საზოგადოების ინტელექტუა-
ლური სრულყოფის აუცილებელი შინაგანი
ბუნების წყალობით, ტრადიციათა განვითარ-
ებაზე და ნოვატორული წინამძღვრების ჩასა-

ხვაც, მისი მომწიფებაც და დამკვიდრებაც
ერთსა და იმავე დროს არის/არაა/არაა/არაა
შედეგაც და გამაპირობებელიც/შედეგაც/შედეგაც
სულიერი გამდიდრების პროცესით შობილი,
იგი უკვე თვით შემოქმედებს მთელი კაცობ-
რიობის თუ კონკრეტულ ეროვნული ერთ-
ეულის შემდგომი მხატვრულ-ესთეტიკური
განვითარების პროცესზე

სწორედ აქ ელინდება მისი, როგორც კანონ
ზომიერული მოვლენის დიალექტიკური ბუ-
ნება: ერთობის, ურთიერთგავშრობისა და ურ-
თიერთგანმარობების აუცილებლობა.

ამგვარად ვერწყმის ერთმანეთს ნოვატორუ-
ლი ტრადიციულიც და ნოვატორულიც.

მაშ ასე, არ არსებობს წმინდა, აბსოლუ-
ტურად ნოვატორული, ტრადიციებისაგან
განდგომილი და დაცლილი მოვლენა. ასეთ
აბსოლუტურ, ტრადიციულ მოწყვეტილ სა-
ხლეს ჩვენ საბჭოთა ეტიკატურაში წმინდა-
იდებებს თვალსაზრისითაც კი ვერ ვიპოვით,
რადგან მის ამ ნოვატორულ ხასიათშიც ელინ-
დება კაცობრიობის მთელი ისტორიის მანძი-
ლზე შემუშავებული პროგრესული იდეების
ძალა.

თავისთავად ცხადია, რომ ტრადიცია ცხო-
ვრებაში განმტკიცებამდე, გარკვეულ ნორმად
ჩამოყალიბებამდე რთულ პროცესს გავლის
ხოლმე, იგი ყოველ ახალ ეპოქაში განიცდის
შეცვლას, მოდერნიზებას; ზოგ რამეს რომ
იშროებს, როგორც მოძველებულს და უკვე
გამოუსაღებელს, ეპოქის მთერ ნაყარნახვე ბერ-
სიხლბის ითვის და თანდათან იცვლება, მღ-
რება, მრავალფეროვნდება.

თუ ნოვატორობა წარმოიშვა ეპოქის მოთ-
ხოვნათა შესაბამისად და პროგრესული ტრა-
დიციების ბაზაზე, ტრადიციაც, საბოლოო ანგა-
რით, ყალიბდება როგორც ნოვატორობათა
კამი, შედეგია.

ტრადიცია უოველთვის ძლიერ ბიძგს, აუ-
ცილებელ სტიმულს აძლევს ნოვატორობას,
თუ ეს უკანასკნელი ქვეშარატიდ ახალი მოვ-
ლენაა, დროის მოთხოვნილებას გამოხატავს და
განმარცილებას პოვლობს ნიჭიერ მხატვარ-
თა პროგრესულ შემოქმედებითის პრაქტიკაში.

მაშასადამე, ტრადიცია და ნოვატორობა უნ-
და განვიხილოთ როგორც მხატვრული აზრო-
ვნების, საზოგადოების ესთეტიკური ედილაე-
ბის, განვითარების მთელი ერთიანი პროცესის
ორი, არა მარტო ერთმანეთთან, მჭიდროდ დაკ-
ვირებული მოვლენა, არამედ განუყოფელი
მხარეც.

ამასთან, ტრადიციისა და ნოვატორო-
ბის ურთიერთობა — ეს არის მუდმივი ცვლი-
ლება-განახლების ისეთი პროცესი, როდესაც
ახლის ძიება და მიგნება მნიშვნელოვანწილად
არის ტრადიციის გარკვეული ზღუდის გადა-

ლახვაც და მისი მიხლოვებაც თანამედროვეობასთან.

ამ თვალსაზრისით, საინტერესოა, მაგალითად, კრიტიკული და სოციალისტური რეალიზმის ურთიერთობანი.

კრიტიკული რეალიზმის მიერ შექმნილი უდიდესი პროგრესული ტრადიცია ეპოქების მანძილზე იხვეწებოდა და ეითარდებოდა მის გენიოს წარმომადგენელთა შემოქმედებაში. და მას ჯერ კიდევ არ ამოეწერა მთელი თავისი შესაძლებლობანი, იგი კვლავ რჩებოდა სინამდვილის სპეციფიკური შექმნების ძლიერ საშუალებად, რომ მის წიაღში უკვე იფიქო ჩასახვა ცხოვრების ხილვასა და ვაზნარების, მისი მამოძრავებელი და გარდამქმნელი რეალური ძალის შეცნობის, პერსპექტივის დანახვის ნოვატორულმა ტენდენციამ.

აღნიშნული ტენდენცია თანდათან ეითარდებოდა ცხოვრების რევოლუციურ განვითარებასთან ერთად. იგი ახალ თვისობრივ შინაარსს იძენდა, როგორც პროგრესული რევოლუციური ძალების მხატვრული მსოფლშეგრძნება და თანდათან იქცა ახალი შემოქმედებითი მეთოდის ნოვატორულ თავიანთობად.

მაგრამ მთელი ეს პროცესი არ ყოფილა მეთოდთა დაპირაპირების, ურთიერთუარყოფის გამოხატულება, რადგანაც ერთი პროგრესული ტრადიციიდან მეორე პროგრესული ტრადიციისაკენ (ანუთად კი მალე გადაიქცა სოციალისტური რეალიზმი) სვლა განვითარების უწყვეტი პროცესი იყო. ამგვარ პროცესში კი მხატვრული აზროვნების ახალი მიღწევა წარმოადგენს მთელი დღგრეობილი ისტორიული გამოცდილების შემდგომ გაღრმავება-განვითარებას და არა უარყოფას. ნამდვილად ნოვატორი მხატვარი ყოველთვის დაეაღებულა ხოლმე წარსულ თაობათა მიერ გამოიმუშავებული ტრადიციებით.

მაგრამ როგორ გაეფიქროთ ტრადიცია? შინაარსობრივი კატეგორია აიგი, ფორმის სფეროს განეკუთვნება, თუ როგორც სინაუზი? თანამებრუნება იგი ცნებას „მეშვიდობა“ თუ განსხვავებულა მისგან?

ეს კითხვები ზედმეტად არ უნდა გვეჩვენოს, რადგან ლიტერატურისმცოდნეობაში ამ საგანზე აზრთა სხვადასხვაობას ვხვდებით.

ზოგიერთს შიანია, მაგალითად, რომ ტრადიცია უფრო მშვიდრად ფუნს იყოფნს და იხვეწება პოეტის, პოეტური ფორმის დარგში, რადგან ფორმა გაცილებით კონსერვატიულია, ხოლო შინაარსი — მხირადცვალებადი; რომ მხოლოდ საგნით, მოვლენათა, სულიერი მდგომარეობის პოეტური აღქმის ფორმება, ხერხები, მანერა, ერთი სიტყვით, ყველა ის საშუალება, რომელთა გამოყენებითაც მოიღწევა პოეტური განსახოვნება, ჰქმნის ფარკვეული ეპოქის მხატვრულ ტრადიციას; რომ მხოლოდ ამგვარ ტრადიციისი ცხადდება ხე-

ლოვნების ექვდაება (ელაი ბელი). ან ხელოთ მოსახრება შესაუქმუნებუნეუ მშქო...
საველი პოეზიის ფორმის შესახებ წინამდებარე უმადლესი კლასიკური განხორციელება პოეა და თითქმის დიდი ხნის მანძილზე თრგუნავდა ახალი ეპოქების პოეტური აზროვნება სწორად ფორმის გადაუღაბავი ტრადიციებით (პროფ. ვანია).

ჩვენ ხომ კარგად ვგასვოს მეორე უდიდეს რეალიზმად, რომელმაც განსაკუთრებით მკაფიოდ ოციან წლებში იჩინა თავი. პროლეტარული რევოლუცია“ რომ არ ვილაპარაკოთ, ისეთი ძლიერი მიმართულების ბევრი წარმომადგენელი, როგორც პროლეტარული მწერლობა იყო, ნოვატორობასა და ამ ნოვატორული ტრადიციების გამოიმუშავებას მხოლოდ შინაარსობრივ კატეგორიად მიიჩნევდა. ისინი იმ საბაბით უარყოფდნენ კაცობრიობის მიერ გამოიმუშავებულ ესოტერულ სიმდიდრეს, რომ იგი ექსპლოატატორული კლასების საკუთრებად მიანდნათ.

პროლეტარული მწერლობის ევლგარიზატორი თორეტრისები იფიქვებდნენ ე. ი. ლენინის მოძღვრებას ყოველ ერთი რევოლუციამდე ორი კულტურის — პროგრესული და რეაქციული კულტურების — ასახობის თაობაზე.

ეს მოძღვრება კი არა მარტო იმ კონკრეტული კითხვის გარკვეულ პასუხს იძლევა, თუ რომელ ტრადიციებს იღება განარკვეული პროლეტარიტი, არამედ საერთოდ წარმოადგენს ტრადიციისა და ნოვატორობის პრობლემის გასაღებს. იგი ვასწავლის, თუ რას ლებულობს ერთი თაობა მეორისაგან, რით მდიდრდება ყოველი ახალი ეპოქა წარსული ეპოქებისაგან; რა უნდა მივიღოთ მემკვიდრეობისაგან და რა უნდა უარყოთ.

რაკი სიტყვა მემკვიდრეობაზე ჩამოვარდა, ბარემ აქვე აღნიშნოთ ისიც, რომ მემკვიდრეობა გაცილებით ფართო ცნებაა, ვიდრე ტრადიცია. მემკვიდრეობა მთელი კომპლექსია, რომელშიც შედის კაცობრიობის მიერ მატრიალური და სულიერი ცხოვრების ყველა სფეროში დღგრეობილი გამოცდილება. ტრადიცია კი გაცილებით კონკრეტულია მოვლენა და ძირითადად სულიერი კულტურის სფეროს განეკუთვნება; იგი, თუ შეიმზება ასე იქცვას, უფრო მეტად სულიერი გამოცდილებაა.

ტრადიციის რაობის გარკვევაში ხაზი უნდა გავსვას იმ გარემოებას, რომ იგიც — ტრადიცია — უპირველესად, ეროვნული მოვლენა და მხოლოდ ამის შემდეგ ხდება ზოგად-კაცობრიული.

რასაკვირველია, აქ გათვალისწინებულ უნდა იქნას ყოველი ცალკე მოვლენის კონკრეტული ისტორიული ხასიათი. მაგრამ რა მასშტაბები-

თავ არ უნდა განვირცოვო ესა თუ ის, ჯერ ნოვატორული, ხოლო შემდეგ ტრადიციად ქცეული მოვლენა, მისი პირველი გამოვლინება გარკვეულ ეროვნულ ვითარებაში, ეროვნულ პედაგოგულ სამუშაოში წარმოებს, იგი ეროვნულ ძირებზე აღმოცენდება ხოლმე.

ეს მით უმეტეს შეეხება შინაარსად, სადაც ეროვნული ელემენტი დომინანტობს მას შემდეგაც კი, როცა ნოვატორული მოვლენა თვისი ტენდენციით, იდეებით, თემატიკით, ესთეტიკური კრედიტით საერთო ტრადიციად გადაიზრდება ხოლმე, და პოეტური მეტრიკის ფორმასაც.

თავისთავად ცხადია, პოეტური მეტრიკა, რომლის ნორმებიც საუკუნეების მანძილზე იქნებოდა და ტრადიციად მკვიდრდებოდა, შედარებით ნაკლებ ცვლილებებს განიცდის. როგორც სპეციალისტები საშართლიანად მიიჩნევენ, ასეთი ცვლილებანი, შინაარსთან შედარებით უფრო გვიან ხდება. მაგრამ მეტრიკის ტრადიციულ სტრუქტურაში შეტანილი რაიმე ცვლილება, უპირველეს ყოვლისა, პოეტურ-საზოგადოებრივი შეტყვევების ერთ-ერთ ბუნებას უწყობს. მეტრიკა, თავისი ტრადიციული ჩამოყალიბებული სახით, ძირითადად, არ წარმოადგენს ცალკე ეროვნულ კუთვნილებას. მაგრამ მასში ცვლილების შეტანის უპირველეს იმპულსს სწორედ პოეტრიკის ეროვნული სული იძლევა.

ამის ბრწყინვალე ნიმუშია ქართული ზიანი შოთა რუსთველის უკვდავი „ვეფხისტყაოსანიც“ და ნიკოლოზ ბარათაშვილის, აკაკი წერეთლის, ვალაკტიონ ტაბიძის ლირიკაც. ახალ ქართულ პოეზიაში ამის შეუდარებელი მაგალითია ვაჟა-ფშაველას შიგლი შემოქმედება, სადაც უდაღწიო ეროვნული სულით გამსჭვალული ყოველი პერსონაჟის იდეები გააზრება ქართული მთისათვის დამახასიათებელი პოეტური მეტრიკის მდიდრული და ნაირსახოვანი გამოყენებით წარმოებს. ასევეარად წარმოუდგენელი იქნებოდა კიდევ კონკრეტულად ვაჟას შემოქმედების გადონური, დამატყვევებელი ძალა. რომლის კანონზომიერებაც ჯერ კიდევ სრულად არ არის ამოხსნილი; შემოქმედებისა, რომელშიც გამოიხატა პოეტის დამოკიდებულებაც ისტორიის გამოცდილებასადმი, მისი მდიდარი შთაბეჭდილებანიც, საზოგადოების რთული ურთიერთობანიც, მთის ხალხებისა და ტომების ცხოვრების და ურთიერთობის თავისებურებანიც, პიროვნების არსებობის ფილოსოფიური არსიც და მისი ადგილიც საზოგადოებაში და, რაც მთავარია, გამოიხატა ერის სულს დაუოკებელი მოძრაობა. რაღა იქნებოდა ვაჟა-ფშაველას პოეტრიკის ტრადიცია, თუ მას ჩამოეშორებდით მის განმაპირობებელ ეროვნულ ელემენტებს პოეტური სტრუქტურისა?!

□ ბაზრძელება იქნება □

336868 შპანი

ილია ჭავჭავაძის ბრძოლა სიკვდილით
დასჯის წინააღმდეგ

ი. ჭავჭავაძის სიკვდილით დასჯის წინააღმდეგ ბრძოლის საკითხზე ბევრი გამოცხადდა დაწერილი მრავალი მათგანი დიდი მეცნიერული ღირსებით და საკითხის გაშუქების სიღრმით გამოირჩევა, მაგრამ ყურადღებით იმის თქმა, რომ საკითხი სრულყოფილად არის გაშუქებული, შეუძლებელია. ამის მთავარი მიზეზია სათანადო მასალების არ არსებობა და ზოგიერთი ბუნდოვანება, რომელიც ახასიათებს ამ საკითხის შესახებ არსებულ მთავარ წყაროს — ქართველი ეურნალისტის შ. ბოლქვაძის მოგონებებს, რომლებიც დაწერილი იყო 1908 წელს ეურნალ „განათლებლის“ მეშვე და მეოთხე ნომერებში.

შ. ბოლქვაძეს გარკვეულ პერიოდში პეტროგრადში უხდებოდა მოღვაწეობა, ი. ჭავჭავაძის იქ ყოფნის დროს სისტემატრად ხედებოდა მას და, გარდა იმისა, რომ პერიოდულ პრესაში ყურადღებით ადევნებდა თვალყურს ქვეყნის შინაგან ცხოვრებას და საგარეო ურთიერთობას, უშუალოდ უხდებოდა დასწრება რუსეთის იმპერიის უმაღლესი ორგანოების — სახელმწიფო სათათბიროს და სახელმწიფო საბჭოს სესიებზე.

შ. ბოლქვაძემ ი. ჭავჭავაძის მოტყუანება სახელმწიფო საბჭოს 1906 წლის 22 ივნისის სესიაზე, სახელმწიფო საბჭოს შინაგანაწესის პროექტის საკითხზე. ილია მხარში ამოუდგა დებუ-

ტატებს, რომლებიც ილაშქრებდნენ შინაგანაწესის იმ პუნქტების წინააღმდეგ, სადაც განმეორებული იყო იმავე წლის 20 თებერვლის მანიფესტის შინაარსი. ეს პუნქტები ზღუდავდა სახელმწიფო საბჭოს და მის დებუტატების უფლებებს, ყველა პირობას ქმნიდა ამ თითქოსდა „ახალის რჩევლთა“ უმაღლესი ორგანოს თავისუფალი აღმინისტრირების, საკითხების ზევიდან თავზე მოტყუვისათვის. პროექტის მიხედვით, დებუტატი სრულად შეზღუდული იყო და არ შეეძლო საბჭოში საკითხი თავისი ინიციატივით წამოეყენებინა. ფაქტობრივად დებუტატის ფუნქცია მხოლოდ კენჭისყრაში მონაწილეობით განისაზღვრებოდა. ასეთი კონსტიტუციური რეაქციული ძალების სრულად გარყვებას მოასწავებდა, რის წინააღმდეგ ილიამ მკაცრად გაილაშქრა. ეურნალისტ ბოლქვაძეს ილიასთან პირადი საუბრები ჰქონდა როგორც 1906, ასევე მომდევნო წელს, სახელმწიფო საბჭოს სესიების შემთხვევაში ილიას მონაწილეობის დროს. ამ საუბრებში ბევრი რამ გამოვლენებულია, რაც ოფიციალურად ცნობილი არ შეიძლებოდა ყოფილიყო.

შ. ბოლქვაძე თავის მოგონებებში საერთოდ ეგება ილიას სახელმწიფო საბჭოში მუშაობის პერიოდს და საკითხი სიკვდილით დასჯის კანონის წინააღმდეგ ბრძოლისა, განსაკუთრებით გამოყოფილი არ არის. შ. ბოლქვაძე სიკვდილით დასჯის შესახებ ისე მსჯელობს, რომ დეტალიზაციას არ ახდენს და ამიტომ ბევრ წამოჭრილ საკითხზე პასუხს არ სცემს. რაც მოგონებები ამ მხრივ სრულყოფილი არ არის,

1 მხედველობაში გვაქვს ამ საკითხზე შ. ინვოროვის, შ. რატიანის, ა. თვაძის, ს. ხუციშვილის, ს. ჭობენაძის და სხვა ავტორების გამოცხადებები.

2 შ. ბოლქვაძე, „ახალი წარსულიდან. ი. ჭავჭავაძე რუსეთში 1906-1907 წ. წ.“ ეურნალი „განათლება“, 1908 წ. № 3-4.

1 ამ საკითხზე დაწერილებით იხ. ა. იოვიძე, ი. ჭავჭავაძე, საისტორიო მოამბე, ტ. III, 1947 წ.

მთლიანად მათვე დაერქნა არ შეიძლება. ზოგიერთი შეკლევარის შეცდომა სწორედ ის არის, რომ დასჯენები გამოაქვთ ბოლშევიზმის მოგონებაში ნათქვამი ორი თუ სამი ფრაზით და ერთი დებულებით, რომელიც უფრო გვიან იყო ნათქვამი ცნობილი რუსი მეცნიერის, სიკვდილით დასჯის წინააღმდეგ ასევე დაუცხრომელი შეზღოვების, პროფესორ კოვალევის მიერ. მათ შესახებ დეტალურად უფრო გვიან შევჩერდებით. აქ კი უნდა დავხიზნოთ, რომ მკვლარი დასჯენების თავიდან აცილება შესაძლებელია მხოლოდ მოვლენათა ერთ მთლიანობაში განხილვით.

საყოთის გაკრევეისათვის, ჩვენი აზრით, საჭიროა დეტალურად იქნეს შესწავლილი წინა პირობები, რომლებიც არსებობდა რუსეთის სინამდვილეში სიკვდილით დასჯის კანონთან დაკავშირებით, ამ ღონისძიებების კომპლექსში, რომლებიც ტარდებოდა რუსეთში, განსაკუთრებით ვასელი საუკუნის ოთხმოციანი წლებიდან პროგრესული მოღვაწეების — ტავანცივის, კოვალევის, კისტიაკოვსკის, ფოინიკის, ნეკლიუდოვის, სერგეევსკის და სხვა მეცნიერთა თაოსნობით¹, ილიას შემოქმედებით ბიოგრაფიის შეკლევარებისათვის განსაკუთრებით დიდი მნიშვნელობა აქვს ცნობილი რუსი მეცნიერის პროფ. ნ. ს. ტავანცივის დამოუკიდებელუბას სიკვდილით დასჯის კანონისადმი, რადგან სახელმწიფო საბჭოში ამ კანონის წინააღმდეგ ილიას აქტიური ბრძოლა კავშირშია პროფ. ტავანცივის პიროვნებასთან, რომელიც რუსეთის სინამდვილეში არსებული სიკვდილით დასჯის კანონის წინააღმდეგ ერთ-ერთი უკუღაზე აქტიური, დაუცხრომელი და თავგამოდებული მებრძოლი იყო.

ჩვენს ლიტერატურაში გავრცელებულია აზრი, რომ ილია ჭავჭავაძემ სახელმწიფო საბჭოში სიტყვა წარმოთქვა სიკვდილით დასჯის წინააღმდეგ, ეს მკვლარი აზრი დასაბუთებით ხუთი ათეული წლის წინათ იყო გამოთქმული პ. ინგოროვას მიერ ქართველი ეთნოლოგის შ. ბოლქვაძის მოგონებაში მითითებული ერთი ადგილის არასწორი ინტერპრეტაციის შედეგად.

არ შეიძლება სადავო იყოს, რომ ილია მეტად აქტიურად ჩაება სიკვდილით დასჯის კანონის წინააღმდეგ დაწყებულ კამპანიაში, სახელმწიფო საბჭოს მცირერიცხოვანი წევრის (იგი ჩვენს ლიტერატურაში შემარცხენე ფრთის² სახელწოდებით არის ცნობილი) დაეალებით ემზადებოდა სიტყვის წარმოსათქმელებად, შავანა ამის განხორციელების საშუალება არ მიეცა, სახელმწიფო საბჭოს 11 სე-

სიაზე, რომელმაც იმეშავა 1907 წლის 20 თებერვლიდან 5 ივლისამდე, სხვადასხვა პარტედერული მიზეზებით, ამ საყოთის ტარტანე შექმნილი გახდა და ამრიგად, *სიკვდილით დასჯის წინააღმდეგ* არ წარმოთქვაშს!

არავისათვის სადავო არ უნდა იყოს, რომ ი. ჭავჭავაძე არ საჭიროებს გამოკონილი ფაქტებისა და გავრცელების მიწერის. ილიას შემოქმედებით ბიოგრაფიის არასებელი ფაქტებით „შეესება“ და „გამდიღრება“ ენებს მისი პიროვნების ღირსებას და, საერთოდ, ქართველი ერის კულტურის ისტორიას. ილიას პიროვნებასთან დაკავშირებული ფაქტებისადმი ფაქიზი დამოკიდებულება, მათი ზუსტი შენიერული შეფასება შემდგომში ურველვარი გაუგებრობის თავიდან აცილების ერთადერთი და საიმედო პირობაა.

სიკვდილით დასჯის კანონის წინააღმდეგ პროგრესულად მოაზროვნე აღმანიების ბრძოლას მრავალსაუკუნოვანი ისტორია აქვს. ამ ბრძოლის სიმძაფრე იმაზე იყო დამოკიდებული, თუ რაოდენ ფართო მასშტაბებს მოიცავდა კანონი სიკვდილით დასჯის გამოყენების შესახებ და პრაქტიკულად რა მასშტაბებით იყო იგი გამოყენებული ცხოვრებაში.

მეცხრამეტე საუკუნე და მეოცე საუკუნის დასაწყისი სიკვდილით დასჯის კანონის წინააღმდეგ ბრძოლის სიმწვევის მხრივ განსაკუთრებით გამოირჩეოდა: ერთი მხრივ, იმის გამო, რომ ზოგ ქვეყანაში გაიზარდა სიკვდილით დასჯის პრაქტიკა და, მეორე მხრივ, ამ საუკუნეში სხვადასხვა ქვეყნის პროგრესულმა ძალებმა დაიწყეს ჩამოყალიბება ერთიან მებრძოლ ძალად³. სიკვდილით დასჯის მოსპობის, საყოთი უკვე აღარ იყო რომელიმე ერის ან ცალკეული სახელმწიფოს ბრძოლება. ეს საყოთი გადაიქცა საერთო საყოთობრივ ბრძოლებად, რომელზეც ერთნაირი ზომით აწუხებდა

¹ სახელმწიფო საბჭოს 1907 წლის 14 მარტის დადგენილებით, სიკვდილით დასჯის წინააღმდეგ კანონის პროექტის განხილვა აღნიშნულ სესიაზე ვერ მოხდებოდა, რადგან საყოთი სახელმწიფო საბჭოში ვალდოსული იყო ამ დროისათვის უკვე ვანდევლი სახელმწიფო საათობროდანი, რომლის მიერ მიღებულ დადგენილებებს ძალა აღარ ჰქონდა და, ამრიგად, საყოთის სახელმწიფო საბჭოში განხილვა შეიძლებოდა მომზადარყო მხოლოდ მომდევნო სესიაზე, ახლად არჩეულ სახელმწიფო საათობროში განხილვის შემდეგ. ამის შესახებ დაწყებულებით იხილეთ ნ. ს. ტავანცივის სტატიის კრებული «Смертная казнь», 1913 წ.

² ამ საყოთზე დეტალურად იხილეთ: მატერიალის, კისტიაკოვსკის და პონტკოვსკის შრომები.

³ ამ მეცნიერების აზრი ძირითადად მოცემულია 1903 წლის სისხლის სამართლის დებულების პროექტის განმარტებით ბარათში.

როგორც დიდი ერების, ასევე პატარა ერების და ეკონომიკრად და პოლიტიკურად ჩამორჩენილი ქვეყნების აღმშენებელი წევრებს, საზოგადოებრივ ფუნქს და ცალკეულ გამოჩენილ პიროვნებებს. განსაკუთრებით მწვავედ იღვავს ეს საკითხი რუსეთის იმპერიაში, რადგან სოციალისტური დასჯამ ქვეყანაში არსებულ მასშტაბებს მიადნია. რუსეთში ხერტდნენ როგორც ბოროტი და ყველაზე მზეტური მკვლელობისათვის, ისე ძლიერი სელიერი აღელვების დროს ჩადენილი მკვლელობისათვის, თანამედრობის პირთა სტელის დანაინებისა და დამტრისათვის, სახელმწიფო ქონების ექსპროპრიაციისათვის, სამხედრო წესებისაღმი ყოველგვარი დემორჩილებლობისათვის, მცირე მნიშვნელობის ძარცვა-ყაჩაღობის ჩადენისა და მკვლელობისათვისაც კი. კანონის სიმკაცრე ერთნაირი ზომით ვრცელდებოდა როგორც პროფესიონალ დამნაშავეებზე, ისე 15-17 წლის მცირეწლოვან და არასრულწლოვან გოგონებზე და ქაბუეებზე. ზალხი იხერტიებოდა განაჩენებით და უგანაჩენოდ (აღმინისტრაციული წესით), ერთეულბად და ქვეუ-ქვეუბად, რუსეთის ცენტრალურ რაიონებში და პერიფერიაში, მშვიდობიანობის პირობებში ომის დროს კანონებით სელ ერთია. იყო თუ არა გამოცხადებული ამა თუ იმ ტერიტორიაზე განსაკუთრებული წესები. სასამართლოს განაჩენებით სოციალისტური დასჯა მარტო 1887 წელს 46 კაცს მიესაჯა. სასოკვილიოდ განწირულთა რიცხვი წლიდან წლამდე მატებოდა. განსაკუთრებით ფართო მასშტაბები მიიღო სოციალისტური დასჯამ რუსეთის პარტული რეკოლუციის პერიოდში. ოფიციალური სტატისტიკური მონაცემებით, სამი წლის განმავლობაში (1905-1907) მხოლოდ სასამართლოს განაჩენებით (მხედველობაში გვაქვს უმაღლესი სასამართლო, სენატის განსაკუთრებული სასამართლო საკრებულო, სამხედრო ტრიბუნალები და

საველ სასამართლოები) 1307 კაცი დასაჯა. მაგრამ სოციალისტური დასჯის ეს უაქტები, რომლებიც ორდინალური ინსტიტუტის რატიკულად ხდებოდა (პოგრომების, უკუბრუნების, მსოფლიო მღელვარებისა და რეკოლუციური გამოსვლების დროს წარმოებულ დახერტებები) აღრიცხული არ იყო და ისინი ბევრად აღემტებოდა იმ მონაცემებს, რაც ოფიციალურ სტატისტიკას ჰქონდა.

რეაქციას ხელები გაეხსნა 1906 წლის 15 აგვისტოს მიღებული კანონის საფუძველზე, სამხედრო-საველ სასამართლოების შექმნის შემდეგ. ამ კანონით გათვალისწინებული იყო საქმეთა განხილვის განსაკუთრებული პირობები (გამოძიებისა და სასამართლო განხილვის შეზღუდული 24 საათიანი ვადა და, მხარის გუნარალგებებრატორის ნაქციით, განაჩენის დაუყოვნებელი სისტემაში მოყვანის შესაძლებლობა). მართალია, საველ სასამართლოების მოქმედების ვადა 1907 წლის 20 აპრილისათვის მთავრდებოდა, მაგრამ ეს დროც საკმაო აღმოჩნდა იმ დიდი მსხვერპლისათვის, რაც რუსეთის იმპერიის ტერიტორიაზე მტხოვრებ ხალხებს დასჭირდათ ისტორიის ამ მძიმე და დამატულ პერიოდში.

კიდევ ერთი მტბად მნიშვნელოვანი გარემოება, რაც ამტარებდა სოციალისტური დასჯის კანონის წინააღმდეგ ვალაშქრებას, რუსეთის იმპერიაში შემავალ ზოგიერთი პროვიციის, ე. წ. „ნოროდეკები“ დამახლებულ ტერიტორიაზე შემოღებული იყო განსაკუთრებული წესები, რის გამოც გამოიხეცებოდა სამხედრო კანონები. ამის შედეგად ერთი და იგივე დანაშაულისათვის ერთნი იხერტიებოდნენ, ხოლო მეორენი — დიდი ერის წარმომადგენლები კანონით ასეთი სასჯელისგან თავისუფლნი იყვნენ. კანონის ამ აღმამყოფებელი შეუსაბამობის შესახებ ნათელ წარმოდგენას იძლევა თბილისის სასულიერო სემინარიის რექტორ სერაფიმესაღმი 1898 წლის ნოემბერში .ი. ჭეკავაძის მიერ მიწერილი წერილისშ, „კანონის წინაშე თანასწორობას, — სწერდა ილია, — ამკარად აღდევს, რასაკვირველია, არა ზვენი ქართულთა სასარგებლოდ, შექმნილი კანონი, რომლის ძალითაც ერთი და იმავე დანაშაულისათვის ქართველი გადაეცემა სამხედრო სასამართლოს, რომელიც უტულბამისილია დამნაშავეებს სოციალისტის განაჩენი გამოტტანოს, ხოლო რუსი სასამართლებმა საშუალოა უწყებას

1 1904 წლის 10 ივნისს მოქმედებაში შესული სისხლის სამართლის კანონმდებლობით სოციალისტური დასჯა არ შეიძლება შეფარდებოდა 14 და 21 წლის ასაკამდე და 70 წლის ასაკი ვადაცილებულ პირებს, თუცნოდ მათ ჩადინათ ისეთი მძიმე დანაშაული, როგორც იყო იმპერატორის, მისი მეუღლის და სამეფო გვირგვინის მემკვიდრის მკვლელობა, ან ასეთის მცდელობა (სისხლის სამართლის დებულების 55, 57 და 58 მუხლები). მაგრამ 1905-1907 წლების რეკოლუციის პერიოდში კანონის ეს შეზღუდვა — პრაქტიკულად არ განხორციელდა და რუსეთის ცალკეულ ოლქებში ჰქონდა აღდგილი სახელმწიფო დანაშაულის ჩადენისათვის არასრულწლოვანთა და ღრმა მიხეტთა დაჭურტის ფაქტებს.

1 ეს მონაცემები აღებულია მ. მ. ბოროვიტინოვის მოხსენებიდან, ციხეების 1910 წლის მსოფლიო კონგრესზე ეამინეტროსში.

2 ეს წერილი იყო ილიას პასუხი სერაფიმეს წერილზე, რომელიც გუჯუხანა მას უკანასკნელმა 1898 წლის 22 ოქტომბერს, იხ. ეტრნ. „მნათობი“ 1957 წ., № 9. გვ. 157.

სასამართლოს მიერ, რომელიც მოქმედებს სასაქონლო დებულების საფუძველზე, სადაც სიკვდილით დასჯა, როგორც სისხლიანი განიხილება... გამოიცილება სასჯელის რიცხვიდან... კანონის წინაშე ყველანი უნდა იყვნენ თანასწორნი. ეს თანასწორობა არის კეთილშობილი სახელმწიფოს ცხოვრების ერთადერთი მტკიცე და საიმედო საფუძველი და მამასიღამე ვინც ამასი სყოდას, მოქმედებს სახელმწიფოს ინტერესების საზიანოდ, ვინაიდან ძირითვე არყვეს და აბათილებს ყველაფერს, რასაც მიუვაჯაბთ შერწყმისაყენ და ერთობისაყენა¹.

წამოყენებული დებულების საილუსტრაციოდ ოფიციალური დოკუმენტების მოყვანა შორს წავიყვანდა, ამიტომ ამისგან თავს ვიკავებთ. ი. ჰაქეჯაძის წერილი სერაფიმესაში მეტად მნიშვნელოვანი დოკუმენტია, რომელიც სრულყოფილ პასუხს იძლევა ორ საკითხზე: პირველი — თუ რაოდენ შეუსაბამო, არაორატორული, აშკარა დიდმპყრობური და ტენდენციური პოლიტიკის მატარებელი იყო მომჭმედი კანონმდებლობა, მეორე — რა მოტივებს ემყარებოდა ის დიდი სწრაფვა, გროვნილ-განმთავისუფლებელი მოძრაობებისათვის ბრძოლისა, რასაც ავლენდა მთელი თაობა პროგრესული მოაზროვნე და ერისათვის თავდადებული ადამიანებისა, მათ შორის ილია ჰაკეჯაძისა, როგორც ამ მოძრაობის ერთ-ერთი სულის ჩამდგმელისა და ხელმძღვანელისა. კუპისოდ, ამ წერილში გაჩვენდა არის პასუხი გაცემული საკითხზე, რომ ქართველი ერის ეროვნულ-განმთავისუფლებელი მოძრაობის ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი მიზეზთაგანი იყო „ინორტუციის“ მიმართ თვითმპყრობლური რუსეთის ხელისუფალთა მიერ გამოყენებული შერაცხული პოლიტიკა, რომელსაც მხარს უჭერდა კანონმდებლობა და სახელმწიფო მმართველობის ყველა ასშვალბა (ჟარი, პოლიცია, პროვინციების სამხედრო-პოლიტიკური მართვის პრაქტიკა, გენერალ-გუბერნატორის განუსაზღვრელი უფლება და სხვ.).

¹ წერილი დაწერილია რუსულად, დატულია საქ. სახ. მეტეჟის ხელნაწერთა ფონდში, ი. ჰაკეჯაძის განყოფილება, № 120, ქართულად თარგმნა შ. გოზალიშვილმა.

² მაგალითად, 1906 წლის 14-20 თებერვალს თბილისში კავკასიის ოქტის სამხედრო სასამართლომ სამხედრო კანონების გამოყენებით სიკვდილით დასჯა განუსაზღვრა სოც. დემოკრატიული პარტიის—წევრს, ტერორისტს არსენ ჭორაშვილს, რომელსაც ყოფ. პასპარტისის ქუჩაზე მოკლა კავკასიის არმიის შტაბის უფროსი გენერალი გრაზნოვი. სამხედრო კანონები იყო გამოყენებული 1876 წელს აქანებელი სენათის მოთავეთა წინააღმდეგ და ბევრ სხვა შემთხვევაში.

საკითხის ირგვლივ სრულყოფილი წარმოდგენისათვის, ჩვენი აზრით, აუცილებელია თავი დადავყოთ ისტორიას. ამ მხრეზე დღემდე მარჯებს ვიწვეს პროფ. ტაგანცუგოვი¹ სახელმწიფო სტატეების კრებული სიკვდილით დასჯის შესახებ. ტაგანცუგოვი, სხვა ავტორებთან განსხვავებით, მეტად მდიდარ მასალას გავიყვანდა და თანმიმდევრულად განიხილა სიკვდილით დასჯის ისტორიული განვითარების პროცესს.

რუსეთის იმპერიაში ცალკეული კანონმდებლის მისაღებად, თუ არ ჩავთვლით იმპერატორის უმაღლეს მანიფესტს და ბრძანებულებას, აუცილებელი იყო სახელმწიფო სათათბიროში და სახელმწიფოს საბჭოში მათი განხილვა. ხელისუფლების ორპალატიანი სისტემა, ფორმალურად აგებული ხალხის ე. წ. წარმომადგენლობის პრინციპზე, ფაქტურად იყო მონარქიული კლასების წოდებრივი წარმომადგენლობითი ორგანო. ორივე პალატის მთელი მოღაწეობა, მოქცეული მკაცრ პროცედურულ ჩარჩოებში, გამოიცილებდა კანონმდებლის ვატარებისათვის თავისუფალი, დემოკრატიული, პრინციპების გამოყენების შესაძლებლობას და ახორციელებდა რეაქციული ძალების ინტერესებს. ფორმალურად კანონის მიღება სახელმწიფო სათათბიროში ხდებოდა. მაგრამ იგი შემდგომში უნდა განხილულიყო სახელმწიფო საბჭოში. ეს უკანასკნელი ფაქტურად ზედა პალატა იყო და მთელი თავისი მოღაწეობით ებრძინებოდა იმედი უფულებით, სახელმწიფო სათათბიროს. ლენინის განსაზღვრით, სახელმწიფო საბჭო წმინდა კლასობრივი ორგანო იყო, რომელიც გამოხატავდა მსხვილ მემამულეთა ინტერესებს. სახელმწიფო საბჭო ისევე, როგორც სახელმწიფო სათათბირო, გამოყენებული იყო მონარქიული წესწყობილების დასაფრავად. ფორმალურად კი მიყვებულ ჰქონდა თითქმის და დემოკრატიულ პრინციპებზე აგებული კონსტიტუციური მმართველობის ფორმა. ასეთ პირობებშიც კი, კანონი მოქმედებაში შედიოდა, თუ იგი შეესაბამებოდა მეფის ერთპიროვნულ სურვილს და მიღებული იქნებოდა მეფის ოფიციალური დასტერით.

სიკვდილით დასჯის კანონის გაქმნებისათვის ბრძოლა ხელისუფლების ამ უმაღლეს ორგანოში ოფიციალურად 1906 წლის სხდომებზე დაიწყო. უფრო სწორად, პირველი სახელმწიფო სათათბიროს 1906 წლის 18 და 26 მაისის და 19 ივნისის სხდომებზე, დიდი კამათისა და რეაქციული ძალების ძლიერი შემოტევის

¹ ვ. ი. ლენინი. თხზულებათა მე-18 ტომი, გვ. 516.

² დიდი საბჭოთა ენციკლოპედია, გამოცემა 11, ტომი 12, გვ. 325, 1952 წ.

დაძლივით, მიღებულ იქნა კანონპროექტი სიკვდილით დასჯის გაუქმების შესახებ. სასჯელის განსაზღვრის ნაწილში კანონპროექტი, სიკვდილით დასჯის ნაცვლად, ხანგრძლივი დროის საკატორღო მუშაობას ითვალისწინებდა.

სიკვდილით დასჯის გაუქმების ეს კანონპროექტი, არსებელი წესის მიხედვით, განხილული იყო სახელმწიფო საბჭოს 1906 წლის 27 ივნისის სხდომაზე. სახელმწიფო საბჭოს საერთო კრებამ ამ საკითხის წინასწარ განხილვა დაავალა 15 კაცისაგან არჩეულ სპეციალურ კომისიას, რომელმაც თავისი მოხსენების წარმოდგენა ვერ მოასწრო: სახელმწიფო სათათბირო განდევნილ იქნა და, ამის გამო, სახელმწიფო საბჭომაც თავისი სხდომები შეწყვიტა. ისე რომ სახელმწიფო სათათბიროდან გამოსული საკითხები, მათ შორის კანონპროექტი სიკვდილით დასჯის კანონის გაუქმების შესახებ, აღარ განუხილავს.

სახელმწიფო საბჭოს შემდეგი სესია დაიწყო 1907 წლის თებერვალში. საკითხი სიკვდილით დასჯის კანონის გაუქმების შესახებ სესიაზე გატანილ იქნა 14 მარტს, მაგრამ იგი მსჯელობიდან დაუყოვნებლივ მოიხსნა, იმ მოტივით, რომ კანონპროექტი მიღებული იყო უფლებამოსილებდაჯარგული სათათბიროს მიერ და პროცედურულად არ შეესაბამებოდა კანონის მოთხოვნებს.

მეორე სახელმწიფო სათათბიროში კვლავ იქნა შეტანილი საკითხი სიკვდილით დასჯის კანონის გაუქმების შესახებ, იმავე რედაქციით, რაც მიღებული იყო პირველი სათათბიროს მიერ, მაგრამ ამჯერად კანონპროექტი უარყოფილ იქნა. სახელმწიფო სათათბიროს სესიაზე სიკვდილით დასჯის კანონის წინააღმდეგ მრავალმა დეპუტატმა გაილაშქრა. 17 მარტის სხდომაზე 42 დეპუტატის ერთობლივი განცხა-

დებაც კი იქნა მოსმენილი ამ კანონის წინააღმდეგ, მიღებულ იქნა კანონპროექტი სახელმწიფო სასამართლოების გაუქმების შესახებ და სახელმწიფო საბჭო სიკვდილით დასჯის კანონის გაუქმების შესახებ შეტანილი იყო მესამე სახელმწიფო სათათბიროს 1908 წლის 19 ივნისის სესიაზეც, მაგრამ იგი საბოლოოდ მაინც ვერ გადაიწვია. თუ რა პირობებში მიმდინარეობდა ეს პროცედურები გაიარა სიკვდილით დასჯის კანონის გაუქმების კანონპროექტმა, ჩვენ ამის დაწერილებით განხილვას არ შევუდგებით, რადგან იგი სცილდება ჩვენს მიერ წამოჭრილ საკითხს.

ამის გამოსარკვევად, წარმოთქვა თუ არა ი. ჭავჭავაძემ სახელმწიფო საბჭოს 1907 წლის სესიაზე სიტყვა სიკვდილით დასჯის კანონის მოქმედების საკითხზე, ჩვენი აზრით, მოტივით ცნობებიც საკმარისია.

გარკვეულია, რომ სახელმწიფო სათათბიროს მეორე სესიის 1907 წლის 14 მარტის სხდომაზე ამ საკითხზე მსჯელობა მოიხსნა და მესამე სესიამდე (1908 წელს) მსჯელობა არ განახლებულა. კანონით დაწესებული პროცედურით, სახელმწიფო საბჭოს 1907 წლის სესიას, რომელზეც ილია უნდა გამოსულიყო მოხსენებით, პრაქტიკულად არ შეეძლო ემსჯელა კანონპროექტზე, რომელიც სათათბიროს არ ჰქონდა მიღებული და არ უმსჯელია. სადაც საკითხზე მსჯელობა არ ყოფილა, თავისთავად ცხადია, იქ მოხსენებაც არ შეიძლებოდა მოსმენილი ყოფილიყო და, ამრიგად, მტკიცება, თითქმის სახელმწიფო საბჭოს 1907 წლის სესიაზე ილიამ მოხსენება გააცეთა სიკვდილით დასჯის კანონის წინააღმდეგ, ვთვებოდას შედეგია.

ილიას თხზულებათა სრული კრებულის რედაქტორი პ. ინგოროყვა აღნიშნავს, რომ ილიას სიტყვა სიკვდილით დასჯის მოსაპოვის შესახებ, როგორც ირკვევა, წარმოუთქვამს სახელმწიფო საბჭოს სხდომაზე 1907 წლის 17 აპრილს ან 2 მაისს. სახელმწიფო საბჭოს ამ სხდომების სტენოგრაფიული ანგარიშები დაიბეჭდა ხარკეზებით, რადგან ამ სხდომაზე წარმოთქმული ზოგიერთი სიტყვის დაბეჭდვა მოაზრობას აფერხდავს. ამ აქრძალულ სიტყვათა შორის ყოფილა, როგორც ირკვევა, ილიას სიტყვა: "სიტყვა ილია ჩვენი სახელმწიფო საბჭოს წინააღმდეგ".

თუ ჩამდინდ საფუძვლიანია ეს მტკიცება ვფიქრობთ, განმარტებამ არ სავარაუდოებს. სამწუხაროდ, იგი მოგონილი და მეცნიერულად სრულიად გაუმართლებელია. გეაყირვებს შენიშვნებში მრავალჯგის მითითებულად, პროცედურა ირკვევა*.

1 1885 წლის სასჯელთა დებულებით, რომელიც შესწორდა 1900 წლის კანონით, სიკვდილით დასჯის მომდევნო სასჯელი იყო საკატორღო სამუშაოები 4-დან 15 წლამდე, განმეორებით დანაშაულისათვის კი 20 წლამდე. იმ პირთ, ვისაც კატორღა ვანესაზღვრებოდა, უნდა ჩამორთმეოდათ: წოდებრივი, ქონებრივი და სხვა მოქალაქეობრივი უფლებები და ამავე დროს უნდა ყოფილიყო მსჯელობა, კატორღის მოხდის შემდეგ, მსჯავრდადებულის საცხოვრებლად შორეულ მხარეში გასახლების თაობაზე.

2 კომისიის შემადგენლობაში ი. ჭავჭავაძე არ ყოფილა.

3 სახელმწიფო სათათბირო განდევნილ იქნა 1906 წლის 8 ივლისს, ხოლო სახელმწიფო საბჭომ თავისი მუშაობა დაამთავრა 1906 წლის 12 ივლისს.

* იხ. სრული კრებულის ტ. X. გვ. 464. იკვევა განმეორებული სიტყვა-სიტყვით პ. ინგოროყვას მიერ ილიასადმი მიძღვნილ მონოგრაფიაში, 1962 წ. გვ. 246.

დოქტორად სწორად ის არ ირკვევა, რაზეც მსჯელობა და რაც უტყუარ ვარემოებად არის აღიარებული. ჩვენ დაინტერესდით სახელმწიფო სათათბიროს სესიის ანგარიშებით და მათში რაიმე ხარვეზიანობა, რაც პ. ინგოროყვას „მეტყეების“ შთავაზი არავითარცა, ვერ შეეპინძეთ. განა იმის გამო, რომ 17 აპრილის და 2 მაისის სტენოგრაფიულ ანგარიშებში ილიას გამოსვლა ვერ იქნა აღმოჩენილი, ეს ანგარიშები ხარვეზიანი?! აქ საქირო იყო ერთ დეტალზე დაკვირვება: საბჭოს სესიის მუშაობის ამ ორი კვირის მონაცემების სტენოგრაფიულ ანგარიშებში და იმ პერიოდის პეტერბურგის და თბილისის პრესაში ილიას ვეაბი მოხსენიებული არ არის, ეს მაშინ, როდესაც ყველა ორატორი, ვინც კი სიტყვა წარმოთქვა, ანგარიშებში ნახსენებია და მათი გამოხსენების შესახებ ვაჩუქებთ მცირედი ინფორმაცია მაინც არის.

ამ საკითხს ირგვლივ კიდევ მრავალი არგუმენტის წამოყენება შეიძლებოდა, მაგრამ, ვფიქრობთ, ეს საქირო არ უნდა იყოს. ერთს კი მივაქცევთ უფრადლებას. იმ მსჯელობაში, სადაც გატარებულია აზრი სახელმწიფო საბჭოს 1907 წლის სესიაზე ილიას გამოსვლის შესახებ, არის კიდევ მრავალი დეტალი, რომლებიც შეცდომის შედეგი არ შეიძლება იყოს. ამ შემთხვევაში, უხეშად არის დამახინჯებული აზრი, ცალკეულ წყაროს შეუსაბამო ინტერპრეტაცია უკეთდება და ღებულების გასამჯარებლად გამოყენებულია შეცნიერებასათვის ყოვლად შეუფერებელი მეთოდი — მეთოდი სიტყვების თამაშისა. მაგალითად, ევრნალისტ ბოლქეაძის აზრით, რომ ილიას სახელმწიფო საბჭოს სესიაზე უნდა წაეკითხა მომზადებული მოხსენება და დეცეა კანონპროექტი სიკვდილით დასჯის კანონის გაქმნების შესახებ, პ. ინგოროყვას მიერ ისეა განმარტებული, რომ: „სახელმწიფო საბჭოს ამ მეორე სესიაზე ილია გამოვიდა სიტყვით სიკვდილით დასჯის მოსპობის შესახებ“, ზოლო პროფესორ კოვალევსკის მიერ რუსულად ნათქვამი: «И. Чавчавадзе высказался за одно с проф. Таганцевым...» განმარტებულია: „სახელმწიფო საბჭოში ილიასთან ერთად სიკვდილით დასჯის წინააღმდეგ გამოსულა პროგრესული მოღვაწე პროფესორი ტაგანცევი“ და რომ „ინიციატიური სახელმწიფო საბჭოში საკითხის დასმისა სიკვდილით დასჯის მოსპობის შესახებ — ილია ყოფილა. ეს კითხვა წინასწარ გარჩეულია სახელმწიფო საბჭოს შემარტებელთა ქვეყნი, რომლის ერთერთი მთავარი ორგანიზატორი და წევრი იყო ილია...“

საქიროა ყველაფერი სწორად იყოს გაგებუ-

ლი. არავინ იფიქროს, თითქოს ჩვენი გულისწინააღმდეგე იყოს, რომ შეცნიერებას წინაშე პ. ინგოროყვას დასახურობას ვერც არ ვცემდით. საკითხისადმი ამდგომარეობაში მა მხოლოდ გაუგებრობა იქნებოდა. ჩვენი გულისწინააღმდეგე იმის შედეგია, რომ ილია ჭავჭავაძე განდიდებდა არ საჭიროებს. ასეთ ტენდენციებს კი მხოლოდ ენება მოაქვს. განა ცოტაა მგალითი იმისა, რომ ქართული კულტურისადმი და ისტორიისადმი არაკეთილად განწყობილი პირები წვრილმანი ფაქტების განზოგადებით და მალად ხარისხში აყვანიით, ძირს უთხრიან და ლაფს ასხამენ დიდს და კეთილშობილურს?!

ცალკეულ ფაქტების შეფასებაში ტენდენციური მიდგომა, ჩვენი რწმენით, ილიასადმი განუსაზღვრელი სიყვარულის შედეგია, მაგრამ ამით ხომ ზღაფეხი ეხსნებათ ახალი დროის. პატკაოვე-ემინ-უხოვესს, შავროვეს, ვერმიშევესს, რომლებიც ქართული კულტურისადმი და ილიასადმი სიძულვილს მისი სიკვდილშივე არ თაყობდნენ. ეს პირები ღონეს არ იშურებდნენ, ყოველთვის ჩასაფრებული იყვნენ და მომენტს უედიდნენ, რათა სიბოროტე და ღვარძლი გადმოეწონათ. სამწუხაროდ, რეცლივივისაგან არც ახლა ვართ დახლებული. ფაქტების მცირედი უსწორი გამოქმნა უტყუარსაც კი დარტყმის უქადის, მოჩინებულ ვნებებს აღვიძებს და წერილობრივ განზოგადებას, არაკეთილსინდისიერად გამოყენების საშუალებას იძლევა.

რაც შეეხება ილიას როლს სიკვდილით დასჯის კანონის წინააღმდეგ ბრძოლის საქმეში, იგი უდავოდ დიდია, მაგრამ ამ საკითხის დასმის ინიციატივა მისგან არ გამომდინარებოდა და სახელმწიფო საბჭოს ე. წ. „შემარტებელ ქვეყნის“ ერთ-ერთი მთავარი ორგანიზატორი (ეს სიტყვები პ. ინგოროყვას ეკუთვნის) იგი არ ყოფილა.

ილიას დამოკიდებულება სიკვდილით დასჯის საკითხისადმი მაშინ გამოვლინდა, როდესაც ქართულად ითარგმნა და დაბეჭდა ვიქტორ პიუგოს ნაწარმოებები, განსაკუთრებით „სიკვდილით დასჯის გადაცემების საქმე და ამის თა-

1 პატკაოვი, ემინი, უხოვი — სომეხი შეცნიერნი, რომელთა არაკეთილსინდისიერება მხილებულია ილიას ცნობილ „ქვათა ლაღღში“ (თხზულებათ ტ. 8, გვ. 95-137), ვერმიშევი, რომელმაც დაიცვა „ქვათა ლაღღში“ გაორტიკებული შეცნიერებები და თვითონ შეეცა და საქართველოს ისტორიის გაყალბებას და დაუშვა ქართულ ერის მიმართ ცილისმწამებლური გამოხტომები („ივერია“, 1904 წლის №№ 189, 190), შავროვი გაორტიკებულია ილიას ფელეტონში „განგალა განგალა, შაროვი და ცანგალა“, „ივერია“, 1888 წ., 13, 14, 16-1X.

ობაზე ვ. ჰიუგოს წიგნი¹ და ილიას ორიგინალური მოთხრობა „სარჩობელაზე“². ცხადია, რომ ილია ყოველთვის წინააღმდეგი იყო სიყვლილთა დასჯისა, და ეს რწმენა მას არასდროს არ შეუცვლია. მაგრამ რუსეთის სინამდვილეში სიყვდილთა დასჯის წინამძღვრ ბრძოლას მეტად დიდი ისტორია აქვს, და საკითხი ბევრად აღრე იყო დასმული, ვიდრე ილია სახელმწიფო საბჭოში იქნებოდა არჩეული, და სწორედ იმ პირობების მიერ, ვისაც ილიასთან ერთად ასახელებს პ. ინგოროყვა. თუმცა იმას, თუ ვინ დააყენა საკითხი პირველად, საქმიანობის არსებითი მნიშვნელობა არა აქვს, მაგრამ ფაქტების მეცნიერული ანალიზის დროს უზუსტობა არ შეიძლება.

სახელმწიფო საბჭოში კანონპროექტის განხილვის პროცედურული წესი ცნობილია. ხელისუფლების უმაღლესი ორგანოს ზედა პალატაში, კანონპროექტი განსახილველად სახელმწიფო საათაბიროდან გადმოდიოდა და დღის წესრიგში ავტომატურად შედიოდა. ამიტომ მტკიცება ილიას ან სხვა პირის მიერ სახელმწიფო საბჭოში ინციპიტის გამოჩენისა, რათა ეს საკითხი განსახილველად ყოფილიყო შეტანილი, პროცედურული წესის გაუგებრობის შედეგია. სხვა საკითხია კანონპროექტის მხარდებურის ინიციატივა. ეს უდავოდ საბჭოთა იყო და ამ საკითხის ირგვლივ ლიტერატურაში მოიხილება საქმიანად გარკვეული და სრულყოფილი მასალა.

1913 წელს, ილიას სსოვნისადმი მიძღვნილ საღამოზე, რომელიც პეტერბურგის სამეცნიერო საზოგადოებამ გამართა, პროფესორი მ. კოვალევსკი აღნიშნავდა, რომ სახელმწიფო საბჭოში ავადმყოფი ქვეყნი, ილია ჭავჭავაძეს თვლიდა თავის უახლოეს მოკავშირედ ყველა იმ წამოწყებაში, რომლებიც „იშვითად თუ შთავრდებოდა გამოჩვენებით... რუსული უნივერსიტეტების და მეცნიერებათა აკადემიის წინაშე, შე მიწვეული ვიყავი სახელმწიფო საბჭოში, სადაც შეგხვდი თავად ჭავჭავაძეს, მხოლოდ მომხრეს ვთანამშრომლა მეცნიერების წარმომადგენლებთან“.

მ. კოვალევსკის მიერ ავადმყოფად მეცნიერების წარმომადგენლებად წოდებული ქვეყნი, არის სწორედ ის „ჩვენი წრე“, რომელიც ილიას უხსენებია მაღაჟია ბოლქვაძესთან და რომელიც ლიტერატურაში სახელმწიფო საბ-

¹ „საქართველოს მოამბე“. 1863 წ., № 8. გვ. 84-92.

² ეურ. „ივერია“, 1879 წ. № 2, გვ. 39-56.

³ მ. მ. კოვალევსკი, სიტყვა წარმოთქმული ი. ჭავჭავაძისადმი მიძღვნილ კრებაზე, ი. საქსს. კ. მარქსის საჯარო ბიბლიოთეკის მხარეთმცოდნეობის განყოფილების ილიას ფონდში, პირი რუსულად.

ჭო „მემარცხენეთა ქვეყნი“ სახელმწიფოში მოიხსენიება. სახელმწიფო საბჭოს ეს „მემარცხენეთა ქვეყნი“ არ უნდა იქნეს „სტრუქტურული“ სახელმწიფო საათაბიროს მემარცხენეთა ქვეყნი, რომლებთანაც ილიას იდეურად ბევრი საერთო ჰქონდა, განსაკუთრებით, ავტორულ საკითხში და რომელიც საათაბიროში სიყვდილთა დასჯის გაუქმების კანონპროექტის მხარდებურად, ავრთვეთ, აქტიური იყო. სახელმწიფო საათაბიროს მემარცხენე ქვეყნი, ე. წ. „შრომის ქვეყნი“ („ტრუდოიციები“) შეადგენდა სახელმწიფო საათაბიროს წვრილბურჟუაზიულ დემოკრატთა დაქვეყნებას, რომელშიც შეადგინა და იცავდა კადეტების საინიციატივო, ცნობილი „104“-ის ავტორული კანონპროექტის მიწვევის ნაციონალიზაციის შესახებ. ამ ქვეყნის ლიდერები იყვნენ: ი. ვ. ეილინი, აფ. ალაღინი, ფ. მ. ანაქო და სხვები. ეურნალისტი ბოლქვაძე მიუთითებს, რომ მემარცხენეთა შორის ილიას ჰყავდა „საყვარელი“ დეპუტატები — ეილინი, მღვდელი აფანასიევი და გლეხი ნახარენა (ტრუდოიციები).

რაც შეეხება სახელმწიფო საბჭოს მემარცხენე ქვეყნს, რომელსაც ილია თავის „წრედ“ ასახელებს, იგი სახელმწიფო საბჭოს ავადმყოფი ქვეყნი, ცნობილი რუს მეცნიერების — ნ. ს. ტვანცევსკის, მ. მ. კოვალევსკისა და სხვებისაგან შემდგარი.

რუსეთში სიყვდილთა დასჯის კანონის წინამძღვრ ბრძოლა მეტად აქტიური გახდა მე-19 საუკუნის II ნახევრიდან, განსაკუთრებით ფართო მასშტაბები მიიღო რუსეთის პირველი რევოლუციის წლებში და არ დამტბარალა უფრო გვიანაც, ილია ჭავჭავაძის მოკვლის შემდეგაც.

გარდა იმისა, რომ ბრძოლა ოფიციალურად საკანონმდებლო ორგანოებში მიმდინარეობდა, ამ საკითხს რუსეთის გამოჩენილი მეცნიერებიც მრავალი ნაშრომი მიუძღვნა. აღსანიშნავია ნ. ტვანცევსკის, ნ. ს. სერგვევსკის, ა. კისტიაკოვის, პ. პეტროპოლისკის, ვ. კუზნინ-კარაევას, ლ. მალინოვსკის, ა. პონტოკოვსკის, მ. ზუბინსკის, მ. კოვალევსკის, მ. გერტის და სხვათა მწუხარ მნიშვნელოვანი მონოგრაფიები, გამოკვლევები, სტატიები. ეს მეცნიერები წლებს განმავლობაში, რუსეთის მოწინავე ინტელექციელთაგან და პროგრესულად მოაზროვნე ადამიანებთან ერთად, თავკამოდებით იბრძოდნენ სიყვდილთა დასჯის წინააღმდეგ.

„მე იმ ახლავარდობას, რომელიც მომინდა. — აღნიშნავდა პროფ. ტვანცევი თავის სიტყვაში სახელმწიფო საბჭოს 1906 წლის 27 ივლისის სესიოზე, — ორმოცი წელი ვვალაპირებოდი, ვასწავლიდი და შთავაგონებდი, რომ

¹ ეურნ. „განათლება“ 1908 წ., № 3. გვ. 114.

სოციალიზმით დასჯა არა თუ მიზანშეწონილი, არამედ მანეჟი. სახელმწიფო ცხოვრებაში ის, რაც არ არის მიზანშეწონილი, მანეჟი და განსაზღვრულ პირობებში უსამართლო. ასეთია სოციალიზმით დასჯა. ამავე რწმენით ვცხადდებით ღრეს თქვენს წინაშე და ვიცავ კანონროვეტს სოციალიზმით დასჯის გაუქმების შესახებ¹.

პროფესორ ტაგანცევი ამავე დროს სახელმწიფო საბჭოს განხილვისათვის წარსადგენად შედგენილი ქონდა სოციალიზმით დასჯის გაუქმების კანონპროექტი, სადაც იგი, სხვათა შორის, აღნიშნავდა: „სოციალიზმით დასჯის გამოყენება არაკანონზომიერია და სასამართლო შედგომის დროს გამოუსწორებელი, მისი გამოყენება არის მკვლელობის ყველაზე საშიშვლი სახე, იგი არ განიყოფიერება და ამიტომ მისი დატოვება სასჯელთა კატეგორიადაც აღიქვამს სასჯელთა აზრის სისტემის ძირითად პრინციპებს — სასჯელის ინდივიდუალიზაციას, იგი უწინააღმდეგეა ქრისტიანობის არსს... ამიტომ სოციალიზმით დასჯა, როგორც სასჯელი, უსამართლოა“.

ამავე აზრებს ატარებდა ტაგანცევი თავის სახსლის სამართლის სახელმძღვანელოში და ლექციების ციკლში, რომლებიც გასული საუკუნის სამოცდაათიანი წლებიდან არაერთგზის გამოიყენა და, ფაქტიურად მთელი რუსეთის იმპერიაში ამ საგნის ძირითადი სახელმძღვანელო იყო. ტაგანცევის სახელმძღვანელოთი სარგებლობდნენ უმაღლესი და სპეციალური სასწავლებლის სტუდენტობა და პრაქტიკოსი იურისტები.

1903 წელს შედგენილი იქნა სახსლის სამართლის დებულების ახალი პროექტი, რომელიც უნდა ყოფილიყო წარდგენილი დამატებითად უმაღლეს საკანონმდებლო ორგანოში. მის შედგენაში საკანონმდებლო კომისიის მიწვევით მონაწილეობას იღებდნენ რუსეთის გამოჩენილი კრიმინალისტები. პროექტს დაერთო: კსტიაკოვსკის, ფონინის, ნეკლედოვის, სერგეევსკის, ტაგანცევის და სხვა მეცნიერთა მოსწავლეთი ბარათი, ამ ბარათში კატეგორიულად იყო დაყენებული საკითხი სოციალიზმით დასჯის კანონის გაუქმების შესახებ.

1906 წელს, პირველ სახელმწიფო სათათბაროში სოციალიზმით დასჯის კანონპროექტის გამოილვის პერიოდში, მ. ნ. გერნეტის, ი. შ. გო-

ლოვსკის და ა. ნ. სახაროვის რედაქციით გამოიცა სტატიების კრებული საერთო სათაურით: „სოციალიზმით დასჯის წინააღმდეგ“. კრებულში შევიდა ორმოცდაშვიდი სტატია, როგორც რუსი, ისე უცხოელი ავტორებისა. „ამ კრებულის გამოცემის ინიციატივა — ვკითხულობთ შესავალ წერილში — ეკუთვნის მასწავლებელთა და სახალხო განათლების დარგის მოღვაწეთა ჯგუფს... კრებულის მიზანია — აგიტაცია სოციალიზმით დასჯის წინააღმდეგ“.

კრებულს სრულ წარმოდგენის იძლევა სოციალიზმით დასჯის წინააღმდეგ რუსი ხალხის ბრძოლის ისტორიაზე. კრებულს დართული აქვს იმ პირთა სია, ვისაც სამხედრო-საველე და სხვა სასამართლოების მიერ სოციალიზმით დასჯა განესაზღვრა. როგორც კრებულის შემნიშვნითა მითითებულია, მკითხველს მკვლად არასრულყოფილი სიას სთავაზობდნენ, რადგან იგი პრესაში ძენწად და არარეგულარულად დაბეჭდილი ინფორმაციებიდან იყო შედგენილი. სიაში არ იყო შეტანილი დიდი რაოდენობა პირებისა, რომლებიც განადგურებულნი იყვნენ მასობრივი დაზარალებების და შავრამიზმების დარბეჭდვის დროს. მაგრამ სიას შეტანილი პირების რაოდენობა მეტად შთაბეჭდავა.

რუსეთის იმპერიაში მომქმედი დასჯითი პოლიტიკა არც 17 ოქტომბრის მანიფესტის (ამანისტის) შემდეგ შენელებულა და დაზარატა და ჩამოღრჩობა ეკლავ ქალათთა ყოველდღიურ საქმიანობად რჩებოდა.

„პროტესტს სოციალიზმით დასჯის წინააღმდეგ — აღნიშნულა მ. გერნეტის წერილში, — არასდროს და არასდროს არ მიუღწევია ისეთ საშინელ ძალადგ, როგორც უკანასკნელ დროს ჩვენთან, რუსეთში. გასული წლის ოქტომბრის თვიდან დაწყებული, არ გასულა დღე, რომ მკვლელობის ინსტიტუტის და მის მომხრეთა სახეში არ ყოფილიყო ნასროლი სირცხვილის საყვირებები და მძიმე ბრალდებები. უზარმაზარი ქვეყნის მცხოვრებელ შეერთდა ერთიან ტალღად და გაჰყვარის „ძირს სოციალიზმით დასჯა“ ერთნაირი ძალით ამოხეთქა ამ ზმამ: მუშის, გლეხის, მოსწავლე ახალგაზრდობის, ექიმის, მასწავლებლის, ადვოკატის, მღვდლის, ერობის წარმომადგენლის, შწერლის, ტყინიგზის მოსამსახურის გულის სიღრმეიდან... მრავალრიცხოვანი ავშირები, კოპობრადები და კრებები თითქმის და წინასწარ შემუშავებული გეგმით, რუსეთის მდგომარეობაზე და თავის გაჭირვებაზე მსჯელობის დროს, აუცილებლად სთვლდნენ განცხადებინათ მთავრობისათვის გადაწვეტილი მოთხოვნის ფორმით ან შუამდგომლობის სახით, რომ განსაუკუთრებული ზიხლით არიან გამსჭვალელი სოციალიზმით დასჯისა-

1 ნ. ს. ტაგანცევი „Смертная казнь“. 1913 წელი, გვ. 142.

2 სიტყვა „განიყოფიება“ უნდა იქნეს გაგებული იმ შინაარსით, რომ დანაშაულის შეტყულების მიხედვით არ შეიძლება სასჯელის დიფერენცირება და ყველა ერთნაირად ისჯება — ვ. ვ.

3 ტურნ. «Вестник Европы» 1906 წელი, ნოემბერი, გვ. 3-20.

1 1905 წლის ოქტომბრიდან. ვ. ვ.

დმი და სთელიან აუცილებლად მის მთლიან და დაუყოვნებლივ გაუქმებას¹.

1905 წლის დეკემბრის და მომდევნო თვეების დახურვების და განსაკუთრებით ლეიტენანტ შვიდტის და შაიი ზღვის ფლოტის აჯანყებულ მეზღვაურთა დიდი ჯგუფების გასამართლების შემდეგ, თავისუფალი გამოსვლები, შიტირებები და მანიფესტაციებები, თუმცა მთავრობამ აკრძალა, მაგრამ, სიკვდილით დასჯის წინააღმდეგ ხალხის მასობრივი გამოსვლები ვერ შეაჩერა. კრებულს დართული აქვს სხვადასხვა საზოგადოებების, კორპორაციების, ერთი პროფესიისა და საქმიანობის აღმანიშნების, „მწერალთა კავშირის“ პეტერბურგის ჯგუფის, „გლეხთა კავშირის“, „ფარმაცევტთა კავშირის“, „საეჭირო ფლოტის მეზღვაურების“, „იალტის და ალუპკის მოქალაქეთა“, პაროგოვის ექიმთა საზოგადოების, სამშულო ფსიქიატრთა კავის ყრილობის, მოსკოვის ხმოსნების ჯგუფის, მოსკოვის კავშირების დელეგატთა კრების, მოსკოვ-იაროსლავკ-არხანგელსკის რკინიგზის მეშა-მოსამახურეთა კრების, მოსკოვის ქალაქის მოსამახურეთა, პეტერბურგის შეშების, სასულიერო აკადემიის სტუდენტთა, სამშენებლო კურსების კურსანტთა, „სახალხო თავისუფლების“ პარტიის მოსკოვის კომიტეტის, ქირურგიული საზოგადოების, კრიმინალისტთა საერთაშორისო საზოგადოების რუსული ჯგუფის ყრილობის, ადვოკატთა II ყრილობის (ყრილობა გაიმართა მოსკოვში).² რუსეთის სხვადასხვა ქალაქის შრავალი სახელმწიფო, საზოგადოებრივი ორგანიზაციებისა და ადვოკატობრივი თვითმმართველობის კრებების, პროცესტები, დეპეშები, მოთხოვნები, შეამჯავრობებები და სხვა სახის აღშფოთებისა თუ თხოვნის გამოხატვები დოკუმენტები, რომლებიც სისტემატურად ეგზავნებოდა მეფეს, მინისტრებს და უმაღლეს საკანონმდებლო ორგანოებს.

თუ რა მდგომარეობა შეიქმნა სიკვდილით დასჯის გაუქმების კანონპროექტის გამო სახელმწიფო სათათბიროს და სახელმწიფო საბჭოს სესიებზე (1906-1907 წლებში), ამის შესახებ უკვე ვეკონდა ლაპარაკი. გავარკვეთ, რომ აღნიშნული კანონპროექტი სახელმწიფო საბჭოს 1907 წლის სესიაზე არა თუ მიღებული, ფაქტურად განხილულიც კი არ ყოფილა, მის შესახებ დებუტატებს საერთო კრებაზე არ უმ-

სკვლიათ. კანონპროექტი არც შემდგომში ყოფილა მიღებული, მაგრამ რუსეთის ხალხს სიკვდილით დასჯის გაუქმების წინააღმდეგ მართლა არ შეუწყვეტია. **განხილვის შემდეგ**

1908 წლის ზაფხულში საზოგადოებაში გავრცელდა მოწოდება რუსეთში „სიკვდილით დასჯის წინააღმდეგ მებრძოლი ლიგის“ შექმნის შესახებ. ლიგის შექმნა განსაზღვრული იყო ლ. ნ. ტოლსტოის იუბილესათვის. იგი უნდა შექმნილიყო დასავლეთ ევროპის სხვადასხვა ქვეყანაში არსებული ანალოგიური ორგანიზაციის მსგავსად. „ჩვენ მოწოდებით მივმართეთ ყველა რუს მოქალაქე მამაკაცსა და ქალს, — აღნიშნული იყო მოწოდებაში, — მათი რელიგიური და პოლიტიკური რწმენას, საზოგადოებრივი მდგომარეობისა და განათლების ხარისხის მიუხედავად, მიმართონ თავიანთი ზნეობრივი ძალა და გავლენა ჩვენი დღეების საშინელების — სიკვდილით დასჯის წინააღმდეგ საბრძოლველად... გამოთქვით პროტესტი სიკვდილით დასჯის წინააღმდეგ! თქვენს ოჯახში, მეგობრულ და საქმიან წრეში, იმ საზოგადოებაში, სადაც შეშაობა გხდებათ, სიკვდილით ამბიონებიდან, მასწავლებლის კათედრიდან, ბეჭდვით ორგანოებში, სიტყვით, ყველა თქვენთვის მისაწვდომი საშუალებებით — გამოთქვით პროტესტი სიკვდილით დასჯის წინააღმდეგ!“.

1909 წლის მარტში პეტერბურგის და შემდეგ მოსკოვის განსაკუთრებულმა საკრებულოებმა ზმის უმრავლესობით თანხმობა არ განაცხადეს „ლიგის“ ოფიციალურად ცნობასა და რეგისტრაციაზე. მიღებული გადაწყვეტილება ემყარებოდა მოტივებს, რომლებსაც არავითარი იურიდიული საფუძველი არ გააჩნდა და ამკარად ტენდენციური იყო. ორგანიზაციის, რომლებმაც თავიანთი მოღვაწეების მიზნად დაისახეს არსებული კანონწესების წინააღმდეგ ბრძოლა, — მითითებულა განსაკუთრებული საკრებულოს გადაწყვეტილებაზე, რა გზითაც არ უნდა მიმდინარეობდეს ეს ბრძოლა, არ შეიძლება განხილულ იქნეს სხვაინარადა, თუ არა როგორც საზოგადოებრივი სინაშეილისა და უშიშროების წინააღმდეგ მიმართული და მისი მიზნების კანონსაწინააღმდეგობრივი.²

1 ნ. ს. ტრავანევი, „სიკვდილით დასჯა“, პეტერბურგი, 1913 წელი, გვ. 1.

2 ეს ამონაწერი და ამ საკითხის ირგვლივ მასალები აღებულია ტრავანევის უკვე დასახელებულ შრომიდან, გვ. III. „ლიგა“ არა საერთოდ კანონების წინააღმდეგ ბრძოლას ითვალისწინებდა, არამედ მხოლოდ ერთი კანონის წინააღმდეგ და სასჯელთა დებულების 1035 მუხლის ასეთ მოქმედების დანაშაულად არ მიიჩნეოდა — ვ. ე.

¹ 1905 წ. ოქტომბრიდან გვ. 231.
² ამ ყრილობას ესწრებოდა ჩვენი თანამემამულე ლუარსაბ ანდრონიკაშვილი, რომელმაც ყრილობის დელეგატებს მოუწოდა თვითმპრობულობის წინააღმდეგ ბრძოლისავე, რის გამოც მასუსსიგებაში იყო მიცემული. დაწერილებით იხ. ე. ევანია, „ქართული იურისტები“, გამომც. ხელოვნება, 1962 წ.

სწორედ ეს გადაწყვეტილება ეწინააღმდეგებოდა კანონის ძირითად საწყისებს და იმ ნიჭიერ ფულბებს, რაც მოცემული იყო 17 იქტომბრის მინიფისტროს, მაგრამ რევოლუციის დამარცხების შემდეგ რეაქციის თავისი გაქონდა და ლევის დაშვების უპირობოდ ფაქტობრივად ხელფები შეუბოკა შემდგომში სიკვდილით დასჯის გაუქმების კანონპროექტის ვარჯის. მაგრამ, როგორც უკვე აღვნიშნეთ, რუსეთის პროგრესულად მოაზროვნე ადამიანებს ბრძოლა არ შეუწყვეტიათ 1917 წლამდე, იქტომბრის რევოლუციამ კი თავისთავად გააუქმა რუსეთის იმპერიის მოქმედი კანონმდებლობის პოლიტიკური შინაარსი. სიტყვა გაგვიჩვენდა, მაგრამ იმის საიდუმლოა ცნობილი, რომ შემდეგ პერიოდშიც არ დამცხარა რუსეთის მოწინავე საზოგადოების ბრძოლა სიკვდილით დასჯის წინააღმდეგ, დეკანალებით 1913 წელს გამოცემულ ორ კაბიტალურ ნაშრომში: ტაგანცევის უკვე ნახსენებ სტატიებს კრებულს და მ. ნ. გერნეტის კაბიტალურ მონოგრაფიას სათაურით: „სიკვდილით დასჯა“. რომელშიც განზოგადებულია იმ დრომდე ამ საკითხის ირგვლივ შეგროვილი ყველა მასალა, როგორც რუსეთის, ისე ევროპის და ამერიკის მეცნიერებებისა და კვლევარკვევით ნათქვამია, რომ სიკვდილით დასჯის კანონი აუცილებლად უნდა გაუქმდეს.

სიკვდილით დასჯის კანონის ირგვლივ არსებული ლიტერატურის ეს მოკლე მიმოხილვა ზერმოღვევას იძლევა მისი განვითარების ცალკეულ ეტაპებზე და მთელ ისტორიაზე, იმ პირობებზე, რომელთა არსებობის დროსაც ილიას მოუხდა ამ საქმეში ოფიციალურად ჩაბმვა. თავისთავად ცხადია, რომ ილიას სიკვდილით დასჯის კანონის წინააღმდეგ ბრძოლა საკითხში ყოველთვის ვარკვეული, თანმიმდევრული მტკიცე პოზიცია ეჭირა და ბრძოლაში უკან არასდროს დაუხევიდა, მაგრამ, აქვე ვარკვევით უნდა ითქვას, რომ იგი აუცილებლობის წინაშე არ დამდგარა რუსეთის უმაღლეს საკანონმდებლო ორგანოში რამე პირადი ინიციატივა გამოჩინა, რადგან საკითხი შემზადებული იყო. სახელმწიფო საბჭოს წევრად მის არჩევამდე.

ერთადერთი, რაც აუცილებელი და შესაძლებელი იყო, ის არის, რომ ილია აქტიურად

უნდა ჩაბმულიყო ბრძოლაში. მან ეს უწყობა ნოდ შეასრულა კიდევ.

ის ფაქტი, რომ ილიამ აკადემიური წოდების დეკლარებდა, დაიწყო მზადება სახელმწიფო საბჭოს სესიაზე სიკვდილით დასჯის გაუქმების კანონპროექტის დასაცავად, სრულიად კანონზომიერი მოვლენა იყო. უკრადლება უნდა გამახვილდეს რამდენიმე მომენტზე, რომლებიც ჩვენი აზრით, ამ მოვლენის ირგვლივ სწორი დასკვნების გამოტანის საშუალებას იძლევა.

პირველი და მთავარი, რამაც ილია სახელმწიფო საბჭოს აკადემიურ წევრად დაუკავშირა იყო სიკვდილით კანონისადმი დამოკლებულების საკითხში იდეური ერთიანობა და ბოლომდე თანმიმდევრული, პრინციპული დამოკლებულება.

რუსეთის წინამძღილეში, სიკვდილით დასჯის წინააღმდეგ ბრძოლაში ჩამბულ მეცნიერთა, ძირითადი ნაწილი, რომლებსაც 1906-1907 წლებში სახელმწიფო სათათბიროში თუ სახელმწიფო საბჭოში მოუხდათ მოღვაწეობა, იყენებდნენ პეტერბურგის უნივერსიტეტის იურიდიული ფაკულტეტის იმ პერიოდის სტუდენტები, როდესაც იქ ილია სწავლობდა.

მაგალითად, ნ. ს. ტაგანცევი ილიას თანაქრსელი იყო, სხვები კი, თუ თანაქრსელი არა, ყოველ შემთხვევაში, მისგან ერთი ან ორი კერსით იყენებდნენ დაშორებულნი, და ილიას ყველანი იცნობდნენ. ბანკის საქმეებზე პეტერბურგში ხშირი მოგზაურობა და ხანგაბლივი დროის განმავლობაში იქ ცხოვრება, საფუძვლად იძლევა ვიმსჯელოთ ილიას ამ პირებთან შემდგომ შეხვედრებზე, რაც ერთგვარი ზიდი იყო ერთი მისწრაფებებით გამსჭვალული ადამიანების სახელმწიფო საბჭოში დასახლებულად და ცალკე დასაჯულებულად, იქ გაჩაღებულ ბრძოლაში ერთიანობის მისაღწევად.

საკითხების კომპლექსში, რომლებიც მრავლად წამოიჭრება სადავო დებულებების ირგვლივ, ისმის ერთი ასეთი საკითხი: სახელმწიფო საბჭოს აკადემიურ წევრში ილიას რატომ დაევილა სესიაზე მოხსენების გაკეთება და სხვას არა, თუვიინდ იგივე ტაგანცევი, რომელიც ამისათვის შზად იყო წინა წლის გამოსვლიდან. სწორედ ეს მომენტი ხომ არ არის განმარტლებრელი მტკიცებისა რომ ინიციატორი სახელმწიფო საბჭოში აღნიშნული საკითხის დასმისა ილია ყოფილა?! ჩვენ ამის შესახებ სხვა კუთხით აღრვევ გვექონდა მსჯელობა და ვაუარკვევთ, რომ საკითხის დასმის ინიციატორი არ შეიძლება ილია ყოფილიყო. რაც შეეხება საკითხის მეორე მხარეს, ჩვენი აზრით, იგი შედეგნაირად

1 მ. ნ. გერნეტი, «Смертная казнь». 1913 წ. მოსკოვი. მონოგრაფია შეიცავს თავებს: 1. სიკვდილით დასჯა და საზოგადოებრივი აზრი. 2. კანონმდებლობა სიკვდილით დასჯის შესახებ. 3. სიკვდილით დასჯის სტატისტიკა. 4. სიკვდილით დასჯის სახეობანი. 5. სიკვდილით დასჯის შეფასება.

1 მ. ნ. გერნევიას უკვე დასახლებული მონოგრაფია, გვ. 245.

უნდა აიხსნას: ტავანტევი ოთხი ათეული წელი საქონლისმდებლო კომისიებში შემოაბნინა დროს, თავის ლექციებში, საჯარო გამოხატვებში, უკანასკნელად კი სახელმწიფო საბჭოს 1906 წლის სესიაზე თავგამოდებით იცავდა საკვდილო დასჯის კანონის მოლიანად გაუქმების აზრს. იგი ყოველთვის გამოდიოდა რუს მეცნიერთა სახელით და იმ წრის თუ ფენის დამოკიდებულება ამ საკითხისადმი საყოველთაოდ ცნობილი იყო. ტავანტევის სიტყვას საზოგადოება, მისი მტერი თუ მოყვარე, მომხრე და მოწინააღმდეგე მიგნავდა, იგი უკვე ერთფეროვნად ეღრზა და აუცილებელი იყო ახალი პიროვნება, სხვა ფენის წარმომადგენელი, რომელიც შეავსებდა, ახლებერად წარმოადგენდა საკითხს და ამით ერთგვარ გამოცოცხლებასაც შეიტანდა საქონლისმდებლო ორგანოში. ამ შემთხვევაში, ილიას პიროვნება სახელმწიფო საბჭოში წარმოდგენილი იქნებოდა მისი ფორმალური ნიშნით, როგორც მაღალი წოდების — თავდაზნაურობის წარმომადგენელი და ძირითადად უპირისპირდებოდა იგივე წოდების იმ წარმომადგენლებს, რომლებიც საკითხის განხილვას საწინააღმდეგო პოზიციებზე უღვებოდნენ. ილიას პიროვნებით ერთგვარი გათიშვის შეტანაც კი შეიძლებოდა რეაქციულ და ოპორტიუნისტურ ძალებში და მართაც თავდაზნაურობისა კი არა, საფინანსო და სამხრეველო კაპიტალის წარმომადგენლებშიც, რომელთა უმრავლესობა ასევე საწინააღმდეგო პოზიციებზე იყო. სახელმწიფო საბჭოს 1906 წლის სესიაზე შინაგანაწესის საკითხზე ილიას გამოხვლამ ეს გათიშვა თავისთავად ცხადყო და სწორედ ამის შედეგი იყო, შესაძენ სახელმწიფო სათათბიროში შეერაზმული „რუსი ხალხის კავშირის“ ერთ-ერთმა ხელმძღვანელმა მარკოვა და ასევე რეაქციონერმა შემამულემ კრუპენსკიმ სიტყვიერით რომ მოიხსენიეს იმ დროს უკვე განსვენებული ილია, რომელმაც, მათი სიტყვით, „მთელი თავდაზნაურობა შეარცხვინა“ და თანახმანი არიან წერაკითხვის უტოლნარ გუნერლებს ორბელიანსა და მეზრანსკის დაუპირაზ მხარი, ოღონდ ისინი ილიასავით მათი ინტერესების წინააღმდეგ არ წაივდნენ. ამავ

1 მ. ბოლქვაძე, ჟურ. „განათლება“, 1908 წ. № 3-4, გვ. 108-109.

დროს ილია სიტყვას სახელმწიფო საბჭოში კავშირის ხალხის სახელით იტყობდა რეაქციონერი ახალი მხარდაჭერა ჩვენებოდა სიკვდილით დასჯის გაუქმების კანონპროექტისათვის.

პ. ინგროვიცას გამოთქმული აქვს აზრი, რომ ილიას „სიტყვის სრული დედანი დღემდე აღმოჩენილი არაა. ამასთან ირკვევა, რომ ამ სიტყვის დაბეჭდვა, მისი წარმოთქმის შემდეგ მთავრობას აუკრძალავს“. ჩვენ უკვე გავარჯიეთ, რომ სახელმწიფო საბჭოში აღნიშნული სიტყვა წარმოთქმული არ ყოფილა და, ამრიგად, მისი სტენოგრაფირება და ანგარიშებში ან პერიოდულ პრესაში გამოქვეყნება არ შეიძლებოდა მომხდარიყო. ის, რომ ილია მოხსენებისათვის სერიოზულად ემზადებოდა, უდავოა: ჟრ ერთი — მაღაქია ბოლქვაძის მოგონების მიხედვით და, მეორე — ილიას მიერ შედგენილი მოხსენების თვისებით. რაც შეეხება პირველს — წერტილობითი მოხსენების მომზადებას, იმ პირობებში, როდესაც დღემდე მისი კვალი მიგნებული არ არის, ვარკვევით არაფრის თქმა არ შეიძლება. გარდა ბოლქვაძის მოგონებისა, რომელიც ამ საკითხს მეტად ძენწი ფრახით — „მოხსენება სიკვდილით დასჯის წინააღმდეგ მან შეადგინა“ — ამოაგრებს, ჩვენ არაფერი მოგვეპოვება. ამის შესახებ არაფრის ამბობენ შრომებში, სიტყვებში და მოგონებებში კოვალევსკი, ტავანტევი, გერცტი და მალინოვსკი. ამის შესახებ, თვით ილია კავკავიძეს, პეტროგრადიდან დაბრუნების შემდეგ, საზოგადოებისათვის ინფორმაცია არ მიუწოდებია. ამ პირობებში მეცნიერები ფართო მსჯელობის საშუალებას მოკლებულნი არიან. იმას კი, შემდგომი კვლევაძიება რას მოიტანს, მომავალი გვიჩვენებს.

1 ტავანტევის თავის ნაშრომში ციტირებული აქვს პროფ. მალინოვსკის მიერ გამოყენებული ო. თ. გურამიშვილ-კავკავიძის წერილი კავკავიის მეფისნაცვლისადმი, რომელშიც იგი თხოულობს ილიას მკვლელებს სიკვდილით დასჯა შეეცვალოთ სხვა სასჯელის ზომით (ტავანტევის დასახელებული შრომის გვ. 169).

თავისუფლების მოძრაობა

თედო რაზიკაშვილი ვაჟის უმცროსი ძმა იყო. იგი დაბადებულა 1869 წლის მკათათვეში (ივლისში), ხოლო ჩარგლის წმინდა გიორგის ეკლესიის 1869 წლის წიგნში წერია: „მოთავარ დიაკონს პაულე რაზიკაშვილს და მის მეუღლეს ბარბარეს (გულქანს) ეყოლათ ვაჟი თედორე — დაიბადა 1-ლ ნოემბერს და შოინათლა მ-სათ“. ამ საბუთის თანახმად თედო დაბადებულა 1869 წლის 13 ნოემბერს (ახალი სტილით).

ცეცხი წლის თედომ ჩარგლის სკოლაში დაიწყო სიარული. ქართული წერა-კითხვა ძმამ ნიკომ (ბაჩანაშ) შეასწავლა. იმ დროისათვის ჩარგლის სკოლა, მისი კარმიდამო კარგად მოწყობილი ყოფილა, რის შესახებაც სათანადო ცნობებს გვაწვდის ვაზეთი „დროება“. თედო უადრესად ნიჭიერი შევირდი გამოდგა: „ორ კვირის გასაყთებელს წინდაწინვე ზეპირად ვსწავლობდით მე და ჩემი ამხანაგი კარატელიო“ — ამბობს თედო. მაგრამ მაშინდელი სკოლა ვერ აკმაყოფილებდა თედოს მეოცნებე სულს. „ლოცვებსაც კი არ ვგასწავლიდნენ ქართულად — ვადმოგვეცემს თედო — თუ როგორ გვიხსნიდნენ რუსულს, ერთს მაგალითს მოვიყვან. „როდნოე სლოგოშია“ ერთი მოთხრობა „უშეი აბა-ქლათ“, მასწავლებელმა აიკისხნა: „მოთმინება კი სიჭონელია“. ახლა მე ვგაქრობდი ხოლმე „უშეი“ — მოთმინება იჭენება და „ობოცდათ“ — კითხ. ე საქონელია როგორღაა რუსულადო. ვიმტერეველი თავსა. მასწავლებელს როგორღა ვკითხავდი, ეს კრიტიკა გამომხეიდოდა და კარგად მივითყებებოდი“.

ჩარგლის სკოლაში მეცადინეობის შეწყვეტა გამოუწვევია რუსი მასწავლებლის (ანისიმოვის) დანიშვნას, ვინაიდან ფშველეებს ბოიკოტი გამოუცხადებიათ ქართული ენის უტოლინაობის მასწავლებლისათვის და სკოლაში ბავშვები არ ვაუცხადენიათ.

სკოლის გარეთ დარჩენილ 9-10 წლის თედოს

მამა ავალებს საქართველოს ისტორიის გადაწერას. თედომ გულმოდგინედ შეასრულა დავალება, გახარებული მამა თურმე ყველას უჩვენებდა ვადწერილს და თან ეუბნებოდა: „ეს ჩემმა თედორემ ვადწერათ“.

თედომ თვითგანვითარებას მოჰკიდა ხელი, ხოლო 1882 წელს ბედმა იმით ვაუღიმა, რომ მასწავლებლად დანიშნულმა ლუკამ (ძმამ) თან წაიყვანა ტოლანოსთფელში და ერთი წლი-განმავლობაში ამხადებდა სემინარიაში შესასვლელად. „ეს წელიწადი ჩემთვის ნაყოფიერი იყო... მთელი ღამეები წიგნის კითხვას ვუწვდებოდი, წინათაც ბევრი მჭონდა წაიხთული ქართული წიგნები... ჩემს ძმას ვაზეთებიც მოსდითოდა და ამან ხომ სულ ვადამრია: როგორც მწყურვალე წყალსა, ისე დავეწაფე წიგნებს და ვაზეთებს“ — იგონებს თედო.

ბაჩანა ვორის საოსტატო სემინარიაში სახელმწიფო ხარჯზე ჩარიცხეს. მამამ ბაჩანას თედოც ვააყოლა გორში სასწავლებლად. უჭირდათ ძმებს გორში ცხოვრება, ერთმანეთის ვამონაცელო ტანსაცმლით მიდიოდნენ იოლად... თედო ჭირით იღვა კერპო ბინაში და ისე სწავლობდა. „სახლის პატრონს თემანს ვაძლევი თეში და ტანისამოსისათვის ფული აღარა მჭონდა, მთელი ზამთარი დავლექილი ჩუსტებით და საზაფხულო ჩითის ბლუზით დავიარებოდა... დამაწყებინა ციება... ჩემი ძმა (ბაჩანა) თავის სახელზედ ართმევდა სემინარიის აფთიაქიდან წამლებს და იმას მასმევდა. ჩემი ძმის ამხანაგმა კახარლანსკიმ (თათარმა) ერთი სიძველით ვამწეინებული პალტო მაჩუქა... უაქვე-ლია, თავიდან ფეხებამდე მწყანე პალტოსძველაში ვაბვეული, სასაცილო რომ ეიქნებოდი, მაგრამ ამას ვინღა ჩიოდა...“ ეს პალტო შემდეგ ბაჩანას ნაჩუქარიმა პალტომ შეეცალა. „მე, ძმამ, სახამთრო ბლუზითაც კარგად ვამოვალ იოლსაო და თავისი ჭერ ჩაუცმელი პალტო მე

გადმოიხვეჭა. მიმიღეს კიდევ სახელმწიფო ხარჯზედ (1885 წ. 28 ავგისტოდან, ა. გ., ნიკოს (ბაჩანას) მოცემული პალტო ახლა მე ჩემს ძმობილს შიოს (მღვიმელს) გადავეულოცა. ის იყო ზემზე კი აღმეა“.

ეს ამონაწერი მიუთითებს იმაზეც, თუ რა გულთხადი ძმობა ჰქონდათ რაზიკაშვილებს, რაც ბოლომდე გაჰყვათ. ვაკისხენით ერთი ადგილი ვაგას თედოსაღმი მიწერილი წერილიდან: „ვეღარ მომიხდა მინდ ამოვლა... ნუ მიწყენთ და ნერვ დამემდურებით თქვენ გენაცუალოსთ ჩემი ჩამობღღეძილი თავ-პირი, ისე გენაცუალონით, რომ სუ ნაბუერი ჩამომდიოდესო“.

კოდნის მოწვევრებელი ახალგაზრდა მთელი გულმოდგინებით დაეწაფა სწავლას სემინარიაში და ისე დაწინაურდა, რომ 1889 წელს იგი ფრიაღებზე დაამთავრა, მაგრამ მასწავლებლად დანიშნაზე უარი უთხრეს. კავკასიაში ქრისტიანობის აღმდგენელი საზოგადოების ინსპექტორმა დაარსებულმა გვარი დაუწუნა ვაგასა და ბაჩანას ძმას: „ერთ წელიწადს უადგილოდ დავტყობ, რადგან დარსნი, რი ვათავედით (სემინარიის, ა. გ.) მაშინვე გამოამცხადე, შენ ადგილს ვერ მოგვემთ, თქვენ ისეთი გვარისა ხართო“.

თედო რაზიკაშვილი 1890 წელს წერა-კითხვის გამავრცელებელმა საზოგადოებამ მასწავლებლად დანიშნა ანასტასია თემანაშვილის თაოსნობით დაარსებულ ხელთუბნის სკოლაში. თედომ საქმეს ხელი ეწერაგულად მოჰკიდა და ხალხში მალე მოიპოვა საყოველთაო სიყვარული და პატივისცემა მოწინავე იდეებისა და პირადი თვისებების წყალობით. ეს პატივისცემა დღითიდღე იზრდებოდა, რაც იწვევდა თეთმპყრობელობის მოხელეთა აღშფოთებას. თედო ხელთუბნის სკოლაში 15 წელიწადს იღწყოდა როგორც პედაგოგი და ხალხის ქომაგი, რომელსაც ყოველ ფეხის ვადადგამაზე უხდებოდა ბრძოლა თეთმპყრობელობის მოხელეებთან, და სხვა დევრადირებულ ელემენტებთან. სოფლის ბოროლები აღმაცერად უუერებდნენ მშრომელი ხალხის თავისუფლებისათვის მებრძოლ და დროს ეუბდნენ, თავიდან მოეშორებინათ იგი.

თედო კი თავს დასტრიალებდა ხელთუბნის სკოლას, მის კარმიდამოს, შევირდებს... სკოლა ეზო მოვლელი ჰქონდა. თედომ შევირდებზე ჩააბა საქმიანობაში. ჯერ კარგად გაქმინდა სკოლის ეზო, შენობა, შერე ვადაბარა. ვაზაფხელზე ნიკო ლომოურის დახმარებით ნაშოვნი ხილის ნერჯი ჩაყარა. სკოლის კარმიდამო ხეხილით გაეწყო. ვლუხებშიც მიზაქის მის შავალით და ხელთუბნი ხეხილით დაიჭრა. 1948 წელს ხელთუბნელი მოხელე ქალი, რომელიც ამბილიში ცხოვრობდა და პირადად იცნობდა მწერალს, დიდი მოწინააღმდეგე და პატივისცემით ახსენიებდა თედოს: „ჩვენს ხალხს იმ ცხოვრებულმა ასწავლა ხეხილის მყნობა და მოშენებაო. ღეთისშვილი იყო, ვანა კაციო“.

თედოს უჭირდა ცხოვრება. თავის ხელფასიდან უმცროს ძმას 10 მანეთს უხდებოდა და იმდენი ფული აღარ რჩებოდა, რაზეც უნდათ გამოეწერა. თედო იაკობ მანსუკეტაშვილს ერთ წერაღმი სწერს ვადასცეს „ივერიის“ რედაქციას მისი თხოვნა: „ქნებ თავადმა ილიამ უარი არ ბრძანოს და ერთი ცალი თავის პატივემულ ვახუთისა მიგზავნოს ჩემს სახლობაზე...“, რასაც მასალებში მოწოდებით ავანზღუდებო.

მოსწავლეებს და მშობლებს უუვარადო გულისხმიერ და მათთვის თავდადებული მასწავლებელი. თედომ ყველას გაკორევა და დაღობება იყოდა. ასწავლიდა სამურნეო საქმესაც. თან ავალედა თავის ეზოშიც ვაგვენებინათ ზეხილი. ძალიან შეუყვარდა იქაური ხალხი. ბოლოს დაოყახდა: თინათინ იშხანაშვილი ვადას მისი მეუღლე... თედო ქირში და ლინში ხალხთან იყო. ყურს უდგებდა მათს ბაასს. ჭაღალზე ვადაქონდა მათი ზეპირსიტყვიერება...

ეროვნულ-გამათავისუნებელი მოძრაობის იდეებზე აღზრდილი ახალგაზრდა მამულაშვილი აქტიურად ჩაება თეთმპყრობელობის წინააღმდეგ მიმართულ მასობრივ მოძრაობაში. გორში რევოლუციური ინტელიგენცია იყრიდა თავს. მისი სახლის კარები მუდამ ღია იყო მოწინავე რევოლუციონერ-პროპაგანდისტებისათვის და თავისი მეცადინეობით ხელს უწყობდა მსგებში რევოლუციური იდეების გავრცელებას. რაც მეფის დამაჯაშებს არ დაჩაბა შეუწინავე და ვადაწვიტეს მკაცრად დაესაჯათ იგი. 1905 წელს ხელთუბნის სკოლა დახურეს, ხოლო მის მასწავლებელს თედოს რევოლუციური მოღვაწეობისათვის 13 წლით ვადასაბლება მიესაჯეს. რუსეთის შორეულ ვუბერანაში. ციმბირისაკენ მიმავალი თედო მეფის თეთმპყრობელობის ვადასარჩენად გამოსულმა მანიფესტმა ვზიდან დააბრუნა. თედო კვლავ რევოლუციონერთა რიგებს შეუერთდა. დამსჯელი რაზმები კი ცოფინებებზე დაძრწოდნენ. თედო რომ ხელში ჯერ ჩაიგდეს, 1906 წლის იანვარში სახლ-კარი ზარბაზნებით დაუნგრეს და შემდეგ ცეცხლი წიფკიდეს. დამწერის სუნი დიდხანს იდგა ხელთუბანში. მოუღმინით თედოს: „სახლ-კარი დამწერის, ზარბაზნებით და შერე დაწვეს, ვითომ ამით ამოფხტვრეს ჩემში მთავრობისაღმი მრავალწლობით გულში ჩამარტული მტელუარება და ზიზღი“.

1909 წელს თედომ დანგრეული სახლ-კარი აღადგინა ხელთუბანში, მაგრამ მასწავლებლობა ვეღარ დაუბრუნდა. ამის შემდეგ იგი კვლავ გორის ინტელიგენციის მოწინავეთა რიგებშია. ცხოვრების შუაფელში ტრიალებს. არცერთი მნიშვნელოვანი საზოგადოებრივი საკითხი არ წყდება მისი მონაწილეობის გარეშე. მისდამი პატივისცემა უფრო მატულობს.

გორის ინტელიგენცია თავის დეპუტატად ირ-

ჩვენ მას ისეთი გამოჩენილი ადამიანების საიუ-
ბილო დღესასწაულზე მონაწილეობის მისა-
ღებლად, როგორც იყვნენ ა. წერეთელი, ნატო
ვახუშტა, ვ. ვახაშვილი და სხვ. თითო თედო
სისარულით მონაწილეობდა ერის მომავალი
დაფასებაში.

თედოს დიდად მოსიყვარულე ვული ჰქონდა-
სიციცხლეს ერჩინა ძმები. მისმა უმცროსმა
ძმამ სანდრომ მისი დამხარებით დაამთავრა ს-
წავალბელი, ხოლო ვეჟასა და ბანანას შეი-
ღებს თავს ევლებოდა და პატრონობდა. მარ-
თალია, ძმები 1891 წლიდან დედამამის სიციცხ-
ლის შემდეგ, ოფიციალურად გაიყარნენ, მაკ-
რამ წმინდად შეინახეს ერთმანეთის ძმობა და
საყვარული. ხშირად იყრიებოდნენ ჩარგალი
ვარში, უფრო კი თბილისში. მათი შეხვედრა
დაღსასწაული იყო: ზუმრობდნენ, ბასობდნენ
ერთმანეთს დასციროდნენ, პაექრობდნენ, კაფი-
აობდნენ... თედო დიდად იყო, ამასთან მეტად
გულეითი მასპინძელი. ხშირად ეპატივებოდა
ძმებს ხელთუბანში, მარტო ვეჟასათვის მეტად
კადავდებულ ჰქონდა ორმოცუთაობის ქვეყრ-
რომელსაც ვეჟას სამატივეცემოდ მოხვდდა
ხოლმე. ერთხელ დაპატივებულმა ვეჟამ წასელა-
ვერ მოაბერხა და წერით მოაბოდიშა; თედო
პასუხად სწერდა: „მთა ვეჟა! შორიდან მოკო-
ხდისათვის ძალიან ვმადლობთ, მაგრამ თქვენს
პარიდან რომ ჩემი ყურათ გავიკონებდე უფრო
კარგი იქნებოდა. რა არ დაგპატივით, არ
უნდა ამოხვიდე? შეაფრთხეთ ეშმაკსა დ-
დავხვდეთ, ერთი ქართული დაეკანონოთ!“

თედოს ძალიან უხაროდა ძმების წარმატებ-
მათი ნაწარმოებები ზეპირად იცოდა, უძღვნიდა
ლექსებს.

თედო რახიკაშვილის ცხოვრება და მოღვა-
წეობა რთულ სოციალურ და პოლიტიკურ ვი-
თარებას დაემთხვა. თუმცა კაპიტალიზმი სწრაფი
ტემპით ვითარდებოდა, მაგრამ გლეხური შე-
ვრთვობად მკვიდრად იდგა. ქართველი ხალხის
სოციალურ ჩავვრას ეროვნული ჩავვრაც ემატე-
ბოდა. თვითმპყრობელობა შეგნებულად სთესა-
ვდა შოკინიზმის შხამს პატარა ერებს შორის.
ეროვნულ-განმათავისუფლებელი მოძრაობის
ლიდერებთან ერთად, ცარიზმის წინააღმდეგ
ბრძოლაში ჩაებნენ ხალხისგანი, რომელთაც
მზნად დაისახეს გლეხთა ამბოხება მეფის თვით-
მპყრობელობის წინააღმდეგ. ისე რომ, ეროვნ-
ულ-განმათავისუფლებელი მოძრაობის მძლავრ
ნაქაღს ვრწყემოდა მასების რევოლუციური გა-
მოფხიზლება. გააქტიურდა ბრესა. განმათავისუფ-
ლებელი მოძრაობის სათავეში კვლავ იდგნენ
უდიდესი ავტორიტეტები — ი. ჰეკელიანი, ა.
წერეთელი, გ. წერეთელი...

თერგდალეულებთან ერთად ბრძოლაში ჩაებ-
ნენ ვეჟა ფშაველი და ალექსანდრე ყაზბეგი.
მავე ქორაზე გამოიჭედა თედო რახიკაშვილიც,

როგორც მწერალი და ეროვნული თავისუფლე-
ბისათვის დაუღალავი მებრძოლი.

თედო რახიკაშვილიმ მორიგდნის შემდეგ
მწერლობის კარი და ისიც მშრომელ-ურთხის სტა-
რეილით: თავისი მოღვაწეობით სარგებლობა
მოეტანა სამშობლოსათვის.

თედოს ნაწარმოებები, ლექსი იქნება თუ
მოთხრობა, დიდი ადამიანური ვრწმობის ნაყუ-
რია. იგი ტოლიერთა ესაუბრება მოზარდ თავთან
სამშობლოს სიყვარულზე, ჰუმანიზმზე, ადამი-
ანის ღირსების დაცეზე, მორალურ სისებრეა-
ზე და სხვ. ამიტომაც მისი ნაწარმოებები თუ
მის მიერ შეგროვილი ხალხური შემოქმედების
ნიმუშები თითქმის ყველა ქართულ ეტრნალ-
ვახუშტში იბეჭდებოდა („ივერია“, „ქველი“,
„ველი“, „ქველი საქართველოში“ და ა. შ.).
მის სიციცხლში ცალკე წიგნად მხოლოდ ერთი
მოთხრობა — „მურია“ გამოიცა, ხოლო 1909
წელს ორ წიგნად დაიბეჭდა მის მიერ შეგროვი-
ლი 194 ზღაპარი, (I წიგნში — ქართული, II
წიგნში — კახეთისა და ფშავის შეგრობილი).
საბოლოო ზღოსუფლებების დამარცხების შემდეგ
1925 წელს დაიბეჭდა მისი საბავშვო მოთხრო-
ბების კრებული, დაიბეჭდა 1947 წელსაც „ჩვენ
საუწყებო“ და „პატარა საუწყებო“ შეტანილია
მისი რამდენიმე მოთხრობა, ხოლო 1953 წელს
მის მიერ შეგროვილი ხალხური მასალების ერ-
თი ნაწილი „ხალხური სიტყვიერების“ III ტო-
მის სახით დაიბეჭდა — პროფ. მიხ. ჩიქოვანის
რედაქციით. მკითხველი კი ელოდება თ. რა-
ხიკაშვილის ნაწარმოებებისა და ხალხში შეკ-
რებილი მასალების გამომხვეურებას სრულ
კრებულის სახით, რამდენიმე ტომად. თედომ
სამწერლო სამარზეზე გამოსვლისთანავე მიიქ-
ცია უფრადლება. მისი ნიქის, მისი პოეზიისა და
პროზის ნამდვილი და სწორი დამფასებელი
დიდი აჯაი აღმოჩნდა. აჯაი წერეთელი მოთ-
ხრობა „ფითრის“ შესახებ წერდა: „ამ არის გა-
მოხატული ჩვენი ქვეყანა... ეს არის ისტორია
ჩვენი ცხოვრებისა და იმავე დროს ენბრული
წინასწარმეტყველება მომავალზე“.

იაკობ გოგებაშვილმა მის მოთხრობებს თა-
ვის წიგნში მისცა ბინა, რაც ახალგაზრდა მწე-
რლის ნიქის საქვეყნოდ აღიარება იყო.

ნიკო ლომოური ხომ თავს ევლებოდა თავის
გაზრდის და კოლეგას. თედო თედო „ავტობი-
ოგრაფიაში“ ამბობს: „მოთხრობების წერა
სწორედ ნ. ლომოურმა დამაწყებინა და ძალიან
ნაც მახალისებდა და მიქებდა“. „ამაზედ მეტი
საკეთილო გავუნა არა მგონია კაცმა კაცზე
იჭონოს. ჩემი ველური ბუნება იმისმა ლეთი-
ურმა მოქცევათ დაალობ და ვააპატიოსნა“.

მთავარი კი ფშავში გატარებული წლები იყო.
თედო პეტრე გაჩეიციკაში გაიზარდა. იქ
ეზიარა აზველთა ფრთხილი სიტყვის მომზი-
ლველობას. ფშავის მდიდარ ფოლკლორულ
ტრადიციას ემატებოდა ოქაბური გავუნა. მი-

სი დედა — ხალხური სატირალი პოეზიის ერთერთი ფერმდებელი პარასკევას ძმისწული — ბუნებით პოეტი იყო. „დედაჩემი მდიდარი ფარტახის პატრონი იყო, უბრალო რაზე ამბავს ისეთი ამბით, ისეთი ფერადებით შეზავებულს გაღმორკვევდა, რომ იხიბლებოდა მსმენელი“. — გაღმორკვევს თედო. იქნებ ტუთიღო არაა ნათქვამი ხალხის მიერ: უმა დედულეთათ გამოვა, ქალი ლამანი — გვართათო. „დიდი გულენა ჰქონდა დედაჩემს ჩემზედ. მე სულ იმასთან ვიჯავი 16-17 წლამდე“.

მათ ოჯახში იკრებებოდნენ განთქმული ფშაველი მოკაფთავე-მოღუქსენი. ხალხური სატირის ბრწყინვალე ნიმუშებს ქმნიდნენ რაზიაშვილების; თანამედროვე, უფროსი თუ უმცროსი თათბის მოღუქსენები: ჩახანი, მერცხალა, ფრუშკა, კარატიელი და სხვ. სულ 40-მდე კარგად ცნობილი მოღუქსე, რომელთა რეპერტუარის ნაწილი თედომ ჩაწერა და მივიწყებებს ვადაარჩინა. თვით რაზიაშვილების ოჯახში ხშირი იყო ლექსით ვადასება. ვადაჯევაბა. ძმებს შორის ფშაური კათობნი მოცუქულობდნენ.

ოჯახური ვარემოს გაელენას, რომელიც ბავშვობიდანვე შეისისხლობრცა თედომ, ემატებოდა მეგობრების წახალისებაც. მწერალი ქალი განდევნილი (დომინიკა ერისთავი). ასე აქვზებდა: „შენც ბანი მივე ბაჩიდან, ძმებს ახოღდექ შხარბია“. „შენც ცამ დაგინიშნა, მიწამ გამოგზარდა და ამიტომ ერს წინ უნდა წარუძღვეო“ — ილას სიტყვებით ჩაგვარებდა სემინარიელი ამხანაგი ნიკო ჩანაშია, რომელსაც თედო ძალიან უყვარდა.

თედოს კარგად ესმოდა მწერლის მოვალეობა ხალხის წინაშე. მაგრამ მისი უღლის სიმძიმეს კი არ უფრთხობდა, ცუდად ზიღვისა ემინიდა და ფრთხილობდა:

„ვაი თუ ნიქმა მიმტყუენოს და დაღმა აღმაფრენამა“...

პირველი მისი ლექსი „ვეთნისდედის სიმღერა“ დაიბეჭდა 1890 წელს. საბავშვო მოთხრობა „ნიბლია“ დიდად მოუწონა ნ. ლომოურსა და გულწრფელად დაულოცა გზა ახალგაზრდა მწერალს.

თედოს შემოქმედების მთავარი თემა ვაჭდა ერაყულ-პატრიოტული თემა. მისი მისწრაფება იყო თავისი დეაწელით რაზე ეწვეოდა ქვეყნისათვის, „უშვო მხარისათვის“, და თუ ვერ მოესწრებოდა სიციცხლეში, სხვებისათვის ვაეადელებინა ბძოლა.

„სანამ დაეტოვებ საშვოს, ვეცდები, წმინდა სახელი იმ ბნელს, უშვო მხარესა აქანთო, როგორც სანთელი, თან გაეცილო სხვებისა, — იქმნით გზა ჰქონდეთ ნათელი!“

თედომ სიმტიცე და მშრომელი ხალხის ერთგულება 1905 წლის რევოლუციის დამარცხების შემდეგ გამაფრებულად შეაღრმავა მძინეარების დროსაც შეინარჩუნა. იგი აცხადებდა: მტიციე

„ვიბრძვით და ვებრძვით ბოლომდე, ვისაც სიციცხლე ვეწყურია!“

პოეტი გაუტეხლდა და მისი იდეალი შეუჩუქველი. მის ნებისყოფას ვერც „ზღვის“ ბოზობრობა არუყვს, ვერც „ქაის“ ბრკუალები, რადგანაც სწამს, რომ „ემშაველი მალე მოიჭამს ბოლოსა“.

თედო რაზიაშვილმა უფრო პროზაში გამოავლინა თავისი ნიჭი და შესაძლებლობა. ბრწყინვალე ქართული ენით დაწერილი საბავშვო მოთხრობებით გამოდიოდა ქართული მწერლობა.

თედოს კარგად ესმოდა ა. გოგებაშვილის შთავგონება, რომ საბავშვო ლიტერატურა „სხვა ფაქტებით ერთად სამშობლოს უზმადებს ბევრ მზესსა და გულწრფელს მამულიშვილს“, რომ „გონებით მოძრაობა ერისა ქვიშაზეა აშენებული, თუ იგი ღარიბია საყრდენ ნაწარმოებებით, საყმაწვილო ლიტერატურით“. და დიდი გულმოდგინებით მოკიდა ხელი საბავშვო მწერლობას. „შრომამ ნაყოფი გამოიღო: იგი ქართული საბავშვო ლიტერატურის ბრწყინვალე წარმომადგენელი შეიქმნა და სათანადო კვალი დასტოვა“.

თედო რაზიაშვილი საბავშვო ლიტერატურას დიდ როლს ანიჭებდა ახალგაზრდობის სულიერი ფორმირების საქმეში; თედომ თავის მწერალურ მოვალეობად ვაიხადა ახალგაზრდობაში გაბატონებული კლასებისადმი მტრული დამოკიდებულების აღზრდა, რაც ვანსაკუთრებით იგრძნობა 1905 წლის რევოლუციისა და მის წინა პერიოდში დაწერილ ნაწარმოებებში („სამაფეთრო“ და სხვ.) ასეთი აზრის ვატარება არ იყო ადვილი მეფის ცენზურის პირობებში. მაგრამ თედო ოსტატურად იყენებდა ისეთ ხერხებსაც, როგორცაა აღვგორია, ქარაგმა, ვადაკრული ლაზარიაკი. ასეთია მოთხრობები: „აშუღი მიმიზო“, „მოვლენ, მოვლენ“, ასევე „როგორ განდინენ ხობები“, რომელშიც ასაღი ცხოვრების მქადაგებლთა ძნელი და შეუპოვარი მოღვაწეობის სურათია დახატული. „პატარა ჩიტკე კი თავისუფალი უნდა იყოს და შენ მაგოდენა ლექსის პატრონი მონობაში იძრობ სულსა“ — ასეთი იყო თედოს ჩაგონება.

1905 წელს დაწერილ მოთხრობაში „ბუსდუხი“ თედო ამბობს: „სჯობია არ იყო, თუ შენი სიციცხლე სსვის ნებაზეა დამოკიდებული“

ავტობიოგრაფიულია მოთხრობა „მოვლენ, მოვლენ“, სადაც აღწერილია საბატონობა და პატარა-მნახელთა შეხედდრების სამინელი სურათი. მოთხრობის პაწია ვმირები კი იმდენად ვაძახიან: „მამა მოვა, მამა მოვა!“

თედო რაზიკაშვილის შემოქმედებას მხოლოდ მოზარდთა აღზრდის მნიშვნელობა როდი აქვს. იგი მოზარდი თაობის აღზრდელდებაც მდიდარ სულიერ საზრდოს აწვდის. ი. ჭავჭავაძის სკოლის ტრადიციებზე აღზრდილი მწერალი ეპოქის ღვიძლი შეიღო იყო და რევოლუციური მზის ამობრწყინებებასაც დიდი აღფრთოვანებით შეეხება და შემდეგ ოცნებააზღვნილი, ვალშობილი რანდივით მივბარა სამშობლოს მიწას.

თედოს შემოქმედებაში ძალმომღას ისმის ერთ-ერთი გადაგვირების საწინააღმდეგე წინააღმდეგ ამხედრებული ეპოქის მებრძოლი ხმა. მან ჩვეული მხატვრული ოსტატობით აჩვენა მკითხველს, რომ მშრომელთა ბრძოლას, შათი იდეალების განხორციელებას ხელს უშლიდა როგორც ვარგანი ძალები (თვითმპყრობლობა), ისე შინაური მტრები (დეკრადირებული ელემენტები). ასეთ ვითარებაში ბრძოლის წარმოება ადვილი არ იყო. თედომ ერთდროულად აღიშნა და ორივე მტრის წინააღმდეგ, შესანიშნა-ვე აღფრთოვანი დახატა შათი არაადამიანური, გამყოფელური ბუნება. მან წინა პლანზე წამოსწია, ახალი ვითარების შესაბამისად, მამულიც სიყვარულის საკითხი. მოთხრობაში „ციხიცილი“ აღტაცებით წამოიძახებს ავტორი: „თქვენ გუნაცვალთ ჩემი თავი, მთებო, თქვენა“... თავისი სამშობლოს კერა — ერთი შეხედვით, პირქუში და მკაცრი ბუნება — „ქარის კვილო, ნამქერის თეთრი ღრუბლები, მთების გუგუნო, კლდეებიდან ჩამოყვებულნი უზარმაზარი ყინულის სვეტები, ზეგების ქუხილი და უძირა ხეებში ჩაღვნი“ — თედოს აზრით დედის ნანა და დამძებნი ღვინის დარია.

თედო რაზიკაშვილი ბუნების ნიჭიერი მხატვარია. მის მიერ დახატული ბუნების მოვლენები ცოცხალი და შთაბეჭდვითია. იგი მაქსიმალური სიხუნტით ხატავს ტყის ბინდარათა ცხოვრების მიმზიდველ სურათებს.

შერლოს ენა მდიდარი, ძარღვიანი ქართული ენაა წინააღმდეგები სხარტი და მოქნეული. ძლიერ ვხვრება ეპიურ თხრობაში ღირსიული გადახვევის ჩართვა: „ეგ, რა კარგია თავისუფალი ცხოვრება! ცოცხალი იყო და შენი სიციცხლე შენად არ გავფლებოდეს, ისე არა სჯობია, არ იყო, თუ შენი სიციცხლე სხვის ნებაზე დამოკიდებულნი“ უხვდაა გამოყენებული ისეთი მხატვრული ხერხები, როგორცაა პარალელიზმი, კონტრასტი, რიტორიული შეკითხვები, მიმართვები... ძალიან ხშირია გრადაციის ხერხის გამოყენება. მოხდენილი ეპითეტებით, მეტაფორებით, შედარებებით, პიპერბოლებითაა გამდიდრებული მისი პოეტური ენა.

თედო რაზიკაშვილისათვის განსაკუთრებით დამახასიათებელია ხალხური ელემენტების შერტანი თხრობაში ანდაზები და ზნე-ჩვეულებათა

ამხაველი მასალა, ხომ უხვდაა მიმობრუნელი მის მოთხრობებში, ამიტომაც ისინი დიდ-მეტრესით იკითხებიან.

ქართული ელტურის წინაშე თ. რაზიკაშვილის ღვაწლზე ნათელი წარმოდგენისათვის აუცილებლად უნდა აღინიშნოს მისი მოღვაწეობის მეორე მხარე — ფოლკლორისტული მუშაობა.

ხალხური სიტყვიერების უბადლო შემკრება გადარჩინა ხალხური სიბრძნის ათასობით საეკეთესო ნიმუში.

როგორც ზემოთაე აღვნიშნეთ, თედოს გადაწყვეტილი ჰქონია მწერლობის ასპარეზი მთლიანად მშენისათვის დაეთმო. თვითონ კი, მთარგმნლობით მუშაობასთან ერთად, ხელი მიუკიდა ხალხური საუნჯის შეკრებისათვის.

თედომ, სრულიად უბუნად, 13-14 წლის ასაკში, დაიწყო ხალხური შემოქმედების შეკრება და ქართული ხალხური ზეპირსიტყვიერების სწორტპოვარი შემკრების სახელი მოიხვეჭა. 1883 წლითაა დათარიღებული მის მიერ ჩაწერილი ერთერთი ლექსი:

ჩემს ძმობილს საყვარულსა
ხოშარის გორზე სძინაო,
თავით უბავის ღურჯაი,
ფხვს უცემს, არ გაფწიარო,
არ დაგაყრებ გულხაკისა,
ახნაურს შემოგწიარაო“.

თედომ შემკრებლობითი მუშაობა აწარმოა ქართლში, კახეთში, თრშეთში, ფშავსა და ხევსურეთში და 1891 წელს გამოქვეყნდა „ქართულთა ამხანაგობას“ ჩაიბარა „ორიათასამდე ხალხური ლექსი, შეიღასამდე ანდაზა და 250 გამოცანა“. ამ საშვილიშვილო საქმეს შემდგომაც აგრძელებდა. მის ავტობიოგრაფიაში ვკითხულობთ: „შევერებე 3000-ზე მეტი ლექსი, 200-ზე მეტი ზეპირი და ლექსი, მრავალი ცრუმორწუნებანი და შელოცვანი, ანდაზები და გამოცანები“.

თედოს მიერ მარტო ფშავში ჩაწერილი 1200-ზე მეტი ლექსი და სიმღერა შეტანილია „ხალხური სიტყვიერების“ III ტომში. თედოს მუშაობის ვასთფალისწინებლად ამ ლექსების მისეული დაჯგუფება-დალაგების სურათი ასე წარმოგვიდგება. I „სიტორიულნი“; II — „რელიგიურნი, III — „სამგმირონი“, IV — „სამეურნენონი“ (ზარი, გუთანი, გვრინი, ცელი, მოწყამიარე, მწუვეში, მეცხვარე, ღარბი, ცხვარი), V — „საზნეობანი“ (გავრთიანებულია 108 ლექსი) VI — „სატრფიალონი“ (ქალ-ვაყის სიყვარული); VII — ყოფა-ცხოვრება (მოლექსეები, ბერიკაობაში სამღერო ლექსები; ქორწილის ლექსები, რძალი; პატარძალი, ცოლი; მამასობისი, ნაცვალა, მხოვლები, სტუმარ-მასპინძლობა, ქვიფი.) VIII — თავის ქვეყანა, სამშობ-

ლო. ძმა, ძმობილი; IX — ნარევი (სიყვლედი სიციხეზე).

საუფრადღებოა, რომ თ. რაზიკაშვილი ტექსტებს განმარტებებთან ერთად ურთავდა მოქმელთა და ავტორმოქმელთა შესახებ ცნობებს (მაგ. „უტყუარი ბაიაშვილის ნაღვესები. კი მოღვესე იყო ძალიან“). თუმცა კი ხალხური ნაწარმოების ავტორის გაუჩინარებლას კანონზომიერად სთვლიდა. მისი ფშვეელი მოქმელები ძირითადად რამდენიმე სოფლის (ჩარგალი, ინო, ვუდაჩახი, მივრიაულთა, ზომი) მცხოვრებნი არიან.

ხალხური ნაწარმოები კონკრეტული შემთხვევის, ფაქტის შედეგადაა შექმნილი, რის გამოც მისი შინაარსობრივი წყდომის აუცილებლობა სათანადო კომენტარებს საჭიროებს. თუ ხალხური ლექსის შემქმნის მიზეზი მიუკვლეველია, მაშინ უფერულდება მისი ღირებულება და კვლევა-ძიების დროს მრავალ შეცდომათა დაშვების მიზეზად გვევლინება, ზოლო მისი გამომსახველობითი სიმღერე, მხატვრულთა მოქმელების სიტყვის „შერეობა“ მიუწვდომელი რჩება მკითხველისათვის. ამიტომ თედო რაზიკაშვილის ხალხური სიტყვიერების ნიმუშებზე დაბრუნდით ახსნა-განმარტებანი დიდი შეცნიერული ღირებულების მქონეა, რაც სათანადოდია კიდევ შეფასებული სამეცნიერო ლიტერატურაში.

თედო რაზიკაშვილმა შემოვიწინა თანამედროვე მოღვესეთა სახელები და რეპერტუარები, მათ შორის აღსანიშნავია ფშვეელი ქალის ზვარამზის მალაშხატორთა ლექსები, ეს მაშინ, როცა ფშველი ტრადიციო ქალთა მოღვესობას არ ახალიებდა და თავდასულობად სთვლიდა. იეს, რამდენი ნიჭი ჩაყდა შემწვდღველ გარემოში. თვით დიდი ილიაც კი მოხიბლული ყოფილა ზვარამზის ლექსით „ვერცხლის თსადამე მაქცია“.

თედოს ვადმოცემით ზვარამზე მისი დედის ტოლი და დობილიც ყოფილა. ზვარამზეს ჰყავდა მიჯნური — სიმღერით ვანთქმული ოქაზის შვილი, ნაკვეთური ვაჟიკა. ზვარამზესა და ვაჟიკას თუმცა ძალიან უყვარდათ ერთმანეთი, მაგრამ შობილებმა ზვარამზე სხვაზე გაათხოვეს და ვაჟიკას სხვა ქალი შერთეს, ზვარამზე ვაჟიკას განმორებას მწველედ განიცდიდა; ვაჟიკაც მეტყვარობით ირთობდა თავს. „ერთ ნაწივმ დღეში ვაჟიკამ ცხენით მათ სოფელში გაიარა; იმათ სახლის ვერცხვზე გზაზე ზვარამზემ იმის ცხენის ნაფხებებს ღობე თურმე შემოაელო, რომ არ წიშალოსო. ეს ზვარამზე დედანემის ტოლი და ამხანაგი იყო“, — ვადმოგვეცემ თედო. თედომ ზვარამზის ნათქვამი ცხრა-ათი-ოდე ლექსი ჩაიწერა და შთამომავლობას შემოვიწინა ხალხური კლასიკური პოეზიის ბრწყინვალე ნიმუშები და მათი ავტორი, რომელიც

ლექსის შემთხვევით იოხებდა ვაჟიკასადმი ტრეფალით დამწვარ გულს.

ლექსებით ცოცხლობდნენ, ზვარამზეს ნაწივმდღველთადა ვანთქმული პროფესორისა მოღვესე-მოკავთავენი, მაგრამ ისე კი, რომ არასოდეს არ თხოვლობდნენ ვასამრჯელოს, სამაგიეროდ „კარგად თქმისათვის“ მათი ჯილდო სახალხო ქება და პატივისცემა იყო და თუ რომელიმე მეტოქესთან შერკინებაში წაიბორჩებდა, შემდეგი შეხვედრისათვის ემზადებოდა და საქმეში მეტრდოვლიანი იმავე ფიქრობდა, ვასამად, ან სახალხო დღესასწაულზე რომ შეხვედებოდა მეტოქეს, „ქბილის მომწერელი“ სიტყვა ეთქვა, თუ ვერ შეხვედებოდა პირისპირ, შორიდან დაუბარებდა და ამით მოიხებდა გულს. ასეთი ნიმუშები საყვარელია წარმოდგენილი თედო რაზიკაშვილის კოლექციოში.

თედო რაზიკაშვილს კარგად ესმოდა, რომ ხალხური სიტყვიერება ერის სულიერი ცხოვრების ბიოგრაფიაა, მისი სოციალური, ეროვნული თუ სარწმუნოებრივი ყოფის ზეპირი ისტორიაა. ხალხის მისწრაფებების, იდეალების აღიარება სარკეა. მას ისიც სწამდა, რომ ასეთი შემოახმა სპირო იყო ქართული ენის შესწავლა. გამდიდრებისათვის, უნდა აღიარებულა იქნას, რომ თედომ ამ მხრივაც დიდი სამსახური გაუწია ქართული ენის შევლევარებს, ლექსიკოგრაფებს, ზემოხსენებული მგონის — ზვარამზის ლექსი „ვერცხლის თსადამე მაქცია“ ასეთი სტრიქონებით მოაქვდა: „ძალიან დაწუხებული გზაზედამე შევეყვებოდი“. აი როგორ აზრს ავითარებს თედო აქ ნახმარი სიტყვის „დაწუხებული“ შესახებ. „მოკვირს ამ მშვენიერმა სიტყვამ აქამდე უერადღება არ მოიქცია შერკობაში, სხვა ამნარი სიტყვა, იმაზე აზრის გამომსახველია, არა გვაქვს და მგონი რომ ჩვეულებრივ ლამარკოციე რომ ეთხმაროთ, არას დაამხვებს“. თედო უბრალო შემკრები როდი იყო, მის წერალებში კარგად ჩანს მისი თეორიული მრწამსი ფოლკლორისტიკის ზოგად საკითხებზე. მან საყურადღებო მოსაზრებანი გამოთქვა იმის შესახებ თუ რომელი ნაწარმოები ჩათვლება ხალხურად და რომელი — არა: მას ხალხურ ლექსებად არ მიანდა ის ლექსები, რომლებიც, მართალია, „ხალხის ენით არის დაწერილი“, მაგრამ „ხალხის საკუთრებად არ გამხდარა, ვერ ისევ წიგნებში და რვეულებშია დატესტულბული“.

ხალხური სიტყვიერების შეკრება ადელი როდი იყო, თვითმპრობელობის მოხვედრებისაგან შემინებული მოხრობული ზოგჯერ ვაუტრობდნენ რვეოლუციურად განწყობილ მწერალს, რომ მეფის ავერტების რისხვა მათაც თავზე არ დასტეხობდათ, მაგრამ თედოს სწამდა, რომ ეროვნულ საქმეს აცთებდა და წინაღობითი დაბრკოლებები ძიებისა და ბრძოლის ენს უთქვამდა.

თედოს სახელთანაა დაკავშირებული მთიბლური ლექსების ჩაწერა. ეს ლექსები განსაკუთრებულ ყურადღებას იქცევენ თავისებური მეტრაით და მიჩნეული არიან უძველესი ქართული ლექსთწყობის უოჯაში დადასტურებულ და დღემდე შემონახული ურითმო ლექსის ნიმუშად. თედომდე ასეთი ლექსებისათვის ყურადღება არავის მიუქცევია. ჩაწერის ღირსად არ გაუხდება. თედოსვე ეკუთვნის მთიბლური სიმღერის სახელწოდების „გვირინის“ შემოტანა ლიტერატურაში. მისი განმარტება ასეთია: „თაბჯაში სასიმღერო ლექსები, საგვირინავი, რაგორც ფშაველები ეძახიან“.

თედო რაზიკაშვილის მდიდარ ფოლკლორულ კოლექციაში თვალსაჩინო ადგილი უკავია საბავშვო ფოლკლორს. ვის არ წაუკითხავს მშვენიერი ქართული ზღაპრები: „წიქარა“, „ჭინჭრაქა“, „მზისქალი“, „ქოსატყვილა“, „ქვადქვეული ვაგი“, „კომბლე“, „ვაშლა“, „სიზმარა“ და სხვ. იქნებ ბევრმა არც კი იცოდეს, რომ ეს ბავშვებისათვის ზელოზელ საგოგმანები მარგალიტები თედოს დაუღალავმა შრომამ მოიტანა ჩვენამდე და დავიწყებას გადაარჩინა.

თედოს მდიდარ მასალებში ზღაპრებს გარდა საკმაოდა წარმოდგენილი საბავშვო ფოლკლორი — ლექსები, სიმღერები, ცოცხალი ტყუილი, აკუნის სიმღერები... მათთვის დამახასიათებელია მშვენიერი ფორმა და შინაარსი, აზნის საინტერესოდ თხრობა, დინამიურობა, სისხარტე, გასართობი კილო, მსუბუქი სატირა და იუმორი, ალვილად გასაგები ენა, ნათელი და მხატვრული აზროვნება.

მთის ხალხის ზემირსიტყვიერების ჩაწერას უაღრესად დიდი მნიშვნელობა ჰქონდა. ის იყო მთიულთა დაუწერელი წესი და კანონი, მათი კვლის მასწავლებელი და მრჩეველი, მასში ჩაქსოვილი ზნეობრივი ნორმები შეილიდან შეილზე გადადიოდა. თედოს მასალები ამ მხრივაც საინტერესოა. განსაკუთრებული ადგილი უკავია „კაი უმის“ საკითხისადმი მიძღვნილ ხალხური შემოქმედების ნიმუშებს.

თედო რაზიკაშვილის მდიდარი მემკვიდრეობა ჯერ კიდევ უცნობია მკითხველთა ფართო მასებისათვის და ჯერ კიდევ არ არის მოგვარებული მისი მდიდარი ნაღაწის მზეზე გამოტანის საქმე. მკითხველი ელის მისი მემკვიდრეობის სრულ, აკადემიურ გამოცემას.

შოთა ბარაიძე

იროდიონ ევდოშვილის სატირული პუბლიცისტიკა

აღორძინების ხანის ქართულ ლიტერატურაში ღრმად აქვს ფეხები გადგმული პოლიტიკურ-საზოგადოებრივ სატირას. დიღმა შეიჯავრა კემ სულხან-საბა ორბელიანმა ღრმა ანალიზი გაუკეთა ფეოდალური წყობილების მანკიერ მხარეებს და შექმნა მაღალი დეურის სატირული თხზულებები. ამ წამოწყებას კიდევ უფრო შეასხებს ხორცი და განავითარებს მომდევნო საუკუნის მწერლებმა: ი. პაევაიძემ, ა. წერეთელმა, ვ. ერისთავმა, მ. თუმანიშვილმა და სხვ. მათ შექმნეს მდიდარი იუმორისტულ-სატირული ლიტერატურა, რომელშიც მთელი სიმწეავითა და ობიექტურობით არის გაკრიტიკებული იმ დროის დამახასიათებელი მოვლენები და ფაქტები. მათ დასინენს თავადაზნაურებს, მექრთამეებს, ჩარნ-ვაჭრებს, ბიუროკრატ მოხელეებს, ცარიზმის ერთგულ ლაქიებს. იუმორისტულ-სატირული თხზულებებით მათ გააყვეს მომავალი ცხოვრების გზა უფრო პროგრესული სოციალურ-პოლიტიკური წყობილების დამკვიდრებისათვის.

რამდენადაც ვითარდებოდა და წინ მიდიოდა ქართული აზროვნება, იმდენად უფრო იხვეწებოდა და რაფინირებული ხდებოდა სატირული ლიტერატურა.

90-იანი და 900-იანი წლების მწერლებმა, რომლებმაც კრიტიკული რეალიზმის შექმნა გამოიტანეს ცხოვრების სინამდვილე, ჩამოყალიბეს სატირული რევოლუციური ლიტერატურა. ახალ ცხოვრებას ასახვის ახალი საშუალებებით უპასუხეს, თავიანთი პოლიტიკური მიზანდასახულება რევოლუციურ ეპოქას დაუკავშირეს და სატირული მწერლობის სფეროში ნოვატორული სტილი გააბატონეს.

ქართული დემოკრატიული მწერლობის მეთაური ირ. ევდოშვილი პირველი ხელოვანი იყო, რომელმაც სატირული ლიტერატურა რევოლუციის სამსახურში ჩააყენა. მისი მხატვრული და

პუბლიცისტური თხზულებები აღსავსეა სატირული ნაღმებით, რომლებიც თავის დროზე ფეოქდებოდა პერიოდული პრესის ფურცლებზე და სათანადო რეზონანსს პოულობდა საზოგადოებაში. ეს ნაწარმოებები ამხსნევდა დახვესებულ ცხოვრებას, გზას უღობაედა მოქველბულს, კონსერვატიულს და ქადაგებდა ცხოვრების განახლებას.

ირ. ევდოშვილმა მდიდარი რევოლუციური სატირა შექმნა. ქართულ პრესაში მან პირველმა დაამკვიდრა სატირული პოლემიკა. მისი სატირა ექსპლოატიაზე დამყარებული სოციალური წყობილების მახვილი კრიტიკაა. მგარამ ირ. ევდოშვილი, როგორც სატირიკოსი, საკმაოდ არ არის დაფასებული. მისი დროის არცერთ ქართველ რევოლუციონერ მწერალს არ გააზნია ისე მრავალფეროვანი, ეპოქის მაქსიმალური შეთანხმებული მწარე დაინვის გამოშატეული ნაწარმოებები, როგორც ირ. ევდოშვილის. ეს ნაწარმოებები ქერ „კვალის“ და „ივერიაში“ იბეჭდებოდა, ხოლო 1905 წლის რევოლუციის ხანაში — არალეგალურსა და ლეგალურ ბოლშევიკურ პრესაში, უფრო გვიან კი — ქურნალ „ნინაიდერში“.

პირველი რევოლუციის ბოპოქარ წლებში ირ. ევდოშვილის პოლიტიკური ფელეტონები იღვერად წრთენიდა და საბრძოლოდ ამაღებდა რუსეთის კოლონიურ კაბალაში მოქცეულ მშრომელთა არმიებს, თვითმპერობელობის პარბაროსობით განაწამებ რევოლუციურ მასებს.

პროფ. შ. გოზალიშვილის მართებული მოსახრებით, ქართული რევოლუციური ფელეტონი განვითარების სათავეს ირ. ევდოშვილის 1905 წლის პერიოდის შემოქმედებაში პოულობს!

1. შ. გოზალიშვილი, 1905-1907 წლების რევოლუცია და ირ. ევდოშვილი, 1956, გვ. 172-173.

1901, 1902 და 1903 წლებში ირ. ევდოშვილი „რეკლემის“ ხელმოწერით აქვეყნებდა სატირულ-უმორისტული ფელეტონების სერიაებს საერთო სათაურით: „სამშობლოს ცაზე“, „პანწყები“, „სახალწლო ნაბერწყლები“ და სახალწლო ვიზიტები“.

ირ. ევდოშვილის ფელეტონები პოპულარული იყო ახალგაზრდობაში. ამის შესახებ მერტლ სანტროვის ცნობას ვადასტურებთ თავის მოკვრებაში იმეამდ ასტრახანის გუბერნიისაში გადასახლებაში მყოფი შვერალი ვ. მალაქინი (გარდა მხრომე): „ფრიალ მნიშვნელოვანი წვლილი შეიტანა განსვენებულმა (ფელეტონებმა) ირ. ევდოშვილი, შ. ბ.) აგრეთვე ქართულ იუმორისტულ ლიტერატურაშიც. ეს არ ასსოვს „კვალს“ რეკლემის, რომლის ყოველი ფელეტონი ყუმბარასავით გამოვარდებოდა ხოლმე ყოველ კვირას რევოლუციის წინაღობის დღე საქართველოში. ჩვენ, მაგ., ახალგაზრდობა, მოვიდოდა თუ არა „კვალს“ უკანასკნელი ნომერი, მინარსში იმ წუთში რეკლემის „სამშობლოს ცაზე“-ს დაუწყებლად ძებნას და ვნახვდით თუ არა, გულის ფანქვალით გავჭრიდით ჟურნალის ამ ადგილს და ხარხარითა და ალტაცებით ჩაივითხავდით ფელეტონს“.

ირ. ევდოშვილი სატირულ-უმორისტული არგუმენტისთვის უხვად იყენებს ხალხურ გამოთქმებს, ანდაზებს, ლექსებს. მისი ფელეტონები, გარდა ამისა, რომ ორიგინალური სტილით, იდეურობითა და ვირტუოზულად არის დაწერილი, საზრდოობს აგრეთვე ფოლკლორული შემოქმედების დაუმრეტელი წყაროებით.

ირ. ევდოშვილი ღრმად აკვირდებოდა ცხოვრების მიმდინარე მოვლენებს, სწავლობდა მის მიწვე ტრადიციებს და იძლეოდა მათი ლიციდობის ნათელ პერსპექტივებს, სატირულ თხზულებათა ცენტრალურ ფიგურად ხატავდა სინამდვილიდან აღებულ ადამიანებს. ამიტომ იყო, რომ უფელა მათგანს თავისი პროტოტიპი ჰყავდა.

ირ. ევდოშვილი ქადაგებდა სოციალურ-პოლიტიკური თუ ელასობრივი სიმამხრის ყოველგვარი გამოვლინების მოსპობას, მამელი სატირული აღლითი დაწერილი რევოლუციური თხზულებებითა და პრაქტიკული მიღვაწეობით იბრძოდა დასავსებელი ცხოვრების გარდაქმნისათვის.

1901 წელს „კვალში“ გამოქვეყნებულ იუმორისტულ სტატიაში — „სახალწლო ნაბერწყლები“ — სატირის ცოცხით შეიარაღებული ავტორი ესტუმრა თბილისის ქალაქის საბჭოს და მყოფე საუკუნის ამ მკაცრმა მათყუებელმა მოთხოვა იმ უპარვისი თანამშრომლების ვაცოც-

ხეა, რომლებიც XIX საუკუნის დეტრეგებში, გააკრიტიკა ჯანმრთელობის დაცვის ხელშეწყობა გავრცელებული ეპიდემიის გამო, ვაკცხა მამხანის დუბო-ბანის (სადაც წინა ირ. ევდოშვილი შემოაბდა) შემადგალი — დიდი თანხების გაფლანგვის გამო, „რათა ეპატროს ცოდანი მისი, ვინც თანხები ექმ შეა გაატარა“. სატირულად შეეხო აგრეთვე ქუთაისის, ბათუმის, ოზურგეთის, სოხუმის და ფოთის საჭირობოტოტო საყითებებს.

ამავე წლის 21 იანვრისა და 4 პებერვლის ფელეტონებში ავტორი თავს ესხმის ბაქოს ქართული ბიბლიოთეკის ვამკვეს მტერვალშვილის იმის გამო, რომ ბიბლიოთეკა შშირად დაკვრიოდა, ხოლო მის შესაკეთებლად შეგროვებულ იწული „გადავსალებლი“, აკრიტიკებს ოზურგეთისა და ქუთაისის საზოგადოებებს, რომელთაც „თაფები კაკანათში ამოუყვიათ“, სიღნაღისა და თელავის მმართველთა უსულუღულოსა; მადათოვის კენძელზე მოწვეულ დურგალთა ამხანაგობას „შრომის“ და მის თავმჯდომარებს ა. ანაზაროვს, რომელმაც „უსტავის“ ძალით „აბრუნდაბრუნდა-მიტრიალ-მიტრიალდით“ „ახალკატური აბრუნდი“ ჩაუდენია.

„კვალის“ № 10-ში გამოქვეყნებულ „პანწყებში“ უფროსა გაფართოებულთა სატირული შემოქმედების მასშტაბი და მისი აღმზრდელიობითობა. ავტორი ეხება ქართული პრესის მიერ გადაღებულ მცდარ ნაბიჯებს იმ უთვალავი ფონდების შეგროვების საქმეში, რომლებიც ჩვენი საუკუნის ათიან წლებში არსებობდა საქართველოში. ამავე ფელეტონში, აკრიტიკებს ახლადგამოჩეკილ უნივერსიტეტებს, პუბლიცისტებსა და კრიტიკოსებს. მოითხოვს მათთვის შექმნას „ჰინჯრის ფონდი“. როზგის სახით შეკრული ჰინჯრის აბი ათასი კონა გამოტანილ იქნას მუხათა მოვლანზე და გაეუმსპინძლდეთ პოეტთა ლეგიონსო. ამ ფონდის შექმნით ორი საქმე ვაკეთდება: ჟერ ერთი, ჰინჯრისაგან გამოქმნდება ქართულთა ადვილ-მამულები, რომლებიც ვერ „ტორგით“ არ ვაყიდულა და, მეორე, ვიწმინდება უფარვისი პოეტებისაგან ჩვენი შვერლობათ.

ირ. ევდოშვილი აქ სასტიკად ილაშქრებს „ძალად პოეზიის“ მოყვარულთა წინააღმდეგ და სატირული ნესტარით წამლავს ნამალადვე პოეტებს, რომლებიც დიდი იერიშით მოდიან პარნასზე, მაგრამ რადვან მითს უნიულზე ფეხი უსხლტებთ, დაბეგვილ-დაბეგვილი ჩანვით აყრუებენ ქართული წიგნების ბაზარს და ადამიანი ვერ ვაგვიტს სულთი ავადმყოფებმა თუ ჰეშმარიტი პოეტები“.

შვერალი დასციინის სანტიმენტალურ და რომანტიკულ თხზულებათა ავტორების „ცრემლთაღრას“. ასეთივე სასტიკი ვანაჩენი ვამოაქვს პუბლიცისტებისა და კრიტიკოსების მიმართ, რომლებიც რედაქციებში მოკალათებულან და

1 ჟურნალი „თეატრი და ცხოვრება“ 1916 წ. 12, 19 და 26 ივნისის ნომრები.

შებლშეშეშენით დაიარებინა, ვითარცა ფილოსოფოსები.

იგივე პრობლემებია განხილული ირ. ევდომვილის მიერ 1904 წლის გაზეთ „ნოვოე ობოზრენიეში“ დაბეჭდილ ფელეტონში: «На грузинском книжном рынке», რომელშიც ავტორი გამოკვლობებისაგან მკაცრად მოითხოვს, რომ ანგარიში გაუწიონ მკითხველებს და წუ დაანავიანებენ ქართული წიგნის ზახარს უნიკულ დაწერილი წიგნებით.

მაღალი სოციალური იდეები ასაზრდოებს „რიგორისტის“ ხელმოწერით 1901 წლის 19 და 26 აგვისტოს „კვალში“ დაბეჭდილ ირ. ევდომვილის ფელეტონებს. ეს ფელეტონები პუბლიცისტური სატირის მნიშვნელოვანი შენაძენია. აქედან გარკვეულად ჩანს, თუ რაოდენ დაინტერესებას იჩენდა და პროტესტს გამოხატავდა ავტორი ცხოვრებაში გაბატონებული მერად მტკარეული მოვლენებისადმი. ირ. ევდომვილი ქვეშაირებებს ეძიებდა. ამ სურვილითა და რწმენით მიიკვლევდა ის გზას ბიუროკრატიულ და მემამულურ-კაპიტალისტურ საქართველოში. დასახელებულ ფელეტონში ავტორი ვესლნარევი სატირული ზიზღითა და რევოლუციური გაბეჭდვებით თავს ესხმის უმეტარებასა და ძალმომრებობას, გამჭლანგვეულებს და შანტაჟისტებს, ლოთებსა და რეაქციონერებს, დაჩაქად უდგას ქართულ პრესას და დაუზოგავად ამხელს მის ნაყოვესებებს, ცდილობს მარქსისტული იდეოლოგიის გავლენაში მოაქციოს, რომ მათ მეშაობას გზას უნათებდეს პროლეტარიატის რევოლუციური გამარჯვების დიდი პერსპექტივები.

ავტორი მძაფრად ილაშქრებს ქელებების წინააღმდეგ და პოლემიკის ზოგიერთ მონაწილეს „მკედრების კრედიტორის“ სახელით ნათლავს. ეძებს ქიზიყელთა შიმშილობის მიზეზებს და დასცინის „იერიაის“ ფელეტონისტს იმის გამო, რომ შიმშილობის მიზეზად მდიდრებს თვლის: ჯამსპოვეებსა და ნადიროვეებს. ამ ყალბ რეცეპტს ავტორი კლასობრივი სიძულვილის გველით საესე სიტყვებით აბათილებს: „რატომ არ იყიან, რომ ძალით შექმნილ ნებით არაიან რას ვისმე ანუქებს და დაუთმობსო“. შიმშილობის მთავარ მიზეზად კი ირ. ევდომვილს ბუღის სიძიარე კი არ მიაჩნია, არამედ გლეხის შრომის ანაზღაურების სიმცირე.

ეს ფელეტონები იდურია სწიმინდით და სიუჟეტით, სალიტერატურო და საყოფაცხოვრებო პრობლემის აქტუალობით გამოირჩევა.

ირ. ევდომვილს არ სწამს ლიბერალური ილუზიები და ცხოვრებას, სატირული კალმით მომარჯვებელი, კვალდაკვალ მისდევს ქვეშაირებების ძიებისათვის. იგი მთელი შემოქმედების მანძილზე იცავდა სოციალურად და ნაციონალურად დაზარებულ ადამიანებს, ეჭმადებოდა მატერიალურად ხელმოკლე ადამიანებს. მისი კალამი მებრძოლი ხიშტივით ელვარებდა მდი-

დრების, მუღუფელებისა და მათ მტარველთა წინააღმდეგ. ეს კეთილშობილური გრძნობა და პუნანობი არის ძირითადი მამრმანუგებელმა ძალა, რომელიც ანიჭებს მისს მტარველთა წინააღმდეგ ანტიპროტესტის მიმზიდველობას.

1901 წლის „კვალის“ 4 ნომბრის ფელეტონში — „სამშობლოს ცაზე“ — ირ. ევდომვილმა სიცილის ობიექტად აქცია თბილისის ქალაქის საბჭოს გამგეობა. მან ხმა აღიმაღლა ღარიბთა თავშესაფრიდან გამგეობის მიერ ქუჩაში უმოწყალოდ გარეკილ და ბედისაგან მოქოლებულ ადამიანთა დახმარებისათვის. თავისი აზრის სატირული არგუმენტაციისათვის პარალელურად ავტორის მოქავეს სხვა გაზევისს განსაზღვრება, რომელშიც ქება-დიდებათ არის აღნიშნული „პროტუქვთა მტარველი საზოგადოებას“ თხოვნა ცხენებისათვის თბილი ბინის მოწყობის აუცილებელი საჭიროების შესახებ. „აი სადამდას მიღის, ბატონებო, ჩვენე მზრუნველობა უზრუნველადი და არაა თქმა უნდა, რომ მებრუნველისათვის მუდამ გავლილი გვაქვს ხელი... მშობთა და მუგობრობთათვისო“ — აუხადებს იგი და სამარცხენო ბოძზე აყრავს ქალაქის გამგეობის უმსგავსო საქციელს. სატირული შხამით ნიღაბს გლექს კაპიტალისტური ეპოქის ბინარს სინამდვილეს, როცა პირველეს უფრო პატრესა სცემენ და უფროხილდებიან, ვიდრე ადამიანს.

ირ. ევდომვილის პუბლიცისტური სატირა თემატურად მდიდარია და მრავალფეროვანია. იგი შეიცავს ქართული სატირის თითქმის ყველა გვლენა¹ და მოხდენილად გამოაქვს საზოგადოების სამსჯავროზე ამ გვლენებისათვის დამახასიათებელი რეალური ფაქტები და მოვლენები.

პოეტის პუბლიცისტურ მექვიდრებობაში გაბატონებულია სალიტერატურო და რევოლუციური სატირა, რომელშიც განვითარების მაღალ დონეს 1905-1907 წლებში გამოათვისებულბული მოძრაობის პერიოდში მიაღწია.

სალიტერატურო სატირას მძლავრად აქვს ფესვები გადაღმული ირ. ევდომვილის პუბლიცისტურ ნაწერებში. ირ. ევდომვილი, როგორც მარქსისტული იდეოლოგიის მიმდევარი და „მესამე დასის“ ბეჭდვითი ორგანოს გზა. „კვალის“ უახლოესი თანამშრომელი, მახვილი კრიტიკით გამოდიოდა საქართველოში გამოძავალი მომემარცხენო უფრნალ-გაზებების წინააღმდეგ. იგი ედილობდა იდეური ზეგავლენა მოეხდინა მათზე, ჩაეყენებინა ისინი პროლეტარიატის სამსახურში. ამიტომ იყო, რომ თითქმის ყოველ სტატიაში მებრ-ნაყლებად უხეზოდა ქართულ პრესას და ბებრ გაზეთს უწებნდა იდეურ მიზანდასახულებას.

¹ ირ. კიკნაძე, ქართული სატირისა და იუმორის განვითარების ისტორიისათვის, თბილისი, 1953, გვ. 251—292.

რე ვე ღონის მავ უსულო ზორცს, რომელსც შენ გულო გგონია“.

ავტორი მხატვარსაც უჩვენებს ვხას ქუჩისაკენ, უჩვენებს რეალურ ტილოს, სადაც ცხოვრების ველზე იხატება ყოველივე მართალი: „შესადექ მხატვარო, ჩერ აღამიანი იყო და შერე მხატვარი!“ და იქვე ურთავს საბრძოლო ემოციების აღმძვრელ ლექსს, რომელსაც ყურს დაუგდებენ კაენი, იუდა და მტარავლები:

„აღუგდომ ყური და გაინაბოს, ათრთოდენს იმის საშინელ ხმაზე და შენც, მგოსანო, თუ გსურს იმღერო, მხოლოდ ქუჩაზე მხოლოდ ქუჩაზე...“

ამ ფელეტონის იდეურ-პოლიტიკური მიზანდასახულებაა ბოლშევიკური პარტიის დიადი მოწოდების გამომხატება, უადრესად შთაბეჭედავად და პოეტურ-პუბლიცისტური ხეობის გამოსახება უკვდავი მიზნისა: „ქუჩაა სცენა უსაშინელესი დრამისა, ქუჩაა მხატვარი: იქ თითქმის გულო წამდელის მგოსნისა, — ქუჩაა მომღერალი, იქ ვაკიმუღია ცხოვრების სიმები; ქუჩაა მგოსანი შეუდარებელი: იქ წითელ ტალღებში დაყოფილ-განგმორულ გულზე ამოდის... სხვი სიმართლისა“ — ამითრებს ავტორი და სურს, რომ ქუჩაში აფრიალდება სამართლიანობის და გამარჯვების დროშა

იგივე იდეური ხაზის ვაგრძელება და ქუჩის აპოთეოზი მიკვებული ფელეტონში „ბოდიში ქალსა“. პოეტის ცნობიერებაში არ გამჭრალა მღელვარე ქუჩის სურათი. ქუჩის სიყვარული ჩასახლდა მის სულში და მებრძოლთა სისხლით შეფერილი ქვაფენილები ისევე შეწამულად ელვარებენ. ქუჩის ვანცდა, მისი პოეტობაცია, ამ ფელეტონშიც გრძელდება. აღნიშნულ ფელეტონს ირ. ევდოშვილის რევოლუციურ ბიოგრაფიაში საპატიო ადგილი უჭირავს.

„ღღუს ქუჩა გველაპარაკება — წერდა პოეტი — ქუჩაა ღებეშა, ახალი ამბავი, დრამატრაგედია, სცენა, სადაც ვალბი გრძნობით აღუღებელი მსახიობი ყი არ იქნეს მახვლის გრაცხის რაოლი, არამედ წამდელი გმირი. რით ვათავებდა ტრაგედია — ამა ქუჩავე გაღასწევებს“.

ამ დროს დიდა იყო ამ ფელეტონის იდეურ-პოლიტიკური, აღმზრდელი ბოძითი და შიორგანიზებელი როლი. ამ ფელეტონს მასებში შექმნიდა და დუცხრომელი ოპტიმიზმი, მხნეობა და იმედოვნის განწყობილება.

მგზნებარე რევოლუციური რომანტიკა და ძველ სამყაროზე ამბობებული პოეტის სულის ღრუბლია გადმოცემული ფელეტონში „დილიდან დილამდე“, რომელსაც ცენზურის დაგეშოლი უნოსვის ჩასახრობად სათაურს ქვემოთ ფრხბილებში მიწერა იქვე „რუსელიდან ი. ხ. საა“. იქ ერთმანეთთან დაბრძოლებულია იორი კონტრასტული სურათი ბუნებისა და ცხოვრე-

ბისა. ცხოვრების სიმბოლურ საგნში პოეტი ეტრფის ცხის ვარაუქმნას, მისი სურათის შეცვლას, ცხოვრების განთიანის ფელეტონის ავტორი მოუწოდებს სამშობლოს: შეგარეუბს — დაიარაზმონ წითელი დროშის ქვეშ და ეკვეთონ მტერს. ფელეტონი დასრულებულია გამარჯვების ოპტიმისტური ფინალით: „ჩემო სამშობლო, გაუბედაო, ავარდა ალი ცაზე, თენდება: შენ რაღას ელი? ქმარა, ოპ, ქმარა, მხოლოდ უქირი და საშინელება“.

პოეტის მებრძოლი განწყობილება და თავისუფლების მიძიებული სული, ლიტერატურული ლიცენციის მოპოვებისათვის სასტიკი მომთხვენელობა ასაზრდოებს ფელეტონს „თავისუფლება პრესას, რომელსაც ემიგრაციად ეწოდის სიტუაციის შესაფერი სიტუაცია აქვს წამდვარებული: „არა, ჩვენ ქარაშხალი გეინდა, მჭაფრი და სასტიკი, რომ სულ გუგენი მიქმონდეს ვაზეთის ფორცლებზე“.

ამ პოეტის სარკასტულ დასკინის საპროცეკციოლად გამოცხადებულ პრესის „თავისუფლება“ და ახდენს საკითხების ირონიულ კლამიფიკაციას: „შეუძლია წეროს „ჭოჭოხეთში — საშობებზე; ტრატაროზის მაგიერ — ანგვლოსზე; ცრემლის მაგიერ — ცის ნამზე; ცენსის მაგიერ — მარავალგამიერზე...“.

უღდესი სტელიური მღელვარებით შეიძლება წაიკითხოს კაცმა ირ. ევდოშვილის 1905 წელს რევოლუციური სულისკვეთებით დაწერილი ფელეტონი „სადღესო“, რომელშიც საშინელ ზიზლით მოგვითხრობს თბილისში 1905 წლის 22 ოქტომბერს მომხდანი სისხლიანი ტრაგედიის შესახებ.

„პარტიოტების პარტიამ“, რომელიც ცარსტულში მთავრობამ რევოლუციის ასალავმეად შექმნა, იარაღით დახოცა ქუჩაში და ბინებში შეფარებული ხალხი. პოეტი ხმას იწოდებს ამ მხეტვით ფაქტს გამო და სასტიკად ილაშქრებს გაზეთ „ვოზროუდენის“ წინააღმდეგ, რომელიც მკვლელებს გულის დამატბომელ გუნდრეტს უქმევდა.

შერალი სამარცხვინო ბოძზე აყრავს ბრწყინვალე პავნთა მორტფილვე შეკარაშმელებს, ვანატურისტების, ზარმაცებისა და ლოთებისაკენ შემდგარ გუფს, რომელმაც რევოლუციონერ მუშათა წმინდა სისხლში წითლად შეილება თავისი ბინძური ხელები. „სისხლისღერის გილდოდ — წერს ავტორი — მათ მიიღეს „ზნაჩიო“ «За отличие по стрельбе». სიუმიზე მათი აღიბეჭდება — წერს ავტორი — დიდი რევოლუციური გამბედაობით. დიას აღიბეჭდება, მვარამ აღიბეჭდება სამარცხვინო ასობით!“ ირ. ევდოშვილი უფრო მეტად იმის გამო არის შეწუხებული, რომ შევარაშმელებში იყვნენ რევოლუციის მოლაღატები და შტრეიბერხებები, მუშათა დასიდან. „იმდენად გულდასაწყვეტი არ არის ხელიგნობა ობერბულიან ტრეპოვისა, რამდენადაც გულდასაწყვეტი,

როდესაც მეშას, ნამდვილ პროლეტარს ზედად კაპიტალიან ზელოვანთა ბაიარლის ქვეშე, წერს იგი და ცეცხლოვანი მოწოდებით მიმართავს რევოლუციურ მასებს ერთიანობისაკენ, მონო-ლითობისაკენ, ლოზუნგით: „პროლეტარებო ახლა ქვეყნისა, შეროდილი!“.

პირველი რევოლუციის ხანაში დაწერილ აქტუალური მნიშვნელობის მქონე ფელეტონში — „სადღესო ტალღებზე“ — გადმოცემულია როგორც აწმყოს რევოლუციური უარყოფა, ისე მომავლის ნათელი პერსპექტივები. ფელეტონში რელიგიურად არის გამოანაკეთული ლიტერატურული სატირის ელემენტები; პოეტი ათავებს ბეჭდვითი სიტყვის უხარისხობ პროლეტარს და ემყნს ამ მეტად მტკივნეული საზოგადოებრივი მნიშვნელობის მქონე რეტირიდან გამოსვალს. „გაიჭუტე ბაზარი ტრინის ქარხნიდან გამოფხნილი სქაონლით, — წერს იგი, — მაგრამ დადგება ხანა ტირილია, ქვითინისა, რედაქტორ-გამომცემლების ვუდა-ნაბაღის ავიდებისა და ვიწმინდება ბაზარი“.

ამ ფელეტონში მწერალი მწარედ დასცინის პატრიარქალურად გადატეხულ ცარხტულ რუსეთს, რომელმაც სამიწელი დამარცხება იწვინა იპონინასთან ომში, დასცინის მის დამშეულ ქუქს და ცარიელ ჭიბებს, მთავრობის ტრინის სიკოტრეს: „ეუბი კი თავისას მოითხოვს, ის არ გააბატონებს ერთ დღესაც არ მოგვიცდის, ახმარდება, და დაიწყება ქუქის „რევოლუცია“...“

ამავე ფელეტონში სატირული პეზლოცისტების ქრონიკების სახით დიქსირებულია 17 ოქტომბრის მნიშვნელობის სიყალბე, რომლისთვის დრო მიიგო თვითმპყრობელებმა ზელისფლებამ და სისხლის მოჩრევი ჩაბრჩო რევოლუცია. ამ მანაფესტს ავტორი აღარებს ზამთარში ამოსულ განაფხელიან ვარდს, რომელმაც ვერ მოაწერო „გაფურჩქენა, რომ დაეტებო არემარე და ჩაქენა, ჩაყვილდა უდროოდ“.

1906-1907 წლებში თბილისში გაცემოდებული პარტიულ-პოლიტიკური მეშაობა იყო განადებელი. ამ პერიოდში ი. სტალინის იდეური ხელმძღვანელობით გამოცემა იწყებს ქართულმა ლეგატურამ ბოლშევიკებმა ორგანოებმა გამოვლად „ახალი დროება“, „ჩვენი ცხოვრება“, „დრო“ და „მნათობი“, რომლებიც უდიდეს გამარველოციურებელ და მორგანიზებელ მისიას ასრულებდნენ მსაგებში, აქარწყლებდნენ ბერევაზიული პარტიების, კონტრრევოლუციონერების, ოპორტუნისტებისა და რევოლუციის სტვა გამყიდველთა იდეოლოგიურ გამთვინებას.

მაშინ, როცა სისხლიანი რევიმით ფრუბემეხნული რეაქცია დღესამწყოლობდა ველურ გამარყვებას ამბოხებულ მასებზე, როცა აღიზანოვისა და მეთვის ზელისფლებინ სტვა შავი სატირები თავისუფლად ნადირობდნენ ხალხზე და მოწოდებდნენ მკვლელთა არმიებს: „ნაყლები და-

ამატირეთ, მეტი დახოცეთ, რაც უფრო მეტს დახოცეთ, მით უფრო დიდი იქნება უქვენი დასახებრება მთავრობის წინაშეო“, რ. ევდოშვილის ლუქანებისა და ფელეტონების ნაწილობრივ ბიდან ასალეტობი სატირული შერასხივების რებები შივ გელში სასიყვდილოდ ზედებოდა თვითმპყრობელობის შევხნულ რეაქციის გამრწნოდ ძაღუნს, იმ დროს დაბეჭდილ ლუქანში — „სამტკარი“ ლირიკული მწერბარებით არის აღნუსხული მასების ღროკებით დამარცხება, ამხანავთა საფლავებისა და დედების სამგლოვიარო განცდები, მაგრამ აქვეა ოპტიმისტური ნედახილებიც, რომლებიც ხალხს ისევ შერისძიებისაკენ, ისევ ბარიალებისაკენ მოწოდებდა.

ამგვარად, ირ. ევდოშვილი, როგორც სატირიკოსი, ცხრასისანი წლების გარეგრავზე გამოჩნდა ქართულ პროგრესულ პრესაში. პირველივე ფელეტონებში რელიგიურად ბრწყინავდა მისი სატირული-ლიტორისტული ტალანტი. ღმირილითა და სიცილით, ზოგჯერ ხშიმალეუ ხარხარითაც კი ასახებდა სიცილომწიფურებულ საზოგადოებას. მის სიცილში გარკვეულად ძღვრდა რევოლუციური ეპოქის სპეციფიკური კომპონენტები.

ირ. ევდოშვილის საყოფაცხოვრებო სატირის ცენტრალური პერსონაჟები არიან წერბილბურეუზიულ ნაუტკში ჩაყტილი ქალები, მეშინები, ფილისტერები და ობივაცულები, რომლებიც დღედაღამ ხანქოსა და ლოტოს თამაშით არიან ვართული, მოწყვეტილი თანამედროვე ცხოვრების ეულტურულ მითბოვნალებებს. მწერალი ნიღბს ზღის, აწმყავებს მათს ინდიფერენტუზმსა და სულერ დაქვეითებას, პეიკებას მოღვებით გატაცებას, ჭოიკანობას.

ირ. ევდოშვილმა თავის ფელეტონებსა და სატირულ თხზულებებში საჩარცხინო ბოძზე გაყრა მეფის მთავრობის ბიურკრატული ამარტი და მათი თხველი დაქვეით; სატირის შხაბიანი მახვილი ჩასუა შოვინისტებს, კაცობრეტლებს, მეწყველებს, ცრუპატრიოტებს და განავითარა პეზანიზმის, სიყვარულს, მშობის, ერთობისა და თავისუფლების დიადი გრწონბა. მისი ნაწარმოებები ყოველთვის ამ გრწონობით ზრდადა მყოფილებებს.

ირ. ევდოშვილის ფელეტონებს ახასიათებს რეალისტური სიყბადე, დამაწერებლობა, ლაკონიზმი, ექსპრესიულიობა, იდეურ-პოლიტიკური გამართულობა და სისხარტე. ხშირად მხატვრული ეპიზოდი მქიდროდ არის გადააქვეული-ზებლიცისტურ თხრობასთან. მწერალი ვახურებელი შანთით ებრძვის ბატონყმური ეპოქის სოციალურ და ზნეობრივ გადმონაშთებს, სოფლის თავადებსა და ბობილებს, ამთარახებს კონსერვატორებს, რეტორგადებს, რეაქციონერებსა და შერბახველებს — ქრავის ტყავმა გახვეულ მგლებს; ნათელი ჭეშონიარია და მღიღარის მხატვრული საღებავებით ხატავს ცრუ-

პატრიოტებს — თავიანთი ყალბი ტირადებით, რომელთა პატრიოტიზმი მხოლოდ გრძელ „რეჩებსა“ და გრძელი ყანწების სიყვარულშია ჩაფურცვალბებული.

ი.რ. ევდოშვილის სატირულ პუბლიცისტიკაში ფართო ადგილი უჭირავს დაციენვას მიმდინარე საზოგადოებრივ მოვლენებზე: თბილისის, ქუთაისის, ბათუმის ქალაქის გამგეობათა არჩევნებზე, არჩევნების დროს წარმოშობილ შურსა და შტრობაზე; არჩეული დეპუტატების უმოქმედობაზე; ქალაქებში გაბატონებულ ანტი-სანიტარიაზე; უგზობობასა და უბინობაზე; ღარიბთა თავშესაფარში მყოფ ადამიანთა გაჭირვებაზე, სიცივესა და შიმშილზე; სწავლა-განათლების სისტემასა და მასწავლებელთა მუშაობის საკითხებზე.

ი.რ. ევდოშვილმა გარკვეული ხარკი გადაუხადა ანტირელიგიურ სატირასაც ამხილა კლერიკალური წოდების ვაუშაძრობა, ანგარება, მათი „საქათო ცხოვნება“, მზის სინათლეზე გამოიყვანა სოფლის ზურგზე მოკალათებული სასულეორო მამები; კრიტიკის ქარცეცხლში გაატარა რუსეთის უმაღლესი საეკლესიო ხელისუფლების თელაშიანი წარმომადგენლები, სინოდის იმერპაროქიაროი პოპედონოსკევი, ანტონი, ევლოვი და სხვ.

ი.რ. ევდოშვილმა კიდევ უფრო განავითარა და ეპოქის მოთხოვნათა სიმაღლეზე აიყვანა სალიტერატურო სატირას; ჩააყენა იგი რევოლუციის სამსახურში; იუმორისტულ-სატირული ფიქსირება გაუკეთა მნიშვნელოვან ლიტერატურულ ფაქტებსა და მოვლენებს.

ი.რ. ევდოშვილი სატირული პოლემიკის ნოვატორიაა. მისი მრავალრიცხოვანი ფელეტონები, რომელთაც ფართო საზოგადოება დღეს არ იცნობს, მაშინ შეტად სერიოზული და მნიშვნელოვანი ლიტერატურული მოვლენა იყო. ი.რ. ევდოშვილი სატირული ბრძოლის მოედანზე იწვევდა იმდროინდელ ფელეტონისტებს: თლაფსე კვირიაძეს, ჩიორას, თავუნას, ვშმაკს და სხვ.

ი.რ. ევდოშვილი გამსაყურებთ ამხვილებს ყურადღებას თეატრალური სატირისადმი. მის ფელეტონებში ქართული სატირის მახვილი ზშირად მიმართულია დრამატული საზოგადოების მოქმედი მუშაობისაკენ; პოეტი უჩივის თეატრალური რეპერტუარის სიღარიბეს; დრამატული დასის დახელოვნების სისუსტეს და საზოგადოების უპატივცემულობას თეატრალური კულტურისადმი.

ი.რ. ევდოშვილის სატირულ პუბლიცისტიკაში შემოტანილი აქვს საკმაოდ მრავალრიცხოვანი იუმორისტულ-სატირული ხერხები: მეტაფორები და მეტაფორები, ეპითეტები და ალუგორიები, პიპერობლები და სიმბოლური გამოხატვებები. გამოყენებული აქვს ანდაზები და სენტენციები, ხალხური თქმულებები და ლექსები.

ი.რ. ევდოშვილმა განავითარა და რევოლუციურ სიმაღლეზე აიყვანა პიროვნული სატირა. „ტრაგია-კომედიის“ ორივე ეპიზოდისა და სხვა მახვილად დაწერილი პოლიტიკური ფელეტონების ყოველი სტრიქონი უფშმარასავით სკდება ბოდა თვითმპყრობელობის ბანაკში. ფელეტონებში მან სასაცილო პერსონაჟებად დაახტა თვით მეფე ნაიკოლოზ მეორე, მისი მთავრობა და ერთგული ლაქები: სტალიზინი, ვიტა, გურკო, ლიდელო, ტიმოშინი, პუტინსკევიჩი, პოპედონოსკევი და მთელი ხროვა კორუფციის მოხელეებისა და უზურპატორებისა, რომელთაც სახელმწიფო მართვა-გამგეობისა არაფერი გაეგებოდათ და პოლიტიკური ნიჭი მხოლოდ რევოლუციური მოძრაობის ჩაქრობაში გამოამტყუნებდნენ.

ი.რ. ევდოშვილს, როგორც პოეტ-ტირებუნს, ორატორული ხელოვნების საკმაო ნაყადი პუბლიცისტიკაშიც აქვს გამოყენებული. გარდა ამისა ზშირად შეიმჩნევა ლირიული პროზის ელემენტები. ზოგი მისი ფელეტონი მახვილი პოლიტიკური პამფლეტის სიმაღლეს აღწევს. მასში ფეშქავს ავტორის დიდი გამბედაობა. ავტორმა არ იცის შიში და უკანდახვევა იგი პირდაპირ და შეუდრკველია. ამის შესახებ იგი კიდევ აღნიშნავს ერთ ადგილას, თუ სიმართლის თქმისათვის როგორ „გადაემტერა“ და დაემტერა სინდისისა და ჭეშმარიტების გზას ადღენილი მრავალი ადამიანი.

ი.რ. ევდოშვილის სატირულ პუბლიცისტიკაში შერწყმულია ოთხმოცდაათიანი წლების კრიტიკული რეალიზმი და რევოლუციური რომანტიზმი. მასში იგრძნობა ეპოქის მაქისცემა, ნაწვევებია დასამბობად განწირული, უფარვისი სოციალური წყობილების ძირეული ნაწნები და მოცემულია მათი რევოლუციური ვარდამენის აუცილებლობა.

იროდიონ ევდოშვილს, როგორც სატირული პუბლიცისტიკის გამორჩეულ ოსტატს, სამატიო ადგილი უნდა მიეცეთენოს ქართულ ლიტერატურაში.

ვერვე გვიჩვენ სიბრძნე

მე-11 სიუჟენის უდიდესმა მოღვაწემ ვერვემ მცირემ მრავალი საეკლესიო და ფილოსოფიური ზასიათის თხზულება თარგმნა ქართულ ენაზე. მაგრამ მისი მთავარი დამსახურება მღვდმარეობს არა თარგმანებში, არამედ ორიგინალურ ფილოსოფიურ ტრაქტატებში, რომელთა რიცხვს ეკუთვნის მისი „სწავლანი“¹. ვერვემის ეს თხზულება ნაყლება ცნობილი ქართულ სამეცნიერო ლიტერატურაში, მიუხედავად იმისა, რომ იგი წარმოადგენს შუა საუკუნეების ეთიკური აზროვნების ბრწყინვალე ნიმუშს.

მაშინ, როდესაც ვერვემს მოუხდა მოღვაწეობა, ეკლესიამ გაბატონებულ მღვდმარეობას მიაღწია, ერთიანი ქრისტიანული იდეოლოგია დაეპატრონა ადამიანთა გონებას და თავისუფალი აზროვნება შეზღუდა ქართული მოღვაწენი აბულებულნი იყვნენ თავისი შეხედულებები.

¹ ტრაქტატი დატულია აკად. კ. კეკელიძის სხ. საქ. ხელნაწერთა ინსტიტუტში A 468 ნომრით. თხზულების სრული სათაურია: „სწავლანი წმიდისა და ნეტარისა შამთა ჩუენისა ვერვემისა, მიწერილი იოანეს მიმართ შინაზონისა და შამასალიისა“ (დას. ხელნაწერი, გვ. 2). ხელნაწერი გადაწერილია 1827 წელს ათონის მთაზე ილარიონის მიერ, რასაც ცხადყოფს შინაწერი ხელნაწერის თავსა და ბოლოში. ხელნაწერის დასაწყისში ვკითხულობთ: „აინცა აეთიხიდე ამ წიგნს, მომიხსენე მე ცოდვილი ილარიონ. შთაწმინდას სარწმუნო ღვინასაგან გადმოვწერე“. ხელნაწერის ბოლო კი ვკითხულობთ: „ქ-ს აქეთ ჩუკუ იენისის კა. ლოცვა ყავთ ჩემ ცოდვილისა ილარიონისათვის, ეთთა ღვინაში ეწერა. ესრეთ გარდმოვწერე“ (გვ. 17). ხელნაწერი დასახელებული აქვს თ. ყორღანაის (იხ. მისი „აღწერილობები“, ტ. II. გვ. 34).

ბები ამ ერთიანი იდეოლოგიისათვის შეეგუებინათ და დაეკვემდებარებინათ და საყუთარი ნაყლებს ეთქვათ. ქრისტიანული იდეოლოგია ასე თუ ისე ეთიკური შეხედულებების განვითარებითა შესაძლებლობას ჰქმნიდა, ამიტომაც ქართული მოღვაწენიც, ძირითადად, ეთიკას ამუშავებდნენ და ავითარებდნენ. ვერვემის დასახელებულ თხზულება შუა საუკუნეების აზროვნების შედეგს წარმოადგენს. იგი ცხოვრების სიბრძნეა, დაწერილი არა მხოლოდ უდიდესი მოაზროვნის, არამედ ნიჭიერი პოეტის ხელითაც.

ვერვემის ტრაქტატს დიდი ისტორიული მნიშვნელობა აქვს, რამდენადაც მას შეეყუარათ მე-11 საუკ. საქართველოს აზროვნების სფეროში. იგი გვიჩვენებს ნათლად იმ ინტერესებსა და მიმართულებას, რაც მე-11 საუკ. ქართველ მოაზროვნე საზოგადოებას გააჩნდა, იმ იდეალებს, რომელსაც ელოლიაებოდა მაშინდელი საქართველო და იმ სულსკვეთებას, რომლითაც იგი გამსჭვალული იყო. მაგრამ ჩვენ დავამცირებდით ამ ტრაქტატის მნიშვნელობას, თუ მას მხოლოდ ისტორიულ ღირებულებას მივანიჭებდით. ვერვემის ტრაქტატი ზნეობის კოდექსია, რომლის დებულებათა უმრავლესობას დღესაც არ დაუკარგავს მნიშვნელობა.

თხზულებაში ვერვემს უაღრესად ნათელი საღებავებით დაუხატავს და გვეფთრად გამოუქანდაცება ადგილი სრულყოფილი ადამიანისა. როგორი თვისებები ახასიათებს ვერვემის სრულყოფილ ადამიანს?

პირველ ყოვლისა, მას დაუთრგუნავს და დაუშორილებია ვნებები, რომელნიც, ვერვემის აზრით, აწინებენ ადამიანს და ამორებენ მორალური სრულყოფის მწვერვალებისაგან: „რაოდენ იგი დამორჩილებულ იყო ნებასა შენსა, უწყოდე, ეითარმედ შორს ხარ სრულებისაგან“ (ხელნაწერი. A. 468, გვ. 17). მხოლოდ საყუთარი ვნებების მძლეველი და მათზე გამარჯვებული, მაღალი მიზნებისაკენ შეუხრებლად

საბმარი ოდენ აღსრულებოდეს და ნუ ეციებ-სანოაგეთა თითო ჭერითა, რათა არა განზრტყეს გონება შენი შეუბათა და მთერალობათა და ზრუნეთა საწუთროსათა, რამეთუ რომელთა ესე ენება ეფელა იგიინი მრავალთა ბოროტთა წააცყვენეს და საქმეთა საწარმართოთა წაერანეს და ვითა ღორნი იწუნეს ვნებითა მწეირისა შინა (გვ. 12 V). უკმა-სმის ვადაჭარბებელი სიყვარულია სწორედ, რომელიც შეუბრლია „წარსწემიდოს“ აღმინანს მრავალ შრომათა ნაყოფი:

„ეგრძელე თავა შენსა, საყვარელი!

ნუ ეგულეხელს ყოფ მოქალაქობასა შენსა ნეტა მცირედისა და უნდობისა გემოსათვისა წარსწემიდ ნაყოფსა შრომათა შენთაჲ, ნეტა არაწმინდებისათვის განსცემ სასუიდელსა ნაწუშაქებისა შენისასა მას“ (გვ. 10 V). ასევე დამლუბველია და გამამუშუალებელი აღმინანის ზნეობისათვის „უცლათ მზეაობრიობა“ (უცლადილობა), „სიტყუბანი უშუერნი და უსარგებლონი“ (გვ. 11 V).

ეგრემი წინააღმდეგია არა მხოლოდ უზომო უკმა-სმის, არამედ უზომო მარხვისაც, რადგან შედეგი ორივე შემთხვევაში უარყოფითია: „არაჲ ზომისა უმეყეს მარხუთა საქმებელად მოჩანს, არაჲ ყარკოვანასა მარხვისა შეურაცხყოფა საბზარ არს, რამეთუ ვითა იგი უზომო მარხუთა დახსნილებასა და უძღერებასა შიი-ღებს ლოყვისა და მსახურებისასა, ეგრეთვე ფრიად აღესება მუცლისა საბზარობელ არს“ (გვ. 2 V).

მალღია გონებისა და მორალურად სპეტაკი აღმინანისათვის დამახასიათებელი უნდა იყოს პრინციპულობა და თანმიმდევრობა, დიწყებული საქმის ბოლომდე მიყვანის თვისება. „წერ არს უკეთ თითოეულისა სრულყოფი საქმესა რომლისა იწყოს შენებად ყოველთა სიმდებლითა და მოთმინებითა“ (გვ. 2 V).

განსაკუთრებით საზიანო და მავნებელია აღმინანისათვის ბოროტება რომელიც აზარალებს არა მხოლოდ იმას, ვისკენაც არის მიმართული არამედ იმასაც, ვინც ბოროტებას სჩადის. ბოროტების საზღაური მხოლოდ ბოროტებასა. ბოროტი ზედება ზედურად იმსახე, ვინც მას ფარულად სჩადის, რადგან დეთება ყოველად მცოდნეა და ყოველად მხედველი.

ასევე დიდად საზიანო და მავნეა შერი, რომელიც იწვევს შფოტსა და ბძოლას. შერის სიბრძნე უპირისპირდება, რომლის ნაყოფია მორალური სიწმინდე და სიმშვიდე: „ასაღა შერი და ხდობა არს, — წერს ეგრემი, — მენ დაუწყნარებლობა და ყოველივე ბოროტი საქმე, ხოლო სიბრძნე იგი ზეცისა სიწმინდისა და მშვიდობისა მოუტეარ არს“ (გვ. 12 V).

ეგრემი ამორალურად მიიჩნია: „სიძვია“; „ძალისა მსჯავს არს სული სიძვითა. უკეთე ფმუნებდე, შენთანჯ დაადგინეს, უკეთე განიორტო, წარვიდეს“. ამ სიტყვებში ადვილად შეიძინევა

ეგრემის ნაბრტყის ვაგუნა რუსთაველის პრემაზე, სადაც „სიძვისადმი“ ანალოგიური უარყოფითი დამოკიდებულება გამოხატულს მხატვრის ეგრემის ვაგუნა მოახდინა არა მხოლოდ მხატვრის თაველზე, არამედ მრავალ სხვა მოაზროვნეზეც.

მორალური სრულყოფის გზაზე შემდგარ აღმინანთ მრავალი მტერი ყავთ, განსაკუთრებით ისინი, რომელთაც თვითონ არ ძალუთნებოდა, არა აქვთ ნაკი, უნარი და ნებისყოფა იმავე სიმაღლეზე ასასვლელად. მტერი მით უფრო საშიშია რომ იგი თავის გესლსა და შხამს, შერსა და სიძულვილს საცქობით და სიღამაზით ნიღბავს: „უკეთუ გულისხმა ყო კეთილად, ჰპოენე მახენი მტრისანი განფენილი ყოველგან. დაცხებულნი თაფლთა და სიტკობობითა, რათა რომელსა ენებოს ხილვად გემო თაფლისა მის. შეიპყრას მახესა შინა. თუ ვსტრის სიტკობება თაფლისა მის, რათა არა შეიპყრა მახესა მას შინა, რამეთუ სიტკობება მისი უკანასკნელ სიმწარითა და ნავლეთთა აღავენებს მოუტეარეთა თვისთა (გვ. 16 V).

ამრავალ, როდესაც აღმინანმა სძლია ყოველგვარ ბოროტებას და სათნოებისა და სიბრძნის მწვერვალებს მიადგია, მაშინაც არ უნდა მოაღწეოს სიფხიზლე და ყურბაღლება. ამტომაც მხოლოდ ის, ვინც არ მოუხევეს თვალს სიწუთროს და არ მოაღწეებს სიფხიზლეს შეილება დარჩეს მოპოვებულ მორალურ და გონებრივ სრულყოფის მწვერვალზე: „ეგრძას ეუნებს განსაცხელი აზიანა მგედარსა, ცეცხლისა მიერ გამოხურვებული იგი ცეცხლსა წინააღმდეგის, აღიზი უმცხეუარ არს იყოს, უძღერ არს და დახსნილ, ხოლო შერავიდეს ცეცხლად და გამოიწვის, ზღუდე ექმნების ცეცხლსა და დამაყენებელ წყალსა და ვითა წყალი სარწყულსა შინა, ესრეთ ცეცხლი შეყენებულ იქმნებას თირანისა შინა თიხისაგან აგებულისა. ეგრეთვე უკეთ შენსა იქმენ მტრეც განსაცხელთა და ჳირთა შინა და წინააღმდეგ ცეცხლებურ მოტყინარეთა გულის სიტყუთა, რათა არა ვითა უმწუვარი კეცი წვიმისაგან, ესრეთ დაიხსნეს სიმტრეცე იგი, რომელიცა გგორისს ქონებად“ (გვ. 17).

ტრაქტატში მოცემულია, აგრეთვე, პედაგოგიურა შეხედულებები. ეგრემის აზრით, „წინამძღუარი“, მასწავლებელი, ზელმძღვანელი, პირველ სკოლისა, თვით უნდა იყოს მცოდნე, რათა სჯიო განწევა შესწავლას მას კარგად უნდა იცოდეს მოსწავლეთა განსაკუთრება, მათი მდგომარეობა, თვალუფრის უნდა იდევნებდეს მათს ყოველ სიტყვასა და საქმეს, კვებას, ზაცმა-დახურვას, ამხელდეს მათს ფრიგო მოქმედებისა და დადებითს ნერვადეს: „რამეთუ მოძღუარნი მოსწავლეთა მათ ყრმათა არა სიტყუითა ოდენ, არამედ თითოეულსა ასოსა მოსწარებებით ასწავებენ. ეგრეთვე უნდა წინამძღუარსა წერითა და უნდობთა საქ-

შეთაცა კეთილისა მიმართ სწავლად" (გვ. 15). მაგრამ, რაც მთავარია, იგი არა მარტო სიტყვით ასწავლდეს თავის მოსწავლეებს სათნოებას, არამედ საქმით და პირველ რიგში, თვით უნდა იყოს სათნო: იგი „საქმით უნდა ჭაბაგებდეს სათნოებასა" (იქვე). იგი უნდა იყოს „ზღუდუდ ...მითდა ყოვლისა ბოროტისა და ყოვლისა ვნებისა". მხოლოდ ამ შემთხვევაში შეიძლება მტერთ მიატოვონ უნებლად „სამწყისო პირმეტყველთა მათ ცხოვართასა" (გვ. 15).

ამრიგად, როგორც ვხედავთ, ეფრემს მთელი ცხოვრება წარმოუდგენია ბრძოლა კეთილსა და ბოროტს შორის, სინათლესა და სიბნელეს, სათნოებასა და ცოდვას, ღირსებასა და შურს, საღებობისა და უარყოფით თვისებებს შორის.

ტრაქტატს წითელ ზოლად ვასდევს ამქვეყნის წარმავლობის და ცვალებადობის იდეა. აქ აფერხი არაა უკუდავი და მარადიული, არამედ ყოველივე მუდმივი მარბობისა და განახლების ურყევ კანონებს ემყარება: „გულის ზნა ვყოთ უკვე საქმე ამის სოფლისა, ვითარ ეუდ არს და ამით. რაოდენნი მძღავრნი ეფულნეს ერთა და ქალაქთა და დაშრტა იღებდა მათი მუცსა შინა და იქმნეს, ვითა არა ყოფილინი: რაოდენნი მეფენი განდიდნეს და დაიპყრნეს ნათესაინი და ქუეყანანი და აღმართნეს თავთა თვისთა ხატები და ძეგლები და გონებდეს თუ ამით მიერ ითქმოდეს სახელები მათი. შინად ამირ განმცლნა მოვიდეს უკვე სხუენი შინად მათსა, დასხენ ხატები იგი და შემოუსრნეს გამოქრდაკებულნი იგი და რომელთამე პირნი აღზოცნეს და თავისნი გამოისახნეს, არამედ მათნიცა საქმენი სხუეთა მიერ დაიხსნნეს" (გვ. 5).

აქ ეფრემი შესანიშნავად გადმოგვცემს ცხოვრების დიალექტიკურ ბუნებას, აღამაანთა ამოა ლტოლას უკუდავებისაკენ. იმათ, რომლებმაც უკუდავება ძეგლებსა და მათზე თავის თავის გამოსახვაში წარმოიდგინეს, სიტყვიად შესცდნენ, რადგან მათ მგებერ მოვიდნენ სხვა ახალი, ძლიერი მმართველნი, რომელთაც ყოველი, შექმნილი მათ მიერ, მოსპეს და გაანადგურეს. მაგრამ არც უცერი დარჩნენ დაუჩქელნი, მათი ძლიერება და უფლებები ალაგმა ახალმა ძალამ და ა. შ. დაუსრულებლად.

ანალოგიური თვალსაზრისია ვატარებელი ეფრემის თხზულების მიმდევრო სტრიქონებში: „ყოველი ხორცი თოდა არს და ყოველი დიდება კაცისა, ვითა უუაველი თვისთა. რაი არს მუფობისა უმეტეს ამა სოფელსა, რაოდენთა იძიეს იგი დიდითა ღუეაქლითა და ცოდვითა მიმუთხვიენს, მოვიდა მუცსა შინა სიუდილი და წაირტაცნა. ცარიელნი და ამოა იქმნა შრომანი მათი" (გვ. 6).

ეფრემის ამ თვალსაზრისმა გავლენა მოახდინა როგორც რუსთაველზე, ისე მრავალ სხვა ქართველ მოაზრებზე მწერალსა და პოეტ-

ზე. გაეიხსენოთ რუსთაველის სიტყვები: „ვამ საწუთროვ, რამინგან ხარ", ან და იქვე დამოირავს სიტყვად... და ა. შ. (რუსთაველი, ვაჟა-ფშაველას „თავის ტახტი", ბარათაშვილის „ფრწილი მტერის პირას" და სხვა რომანტიკოსების შემოქმედება, სადაც, აგრეთვე, ადვილად შესამჩნევია ეფრემის ნაზრევის გავლენა).

ყოველივე შემოთქმულის გარდა, ტრაქტატში ვატარებელი ღმერთის ყოვლდღემშეძლებლობისა და მორე ქვეყნის არსებობის იდეა ღვთაება, ეფრემის წარმოდგენით, არის ყოვლად შემძლე, ყოვლის მხედველი და ყოვლად მცოდნე: „არა თუ ვითა კაცი, ეგრეთ ზედაც უფალი, რამეთუ კაცი პირსა ზედაც, ხოლო ღმერთი გულსა" (გვ. 3 v). ღვთის თვალა და გონება სვერტსა თვით ყველაზე დიდარულ და საიდუმლო მოვლენებს და ყველგან სინათლე და გარკვეულობა შეაქვს: „არა არს ბნელი წინაშე თვალთა უფლისათა, მამო... არა არს ადვილი დაფარული თუქალთაგან ღმერთისათა საყვარელი" (გვ. 8 v). ამითა გამოხატული ის, რომ თვით ისინიც კი, რომლებიც ბოროტებს ფარულად სჩადან, სამაგებროდ შინაც ბოროტებას იღებენ საზღაურად: „მრავალთა ქმნეს ფარულად და მიიღეს ცხადად" (გვ. 10). ბუნებრივია, რომ ღმერთის არსებობის მტკიცებისათვის დავაშირებული უნდა ყოფილიყო რწმენა მორე სამყაროს არსებობის შესახებ. და მართლაც, ეფრემი ისევე, როგორც ყველა ქრისტიანი, ამტკიცებს იმქვეყნური ცხოვრების მარადიულობას, სადაც „ნეტარ არიან, რომელნი ფრთხილთა გონებითა მონებენ უფელსა, რამეთუ ივინი იხარებენ, ნეტარ არიან, რომელნი ტიროდინ აწ, რამეთუ იგი ნუგეშისნი ცემულ იქნენ რჩულთა თანი ღვთისათა" (გვ. 7). ამიტომაც აღამაინმა ამქვეყნური წერილმანებისათვის არ უნდა გასწიროს იმქვეყნური მარადიული ბედნიერება: „არა ღირს არიან ვნებანი ამის საწუთროთისანი მერმისა მის დიდებისა, რომელნი გამოხინებად არს ჩუენ ზედა" (გვ. 7 v). ამიტომ არ უნდა გვახარებდეს თვით სიმდიდრეც კი, რომელსაც თითქოს კეთილდღეობა და მრავალი სიკეთე მოაქვს თან, სინამდვილეში გვაშორებს მარადიულ ბედნიერებას და ნეტარებას: „ნუ უამე ზედვიდე მდიდართა ამის სოფლისათა და შეებასა შინა მყოფთა, რომელნი ასუქმენ თავთა თვისთა, ვითა დასაყლავთა და ნატარადე მათ წარმავალისა მისთვის შეუბისა..." (გვ. 12).

ყოველივე ეს კი საესებით ვასაგებია და კანონზომიერი, რადგან მამინ, როდესაც ეფრემი მოღვაწეობდა, ქრისტიანობამ ვაბატონებელი მდგომარეობა მოიპოვა, თვით ეფრემიც, ხომ სასულიერო პირი იყო. ამიტომაც ტრაქტატის სულსევეთება საესებით შეესატყვის-

ბა ეფრემის ეპოქის საერთო მიმართულებასა და ხასიათს.

როგორც დაეინახეთ, ტრაქტატის ძირითადი მიზანდასახულებებია იმ მორალური ნორმების ჩამოყალიბება, რომელნიც სრულყოფილად აღამიანს და სულიერად ამაღლებდნენ მას. ასეთი პიროვნება კი ეფრემს ესახება ადამიანად, რომელსაც ახასიათებს ძლიერი გონება, ფიზიკური უტრადლეობა, დაბრუნება ენებებისა, ზომიერება ქმა-სმამი, თავმდაბლობა, ღმობიერება, კაცობიერება, სამართლიანობა, სიქველე, სიმშვიდე, უღრტინეველობა, დიდი გამოკიდობა, თავისუფლება, შეუზღუდეობა. ცხოვრების წერილობების უაზოფა, და ხელვა მარადიულსა და წარუვალისა, რომლის წინაშე არააობად მოიანს შეფერი დიდებაც კი. ასეთია ეფრემისა და მე-11 საუკუნის საქართველოს იდეალი სრულყოფილი ადამიანისა. ჩამოთვლილი მორალური თვისებები ადამიანის ბედნიერების მოპოვების საშუალებაა, მაგრამ ისინი სრულიად არ არიან საკმარისნი ბედნიერებისათვის. შამ როგორ ესახებოდა ეფრემს ადამიანის ბედნიერება?

ეფრემის წარმოდგენით, ჭეშმარიტი ბედნიერება არ შეიძლება იყოს იქ, სადაც ყოველივე მუდმივი ცვალებადობა და მოძრაობის პროცესს ექვემდებარება. ჭეშმარიტი ბედნიერება მხოლოდ უცვლადობასა და მარადიულობაშია, რაც მხოლოდ იმქვეყნად, იდეალურ ქვეყნად არის შესაძლებელი. მაგრამ მიუხედავად ამისა, შეუძლებელია ეფრემის ფილოსოფიისათვის ამქვეყნა უაზოფისა და მისგან გაქცევის ფილოსოფია გვეწოდებია პირიქით, ეფრემი ამქვეყნის მიღების მომხრეა მისი დადებითი და უაზოფითი მხარეებით, ბრძოლა და წინააღმდეგობით: „დიდას ბრძოლასა შინა ვართ ცხოვრებასა ამს და მტერი ჩვენი ბორგს. ვარნა ამისათვის არა ვიელტოდათ ბრძოლისაგან, არამედ უფროსად წინა აღუდგეთ და არა აღვასრულოთ ნება მისი და განიხერხებოდენ იგი ცუდად“ (გვ. 3 V). ეფრემს უსაზღვროდ უყვარს სიციცხლე და სწორედ იმიტომ, რომ ის უსაზღვროდ უყვარს, ისწრაფის მისი გამართლებებისაგან, რაც მას ამქვეყნიურობის საზღვრებს იქით, იდეალურ სამყაროში ეგულება. ამიტომაც ეფრემის ფილოსოფია საბოლოოდ ჩვენ წარმოგვიდგება, როგორ ევლემონისტური ფილოსოფია, ადამიანის ბედნიერების ძიებისაგან მიმართული ფილოსოფია, ხოლო ეფრემის ტრაქტატი კი, როგორც სიციცხლეს პანეგირიკი.

ტრაქტატი საინტერესოა ფორმის მხრივაც. ესაა თეორი ლექსის სახით დაწერილი თხზულება, რომელსაც ხანდახან რეტორიკულ უკანსდევს. ტრაქტატის თითქმის ყველა ფრაზა-ტენციანაა, რომელნიც თავისი ლაკონიურობითა და აზრის სიღრმით რუსთაველის აფორიზმებს მოგავგონებენ. მოვიტაროთ ნიმუშად ზოგიერთი მაგალითი: „ენა მკირბ ასო არს და დიდთა მოქმედი“ (გვ. 16 V).

„შეუძლებელი არს თუმცა ვარდავლო კაცმან ესე ცხოვრება თვინიერ ჭირთა და განსაცდელთა“ (გვ. 5 V).

„სადა მტერობა არს, მუნ ბრძოლიცა არს და სადა ბრძოლა არს, მუნ ღუეაწლი და შრომა არს და სადა ღუეაწლი და შრომა არს, მუნ არიან გვირგვინნი“ (გვ. 3 V).

„სიმყარალსა და სურნელებისა ერთბაშად ყოფნა შეუძლებელი არს“. (გვ. 12 V).

„რომელი იელტოდის ბრძოლისაგან. ნატყვენაეი ვერ აღიღოს მან და რომელი იელტოდის სწივლისაგან, ბრძენთა თანა ნაწილიერ მითღოს“ (გვ. 17).

„უფრცელსა მგავს არს სახე მონაზონებისა, ხოლო ნყოფნა საქმე, უკეთე ნყოფთ არა იყოს, რაი სარგებელი არს უფრცელისაგან“ (გვ. 10).

„ოდეს იხილო თავი შენი შემკობილი სათნოებითა და აღტებული, მიშინ უმეტეს გიბმს სიზებადე, რათა საფუძველი მტკიცე და ძლიერი იყოს და ესრეთ აღშენებული იგი შეურყვევლად ეგოს და უცოთმელ იყოს ნყოფი შენი“ (გვ. 16).

საერთოდ, თხზულებაში უამრავია ანალოგიური სენტენციები. მათი ნაწილი ჩვენ ზემოთაც მოვიტანეთ თხზულების ანალიზის დროს.

როგორც ჩანს, საქართველოში რუსთაველის დროს და მისზე ადრეც დიდი იყო ტენდენციანა სენტენციანა — აფორიზმებით წერა — შეტყველებისა. ეს იყო საუკეთესო საშუალება საუკუნეების განმავლობაში ქართულ ენაში დაკრთილი სიბრძნის, პირველ ყოვლისა, ცხოვრებისეული სიბრძნის გადმოცემისა. ამის ბრწყინვალე ნიმუშს არა მხოლოდ „ვეფხისტყაოსანი“ წარმოადგენს, არამედ შრავალი სხვა თხზულება, შექმნილი როგორც რუსთაველის დროს, ისე მის წინამორბედ ეპოქაში. ამ თხზულებათა მხოლოდ მცირე ნაწილშია მოაღწია ჩვენამდე, მათ რიცხვში ჩვენს მიერ განხილულმა ეფრემის ამ შესანიშნავმა ტრაქტატმა.

...უბრალოდ წყალთა მღვრეპანი

გაეატიტიკო — ნიშნავს ავუსნა ატიორს,
ტიომ იგი ისე არ წერს, როგორც მე დეეწე-
რდი, რომ შემძლებოდა.

კარელ ჩაბეის ზუბრობა

იმით დიწყო, რომ „მნათობის“ 1969 წლის მე-6 ნომერში გამოქვეყნებულ სტატია — „ცისკრის“ პოეტური მოსაჯალი“. სტატია მიმოხილვითი ხასიათისა გახლდათ. შექლებისდაგვარად შეეხებო „ცისკარში“ 1968 წელს გამოქვეყნებულ ლექსებს. უმრავლესობა კარგ ლექსებად მივიჩნეოთ და რამდენიმე ლექსი დავიწუნებო. წერალის ბოლოში ბოდიშს ეიხდილით მკითხველს წინაშე, ჩვენი ყოველგვარი კრიტიკული მოსაზრება ჩვენსავე გემოვნებას და სუბიექტურ თვალსაზრისს ემყარება და შეიძლება ადვილად შევეცდეთო. ეს იყო და ეს.

მნათობის ა/წ მე-2 ნომერში გიორგი ჩიქობავას ხელმოწერით გამოქვეყნდა სტატია „...ცნობა თავისი თავისა“. როგორც გაირკვა, გიორგი ჩიქობავა ახალაზრდა პოეტ იზა ორჯონიციძის ფსევდონიმი ყოფილა. იზა ორჯონიციძე კი ის ატიორია, რომლის ლექსიც „დაბადება“ ზემოთხსენებულ წერილში ჩვენ განსად ლექსად არ ჩავთვალეთ, ერთკიეულ ლექსად მივიჩნიეთ.

ომონენტი ჩვენს წერალს „მეტისმეტად ბუნდოვან“, „ბატანაკურია ღიშლით დაწერილ“ სტატიად მიიჩნევს. აქვე უნდა შევნიშნოთ ჩვენთვის სასიამოვნო ერთი გარემოება: პოტიეციმული იზა ორჯონიციძე ცალკეულ ლექსთა შეფასებაში არ გვედავება, მის სტატიამი არ არის არცერთი კონკრეტული მკვალთა ომისა, რომ ჩვენ თითქოს გემოვნება გვღალატობდეს და რომელიმე ლექსს უმართებულოდ ვიწონებდეთ ან ასევე უმართებულოდ ვიწუ-

ნებდეთ. პოტიეციმული ომონენტის შენიშვნები ძირითადად სტატიის ენობრივ მხარეს და ზოგიერთ, მისი აზრით, მცდარ ფორმულარებას შეეხება.

პოტიეციმული იზა ორჯონიციძეს სტატიის დასაწყისშივე ჩვენთვის ასეთი უღმობელი განაცხენი გამოაქვს: „რ. მიშველადის მთელი მსჯელობა სიტყვების ისეთ კორიანტელშია გახვეული, რომ მტრისმეტად ძნელია ამ წერილიდან რაიმე აზრის გამოტანა“. პოტიეციმული ომონენტი დიდი წვალეზისა და რუდუნების შემდეგ მაინც გამოუტანია აზრი ჩვენი „ართული“ წერილიდან. მის მიერ „გამოტანილი აზრი“ კი ასე მარტივი გახლავთ: „რ. მიშველამ სიტყვების ზედახორით ცდილობს „ართული კრიტიკული მსჯელობის“ ატმოსფერო შექმნას და მკითხველს თვალში ნაყარი შეაყაროს — აქაოდა 1968 წლის „ცისკრის“ პოეტურ მოსაჯალ ბდღვირი ავადინეო“ როგორც ჩანს, მართლა „ართულად“ ყოფილა საქმე, რადგანაც პოტიეციმული ომონენტი ჩვენი წერილიდან მისში ატიორის მიერ უპრეტენზიოდ ჩადებული აზრის ნაცვლად სულ სხვა „აზრი“ გამოუტანია. „ცისკრის“ პოეზიას ბდღვირი ავადინეო? ღმერთმა დაგვიფაროს ასეთი სურვილისაგან! იმ ეტრნალის პოეზიისთვის „ბდღვირის ადენას“ როგორ ვიფიქრებდით, რომლის ერთ-ერთ უახლოეს თანამშრომლად და გულ-შემატიკერად დიასაც მოგვაქვს თავი. ჩვენ მხოლოდ „ცისკრის“ 1968 წლის პოეზიის პირუთუნელი განხილვის სურვილი გვექონდა. თუ

რამე არ მოგვეწონა, უპირველეს ყოვლისა, ჩვენს შეგობრებს პირფერობის გამოუწუნელად, უსაფუძვლო წიხანსების გარეშე მიუფითეთ. იქნებ გავიწყება ღმერთი და ისე ვერ ვთქვით, როგორც საჭირო იყო? იქნებ ჩვენი წერილი მართლა „ბღღვირის ადენად“ შეიქცემოდა მოსჩვენებოდა ოპონენტს? ჩაიხივდით, ენახით. წერილში შექლებისდაგვარად განხილული და მოწონებულია „ეისკრის“ ფურცლებზე დაბეჭდილი 48 პოეტი. რა თქმა უნდა, თუთუელი მათგანის ყველა ლექსი განხილული არ არის (ეს შეუძლებელიც იყო); ზოგი პოეტი ამჯერად უბრალო ჩამოთვლაში მოექცა, მაგრამ „48“ იმ ავტორთა რიცხვია, რომელთა მიმართ მხოლოდ და მხოლოდ პოზიტიური აზრებია გამოთქმული. ამ სიას უნდა დაემატონ თ. ბექიშვილი, ბ. არაბული და ვ. ჩხივამე. მათ შესახებ აღვნიშნავთ, რომ ფურცლში ამ დაშვებზე ავტორთა ლექსების დაბეჭდვით საინტერესო, ინტერსიმოქმე პოეტებს შეგვახვედრა. და იქვე მიუფითებელ ჩვენს მიერ შემწნეულ იმ ხარეუებზე. მათს პირველ ლიტერატურულ ნაბიჯებს რომ ახლავს, ჩვენს სტატიაში გაკრიტიკებულია ბ. აღეიშვილის, გ. კლდიაშვილის, ი. ოპრონიქოშის, გ. კალანდიას და თ. კაცუშაძის თითო-ორთა ლექსი, თანაც ამ ავტორთა ლექსებზე მსჯელობისას არსად არ ვებღღღებთ კონკრეტულობისა და ლიტერატურული ეთიკის ფარგლებს. ასე რომ უოფილიყო, ჩვენი გოროზი ოპონენტი ფრად გაიხარებდა, რადგანაც მისი წერილის საეჭუო არგუმენტები, უფრო წელმავარი აღმოჩნდებოდა. მე გვეთხოვით, პატრიცემულო იზა, ჩემს მიერ „ეისკრის“ ლექსებზე ადენილმა „ბღღვირმა“ ნუთუ ასე შევიშლათ ხელი მისი ნამდვილი მათოსისა და დანაშნულების გარკვევაში? ან იქნებ თქვენს პატრიცემულო იზა, „ბღღვირის“ სრულიად სხვა მნიშვნელობის სიტყვა გგონიათ? და თუ ასე არ არის, რატომღა ვგისრიათ იმ უნდღღღი კალის როლი, თვალები რომ არ ვაჩანდა და ღმერთს წამწამს სთხოვდა? ანა რა არის, როცა კრიტიკოსი იწონებს 48 ავტორის 215 ლექსს და მხოლოდ 5 ლექსს არ მიიჩნევს სრულყოფილად (მაგრამ, არამც და არამც — ლიტერატორს ვარეშე მდგომ ლექსებად)? თქვენ ეს ბღღღვირის ადენა გგონიათ? მე ვფიქრობ ბღღღვირის საკითხი თქვენთვის ცასაეთი ნათელია: აი, ბღღღვირი სწორედ ის არის, პატრიცემულო იზა, თქვენ ჩემს წერილს რომ აადინეთ, მაგრამ, სამწუხაროდ, უნდა გაუწყოთ, რომ ცოტა არ იყოს მერთალი და ადელიგასაფანტი (იშედა მიმიხვდებით და როგორც ყოველთვის არ დამიკარგავთ, რომ „ადელიგასაფანტი“ — ახალი, ჩვენს მიერ შემოტანილი სიტყვაა, პა-

ტრიცემულო იზა, და ადელიად გასაფანტიანი ნიშნავს, რ. მ.) ბღღღვირია. ვახტანგ ჯავახიძის ერთ ლექსს „მეცდარ საათებზე“.

დახლებზე იდგა მთელი ჭარი და ჯამათი, ვერცხლის საათი, ხის საათი, ოჭროს საათი. შემომხურებდნენ გაკვირვებით ვიტირებოდან, ზოგი ეყარა, ზოგი ეწყო, ზოგი ეკიდა. ბეგრეგრ დავთავად — სამოცი თუ სამოცდაათი: მაქის და ჯიბის, მაგიდის და კედლის საათი... სღღღმდნენ ისინი, მღღღღებოდა მიწა ზეცამღღღ. მე მათ ვეძახდი მეცდარ საათებს, დღღღღანს ვეძახდი...

ჩვენ ამ ლექსს საათებზე დაწერილ ლექსად მივიჩნევთ (უფრო სწორად — თუთი ავტორმა გადაწერა ასე). „ვინა ლექსში მოხსენიებულ საგანი იმის უფლებას იძლევა, რომ ლექსი ამ საგანზე დაწერილად გამოვაცხადოთ“ — კითხვობს გაოცებული ოპონენტი. იქნებ არც ბარათაშვილის „საყურება“ საყურებზე დაწერილი და არც ვალაყატორის „შოაწმინდის შოატირება“ — შოაწმინდის შოატირებზე, პატრიცემულო იზა? ეჭვი ხომ არ გვაპარებთ, რომ თქვენს მიერ მავალიად დასახელებული „ჩაადავეს“ პეშკინმა ნამდვილად ჩაადავეს მიუძღვნა და კიბულბეგრისთვის არ მიუძღვნა? ხოლო ლერმონტოვის „პოეტის სიყვდილი“ სწორედ პოეტის სიყვდილზე დაწერილი?

მივყევთ პატრიცემულო ოპონენტის წერილს თავიდან ბოლომდე.

ოპონენტის პირველი მახელი მერმან ლენინის ლექსების ჩვენზე უფასობის ატყდობა იათს.

ჩვენ ვწერთ: „ე. წ. მიძღვნილი ლექსების გვერდით („სოსო იორამაშვილის სსოვანს“, „ოთარ ჰელიძეს“, „მოხუცი კაცი საქართველოს ტყეებს უფროხილდება“) ეტრნალში დაბეჭდილია ჩვენი ეპოქის ახრისა და პრობლემატიკის კვლევით დაინტერესებული პოეტის აქტუალური და სადღღღვის ლექსები“.

პატრიცემულო ოპონენტი ჩვენს ამ ციტატას ასეთ კომენტარს უტოვებს: „ვინა ეს ლექსები და საერთოდ ამ ხასიათის ლექსები აქტუალური და სადღღღვის ლექსები არ არის?... მიძღვნა ლექსს ხელს არ უშლის აქტუალური, ეპოქალური მნიშვნელობისა იყოს. ამის დასტურად მართკ პეშკინის „ჩაადავეს“ და ლერმონტოვის „პოეტის სიყვდილიც“ კი საყმარისი იქნებოდა“.

პატრიცემულო იზა, ვინა ჩვენი ციტატიდამ ჩანს, რომ „საერთოდ ამ ხასიათის ლექსები აქტუალური და სადღღღვის არ არის?“ ვინა ჩვენ სადღღღე ვამტიკებთ, რომ „მიძღვნა ლექსს ხელს უშლის აქტუალური, ეპოქალური მნიშვნელობისა იყოს?“ ვინა ჩვენ ვამტიკებთ, რომ

„ჩაადავს“ და „პოეტის სიყვლილი“ სიმღლი-
ლი და აქტუალური ლექსები არ იყო? ჩვეუ-
ვირდეთ იმ სტრიქონებს, პატივემულო იზა-
რა იყუბე ქვის ვერ-შემჩნევა ვე-
რა იყუბე ს. ს. მ. მ. თ. ლ. ა. ვანა ასე რთუ-
ლი გასაგებია თქვენ მიერ ამოწერილი იმ ერთ
აზრად „ჩადებული აზრი“? ვანა ვერ ხვდუ-
ბით, რომ მიძღვნილი ხასიათის ამ ლექსების
გვერდით ეტრნალში დაბეჭდილია ჩვენი ეპო-
ქის აზრისა და პრობლემატიკის კვლევით დაინ-
ტერესებული პოეტის სადღესობა და აქტუალუ-
რი ლექსები? ჩვენ ხომ მხოლოდ „ცისკარ-
ში“ დაბეჭდილ მურჰან ლებანიძის ლექსებზე
გვაქვს საუბარი და, საერთოდ მიძღვნილი ლექ-
სებზე, ან „ჩაადავს“ და „პოეტის სიყვლი-
ლი“ არ ვლაპარაკობთ! თუ „უჩვეულებული
ლექსები“ მ. ლებანიძის მხატვრულად და აზ-
რობრივად სუსტი ლექსებია, გეთხარებით. —
წერთ თქვენ, რა შეაშა, „მხატვრული და აზ-
რობრივი სისუსტე“? ვანა ჩვენ იქვე არ აღე-
ნიშნავთ, რომ „ამ მიძღვნილი ლექსებში მ. ლე-
ბანიძე ადამიანებად თავის პირად ურთიერთობ-
ბას აანალიზებს და მკითხველს მოყვასისადმი
კეთრი სიყვარულს უქადაგებს“? ვანა აქედან
ჩანს, რომ ეს ლექსები მხატვრულად და აზრო-
ბრივად სუსტი ლექსებია? თქვენ ის ხომ არ
გაკვირთ, რომ ვამბობთ: „ამ ლექსთა გვერდით
მ. ლებანიძის დაბეჭდილი აქვს ჩვენი ეპოქის
აზრისა და პრობლემატიკის კვლევით დაინ-
ტერესებული პოეტის აქტუალური და სად-
ღესობა ლექსები“. აბა, წაიკითხეთ ის ლექსე-
ბი, აი, თუნდაც ის ადგილი, ჩვენ რომ გვაქვს
წერილობით ამოწერილი:

„ოცი წელია
სამშვიდობო ვრიალებს ომი,
ოცი წელია,
ხნულში დგამარ ხმლითა და გუთნით,
გასივდა ტყინი,
მშობლიურთ ამღენი ფიქრით,
გასივდა გული,
საყვარელო, ამღენი ზრუნვით“.

ვანა „ოთარ ჰელიძეს“, ან „სოსო იორა-
მაშვილის ხსოვნას“ რაიმეს აცლებს ის ვარე-
შობა, რომ ან ეს სტროფი, ან „ძველი ქართუ-
ლი ანდაზა“, და „წარწერა რემარკის წიგნზე“
ჩვენი ეპოქის აზრისა და პრობლემატიკის კვლე-
ვით დაინტერესებული პოეტის აქტუალური და
სადღესობა ლექსებზე მიგვეჩინა? ჩვენს ნაწერ-
ში ვანა ვაკვევით არა ჩანს, რომ „ოთარ ჰე-
ლიძეს“ და „სოსო იორამაშვილის ხსოვნას“ არ
შეიცავს ჩვენი ეპოქის აზრისა და პრობლემა-
ტიკის კვლევას? და საესებით ბუნებრივი
აზრის, ისინი სხვა დანიშნულების, სხვა ხასია-
თის ლექსებია.

ჩვენს მოაზრებაში, რომ ამ ლექსებში მ.

ლებანიძე ცხოვრების წინაშე პატივსმყოფი-
ლის გრძნობით შეპყრობილ, საკმაოდ რთულ
აზროვნების პოეტად მოჩანს. მ. ლებანიძეს არ
მონაწიროს „საკმაოდ რთულად მოაზროვნე“ და
ასეთ „მხატვრობრივად“ კომენტარის უკეთესი:
„თავად რ. მიშველაძე როგორი მოაზროვნეა?“
აბა, ეს რა საკადრისია, პატივემულო იზა-
საქმე იმას კი არ შეეხება, მე როგორი მოაზ-
როვნე ვარ, არამედ იმ საუბრელოდ ცნო-
ბილ ლიტერატურულ კუთხარტებზე, რომ პოე-
ტი ზოგიერთ ლექსში რთულად (ან საკმაოდ
რთულად) აზროვნებს, ზოგან კი შედარებით
მარტივად. მაგალითად, ზემოთმოტანილ ციტა-
ტაში, ჩემი აზრით, მ. ლებანიძე რთულად მო-
ზროვნე პოეტია. მარტივი აზროვნება რაღას
ჰქვიან, მკითხვეთ თქვენ. აი იხებეთ მარტივი
აზროვნების ნიმუში (სიტყვა საერთოდ კაცის
აზროვნებას კი არა, პოეტურ აზროვნებას
შეეხება):

„გორგომიძეა მიჭირავს ხელში
და ჩიტის გული მიყვარს წიწვიკი.
სხვენიდან ისე ჩაბოლის ხრეში,
როგორც დღეები გადამიციკვა,
და ყელბრტყევა მამლის ვინაზე
იღლება გვიან ღამერას ფრთები,
ეთი უსახური ქალის სინაზე,
მიუყვალველი იცდიან გზები.
გადაწალდული ჩირგვეების იქით
აღარაფერია არა სულც
და ამ სოფელში ნასწავლი რაიმით
მღერის ბაყაყი ხმაგამაწრულად“.

(იხი ორჯონიძე, „ორი დღეკეთილი“ გვ. 30).

პატივემულო იზა, თუმცა ასოციაციებს ხე-
ლოვნურად ხლართავთ და სიტყმულ ძალად
აბუნდოვანებთ, ძნელი შესაძინევი რაღაც
თქვენს ამ ლექსში ავტორის მარტივი აზრო-
ვნება.

„მოყვასისადმი კაცური სიყვარულის ქადაგე-
ბაც“ სასხვათაშორისო საქმე უფილია რ. მიშ-
ველაძისათვისო“, მხარალებთ. რატომ? ჩვენ
წერთ: „მ. ლებანიძე თავის ლექსში მოყვასის-
ადმი კაცური სიყვარულს ქადაგებს-მეთქი და
ნუთუ ეს თქვენს ენაზე იმას ნიშნავს, რომ ჩვენ
სასხვათაშორისოდ ვუცქერთი მოყვასისადმი
სიყვარულის ქადაგებას?“

„ისევე ჩავიხებთ“ „მნათობის“ ხსენებულ
ნომერში, — წერს პატივემულო ოპონენტი.
— მაშინვე თვალში გვეცმათ ახალი კომპოზი-
ტები: „დაზვერამოალოვებელი“, „ყურადღე-
ბისამიშქვევი“, „თავსატყურო“ „გასიგრძეანე-
ბული“. მაგლობას მოგახსენებთ იხი ორჯონი-
ძისათვის ახალი კომპოზიტების შექმნისა და
დღედაღის გამდიდრებაში ჩვენი მკითხველ-
სახტრების შემჩნევისათვის, მგერამ, სამწუხა-
როდ უნდა აღენიშნოთ, რომ „ჩვენიული“ კომ-

პოზიციები (ყერ ერთი, ისინი სრულიადაც არ არის ჩვენი შექმნილი, სუფიველთაოდ მიღებულა) სრულიადაც არ არის ისეთი რთული და დამაბნეველი, როგორც პატივემულ ოპონენტა მოსწევენა.

„დახვეწიამაზღვევები“ — ნიშნავს, ჩვენი წერილის შემთხვევაში, ისეთ საგანს თუ მოვლენას, რომელიც მალე უნდა დაიხვეწოს, დაიწმინდოს, საბოლოოდ გამოიკეთოს.

„უფრადღებისმიშქევი“ — ნიშნავს უფრადღების მიშქევს.

„თავსატეხური“ — ნიშნავს თავსატეხიდან მომდინარეს, თავსატეხის მსგავსს (ანალოგიურია, წარმოქმნილი სიტყვებისა: ქალაქი — ქალაქური, კინტი — კინტოური და ა. შ. იწიარმოება „ურ“ ბოლოსართის საშუალებით).

„გასიგრავებელი“ — ნიშნავს გასიგრავებულს (მიმღობააა ზნინა — გაისიგრავანა). ზომ გასივთ, პატივემულ იზა, აკაის „გამზრდელიდან“:

„უფრს უგდებდა ჰაქი — უსუბ, სახე მოინაღელიანა: სიღილე ამ მტხლობის თვალწინ გაისიგრავანა“.

„გამოგონილი, ნაწვალები ტერმინებისა და უცხო სიტყვათა სიმრავლე იმგვარ ქაოსს ქმნის, რომ კაცს არამეტო კრიტიკული წერილების ლექსის წყობივაც კი შესაძგდება. მწელად თუ ეინწე მიხედება, რას ნიშნავს ეს ჩახლართული ფრაზები“ — წერთ თქვენ. წინასწარ ნერადფრს შეიზიხღებთ, პატივემულ იზა, სათითაოდ მოვიტანთ თქვენს მიერ ჩამოთვლილ „შეოწიწებულ“, „ჩახლართულ“ და „გუფგებარ“ ფრაზებს. ცალკე (იხე როგორც თქვენ ამოგუღვერთ) და კონტექსტშიც (იხე როგორც ჩვენს წერილშია):

„წლების განმავლობაში დაკავებული და დამტკიცებული „პოეტური საუფლო“ — ასეთ კონტექსტშია: „უახტანჯ ჯავახაძე „ციცირის“ № 5-ში გამოქვეყნებულ ლექსებით მის მიერ წლების განმავლობაში დაკავებული და დამტკიცებული „პოეტური საუფლოს“ ერთგული რჩება“ — რა არის აქ „გუღლისამრევი“ და „შესაძგებელი“, პატივემული იზა?

„ღირიული ეტრული განწყობილების ჩანახატის ფრაგმენტი კი არ არის“ — ასეთ კონტექსტშია: „ვ. ჯავახიძის ღირიული ეტრული განწყობილების ჩანახატის ფრაგმენტი კი არ არის, არამედ ერთი დამთავრებული ამბავი, რომელსაც აღამიანის ბედის, მისი არსებობის მიზეზისა და მიზნის შეცნობით გიტაცებული ხელოვანის ფიქრის კვალი იტყვი“. რა არის აქ „გუღლისამრევი“ და „შესაძგებელი“, პატივემული იზა?

„ამ ლექსის ღირიულ გმირს, რომელსაც

ომის ბატალერი სურათები ეშუალოდ თავისი თვლით არ უნახავს, როდესაც მღვმართავს სისხლისღვრისა და „ეატეშების გრილის“ უფრადღების წარმოსახვიდან გამოსახმობად“. „რა „ქარათულია“, „ეატეშების გრილის ყალიბს წარმოსახვიდან გამოსახმობად?“ ან რად უნდა გამოვხმო ღირიულ გმირს „ეატეშების გრილი“ ყალიბი წარმოსახვიდან?“ — წერს პატივემული ოპონენტი. მოგვხსენებთ, რომ ზოგიერთი ახალგაზრდა პოეტი ომზე დაწერილ ლექსში მისთვის ვანუღღოდ, შორეულ და ხელოვნურ ასოციაციებს დაახვევებს, თითქმის ყალიბს წარმოსახვიდან? გამოიხმობს ომის სურათებს და მისთვის სრულიად არაორგანულ პოზაში წარუდგება მკითხველს. ასეთ ლექსებს სიყალბის კვალი ეტრობა. საილესტრაციოდ ერთი ლექსიდან ორ სტრიქონს ვაგახსენებთ: „მცივა და თვლი მუფიო ტანზე, მცივა და მინე მოველი მშველეს... (იზა ორქონიციძე „ორი დღეკეთილი“, გვ. 5).

ახრობრივ უხერხელობას („მცივა და მინე მოველი მშველეს“) რომ თავი დაეანებოთ, იხედაც ეს სტრიქონები, ყალბია. გოგი ჩარკიანს კი უშუალოდ ბატალერი სურათებისთვის არ მოეშართავს (რაც მას მხოლოდ კინოში უნახავს და უშუალოდ არ ვანუღღოდა), არამედ ქუჩაში ჩავლილი მშვიკ-მწყურვალი ჯარისკაცები მისთვის უკვე ნიშნავს ომს. ზვენ ეს მოგვეწონა და აღვნიშნეთ კიდევ წერილში.

„თავისთვად საინტერესო პოეტური რაციონია ჩაღებელი საათზე დაწერილი ლექსის ექსპოზიციისაში“ — ვწერთ ჩვენ. ეს კი სასაცილოდაც არ ჰყოფნის პატივემულ იზა ორქონიციძეს. „რაციონი ზომ, მ. ჰუბაშვილის ლექსიკონის მიხედვით თუ ვიმსჯელებთ, საკვების ულუფას ნიშნავს“. ნეთუ თქვენ მართლა ვერათ, რომ „ღრისის რაციონალურად გამოყენება“ „ღრისის საკვები ულუფისთვის გამოყენებას“ ნიშნავს, ან „რაციონალური რიცხვები“ — „საკვები რიცხვებია“? იმავე მ. ჰუბაშვილის ლექსიკონში „რაციონალური“ ვანა ვანიერულს, მიზანშეწონილს არ ნიშნავს? და რაცია — აზრის მიმღებ-გადამცემ რადიოსადგურს? (იქნებ რაციონალური — საქმელური და „რაცია“ — საქმლის მიმღებ-გადამცემი სადგური?)

„უცადუთ, გავრკვეთ, გზა გაოგნოთ, აქ დახვევებული გუფგებრად ნახმარი ტერმინების, უსწორო გამოთქმების ლაბირინთში! — სასოწარკვეთილად გაჟვეირის, ჩვენი წინადადებების ლაბირინთში გადაბანუული იზა ორქონიციძე და საილესტრაციოდ ჩვენი წერილიდან ასეთი ციტატა მოაქვს:

„ერთი შეხედვით ყოფითი და ბიოგრაფიული დეტალები, სწორედ თავისი ყოფითობით და ბიოგრაფიულობით მკითხველისათვის ნაცნობი და ახლობელი საშყარო, სსაუბრო ინ-

ტონაციები და ხშირ შემთხვევაში პროზაიზმებიც კი, პოეტური თხრობა ძუნწი და ლაკონური, ჭარბი მხატვრული სახეებისა და სიტყვით თვითმიზნობრივ კვლევობის გარეშე — ასეთია, ერთი შეხედვით, მ. ლენინის („ცისკარი“, № 4) ლექსების ზოგადი ნიშნები. მაგრამ როცა შეიხვეწი ერთი შეხედვით მიღებული შთაბეჭდილებისაგან განთავისუფლები, იგი სიამოვნებით დაასვენის, რომ მერმან ლენინის პოეტური სამყარო ის სანტიმენტსო ფერმეწინა, რომელსაც საკეთილ სავეს შემოქმედის გამოცდილი ხელი და გული მოთმინებით მერმანს პოეზიის მაღალ რეგისტრში ასახვანდა. ამ ციტატას პატივცემულ იხას სტრიაში ყოველი მეორე სიტყვის შემდეგ ძახილის ან კითხვის, ან კითხვა-ძახილის (ან სამივე ერთად) ნიშნები უხის. ერთხელ კიდევ ვაღიარებ, პატივცემული იხა, იქნებ ასე ვაღიარებდა არ მოგეჩვენოთ ჩვენი მსჯელობა „ცისკრის“ მეოთხე ნომერში გამოქვეყნებულ მერმან ლენინის ლექსებზე. „ლექსის ერთხელ წაყოთვის შემდეგ მიღებული შთაბეჭდილება მკითხველმა მეორედ წაყოთებით თუ არ ვაღიარებ, იგი ვერაფერსაც ვერ დასკვნისო“, — გულმოდგინედ შეუბნებოთ თქვენს მერმანს. პატივცემული იხა, მე გიმტკიცებთ, ლექსის მეორედ წაყოთვა არ არის საჭირო-შეთქი? ვინ დაგიშალათ? ზოგს ერთი წაყოთვით გამოაქვს აზრი, ზოგს კიდევ. „წაყოთვა, ვერა ვგრძნობ“ სკიბს, ან რა ლიტერატურული კამათის საგანია, ლექსს ერთხელ უნდა წაყოთვა თუ მეორედ და მესამედ? ძალიან ხომ არ ვაგვიტყაობ ჩემს წერილში ლაფსუსების პოეტის აკვადებულმა სერვილმა? ნათქვამია: „ცუდსა შეთვევს შერჩება, უბრალოდ წყალსა მღერევანი“.

ჩვენ მწერთ:

„მერმან ლენინისათვის მთავარი პოეტური ფრაზა კი არ არის, არამედ ის ძირითადი სათქმელი, რომლის გამოხატვასაც ზოგჯერ დაუხვეწავი, ე. წ. ხორკლიანი ფრაზა უფრო უხდება, ვიდრე საგულდაგულოდ დაწერულ-დათოვებული, მაგრამ სწორედ თავისი ზედმიწევნითი ელვანტრობით — ჭარბი ესთეტიზმით დაღდასმული პოეტური ფერი“, — კითხულობს პატივცემული ოპონენტი. რას ნიშნავს და — პოეტურ ფერს, რომელიც ზედმიწევნით ელვანტრობა და ჭარბი ესთეტიზმის კვალი ახის, რომელიც გულმოდგინედ არის დაწერულ-დატკბილებული და პირველყოფილი ბუნებრიობა დაუკარგავს.

„ვინა შეიძლება ლექსში მთავარი პოეტური ფრაზა არ იყოს და ასეთ ლექსში რაიმე მოთმინის პოეტური? ან გუარანდავი რითმა ვისთვის არის სახარბიელო? (თუ ხმარობ სწორად „გარანდული“ რითმა უნდა იხმაროს)“ — შენიშნავს პატივცემული ოპონენტი. პატივცემული იხა, შეიძლება ლექსში მთავარი პოეტური ფრაზა არ იყოს და მაინც პოეზიით სუნთქვდეს, არიან პოეტები, რომელთაც პოეტური ფრაზა თვითმიზნად ვაღიარებთ, მათ ვერ უპოვი გუარანდავ რითმის, ხორკლიან ფრაზას, მაგრამ ხშირად ყოველივე ამას ლექსის უშუალობა და ბუნებრივობა ეწირება. მ. ლენინისათვის კი „მთავარი ის ძირითადი სათქმელია, რომლის გამოხატვასაც ზოგჯერ დაუხვეწავი, ე. წ. ხორკლიანი ფრაზა უფრო უხდება“. მაგალითად, თქვენს ამ ლექსში რითმისა და ფრაზის თვალსაზრისით ყველაფერი რიგზეა, მაგრამ არ არის სათქმელი, არ არის პოეზია და ამიტომ იგი უაღრესად ლექსია:

„ვიღაცა ტირის მერმანელ სახლში და წვიმს.

და წვიმა შეათყეცება.

ქუჩაზე გარბის დამფრთხალი ძაღლი,

და შანქანების თვალთა ცეცება.

სველ ფოთლებიდან მოსწყდება წვეთი

და წამით ჰაერს დაეციდება,

ქუჩამ არ იცის ამაზე შეტი

საღდაც თენდება, საღდაც ბინდება“.

(იხა ოპონენტიც, „ორი დღეცითილო“, გვ. 47).

რაც შეეხება თქვენს ნათქვამს — „გუარანდავი რითმა ვისთვისაა სახარბიელო?“, ვინ ამბობს, რომ სახარბიელოა? ჩვენ მხოლოდ მ. ლენინის ლექსებს ვახსიათებდით. ვინ იცის, იქნებ ვანგებ ხმარობს პოეტი ზოგჯერ „გუარანდავი რითმებს“ და „პროზაიზმებს“, რომ ლექსს პირველყოფილი უშუალობა შეუნარჩუნოს? რა შეამია თქვენი შეგონება, თუ ხმარობ, სწორედ გარანდული რითმა უნდა იხმაროს?

„რ. მიშველავიმ არც მ. ნიშნინის პოეზიას დააკლო ხელი“, — ირონიულად შენიშნავს პატივცემული ოპონენტი და მკითხველს იცნობს თავისებურად, კითხვა-ძახილის ნიშნებით მორთულ ჩვენს ასეთ ციტატას:

„ფრაზის დეკორატიულობა და სიტყვის არტიკულიზმი, თემატიკური სიღრმე და ვაგეტიზებული პოეტური მგრძნობელობა, ჯანსაღი ისტორიზმით დაბურთებული პატრიოტული ატრიბუტა და ნატიფი ლირიზმი — შთაა ნიშნინის პოეზიის ეს ხაზვასამული აქსესორები აქცევს მას ჩვენს ლიტერატურაში ორიგინალურად“.

ღერი ხმის და საინტერესო მხატვრული სამყაროს პოეტად. მისი, როგორც შემოქმედის, შესანიშნავი თვისება მხატვრული ნააზრების ფიქსირებისადმი მოქალაქეობრივი პასუხისმგებლობა და ლექსიერი მასალისადმი კეთილსინდისიერი დამოკიდებულებაა, შოთა ნიშნაინიძე მკითხველს არასოდეს არ შესთავაზებს პოეტურ ნახევარფაბრიკატს, მის ლექსს გამოკეთილი აზრისა და გასაგებვადებული მასალის მტკიცე ლოგიური ბეჭედი აზის“.

ძვირფასო მკითხველო, გულზე ხელი დაიდუ და მიბრძანე: მართლა ვაუგებრობად მოგჩვენება, შ. ნიშნაინიძის ლექსები რომ დეახასიათოთ? აბა, რას მერჩის პატივცემული იზა ორჯონიძე, როცა წერს: „ძნელი მისახვედრია რისი თქმა უნდა რ. მიშველაძეს, ანდა რა მოქალაქეობრივი პასუხისმგებლობა იგრძნობათ მის ნაშრომში?“. რის თქმაც მინდა, იქვე სწერია. ოთხ სიტყვით რომ ეთქვათ, ეს ნიშნავს: „შოთა ნიშნაინიძე ყარგი პოეტი“.

როგორ თუ ზოგადთეორიული მსჯელობა გაბედო, განჩინებულა პატივცემული ოპონენტი და ზვენი ნაზრველიდან ქვას ქვაზე არ სტოვებს. იგი განსაკუთრებით აუღელეებია ჩვენს ოთხ დებულებას:

„პოემაში ლირიულს და ეპიკურის ზელოვნური გაერთიანება სასურველ შედეგს ვერ იძლევა“.

„პოემის გაგება, როგორც ლექსად დაწერილი რომანისა, რამდენადმე მოძველებულია“, ამ მოსაზრებას ჩვენი ავტორიტეტული ოპონენტი ასეთ კომენტარს უყუთებს: „არსად, არც ერთ დროში, არც ერთ ლიტერატორს არ უფიქრია, პოემა ლექსად დაწერილი რომანია“.

„პოემა, უპირველეს ყოვლისა, პოეტური ეპოსია. მის შინაგან დრამატიზმს (რომელიც ამავე დროს სიუჟეტი) უმეტესად ლირიული მოტივები უნდა ასაზრდოებდნენ“.

ოთხივე ამ მოსაზრებას პატივცემული ოპონენტი სრულიად შეუფერებელ (ეთიკურა თვალსაზრისით) კომენტარებს უყუთებს და ჩვენს მოსაზრებებს რომ „ავტორებებს“ „დიდსულოვანად“ დაასვენის: „ახლა თვითონ მკითხველმა განსაზღვროს, ღირს კი რომ რ. მიშველაძემ ზოგადთეორიულ მსჯელობებს მოკიდოს ხელი“.

თქვენ რომ იყოღეთ, პატივცემული იზა, თქვენგან სრულიად დუმსახურებლად მივიწყებული ლიტერატორის თეორეტიკოსები ახლაც კამათობენ იმის შესახებ, პოემა ეპიკურ

ეანრს მიეკუთვნება, ლირიულს თუ ლირიულ-ეპიკურს (შორს წასვლა რომ არ მოგიხდეთ, ჩახედეთ 1965 წლის „ლიტერატურის განვითარება“ ივლის-აგვისტო-სექტემბრის ნომრებში) და გაეცანით ვრცელ დისკუსიას პოემის შესახებ). მე ვიცი, თქვენ ყარვად ვესმით ლირიულსა და ეპიკურს შორის არსებული განსხვავება, მაგრამ, თქვენ წარმოიდგინეთ, სწორად ზვენი საუერის დასაწყისში სუფვედა თეორია პოემის კრიზისისა და მისი — როგორც ეანრის — კვდომისა, ეს თეორია სულ ახლახანს, სამოციან წლებშიც წამოიჭრა. — პოემა ეპიკური უნდა იყოს, მხოლოდ ლირიული თუ ლირიულ-ეპიკური? — კითხვობდნენ თეორეტიკოსებიცა და პოეტებიც. რამდენიმე პოეტმა პოემის კრიზისიდან გამოსვლა მასში ლირიულისა და ეპიკურის ზელოვნური გაერთიანებით სცადა. აი, ამას გველის-მომბდი, ჩოდესაც თქვენს მიერ პირველ დებულებად ჩათვლილ და უმოწყალოდ გაკრიტიკებულ ჩემს უბრეტენზიო მოსაზრებას ვაყალიბებდი.

რაც შეეხება ჩემს „უფორე დებულებას“, რომ „პოემის გაგება, როგორც ლექსად დაწერილი რომანისა, რამდენადმე მოძველებულია“. მოგახსენებთ: კლასიკური ლიტერატურის ერთერთი უპირველესი ეანრი პოემა გაბლდათ. საუერეების განმავლობაში იცვლებოდა მისი ფორმაც და თემატიკაც (მოთერა, ვმირული, რომანტიკული, რეალისტური...), მხატვრული პროზა უფრო ახალგაზრდაა ვიდრე პოემა. როცა ლიტერატურაში რეალისმი გაბატონდა, პოემის ადგილი თანდათან პროზულმა ეანრებმა (რომანი, მოთბობა, ნოველა, დრავენი), დაიკავა. მაგრამ პოემა კი არ ვარდასულა, მან უფრო დააკონკრეტა თავისი სახე, იქამდე დააკონკრეტა, რომ პუშკინმა „ევეენი ონეგინს“ პოემა კი აბა, „რომანი ლექსად“ უწოდა. პოემა უძველესი ეანრია, და იგი ყარვა ხნის განმავლობაში კლასიკური ლიტერატორის უმთავრეს ეანრად ითვლებოდა, რაკი პოემა ლიტერატორის გაბატონებულ ეანრი იყა, ხოლო რომანი ლიტერატურაში საერთოდ არ არსებობდა (ყოველ შემთხვევაში იმ პოპულარობით, რაც XIX საუერუნეში მოიპოვა), პოემას, როგორც ეანრს, საზღვრები არ ვაანდა და იგი ხშირ შემთხვევაში ესმოდათ, როგორც ლექსად დაწერილი რომანი. კლასიკურ პოემებად ჩათვლილი პომეროსის, რუსთაველის და დანტი ალევერის ნაწარმოებები პოემის თანამედროვე გაგებით (იმის შემდეგ, რაც პოემამ დააკონკრეტა თავისი ეანრული სახე) ლექსად დაწერილი რომანებია. თუმცა ეს მათ ღირსებას სრულიადე არ ამცირებს, რადგანაც პოემა მაშინ იმას ერქვა, რასაც ისინი სწერდნენ (თუმცა არც პომეროსს და არც რუსთაველს თავიანთ ქმნილებებისათვის „პოემა“ არ უწოდე-

შიათ). თქვენ ეს სერობოვლი სახით ამტკიცებთ, „არად არცერთ დროში, არც ერთ ლიტერატორს არ უფიქრობ, პოემა ლექსად დაწეროდა რომანიაო“. რა ვაძლევთ ამის განცხადების უფლებას? აი, რას წერს ლიტერატურის თეორიის სახელმძღვანელოს ერთი ავტორიტეტული ავტორი — ლ. ტიმოფეევი:

«Поэма представляет собой по существу стихотворную повесть, реке — стихотворный рассказ и в ней в основе лежит сюжет, данный в то же время в единстве с лирическим раскрытием материала поэмы» (Тимофеев Л. «Основы теории литературы», Москва, 1966, стр. 367).

„პოემა, უპირველეს ყოვლისა, პოეტური ეპოსია“, ეწერს ჩვენ, ლიტერატურის თეორეტიკოსთა კამათში ამის შესახებ, — პოემა ლირიკაა თუ ეპოსი, ჩვენ იმ აზრს ვადგავართ, რომ პოემა პოეტური ეპოსია, იგი პოეზიის სფეროს განეკუთვნება და პოეზიის ნიშნებში უნდა ახასიათებდეს. «Поэма рисует идеальную действительность в ее высших моментах. Роман и повесть, напротив, изображают жизнь во всей ее прозаической действительности»¹, წერს ბელინსკი. ე. ი. პოემა პოეტურ ეპოსს განეკუთვნება, ხოლო რომანი პროზაულ ეპოსს. რაკა რომანი პროზაულ ჭკრ კიდევ არ იყო განვითარებული, მაშინ დასაშვებია იყო „რომანი ლექსად“, მაგრამ ახლა „რომანი ლექსად“ როგორც რომანის (და არა პოემის) ერთ-ერთი სახე, მოქველდებულა მიკვანია.

ღარაა მეოთხე დებულება, ჩვენ ეწერთ: „პოემის შინაგან დრამატიზმს (რომელიც ამავე დროს სიუჟეტი) უმეტესად ლირიული მოტივები უნდა ახასიათებდებდნენ“.

დრამატიზმის გარეშე დიდი ფორმის ნაწარმოები ვერ იარსებებს, დრამატიზმი კი სიუჟეტის უპირველესი თვისებაა. კრიტიკოსები სიუჟეტის სხვადასხვა სახეს გამოიყოფენ. ზოგჯერ თვნი ვერ იხილავენ რა პოემაში ტრადიციულ, მკვეთრ, ხელნასაჟიდ სიუჟეტს, უმჯობესად უკმაყოფიენ მის შინაგან დრამატიზმს და ხელაღებით აცხადებენ — მავან და მავან პოემას სიუჟეტი არ გააჩნიაო.

რაკი პოემა, ეპოქის მწვავე პრობლემებს ეხება, მასში უკვე არის დრამატიზმი, ხოლო ეს დრამატიზმი სრულიად საქმარისთია იმისათვის, რათა ერთიანი თემატური ღერძი, ლიტერატურული და შინაგანი მიხანსწრაფულობა მას მთლიან ლიტერატურულ სხეულად კრავდეს. მიემართათ ლიტერატურულ პრაქტიკას: ამ ბოლო დროს დაიწერა უამრავი უსიუჟეტო

პოემა. ქართველ ახალგაზრდა პოეტებზე რომ არა ვთქვით რა, უსიუჟეტო პოემებზე უნდა წაითვალოს ტვარდოსკის „შორეული მიწები“ შორეული“ (რომლისთვისაც მიწა-საფრანგო სუბსტიტივი პრემია მიენიჭა), ევტუშენკოს „პრატისის პესი“, ლუკონინის „სიეკარლოს განცხადება“, რ. რუდენსტენკის „წერილი ოცდამეათე საუკუნეს“ და სხვ. ე. წ. „უსიუჟეტო“ პოემები ჩვენი დღეების ლიტერატურის მონამოვარი კი არ არის, არამედ ბლოკის, შაიკოვსკის, ბ. რიუსოვის და გლაკტიონ ტამბიის ტრადიციების გაგრძელებაა. უსიუჟეტო პოემის საბჭოთა პიონერთა გამოცდილება ბაირონის, შელის, დ. ვურამიშვილის... ლიტერატურული პრაქტიკის გამძლე საყრდენებზე იდგა. ამ „უსიუჟეტო პოემებზე“ ყველას ჰქონდა შინაგანი დრამატიზმი. ზომ ფაქტია, რომ ზოგა ავტორი კვლავ ჭიუტად მიჰყვება რომანის ან მოთხრობის ვალეკსის მოქველდებულ გზას. მოიფიქრებს იგი სახელდახელო სიუჟეტს, ჩაუქვდება და ეგვიტ არ ეპარება, რომ პოემას კი არ წერს, არამედ მოთხრობის რითმავს.

«Да, поэма — это драматизм», წერს ბ. რუნიჩი, იმ დისკუსიაში გამოსვლისას, რომელზეც ზემოთ მივითითეთ და იქვე განაგრძობს: «Повествовательная, сюжетная поэма в ее «классическом» понимании не оказала сколько-нибудь заметно влияния на развитие нашей послевоенной поэмы».

Она попросту следовала за прозой»¹, ჩვენ ამ მოსაზრებას სავესებით როდი ვიზიარებთ, ჩვენ სიუჟეტისანი პოემის წინააღმდეგი როდი ვართ, მაგრამ ეს ამჟამად ჩვენი კამათის საგანი არ არის.

დაებბრუნდეთ პრაქტიკას, ჩვენ ეწერთ: „რატომ იქცა ათმარცელიანი შაირი ახალგაზრდა პოეტთა უმეტესობისათვის თითქმის ერთადერთ ფორმალურ საშუალებად? პასუხი ერთია, ბუნებრივია ათმარცელიანი ლექსი სხვადასხვა პოეტური ტემპერამენტის, ხასიათის, ფსიქიკის შემოქმედლათვის ერთნაირად ორგანული არ არის და ზოგჯერ შედეგად ეღებულობთ სტანდარტულ ყალიბში ძალად ჩატენილ სრულიად სხვა „პოეტურ“ მასალას.

უფრო დეტალთ ვალაქტიონს:

„როგორც ნისლის ნამჭერი, ჩამავალ მზით ნაფერი, ეღვარებდა ნაპირი სამუდამო მხარეში, არ ჩანდა შენაპირი, ვერ ვნახე ვერაფერი, ცივ და მიუსაფარი მღვმარების გარეშე“.

ამ სტრაქონების კაკაფონიურად წაკითხვა

¹ Белинский В. Сочинения, т. XIV, стр. 188.

¹ «Литературная газета», 1965 г. 16 сентября, № 110.

არ ზერხდება. აქ არის საოცრად მუსიკალური რიტმი და იგი სიმფონიური მელოდირობით ენოვთება ლექსის საერთო განწყობილებას. ჩონჩხებისა და ქიჩურების სამუდამო მხარეში მიედინება მთელი სამყარო თავისი ტივილებით და სიხარულით, თავისი სიყვარულით და სიძულვილით და დროის ამ მსახურალი ბრუნვის ჯადოსნურ წიაღს აკომპანენტრებით მოკვება გალაკტიონის ეს დიდებული ლექსი. იგი არასად არ არღვევს ამ მარადიულ მდებარებას, არსად არ იჭრება ბგერათა პირველყოფილ პარამონიში მანერული დეტონაცია. მაგრამ როცა ლექსის ხასიათი სრულიად განსხვავებულ მუსიკას ითხოვს, გალაკტიონი მარშისებრად წერს:

მხარი მხარს, მხარი მხარს!
კოლექტივო, მხარი მხარს!

და ორსავე შემთხვევაში „ბოქისა“ და „პაციფიზმის“ ავტორი შეუდარებელი პოეტი — კომპოზიტორია, მისი ლექსის პოლიფონია არსად არ შორდება ლექსის რაციონალურ დატვირთვას, არსად არ უარყოფს და არსად არ არღვევს მას.

პატივცემულ ოპონენტს ჩვენი ეს მსჯელობა „ტენის ჰელად“, „უცნაურ და მოუხერხებელ“ მსჯელობად მიიჩნია. ჩა გამოდისო, „თითქმისდა სცადა გალაკტიონის ლექსის კავთონიერად წაყიბება და არ გამოუვიდაო“, „ნუთუ გალაკტიონის დიდი დამსახურება მხოლოდ ისაა, რომ მისი ლექსის კავთონიერად წაყიბება არ ზერხდება“.

რა ბავშვური ვაბუტება, პატივცემულო იხ! აქ გალაკტიონის — როგორც პოეტის, საერთო დამსახურებაზე კი არ არის ლაპარაკი, არამედ იმაზე, რომ ზოგიერთ ახლადგარდა პოეტს კეთილბოძიანი ლექსი არ გამოდის, ანემეტულა აქვს სტანდარტული ზომი და მისთვის მუსიკალობის, რიტმის მონაცვლეობის სწორეპოეტი მავალითად გალაკტიონის ორი ლექსი მომაქვს. ეს არის ის ეს.

ახლა ვავიხსენებთ ერთ, პატივცემული ოპონენტის სიტყვებით რომ ეთქვათ. „გაჩქელ ახზავს, მიშველ, დაუსაბუთებელ რწმუნებაზე დაფუნებულს“, რომელიც „არავითარ ნათელ, კონკრეტულ სათქმელს არ ემსახურება“:

„გახელ წელს „ციკრის“ ფერცლებიდან გადმოსული მათი (ლაპარაკია ქართული ახალგაზრდული პოეზიის უახლეს ნაჯახე რ. შ.) პოეტური მოსავალი ორიოდ სიტყვით ასე შეიძლება დახასიათდეს: თეთრ ლექსში სრულიად ორიგინალურად შეჭრილი ფშაური ინტონაცია და მაღალ პოეტურ ელტრბრასთან შენივთულ პირველყოფილ უშუალობა — ბესიუ ხარანული (ფშაური მზის ნაბეჭები), ამხიან პოეტურ ხმასთან შეიდროდ დაჯავშირებული ლირიკოსის მგრძობიარე გული და

მახელი პოლიტიკური აღლო — რეზი ამოფუცელი (პოემა „ძახილი“). ქალაქები მოტრეების ნათელი პოეტური სიმბოლიკა (ეპიგრამები ეთაფრებში — ბილია მინდაე (ტელეგრაფი) — „მამინ მდინარე როცა ეთავი“), სამოქალაქო პრობლემების ახლებური პოეტური ინტერპრეტაცია და შინაგანი ექსპრესიულობით აღბეჭდილი რიტმი — დილარ ივარდაე — („თეთრი საშლერა“, „მამის მოლანდება“), თანამედროვეობის მშაფრი განცდა და წარმართულ პოეტურ ფერებში გამლავნებული განზოგადების ძალის მქონე მხატვრული ახროვნება — ლია სტურუა („ეპიტამი, 1968“), ლექსის აზრობრივი სიღრმისაღმი, მოზენებით, ემპირიული უდარდლობა და საინტერესო პოეტური მგრძობელობა — ლია ჰეკვაძე („ბესარიონ ნიგაზაის საფლავი უშეღწევი“), გამკვირვალე პოეტური თემატიკა, საგრძნობი ლექსიერტი ლაკონიზმი — ტაგე მებურიშვილი („ვინც აუხილა თვალი ბუნებას“, „მრავალ მდინარეს შეეხარება“), ლექსის შთამბეჭდავი სიუვეტრობა და ამ სიუვეტის მხატვრული პერსევერაციისაღმი კეთილზინდისიერი პოეტური დამოუღებულება — ორამ ქეშერტელოძე „უბენი“, „მართლაც კარგია წყნარი დამე“), მკვეთრად გამოხატული სამოქალაქო-კომაეშირული პრობლემატიკა და ნათელი პოეტური ხილვები — ნოდარ ჯალალონია („გმირის მშობელი“, „მომართვა დღემს“, „ძახილი“), მედიტაციურობასთან შენივთული ეროვნული ინტონაციები თამარ ერისთავი — („შუადღე თეძამზე“).

ნუთუ ახალგაზრდა ქართველ პოეტთა „ციკარში“ დაბეჭდილი ლექსების მიკროდახასიათება ამჟოა გაუგებრობა და არავითარ კონკრეტულ სათქმელს არ ემსახურებ? მე ასე არ მჩვენება, ასე არ მოსჩვენებით იმ პოეტებს, რომელთაც ვეხებ; და ბოლოს ასე არ მოსჩვენებია „ლიტერატურნათა ვახეტას“, რომელმაც ამ წერილის შემთმობრანალი ადგილი ზუსტად ასე გადაბეჭდა (1969 წლის მარტი, № 12).

მე ვერც ამ ამონაწერში ვხედავ რაიმე შეუსაბამობას: „იგი (ვახტანგ ჯავახიძე, რ. შ.), ნელა, აეჩქარებლად, თავის შესაძლებლობათა შეცნობითა და გათვალისწინებით ამკვიდრებს პოეზიაში ე. ჯავახიძის სპეციალ გალერეას და თემტიკურ სამყაროს“.

პატივცემულ ოპონენტს აზრით, „პაროდულიად ელერს შემდეგი სტიტიონები: „დღევანდელ მსოფლიოზე დაფიქრებულ პოეტს სურვილი აქვს პასუხი გასცეს თანამედროვე ახლავარდა კაცის წინაშე შემოჭრილ უამრავ კითხვას, სურვილი აქვს ასწავლო ბნოს მიღონითა ბედნიერებას თუ უბედურებას. პრობლემათა სიმწვავე და მასშტაბურობა ე. კვიტიშვილის ამ ლექსის (ივლისისმე-

ბა ლექსი „კიდევ მრავალჯერ“, „ცისკარს“ — № 8, რ. მ.) ყველაზე დიდი ღირსება“. რატომ? ვინა პაროდია, ახალგაზრდა პოეტს სურვილი ჰქონდა იმისა, რომ პასუხი გასცეს თანამედროვე ახალგაზრდა კაცის წინაშე წამოჭრილ კითხვებს, მილიონთა ბედნიერებას თუ უბედურებას თავისებური ასხნა მოქმედების? თუ ყველაფერი ეს პაროდიალად და სასაცილოდ მიგანიათ, მაშინ საკმაოდ ბუნდოვანი წარმოდგენისა ბრძანებულებათ პოეზიის დანიშნულებაზე საერთოდ და ემხარ კრიტიკის ლექსებზე კერძოდ.

ჩემს წერილში, სხვათა შორის, ვლაპარაკობდი იმის შესახებაც, რომ „ცისკარს“ ფურცლებზე მე ვერ ვნახე, ან, უფრო სწორად, ძალიან მკრთალად ვნახე, ის ახალგაზრდული სითამამე და სინედლე, რაც აუცილებლად უნდა მოეტანა ლიტერატურულ ეტრნალში ახალბედს მუშების მოსვლას. „ცისკარს“ 1968 წლის № 12-ში ჩვენ ვწერთ: „...რამდენადღაც თვითმყოფადნი არიან ჩვენს ზემოთნახსენებში ახალგაზრდა პოეტები თემატიკისა და პრობლემატიკის თვალსაზრისით, იმდენად მომავლურებლად ჰგვანან ისინი ერთმანეთს პოეტური ფორმით. ლიტერატურული ცხოვრების დასაწყისი კი ნიველირებას ყველაზე ნაკლებად იტანს. ჩვენი სურვილია აქედანვე განსხვავდნენ ისინი ერთმანეთისაგან და მკითხველმა ნახოს მათი, თუნდაც თავიდან არა ყოველთვის წარმატებული, მაგრამ ძიებნისა და აღმოჩენის სურვილით შთაგონებული პოეტური გზა.

ნუ იწყებენ ყველანი ასე რბილად, ასე ტბილად, ასე ერთნაირად“.

— შეტი ძიებნის კვალი, შეტი პოეტური სითამამე — ვერჩევ ახალგაზრდა პოეტებს და ნათქვამი უფრო დამაჯერებელი რომ გავხადო, ემოციურად გოეთეს და დელაქრუას გამოინათქვამებს იმის შესახებ, რომ ახალგაზრდულ ნიუს სითამამე და ვაშბედობა უნდა ახლდეს. ვისაც ჩემი ზემოთნახსენები წერილი წუკითხავს, დაწმუნდება, რომ მე შექმენისდაგვარად ვერძიები ციტატებს (მთელ იმ ოკდათ-გვერდიან წერილში სამად-სამი ციტატა). არც იმ სამი ციტატით შეგაწუხებდით, პატივემული იხა, მაგრამ თვით წერილის ლოგიკამ ვახადა საჭირო, მე შევიჩინე რომ ფრაზა — „უფრო თამამად, უფრო გაბედულად შემოდიოთ ლიტერატურაში!“ — უმჭობესია გოეთემ და დელაქრუამ უხორან ახალგაზრდა წერაღს, ვიდრე თქვენმა მოსამოჩინილმა. იმ ორიოდვე პატარა ციტატას რომ თვითმიზნური სახე არ მისცემოდა, იქვე ვწერ: „ეს ციტატები მე სადღაც წაითხულიდან კი არ გამხსენებია, სპეციალურად ვებებე ისინი, აზრისა და სიტყვის ტრატებებს თუ აქვთ მეთქი რამე ნათქვამი ლიტერატურულ სითამამეზე“.

„ჭერ ერთი, კარგად წაითხულიდან გვეძლევა ის, რასაც განათლება მჭერს მჭერს, რას გვაყვედრის რ. მიშველაძემ? სწორედ წაითხავს და დაუძენია, ჩვენთვის არ შეუძლებელია“ — წერთ თქვენ, ანა ასე უმადურად, ასე განუწყვლად, ასე უმწოდოდ თქმა გვაყვარებთ. პატივემული იხა? რას მოაყოლოთ, შავალთაღ, თქვენი „აღმოჩენა“ იმის შესახებ, რომ „კარგად წაითხულიდან გვეძლევა ის, რასაც განათლება ჰქვია“? რა დავიშავათ თქვენმა ლიტერატურულმა „პროფილმა“, რომ უსაფუძვლო გაფიცებას ასე ანგარიშმოუცემლად ვინდათ ანაცვალოთ? არას გვაყვედრის რ. მიშველაძე? თუ რამ წაითხიხავს და დაუძენია ჩვენთვის არ შეუძლებელია? ნუთუ ყველგან სადმე მინიშნებით შიანც გამოკრთის ზემოთმოტანილ ჩემს ციტატაზე?

— რ. მიშველაძემ „ეპიგონებად დანათლ ახალგაზრდა ცისკრულ ავტორთა უმრავლესობა“, რ. მიშველაძემ „საკეთარი ლიტერატურული წარმატებისათვის წამოწყებული კომუნიკაციულში ოცხლად ჩაატანა ქართული პოეტები!“ — ამბობს პატივემული ოპონენტი და წამებულის სახით შეჰყურებს „ჩემი ლიტერატურული წარმატებისათვის წამოწყებულ კომუნიკაციულში“. „ცისკარს“ და ქართულ პოეტებს ასეთი უპირისუპირი და აწკარბული ვეჭილი რთლ სჭირდება. მათ ყველაზე უკეთ თავიანთი შემოქმედება დაიცავს.

პატივემული იხა ქართული ენა იმიტომაც არის დიდი და ბრწყინვალე, რომ ამოუწერავ ლექსიერა მზარც შეიცავს. იგი ნახარევი ათასგვარი ფორმით და კონსტრუქციით გამოხატვის საშუალებას იძლევა. ამიტომაც ჩვენი ლიტერატურა ასე მდიდარი განსხვავებული მხატვრული სტილისა და წერის მანერის მქონე შერჩეულით. მე, პატივემული იხა, დამწვები კრიტიკისი ვარ, მიხარია და მეამაყება, რომ თვით ისეთმა მრისხანე ოპონენტმაც კი, როგორც თქვენ ბრძანებულებათ, ჩემს ნაწერში ვერ აღმოაჩინა კრიტიკოსისათვის ყველაზე სამიში რამ — არაობიექტურობა, ლიტერატურული გემოვნების სისუსტე, გაუბედურება... როგორც ჩანს, „ცისკარს“ პოეტური მოსაველის კრიტიკულ ანალიზში თქვენ საცხებიტ მეთონხმებით. კარგი და კეთილი. ვინა საკადრისია „მე ასე დავწერდას“ პრინციპით სერიოზული პოზის დაჭერა და ფრეე კამათის იტება ლიტერატურული ტრიბუნიდან? ვინა იმ დამამკრებელი ეპითეტებისა, ჩემზე რომ გადმოაფრქვეთ, თვითონ არ შეგვიწინდათ? საგზის მოვხებით ზოდიშს, თუ ჩვენს ამ წერილში სადმე დავარღვიეთ ლიტერატურული ეთიკის ნორმები და ჩვენს მოკამათის მისთვის შეუფერებელი სიტყვა ან გამოთქმა ვაკადრეთ. თვითონ კი, სამწუხაროდ, უნდა ვუწყო მივთხველს, შემოღობის ბუზივით შვა-

რედ იკმინება და საფინანსო ეპითეტების გაცემაში ზედმეტ გულუხეობას იჩენს. მაგ:

„რ. მიშველადის მთელი წერალი, რომელსაც ცხადია, სერიოზული კრიტიკის პრეტენზია აქვს სიტყვისადმი ზერელე, უსულგულო დამოკიდებულების საუცხოო ნიმუში“.

„გვეყვება, როდისმე რ. მიშველადემ თავის თავზე თქვას, საკმაოდ რთულად შოაზროვნე ვარო“.

„...სახე მოერიდებათ (ალბათ რ. მიშველადის ვერ უყურებენ თვალბეჭდში).“

„იქნებ აღამიანი ყურით იშორება? ვინ იცის. ეს საიდუმლო მარტო რ. მიშველადემ უნდა იცოდეს“.

„ტივისს კულტა და სხვა არაფერია“...

„სწორედ რომ ვასაოცარი, შემაძრწუნებელია მისი სტილი. ქართულ კაცს, რომ ეცალოს კიდევ, ალბათ ძლიერ გაუჭირდება ასეთი — ჩასკენილ-ჩაჯვარახვიანებული სინტაქსის გაწეობა“.

„აბა, ყოველივე ეს, პატივცემულო იზა, თქვენს ქალურ კდემამოსილებას ვით ეკადრება?...“

პატივცემული ოპონენტის არცერთი მნიშვნელოვანი შენიშვნა უპასუხოდ არ დაგვიტოვებია. მკითხველის წინაშე ბოდიშს ვუხდით, რომ გრძელი ციტატებით შევაწუხეთ, სხვა ვხა არა გვქონდა, რადგან ოპონენტმა საუკეთესოდ აქცია რამდენიმე ჩვენი საესებით უკამათო მოსაზრება და ძალუღუნებულად უნდა გვეპასუხა. ზვეს წერილში არის ერთადერთი აღგალი, რომელიც რატომღაც პატივცემულა ოპონენტის მახელს გადაურჩა. მე ახლაც მიყ-

ვირს, რატომ აუარა რეცენზენტმა დამილოდ გვერდი ამ აბზაცს? განა იქ ვერ ეტყუებოდნენ „შეესაბამო ადგილებს“ და „არაფერსმთქმინებდა“ ფრაზებს?“. აი, ეს ადგილიც:

„იზა ორჯონიკიძემ ვერცერთობით მხოლოდ ექვსიოდე ლექსი გამოაქვეყნა ჩვენი ლიტერატურული ჟურნალების ფურცლებზე. ვერცერთობით, რა თქმა უნდა, ნააღრვეია ლაბარაკი, მის პოეტურ შესა თუ ორიგინალურ ხელწერაზე, მაგრამ ერთი რამ მაინც შეიმჩნევა, განსხვავებით სხვა ჩვენი პოეტი ქალებისაგან, იზა ორჯონიკიძის პოეტურ აზროვნებას კარგზმესამჩნევი ქალური კდემისა და ნახევარტონური ინტონაციებისაგან განთავსიუფლების ტენდენცია ეტყობა. ეს პოეტური სითამამე ზოგჯერ სასურველ შედეგს იძლევა (მაგ. „დამამახსოვრე, ხეალ ასეთი აღარ შეგვხდება, ხეალ თამამ სხივებს ჩემს თითებზე მოედრეგ ბეჭდებდად“), ზოგჯერ კი აშკარა ეროტიულ სიმბოლიკასა და ნაწი ლირიკისთვის მიუღებელ, გამიშვლებულ სახეობრიობაში გადადის.“

ალბათ მკითხველს უხერხულობის შეტეს ვერაფერს განაცდევინებს „ღაბადების“ ლირიკული გმირის (ქალწულის რ. მ.) ასეთი სტრიქონები:

...დათვილ წამებს გააქვთ ჩხრაილი.
კაკლის გულით თერთია და სუფთა საფენი,
ბაბას რძე უელის,
და უჯრფი ბალი წრიალებს.
და წედომისათვის კარდახსნილი
ჩანს ყველაფერი“.

ასეა თუ ისე, როცა ამ სტატიას ვწერდი, ყურში ჩამესმოდა ამ შემთხვევაში კრიტიკოსისათვის სრულიად უსარგებლო სიბრძნე: „ნუ განიკითხავთ, რათა არ განიკითხნეთ“.

ივანი სოფელი

ნეკრასოვის ლექსების ადრინდელი ძარბაზული თარგმანები

XIX საუკუნის მეორე ნახევარში ბევრი რუსი შემოქმედის ნაწარმოები ითარგმნებოდა ქართულად. სათარგმნი მასალის შერჩევა უმეტესად სოციალური და პატრიოტული მოტივებით განისაზღვრებოდა. მოწინავე ქართველ საზოგადოებას პოეზიაში უფრო მეტად მოქალაქეობრიობის თემა აინტერესებდა. განსაკუთრებულ ყურადღებას იქცევდნენ ისეთი ლექსები, როგორც იყო პუშკინისა და ლერმონტოვის „წინასწარმოქმედი“, დობროლიუბოვის „პოეტი“, ნეკრასოვის „პოეტი და მოქალაქე“. უფრო ხშირად სწორედ ასეთი ლექსები ითარგმნებოდა.

პოეტის მოქალაქეობრივ მოვალეობაზე წერდნენ ი. პუშკინი და ა. წერეთელი. ერთი და იმავე სახელწოდების ლექსებში — „პოეტი“ ისინი ქმნიდნენ პოეტი-მოქალაქის სახეს, რომელიც ახლო იდგა რუსი რევოლუციონერ-დემოკრატი პოეტების მიერ შექმნილ პოეტის სახესთან.

ქართულ პრესაში ნეკრასოვის სახელი ხშირად გვხვდება. იბეჭდება მისი ლექსების თარგმანი, ამონაწერები მისი ნაწარმოებებიდან და სტატიები მის შემოქმედებაზე.

მოწინავე ქართველი მწერლები და პოეტები ნეკრასოვის სოციალური თარგმნიდნენ მის ნაწარმოებებს, კერძოდ, მის რევოლუციურ ლექსებს. ქართველ საზოგადოებრივმა ნეკრასოვის პოეზიის ძირითადი თემა — დამონებული გლეხის ბედი იზიდავდა. თავის შემოქმედებაში ნეკრასოვი დიდი მხატვრული ძალით ხატავდა ბატონყმობის საშინელებასა და რუსი ხალხის წამებას.

მოწინავე ქართველ მოღვაწეთათვის ახლობელი და გასაგები იყო ნეკრასოვის ლირიკის მოქალაქეობრივი პათოსი. ამიტომ ითარგმნებო-

და ნეკრასოვის ისეთი ნაწარმოებები, როგორცაა „მებალე“, „უფიქრები სადარბაზო შესავალითან“, „პოეტი და მოქალაქე“ და სხვ.

ნეკრასოვის ლექსების ქართული თარგმანის გამოქვეყნებას ხშირად აფერხებდა ის, რომ პოეტის მთელ შემოქმედებას, ცენზურის შიშით შეთვალუწრობა ზღუდავდა. ცნობილია მეფის ცენზურის რეაქცია ნეკრასოვის ლექსების კრებულის გამოქვეყნებაზე. განსაკუთრებით კი ლექსზე „პოეტი და მოქალაქე“. კრებული აიკრძალა, ცენზურამ მთელი რიგი ღონისძიება მიიღო, რათა პოეტის ნაწარმოებები არ გავრცელებულიყო. 1856 წელს წიგნის ხელმოკრედ გამოცემა და მასზე რეცენზიების გამოქვეყნება სპეციალური ცირკულარით აიკრძალა. მიწერილობა უკველა გუბერნატორს დაეგზავნა, მათ შორის, თბილისის გუბერნატორსაც. მაგრამ, აკრძალვის მიუხედავად, ჩვენი სამოციანელები დაიჩინებინათ ცდილობდნენ ქართული მკითხველისთვის ნეკრასოვის ლექსები გაეცნოთ.

თარგმანი უმეტესად „დროებაში“, „კრებულში“, „სასოფლო ვაზეთში“, „ივერიაში“ და „ციკარში“ იბეჭდებოდა. ნეკრასოვის შემოქმედებასა და მისი ნაწარმოებების თარგმანს განსაკუთრებულ ყურადღებას უთმობდა უკველიკირეული მოწინავე პოლიტიკური გაზეთი „დროება“.

ნეკრასოვის ენა ინდივიდუალურობით, ცოცხალი და არაჩვეულებრივი ხატოვანებით გამოირჩევა და ზოგჯერ თარგმანისს მკვეთრი გამოთქმები რბილდება, ხოლო მოკლე ხატოვანი გამოთქმები უხესიტყვიანი აღწერით იცვლება.

ნეკრასოვის ლექსების თარგმანი, პოეტის სოციალური თარგმანი იბეჭდებოდა. მათი სია გამოქვეყნდა ე. ჩარკიანის სტატიაში „ნეკრასოვი საქართველოში“.

ნეკრასოვის ლექსების პირველი თარგმანი ცნობილ ქართველ სამოციანელს, საზოგადო მოღვაწეს და მწერალს ანტონ ფურცელაძეს ეკუთვნის. მან თარგმნა ნეკრასოვის ლექსი „როდეს შევესმის კვლავად ბრძოლის ხმა“. თარგმანი საზოგადო მოღვაწეს და ლიტერატორს ნ. დ. უიფიანს მიუძღვნა. ეს ლექსი 1861 წელს ეჭრნალ „ციცქარიში“ დაიბეჭდა.¹

თუმცა პოეტური თვალსაზრისით თარგმანი სუსტი იყო, სამაგიეროდ ლექსის შინაარსის აქტუალობის გამო იგი შეიტანეს კრებულ „ჩანახში“, რომელიც 1892 წ. გამოვიდა.²

1894 წელს კრებულ „ჩონჯურში“ ნეკრასოვის ორი ლექსის კ. ლორთქიფანიძისეული თარგმანი დაიბეჭდა.

„თარგმადეულთა“ ერთ-ერთი ცნობილი წარმომადგენელი კრილე ლორთქიფანიძე კრიტიკოსი, პუბლიცისტი, რედაქტორ-გამომცემელი, მთარგმნელი, პედაგოგი, და ენათმეცნიერი იყო. ეს დიდად ვარდობებული ადამიანი თანამშრომლობდა მრავალ ეჭრნალსა და ვახუთში („ციცქარი“, „შრომა“, „ივერია“, „დროება“, „კრებულთა“, „საქართველოს მოამბე“). მისი მონაწილეობით რამდენიმე ლიტერატურული კრებულები გამოვიდა, მის კალმს ეკუთვნის ნეკრასოვის, პლეშჩეევის, დობროლიტოვის, ოგარისოვის, ნიკიტინის, პიუგოს, პანენს, ბერნისისა და სხვათა ნაწარმოებების თარგმანები. მის თარგმანთაგან მრავალი დამსახურებულად არის მიჩნეული კარგ თარგმანად და გამოქვეყნებისთანავე მოიწონეს. ჩვენს მიერ ნაბოცნა კ. წერეთლის წერბილი, ვაგზავნილი კ. ლორთქიფანიძისათვის 1867 წლის 16 აგვისტოს. წერბილი გ. წერეთელი ლორთქიფანიძისეულ თარგმანს აქებს და წერს: „შენი ნათარგმნი ლექსი წიგნითურთ მიეღვა. კითხვა არ უნდა, ლექსი კარგად არის ნათარგმნი. ის კიდევ დაიბეჭდა; აუცილებლად ამას აქობამდე „ღრთობაში“ წავთავსებ“. გ. წერეთელს მხედველობაში ჰქონდა უნგრელი პოეტის ლექსი „ჩადრი“, რომელიც 1867 წლის 21 ივლისს „დროებაში“ თომა კარგარეთელის ხელმოწერით გამოქვეყნდა.

კ. ლორთქიფანიძემ თარგმნა მორიცი ვარტმანის ძველბურთი ბალადი ახალგაზრდა უნგრელ გრაფზე, რომელიც დამონებულთა წინააღმდეგ იბრძოდა, შეშდევ კი დაიჭირეს და სიკვდილით დასაჯეს. როგორც ყოველთვის კ. ლორთქიფანიძეს აქაც დამოუკიდებლობისათვის ბრძოლისა და ვმირობის, სამშობლოსათვის თავგანწირვის თემა აინტერესებს. ლექსის სტილაში აღნიშნავს, რომ თარგმანი ორიგინალისაგან საკმაოდ

განსხვავდება, ვინაიდან რუსულიდანაა თარგმნილი. იგი მოყრდნობით აცხადებს, რომ მთარგმნელს არავითარი პრეტენზია და პრეტენზიური ნიჭი აქვს. შესაძლებელია, შემთარგმნელს სწორედ ამ შენიშვნამ აიძულა გ. წერეთელი თარგმანის ხარისხი შეეკო.

პეტერბურგის უნივერსიტეტში სწავლისას, 1861 წლის 12 ოქტომბერს კ. ლორთქიფანიძე ისტრუქტოა მღერეობაში მონაწილეობისათვის დაამატირებს და პეტრე-პავლეს ციხე-სიმაგრეში ჩასვეს. საიდანაც 17 ოქტომბერს კრონშტადტში გადაიყვანეს. 1861 წლის 6 დეკემბერს კ. ლორთქიფანიძე გაათავისუფლეს და ამ დროიდან მოყოლებული პეტერბურგში ცხოვრობის პერიოდში მუდმივად საქარო მეთაურობების ქვეშ იმყოფებოდა.³ კ. ლორთქიფანიძე პეტერბურგში 1870 წლის ბოლომდე ცხოვრობდა. აქ მან ჩამოაყალიბა აზნაავობა, რომლის მიზანი იყო ცნობილ ქართველ, რუს, უცხოელ მწერალთა ნაწარმოებების გამოცემა.

კ. ლორთქიფანიძის მიმოწერა ჰქონდა ი. ჰვავაძესთან, ა. წერეთელთან, ნ. ნიკოლაძესთან, ს. შესთან, გ. წერეთელთან, მ. გურაიელთან, დ. ბაქრაძესთან, ნ. დობროლიტოვსა და სხვა საზოგადო-ლიტერატურულ მოღვაწეებთან; ხშირად აქვეყნებდა მასალებს თომა კარგარეთელის ფსევდონიმიზე.

1870 წლის 15 თებერვალს ს. შესის მიერ კ. ლორთქიფანიძისათვის ვაგზავნილ წერილში აღნიშნულია აგრეთვე კ. ლორთქიფანიძის კიდევ ერთი უცნობი ფსევდონიმი — ელიკავაძე.⁴

პეტერბურგში ლექსების პირველი კრებულის — „ჩონჯურის“ გამოცემისას კ. ლორთქიფანიძეს სურდა აღნიშნული კრებული მთელი ქართული პოეზიისათვის პროგრამული გამაღარიყო. ამიტომ იყო, რომ კრებულისათვის მასალას სავანებოდ არჩევდა. კრებულში შევიდა ი. ჰვავაძისა, ა. წერეთლის, ნ. ბარათაშვილის ლექსები. რუსი მწერლებიდან კრებულში მხოლოდ ნეკრასოვის ლექსების თარგმანი შეიტანა. ქართული პოეტების გვერდით ნეკრასოვის ლექსების გამოქვეყნებას დიდი საზოგადოებრივი მნიშვნელობა ჰქონდა. ქართველ საზოგადოებრიობაში ნეკრასოვის პოპულარობას ის ფაქტიც მოწმობს, რომ კრებული დიდი რუსი პოეტის ლექსით იწყება და მისივე ლექსით მთავრდება. კრებულის დასაწყისში მოთავსებულია

¹ „ციცქარი“, 1861 წ., № 11, გვ. 340-341.
² „ჩანახი“, 1892, გვ. 196.
³ ა. ე. ბერძენიშვილის სახ. ქუთაისის ისტორიულ-ეთნოგრაფიული მუზეუმი, კ. ლორთქიფანიძის ლიტერატურული არქივი, № 901.

⁴ „რუსეთის რევოლუციური მოძრაობის მოღვაწენი“ — ბიო-ბიბლიოგრაფიული ლექსიკონი, შედგენილი მ. ა. შილოვისა და მ. გ. კარნელის მიერ, მისკოვი, 1928 წ. ტ. 1, გვ. 220.

⁵ ქუთაისის ისტ.-ეთნოგრაფიული მუზეუმი, კ. ლორთქიფანიძის ლტ. არქივი, № 454.
⁶ იქვე, № 644.

„პოეტი და მოქალაქე“. კრებულის ბოლოს მისივე ლექსი „გადის დრო და თან მაკლებს შე ძალას“¹. ორივე ლექსი ხელმოწერის ვარგეა ლა.

შველევარებს (ე. ჩარკვიანს, ო. ლორთქიფანიძეს, ა. ნიკოლაძეს) აღნიშნული ლექსების პოეტიკურად კ. ლორთქიფანიძევე მიიჩნიათ. ამ მოსაზრების მტკიცებად უნდა მივიჩნიოთ კ. ლორთქიფანიძის არქივში შემონახული ხელნაწერი კრებელი,² რომლის სასათაურო ფურცელზე წერია: „ლექსები“ ნათარგმნი რუსული-დამ თომა კარგარეთელიასგან, ქ. ს. პეტერბურგი. 16 აპრილი 1868 წ.ს

კრებულში 80 გვერდია, იგი ოგარიოვის, ბერანოსი, ნეკრასოვის, პლუშჩევიცის, დობროლიუბოვის, ნიკიტინის, იუვენალისა და სხვათა ნაწარმოებებისგან შედგება. სასათაურო ფურცლის დათარიღება — 1868 წელი — ამტკიცებს, რომ კრებული აღნიშნულ წელს გამოცემად იყო გამოადებული, მაგრამ რაღაც მიზეზების გამო არ გამოვიდა. შემდეგში კრებული უფრო გვიანი წლების თარგმანით შეიქმნა. უკანასკნელი ლექსი 1900 წლის 26 დეკემბრითა დათარიღებული. კრებულში სულ 23 ლექსია. მათ შორის ნეკრასოვის ორი ლექსის თარგმანი, რომლებიც უკვე 1864 წელს „ჩონგური“³ დაიბეჭდა — „გადის დრო და თან მაკლებს შე ძალას“ და „პოეტი და მოქალაქე“. ეს ორი ლექსი კრებულის შუა ნაწილშია მოთავსებული. ამასთანავე „გადის დრო და თან მაკლებს შე ძალას“ არის მოთავსებული „შემდეგ“ — „პოეტი და მოქალაქე“⁴. ჩვენ ამ ლექსების თარგმანი შევადარებ ხელნაწერ კრებულ „ჩონგურში“ გამოქვეყნებულ ლექსებს და აღმოჩნდა, რომ ისინი საკვებით შესატყვისნი არიან.

ნეკრასოვისათვის „პოეტი და მოქალაქე“ საპროგრამო ლექსი იყო. კრებულ „ჩონგურის“ შემადგენელიც ასეთისავე მნიშვნელობას ანიჭებდა მას. ლექსი დაბეჭდილია მსხვილი შრიფტით, რითაც ხაზი გაესვია მის მნიშვნელობას. ქართული საზოგადოებრიობისათვის ახლებელი იყო რევოლუციური-დემოკრატიული შეხედულება ხელოვნებაზე.

ლექსი „პოეტი და მოქალაქე“ სათარგმნელად ძალზე ძნელია. კ. ლორთქიფანიძე არ დააკმაყოფილა პირველმა რედაქციამ და მისი გამოქვეყნების შემდეგ ტექსტზე მუშაობას განაგრძობდა. ხელნაწერ კრებულში ბევრი რამ ფანქარიანია შესწორებული. ეს კი მთარგმნელის

მიერ ორიგინალის სრულყოფილად ასახვისკენ სწრაფვას ამტკიცებს. ვარდა ამისა, ხელნაწერ კრებულში თარგმანს ორი თარგმანი უნდა ჰქონოდა. 1864 წლის ივლისი, 1868 წლის დეკემბერი-იანვარი კი ორი თარგმანი შეწერილი აქვს „განსწორებულია“⁵.

ლექსი „გადის დრო და თან მაკლებს შე ძალას“ თავისუფლებისმოყვარე იდეებითაა გაშენებული. სწორედ ამან მიიბუროს კ. ლორთქიფანიძის ყურადღება. უფრო მოგვიანებით შესრულებულ თარგმანში ფანქრით უმნიშვნელო შესწორებები შეეტანია. ლექსი დათარიღებულია „1864 წლის 21 იანვარი. სპბ.“

ამ ლექსის თარგმანმა იმდენად დიდი საზოგადოებრივი ელტრადომა მიიღო, რომ 1892 წელს კრებულ „ჩონგურში“ დაიბეჭდა.

კრებული „ჩონგური“ საქართველოში დიდი წარმატებით სარგებლობდა. ამ მოვლენას ზ. ჭიჭინაძე იმით ხსნის, რომ „ჩონგური“ 1864 წელს გამოვიდა და თავისუფლების მოყვარე იდეებით გამოცემული პოეზიის ქართულ ენაზე პირველ გამოცემას წარმოადგენდა.⁶

„თერგდალეული“ აღტაცებით შეხედენ კრებულს და მისი გამოცემა აუცილებლად დადროულად მიიჩნიეს. ისინი დიდ იმედებს აწყობდნენ კრებულზე. მეგობრებმა კ. ლორთქიფანიძეს კრებულის გამო აღტაცებული წერილები გაუგზავნეს და პრესაში დადებითი რეცენზიები გამოაქვეყნეს.

ა. წერეთელმა 1865 წელს „ციცარში“ დაწერილებითი გამოცხადება მოათავსა: „რამოდენიმე სიტყვა „ჩონგურის“ შესახებ, სადაც საუკეთესო პოეტების ლექსების კრებულის გამოცემასთან დაკავშირებით მოწონება გამოთქვა: „ძლივს ერთი ზერიანი წიგნი გვეღირსა: ლორთქიფანიძემ გამოსცა ლექსების კრებული „ჩონგური“, რომელმაც მოულოდნელად გავვაზარა... ეს „ჩონგური“ არის პირველი წიგნი, რომელსაც ასხია ქართული ხორცი, უდგია ქართული სული“⁷...

ა. წერეთელი აღნიშნავს, რომ კრებულის წარმატების მიზეზი მისი თემატის ხალხურობაა, რადგანაც ლექსებში ხალხის იმედებასა და სამშობლოს ინტერესებზეა აღპარაკე. კრებულისათვის შეიარა რეალისტური ლექსები, სადაც „ბუღბუღის გალობა“ არ არის. ა. წერეთელი ხაზს უსვამს კრებულის გამოქვეყნებაში კ. ლორთქიფანიძის უანგარობას. ეს უკანასკნელი დაინტერესებული იყო, რათა ხალხისთვის ყარგი წიგნი მიეწოდებინა: „ჩონგურის“ გამოცემით ლორთქიფანიძემ დაამსახურა საზოგადო მადლობა და არა ვყარგავ იმედს, რომ ამ ჩემს აზრს დაამტკიცებს საზოგადოება... ესეც შე-

¹ „ჩონგური“, 1864 წ.

² ქუთაისის ისტორიულ-ეთნოგრაფიული მუზეუმში, — კ. ლორთქიფანიძის ლიტერატურული არქივი. №№ 454, 457, 476.

³ იქვე, № 454.

⁴ ქუთაისის ისტ.-ეთნოგრაფიული მუზეუმში, კ. ლორთქიფანიძის ლიტ.-არქივი. № 478, № 1—11 ფურცლები.

⁵ იქვე, № 478. 11 ფურცელი.

⁶ იქვე, № 478, ფურცელი № 1.

⁷ ზ. ჭიჭინაძე. ქართული სტამბა 1627-1916 წ. კვ. 240-241.

⁸ თურნალი „ციცარში“, 1865 წ., № 9, გვ. 2.

ერტყვეთ, რომ ლორთქიფანიძეს თავისი შრომით უწოდებდა, ე. ი. უინტერესოთ შეუწირავს ხალხისათვის და იმ ფასით პეიდის წიგნს, რამდენიც თვითონ დაქდობია იმის გამოცემა. ღმერთმა ხელი მოუერთოს სხვა ამგვარ საზოგადო საქმეზედაც“¹.

კრებულის გამოქვეყნება დიდ ხარჯს ითხოვდა. ჩვენ ხელთ ვაქვს საამპერატორო მეცნიერებათა აკადემიის სტამბის უტრადსალბი ანგარიში. მასში ნაჩვენებია კრებულის ტირაჟი — 1210 ეგზემპლარი და გამოცემასთან დაკავშირებული ყველა ხარჯის გადარიცხვები.

არქივში შემონახულია ნიკო ლოლობერიძის წერილი კ. ლორთქიფანიძისადმი, სადაც მოცემულია კრებულის გაერცელებასთან დაკავშირებული დაწერილებითი ფინანსური ანგარიში. ნიკო ლოლობერიძე ცდილობდა, რაც შეიძლება მეტი წიგნი გაეყიდა, ამასთან, შექლებისდაგვარად ამორებდა ხარჯს, რისთვისაც პეტერბურგში ფულს ფოსტის მაგვირად შეგობრების ზელოთ უგზავნიდა.

ნიკო ლოლობერიძე თბილისიდან სწერს: „შენი ჩონგური თან და თან უფრო და უფრო მოსწონთ აქაურებს“², „შენი ჩონგური კარგად ვაღას; კიდევ ძალიან მოსწონთ და შეიყვარეს ეს წიგნი“³.

პეტერბურგიდან გამოგზავნილი „ჩონგურის“ ეგზემპლარი სწრაფად იყიდებოდა. ნ. ლოლობერიძე აღსატურებდა, რომ მან 170 ეგზემპლარი მიიღო, რომლებიც თბილისში, გორში, დუშეთში, თელავსა და ქუთაისში გაიყიდა. კრებულის გაერცელებაში მონაწილეობას ღებულობდნენ ი. ჭავჭავაძე, ი. გოგებაშვილი, ჩიტოვანი⁴.

კ. ლორთქიფანიძის მიერ პ. უშაკაშვილთან გაგზავნილი წერილიდან ვგებულობთ, რომ „ჩონგურის“ გამოცემასთან დაკავშირებულ ხარჯებსა და გაერცელებაში ნ. ნიკოლაძე ღებულობდა მონაწილეობას.⁵

„თერგდალეული“, რომელიც ნეკრასოვის პოეზიას უწევდნენ პოეტლარიზაციას, თვითაც ქმნიდნენ ლექსებს, სადაც საზოგადოებაში პოეტის როლზე წერდნენ ხოლმე. „ჩონგურში“ დაიბეჭდა ი. ჭავჭავაძის ლექსი „პოეტი“, რომელიც ძალზე აბლეს იდეა ნეკრასოვის ლირიკასთან. ჭავჭავაძე ასევე გაბედულად და პრინ-

ციბულად ეგებოდა პოეტის დანიშნულების საქობს.

1864 წელს, „ციცკარის“ მეორე ნომერში გამოქვეყნდა ნეკრასოვის ლექსი „როს სინე-ლისაგან შეცდომების“⁶, რომელიც დი. მგლოზობიშვილმა თარგმნა.

1867 წელს „ციცკარის“ პირველ ნომერში გამოქვეყნდა ანტონ ფურცელაძის მიერ თარგმნილი ნეკრასოვის ცნობილი ლექსი „ფიტრები სასტუმროს კარებთან“. ახალი თაობის თარგმანი „დროებაში“ კმაყოფილებით აღინშნა ამ ლექსის თარგმანის გამოქვეყნება, ხოლო ლექსის დიდ მნიშვნელობაზე შემდეგ წიარღ: „ჩვენ არ შევღვივართ ახლანდელი „ციცკარის“ განხილვაში და არცა ეცისრულობთ ჯერობით ამას, მაგრამ არ შევიძლიან არ ვანუცხადოთ ჩვენი თანაგრძნობა ნეკრასოვის ლექსის „ფიტრები საპარალი მისავალთან“, ვადა-თარგმნისათვის. ვისაც არ წაუციოხავს ან რუსულად, ან ქართულად, ურჩევთ წაიკითხონ ეს ჩასაფიტრებელი და სმწუხარო საინფორანი ლექსი, რომელშიაც არის წარმოთქმული ნაღლევი საუქუნეობით დასჯილსა და ცუდის მდგომარეობისაგან გაქვეშების კაცისა“⁷.

ლექსის თარგმანს დიდი წარმატება ხვდა წილად და 1892 წელს კრებულ „ჩანგში“ სხვა სათურით ვადიბეჭდა. სხვათაგან ითარგმნა იგრეთვე ლექსის პირველი სტრიქონი.

1868 წლის № 38 „დროებაში“ გამოქვეყნდა ლექსი „მომო“⁸, რომელიც ლაზარე მესხიშვილმა (ს. მესხის ფსევდონიმია) თარგმნა, ხოლო იმავე ვაზეთის ორმოცდამეხუთე ნომერში „კარგი ზნის კაცის“ თარგმანი⁹ დაიბეჭდა. თარგმანის ხელმოწერა — ი. მი. ვაზეთ „დროების“ რედაქტორს ს. მესხის მძის ივანე მესხს ეუთენის. ივანე მესხს რუსი მწერლების ნაწარგობებს თარგმნიდა ქართულად.

1892 წელს ლექსი „კარგი ზნის კაცი“ კრებულ „ჩანგში“ გამოქვეყნეს.

1869 წელს ვაზეთ „დროების“ მეორე მოცე ნომერში ნეკრასოვის ლექსის „ღარიბად მოართული“¹⁰ ა. ფურცელაძისეული თარგმანი გამოქვეყნდა. ეს ლექსი უკეთ არის თარგმნილი. ვიდრე „როდეს შეშესის კვლავად ბრძოლის სმა“, უფრო მოგვიანებით, 1892 წელს, ა. ფურცელაძის მიერ თარგმნილი „ღარიბად მოართული“ „ჩანგში“ შევიდა.

1869 წელს „სასოფლო ვაზეთში“ მთარგმნელის მიუთითებლად გამოქვეყნდა ლექსი „მებადა“. სათურის ქვეშ აღნიშნული იყო „ნეკრასოვიდან“.

იმავე წელს ეს თარგმანი ვაზეთ „დროებაში“ დაიბეჭდა. შემდეგში იგი კრებულ „ჩანგში“

¹ იქვე, გვ. 21.
² ქუთაისის ისტ.-ეთნოგრაფიული მუზეუმი.
 კ. ლორთქიფანიძის ლიტ. არქივი, № 497.
³ იქვე, № 721.
⁴ იქვე № 823. 1866 წლის 8 ივნისის წერილიდან.
⁵ იქვე, № 821, 1866 წლის 16 იანვრის წერილიდან.
⁶ იქვე №№ 821, 822, 823.
⁷ იქვე № 821.
⁸ იქვე, № 544.

¹ „ციცკარი“, 1864, № 2, გვ. 168-169.
² „ციცკარი“, 1867, № 1, გვ. 45-51.
³ ვაზ. „დროება“, 1867, № 35.
⁴ ვაზ. „დროება“, 1868, № 45, გვ. 3.

ერთი სტროფის გამოტოვებით შეიცანეს. „ჩანგში“ თარგმანს ხელს აწერდა „ნე“. აქამდე ლიტერატურაში არ შეგვხვედრია ცნობა იმის შესახებ, თუ ვის ეკუთვნის ეს ხელმოწერა. ჩვენი აზრით ეს ხელმოწერა კ. ლორთქიფანიძის უნდა ეკუთვნოდეს. ამავე დროს მიგვაჩინა, რომ მისევე ეკუთვნის „მებაღის“ თარგმანი, რომელიც 1869 წელს „სასოფლო გაზეთში“ და „დროებაში“, ხოლო 1892 წელს — კრებულ „ჩანგში“ გამოქვეყნდა.

ამ დასკვნამდე საარქივო შონაცემების, ქართული პერიოდული პრესისა და კრებულ „ჩანგის“ შემართისპირებული ანალიზის საფუძველზე მოვედით. ამ მოსაზრების დასამტკიცებლად შემდეგი საბუთებს მოყვანა შეიძლება:

კრებული „ჩანგი“ საყურადღებოა იმით, რომ მის ფურცლებზე ყველაზე პროგრესული რუსი პოეტების ლექსების თარგმანი ქვეყნდებოდა. პროგრესული რუსი პოეტები საქართველოში დიდი პოპულარობით სარგებლობდნენ. „ჩანგი“ ცნობილმა საზოგადო და თეატრალურმა მოღვაწემ ვასო აბაშიძემ შეადგინა. იგი 570 გვერდს შეიცავს და ექვს ნაწილად არის დაყოფილი. მესამე ნაწილის სათაურია „რუსი პოეტები“. იგი იწყება ნეკრასოვის ლექსით „ვალის დრო და თამაშის მუხალს“, რომლისთვისაც მთარგმნელს „ოცნება“ შეურქმევია. ტექსტის ბოლოს ნახევრები არ არის მთარგმნელი, მაგრამ დასათარგმნებელი აღნიშნულია, რომ თარგმანი ი. ჭავჭავაძის ეკუთვნის. ჩვენ შევაჩერეთ ამ ლექსის სამი ტექსტი: 1864 წელს „ჩანგში“ გამოქვეყნებული კორილე ლორთქიფანიძისეული თარგმანი, ხელნაწერ კრებულში მოთავსებული თარგმანი (კრებული შემონახულია კ. ლორთქიფანიძის არქივში) და 1892 წელს „ჩანგში“ დაბეჭდილი თარგმანი. ამ სამი ტექსტის სიტყვა-სიტყვითი შევრების შედეგად უნდა ვივარაუდოთ, რომ ერთადერთი თარგმანთან გვაქვს საქმე და ეს თარგმანი კორილე ლორთქიფანიძის მიერ არის შესრულებული. ამიტომ უნდა მივიჩნიოთ, რომ „ჩანგში“ ეს თარგმანი ი. ჭავჭავაძის შედგომით მიაწერეს.

კრებულ „ჩანგში“ შეიქმნა აგრეთვე ნეკრასოვის 5 ლექსის თარგმანი, რომელიც ადრე სხვადასხვა პერიოდულმა გამოცემებებმა გამოაქვეყნეს: „ფურცლები სასტუმროს კარებთან“, „ღარიბად მორთული“, „როდეს შემსმის ველავედ ბრძოლის ზმა“ (სამივე ლექსი თარგმნილია ა. ფურცელაძის მიერ), „მებაღე“, (თარგმნილია „ნე“-ის მიერ), „კარგი წინს კაცი“ (თარგმნილია მესხის მიერ).

კრებულში დაბეჭდა აგრეთვე დობროლიუბოვის 9 ლექსის თარგმანი. ამასთან, ლექსი

„ყოველთვის და ყველგან“ თარგმნილია „წერეთლის მიერ. აღნიშნულ ლექსს „წერეთელმა „მატი“ დაარქვა. დობროლიუბოვის დაბეჭდილი ლექსები თარგმნილია გ. ერსტლერის (გ. ერსტლერი-ფანიძის, ნ. ლომოური, დ. მესხის (უსეველინი) დ. ში.) მიერ; — ორი ლექსი ხელმოწერილია უსეველინი — „ნე“.

ამავე ნაწილში მოთავსებულია აგრეთვე ლებომონტოვის, პლუშჩევის, ნადსონის და სტარო, დემსკის ლექსების თარგმანი. „უცხო მხარეს“ მითითებული არა აქვს მთარგმნელის გვარი, ნათქვამია მხოლოდ, რომ ლექსი რუსულიდანაა თარგმნილი. მთარგმნელი უსეველინი „ნე“-ს ამოფარა. როგორც ეტყობა, ავტორი და მთარგმნელი ცენტრული მოსაზრების გამო არ დაასახელეს.

„ჩანგის“ მესამე ნაწილში — „რუსი პოეტები“ უსეველინი „ნე“ 4 ლექსია ხელმოწერილი: „მებაღე“, „უცხო მხარე“, „გარდაცვალებაზე“, „როცა ზამთარი“... ეს ლექსები ბელარუსული და ჩაგრული ხალხისადმი თანაგრძობით არის გამსჭვალული, მათში სასოწარკვეთილებამდე მისული ადამიანის სიმწარე და ცენსი, ბატონყმობის წინააღმდეგ მისისანე პროტესტი იგრძნობა. ეტყობა, მთარგმნელი არ შემთხვევითად ცენტრული მოსაზრების გამო ამოფარებია უსეველინის.

როგორც ცნობილია, კ. ლორთქიფანიძე რუსი რევოლუციონერ-დემოკრატების იდეებს რიზარტობდა და ნეკრასოვის პოეტურ ნაწარმოებებს თარგმნიდა. მის მიერ ნეკრასოვის ლექსების თარგმანთან ლექსის „მებაღის“ თარგმანის შედარებისას (ხელმოწერა „ნე“) სტილის იგივეობა და დიდი ენობრივი ერთობა იგრძნობა.

კ. ლორთქიფანიძის მთარგმნელობითი მოღვაწეობის გაცნობისას მის არქივში შემოღწეული თარგმანების ხელნაწერი კრებული აღმოვაჩინეთ. კრებულს თომა კარგარეთელის ხელმოწერა აქვს. აღნიშნულ კრებულში დობროლიუბოვის 5 ლექსის — „გარდაცვალებაზე“, „მზე ამობრწყინდა“, „მავსის ჩივილი“, „როცა ზამთარი“, „მეზღვდარა“, თარგმანია მოთავსებული. ყველა 1868 წელს არის დათარიღებული და პეტერბურგშია შესრულებული.

კრებულ „ჩანგში“, მოთავსებულია ლექსი „მზე ამობრწყინდა“, რომელიც კ. ლორთქიფანიძის მიერ არის თარგმნილი. სიტყვა-სიტყვითი შედარებისას გამოირკვა, რომ თომა კარგარეთელის (კ. ლორთქიფანიძის) კრებულიდან დობროლიუბოვის კიდევ ორი ლექსის თარგმანი შევიდა „ჩანგში“: „გარდაცვალებაზე“ და

¹ ქუთაისის ისტ.-ეთნოგრაფიული მუზეუმი; კ. ლორთქიფანიძის ლიტ. არქივი, №№ 454, 457, 478

² იქვე, № 473, 48-57 ფურცლები.

³ „ჩანგში“, 1892, გვ. 194.

¹ „ჩანგი“, 1892, გვ. 173.

² ქუთაისის ისტ.-ეთნოგრაფიული მუზეუმი, კ. ლორთქიფანიძის ლიტ. არქივი, № 473.

„როცა ზამთარში“. თარგმანთა შედარებისას მხოლოდ უმნიშვნელო შეუთანხმებლობაა შეშენებული, კერძოდ: „როცა ზამთარში კრებულ „ჩანგში“ შეეკვე სტროფის გარეშეა დაბეჭდილი.

ორივე თარგმანი ხელმოწერილია ფსევდონიმით „ჩე“. მასთანავე, „ჩე“ ირილი ლორთქიფანიძის ფსევდონიმი. ინტერესსმოკლებული არ არის ისიც, რომ „ჩანგში“ დონბასობის „ბუქვის ჩივილის“ დ. მესხის მიერ შესრულებული თარგმანია შეტანილი და არა კ. ლორთქიფანიძისა. ეტყობა, კრებულის შემდგენლის აზრით, დ. მესხის თარგმანი უფრო იყო შესრულებული, რასაც ჩვენც ვეთანხმებით.

როგორც უკვე აღვნიშნეთ, „ჩანგში“ ოთხი თარგმანი იყო ხელმოწერილი ფსევდონიმით „ჩე“. მას შემდეგ, რაც დავადგინეთ, რომ ორი მათგანი კ. ლორთქიფანიძის მიერ არის შესრულებული, უნდა მივიჩნიოთ, რომ დანარჩენი ორიც მას ეკუთვნის.

მასთანავე, ნეკრასოვის „მებაღე“¹ კ. ლორთქიფანიძის მიერ არის თარგმნილი. ამის დამაშტკიცებლად სტრლის მსგავსება და მთარგმნელის ბერძენის დამთხვევა მოვყავანია, აგრეთვე ის, რომ კ. ლორთქიფანიძეს რამდენიმე ფსევდონიმი ჰქონდა.

მის არქივში შემონახულია მიმოწერა ს. მესხთან. ამ მიმოწერიდან ჩანს, რომ კ. ლორთქიფანიძე ზნორად სარგებლობდა ფსევდონიმებით და ამტკიცებდა, რომ ზოგიერთ შემთხვევაში ეს აუცილებელი იყო.²

ჩვენს მიერ მიყვლილია ნეკრასოვის 7 ლექსის თარგმანი, რომლებიც პოეტის სიყვდილის შემდეგ სხვადასხვა ფურნალებსა და გაზეთებში გამოქვეყნებულა. დღემდე ისინი კრიტიკული ლიტერატურის ყურადღების გარეშე დარჩენილან. მხედველობაში გვაქვს შემდეგი თარგმანები:

1. „მესხის ომის ხმა“, ბრძოლთა ზარი“ 1894 წელს გაზეთ „ივერიაში“ დაიბეჭდა. თარგმანს ხელს აწერდა „კენტი“. ეს იყო ქართული საზოგადო მოღვაწის, მწერლისა და ფერხდლისტის არტემ ახნაზაროვის ფსევდონიმი. ა. ახნაზაროვის ქართული სახელი იყო „ჩიორასა“ და დემიოს“ ფსევდონიმით იცნობდა.

ეს თარგმანი იყო დაბეჭდილი 1916 წელს კრებულ „ჩანგში“. კრებულში, აღნიშნული ლექსის გარდა, იმ პროგრესული პოეტების

¹ „უცხო მზარის „თარგმანთან დეკავშირებით თავს ვიკავებთ, ვინაიდან ამ ლექსის ავტორის ვინაობა ვერაფრით დავადგინეთ. ჩვენ მხოლოდ ვაშტკიცებთ, რომ ამ ლექსის თარგმანი კ. ლორთქიფანიძეს ეკუთვნის და შესრულებულია „რუსულად“, როგორც ნაჩვენებია ტექსტის დასაწყისში.

² ქუთაისის ისტ.-ეთნოგრაფიული მუზეუმი. კ. ლორთქიფანიძის ლიტ. არქივი. № № 570, 642.

ლექსები დაიბეჭდა, რომელთაც სამართლებრივისა და ჰუმანიზმის დასაცავად აიშალეს ხმა.

ლექსი „მესხის ომის ხმა, ბრძოლთა ზარი“ კრებულის იმ ნაწილშია მოთავსებული, სადაც პუშკინის, ლერმონტოვის, შეგენკოს, მიცკევიჩის, ხალმონტოვის, შილერისა და სხვა პოეტების თარგმანებია დაბეჭდილი.

ამ ლექსისადმი საზოგადოებრიობის განსაკუთრებული ყურადღება ისტორიული მდგომარეობის დრამატულით აიხსნება. პირველი მსოფლიო ომის მესამე წელი იწურებოდა. ხალხები დაღალდნენ უაზრო ომით, რომელსაც ბოლო არ უჩანდა და რომელიც უფრო და უფრო მეტ მსხვერპლს იწირავდა. ამ პირობებში ნეკრასოვის ლექსი ახალი ძალით ავლერდა.

2. ა. ევდოშვილის მიერ თარგმანი ლექსი „დობროლიტოვის ხსოვნას“ პირველად 1901 წელს გაზეთ „კვალი“ დაიბეჭდა, რასაც არც ერთი მკვლევარი არ იმორწმუნს. ეს თარგმანი ლიტერატურაში მხოლოდ ნეკრასოვის ლექსების კრებულის გამოქვეყნების შემდეგ გახდა ცნობილი.³ ჩართულია იგი აგრეთვე ევდოშვილის ლექსების კრებულებში, რომლებიც გამოცემულია 1906, 1916, 1948 და 1963 წლებში.

ა. ევდოშვილის თარგმანი იმდენად მხატვრული და ხატოვანი იყო, რომ შემდგევი აღნიშნული ლექსი აღარაფერ უთარგმნია.

საბჭოთა პერიოდში ევდოშვილისეული თარგმანი გამოქვეყნდა აგრეთვე გაზეთ „ახალგაზრდა კომუნისტი“.⁴

რევოლუციონერი პოეტი იოვლიან ევდოშვილი ვასილ საფერის 90-იანი წლების ბოლოს ვანდა პოპულარული. თავის ლექსებში იგი მუშათა კლასს უმღერდა. 1903 წელს რევოლუციურ მოძრაობაში მონაწილეობისათვის თბილისის სასულიერო სემინარიიდან გააირიცხა. 1905 წლის რევოლუციის დროს ა. ევდოშვილი მიტინგებსა და კრებებზე საყოფარღო ლექსებს კითხულობდა. მანვე თარგმნა ქართულად „მარსელიოზა“ და „ინტერნაციონალი“.

3. ლექსი „როს წარმტაცსა და ვიბრუსა“ 1908 წელს გაზეთ „ცხოვრების სარკეში“⁵ დაიბეჭდა. თარგმანს ხელს აწერდა „იასაშანი“. ეს იყო ცნობილი მწერლის, საზოგადო მოღვაწისა და პედაგოგის მიხეილ კინწურაშვილის ფსევდონიმი. კინწურაშვილის თარგმანი ბევრად უკეთესია ვიდრე ა. ფურცელაძის თარგმანი.

4. ლექსი „მძიმე ჭვარი ხედა იმასა წილათ“ დაიბეჭდა 1908 წელს ეტრნალ „ნიშადორში“.⁶

¹ გაზეთი „კვალი“, 1901, № 48, გვ. 986.

² ნ. ა. ნეკრასოვი, ლექსები და პოემები, თბ., 1948 წ. გვ. 56.

³ „ახალგაზრდა კომუნისტი“, 1926, № 20, გვ. 2.

⁴ გაზ. „ცხოვრების სარკე“, 1908, № 27, გვ. 2.

⁵ ეტრნ. „ნიშადორი“, 1908, № 27, გვ. 9.

ლექსი კონსტანტინე ნაკობაძის მიერ თავისუფლადაა თარგმნილი.

5. ლექსი „ბავშვების ტირილი“ 1913 წელს ახალგაზრდობის ეფრნალ „ნაკადულში“ დაიბეჭდა. ლექსი ი. ევლოშვილის მიერ არის თარგმნილი.¹ ეს თარგმანი მხოლოდ ი. ევლოშვილის ლექსების კრებულის მიხედვით არის ცნობილი. კრებულთა გამოცემის თარიღებია 1916, 1948, 1963 წლები.

6. ლექსი „როს ვისმენ ომის აშავეს საზარელს“ 1914 წელს ეფრნალ „თეატრისა და ცხოვრებაში“ დაიბეჭდა.² თარგმანს ზელს აწერდა ილ. ჩხერიძისპირიელი. ამ ფსევდონიმით იბეჭდებოდა თავის ნაშრომებს საზოგადო მოღვაწე, პედაგოგი და მწერალი ილია ფერაძე. ეს ამ ლექსის ქართულად თარგმანის მეოთხე შემთხვევაა. ამ დროისათვის ნეკრასოვის უდიდესი პოეტური შემოქმედებებიდან ქართულად ძალზე ცოტა იყო თარგმნილი. ლექსი „შემსის ომის ხმა, ბრძოლთა ზარი“ კი მეოთხედ ითარგმნა. ლექსის მეოთხეჯერ თარგმნა მარტო იმით არ აიხსნება, რომ წინა სამი თარგმანი სუსტი იყო. ლექსის მეოთხეჯერ თარგმნა თემის აქტიულობით აიხსნება. იმ ხანებში პირველი მსოფლიო ომი უკვე დაწყებული იყო. 1914 წლის 30 აგვისტოს ვერმანიას თურქეთი მიემხრო და რუსეთის წინააღმდეგ ამიერკავკასიაში ამოქმედდა. მაგრამ იმავე წელს თურქეთის ძალები ამიერკავკასიის ფრონტზე სასტიკად დამარცხდნენ. ლექსის „როს ვისმენ ომის აშავეს საზარელს“ ახალი თარგმანი იმპერიალისტური ომის დაპყრობითი ხასიათის წინააღმდეგ აღშფოთებისა და პროტესტის თავისებურ გამოხატვად შეიძლება მივიჩნიოთ. თარგმანი 1914 წლის 12 ოქტომბერს გამოქვეყნდა.

7. ლექსი „როს ზნელ ქუჩაზე ღამით მომესმის“ თარგმანი იმავე „ჩანგში“³ დაიბეჭდა. ამ კრებულში ნეკრასოვის ეს უკვე მეორე ლექსია მოთავსებული. თარგმანი მიხეილ კინწურაშვილს ეკუთვნის და ზელმოწერილია მისი ფსევდონიმით „იასამანი“. კრიტიკულ ლიტერატურაში არსად არ არის აღნიშნული, რომ მ. კინწურაშვილმა ნეკრასოვის ლექსი თარგმნა. ჩვენს მიერ აღმოჩენილი „შემსის ომის ხმა, ბრძოლთა ზარი“ და „როს ზნელ ქუჩაზე ღამით მომესმის“ თარგმანი ამტკიცებს, რომ მ. კინწურაშვილი დანიტრესებულ იყო ნეკრასოვის შემოქმედებით. ეს ინიტერესი შემთხვევითი არ არის.

ჩვენს მიერ აღმოჩენილია ნეკრასოვის „სამშობლოს“ სრულიად უცნობი თარგმანი, რომელიც კ. ლორთქიფანიძის არქივშია დაცული.⁴

ლექსის სათაურთან აღნიშნულია „ნეკრასოვიდან“ და „მამია გურიელი“. ლექსი ზელმოწერილია მამია გურიელის ფსევდონიმით „ნაკადული“. სამწუხაროდ, თარგმანი უცვლელად არ არის. იგი 55 სტრიქონისაგან შედგება და გაკრული, ძნელად გასარჩევი ხელით, შვიდმელნითაა დაწერილი. თარგმანი საკმაოდ კარგად ვაღმოსცემს ლექსის შინაარსს, განწყობასა და ორიგინალის ხასიათს. მიუხედავად იმისა, რომ მ. გურიელი ნიჭიერი პოეტი იყო, იგი დიდხანს და ბევრს შემოაბოდა თარგმანზე, რასაც ტექსტის მრავალრიცხოვანი შესწორებანი ამტკიცებს. მ. გურიელმა თარგმანი შემთხვევითი რადი მფუძღვნი ი. კუჭავაძეს: მან შეამჩნია ორი დიდი პოეტის შემოქმედების ურთიერთაკეთილშობილი უნდა აღინიშნოს, რომ მ. გურიელის ეს თარგმანი ჭკვჭკობით არცერთ შემდგომ კრებულში არ შესულა და არც სადღეს გამოქვეყნებულა.

ამ ზღაპარის მეოთხე გვერდზე იმავე ზედიზედ პატარა ლექსის თარგმანია მიწაწერილი. ლექსი იწყება სიტყვებით: „ჩემს ზემოდ გრგვინა მესხა ისროდა“. ლექსის ავტორი დასახელებული არ არის. არც თარგმანის შესრულების დროა ნაჩვენები. მარტენა მხარბეი ლექსის 8 სტრიქონის რუსულად წერია. იქვე ქართული ბუკარდია მოცემული. თარგმანი კარგადაა შესრულებული და ამ რამდენიმე სტრიქონის განწყობას დიდი სიყვარულით ვაღმოსცემს.

აღნიშნული ლექსის თარგმანი მამია გურიელის ლექსების კრებულში შევიდა, რომელიც 1897 წელს გამოიცა. იგი სათაურის ვარგულად დაბეჭდილი. აღნიშნულია მხოლოდ, რომ რუსულიდან არის თარგმნილი.

ამ ორი ლექსის („სამშობლო“ და „ჩემს ზემოდ გრგვინა მესხა ისროდა“) ერთ ზღაპარში აღმოჩენა უფლებას გვაძლევს დავასკვნათ, რომ ლექსი „სამშობლო“ 1897 წელზე ადრე ითარგმნა. თუ კი პატარა ლექსი „ჩემს ზემოდ გრგვინა მესხა ისროდა“ გამოქვეყნდა, მაშინ არაფრით არ შეიძლება იმავე ზღაპარის პირველ გვერდზე მოთავსებული ნეკრასოვის ლექსი „სამშობლო“ შემოქმედებით დაიჩვენოდა კირიულ ლორთქიფანიძის (ზელნაწერი ზომ მის არქივში ინახება). რადგან ნეკრასოვის მოყვარულმა და მეოცნემ, მისი ნაწარმოებების მთარგმნელმა და ლიტერატურული კრებულების გამომწვევმა კირიულ ლორთქიფანიძემ „სამშობლო“ არ გამოაქვეყნა, მაშინადაც, ამისათვის უთოოდ არსებობდა სერბო-ზული მიზეზი. ეს მიზეზი კი ცენტრის მკაცრი პარობები უნდა ვთვლიყო.

ასეთი დასკვნის უფლება გვაქვს. ჩვენ ვიციით, რომ ნეკრასოვის კი არა, თვით მამია გურიელიც

¹ მ. გურიელი, ლექსები, ქუთაისი, 1897, გვ. 213.

¹ ეფრ. „ნაკადული“, 1913, № 4, გვ. 42-43.

² ეფრნალ „თეატრი და ცხოვრება“, 1914, № 32, გვ. 4.

³ „ჩანგი“, 1916, გვ. 405-407.

⁴ ქუთაისის ისტ.-ეთნოგრაფიული მუზეუმი, კ. ლორთქიფანიძის ლიტ. არქივი, № 146.

ლის ზოგიერთი ლექსიც იყო აკრძალული. ასე, მაგალითად, დიდ ხანს დააყოვნა ცენზურამ გურიელის ლექსი „ქობულეთის ყანური სიმღერა“, რომელიც ნეკრასოვის პოეზიის თანაქვრადი იყო. პოეტი მასში დიდი თანავარძნობით აღწერდა გლეხობის დონისმოძღვლ შრომას; პოეტისათვის ახლობელი და მჭირვასი იყო გლეხთა სახრუნავი, დარდი; იგი ხელადა, რომ გლეხი მთელი სიცოცხლის განმავლობაში წელზეზე ფეხს იღვამდა, რათა ოჯახი ერჩინა. დარდითა და ვალუბზე ფეხით ვატანჯული გლეხი ნაღვლიანად მღერის. კარგი მოსაელოც კი აღარ ახარებს, იმიტომ რომ კარგი მოსაელი-სას გადასახადიც იხრდება და მას აღარაფერი რჩება. მაგრამ ლექსში ოპტიმისტური კილოც იგრძნობა:

ბიჭებო ნუ დამიდონდით;
შრომა ჩვენი მხსნელია.¹

ეს ლექსი ვაბედულად ამჟღავნებს გლეხთა დამონებული ცხოვრების საშინელებას. იგი 30-იანი წლების პოლიტიკური რეაქციის პერიოდში ცენზურამ აკრძალა. 1887 წლით დათარიღებულ ხელნაწერში, ლექსის ბოლოს მიწერილია: „ეს ლექსი არ იბეჭდება ცენზურული მოსაზრებების გამო.“² პირველად იგი გამოქვეყნდა 1897 წელს; ხოლო შემდეგ 1910 წელს

გამოცემულ კრებულში შევიდა.¹ ლექსი მ. გურიელმა თავის შეგობარ კ. ლორთქიფანიძეს მიუძღვნა.²

მ. გურიელი ისევე, როგორც მ. ლორთქიფანიძე, გურიელი ისევე, როგორც მ. ლორთქიფანიძე, ნიძე, ბევრი რესი მწერლის ნაწარმოებებს თარგმნიდა. მისი ლექსების კრებულში გამოქვეყნებულია ბუშინის, კოლცოვისა და ნაღონის ლექსების თარგმანები.

ნეკრასოვი ერთი იმ პოეტთაგანია, რომელთა ნაწარმოებებმა ჩაუქრობელი დიდება მოიპოვა. მოწინავე ქართველ ინტელიგენციას უყვარდა ნეკრასოვის ნაწარმოებები, ზეპირად სწავლობდა მას და სათუთად ინახავდა დიდი პოეტის ხსოვნას.

ნეკრასოვის ერთი და იგივე ლექსების რამდენიმე თარგმანი საქართველოში ამ ლექსების დიდ პოპულარობაზე მეტყველებს. ცხადია, მიუთითებს იმაზეც, რომ ყოველი ახალი მთარგმნელი ორიგინალთან სიახლოვის მიღწევას ცდილობდა.

მთხედვად იმისა, რომ მოწინავე ქართველი საზოგადოებრიობა ნეკრასოვისადმი დიდ ინტერესს იჩენდა და მისი ლექსების თარგმანიც არსებობდა, რეკოლუციამდე ნეკრასოვის ლექსების კრებული ქართულად არ გამოცემულა.

მხოლოდ საბჭოთა ხელისუფლების დამყარების შემდეგ შეიქმნა საქართველოში ყველა პირობა იმისათვის, რომ ნეკრასოვის ლექსები სრულად ეთარგმნათ და დიდი ტრავით გამოცეათ.

¹ მ. გურიელი, რჩეული ლექსები. თბ., 1940, გვ. 72-75.

² ქეთაისის ისტ.-ეთნოგრაფიული მუზეუმი, კ. ლორთქიფანიძის ლიტ. არქივი, № 148.

გავშვთა ხსაკობრივი თავისებურებანი და ქართული საგავშვო ლიტერატურის ამოცანები

ერის ცხოვრებაში არ არის იმაზე უფრო დიდი პრობლემა, ვიდრე ახალი თაობის იდეური, მორალური და ესთეტიკური აღზრდა. ეს ყველა ერის ისტორიაში, ყველა დროისათვის შეუცვლელი, სრულად კანონზომიერი მოვლენაა. ახალი თაობა ერის მარადიულობის საფუძველია.

ყოველივე იმის, რაც ერს ისტორიულ ქართველბეში შეუქმნია, ღირსეული შემეცადრე ახალი თაობაა. ახალ ეპოქებში ერის სულიერი და მატერიალური კულტურა თვისობრივად კიდევ უფრო მაღალ დონეზე შედგა აიყვანოს მხოლოდ იმ თაობას, რომელიც თანამედროვეობის დიდი იდეების სიმაღლეზე აღმოჩნდება.

ამ ისტორიულ ამოცანის შესრულებაში, ჩვენს სამშობლოში ყარგად ცნობილ სხვა ორგანიზებულ ფაქტორებთან ერთად, დიდი როლი აქვს იმა თემატურად და ეანრობრთვად მრავალფეროვან საბავშვო ლიტერატურას.

სწორედ ამიტომ, დღეს ყოველი მოწინავე ერის მწერლები, ლიტერატურის მცოდნეები, პედაგოგები მეცნიერების გამოჩენილი პირები საბავშვო ლიტერატურისადმი შეუწყნებელ ინტერესს იჩენენ.

წერო ბავშვთათვის ეს ნიშნავს, შესრულო შენი მოქალაქეობრივი ვალი შენი ერის, შენი სამშობლოს წინაშე, მისი ხვალისდელი დღისათვის, მისი ახალი საზოგადოების აღზრდისათვის ბრძოლაში;

წერო ბავშვთათვის, ეს იმას ნიშნავს, რომ სხვადასხვა ასაკის ბავშვებს, მათთვის მისაწოდომ ფორმებში, ბუნებრივად მიაწოდოს უმნიშვნელოვანესი ინფორმაციები, აგრძობისი ყოველივე ის, რაც მათთვის ჯერ შეუქმნეველია და მიუწვდომელი, მათთვის ცნობიერი ვახლო

დროის მაისიყემა, დროის ახალი ტენდენციები, მათი ახალი ხელწერა, ახალი რიტმი.

წერო ბავშვთათვის, ეს იმას ნიშნავს, რომ შენმა ნაწარმოებებმა ადავსოს მათი გული ფაქიზი გრძნობით, კეთილშობილური ქვეყნებით, ოპტიმიზმით, განაცდევინოს ესთეტიკური კმაყოფილება.

წერო ბავშვთათვის, ეს იმას ნიშნავს, შექმნა ისეთი ნაწარმოები, რომელიც თაობათა ისტორიულ მონაცვლეობაში შეინარჩუნებს ემოციური ზეგავლენის დიდ ძალას. ხელს შეუწყობს ეთიკური იდეალის გაგებასა და განმტკიცებას, სხვადასხვა ასაკის ბავშვებში იგი უნდა ბადებდეს და ზრდიდეს მაღალ, აღმიაწერ გრძნობებს — პატიოსნებას, გულწრფელობას, ყავთმოყვარეობას, მტკიცე ნებისყოფას, ინტერნაციონალურ სელისყვეებას.

წერო ბავშვთათვის, ეს იმას ნიშნავს, მიზანშეწონილად აყენებდე ფსიქოლოგიის დარგის — პედაგოგიური ფსიქოლოგიის მიღწევებს, რათა ღრმად ჩასწვდე სამყაროს ბავშვთათვისების სფეროს. შეგეტლოს გამოჩნოს ახალი ფორმები, ახალი გამომსახველობითი საშუალებანი ცხოვრებაში მომზად უმნიშვნელოვანეს მოვლენებზე, მათთვის შესაფერისი საქირი და აუცილებელი მატერული ინფორმაციების მისაწოდებლად.

წერო ბავშვთათვის, ეს იმას ნიშნავს, წერო მთელი შენი გულის სიბოთითი და გულის სისხლით, ესაა მთავარი ტოლტროის სიტყვებით რომ ვთქვათ, აღზრდა არის იმოქმედო გულზე და თუ საბავშვო ნაწარმოებმა დაიპყრო მკითხველის გული, თუ ნაწარმოებმა გაიტაცა იგი, ეს იმას ნიშნავს, რომ ბავშვს მტკილ სასურველი გრძნობით ვზრდით, რადგან გაიტაცება აღ-

ამინის სულიერი სიმდიდრეა“ (ანატ. ფრანსი) და „გატაცების გარეშე ამ ქვეყნად არაფერი დიდი არ შექმნილა“ (პეველი).

საბავშვო ლიტერატურა დღეს ჩვენი საბჭოთა საზოგადოებრიობის ყურადღების ცენტრში თუ დგას, ეს სრულიად კანონზომიერი მოვლენაა. უკანასკნელად მიღებულმა ისტორიულმა დადგენილებამ მწერლებს, ლიტერატურისმცოდნეებს ფრთა შეასხა შემოქმედებითი აღმავლობისათვის და ამავე დროს ახალი დავალებანი დაესხა. ეს დავალება თვით ისტორიის დავალებაა, ჩვენი საბჭოთა ეპოქის დავალებაა ამ სიტყვის სრული მნიშვნელობით. მთელი ჩვენი ეროვნული მწერლობა საბავშვო ლიტერატურისა და ხელოვნებისადმი, მისი შემდგომი აღმავლობისადმი კიდევ უფრო მეტ მხარუნველობას უნდა იჩინდეს, რათა უზრუნველყოფილიყვნოს სოციალისტური იდეალიზმით ამაღლებული, ინტერნაციონალური სულსკვეთებით დაშვენებული ასაღმართის აღზრდა.

ამ დიად საქმეში ერთ-ერთი მთავარი როლი საბავშვო ლიტერატურისა და ხელოვნების გეოგრაფიის, მწერალთა და ხელოვანთა ქმნილებები შექმნილი მავთური ძალით ამოღებულ ბავშვებს იახლოვონ, შეკნებულად შეიციონ ცხოვრებისეული სიძარღვი, შეიძინონ საქორი ცოდნა და გამოიტანონ სათანადო დასკვნები, გაარკვიონ რა არის კარგი, მისაბამი და რა არის უარსაყოფი.

ყოველივე ეს ბუნებრივია, დამოკიდებულია მხოლოდ და მხოლოდ მწერლის, ხელოვანის მხატვრულ ინტუიციასზე.

მსჯელობამდე ქართული საბავშვო ლიტერატურის მიღწევებზე თუ ნაკლოვანებებზე, იმ ამოცანებზე, რომლებიც თანამედროვეობამ დააყენა მის წინაშე, საქორა ყურ კონკრეტულად წარმოვიდგინოთ საბავშვო ლიტერატურის სახესხაობანი, მისი გავრცელების საზღვრები ასაკობრივი პრინციპის მიხედვით და ამათ საფუძველზე დიფერენცირებულ განვიხილოთ და შევაფასოთ იგი.

სამწუხაროდ, ბავშვთა ასაკობრივ თავისებურებათა მიმართება ქართული საბჭოთა საბავშვო ლიტერატურისადმი დღემდე ქართულ ლიტერატურულსა და პედაგოგიურ ჟურნალში სპეციალური განხილვის საგნად არ გამზდარა, არც სპეციალური მეცნიერული შრომა დაწერილა, არც ცდა ყოფილა ბავშვთა ასაკობრივ თავისებურებათა თეორიულ-მეცნიერული საფუძვლები ქართულ სისტემაში ჩამოყალიბებინათ, რომ ემართება საბჭოთა საბავშვო ლიტერატურის პირობებში ისტორიულ ასპექტში მეცნიერულად ყოფილიყო წარმოდგენილი, რასაკვირველია, ნაშრომები ქართული საბავშვო ლიტერატურის ისტორიადან, მონოგრაფიები ცალკეულ მწერლებზე, რომლებმაც ქართული საბავშვო ლიტერატურის განვითარებას დიდი

ღეწილი დასდეს, უაღრესად მნიშვნელოვან მიწვევას წარმოადგენს ქართულ ლიტერატურულ კრიტიკაში, მაგრამ ისიც უდევრად ჩანს, რომ საბავშვო ასაკობრივ თავისებურებათა მიმართება ქართულ საბჭოთა საბავშვო ლიტერატურისადმი, დღეს, ინფორმაციის მრავალსაკობრივ საშუალებათა ეპოქაში, განსაკუთრებულ ინტერესს შემეძლება. და, პირველ რიგში, ეს უნდა იყოს ჩვენი ყურადღების ცენტრში, მეცნიერების უახლეს მიღწევათა გათვალისწინებით. ასაკობრივი პრინციპები, საბავშვო ლიტერატურის დიფერენცირებული სახეების მიხედვით, უშეცდომო კონკრეტული მსჯელობის ერთ-ერთი აუცილებელი პირობაა.

დიფერენცირებული სახეების მიხედვით მსჯელობა აუცილებელი ხდება იმიტომაც, რომ ქართულ საბავშვო ლიტერატურაში ასაკობრივი პრინციპით კლასიფიკაციის საფუძველზე თუ ვიპოვებთ, ნათლად დაერწმუნდებით, რომ ქართული საბჭოთა საბავშვო ლიტერატურა, მისი სახეების მიხედვით, ერთნაირ დონეზე როდი დგას. კიდევ შეტყუ. ზოგიერთი მათგანი ჩერჩვრობით დიდხინს წინ მიღწეულ დონეზე გაიყინა და თანამედროვეობის მოთხოვნებს ვერ ამაყოფილებს. ეს ვითარება რომ კონკრეტულად წარმოვიდგინოთ, აუცილებელია არა მარტო მშორად ვახსენოთ ცნებები „ასაკობრივი პრინციპი“, „სპეციფიკა“, „უარსობრივ თავისებურება“, არამედ საბავშვო ლიტერატურის პირობებზე მსჯელობისას ზუსტად წარმოვიდგინოთ თვით საბავშვო ლიტერატურის ცნების თავისებურება, ასაკობრივი პრინციპის ამპლიტუდა, მისი ფსიქოლოგიური ნიშან-თვისებანი, და ამ მხრეე აზრს სიცხადე და რწმენა, როგორც შექი, მივიძილოდეს ქართული საბჭოთა საბავშვო ლიტერატურის რთულ სამყაროში კვლევის, ძიების, შეფასების სწორად წარმართვისათვის.

საბავშვო ლიბერატორის ცნებათა და სახესხაობათა განსაზღვრისათვის

ქართული საბავშვო ლიტერატურის თეორიისა და კრიტიკაში ცნებათა მეცნიერულად ახსნა, მათი გავრცელების არსის ზუსტად შემოსაზღვრა, საბავშვო ლიტერატურის იდეურ-თემატური, მეთოდოლოგიურად სწორი კლასიფიკაცია ფორმებისა და ეანრების მიხედვით უნდა დაქვემდებაროს საბავშვო ლიტერატურის ფართო და ვიწრო გაგებას. იგი ვიწრო გაგებით გულისხმობს სიტყვაჯამულ ბავშვთა მწერლობას ხოლო „ფართო გაგებით“ ბავშვთათვის განუთვნილ ყველა საბის საკითხაესა და დამხმარე წიგნებს: ცნებათა ანგარიშ მტკიცე რეკლამენტირება აუცილებელი პირობაა, რათა

ზუსტად განისაზღვროს ქართული საბავშვო ლიტერატურის განვითარების ტენდენციები და ეტაპები ყველა სახეობის სახით და ერთხელ კიდევ გამოიყვეთოს დიდი (ზოგადი) ლიტერატურისა და ხელოვნების, საბავშვო ლიტერატურისა და ხელოვნების ურთიერთდამოკიდებულება, განვითარების დონე და ის ახალი ამოცანები, რომლებიც საბავშვო ლიტერატურას წევნა ეპოქამ დააყენა.

ის დიდი ისტორიული მნიშვნელობის დოკუმენტია, რომელსაც წარმოადგენს საც. კპ ცკ 1969 წლის 26 მარტისა და მის შესაბამისად საქართველოს ცკ 1969 წლის 6 მაისის დადგენილება საბავშვო ლიტერატურისა და ხელოვნების შემდგომი განვითარების შესახებ და რომლებითაც საბავშვო ლიტერატურისა და ხელოვნებაში თვალსაჩინო ნაწარმოებებისათვის ღვინდური და რუსთაველის პრემიები იქნა დაწესებული, ბევრ რამეს ავალუშს არა მარტო მწერლებს, არამედ ლიტერატურის-მკვლევებს, გამოქვეყნების მუშაეებს, მთელ ჩვენს საზოგადოებრივობას.

საბავშვო ლიტერატურისა და ხელოვნების განვითარება არასდროს არ ყოფილა ზოგადი, საერთო ეროვნული ლიტერატურისა და ხელოვნების განვითარებიდან გამომთიშული. ეს იმიტომ, რომ ასახვის საგანი იდენტურია, იგი ობიექტური სინამდვილეა, ცხოვრებისეული საკითხების საზოგადოებრივი იდეალების შესაბამისად სწორად გადმოცემაა, ყოველი სრულყოფილი მხატვრული ნაწარმოები, ლექსი, ბალადა, პოემა, ნოველა, მოთხრობა, რომანი, დრამატული ნაწარმოები — გამოხატავენ საზოგადოებრივი ცხოვრების რომელიმე მხარეს, სადაც ტიპურ მხატვრულ სახეებში მოცემულია აღმართა ცხოვრება მთელი თავისი სიართლით, ინდივიდუალური თავისებურებით, ხასიათებით, იდეური მისწრაფებებით, ამიტომ როგორც ზოგადი (საერთო) მწერლობა, ისე საბავშვო მწერლობა წარმოადგენს იდეურ საშუაროს, რომელიც მოიცავს პოეზიას, პროზას, დრამატურგოს, მათთვის დამახასიათებელი ყველა ნიშანსაინსებობით. ამიტომ ურყევი კუშპირიტება — საბავშვო მწერლობის პრობლემები მთელი ეროვნული მწერლობის სისხლბორცველი პრობლემებია, საბავშვო მწერლობის, საბავშვო ლიტერატურის იდეურ-მხატვრული დონის მაღლებისათვის, მისი ავტორიტეტის ზრდისათვის მზრუნველია და პასუხისმგებელი მთელი ეროვნული მწერლობა.

ურყევი კუშპირიტება ისიც, რომ ეროვნული საბავშვო მწერლობა, საბავშვო ლიტერატურა იქმნება არა მარტო ამ მწერლებს შიგნით, რომლებიც მხოლოდ და მხოლოდ საბავშვო მწერლობის ფარგლებში მოღვაწეობენ, არამედ საერთო მწერლობის გამოჩენილი ისტატებთან ერთად. შთაფლიო საბავშვო ლიტერატურისა და

ხელოვნების ისტორიაში თავისთავად წელიწადი აქვთ შეტანილი როგორც გამოჩენილ მწერლებს დიდი ლიტერატურიდან, ისე სხვა მწერლებს რატორიდან და ხელოვნებიდან.

არ არის საბავშვო ის დებულება, რომ ზოგადსა და საბავშვო ლიტერატურისა და ხელოვნებისათვის ერთნაირია როგორც ასასახავი ობიექტი, ისე ობიექტობა, მიუხედავად იმისა, თუ სად მიმდინარეობს მათი შემოქმედებითი წეა, სად უფრო ინტენსიურია მათი შემოქმედებითი მუშაობა; მათმა მხატვრულმა ნაწარმოებებმა უნდა შექმნას ეს თვითიერევი განწყობა, მხატვრული სინამდვილის შეგრძნობის სათანადო ტემპობა, ეფექტურად შეუწყოს ხელი გარკვეული შთაფლმხედველობის ფორმირებას, აღამაინოს სულეერ აღზრდას, ხასიათის ჩამოყალიბებას.

ისე, როგორც წარსულში, სამწუხაროდ, განსაზღვრულ წრეში დღესაც დამკვიდრებულია აზრი, რომ საბავშვო მწერლობა ადელი საქმეა და, როგორც გორაკ თავის დროზე აღნიშნავდა, „ჩვენი მთხვევლები თითქმისდა არც კადრულაობენ ბავშვებზე და ბავშვებისათვის წერას“. აქვე ისიც უნდა დავსძინოთ, რომ თვით ლიტერატურისმკვლევანთა შორისაც ერთა როდენ საბავშვო ლიტერატურისადმი ნიშლისიტრად განწყობილი, ზოგიერთი ამას ამჟამად გამოთქვამს და ზოგიერთი კი ცივი დემილით გაგრძნობინებს თავის დამოკიდებულებას საბავშვო ლიტერატურისადმი.

საბავშვო ლიტერატურის ავტორიტეტის ამაღლებისა და ცნების ახლებურად გაგება-გამოყენების მიზნით, ავტორიტეტი ვახდა ვადი-სინქროს, ტრადიციულად დამკვიდრებულ ცნება „საბავშვო მწერლობა“, რომელიც გამოყენებულია მწერლის შემხედველად და ცალმხარევი გაგების საფუძვლად. ამის გამო ჩვენი აქაც მოკლედ უნდა აღვნიშნოთ ეს ცნების ახლებურად გაგებისა და დამკვიდრების შესახებ ჩვენი მოსაზრება.

უდავოა, რომ ლექსი, პოემა, მოთხრობა, პიესა, მხატვრობა, მუსიკა იქმნება ბავშვობისათვის და ტრადიციულად მას უწოდებენ საბავშვო ლიტერატურას (ნ. ბ., ა. ნ.), საბავშვო მხატვრობას (ნ. ბ., ა. ნ.), საბავშვო მუსიკას (ნ. ბ., ა. ნ.), მხატვრულ ეს იმას როდის ნიშნავს, ვინც მას ჰქმნის, ე. ი. პოეტი, პროზაიკოსი, მხატვარი, კომპოზიტორი, ისიც საბავშვოა (ნ. ბ., ა. ნ.). ამ შემთხვევაში ჩვენ გამოვდივართ ერთი ძირითადი პრინციპიდან — საბავშვო ლიტერატურაში ასასახავი საგანი (ობიექტური სინამდვილე) და ამსახველი (შემოქმედელი) არ შეიძლება ერთ ცნებაში გაეერთიანოს. „საბავშვო მწერლობა“ ცნების დოგმატურად გაგებისა და გამოყენების ყლიმა რაიო ასეთია: არაი ასახობის საბავშვო ლიტერატურა, მწერ-

სადაც, არსებობს საბავშვო მწერალი. თუ ასეთი „მეცნიერული მოსაზრება“ უდევს საფუძვლად ცნებას „საბავშვო მწერალს“, მაშინ ცნების სისწორის განმსაზღვრელი ეს პრინციპი უნდა გავრცელდეს სხვებზედაც. ასე, მაგალითად, „რაკი არსებობს საბავშვო (№ B, ა. ჩ.) თეატრი, მაშასადამე არსებობს საბავშვო (№ B, ა. ჩ.) რეცისორი, საბავშვო (№ B, ა. ჩ.) მსახიობი“, „რაკი არსებობს საბავშვო (№ B, ა. ჩ.) მუსიკა, საბავშვო (№ B, ა. ჩ.) ოპერა, მაშასადამე, არსებობს საბავშვო (№ B, ა. ჩ.) კომპოზიტორი“, რაკი არსებობს საბავშვო (№ B, ა. ჩ.) დრამატურგია, მაშასადამე, არსებობს საბავშვო დრამატურგიც და ა. შ., რაც ალოგიკურია. ვასაოცარია მოსაზრება, თუ არ ვიტყვით „საბავშვო მწერალს“, თითქმის ეს უარყოფდეს თვით საბავშვო ლიტერატურის არსებობას.

არ არის სადავო ის კუჭმარტება (რაგორც ეს ზემოთ მოვიხსენიეთ), ვინც კქმნის საბავშვო ლიტერატურას, საბავშვო მუსიკას, საბავშვო ბალეტსა თუ საბავშვო მხატვრობას, ისეთივე შემოქმედია, რაგორც სხვები, ე. ი. დიდი ლიტერატურის ოსტატები, მწერლები, ხელოვნების შემოქმედი.

დამსული პრობლემა მოითხოვს მოკლედ შევებით, აგრეთვე, სიტყვათაშუა საბავშვო მწერლობის ცნების გაგებაში ერთ ფრიად გავრცელებულ დოგმატურ შეხედულებასაც. საბავშვო ლიტერატურა ზოგიერთს მხოლოდ და მხოლოდ პატარა ბავშვების, 3-7 წლის ასაკის ბავშვთა ლიტერატურა გონია, რის შედეგადაც საბავშვო ლიტერატურის გავრცელების საზღვრებს ზელოვნრად შერად ზედუდვენ. ასე არ იყო გაგებული საბავშვო ლიტერატურის გავრცელების საზღვრები წარსულში და მით უფრო დღეს არ შეიძლება მისი გაზიარება.

საბავშვო ლიტერატურის განვითარებისათვის ზრუნვისა და ბრძოლის პროცესში ლიტერატურული კრიტიკისა და პედაგოგიური მეცნიერების გამოჩენილი მოღვაწეები კანონზომიერად მოუთხოვდნენ ბავშვთა ასაკობრივ თავისებურებათა მიმართების განსაუთობებულ მნიშვნელობაზე საბავშვო ლიტერატურისადმი და საგანგებოდ ასაკობრივ პრინციპების მიხედვით ითხოვდნენ ბავშვთათვის, მწარდლითათვის შესაბამისი ნაწარმოებების შექმნას. რას ვულისხმობდნენ ისინი?

საბავშვო ლიტერატურისადმი, მისი ქანრები-სადმი ყველა ასაკის ბავშვი, რასვეყრველია, ერთნაირ ინტერესს არ იჩენს არც შეცნობადობის, არც განცდის, არც გააზრების უნარის მიხედვით, ბავშვთა შორის საკარნობლად დიდად სხვაობათა ნიშან-თვისებანი, რომელთა უკუ-

ლებულთა არ შეიძლება როდესაც მწერალი ბავშვთათვის კქმნის ნაწარმოებს და არც მაქმნ, როდესაც ლიტერატურულ კრიტიკის ცნებას ვს.

ისტორიულ ასპექტში თუ განვიხილავთ საბავშვო ლიტერატურის გავრცელების ამპლიტუდას ასაკობრივი პრინციპების მიხედვით (და ეს კი პრობლემის მიხედვით ერთერთი ადცილებული პირობაა), მაშინ იგი ასე წარმოგვიდგება:

ბელინსკის ბავშვთა ასაკობრივი დიფერენციაცია საბავშვო ლიტერატურისადმი ასე აქვს განსაზღვრული: საბავშვო ლიტერატურა 3-7 წლის, 7-12 წლის და 12 წლის ზევით — უფროსი ასაკისათვის; ჩერნიშევსკის — 5-10 წლის, 10-14 წლის და 14-დან 16 წლის ასაკისათვის; ტოლის — 5-8, 7-8, 12-13 წლის, 13 წლიდან 15 წლის ასაკისათვის; ლიუბიმოვს — 3-7, 7-11, 11-15 წლის ასაკისათვის; 6. კრუცკაიას — 3-4, 5-7, 8-12 წლის და მწარდლითა ასაკისათვის; ბაბუშკინას — 7-9, 10-12, 12-15 წლის ასაკისათვის და სხვ.

აღნიშნულ საყოთზე მოსაზრებები აქვთ გამოთქმული შნელდენოს, გროშენკოს, ნასიძეს, გომარტოვს, აკაის, გოგუბაშვილს, ბოცუაშეს და სხვებს. შეიძლება მათ შორის სადავო ბევრი რამ იყოს, მაგრამ ერთი მაინც ცხადაა—საბავშვო ლიტერატურა მთელი თავის ნაირსახეობით 3-დან 15-16 წლის ასაკისათვის იქმნება.

აქვე არ შეიძლება არ დაიხადოს კითხვა თუ რა მიმართებაშია ასაკობრივ ამპლიტუდასადმი პედაგოგიური ფსიქოლოგია და რას კანონზომი საბავშვო ლიტერატურის მრავალსახეობათა შემქმნელ პოეტებს, მწერლებს, დრამატურგებს, კომპოზიტორებსა და მხატვრებს?

საყოთის სისრულით წარმოადგენისათვის საჭიროა ზემოდასახელებულ ასაკობრივ დიფერენციაციას მოვენიშნოთ შესაბამისი პარალელური პედაგოგიური ფსიქოლოგიაში და შემდეგ ამ ასპექტით უფრო კონკრეტულად შევეხოთ თანამედროვე ქართული საბავშვო ლიტერატურის მიხენსსა და ამოცანებს.

მართალია, უკვე ძირითადად დამკვიდრებულა საბავშვო ლიტერატურის ასაკობრივი დიფერენციაცია სკოლაშდელ, უმცროსი, საშუალო და უფროსი ასაკისათვის, მაგრამ ისიც ფაქტია, რომ პედაგოგიური ფსიქოლოგია სათანადო ექსპერიმენტების შედეგად გამოყოფს: ბებქს ასაკს, სკოლაშდელის წინარე პერიოდს (2-4 წ.), სკოლაშდელის ასაკს (4-7 წ.), პირველ სასკოლო პერიოდს (7-12 წ.), და მეორე სასკოლო ასაკს (11-16).

აქედან ცხადაა, რომ ასაკობრივი დიფერენციაცია, რომელსაც პედაგოგიური ფსიქოლოგია ამკვიდრებს, ძირითადად არ არღვევს საბავშვო ლიტერატურის თეორიასა და პედაგოგიურ კრიტიკაში გამოთქმულ მოსაზრებებს ასაკობრივი პრინციპების შესახებ.

ბუნებრივ ასაკი, რომელიც პედაგოგიურ ფსიქოლოგიაში ცალკეა გამოყოფილი, საბავშვო მწერლობისადმი მიმართებაში თავის ადგილს პოულობს; ეს არის ამ ასაკისათვის საბავშვო პოეზიიდან, ფოლკლორიდან და პოეტების მიერ საგანგებოდ შექმნილი სააკვნე სასიმღერო ტექსტები.

ცნობილია, რომ ამ სასიმღერო ტექსტების გამოყენებით ხდება ბავშვებთან პირველად დედის მიერ შეტყუველობა კონტაქტები, დედისა და ბავშვის ურთიერთობა, ელინდება სულიერი სიბოძო და სიყვარული. სასიმღეროდ შექმნილი ტექსტების საშუალებით დედის ოცნებაში სახიერად არის წარმოდგენილი შვილის სახეტარის მომავალი, ბავშვის ფუნქციონირება, მომზადდება დედისათვის თავისი დედის მისჩერება; დედა არის ის პირველი სახიერება, დღევინფარია ხატი, რომელიც საერთოდ აღამიანის სიცოცხლეში ცნობიერების არეში პირველად ექცევა; დედა ის პირველი აღამიანი, რომელსაც ფრთხილად, სათუთად, დიმილთ, სიმღერის ტანკლი პანგებით შეჰყავს ბავშვი ხედილი სახიერების მშვენიერებაში, ბავშვების ცხოვრებაში პირველად, სრულად ბუნებრივად მხოლოდ დედის სახე, მისი დიმილი, მისი სიმღერა იწვევს გარკვეულ ემოციებს. სასიმღერო ტექსტების შინაარსი, რასაკვირველია, მას არ ემისი, არკერით სიტყვა, ზრდის ამ პერიოდში, მისთვის ცნობიერი არ არის, მაგრამ ფაქტია, რომ სასიმღეროდ დაწერილი ტექსტი თვით დედის სასიამოვნო გრძნობების იმპულსირებას ახდენს, ჰქმნის შვილისადმი რაღაც ზღაპრულად განწყობას, ფიქრებს, ნატერას, ოცნებას შვილს მომავალზე.

მართალია, ასეთი ტექსტები ბევრი არ არის, მაგრამ როგორც შეცხნამეტე საუყურის, ისე აღარინდელ და თანამედროვე ქართულ პოეზიაში მსგავსი ტექსტები იქმნებოდა და იქმნება ამჟამად ტექსტებს, თავისი ადგილი უნდა მიეცეთ მონს საბავშვო ლიტერატურაში. ასეთი სასიმღერო ტექსტები ხომ გარკვეული დღეერ-მხატვრიული ღირებულებას შეიძველი ლიტერატურული ნაწარმოებებისა? რა ეფუთ თუ გართოდნობრივად მცირეა? დეტოვთ ისინი საბავშვო ლიტერატურის, კერძოდ, საბავშვო პოეზიის გარეშე? რომელი ლიტერატურული სინდისი მოგვეტოს ამის უფლებას? ამიტომ ვაშობი, რომ სააკვნე სიმღერები — იავნანას ტექსტები, რომლებიც პოეტების მიერ წარსულში შექმნილია, დღესაც იწერება და მომავალ საუკუნეებში ეპოქათა თავისებურების ანარქული (ჩვენ მტკიცედ გვეჩება) შეიქმნება კიდევაც, მერტყალები ღირებულების მქონე გარკვეულ პოეტურ ნაწარმოებებს წარმოადგენს და ბუნებრივია ის საბავშვო პოეზიის სფეროში უნდა მოექცეს. ამას განსაკუთრებით აშეამად უნდა გავსვას ხაზი, იმიტომ, რომ

საბავშვო ლიტერატურისათვის დღემდე ცნობილი ამპლიტუდა უნდა ვადისინფროს, ბავშვის ფსიქო-ფიზიკური განვითარების თავისებურების გათვალისწინებით, ნაღასა მწერ შექმნილი სააკვნე სიმღერები მტკიცედ არის შესული საბავშვო ფოლკლორში, პოეტების მიერ შექმნილი სასიმღერო ტექსტებიც, როგორც ლიტერატურული ნაწარმოებები, უნდა შევიდეს საბავშვო პოეზიაში, და აღამიანის სიცოცხლის ამ პერიოდთან — სააკვნე სასიმღერო ტექსტებიდან — დაიწყოს საბავშვო პოეზიის ასაკობრივი დიფერენციაციის პირველი ზღვარი. ეს სიბლუ არა მარტო ქართულ, არამედ, საერთოდ საბავშვო ლიტერატურის თეორიასა და კრიტიკაში უნდა დამკვიდრდეს.

ბავშვის მომდევნო ასაკობრივი პერიოდი, ბავშვის გონებრივი განვითარების უნარჩინაობის თავისებურებით, უშუალოდ ეკავშირდება საბავშვო ლიტერატურისა და ხელოვნების აღქმას, შეცნობას პროცესებს, რადგან, როგორც ეს პედაგოგიურ ფსიქოლოგიაშია დადგენილი, „ასაკობრივი პერიოდი გვირგე წლის დასაწყისიდან მეოთხე წელამდე გრძელდება“, იგი „სოლომდღესის წინააღი“, ამ „საბავშვო ასაკში“, იხდა „ადრეული ბავშვობის“ სახელითა ცნობილი (რ. ნათაძე), ეს ის ხანაა ბავშვის პირიონების განვითარების პროცესში, როდესაც ადგილი აქვს „სიმბოლურ აზროვნებას“ და ხასიათდება რთული ფსიქოლოგიური ნიშანთვისებებით. ინტერესთა სფეროები და ინობიერების ობიექტურის აღქმის თავისებურებებით. ყოველივე ამას შესანიშნავად გვიხატავს დიდი აკაცი, როცა წერს: „ბავშვებს საზოგადოდ თავის საკუთარი საყმწველი ასაპარეზი აქვთ, დიდობისას არ ჰგავს, მაგრამ მათი ნორჩი ბუნება მათაც მოთხოვს, რომ ეს ასაპარეზი დიდობისას დაამსგავსოს ხოლმე თავის გუნებაში და დიდებს მიზანძონ. მავალითად, ბავშვები რომ იარაღში ჩამჯდარ ცხენოსნებს უუტრებენ, ისინიც ჯობის ცხენებზე გადაადგებიან, დიდგულს თოფს ხელში აიღებენ, ხის ხმალ-ხანჭალს ჰხარობენ“ და ჰგონიან თუ, მართალია საქმეში ვართო“.

რა თქმა უნდა, ბავშვის ფსიქიკური ცხოვრება მრავალი სხეადასხვა თვისებით ხასიათდება და ჩვენს მიზანს არ შეადგენს უკვლა მთავანის საბავშვო ლიტერატურისადმი მიმართებაში განხილვა ეს ცალკე, სპეციალური საკითხია და ამხუე უკუთ იტყვიან ჩვენი გამომჩინელი ქართული ფსიქოლოგები, მაგრამ დასმული პრობლემის მიხედვით, ვფიქრობთ, მოკლედ მაინც შეუჩერდეთ ამ თვისებებიდან იმთაზე, რომლებიც მხატვრულ ნაწარმოებებთან ბავშვის კონტაქტში განსაკუთრებულ ყურადღებას იმსახურებენ. ამას მნიშვნელობა აქვს არა მარტო იმ თვალსაზრისით, რომ გავარკვიოთ მწერლის მიერ ეს თვისებები გათვალისწინებული ნაწარმოების შექმნის დროს ე. ი.

ნაწარმოების მისამართი, დანიშნულება იყო თუ არა წინასწარ განსაზღვრული არამედ იგი იმ მხრივაც არის მნიშვნელოვანი, რომ კრიტიკაზე მოაქციოს ყურადღება ამ ვარკვევებს ნაწარმოების შეფასების დროს და გააჩვენოს მისი აღმზრდელობითი და საგანმანათლებლო ფუნქციის ვარგისიანობა ბავშვთა ვარკვევით ასაკისათვის.

როგორია ამ თავისებურებათა ზოგიერთი მხარე შემდეგ ასაკში პედაგოგიური ფსიქოლოგიის მონაცემების გათვალისწინებით?

ოთხი-შვიდი წლის ასაკის ბავშვებისათვის უკვე ნიშნულაა ნაწარმოების პერსონაჟების მოქმედების შეფასება, წყაიბხელის განცდა, განცდილის გაცნობიერება. ნაწარმოების დამოუკიდებლად წაითხვისავე ლტოლვა, რაც, აღვილად შეცნობადობისათვის, მოითხოვს მწერლის ენის სისიდავეს, ნათელ ფრაზას, ემოციურობას. მხატვრული ნაწარმოების ცნობიერად წაითხვის შედეგად, ამ ასაკიდან ბავშვი მწერლის მიერ ისტატურად გამოყენებულ მხატვრულ სიტყვის საშუალებით უახლოვდება ობიექტურ რეალობას, მასში ცნობიერდება საზოგადოებრივი ცხოვრება.

შვიდი-თორმეტი წლის ასაკის ბავშვში საგრძობლად იზრდება წიგნის კითხვისადმი ინტერესი, დღილი მისი ცნობისმოყვარეობით გამოწვეული მისწრაფება და ხელს უწყობს, რომ ცხოვრებისეული საკითხები ცნობიერი ვახდეს მისთვის. განსაკუთრებით იტაცებს ბავშვს დინამიური თხრობა, დამბეული სიტუაციება, ღრმა ემოციების გამოშვები ეპიზოდები, რთული სიტუაციებიდან მოქმედ პირობა თავის დაღწევა, გმირობა, ეპიკობა, შეუპოვრობა, სახიფათო თავდასაჯალი და ა. შ.

თორმეტი-თექვსმეტი წლის ასაკის ბავშვისათვის, როგორც ეს პედაგოგიურ ფსიქოლოგიაში არის დადასტურებული, აზროვნების მნიშვნელოვანად განვითარებასთან დაკავშირებით იზრდება ინტერესი საზოგადოებრივი ცხოვრებისადმი, სოციალური იმპულსებისადმი, იმგვარად, რომ ბავშვი ცდილობს პირადი ინტერესების მასთან შეთანხმებას. ამ ასაკთან არის დაკავშირებული სქესობრივი მომწიფება, ვარდა ამას, მნიშვნელოვანია ის ფაქტიც, რომ ობიექტური რეალობისადმი შემეცნებითი ინტერესის ზრდასთან ერთად, ბავშვში იღვიძებს შემოქმედებითი უნარიც.

ამ საკითხებზე მოკლედ, მაგრამ საგანგებოდ იმიტომ შევხედოთ, რომ შესაძლებლობის ფარგლებში მიგვენიშნებინა ბავშვის გონებრივი განვითარების ზოგიერთი თავისებურება. აქვე ისიც უნდა დავსაზნოთ, რომ საბავშვო ნაწარმოებების შექმნისას, მხატვრული კონტაქტის ენობრივი და შინაარსობრივი თავისებურება ითვალისწინებდეს დიდი ქართველი ფსიქოლო-

გის დ. უზნაძის განწყობის თეორიის კვლევით-ბუნებას.

ზემოთქმულიდან შემდეგი დასკვნები შეგვიტანოთ:

1. ყოველი ენარია საბავშვო ნაწარმოების განილვა-შეფასებისას უნდა გაირკვეს რომელი ასაკისათვის არის იგი გათვალისწინებული და როგორ შეფერვება ის შესაბამისი ასაკის ბავშვის ინტერესებს, განწყობას, ცნობადობას, შემეცნების შესაბამის უნარს, რასაკვირველია, მოქმედ პირობა ხასიათების, სიტუაციების სირთულით, სიუჟეტური ოსტატობით. ენაა და სტილის თვალსაზრისით.

2. არ არის სწორი ის შეხედულება, თითქოს საბავშვო ლიტერატურის, საბავშვო მწერლობის სფეროში მხოლოდ ორი ასაკი 3-7 და 7-11 წლების ბავშვები ერთიანდებიან. ამასთანავე, არაა სწორი ის შეხედულებაც, რომ სააკენ სასიმღერო ტექსტები, რომლებიც პოეტების მიერ იქმნებოდა და იქმნება, დღემდე საბავშვო პოეზიაში არ პოულობს კუთვნილ ადგილს, არ უნდა გავხადოთ საუკუოდ კუწმარობა, რომ საბავშვო ლიტერატურა იქმნებოდა და იქმნება სააკენ სიმღერის მხატვრული ტექსტადან დაწყებული 16 წლის ასაკამდე ბავშვისათვის. საბავშვო ლიტერატურის დიფერენციაციისა და კლასიფიკაციის სფეროში ეს სახელე უნდა დაინერგოს და საბავშვო ლიტერატურის კვლევა და მიება ამ პრინციპს დაქვემდებაროს.

საბავშვო ლიტერატურის დიფერენციალური სახეები

საქიროდ მიგვანჩნა მეორე დოგმატური დებულების ვადასიწყაც. არსებობს შეხედულება, თითქოს საბავშვო ლიტერატურის ასახვის ობიექტი მხოლოდ ბავშვია; ე. ი. საბავშვო ლიტერატურაში უნდა ჩანდეს ბავშვის სახე.

არ შეიძლება იმის უარყოფა, რომ საბავშვო სიტუაციასმულ მწერლობაში, პირველ რიგში, ბავშვის სახე უნდა ჩანდეს, მაგრამ თუ ეს მტკიცედ დაეყარათ, იგი შეუსაბამო იქნება საბავშვო ლიტერატურის ფართო ვარგებისადმი და ამდენად საბავშვო ლიტერატურას, რომელიც დიდი ლიტერატურის ორგანული ნაწილია, მეტად შეზღუდულად წარმოგვიდგენს.

ასახვის ფორმისა და შინაარსის სპეციფიკურობის მიხედვით, თანამედროვე ლიტერატურის მტკიცეობის საფუძველზე, საბავშვო ლიტერატურა, ფართო ვარგით, დიფერენცირებული უნდა იქნეს ოთხი ნიშნით (წინააღმდეგ ნ. ჩეხოვის შეხედულებისა) და ეს ნიშანთყისება უნდა დაედოს საფუძველად ნაწარმოების განსჯა-შეფასებასაც, ლიტერატურის ისტო-

რიაში შესაბამისი ადგილის მიკეთვებასაც. ამ პრინციპით, საბავშვო ლიტერატურის სფეროში გაერთიანდება:

1. მხატვრული ნაწარმოებები, სადაც ბავშვთა სახეებია მოცემული.

2. მხატვრული ნაწარმოებები, სადაც ბავშვთა სახეები არაა მოცემული და ამასთან არაა მხატვრული ნაწარმოებები (ისტორიული, გეოგრაფიული, სამეცნიერო-მეტყველო, ეთიკური და სხვ.), რომლებიც საგანგებოდ ბავშვთათვის არის დაწერილი.

3. ზოგადი ლიტერატურიდან სპეციალურად ბავშვთათვის საკითხავად გადაკეთებული ნაწარმოებები;

4. ზოგადი ლიტერატურიდან ბავშვთათვის საკითხავად გადასული ნაწარმოებები, რომლებიც მათთვის არ იყო დაწერილი და არც სპეციალურად გადაკეთებული.

თუ ამ ნიშანთვისების, ისტორიულ ასპექტში, შესაბამისი ფაქტორი დამოწმებით არგუმენტირება აუცილებელია, მაშინ საილუსტრაციოდ დავსახელებთ შემდეგს: ბავშვებისათვის არ დაწერილა დანელ დეფოს „რობინზონ კრუზო“, რომელიც დიდხანაა მოცეკვა საბავშვო ლიტერატურის სფეროში. აქვე ისიც უნდა შევნიშნოთ, რომ რუსულ ენაზე იგი ბავშვთათვის საგანგებოდ იქნა გადაკეთებული (არსებობს კამპუსტული და ფოიესული ვარიანტები). ზუსტად ბავშვებისათვის არ დაუწერია „ოქროსი თევზი და მებაღერი“, მაგრამ საბავშვო ლიტერატურის კუთვნილებად იქცა. კოროლენკოთ თავისივე მოთხრობა, „უღელ წრეში“ ბავშვთათვის გადააკეთა მოთხრობად „Дети подземелья“-დ სახას ბავშვთათვის არ დაუწერია „სიბრძნე-სიყვარული“, მაგრამ ბევრი იგავ-არაკი ბავშვთათვის გადაკეთდა და შტრიცედ დაშვებულა ქართულ საბავშვო ლიტერატურაში. თანამედროვე ქართულ საბავშვო პროზაში ერთ-ერთი ბრწყინვალე მოთხრობა სამამულო ომის თემად კ. ლორთქიფანიძის „ცაბუნია“ ბავშვთათვის არ დაწერილა, მაგრამ ის უკვე ვარკვეული ასაკის ბავშვთა ლიტერატურის სფეროში მოექცა. ცაბუნია სახე ქართული საბავშვო პროზის ორგანული და მარადიული თანამგზავრი ვახდა. ქართული საბავშვო პროზის დიდი შენაძენია ვამარჩილი ქართველი პოეტის ვიორჯი ლეონიძის „ნატრის ხე“, რომელიც შთაბეჭდილებული მხატვრული სახეებით, კოლორიტულობით, მდიდარი ხალხური ენობრივი საუნჯით დიდი შემეცნებითი ღირებულებისა და ესთეტიკური ტკბობის შემცველია.

უკველივე ეს იმაზე მიგვიბრუნებს, რომ საბავშვო ლიტერატურა ზემოდასახელებული ოთხი ნიშანთვისების მიხედვით იქმნება, რაც ერთხელ კიდევ აღასტურებს იმ ზემოაღნიშნულს, რომ მოამბალიც იგი მთელი მწერლობის ინ-

ტენიური შემოქმედებით მუშაობის ხარტუველზე უნდა ეთარღებოდეს.

ბავშვთათვის შესაფერისი ნაწარმოებების შემქმნის ეკრა ჩვენი საბავშვო მწერლობის შემოცემებისა, „ნორჩი ლენინელი“, „დილა“, „პიონერი“, საბავშვო ლიტერატურის, წინსვლის ძირითადი განაძირკვების გეომეცემლობა „ნაკადელი“. „ნაკადელი“ ივე მიგვანია არა მხოლოდ საგანმეცემლო ორგანიზაციად, არამედ ქართული ეროვნული საბავშვო ლიტერატურის შემქმნის ერთ-ერთ მძლავრ და შეუცვლელ ბაზად. კიდევ მეტიც, იმასთან დაკავშირებით, რომ მწერლებთან, მეცნიერ მუშაკებთან შემოქმედებითი კონტაქტებით იქმნება სხვადასხვა ასაკისათვის მხატვრული და არამხატვრული ორიგინალური ნაწარმოებები, „ნაკადელი“ გვევლინება ქართული საბავშვო ლიტერატურის განვითარების ტენდენციების ერთერთ განმარტვრელად.

შეტად სსიამოვნოა იმის აღნიშნაც, რომ ერთ „დილა“ და „პიონერი“ ამ ბოლო წლებში მნიშვნელოვან გათქმობებს რეორკე შეინაარსობრივი, ისე მხატვრული გაფორმების მხარე. ამ ფურნალებში ჭეშმარიტად დამკერეს პატარა მკითხველების გული და დღემშვიც მოწონება დამსახურეს.

ფურნალები მდიდარი მრავალფეროვანი მასალებით რეორკე პოეზიიდან, ისე პროზიდან, ქვეყნდება საგანმანათლებლო მნიშვნელობის წერილები, ნარკვევები და სხვ. იგრძნობა რომ ქართულ საბავშვო პოეზიაში მეციღრდება სიუჟეტთან ლექსები, ამას აღასტრებს იქ დამკვლილი ემზარ ეტიარშვილის, კ. გოგიაშვილის, ჭ ნიქაძის, გ. გვეჯკორის ლექსები. ზმირიდ ქვეყნდება ასაკობრივ პრინციპებთან შეფარდებული მოთხრობები, საინტერესო ზღაპრები და სხვ.

ცხადია, თანამედროვე ქართულ საბავშვო ლიტერატურაში წარმოდგენილი თემატკურ და ეანრობრივ თავისებურებათა განზილესათვის არ არის საკმარისი ერთი წერალი, არ შეიძლება სათანადო პატვისეცემითა და კუთვნილი დირსებით არ მოიხსენიო მწერალი, რომლის თუნდც ერთმა ლექსმა იბოვა ბავშვის გულში ადგილი, მაგრამ იმ წერილში ასეთი ამოცანის შესრულება შეუძლებელია.

ვევლებით, ბავშვთა ასაკობრივ თავისებურებასთან შესაბამისად, შევხვით მხოლოდ ძირითად საკითხებს და ისიც მოკლედ.

საოლამდელი და უმირსი ასაკის ქართული საბავშვო საბავშვო მწარლობა და „ახალი ტინის აღამიანის“ აღზრდის პროზაშია

საბავშვო ლიტერატურის ასაკობრივ თავისებურებასთან მიმართების მოკლედ განმარტვრის შემდეგ აუცილებელია შევხვით იმ ასა-

ის ლიტერატურას, რომელიც მეტად რთული და პასუხსაგებია ყველა ქვეყნის ეროვნულ საბავშვო ლიტერატურაში.

მწერლის რსატობისა და მეცნიერულ-ფსიქოლოგიური თვალსაზრისით ყველაზე რთულია ნაწარმოების შექმნა სკოლამდელი და უმცროსი ასაკისათვის მათი ემოციების, შემეცნებითი ინტერესებისა და აზროვნების უნარიანობის გათვალისწინებით. ამიტომაც არის ცენტრალურია კომპეტის ისტორიულ დადგენილებაში აღნიშნული, რომ „განსაკუთრებული ყურადღება უნდა მიექცეს სკოლამდელი და უმცროსი ასაკის ბავშვთა ლიტერატურის, აგრეთვე სურათებიანი წიგნების გამოცემას“.

არული კვშიარტებაა ის აზრი, რომ ყველაფერი ბავშვობიდან იწყება. აკაკი სწორად შენიშნავდა „სიყვარულიდანვე რომ ეჩვენება, ძალაუფლებრად საუკუნოდ ძვალა და რბილში უჭდებათ. სიყვარულიცა და სიძულელიც იმ თავითვე ბავშვიდან იწყება“. მეცნიერებაში დადასტურებულია, რომ ადამიანი ადრეულ ასაკში დღეში ზუსტადვე კითხვას იძლევა. ჭერ კიდევ ტოლსტოის მიერ და უკანასკნელად პრაფტის ბლუმის ექსპერიმენტების შედეგების მიხედვით დადასტურებულია, რომ ადამიანი საერთო გონებრივი უნარიანობის განვითარების ნახევარს იტენს თავისი ცხოვრების პირველ ოთხ წელს. შემდეგ ოცდაათ პროცენტს, — ოთხიდან რვა წლის ასაკში, ხოლო უკანასკნელ ოც პროცენტს — რვასა და თვრამეტ წლებს შორის. თუ ამას გაითვალისწინებთ, მაშინ სკოლამდელი და უმცროსი ასაკის ბავშვთათვის იდეურად და მხატვრულად სრულყოფილი ნაწარმოებების შექმნა მწერლობის პირველი რივის ამოცანაა.

ჩვენი ეპოქისათვის დამახასიათებელი სიახლენი, ბავშვებში ბუნებრივად წარმოშობის და ინტერესებს, შეცნობადობის მძლავრ იმპულსს, ოგი უკავშირდება ინფორმაციითა ყოველდღიურად მზარდ საშუალებებს: თუ რაიმომ — მისმენის, ტელევიდეამ — ხედვის ანუ საოცრად გაფართოება, რაკეტული ტექნიკა სიღრმეში წვდომის, გონებრივი ხედვის ზედრბლს, საოცრად ვადაცდა. ახლა ყველაფერი დამოკიდებული ვახდა ინტელექტუალურ კრიტიკაზე და მყარებული ცოდნის სიმკვდრეზე.

ყოველივე ამან საბავშვო მწერლობის წინაშე ურთულესი პრობლემა წააოჭრა — ეს არის დროის აღქმა მხატვრული ინფორმაციით და ეს პრობლემა მეტად მტკივნეულია განსაკუთრებით ამ ასაკის ბავშვებისათვის, რადგან მათში ბუნებრივად გაიღობა ინტერესმა ყოველივე იმისადმი, რასაც ხედავენ, რასაც ისმენს. დროის ამბულტულის მიხედვით სინამდვილის მხატვრულად აღქმა გარდამავალი შეიქმნა. ამის განსაჯირაა შედეგით ბავშვთა სულიერი და გონებრივი ძალების ამ პროცესში მიზანშეწო-

ნილად წართვის. ეს აუცილებელია იმიტომაც, რომ ჩვენი ყოფა არსებობს დროისა და სივრცის აღქმასთან ორგანულ კავშირში. ნებისა თქმით, ყოფა დროის გარეშე უნარობა. მაშასადამე, ყოფაში არ არსებობს არცერთი მოვლენა, არც პირადი, არც საზოგადოებრივი, დროისა, და განსაზღვრული სივრცის გარეშე.

ხვენი ეპოქის მეცნიერულ-ტექნიკურია პროცესება, ის აღმოჩენები, რომლებსაც „ეპოქის საწინააღმდეგე“ უწოდებენ, ბავშვის ცნობიერებასთან სრულიად ბუნებრივად არის დაკავშირებული და, რაც დრო გადის, ძლიერად ვასისის, დღეს ბავშვები თავიანთი განვითარებით ისეთები არ არიან, როგორც იყვნენ ათი, ოცი და ოცდაათი წლის წინ. ამის გამო, ასაკის გათვალისწინებულად, მოითხოვნი ახალი, უფრო რთული ფორმით მხატვრული ინფორმაციების მიწოდებას, მათი განათლებისა და აღზრდის ახლებურად გარდაქმნას, რაც მწერლობის მიზართაც ახალ მოთხოვნებს აყენებს.

ეს გავრშოება სერაიზულ დათქვებას მოითხოვს.

არ შეიძლება საკამათო იყოს ის დებულება, რომ დღეს ბავშვის გონებრივი პირიპირტი უფრო მეტად გაფართოვდა, ვიდრე ოდესმე იყო, მაგრამ დიდი შეცდომა იქნება, თუ ვიტყვით, რომ ეს ასეა ყველა ასაკის მიმართ. როგორ შეიძლება ვიწმუნოთ, რომ საბოლოოთა წლის ასაკის ბავშვის გონება კონსონის დამყრობამ, ელექტრონული მანქანების განვითარებამ ისე გარდაქმნეს, რომ ის სხვაგვარი ვახდა? ვანა მეცნიერებისა და ტექნიკის განვითარებამ გარკვეული ასაკის ბავშვს თოქინა ხელიდან გაავდებინა? ვანა გარკვეული ასაკის ბავშვი ისე იმითვე ბავშვად არ დარჩა დღეს, როგორც იყო იგი წარსულში! სულ სხვაა ათი, თხუთმეტი წლის და უფრო მეტი ასაკის ბავშვი ცნობიერების, ინტერესის სფეროს გაფართოება, რასაც კანონზომიერი ობიექტური პირობები იწვევს. ამიტომ ეს მწერლობის მიერ ყოველივეს მხედველობაში უნდა იყოს მიღებული, რადგან ყოველივე ის, რაც თანამედროვეობის სიღრმედ წარმოადგენს ბავშვთა ცნობიერებადვე მისი დაყვანა მარკვედ გამოსაყენებელ საშუალების მოთქვებას მოითხოვს, რათა ბავშვის გონება არ დაიტვიროთ.

ეპოქის თავისებურებებთა ნიშნის მოტივიტი „სიახლის დანერგვა“ მანია, სამწუხაროდ, შეიჭრა როგორც ქართულ საბავშვო ლიტერატურაში, საბავშვო ტელევიდეამებში, ისე სკოლაში, შშობლიური ენისა და ლიტერატურის სწავლებაში.

ისტორიულად სკოლა და მწერლობა ზრდიან ბავშვებს, როგორც ახალი საზოგადოების წევრებს, მაშასადამე, ამით ორივენი ახალი საზოგადოების აღმზრდელბად გვევლინებიან, ამ საზოგადოებისა, რომლისათვის ოცნებობდნენ,

სიციხეს სწირავენდნ კაცობრიობის გამოჩენილი ადამიანები, სკოლა დღესაც კვავ რჩება რა პროგრამით რველაშენტირებულ სკაღმზრდელი დაწესებულებათა ძირითად, შეუცვლელ ფორმად, ხოლო მწერლობა, საერთოდ, შეუზღუდველი ძალით მთელი საზოგადოების ყველა თაობის შეუცვლელი აღმზრდელია.

როდესაც ლამარაკია ბავშვის განვითარების შესახებ, თუნდაც ახლო წარსულსა და თანამედროვე ვითარებაში, არ შეიძლება არ შევეხთ გამოჩენილი მწერლის სერგო კლდიაშვილის წერილს „ახლა რომ თითხმები წლისა ვიყო“. მწერალი თითხმები წლისა რომ ყოფილა, სამ თანაასაკელები, როგორც ლიტერატურის მოტრფიალე, ეწაფებოდა მან რიდის, კუბერის, ეთელ ვერნისა და სტავენსონის რომანებს და ამ ნაწარმოებებმა ისე გაიტაცეს მათი გონება, რომ თხუთღუმა ვადამწერტი აღნიშნულ მწერალთა მიერ დაბატული სამყარო ეხილათ. ამ მიზნით მათ სკაღეს ბათუმთან ვაპარვა, მაგრამ უკან გამოაბრუნეს. მწერალი უპარისპირებს წარსულს ჩვენს დროს და ამჟამს, ახლა რომ თითხმები წლისა ვიყო, „რა თქმა უნდა, ახლა სხვა იცნებები შექნებოდა. ალბათ მრავალ სხვასავეთ კონსონსი გაფრენაზე ვიყოებებდნ, ანდა ტექნიკით ვატაცებული ექნებოდით“.

აქ ხაზგასმულია, ერთი მხრივ ლიტერატურისა და, მეორე მხრივ, თანადროულობის დიდი ზეგავლენა მოხარდ თაობაზე. მართლაც, პარალელს თუ მივიშველიებთ, ვასული სავუენის სამოციანი წლებსა და ჩვენს სავუენის სამოციანი წლების ამოციანების მიმართებას „ახალი ტიპის ადამიანის“ აღზრდის საქმეში, იდეურა, გონებრივი განათლების ბოლუსურობა აქარაა.

„ახალი ტიპის ადამიანის“ ცნების ეპოქისეული არის ვავებისათვის, აუცილებელია, პირველ რიგში, სწორად ვაქონდეს წარმოდგენილი მისი მნიშვნელობა არა მარტო ჩვენს, თანადროულს, სოციალისტური ცხოვრების აქტიულოური პრობლემების შეცნობა-ვაგებით, არამედ წარსულში შექმნილი მხატვრული ფსიქულობის, ახალი თაობისათვის, „ახალი ტიპის ადამიანისათვის“ თანამედროვეობად წარმოსახუთად. მარქსისტულ-ლენინური თვალთახედვით თანამედროვეობა მსოფლმხედველობითი კატეგორიაა, თანამედროვეობაში პარმონიული ერთიანობით თვის იყარს ყოველივე ის, რაც წარსულში შექმნილია პროგრესული, რაც, თანამედროვეობის ამოციანების შესაბამისად, ხელს უწყობს დიდი ეპოქაღური მინუებისსეე მასწარეხებას, მისთვის, ბრძოლას და, ავტოდონ, ისიც, რაც შეიქმნა ახალი, როგორც თანამედროვეობის ფაქტი და მოუღენები. მათი დიალექ-

ტიუერი მთლიანობა არის ჩვენი თანამედროვეობის ისტორიული ნიშანთვისება.

„ახალი ტიპის ადამიანის“ შეზღუდვაში სულერი სამყარო ამ თვალმხარხარის გამოიდროთ, როგორც აღნიშნეთ, საჭროსა სთანადო ინფორმაციები მივაწოდოთ მათ ბავშობიდანვე. ამ მხრივ ბევრი რამ კეთდება, მაგრამ საქმე ეხება ინფორმაციების მიწოდების ბუნებრივობას. საბავშვო პერიოდული გამოცემანი—ნორჩი ლენინელი“. აღინა, და ამიონერა“ უთუოდ შეტად სასარგებლო სავშეს აეთუბუნ მშობლოური ქვეენისა და მსოფლიოს სხვადასხვა კუთხის მატერიაღური კულტურის შესახებ ტექსტთან ერთად ფოტოილუსტრაციის თანდართეთ რომ აწუდიან საჭროს ინფორმაციებს მეთხველებს, წარსულისა და თანამედროვეობას აღმასსიათებულ თავისებურებებზე, რასაც ადამიანის გონებამ მიაღწია და ამით ვანუმტიციებუნ საჭროს ცოდნის.

ამ ბოლო ხანებში ქართულ საბავშვო მწერლობაში მხატვრული ინფორმაციის ორი ვხა გამოიკვეთა. ერთი მთავარი უარყოფითია, მიუხედავად მათი ავტორების კეთილი განზრახვისა, იმიტომ, რომ იცა ბავშვს ვერ უქმნის სათანადო ვანწყობას ტექსტისაღმი, ხოლო მეორე ვხა უკავშირდება ბავშვთა ასაკობრივ თავისებურებას, რითაც ავტორები ანჯარმის უწევენ იმას რომ ტექსტის წაითხვის შედეგად ბავშვს შეეძლება თუ არა საკუთო ვანცდამაოზიექტივაცია, ტექსტი აღმჩავს თუ არა ბავშვში შესაბამის ინტელექტუღური ინტერესს.

ჩვენ ხაზს ვუსვამთ ინტელექტუღური ინტერესს, იმიტომ რომ ყოველი ემოციური, გარკვეული ინწით, ყოველთვის შეიცავს ინტელექტუღურსაც, ასე რომ, მათი პარმონიული მთლიანობა ბავშვის ფსიქო-ფიზიკურ განვითარებასთან ყოველთვის ორგანულად არის დაკავშირებული. ჩვენ ვამბობთ ვანცდის შესახებ და, რასაკვირველია, ვგულისხმობთ ესთეტიკურსაც, რადგან ესთეტიკური ვანცდა არსებობოად ემოციური ვანცდა. ყოველი ნაწარმოები ბავშვში ბუნებრივად და ერთდროულად უნდა იწვევდეს სათანადო წარმოსახვისა და ვანწყის პარმონიულობას. ვანწყის უნარი სხვა არაფერია თუ არა საკუთარი ცნობიერებიდან ამოსვლა და მხატვრული სახეებით მწერლის ცნობიერებაში შეჭრა. ეს შეტად რთული პროცესია. სამუშაოად, არის იმისი არა იშვიათი ფაქტები, როდესაც ეს ქვეშარჩება ან დავიწყებულია, ან კიდევ უგულვებელყოფილია ხშირად ბავშვს ვაზრდულ მოთხოვნებს უყენებენ, ვარაუდობენ, რომ ბავშვის „გონება ატანს“. ეს ხდება იმ დროს, როდესაც გამოკვლევებმა დაადსტურეს, რომ არ შეიძლება ადამიანი (და მით უმეტეს ბავშვის) ტენის „გადატერითვა“. ასეთ ვადატერითვას იწვევს როგორც მებლონთა კატეგორიების მანამულაციე-

ბი, ისე, „დროს ფაქტორის“ მომხეხებით, გერეთობიანი „საბლის“ დანერგვა, რომლის შესახებ ბავშვს ჭერ არ აქვს სათანადო ცოდნა, ამისმა, მაგალითებმა ქართულ საბავშვო ლიტერატურასა და სკოლებშიც უკვე იზინეს თავი. დღესასწაულები მხოლოდ რამდენიმე ფაქტს ბავშვთათვის საგანგებოდ დამერიკი წარკვევი — „იღმალა ორეული“ პატარა ბავშვებს სთავაზობს ასეთ ფრაზებს: „დიურალმინის საფურები ქსილოფონის ხმას გამოცემდნენ“, „ქარტული შებტის თაღები“, „ზღაპრული სოკინოზები ჯადოსნური სიმღერით ეგებებოდნენ აღმართის შუკრას სავურთონი სრულმით გათანგული ბნელთის სამეფოში“, „ფარნის შუქი სტალაქტიტებისა და სტალაგმიტების ტყეს ეღებოდა“, „სტალაქტიტებს მარგალიტით ვეიდა წყლის წვეთები. ისინი კრისტალდობდნენ, რატავე ეცემოდნენ და კალციუმით გაყრებულა წვეთებდან გამოკრისტალბებულა კალციტი სტალაქტიტებსა და სტალაგმიტებსა აინდა“ (რ. კახიძე, თ. კიკნაძე, „იღმალა ორეული“).

ჩვენი სავსებით თავისებურებათა შესახებ დამერიკი წარკვევი — „აბოზური საუცენის დასაწყისი“ — ბავშვებს სთავაზობენ ასეთ ფრაზებს: „მეცნიერებმა ურანის ატომის ბირთვი გალიონეს“, „პლუტონიუმის ატომის ბირთვი ისევე კარგად იხლინება, როგორც ურანი 235-ის ატომის ბირთვში“, „პლანეტის წარმოქმნა ჯერჯერობით მხოლოდ წამის ერთ მეშალიონდში ხერხდება“ და ა. შ.

ჩვეს აქ არ ევლავებოთ ავტობუს მეცნიერულ უზუსტობაში. შიარბ განა აშვარად ავებული ფრაზებით შეიძლება პატარა ბავშვთათვის ცნობიერებულ იქნეს ამ ფრაზების შინაარსეული შიარბ? რასაკვირველია, არა.

ასეთივე მაგალითები შეიძლება დღესასწაულებით ტელევიდის საბავშვო რედაქციის შიარბ მომზადბულა ვადაეკემბიანაც, რომელსაც ეწოდება „რატომ, საიდან, როგორ?“, რაც უმცროსი ასაკის ბავშვთათვის არის განუყოფილი. ამ რ. ფრაზები, რომლებშიც ესაუბრებოან პატარებს: „კენგურუს უკანა ფეხები განვითარდა ევოლუციის შედეგად“, „გადაეკმა გენების მოხდელი“, „გუბლუს იმპრომ არ აქვს თავისი ბუღი, რომ კვრცებს დებს დიდი ინტერვლებით“, „თევი რატომ ცურავს წყალში? ევოლუციის საფუძვლზე“ და ა. შ.

განა უფრო ვასაგებად არ შეიძლება ამ ფრაზების აზრის ბავშვთათვის ვადაეკმა? ნიკო შიარბ ამბობდა, რომ არაფერია ისეთი, რაც ქართული ენით არ გამოითქმება.

ახალი ტექნიკური ცნებების ბავშვთათვის გაეცნობიერების გზები უფოოდ უნდა უკავშირდებოდეს ბავშვის ფსიქო-ფიზიკურ განვითარებას, მის თვისების ძალასა და შესაძლებლობას. ამ ვარებობას ვერა. „დალას“ რედაქცია

ვანაეუთებულ ურადლებას აქცევს. გამოკვეენბული საბავშვო ლექსების ანთონში ამ დასკენამდე მივყევანა, რომ ახალი ტექნიკური ცნებების ვაეცნობიერების შიარბული ინფორმაცია (სიტყვიერი და შიარბობის პარაზონული ერთიანობის პრინციპით) ეკოევი მხედველობით აღქმას, კონკრეტულ საგნობრივ წარმოსახვასთან ბუნებრივ კავშირში. ასე, მაგალითად, ცნების, „კონსონანტის“, პატარა ბავშვისათვის ვაეცნობიერება მხედველობით აღქმადან სიტყვიერი ფორმაში ბუნებრივად არის ვადაეკინდლრაც ამ ასაკის ბავშვის თავისებურებისათვის არის დამახასიათებელი: ბავშვმა არ იცის „კონსონანტის“ ცნების არსი. ის მან მხედველობით აღქვა და ვაეცნობით მიმსვავსებაში წარმოიღვანა მხოლოდ. ასეთივე პრინციპია ვაეცნობიერბული სიტყვა „ექსპლატორის“ შინაარსობრივი ვაეცნობისათვის, აქვე მხედველობით აღქმა უკავშირდება ცნების არსს.

აღნიშნული სიტყვების ვაეცნობიერებას ხელს უწყობს შიარბების აკავი თვეზისა და ზერაბ ფორზიხის — შესაბამისი ნახატები.

არის სხვა გზაც ახალი ცნებების ვაეცნობიერებისათვის ვაეცნობიერბული. ეს კარგად ჩანს ვერა. „პიონერის“ ფურტულზე. ამის ვრთ-ვრთა სავსეთესო მაგალითია ხელოვნებათმეცოდნეობის დოქტორის ორავლი ციციშვილის წერილი, რომელიც აცნობს ბავშვებმა ძველი საბერძნეთის არქიტექტურას და ამით ცნობიერად შეჰყავს ბავშვი მეცნიერების საყაროში. ავტორი ბავშვებს აცნობს ახალ სიტყვებს ტექსტში შათი ასნის მოხდენალად ნარავით, ფორტილუსტრაციებთა და ნახაზის თანხლებით კი უზრუნველყავს ტექსტის ცნობადობას. ასე, მაგალითად, ი. ციციშვილი ბავშვებისათვის ვაეცნებად წერს: „ბერძნული არქიტექტურის უმძველესი ტიპია სავსეობიერბული სახლი — მეგარონი. იგი სწორკუთხოვანი ფორმის ოთახია, რომელსაც ვიწრო მხრიდან ახლავს შვერილი კედლები (ანტები), რომელთა შორის არი სვეტა. ანალოგიური ტიპის უმარტივესი ტიპის ანტებანა ტიპი ეწოდება“. ასეთივე გზა აქვს არბული ხელოვნებათმეცოდნეობის კანდიდატს თანათინ ჩინუას, რომელიც ბავშვებს აცნობს ძველი ეგვიპტის არქიტექტურას. თუ რედაქცია ამ გზას დაამკვიდრება მეცნიერების საყაროში ბავშვთა ცნობიერა მოგზაურობისათვის, ეს იქნება დიდი მიღწევა და სათანადო ვალის მოხდა.

არ არის სადავო, რომ სადავ ვაეცნობიერბული დამერიკი ნაწარმოებით ბავშვები არა მარტო სწავლობენ შიარბული ენას, არამედ იგი ესაუბრებური ტიპობის საგანიცაა. დამერიკით კლასის პრაგრაფებში, საბავშვო ლიტერატურადან სწორედ ასეთი ნაწარმოებები მეკიდრდება ხოლმე. საწმუხაროდ, ახლა საქვე შეიჭრა „სიხლისი

მანია" და ზელოვნურად იქნა გაზრდილი მოთხოვნა, რითაც პატარა ბავშვის ტყინი ძლიერ იტვირთება.

„სიახლის მანიად“ მივყავნია ის ფაქტი, რომელიც ექსპერიმენტული სკოლის ლიტერატურული ეურნალის „ბილიკების“ ფურცლებზე ირი წელია, მკადრდება.

საერთო ეხება ქართულში მრგლოვანი მთავრული შრიფტის ხმაგებას, ცნობილია, რომ მრგლოვანი მთავრული შრიფტის შემოღების შესახებ არავითარი დღეგენილება არ ყოვილა და არც საბავშვო პერიოდულ გამოცემებში, არც საბავშვო წიგნებში ასეთი რამ არ გახედება.

ექსპერიმენტულ სკოლაში გამოულ ლიტერატურულ ეურნალ „ბილიკში“ (1968-1969 წწ., № 2) მოთავსებული ლექსები და მოთხრობები მრგლოვანი მთავრული ასოებით არის აქრელებული, მესამე კლასის მოსწავლის ლექსის „ჩემი ფინისა“ და სხვა ყველა ნაწარმოების აბზაცები მრგლოვანი ასომთავრულით იწყება.

საერთხეგია, ვის რაში დაპირდა მრგლოვანი მთავრულის სკოლაში შეტანა? მრგლოვანი მთავრულის გაცნობა-შესწავლას ითვალისწინებს მხოლოდ უმაღლესი სასწავლებლის სპეცილური კურსი და იგი მესამე კლასის მოსწავლეს რა მონიით უნდა შეესწავლოთ? ვროგულ შრიფტში თუ რაიმე რეფორმა მოხდა, თუ ის მართლაც იქნა გადამყვრული იგი ხომ, პირველ რაგმე, მწერლობაში უნდა დამყვიდრდეს? რა საჭიროა, რა ღირებულება აქვს ასეთ ექსპერიმენტს?

სიახლე, რომელიც სულ ახლახან იქნა შემოტანილ სასკოლო ქსელში, ექვსწლიანი ბავშვებისათვის მოსამზადებელი კლასების გახსნისათხეგ, რასაკვირველია, საბავშვო მწერლობის ყურადღების გარეშე ვერ დაჩენება, პირაქით, საბავშვო ლიტერატურას გარყვეულ ელდებულებას აკისრებს.

საქართველოში მოსამზადებელი კლასების გახსნა უთოდ დიდი მიღწევაა. ქართული სკოლის ასტორიაში იგი შეეა, როგორც თანდროთლობის უმნიშვნელოვანესა მოვლენა. ქართული საბავშვო ლიტერატურის ამოცანა ამ ისტორიულ ფაქტთან დაკავშირებით ის იქნება, რომ ამ ასაჲის ბავშვებისათვის შექმნას საბავშვო პოეზიისა და პროზის შესაფერისი ნაწარმოებები ზებირად დასაწავლად თუ მათთვის წასაკითხავად, როგორც სკოლაში, ისე შინ, თყხში. ეს აუცილებელია იმიტომ, რომ სკოლაში ექვსწლიანმა ბავშვმა სწორედ საბავშვო ლიტერატურადან შერჩეული ტექსტებით (რომელსაც მას წუთითხეგენ და შემდეგ წასაკითხავადც მისცემენ) უნდა დაამყაროს სინამდვილესთან სინობირი კონტაქტი. ცხადია, რომ ეს დიდ სიჭრახილეს მოითხოვს, სინამდვილესადმი ცნობირი დამოკიდებულება ამ ასაჲის ბავ-

შევბში ასეთი არ არის, როგორც გვეჩვენება. მუხედადად იმისა, რომ ამ ბავშვებში ცნობირი კონსონისა და ელდებულების კოქში, მათთვის ყველაფერი ადვილად გასაგები და შესათვისებელი რადია. ეს კარგად გამოარყვია ვასულ წელს პრაზის ერთ-ერთი სამეცნიერო ინსტრუტის ბავშვთა ფსიქოლოგის ლაბორატორიის პროფესორმა რენე ზაკომ ბავშვებში (10 წლის ასაკადე) „თოვლის პაპაზე“ წარმოდგენის შესწავლისას გაიროკა, რომ ექვსი წლის ბავშვისათვის ძნელი ბუნებბრავს და ბუნებბრავს შრის განსხევეების მოჭენა. ჩვენს ეპოქაში ბავშვი, მაინც ბავშვია თავისი ცნობირებით, განწყობილებით, ინტერესებით, იმიტომ მისი გონების გადტვირთვა საბავშვო ნაწარმოებებში ახალი ცნებებისა და ტერმინების მოზღვაეებით არ შეიძლება, ამეუდ დროს სკოლაში არ უნდა წაეუყვროთ მათ ვაზრდილი მოთხოვნები. შეუფერებლად მიგვიჩნია ექვსწლიან ბავშვს ქართული ენას პროგრამით რომ სთხოვენ, ისწავლოს ისეთი საერთო, როგორცაა „სიტყვის ადგილის განსაზღვრა წინადადებაში“. ეს ურთულესი ლოგოკურ-სტოისტოერი ამოცანა, რომელიც გარჭეობით სასურველად თვით ლინგვისტიკაში კიდევ არ არის გადაკრილი და ექვსი წლის ბავშვს, რომელსაც წერა-კითხვა უნდა ეასწავლოთ, როგორ შეიძლება ასეთი რამ მოეზოვოთ?

ექვსწლიანი ბავშვთათვის მოსამზადებელი კლასის გახსნას, ამ შესანიშნავ საქმეს, სამწუნაროდ (ანქარების გამო, ალბათ), ისეთი ჩრდილი დაქრავს, რომელსაც ისტორია კარგად რიდი მოიხსენიებს, ყველამ მშვენიერად იცის, დღემდე შედწლიანი ბავშვი სკოლაში რომ მიდიოდა, მას ზელში ეპირა სახელმძღვაინო „დღედაინა“. არ არის სადავო, რომ ამ ასაკში, წინათ კონტაქტის პირველ წუთებში, ბავშვის ყურადღებას არეში ემეცეა სახელმძღვაინლოს გარეკანი და მასზე დაბეჭდილი სიტყვა „დღედაინა“. სწორედ კონტაქტების ამ წუთებიდან იწყება მშობლიური ენის დიად სმეზარობი ბავშვის თანდათან შესვლა იგი, როგორც აკენის ბავშვისათვის თვალის გახელისათხეგ ვარე სამყაროდან შეცნობილი ხდებუდდის კეთილი სახე. დედის სახესთან დაკავშირებით თანდათან ახლობელი ხდებუ სიტყვა „დღედაინა“, რომელსაც უეყვირდებოდა სკოლაში „დღედაინის“ სწავლებაც. დღეს, მომავლი ადამიანი სკოლაში ექვსი წლიდან იწყებს რა სიარულს, მას წინანდებურად წიკითან მისთვის ახლობელი, თბილად ნაგარძნობა და სასიყვარულო სიტყვა „დღედაინა“ არ აკავშირებდეს, არ შეიძლება ამას რაიმე გამაროლება მოენახოს, ვახეთ „სახალხო განათლების“ 1969 წლის 12 ნოემბრის ნომერში დაბეჭდული განათლების სამინისტროს პროგრამა ქართულ

ენაში, სადაც მითითებულია საკითხი, რომლის შესწავლა „მოსამზადებელი კლასებისათვის ვანუტენილ სახელმძღვანელოში“ („ია“) არის მოცემული“ (ხაზი ჩემი, ა. წ.) პროგრამის ქვემოთ დაბეჭდილ განმარტებით წერადაში წერია: „სსრ სკოლების მოსაწველებმა ეს-ეს არის მიიღეს დედანის ახალი სახელმძღვანელო, რომელსაც ჰქვია: „ია“. გაოცება იწვევს, რატომ წაართვეს პატარებს მათ გულთან შეზრდილი სიტყვა „დედა“ და იმ წიგნის სახელწოდება „დედა“?, რომლითაც თაბები აღებდნენ სკოლას კარზე? ეს შეცდომა საბუნდევროდ, შემდეგ გამოსწორდა და სკოლებში იანვარში მიიღეს სახელმძღვანელო თავისი პირვანდელი სახით აღდგენილი, მაგრამ მემბტიანის თვალს მანც არ გამოჩნება პირველადი გადაწვეტილება, როგორც შეცდომა.

ამჟამად, ვფიქრობთ, ამოცანა ისაა რომ მომავალში აღნიშნული სახელმძღვანელოსათვის საჭირო მოთხოვნების შეტანვაში მტკიცედ იქნეს დაცული მწერლებისა და სახელმძღვანელოს შემდგენლების თანამშრომლობის გოგებაშვილისეული ტრადიცია, რათა ბავშვებს არ მიეცეთ ამ სახელმძღვანელოს შემდგენლების მიერ „შექმნილი“ ისეთი ვიო მოთხოვნა, როგორცაა „ლონგირი“ და სხვ. აქედან ერთი დასკვნა უნდა გამოვიტანოთ: თანამედროვეობამ სრულიად კანონობიერად მოითხოვა ბავშვთა სწავლების, აღზრდისა და განათლების საქმეში ძირეული გარდაქმნები დაწვებელოვ. უკვე ცხადი გახდა ტელევიზის, ელექტრონიკის, კომპოსის ეპოქაში ბავშვთა ცნობიერებაში გარკვეული ცვლილებების არსებობა, მისი ფსიქოფიზიკური განვითარების შესაბამისად, ეს უთუოდ ჩვენის საუკუნის სამოციანი წლებით სათვის დამატახასიათებელი დიდი ისტორიული თავისებურებაა. ამან კი განაპირობა, რასაკვირველია, სხვა ფაქტორებთან ერთად, საქართველოში ექვსწლიანი ბავშვებს სასკოლო ქსელში ჩაბმა, რითაც საფუძველი ჩაეყარა ჩვენში „ახალი ტიპის აღამიანის“ აღზრდას.

„ახალი ტიპის აღამიანის“ აღზრდა, მეოცე საუკუნის სამოციანი წლების ტიპიურ ნიშანთვინებათა მიხედვით, ახალი თაობის აღზრდაში თვისობრივად ახალი აღმშენებლობის ნიშანსვეტია. იგი სოციალისტური გარემოს, ჩვენი საშობლოს დიადი ამოცანების შესაბამისად, ვადაუღებლად მოითხოვს უზრუნველყოფით მუზნებარე საშობო პატრიოტის, მალაი საკაობრიო იდეალობა ვატაცებული, ინტერსაციონალური სტრასკვებებით ამოღებული და მათ

თან ერთად საბჭოთა პედაგოგიკური მეცნიერების, ფსიქოლოგიის მიღწევების მარტულ დაქონებას. ვრულად გამოყენებით მეოცე საუკუნის მეცნიერებისა და ტექნიკის სასწავლებლებში მიღწევების შედეგად დამკვირბული, მრავალმხრივი ინფორმაციების მიზანშეწონილად გამოყენების გზით გონებრივად უფრო განათლებული ახალი თაობის აღზრდა. ეს უკანასკნელი არის „ახალი ტიპის აღამიანის“ აღზრდაში მეტად სერიოზული პრობლემა.

ამ დიდ ისტორიულ ვითარებაში, რაც სწორედ მეოცე საუკუნის სამოციანი წლებით სათვის არის დამატახასიათებელი, ქართული მწერლობაც მთელი თავისი შემოქმედებითი ძალით უნდა ჩაებას მის ასახვაში. ეს თანამედროვეობის ისტორიული მოთხოვნაა, ერთხელ კიდევ უნდა გავხაზოთ ის მდგომარეობა, რომ დროის გაეცდა, როგორც მოზრდილთათვის, ისე ბავშვებისათვის, მუდამ დაკავშირებული ცნობიერებასთან, ყოველივე იმასთან, რაც კონკრეტულად და ყოველდღიურად უწევდა თანამიმდევრულ პროცესში განიღლება. ეს საბავშო ლიტერატურის შექმნელთა და მოამგებთათვის უმნიშვნელოვანეს ფაქტორს წარმოადგენს, რადგან დროის ის მონაცვეთი, რომელშიც წარმოსახება თანამედროვეობა, ყოველივე ის, რაც თანადროულობის კარსახით ხდება ობიექტურ სინამდვილეში, კერძოდ, „წინმდგომ ცხოვრებაში“, არის საბავშო ლიტერატურის მხატვრული სახეების შექმნის უმთავრესი წყარო.

მწერლობამ უნდა გვიჩვენოს, თანამედროვეობის ზეგავლენით როგორ ვითარდება ბავშვის სულიერი ძალები, რადგან „იმ წრეს, სადაც ბავშვს პირველიდანვე ტრიალებს, დიდი გავლენა აქვს მთელი აღამიანის მერმისზედ— ბავშვის ნორჩი სული ძალიან მგრამობიარეა, მალე დამსწვევი ავისა და კარგისა!“ (ილია).

როდესაც სკოლამდელი და უმცროსი ასაკის ბავშვთა აღზრდაზე ლამარაკი, ე. ი. ახალი თაობის იმ ასაკზე, საიდანაც უნდა დაიწყოს „ახალი ტიპის აღამიანის“ აღზრდა ობიექტური სინამდვილის ფათვალსწინებით, რომელიც ეპოქისეული სასწავლებით არის ცნობილი, აუცილებელია გონივრულად მოფიქრებული მეთოდების მომარტვება, და აქ განსაკუთრებით დიდი როლი აქისრია ქართულ საბავშვო პოეზიის, პროზის, დრამატურგიის, მეცნიერებისა და ტექნიკის მიღწევებზე საკითხავი წიგნების შექმნას, პუბლიცისტურ გასუბრებას, შესაბამის მხატვრული ინფორმაციების სახეთა გავრცელებას, თოქინებისა და მოზარდ მყურებელთა თეატრებში სათანადო რეპერტუარის შექმნას.

ეს მეტად ვადაუღებელი ამოცანაა, რადგან

სწორედ ექვსწლიანი ასაკიდან „ახალი ტანის აღამიანის“ ზნეობრივ, მსოფლმხედველობრივ ფორმირებაში საბავშვო პოეზია, საბავშვო ბე-ტურალისტკა და საბავშვო დრამატურგია შე-ტყვევალ ძალას წარმოადგენენ.

ვიმეორებ, ექვსწლიანი სწავლების შემო-ღება საჭიროებელი უდიდესი მონაპოვარია და მწერლობას ავალეს აქტიური კონტაქტი და-მყაროს იმ აღამიანებთან, რომელთაც დავა-ლებულ აქვთ შიშის ლეგენების თუ მოთბ-სობების შერჩევა. ვფიქრობ, მწერლებმა ამ ასაკის ბავშვთათვის სივანებოდ უნდა შე-ქმნან ნაწარმოებები, ეს იქნება დიდი მხარ-დაჭერა მწერლების მხრივ ამ ისტორიული მო-ღენის განხორციელება-განვითარებაში.

ახლა, ვიდრე იღვსე, დაღვა დრო გოგება-შვილის ტრადიცია—განათლებლს მემკათა და მწერლობის თანამეგობრობა — თვისობრივად ახალი აღმავლობით წარმოადგინოს. მწერლობა დიდ საქმეს აკეთებს სკოლაში და სკოლის გარეთაც ბავშვთა იდეურ, ესთეტიკური და მორალური აღზრდისათვის.

პარტიული და ხელისუფლების ამ ღონისძიე-ბის ქართულმა საბავშვო მწერლობამ დიდი რწმენით, ენთუზიაზმით უნდა უპასუხოს.

**ბიპირი ცხომავისეული
სინარტლისათვის პართულ საბავშვო
მწერლობაში**

მწერლის ოსტატობა არ არის მარტო ნაწი-რმოების ფორმის, გამომსახველობითი საშუა-ლებების გამოჩვენაში, არამედ, უპირველესად ცხოვრებისეული სინარტლის მხატვრულ ინ-ფორმაციას. წინააღმდეგ შემთხვევაში ოს-ტატობა მხოლოდ თეორიზირების იდეალ-ტრაცია იქნება, რაც ბავშვს, ყმაწვილს სრუ-ლიად არ აინტერესებს.

საბავშვო ლიტერატურისა და ხელოვნებაში დღესაც ძალაში რჩება ტიპიურობის პრიბლე-მა.

მხატვრული ტიპი ცხოვრებისეული სინარტ-ლის განზოგადებაა, ტიპი წარმოადგენს სინა-მდვილის მხატვრულ ღირებულებას, რომელსაც ბავშვებზე განსაკუთრებულა ემოციურა ზე-გავლენა აქვს, მასში სწორად უნდა იყოს მო-ცემული სინამდვილის, ცხოვრების განვითარე-ბის არსებითი ტენდენციები. საბავშვო ნაწარ-მოების — ლექსის, მოთხრობის, ბალადის და ა. შ. დანიშნულება ის არის, რომ მხატვრული ტიპი ბავშვს აწვდიდეს ინფორმაციას, რომე-ლიმაც უნდა დაანახოს და აგრძნობინოს სინამ-დვილე, მთელი თავისი სისრულით, განვითარე-ბის ტენდენციებთან. სწორედ ამის გამო აქვს მხატვრულ საჭეს, ტიპს გარკვეული შემე-ცნებითი ღირებულება. გრძნობადი სიმოყენე-

ბიდან ესთეტიკურ სიმოყენებამდე ამაღლება, კეთილს, მაღალი ზნეობრივი ღირსებების ჩვენებით, მშვენიერებისადმი უფროსი კეთი-ლურისა და ესთეტიკურის უფროსი უფროსი ცოცხალი სურათების წარმოსახვა აღიბრებს ბავშვის სულიერ ძალებს, რადგან, ჭერ ერ-თი, რაც ეთიკური არ არის, ის არც შეიძლება იყოს ესთეტიკური და, მეორეც, ზნეობრივად კეთილის სიმბოლო არის მშვენიერება. საბავშვო ნაწარმოებში მწერალმა სათანადო გამომ-სახველობითი საშუალებების მარჯველ გე-მოყენებით, უნდა უზრუნველყოს მშვენიე-რების ძალდაუტანებელი დაკავშირება ბავშვთა შემეცნებასთან. ეს იქნება მწერლის გამარჯ-ვება, ნაწარმოებისადმი ინტერესის, განწყობის იმგვარად აღძერა, რომ მწერლის მიერ შექ-მნილი მხატვრული სახე, ტიპიურობის ყველა თვისების შემცველი, მისთვის ვატაციების, მი-ბაჭვის საგნად იქცეს.

მწერლის მიერ მხატვრული ოსტატობით ორიგინალურად, დინამიურად, მთელი გულის სითბოთი გადმოცემული ცხოვრებისეული სი-მართლის ტიპიური ხასიათი ნაწარმოებს უნარ-ჩუგებს სათანადო აღმზრდელობისა და სავა-მანათლებლო ფუნქციებს, მხოლოდ მაღალ-მხატვრული საბავშვო ნაწარმოებია შეიძლება იქცეს ესთეტიკურა კმაყოფილების წყაროდ. ნაწარმოების ესთეტიკური და შემეცნებითი ღი-რებულება იმხნეა დამოკიდებული თუ მასში ასახული ცხოვრებისეული სინარტლე, პერ-სონაჟების ეთიკური ქვეყნები რამდენად იწვევს მკითხველის ესთეტიკურ ტიპობას. აღტაცებას, სიყვითისაყენ ლტოლვას, ზნეობრივ ამაღლებას, მშვენიერების გრძნობასთან ბუნებრივად დაკ-ვირებას.

ეს კუწმარტება არა იშვიათად არის დეიწ-ყებულ ამ ბოლო დროს გამოქვეყნებულ სა-ბავშვო მოთხრობებში, რაც, რასაკვირველია, სავანებო განსჯის საგნად უნდა იქცეს, მაგრამ ამ გარემოებას, რამდენიმე ნაწარმოების მავა-ლითზე, არ შეიძლება დღესაც უტრადლება არ მივაქციოთ. ამ მხრივ ბევრი რამ სადავო გვაქვს მეორე ასაკის ბავშვთათვის ნ. ბუხარაშვილის მიერ დაწერილი მოთხრობის „გულის ხმას“ ირგვლივ. რასაკვირველია, თუმა არ არის ახა-ლი, იგი მიეკუთვნება ე. წ. „მარადიული თემე-ბას“ კატეგორიის, როგორცაა სინარტლაც, სი-ძუნწე, სინარტლე, უწინრობა, პარატიზმი, ქე-რლობა და სხვ. ასეთი მორალისტური თემები უთუოდ დამახასიათებელი იყო და დღესაც არის საბავშვო ლიტერატურაში არა მარტო ჩვენთან, არამედ საერთოდ, ყველა ქვეყანაში. მაგრამ მთავარია, რასაც ბავშვს აწვდის მწე-რალი, იყოს ტიპიური, მიაწოდოს იგი ცხოვ-რებისეული სინარტლით, ტიპურ გარემოში წარმოსახვით. იდნიშნულ მოთხრობაში ეს არ იგრძნობა. სამწუხაროდ, მწერალს დიატობის

ტაშის ტაშის გარემოში ასახვის უნარი. ამხეი მოთხრობაში მარტივად ვითარდება: შეეძებს კლასისათვის სკოლის ეზოში გამოუყვით საცდელი ნაკეთი. ბოტანიკის მასწავლებლის რჩევით, ბოსტნეულის ვარდა, ბაგეშვებმა უნდა დარგონ ვაშლისა და მსხლის ნერგები. დგება ვადაუტრელი პრობლემა „სად არის ნერგები?“ ვიღა და ნაკა შთავრნებენ ნუგზარს, რომ სანდრო პაპას. „ბერი ნერგი უღა“ და „თუ არ გამოზირდა, ერთმანეთს ამოსქამენ“. ვიღა და ნაკა ნუგზარს ეუბნებიან „შენ ვაკაუტრი ბივი ხარ, ივი ბაღში საით არის შესადრომ-გამოსადრომი, შიგაც ყოფილხარ, ბაღში თუ შეგვღა, არ დაბნევი“. ნუგზარს სანდრო პაპა თავს დაადგება. ნუგზარი გაქცევა. სანდრო პაპა ამოგლეჯილ ნერგს სკოლაში გვეყვითლებ შეიტანს და შარკვებს მათ. ეს არის ღა ეს.

რამდენად სწორად არის აქ წარმოდგენილი სინამდვილე? არის თუ არა იგი ტაშის ეიტყვით პირდაპირ, რომ ასეთი რამ ჩვენს სინამდვილეში არ ხდება, იგი ტაშის არ არას. არასდ არ ხდება, სკოლის ნაკეთისათვის ბაგეშვებმა ნერგები მოიპარონ. ტაშის ეი ჩვენს ცხოვრებაში ზუსტად საპირისპირო მოვლენა, სკოლის მიწის ნაკეთისათვის შობლები ნერგებს ეი არა. სხვა მატერიალურ საშუალებებს არ იშურებენ. სასკოლო შენობებსაც ეი აგებენ სასულქოფო დოკციებს ვარეშ, და მოსწავლეებმა რამდენიმე ნერგს ზაყრა ეი არა, შიდაშოს გამოწვანება რომ მოინდომონ, ეწყობა შიბათობები, შიანი შობლები, შიელი საზოგადოებრიობა შითან შიარდშხარ დენან. ასეა ეს დღეს სოციალისტური სოფლის სინამდვილეში.

გვაქვს სხვა შენიშვნაც. მოთხრობის მხედვით, პაპას ბაღში, „ბერი ნერგი უღა“ და „თუ არ გამოზირდა, ერთმანეთს ამოსქამენ“, ასეთ შემთხვევაში პიონერები მიდიან და ეხმარებიან მოხუცს, უმსუბუქებენ მდგომარობას. ესეც ტაშისა სოფლის ცხოვრებაში. მაგრამ ვიღა ამ ტაშის ეიტყვით ვითარებასთვის მწერალს ვერდი ამტყვევი.

იბადება კითხვა, რატომ დაადგენ ბაგეშვები ნერგების ქურდობის ვას? სანდრო პაპას ნერგების შიციმანე უარი უთხრა? ამაზე პასუხს ვერ იპოვით. ვანა შეიძლება ვერწმუნით შვერალს იმითი, რომ ბაგეშვა კეთილშობილური განზრახვა, დღეს სოციალისტური სამშობლოში, მხოლოდ მრუდე ვით შეიძლება განხორციელდეს? შიტიხელს დაანახვა თუ არა მწერალმა სინამდვილე ასე, რომ იგი ტაშის წარმოსახვაში ვერძრა კიდევაც? ნამდვილად რომ არა. აქვე ისიც უნდა დავსძინოთ, რომ მწერალმა ვერ მოახერხა ქურდობაში დაჭერილი ბაგეშვების განცდის, სულერი დღეისა და სინდისის

ქენენის სიმწვავე აგრძნობინოს პატარა ნეთხეულს. ბაგეშვს საპირისპირო სტრათი ვერცხეულს როდესაც „ნაკადლოს“ შირ გამოუყვით ვ. კახიძის ლექსების წიგნს „გვეჯარღვე“ ვადაშლის და წაყითხავს პოემის „შითი დღე და ვადაშელს“ სტრქონებში წარმოსახულ ტიპიურ სტრათს, სკოლის ეზოში ნერგების დარგვის თაობაზე, სადაც, პაპას მხიარულ სახესთან ერთად, დღეს მრჩენელი ველოც საეშოლდ თბილად ფეიქავს.

უმტროსი ასავს ბაგეშვათის ქართული საბაგეშო პოეზიისა და პროზის შესანიშნავი კრებული „ასი“ დაჯერებულად შეადგენა მწერალმა ვ. კახაძემ. რომელიც ახლა ბიბლიოგრაფიულ იშვითობას წარმოადგენს. მასში დისტამბული ნაწარმოებები ბაგეშვების ვულებსის მრეხრევიად აკვლებენ ვას. ეს იმტიმ, რომ კრებულში მოთავსებული მასალები შერჩეულია ასაკობრივი პრინციპით.

თუ ქართულ საბაგეშო ლიტერატურას თემატიკურ-ანარობრივი პრინციპით ვანვიხილავთ, დავრწმუნდებით, რომ იგი, ნამწეხროდ, ამ ბოლო წლებში თანაბარი სიმტერიით არ ვითარდება. ეს შეტად დამაფიქრებელია, ასე, შავალითად, ლირიული პოეზია განაზღვრული თემატიკით (შე ვიტყვით, ვარვადეც ცნობილი თემატიკით) კვლავაც წინა პლანზე, კვლავაც მიაღ დონეზე, ვინე მ საბაგეშო პოეტიკური ეპოსი, ქართულ საბაგეშო პოეზიაში ეი ეცილებელია უღრო მეტო რაოდენობით იქმნებოდეს ისეთი ნაწარმოებები, როგორიცაა ვრ. აბაშიძის საბაგეშო პოეზია — „რუსთავის შერცხლები“, ან ფოდ. კორიულ შოტივეებზე ავღერებულა „ნაბილარა წიწილა“, „მეცამეტე ვოკო“, ან კიდევ ისტორიულ თემებზე შექმნილი ისეთი პოემა. როგორიცაა ირ. აბაშიძის „რას ვადურჩა თბილისი“, შაყ. მრეველიშვილი — „ქაწიკვლა“, ი. ნონეშვილის „პოემა ზოთი რუხაქუე“, ნ. ჩაჩავას „ზანგი ვოგონა“ და სხვ.

ქართულ საბაგეშო პროზაში ბერი რამ არის მისაღწევი. ვანა საპირო არ არის კიდევ და კიდევ შეიქმნეს ისეთი მოთხრობები, როგორიცაა ქართული საბაგეშო პროზის უბრწყინველესი ნიმუში რ. ქორქიას „პარლის ავანში“, ან მისივე ლენინის თემაზე დამწერილო მოთხრობების ციკლ, შარკვანის, ს. კლდიაშვილის, ვ. ნატროშვილის საბაგეშო მოთხრობები და სხვ.

ახალ თაობაში შობილური ქვეყნისადმი საყვარულის გრძნობის აღზრდის მიზნით საეშორო იქმნება საქართველოს გმირული წარსულიდან მოთხრობების ციკლის შექმნა. ვარდა ამისა საპიროა მოთხრობების დაწერა საქართველოში ახალი,

სოციალისტური ყოფისათვის
 თავდადებულ მებრძოლებზე, გომონენილ რევოლუციონერთა ცხოვრებაზე. ამ სახის ნაწარმოებებით აუცილებლად უნდა გამოადრდეს ქართული საბავშვო პროზა, რაც, საბავშვო ლიტერატურის თემატიკურად მრავალფეროვან მხატვრულ სამყაროს, კიდევ უფრო მეტად საინტერესოს, და მომხიბველს გახდის.

თუ ასეთი მრავალსახეანია ქართული საბავშვო პოეზია და პროზა პირველი ორი ასაკისათვის, ეს არ ითქმის ე. წ. გარდამავალი ასაკის ბავშვთათვის განკუთვნილი ბელეტრისტიკის მიმართ. ჩვენ არავითარ შემთხვევაში არ ვართ რევებტორული ლიტერატურის მომხრე, მაგრამ ასაკის მიხედვით ამ მეტად სერიოზულ პერიოდს სხვა ამოცანები და მიზნები ახასიათებს სანამბავშვოში. ამ სფეროში შეიძლება დაეასახელოთ, შოლოდ ლ. მრვლაშვილის, ედ. ყიფიანის კ. დედუაჩიანის, ლ. ჭიჭინაძის, ე. ფრუშელაშვილის ვრცელი მოთხრობები, რომლებიც სათანადო ემოციურ-ინტელექტუალური შევსებადობის საინტერესო სახეებს შეიცავენ. ამ ასაკის ბავშვებისათვის სათანადო ეპიკური ეპიკის ნაწარმოების შექმნა დღეს ერთ-ერთი მთავარი პრობლემაა.

ქართულ საბჭოთა საბავშვო პოეზიაში განსაკუთრებული მნიშვნელოვანი მოვლენა ისეთი შილალიდგური და მხატვრული ნაწარმოებების შექმნა, რომლებშიც შთამაგონებლად არის მოცემული ხალხთა შორის სოლიდარობის, რასობრივი დისკრიმინაციის, კოლონიური ჩაგვრის რელიური ფთხარება, ეს, საერთოდ, საბჭოთა პოეზიისათვის კუთვნილი თავისებურებაა, რომელსაც დიდი მნიშვნელობა ეძლევა, როგორც შთაგონების წყაროს, ჩვენს მიზანს, ამჯერად, არ შეადგენს ყველა ამ ნაწარმოების განხილვა, რაც კი ამ თემაზე ქართულ საბავშვო პოეზიაში არის შექმნილი.

ერთი პირველთაგანი, ვინც ზემოაღნიშნულ თემებს ქართულ საბჭოთა საბავშვო პოეზიაში დიდი ემოციური პათოზით შეგზო, იყო ცნობილი პოეტ-ვიოტრი ქუჩუშვილი, ლექსში „პიონერთი“. ლექსი არამეტყულებრივი მუსიკალური ელერალობისა და რიტმულობის გამო პიონერთათვის სასიმღერო ჰიმნად იქცა.

უდავოა, რომ საერთაშორისო სოლიდარობის, ინტერნაციონალური გრძობის სიდიადე სათავეს შშობილური ხალხისადმი სიყვარულში იღებს. ეს დიდი გრძობა შეუთავსებელია ეგოიზმთან, შოლოდ პირიქნული ინტერესებით გატაცებასთან, ევროპეოსკავთრულ განწყობილებასთან, შოტინიზმთან: „ვინაც თავის პატარა ერს არ ემსახურება, ის ვერც კაცობრიობას გამოადგება. თავიი ქვეყნის სამსახურში მსოფლიოც გამოიხატება, — ამბობს აკაკი.

— ვისაც თავისი თავი არ უყუარს იმას სხვისი საყვარულაც არ შეუძლია, ვისაც თავისი სამშობლო სძულს, სხვა ხალხს, საყვარულს განა მოახერხებს, თუ მართლა კაცია?... ამიტომ დიდი პოეტის სიტყვები: „შოტინიზმია, ესე იგი სამშობლოს უყვლმართა სიყვარული, როცა იმას ანაცვალენ სხვების კეთილდღეობასა და ბედნიერებას, საძაგლობა!“ — დღესაც ინარჩუნებს თავის კეთილსაზურველ ზეგავლენას. ამ აზრის პოეტური დიდიტიზმის აქტიურა ფორმით შეგონება, უმცროსი ასაკის ბავშვის მიამიტომ ბუნებას კეთილსაზურველი გრძობის აღზრდისაკენ წარმართავს, რაც ბუნებრივად ექსოვება ზემოხსენებული დიადი აზრის განმტკიცებას.

ქართულ საბჭოთა საბავშვო პოეზიაში ერთ-ერთ მნიშვნელოვან თემად დამკვიდრდა სოციალისტური შეგებულობის გრძობის აღზრდა, რომელიც ბუნებრივად შერთვის ხალხის სიკეთისათვის ბრძოლას, ხალხს ოცნება, ხალხს ფიქრები და ბრძოლის წყურვილი ყოველთვის იყო აღმამართა შორის უსამართლობის მოსპობის, მამათა და პაპათა გმირული ბრძოლისა და შრომის სასახლოდ გაგრძელების ერთი უმთავრესი პირობათაგანი. ეს დიადი მისია ისტორიამ ახალგაზრდობას დააკისრა, რაც კარგად არის გამოხატული დიდი ვალაკტიონის მიერ მიმართული ფორმით დაქერილ ლექსში „ახალგაზრდობას“.

თუ სოციალისტური ქვეყნის ხალხთა შეილება-სათვის დამახასიათებელია ბედნიერი ბავშვობა, ჰუმანური გრძობა, სწავლა და შრომა, რომელიც საბავშვო ნაწარმოებებში სურათოვანი ენითა და ნარაფეროვანი მხატვრული ხერხით შთამბეჭდავად არის გამოკცემული, ასევე ქართულ საბავშვო პოეზიაში არა ერთი პოეტური ნაწარმოებია შექმნილი, რომლებშიც დიად ემოციური ძალით ცოცხლად არის წარმოდგენილი კაპიტალისტურ საშყაროში მძინეარე რასობრივი სიძულელია, რის შედეგადაც ბავშვები უმძიმეს მორალურსა და ეკონომიურ მდგომარეობაში ვარდებიან. ამ თემის მხატვრული გააფუქვება, შედარება-შეზარისპირების ხერხით, ქართულ საბავშვო პოეტურ ეპოსში სასურველ ფეშქვს აღწევს, ნიმუშად შეიძლება დავასახელოთ ვრ. აბაშიძის პოემა „რუსთავის შერცხლები“, ხოლო რასობრივი დისკრიმინაციის აღმამოთეებელი სურათი რეალისტურ ფერებში მოცემულია ნ. ნაწავა პოემაში „ზანგი გოგონა“ და სხვ.

სამწუხაროა, მაგრამ ფაქტია, ქართული საბავშვო დრამატურგია დღეს დიდ შემოქმედებით კრიზისს განიცდის. საყოველთაოდ ცნობილია ს. მთეარაძის, გ. ნახუციშვილის, ქ. ჭურუკაშვილის, დ. თაქთაქვილის და სხვათა საბავშვო პოესები, რომლებმაც ქართულ საბავშვო დრამა-

ტურგია განვითარების მაღალ დონეზე აიყვანეს. მოსალოდნელი იყო შემდეგში ისეთი ახალი საბავშვო დრამატურული ნაწარმოებების შექმნა, რომლებიც სცენას დიდხანს შერჩებოდა, მაგრამ ეს იმედი წარჭრლობთ, ვაშბობთ წერჭრლობთ-მეთაბი, არ გამართლებულა. განაყოთობით თანამედროვეობის თემაზე არ შეგვიძლია დავასახელოთ დღეს თუნდაც ერთი რომელიმე პიესა. რომელიც ქართულ საბავშვო დრამატურგიაში ამ უკანასკნელ ხანებში გარკვეული ეტაპის შემქმნელი იყოს. ასევე უნდა ვთქვათ საბავშვო კინოფილმების შესახებაც. ამ უკანასკნელად ახალი არაფერი შექმნილა ისეთი, რომელიც გატაცებთ იზიდავდეს ბავშვებს, საბავშვო კინოფილმების პერსონაჟები თავიანთ სულიერ თანამგზავრად მყავდეთ მიჩნეული, ბაძაუნდნენ მათ, მათ ქცევას, ხასიათს, მიზანსწრაფვას თავიანთ ოცნებას უკავშირებდნენ. იგივე ითქმის ქართული საბავშვო ტელეფილმების მიმართაც თუ არ მივიღებთ მხედველობაში ზოგიერთ მულტიპლიკაციურ ფილმს. რომლებიც გარკვეული ასაკის ბავშვებისათვის საინტერესო ნაწარმოებებს წარმოადგენს, მაგრამ თანამედროვეობის თემაზე ამ სფეროშიც წერ კიდევ ბევრი რამ არის ვასაყოფელი.

არ შეიძლება არ დავისვას საკითხი — სად ვეძიოთ ამის მიზეზი? იქნებ თეატრისა და დრამატურგიის ურთიერთობაში? ლიტერატურის ისტორიაში მჭკვლობენ არა განწყობილებებით, არა კვლისებში შექმნილი ვითარებით, არამედ მხოლოდ ნაწარმოებების მიხედვით. ამ მხრივ ხასიათოვანდ მოსახსენებელი არაფერია. დროა ქართული საბავშვო თეატრის სკენებიდან მომხიბვლელი ფენომენი — ქართული ენა ისე ეღერდეს, რომ წარმატებით შეეძლოს ჩვენი ეპოქის სიდადის წარმოსახვა, ბავშვებში იწვევდეს დიდ ესთეტიკურ სიამოვნებას და ეფაბტურად უწყობდეს ხელს ახალი ტიპის ქართულის აღზრდა-ფორმირებას.

მეტად სერიოზულ დავიერებას იწვევს ის ფაქტორი ვითარება, რომელიც ამ ბოლო ხანებში გარკვევით ჩამოყალიბდა ქართული საბავშვო ლიტერატურის ფართო გავების სფეროში. აქ, უდავოა, ბევრ რამეში ჩამოგრიბით: ჩვენ წერ კიდევ არ გვაქვს შექმნილი სრულფასოვანი ორიგინალური საერთაბვი ფიგენები სხვადასხვა ასაკის ბავშვთათვის, როგორც ერთენული, ისე პროგრესული კაცობრიობის ევლტურისა და ხელოვნების ისტორიულ ძეგლებზე, ხელოვნების მსოფლიო ქმნილებებზე, კომუნისმის დიად მწენებლობებზე სათანადო ფორტირებროდუქციებით, ბელეტრისტიული წიგნება რევილუციურ წინაბაბი, გამოჩენილ ქა-

რთველ საზოგადო მოღვაწეთა, მშობლიურ წილისტულ სიმდიდრეთა შესახებ, [წვერუდები] ბუნებისმეტყველების, მეცნიერებების, ტექნიკის დიდ მიღწევებსა თუ საოცრებებზე და ა. შ. ცხადია, ეს ჩამორჩენა დაძლეული იქნება თუ ჩვენი გამოჩენილი მეცნიერ-შეტლევარნი, მთელი ჩვენი საამყო ინიტელექტუალური ძალები, მათთვის ჩვეული გზებით, ჩაბმებაიან ამ საშვილისწვილო საქმის მოგვარებაში.

უანასხიპა და საზავსო ფოლკლორის ზოგიერთი საკითხი

ჩვენ ვერ გავიზიარებთ პედაგოგიურ ფსიქოლოგიაში დამკვიდრებულ იმ აზრს, თათქოს 7-12 წლის ასაკში, წიგნის კთხვისადმი ინტერესის გაღვივებასთან დაეკვირებოთ, ზღაპრებისადმი ინტერესი, როგორც წესი, ჰქრება. მხედველობაში გვაქვს ზღაპრების დიფერენცირებული სახეებისადმი ბავშვთა დიანტერესების ცვალებადობა ასაკობრივ ზრდასთან დაკავშირებით; ზღაპრები ცხოველთა შესახებ, ჟადოსნური, ისტორიული და საყოფაცხოვრებო, რასაკვირველია, ყველა ერთსა და იმავე დროს და ერთსა და იმავე ასაკში ბავშვთა დაინტერესების სფეროდან არ ჰქრება. ესეც რომ არ იყოს, სულ სხვა ვითარებასთან ვვაქვს საქმე ლიტერატურული ზღაპრების მიმართ, რომლის საუცუეთესო ნიმუშები 7-12 წლის ასაკში კი არა, შემდეგ ასაკშიც დაინტერესების სფეროშია მოქცეული და არა მარტო ბავშვებისა, დიდების ყურადღებასაც იმკრობს. ლიტერატურული ზღაპრები, რომლებსაც შეჩრლები ჰქმნიან ეპოქისტულ თავისებურებათა შერწყმით და რომელთა ერთენილ ელემენტებად გამოყენებულ იქნება ატომური წყალქვეშა ნავი რეაქტიული თვითმფრინავი, რადიო, ტელეხედა, რაკეტა და სხვ., რაც თუ, ერთი მხრივ, ზღაპრების ორგანულ კომპონენტადღაც შეიძლება გადაიქცეს ახალი დროის ზღაპრების წარმოშობისათვის, მეორე მხრივ, იგი ფრთაიანი ოცნების — ფანტასტიკის წყაროც არის.

ფანტასტიკურ ნაწარმოებებში გამოხატული „სინამდვილე“ ბავშვთათვის გატაცების, ოცნებას სავნად იქცევა, რადგან იგი აქმყოფილებს ბავშვის ყოველდღიურად მოზარდ მოთხოვნებსა და მისწრაფებებს: ფანტასტიკური ნაწარმოებებისათვის, როგორც ეს საყოველთაოდ არის ცნობილი, დამახასიათებელია დრმა საიდუმლოებისა და საოცრებათა ამოხსნა, არაიველუბრივ. ფანტასტიკურ გამოგონებებში აღმოაჩენებს ცხოვრება და მოქმედება, სახიფათო ძიებანი, ტრავიკულადან თავის დაღწევა თუ გმირული თავგანწირვა, თხრობა მოპავალ ტექნიკურ, მეცნიერულ საოცრებებზე და სხვ.

ცნობილია, რომ საზოგადოებრივი ცხოვრ-

მა, ისტორიულ ასპექტში, ფართო გაგებით, ტრაგიკულს ვარეშე არ არსებობს — ჩვენი საუკუნისათვის საქმოდ ცნობილი ტექნიკური მიღწევები, მეცნიერული „სასწაულები“ დიდად ახსნალებების ვადალაზის ვარეშე არ შექმნილა და არც იქმნება; ამ დიად საოცრებათა მიღწევებისათვის ბრძალაში არ შეიძლება გამორჩეული იყოს გვირული დაღუპვაც, ბუნებასთან ჰიდალს შეიძლება უღადღესი აღმამანის სიცოცხლედ შეეწიროს. ეს გვირული დაღუპვაც არ შეიძლება სატყუარაზმელი საბავშვო მწერლობისათვისაც ასახვის სავნად არ იქცეს. რადგან ასეთი გვირის მორალურა და იდეურა ცხოვრება თავისებურად წარმტაცო, თავისებურად მშვენიერა, როგორც მისთვის ერთგული თვისება, რომელიც ნათლად წარმოგვიჩინებს აღმამანის გონების სწრაფვას ბუნების საიდუმლოების ამოცნობისა და მასზე ბატონობისათვის.

ფანტასტიკა ბავშვებში იწვევს არა მარტო გატაცებას, დიდ კმაყოფილებას უცნაურ სამყაროში მოგზაურობით, არამედ მათთან იგი ესთეტიკური ტკბობის წყაროც არის, ამვე დროს, რაც მთავარია პიროვნების ფორმირების, ობიექტური სამყაროს შეცნობისადაც დიდი განწყობის შემქმნელი, აზროვნების განვითარების ერთერთი უმნიშვნელოვანესი საშუალება, როგორც ტექნიკურ პროგრესის ინფორმატორი, ისე ახალი ტექნიკური პრობლემების წარმომსახველიც.

ამ თვალსაზრისით ქართულ საბავშვო პროზაში ყვერცხოვით რაიმე მნიშვნელოვანი, ისეთი, რომელსაც მართლაც შეეძლო გაეტაცა ჩვენი ნორჩი თათბა, პროზა არ შექმნილა.

უფროდ ნიშნულა თავისებურებებით უნდა ხასიათდებოდეს მწერალთა მიერ შექმნილი ახალი ისტორიული და საყოფაცხოვრებო ზღაპრებიც. არ უნდა იყოს სადაეო, რომ მათი მნიშვნელობაც მტრად დიდია, რადგან მათი საშუალებით ბავშვი შეიგრძნობს გონიერების, მოსაზრებულობის, მხიბრებულობის, გამოცნობის უნარიანობის ძალასა და მნიშვნელობას.

ისე როგორც ფანტასტიკური ნაწარმოები, მძაფრი სიუჟეტის მქონე ზღაპრებიც არ შეიძლება შეიქმნას დიდი ფანტაზიის ვარეშე, ამასზე შეტყულებს ლუის კეროლის მაგალითიც: როგორც ცნობილია, დედოფალმა ექტორიამ, როდესაც მოასურვა გამოიწველი მწერალი ენახა და მისა ნიჭით მომბილულმა ჰკითხა: ზღაპრების შექმნაში ვინ გეხმარებოდაო, მან უპასუხა, რომ ზღაპრების შექმნასა და მათი თანამშეშე — ფანტაზიის ფერია და ბავშვებისადმი სიყვარული. ამან უკვე ნათლად არის ნათქვამი შემოქმედებითი ცეს-

ლის ამგზნები მავიერა ძალების თვისებებზე ბანი, სწორედ ამ ძალამ გამოიჩინა მისი დაღუბული მწერალი სანტამეტელი მწერალი დიდად დაქტიზის ბერში ვახვეულ საბავშვო ლიტერატურის სამყაროში, როგორც ახალი დიდად ამოიქვეება.

ფანტაზიის ფერია და ბავშვებისადმი საყვარული დღესაც უნდა იყოს მწერლისათვის დაუცხრომელი ძიების საფუძველი, რითაც ის შეიძლება ჩაწვდეს ბავშვის დიდ სულერ, მონადან ცხოვრებას, მის გრძნობათა სიღამაზეს, მისი გატაცებას, ოცნების მრავალფეროვნებას.

დღეს აუცილებელია მძაფრსიუჟეტური ზღაპრების შექმნა, ჩვენი ჩამოვრებით, შეიძლება ითქვას, არც კი გვაქვს ახალი ზღაპრული ეპოსი თავისი მრავალსახეობით. ქართულ საბავშვო ლიტერატურაში დღეს, სამწუხაროდ, გაბატონებულ ფორმად დამკვიდრებულია ზღაპრებიც ცხოველთა შესახებ, და ისიც პრიმიტიულ სიუჟეტზე აგებული.

უკანასკნელად გამოქვეყნდა ა. სულაჯიროს ზღაპარი „სალამურა“, რომელიც უფროდ მტრად სინტერესო ნაწარმოებია. „სალამურას“ ახსიათების ქართული ზღაპრისათვის კეთონილი კომპონენტები, სიუჟეტი, ხასიათები ბავშვებში ვარეშეული ინტერესის გამოიწვევია და, რაც კიდევ უფრო საუკუნისშია, თანამედროვეობასთან ბევრ დამაფიქრებელ ასოციაციებს იწვევს.

არ შეგუდებით თუ ვიტყვით, რომ თანამედროვეობამ მტრად ნაყოფიერი ნიადაგი შექმნა ისტორიული, საყოფაცხოვრებო და ქალღმერთი ზღაპრების შესაქმნელად. არასდროს მოუცია ცხოვრებას ისეთი მრავალფეროვანი, მრავალსახეიანი სიუჟეტური მასალი, რომელსაც ჩვენი საუკუნე იძლევა ზღაპრული ეპოსის შესაქმნელად. როგორც უკვე აღვნიშნეთ, ჩვენი საუკუნის აღმამანის ინტელექტუალური ნახტომი მეცნიერებასა და ტექნიკაში მწერალს დიდ შესაძლებლობას აძლევს შექმნას ზღაპრული ეპოსი, ფანტასტიკითა და ბუნების სასწაულებრივი ვარდაქმნების მომბილველობით.

მწერალს შეუძლია არა მარტო კეთილის ბოროტზე გამარჯვების სიციხლის ნათელი ძალების გამარჯვების, არამედ კოსმოსის დამყარობისა და სხვა თემებზე შექმნილი ნაწარმოებებით დიდსა და ბატარაში განუსაზღვრელი ინტერესი აღძრას. ყველაფერი დამოკიდებულია არა მარტო თემის სახალზე, არამედ იმაზე თუ როგორია ლიტერატურულ ზღაპარში სიუჟეტის მიმდინარეობა, კონტრასტები, დრამატული კოლოზია და ა. შ.

ამეც არ შეიძლება არ შევეხოთ საბჭოთა საბავშვო ფოლკლორის საკითხს. სამწუხაროდ, ვერ კიდევ არ არის თავმოყრილი ასაკის შესაბამისად საბჭოთა ზალხის მიერ შექმნილი საბავშვო ფოლკლორი. ამის საჭიროება კი ძლი-

ერ იგრძნობა. ვფიქრობ, აუცილებელია ქართულმა ფოლკლორისტებმა ამ მხარე პრაქტიკული ნაბიჯი გადადგან და ჯერჯერობით საბავშვო ფოლკლორის ერთობედილი მაინც გაამდიდრონ საბავშვო წიგნების თარო.

ზოგი რამ საბავშვო ნაწარმოებების ილუსტრაციებისა და მხატვრობის შესახებ

საბავშვო პერიოდულ გამოცემათა და საბავშვო წიგნების ილუსტრაციის სფეროში, გადაუჭარბებლად შეიძლება ითქვას, რომ ზვეწანი ნიჟიერმა მხატვრებმა დიდი მიღწევები მოიპოვეს. ეს მერტად სისხარული მოვლენაა.

საბავშვო ჟურნალები, „დილა“ და „პიონერი“ მხატვრული ილუსტრაციის მხრივ ძირითადად კარგ შთაბეჭდილებას ტოვებენ. ჩანს, ამ ჟურნალების ნიჟიერმა მხატვრებმა საკმარისად შეძლეს უარი ილუსტრაციის მოძველებულ სტილსკოცაზე. ჟურნალები დაბეჭდილი ნაწარმოებების მხატვრული ინტერპრეტაცია, მართალია, ნაწარმოებების ემოციურ განწყობილებას მერტ-ნაყვებად გადმოსცემს, მაგრამ მაინც უნდა აღინიშნოს, რომ სიუჟეტური კოლოზია, სოციალური და პერსონაჟების ფსიქოლოგიური დანახათება, წარმოსახვის სულიერი ატმოსფეროს მხედველობით აღქმა, უმრავლეს შემთხვევაში უფროდ კარგია.

სასიამოვნოა ის ფაქტი, რომ ჟურ. „დილას“ ფურცლებზე დამკვიდრდა ფერადი ილუსტრაციები. ფერადი ლაქები შემოზღუდულია რამკვეთრად სილუეტური მოხაზულობით, საგნობრივი ფორმა ზუსტად არის დამუშავებული ზოგჯერ ყოველი დეტალი ხაზობრივი კონტურებითაჲ არის მოცემული, რაც საერთო ესთეტიკურ მკაყოფილებას იწვევს. ასევე კარგ შთაბეჭდილებას ახდენს ჟურ. „პიონერის“ ფურცლებზე როგორც თეთრ-შავ ფერთა, ისე ფერადი (ორ-სამ ფერში) ილუსტრაციების მონაცვლეობა. მართალია, ზოგჯერ გამოსახულება პარბ მერტ ფერში გადადის, მაგრამ ბავშვებში ტექსტის შესაბამის ემოციებს მაინც იწვევს.

განსაკუთრებით საამაყოა ქართული წიგნის მხატვრულ გაფორმებაში ის წარმატებანი, რომლებიც გვხვო ტიპურთ განხ. „ნაჯადლის“ გამოცემებში. საგანებო დანიშნვის ღირსისა მიაყოცესის პოემის „ლენინის“ ბრწყინვალე გამოცემა — წიგნების მხატვრული გაფორმება-გამოცემების სამყაროში იგი როგორც შშის ამოსეღა, ისე გამობრწყინდა.

რასაკვირველია, საბავშვო პერიოდული გამოცემების, საბავშვო წიგნების მხატვრულად გაფორმება ჯერ კიდევ მნიშვნელოვან სადაეო საკითხებს შეიცავს, რაც მხატვართა შემოქმედებითი ძიების ინტენსივობას მოითხოვს. ამ მხრივ

როგორც ვეროპაში, ისე აზიში მნიშვნელოვან ექსპერიმენტები წარმოებს. მაგალითად ჯერმანული საბავშვო წიგნები თავისუფალი სტილი-ლიზაიის ელემენტებისაგან (ბერტ ზელერი, ვერნერ კელმეჲ), იტალიაში წარმოებს ექსპერიმენტები საბავშვო წიგნის კონსტრუქციული პრინციპებთან, მის არქიტექტონიკაზე, რიტმზე (ალბერტი ლონგინი, ემანუელ ლუზატო, ბრუნო მუნარი), იაპონიაში საბავშვო წიგნის მხატვრობაში პრიორიტეტი ეძლევა დინამიურობას საგნობრივთან და ილუსტრაციულ ფსიქოლოგიურობასთან დაკავშირებით. ამის კონკრეტული მაგალითია მხატვარი იასუო სეგავა, რომელმაც მიიღო უმაღლესი ჯილდო გრან პრი.

მხატვრობაზე ძალიან მოკლედ, მაგრამ მაინც იმითმ შევნიერდით, რომ მას უდიდესი ზეგავლენა აქვს ბავშვთა ესთეტიკურ აღზრდაზე.

მხატვრის მერტ ნაწარმოების სიუჟეტის მიხედვით შექმნილი ილუსტრაცია, რომელიც ბავშვებში იწვევს აიამოვნებისა თუ უსიამოვნებისადმი გრძნობიერებას, ამკარად მერტველებს თვით ნაწარმოებში მწერლის მხატვრული სიტყვით გადმოცემული სამყაროს ილუსტრაციითაჲ შეშეცნების უნარიანობაზე.

ესთეტიკური სიამოვნება, რომელსაც ილუსტრაციით, მხატვრული სურათით ბავშვი ღებულობს, არის ის, რაც მშენიერებისადმი მისწრაფების საფუძველი ხდება. აქვე ისიც უნდა აღინიშნოთ, რომ ნაწარმოების, საბავშვო წიგნის ილუსტრაციებისადმი ბავშვის განწყობა, მისი ემოციებისა და ცნობიერების არის განაზღვრა დამოკიდებულია იმაზე თუ მწერლის მხატვრულმა სიტყვამ რას მიმართ აღძრა განსაკუთრებული ინტერესი. სწორედ ეს უნა-ნასკნელი განსაზღვრავს ილუსტრაციებში ბავშვის ურთიდაღების ცენტრში გარკვეული არის მოქცევის და იმის აღქმას, რაც მასში თვით მწერლის ნაწარმოებმა გახადა მიზნეული.

ეს იმითაც არის მნიშვნელოვანი, რომ სწორედ აქედან ეყრება საფუძველი საერთოდ ხელოვნების ფინტაზიით გამოწვეულ გატაცებას, რომელიც ასაკობრივ ცვალებადობაში თანდათან უფრო მერტად ირენა თავს თუ კი ბავშვმა ექნებათ საშუალება სისტემატრად გაეცნოს ზელოვნების ქმნილებებს, რომელთა შეშეცნებითი ღირებულება ერთობ დიდია.

მშენიერებისაჲენ ხელოვნების ქმნილებებით მისწრაფების აღზრდას ბავშვებში, საშუნახაროდ, არ ეძევა ჯეროვანი ყურადღება, მაშინ როდესაც მშენიერება, როგორც ცნობილია, ესთეტიკური კატეგორიაა და მწერლებსა და ხელოვნების მუშაეთა შორის შესაბამის დამოკიდებულება მოითხოვს მშენიერების სამყაროში ბავშვთა, მოზრდილთა ცნობიერებაში იგი თანდათან ისე დაამკვიდრონ, განუდევინონ მისგან ესთეტიკური ტებობა, რომ მაღალ ზნეობრიობას უშტაციებდეს.

სამშენებარა, მერამ ფაქტია, საგრძობი ნაწილი ჩვენი ახალგაზრდობისა არ იცნობს ხელოვნების მსოფლიო შედეგებს, არ უნახავთ ჟიოკონდას სურათი, არც კი აქვთ წარმოდგენილი ლეონარდო და ვინჩის, მიქელანჯელოს, რაფაელის, რუბენის, რენუაის, რემბრანდტის, რეინის, პიკასოს და სხვათა უბრუნეველნი ქმნილებების მომხმეველი საყარო. ჭერჭერობით არც მისი ცდა არის, რომ ამ სუფაროდან ბავშვებისათვის დაიწეროს პოპულარული წიგნები შესაბამისი სურათების თანდართვით.

გადაუდებელ ამოცანად უნდა მივიჩნიოთ როგორც უცხოეთის ასაკის ბავშვთათვის „ნახატი წიგნების“ გამოცემა, ისე შემდეგი ასაკის ბავშვებიაათვის მისაწვდომ ფორმებში მხატვრობის მსოფლიო შედეგების შესახებ სათანადო წიგნების გამოცემა.

მწარალთა შემოქმედებითი და ორგანიზაციული თანამშრომლობის შესახებ

თუ რაიმე კარგი გავითვალისწინებთა საბავშვო ლიტერატურაში, ეს შედეგია იმ შემოქმედებითი მეგობრობისა, რომელიც სუფიქს ზოგადსა (საერთო) და საბავშვო ლიტერატურაში მომუშავე მწერალთა შორის. ეს თანამშრომლობა ახალი ისტორიული ელემენტების გამო კიდევ უფრო უნდა განმტკიცდეს.

საბავშვო ლიტერატურისა და ხელოვნების შესახებ პარტიის ცენტრალური კომიტეტის დადგენილებების შემდეგ, ვფიქრობ, მომწიფდა საკითხი აღნიშნული მეგობრობის ორგანიზაციული ფორმით განმტკიცებისა, მწერალთა კავშირის სტრუქტურული წყობა საბავშვო ლიტერატურის სექციაში აერთიანებს მხოლოდ იმ მწერლებს, რომლებიც საბავშვო პოეზიისა და საბავშვო პროზაში მუშაობენ. მერამ საბავშვო ლიტერატურის სექციაში არ მონაწილეობენ ზოგადი ლიტერატურიდან ის მწერლებიც კი, რომლებიც ბავშვთათვის სათანადო ნაწარმოებებს ქმნიან. ისინი თითქოს ცალკე დგანან, არ იღებენ ქმედით მონაწილეობას ქართულ საბავშვო ლიტერატურის უმნიშვნელოვანესი პრობლემების გადაწყვეტაში. ეს ორგანიზაციული ფორმა უფროდ დაბრკოლებაა საბავშვო ლიტერატურის აღმავლობისათვის ბრძოლის საქმეში.

განა უკეთესი არ იქნებოდა ყველა ისინი, რომლებსაც ძირითადი საქმიანობის გვერდით თავის მოწოდების საქმედ ვუჭვდია ერთგულად საბავშვო ლიტერატურის განვითარებაში აქტიური მონაწილეობის მიღება, თუნდაც სერვილის მიხედვით, ორგანიზაციულადაც ჩაბმულებულნი საბავშვო ლიტერატურის სექციაში?

რასაკვირველია, მათი შემოქმედებითი და ორგანიზაციული თანამშრომლობა საბავშვო ლიტერატურის სექციის მუშაობაში უნდა მოხდეს მუშაობის საფუძველზე უფროდ მწერალთა კავშირის მხრივ ერთ-ერთი პრაქტიკული კონკრეტული ღონისძიებანი საბავშვო ლიტერატურისა და ხელოვნების შემდგომი აღმავლობისათვის, მიღებული ცენტრალური კომიტეტის ისტორიულ დადგენილებასთან დაკავშირებით.

თუ საქართველოს მწერალთა კავშირის ხელმძღვანელობა ამაზე იმსჯელებს და მიიღებს სათანადო გადაწყვეტილებას, იგი მომე საბჭოთა რესპუბლიკების მწერალთა ორგანიზაციებისათვის მხოლოდ კარგი მაგალითის მიწვევებელი იქნება.

ქართული საბავშვო ლიტერატურის მოამბეგთა შემოქმედებითი და ორგანიზაციული თანამშრომლობის შედეგად აუცილებელია ყოველივე ეს, რაც ქართულ, მომე საბჭოთა რესპუბლიკებსა და პროგრესულ მსოფლიოში იქმნება საბავშვო ლიტერატურისა და ხელოვნებაში, ჩვენი ლიტერატურის მკოდნეობის ყოველდღიური დაინტერესების არეში მოექცეს. ამ მხრივ „საგაზელო ლიტერატურის მოამბე“ მეტად დიდი ისტორიული როლი დაეკისრა: იგი ყოველივე ამის არა მარტო სრულყოფილი ინტორმაციით უნდა იყოს, არამედ, უპირველეს ყოვლისა, ის უნდა გახდეს ქართული საბავშვო ლიტერატურის თეორიისა და კრიტიკის განვითარების საიმედო წყარო. ამ დიდი მიზანდასახულებისათვის, ვფიქრობთ, გადაუდებელ ამოცანას წარმოადგენს „მოამბე“ წელიწადში ოთხჯერ მაინც გამოდროდეს, თუ ეს წელს არ მოხერხდება, კერძო შინა კეთილეს იყოს აღებული. ჩვენ გვყავს საბავშვო ლიტერატურის კრიტიკაში მომუშავე შესანიშნავი ელდრი, მათ შორი ხელისშეწყობა სჭირდებათ. ეს მით უფრო აუცილებელია დღეს, რადგან სწორედ საბავშვო ლიტერატურის თეორიისა და კრიტიკის წინაშე ჭერ კიდევ ბევრი პრობლემა გადასაჭრელი. ლიტერატურული კრიტიკის ავტორიტეტისათვის საჭიროა საბავშვო ლიტერატურის შესახებ დაწერილ ყოველ სტატიაში ზუსტად ჩანდეს ავტორი წინა პლანზე რას აყენებს „ ხელოვნების ნაწარმოების გონსეოლოგიურ, აესეოლოგიურ, მოდელირებულ თუ სემანტიკურ მხარეებს. ქართულ საბავშვო ლიტერატურის კრიტიკისათვის ჭერ კიდევ მწივედ დგას გამოშახველობით საშუალებათა სისტემის, ფორმათა მიზანშეწონილობის, მისი ნაირსახეობის, იდეურ-სახეობრივი შინაარსის გამოვლინების კონკრეტული პრობლემები. საბავშვო ლიტერატურული კრიტიკისათვის ისე, როგორც, საერთოდ კრიტიკისათვის, მთავარია დიდი შინაგანი ძალა და პერსპექტიული

ბა, რაც უნდა გახდეს იმის საფუძველი, რომ სრულყოფილად წარმოვედგინოს, გავავებინოს კონკრეტულ საბავშვო ნაწარმოებში, რომელ ენარსაც იგი არ უნდა ეუფთვნოდეს, როგორც გამოხატული განწყობილება, იდეა, დროის გრძნობა. ამასთან ესთეტიკურ კატეგორიათა განსაზღვრით ცხადი გახადოს ქართულ საბავშვო მწერლობაში თუ რა ლიტერატურულ პროცესებთან გააქვს საქმე; კვლავაც შემოქმედებით ფორმათა განვითარებაში ისტორიულად დამკვიდრებულ სახეთა გამოვლინებაში განმტკიცებულ თუ ხარისხობრივად მისდამი ახალი დამოკიდებულებების კონკრეტული მაგალითებიც აღინიშნება.

ახალი ეპოქისეული ამოცანების შესაბამისად, ლიტერატურულმა კრიტიკამ ქართულ მწერალთა ყურადღება უნდა გაამხვილოს ცნების „მშვენიერებისადმი“ ბავშვის ცნობიერ დამოკიდებულებაზე. ბავშვისათვის, ასაკობრივ თავისებურებებისთან დაკავშირებით, რასაკვირველია, მეტ-ნაკლებად ყველაფერს აქვს მნიშვნელობა, რამდენადაც იგი მასში სასიამოვნო გრძნობის, ვართობის, მხატვრული სინამდვილის შეგრძობის უნარის, ესთეტიკური კმაყოფილების წყაროდ შეიძლება იქცეს.

ჩვენ ამ შემთხვევაში მხატვრული სახეების საშუალებით ბავშვის ცნობიერებაში მშვენიერების შეგნებულ გაგებას მხოლოდ ესთეტიკური ფენომენის ნიშნულ თავისებურებებს არა განურღვევ უკავშირებთ არა მშვენიერების ფიზიოლოგიური საფუძვლების ახსნის ასპექტით, როგორც ამას საერთო ფენების ექსპერიმენტალური ფსიქოლოგია მოითხოვს, არამედ როგორც ბავშვზე ისეთ ზემოქმედებას, რომელიც იწვევს სიკეთისადმი შეუზღუდველ სწრაფვას, სიამოვნების გრძნობას, აღმაიწერი ღირსებისათვის ამაღლებულ ღტოლვას ხელოვნების ქმნილებაში წარმოსახულ, სურათების, ხასიათების, მიზანსწრაფვის შმლავრი ემოციური ზეგავლენის შედეგად, რაც მიღწეული იქნება მხოლოდ მაშინ, როდესაც მწერალი ჩაწვდება ბავშვის სულიერ, შინაგან ცხოვრებას, მის გრძნობათა სიღამახესა და სისუეტაქეს, შიამიტრ ბუნებასა და შეუზღუდველ ვატაცებას.

ურყვი ჭეშმარიტებაა, რომ რაც უფრო მდიდარია მწერლის „მე“, მით უფრო მდიდარია მისი ლირიკა, მისი ეპოსი და მით უფრო ვიგრძნობთ ფილოსოფიურ, სამოქალაქო, პეიზაჟურ, სატრფილო ლირიკის თავისებურებებს, ეპოურ ნაწარმოებში ისტატურად ჩაქსოვილი იდეოლებს, აღამიანის სულიერ სიმდიდრეს, ვატაცების საგანს.

ამჟამად ქართული საბავშვო ლიტერატურის ერთ-ერთ ურთულეს ამოცანად უნდა მივიჩნიოთ ამაღლებულის სახის შექმნა. ამაღლებულის მხატვრული სახის შექმნის საფუძველი ყოველთვის იყო მწერლის მდიდარი „მე“. დიდ პოეტურ პათოსთან ერთად, ცხადია, მაღალი იდეალისაკენ სწრაფვა, რა თქმა უნდა ესთეტიკურის შესაბამისი ფორმით მოცემული, ამავე დროს მშვენიერებაცაა, რომელსაც დიდი აღმზრდელიობით მნიშვნელობა ეტლევა. ვადაუჭარბებლად შეიძლება ითქვას, რომ პიროვნების ფორმირებაში მას უფროდ ერთ-ერთი ვადამწვევტი მნიშვნელობა აქვს.

ამიტომ ჩვენი ეპოქის ურთულესი ინფორმაციების ვითარებაში ამაღლებულის ნიმუშების შექმნა უნდა გახდეს ქართული საბავშვო ლიტერატურის შემოქმედებით ვატაცების ძირითად ამოცანად. ამაღლებულის მხატვრულ სახესთან არის დაკავშირებული მიბაძვა, მისით ვატაცება და სიყვარული, ცხოვრების მარადიულ თანამგზავრად მიხინევა, იდეალად წარმოსხვა, რომელიც შეიძლება მომავალი დიდი აღამიანის გზის განსაზღვრულ — წარმმართველიც გახდეს.

ჩვენ შევეცადეთ ქართული საბავშვო მწერლობის ამოცანები მხოლოდ ბავშვთა ასაკობრივ თავისებურებათა ასპექტით წარმოვედგინა: რასაკვირველია, მდიდარ კლასიკურ და თანამედროვე საბავშვო მწერლობაში ჭერ კიდევ მრავალი პრობლემა შესასწავლი და შეცნიერულად ვადასაწვევტი. ამ პრობლემებისადმი მიძღვნილი დისკუსია და საზოგადოებრივი აზრის მიერ იმ ჭეშმარიტების აღიარება, რომ დროა შ. რუსთაველის სახელობის ქართული ლიტერატურის ისტორიის ინსტიტუტსა და სახელმწიფო უნივერსიტეტში შესაბამისი განყოფილებისა და კათედრის ჩამოყალიბება, ქართული საბავშვო ლიტერატურის ისტორიის შეცნიერული კვლევისა და შესწავლის ცენტრის შექმნა, თუნდაც საზოგადოებრივ საწყისებზე, თვით თანამედროვეობით არის ნაკარნახევი.

ეჭვი არ არის, საბავშვო ლიტერატურისა და ხელოვნების შემდგომი აღმავლობის შესახებ სკეპ ცენტრალური კომიტეტისა და საქართველოს კვ ცენტრალური კომიტეტის ისტორიული დადგენილებების საფუძველზე მთელი ჩვენი საზოგადოებრიობა მწერლებს, ხელოვნების მუშაკებს ლიტერატურისმცოდნეებს განუმტკიცებს რწმენასა და ენთუზიაზმს საბავშვო ლიტერატურის შემდგომი აღმავლობისათვის.

ნაშუაგ ნაბათილი

ნათელი სსოვრების ფურსტები

(გერამ რაიონლნიშვილის გარდაცვალების 10 წლისთავის გამო)

გერამ რჩეულიშვილს სიცოცხლე უყვარდა. სიცოცხლესაგით ლაღად დადიოდა ამ ქვეყანაზე. მისი ხანმოკლე ცხოვრება ძიებითა და მისწრაფებით, მოძრაობითა და გაბედულებით იყო ავსილი. დინჭი, პირდაპირი, ვაჟკაცური ნებისყოფის გერამი ყველა მის გარშემო მყოფზე დიდ გავლენას ახდენდა, მეგობრული სიმპათიით განაწყოებდა. ძნელია კადღე შეხედვდ ასეთი მრავალმხრივი, ძლიერი და დახვეწილი ბუნების პატრონს, როგორც გერამ რჩეულიშვილი იყო.

მან ძალზე ცოტა ხანს იცხოვრა, ცოტა ხანს უცეცხრა კაშკაშა მზეს და ამწიანებულ მინდვრებს, თოვლიან მწვერვალებს და თვალჩაინდგამ ზეობებს, ღერქად მოლოდინე ზღვას და თბილისის ხალხმრავალ ქუჩებს, ყველაფერ იმას, რაც ასე უყვარდა, შთაგონებით ავსებდა და მის დაძაბულ ცნობიერებაში კმოვებდა მატერულ ხორცშესხმას.

გერამი ძალზე ადრე წაიდა ჩვენგან, წაიდა და გენელებელი გელიატივილი დავიტიოვა. 1960 წლის 4 ივლისს მას 26 წელი შეესრულდა, 23 აგვისტოს დღის 4 საათზე კი დაგვიღოდა ტრაგიკულად და მოულოდნელად. გერამი, შვიი ზღვის ტალღებში დასრულდა ნათელი და მრავალი სიკეთის აღმქმელი სიცოცხლე. ეს იყო კემშარტიად დიდი დანაჯლისი ქართული მწერლობისათვის, ქართველა ხალხისათვის, მისი მეგობრებთანა და მახლობლებსათვის, რადგან გერამ რჩეულიშვილი იყო ნიჭიერი მწერალიც, უანგარო მეგობარიც, სანაქებო ვაჟკაციც და სამაგალითო მოქალაქეც.

ხანმოკლე სიცოცხლის მანძილზე უტყუარი ტალანტით დაწილოებულმა ვაჟკაცმა ბიჭმა ბევრი რამის გაკეთება მოასწრო და კაცურ საზღვლიან ერთად მიაღწია იმას, რომ თავისი ლამაზი, საკეთარი, წარუღლელი კვალი დას-

ტოვა მდიდარი ტრადიციების მქონე ქართული მწერლობის ისტორიაში, თაობის საყვარელ მწერლად და რომანტიკულად ამაღლებულ პიროვნებად იქცა.

დღეს საქართველოში აღზათ იშვიათია ადამიანი, რომელიც არ იცნობდეს გერამ რჩეულიშვილს მადალი ოსტატობით შესრულებულ ნაწარმოებებს. ფართო საზოგადოებამ გულით მიიღო და სამუდამოდ შეიყვარა მისი ადალი ქმნილებები, კეთილშობილური სიღარბისაღიოთა და განუზომელი სიყვარულით ავსილი სტრუქტონები, ბევრი თბილი ლიტერატურული წერილიც დაიწერა მისი ხალასი, ძარღვიანი, უღრტასად თეითყოფადი შემოქმედების ირგვლივ.

ამ წერილის წერისას მიზნად არ დამიანახავს მეც შემსწელა გერამის საოცრად მოშიბლავი და დამაფიქრებელი ნაწარმოებების შესახებ. უბრალოდ, გადავწყვიტე, მწერლობასთან ერთად, უშუალოდ მასზე მელაპარაკა, გამეხსენებია მეგობრების წრეში ერთად გატარებულ დღეები, სტუდენტობის დაუეიწიარი წლები, შემოქმედების მათფრი დასაწიისი, ნაწარმოებებში გადმოცემული მართალი განცდები, შთაგონებული ცხოვრების ზოგირითი, ცოტად თუ ბევრად საყურადღებო ფურცელი. გასახსენებელი კო უამრავია და ეს გახსენება არც შეიძლება საზოგადოებისათვის იქნება ინტერესსმოკლებული.

გერამის ერთ ადვილზე გაჩერება არ იზიდავდა, კახეთსა და თელავში ყოფნა უყვარდა, თუმცა მას გატაცებით უყვარდა საქართველოს ყველა კუთხე და არაერთხელ ფეხითაც ჰქონდა მოკვლილი. შედარებით ზშირად თელავში იმყოფებოდა. წარმოშობით სწორედ ამ უძველესი ქართული ქალაქიდან იყო.

თელავი თავისთავად მადლობზე მდებარეობს. აქ ერთ-ერთი მადალი და საუფეთესო ადგილა

ნადიყვარო, სადაც ამჟამად კულტურისა და დასვენების პარკია. ნადიყვრიდან იშლება თვალწარმტაცი ხედი: მარჯვნივ, ჩანდნისავე კილომეტრის იქით, ჩრდსლეთი ფაშთო ხევი და მწვენივე ჩაბირული წინანდალი, მარცხენა ფერდობზე შეფენილი ქალაქი და შუამთისავე გამშვლი გზაკვები, პირდაპირ — უღამაზესი და ბარაქიანი ალაზნის ველი, სოფლებითა და ბალ-ვენახებით, სახლებითა და ცნაფერსი, გამჭვირვალე ბერესითა დაფარული, დაბლობს მთლოს — კელურჭად კრიალა ქედები და კავკასიონის თეთრად მოეღვარე მთაგრებილი.

შესანიშნავად წერს გურამი „ალავერდობაში“: „მთელს ამ უზარმაზარ ველზე არ არის არც ერთი ვოჭი, არ არის არც ერთი წარტილი, სადაც აღამიანს წარსულიდან დღემდე არ შეეკმნას თავისა შრომით მატერიალურად თუ სულიერად ძლიერი და ღირსეული რამ. ტყისპირას ვაგონილი, დაუწერელ, ერთად მოვარდნილ სამფთხანავეთი იღვრება თვალწინ ძველი ცაგებობა, ეკლესიები, ბუჩქები და ამ ეპოქაში ნაშენი ხიდები, სწორი, უფეგმიანესი ალგებობა“.

თელავის ველში, უღამაზეს ნადიყვარზე, ერთადერთი საცხოვრებელი სახლი დგას, ძველებური ნაშენი, ერთსართულიანი ქვიტკობას სახლი. სქელი კედლებით, მუდგროთობებით, ბუჩქითა და ფართო აივნით დამშვენებული. სახლის უკანა ფასადის აივანი სწორედ ალაზნის ველისავე გადის და აქედან ისე დამატყუვებულად ჩანს ალაზნის ველი, როგორც ოქროყანიდან თბილისი. „ოქროყანიდან ვინც არ დახედავს, იმან არ იცის რაა თბილისი“ და მეც მგონია, ვისაც ნადიყვრიდან არ დახედავს, იმას მთლიანად ვერ შეუტყობინა ალაზნის ველის განუყოფელი სილამაზე.

სახლი ნადიყვარზე რჩეულიშვილებს ეკუთვნოდათ. თავის ღრწოდ აქ ცხოვრობდნენ გურამის პაპა დიმიტრა რჩეულიშვილი, ბებო საშა ჯავახიშვილი. გურამის მამა და ბებიები, მამიდა და მამიდაშვილები. ეს კარმიდამო გურამს უყვარდა, ისევე როგორც უყვარდა ბარაქიანი, მადლიანი კახეთი და თითქოს ცდილობდა ჩვენთვისაც შეეყვარებინა. ჭარ კიდევ 1952 წლის სექტემბრის თბლის, როდესაც პირველი კურსის სტუდენტები ვიყავით, შეგვეკრიბა თორმეტამდე ამხანაგი და ორი დღით წამოგვიყვანა თელავში. ყველა მოგვხიბლა კახტრმა შემოდგომამ. სიამოვნებით ჩამოვთარეთ ქარვისფერვადაკრულ ბალ-ვენახებს, დაეთავიარეთ უძველესი ქალაქი, დავტრბით ნადიყვრის ხედლებით. ჩვეწმა მასპინძლებმა — დემნა და ედიშარ რჩეულიშვილებმა ისეთი გულობილი შეხევედრა მოგვიჩვენეს, რომ ეს მოგზაურობა არცერთ ჩვენთავანს დღემდე არ დაიწყებია. გურამი ძალზე კმაყოფილი იყო, რომ ამ მოგვხიბლა მისმა მშობლიურმა კუთხემ, ბუნებამ, ალაღმა ადამიანებმა და ხშირად გულობად გვეპატყვებოდა ხოლმე თელავში.

1953 წლის ზაფხულზე ბორჯომში ვისევემდის. მენატრებოდა მეგობრები და სიამოვნებით ვეფრობოდა აგვისტოს ბოლო დღეებზე, როდესაც ყველანი ერთად შევიკრიბებოდით თბილისში. სწორედ ამ დროს თელავიდან მივიღე წერილი. გურამი მწერდა „გამარჯობა, ნუგზარ! გწერთს და ყველა კარვს ვისურვევს შენი მხაკაცი ვამბე რჩეულიშვილი... სამწებზე გელით მოუთმენლად 25 ივლისს დილით“. სახელო ვამბე გურამს ძალიან მოსწონდა. მას ერთგვარ მეტსახელად სწორედ ვამებს ვემაბდით. ეს სახელო გურამ გვეგწიქმე დაარქვა სტუდენტობის წლებში. მოთხრობაში „ახლა მე ოცდახუთი წლისა ვარ“, გურამი წერს: პატარას ვამბე დავარჩიეთ. ეს სახელო ჩემი დიდი ხნის ოცნება იყო, ძლივს ავირულე“.

ბორჯომში რალა გამაჩერებდა, 25 ივლისს დილის ცხრა საათზე თელავის სადგურზე ვიყავი. აქ მულოდებოდნენ ჩემი მეგობრები გურამ, ედიშარი, დემნა რჩეულიშვილები თენგიზ და მინი ჯაშიაშვილები, გულით ვავიხარე თელავისა და მეგობრების სახეთ.

დღესაც ცხადად მახსოვს ალაზნის ველისავე გადამდგარი აივანი სადაც მე და გურამს საწოლები გვედგა. დილით დეიდა მარო (გურამის დედა) ვემაჯუზებდა, შემდეგ მიდგიოდით ნადიყვარზე, მივლოდით ქალაქში სასტორილო; შუალღზე მოივინებდით, ეურნალ-გაზეთებს და წიგნებს გკითხულობდით. ხშირად შუაში გვეჭადა და რომელიმე სინტერესო წიგნს გვიკითხავდა ან ფრანგულიდან გვითარგმნიდა გურამის უსაყვარლეს ბებო, უკვი მოხუცებული და დიდი ჯაფიანავი წელში მოხროლი საშა ჯავახიშვილი, მრავალმხრივად ვანათლებული და გამსწავლული, სათნო და სასიამოვნო ადამიანი, ქართველი ხალხის სახელოვანი შვილის ივანე ჯავახიშვილის ლეიძლი და. ეკვი არ არის შვილიშვილს მანაც თვისებური ამავე ადასლო და გურამის კლასიკური ქართულით დაწერილი მოთხრობებს ალბათ მისი ნიჭის ანარეკლიც ატყვია.

გურამს ბებია უსაზღვროდ უყვარდა, ისევე როგორც უყვარდა თავისი ოჯახის ყველა წევრი — დედა, მამა უმცროსი და მარინე, ზოგიერთ წოდებაში გურამი თბილად იხსენიებს ბებოს.

„მას ვავიყვებით უყვარდა მოხუცი, მართლაც არაჩვეულებრივი ადამიანი იყო, მცოდნე გამარჯ...“ (სახელა). „მიხაროდა, რომ მყავდა დედა, მამა და ბებო; მიხაროდა, რომ ისინი ჩემზე ასე ზრუნავდნენ. მათთვის ღირდა ეს სიუცობლე. ოთხმოცს მიღწეული ბებოჩემის მხნობა ზომ საუკეთესო მავალით იყო ჩემთვის“ („ახლა მე ოცდახუთი წლისა ვარ“).

გურამის თელავზე ცრემლი იშვიათად მიხიხავს. მხოლოდ ძალზე იშვიათად, დიდი შინაკანი ვანქნის დროს იცოდა რადაც ვაჭაკურად მწერდა ტირილი. ასე ვინაცდა მან ბებოს მოულოდნელი გარდაცვალებაც. „მომაგონდა თელავი, კბებზე ამავალი ბებო, წელში მოხროლი,

ტრეზნოკოშელო. მოვიდა ჩემთან, გვერდით მომჩქდა და ფრანგულიდან მითარგმნინდა მოპასანს. ახლა შეჩვევნივოდა, რომ ვილაყის ტუქსაედა, შემდეგ სარეკეს რეცხავდა და აღფრად დე მიუყეს ლექსს ამბობდა. „ბებო, ბებო, აღარ არის“, — გამოელვა და ისევ ავტორი“ („ახლა მე ოცდახუთი წლის ვარ“.)

თელავში დასვენებისას სვირნობა და უმშვენიერესი ადგილები დათვალთვრება არ გვაქვდა, მაგრამ გურამს ერთ ადგილზე ვაბრებდა არ აკმაყოფილებდა. რამდენიმე დღით ვეწვიეთ თელავის ახლოს, ცივკობორის კალთებზე მდებარე საოფელ თეთრ წყლებსაც, საუკეთესო საგარაყო ადგილს, სადაც ცხოვრობდნენ ჩვენი ამხანაგი ხევსურები. ისინი ჩვენთან ერთად სწავლობდნენ თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტში.

საღამო ხანს ცივკობორის ირმების გადასახედლომ გავეუბრებლით შვის ხანგლას, დაბინდების მოლურჯო-მოშავო ფერებში გახვეულ კახეთს. აქედან სულ სხვანაირი ენით გავესებდა ეს დიდებული კეთზე საქართველოსი, დიდულაღვი შრომითა და შენებით წელამართული კახეთი, მის სილამაზეში ახალ შტრახებს ვმოულოდლოთ, ახლებურად ვგრანოზობით. „მან არ იყის კახეთი, ვისაც ცივკობორის ქედზე შემდგარს არ დაუნახავს აღახნის ჭალიდან ამოვარდნილი ალავერდი“... („ალავერდობა“). შორს, პორიზონტთან, ლამაზონები მიივებოთ ვამბულად ვაფლობდნენ. ეს იყო დამეული თბილისის სიწითლეები.

ღამის გასათევად გოგოტურებთან დავრჩით. ოთახში ცხლოდა, შეხუთული ჰაერი იდგა. გურამმა ვერ მოაყენა, ვარეთ მოინდომა დაწოლა. სადღაც გომპოტის ფერდაზე, ღრმა და ტყით დაფარული ხეობის თავზე ვიწვიეთ გურამი, მე და ჩვენი ორი მასპინძელი. არ გვეძინებოდა, შეუღამემდე ვსაუბრობდით პოეზიაზე, ხელონდელ დღეზე და მერც, მთის ცივი ჰაერით ვაბრებებულს, დიდხანს გვეძინა ტყბილი და ქანსალი ძილით.

მეორე დღეს სვირნობისას ტყისპირად მოპალაზე ცხენებს წავაწყდით. გურამმა შეარჩია ერთ-ერთი მათგანი, უმაღლადველო უბელო ცხენს და ვააქენა, ცოტა ხნის ჭენების შემდეგ დაბრუნდა და უკმაყოფილო სახით ვაღმობტა ცხენიდან.

— ნამდვილი ჭავლაგია, ვერ დარბის, — თქვა გურამმა.

— რა ვაქავ, არ მოგეწონა ცხენი, — თითქოს ეწვირა ურჩუას, — იქნებ ახალ ვახედნილ გირჩენის.

— თუგინდ ვაუბუნდავიც იყოს, მიჩნევიან.

— იქნებ შევეჭობოთ კიდევაც!

— შევეჭობოთ, მაგას რა სჯობია!

— თუ მომივებ, ბატკანი იყოს შენი.

ურჩუა და ბერდია მწავიდნენ. ბერდია ჩვენი თანაურსელი იყო. ურჩუა კი მისი ბიძაშვილი.

ზალე წაბლისტრად მზინავი, ტანპირნი და შემართული სამი უბელო ხევსურული ცხენი მოიყვენეს, მართლა ნაბერწყლუმს წინდნენ. შარიალა თვალნიდან და ადგილზე ეჭვს წინდებოდნენ. ერთი შეხედვისთანავე ყველაზე ფიცხულას მოახტა გურამი, ცხენი იმ წუთს ყალზე შედგა და მხედროს ოდნავი მუხლით შეხებაც საკმარისი იყო, რომ ისარბოთ ვაგარდნილიყო წინ. მას პირველად გვერდიგვერდ მიყვენენ ბერდია და ურჩუა.

ოდნავადაც არ ვაჭარბებ: ბერძენი მიწაზეც ცხენზე მქდამი, მოჭირთუ მხედარი, მაგრამ ისე ლახათიანად და ლამაზად ცხენზე ჭდომა და ჭენება, როგორც გურამმა იცოდა, ვადატრით შემომიღია ვიქვა არასოდეს არ შემხედვარია. ის თითქოს ცხენზე იყო შესრდილი, ცხენის ყოველ მოძრაობას გრანობდა და ლაღად ბეჭებავილი მიჭროდა. უმოშიარი მხედროს დაუოყებელი ცინი მის უხადო მოთარბებშიც ხანს: „მე ბავშვობიდან ჭირითის ტრედული ვარ, ცხენზე ჭდომა და ჭენება ვაგვებოთ მცყვარს“... („ალავერდობა“). „...მე პირდაპირ ვადავატრი უნავარს. ვხა ხევე შირბოდა, სასუნეში ნავი მიტყავადა, მწევადა. შუბლი ვამიხურდა. ფაშატი ოთხით ვადადიოდა ჭენებზე და მე ვაგივით ამიტავთა ჭენებამ“ („სიციველი მთებში“). „...ის მხოლოდ ვაბელებულ ჭენებას გრანობს, გრანობს, რომ თავს ვეღარ უჭერს გახურებულ ფაშატს... მომეტებულ ძალით მი-აქვენებს ცხენს... ვაჭურდა მხედარი, ვასწორდა წამოწეული ცხენი და თვალის დახამხამებში ორივე ერთ სხეულად იქცა“ („ალავერდობა“).

გურამი, ურჩუა და ბერდია ვერ მიჩდორს შეუყვენენ ჭენებით, კლდოვან გორაკამდე მივიდნენ, შემდეგ მოაბრუნეს ცხენები და ჭენებით ვამოვმართნენ ჩვენსკენ. ჩვენ ვიდეკით ამანბლებულ ადგილზე ღრმა ხეობის პირად. დამურული ხეობის ვაღმით უხარმაზარი მწეანე ველი იყო, უფრო უსატად ფერდობი, ბატარა-ბატარა ბეჭობებითა და ნაყადულების კალამატებით დასერილი. მხედრებმა ვიციინენ ნაყანეს ცხენები ხევში. გურამი პირველი მიჭრობოდა და ცხენს, ასევე პირველმა ვადალახა მხევი შეუყვა მწეანე ფერდას, რომელზედაც ჭენეი საყეთარი ხელისგულივით ეხდავდით ყველაფერს. წინ ვაგარდნილ გურამს მიჰყვა ურჩუა. მერე ბერდია. ურჩუას სურდა დაწეოდა გურამს და ცხენს არ ზოავდა. გუნს შემოკლების მიზნით მან ცხენი ბატარა ბეჭობზე ვადაატრუნა, მაგრამ, ეტობა, ცხენს წინა ფეხები ნაყადულის კალამატში ჩაუვარდა, ნახევრად ჩაიშულა და დაბაბულ მხედარი ვეერდით ვადავარდა. ცხენი ვაიქვა. გურამი უყვე ფერდობის თავში იყო ასული. მან მოიხედა, დანიხა უმხედრო ცხენი და ყველაფერს მახვდა. უყან მოაბრუნა თავისი ულაყი და მარტო მიმჭროლაყ ცხენს ვამოყვოდა. კარგა ხანს სდია, იწვალა, ბოლოს ფერდობის მარცხნივ მდებარე ტყესთან მიიმ-

წავიდა, სწედა ფაფარში, და გაქცეული ცხენი პატრონს მიჰგვარა. შევიბრა უველა სახეში წაგებული იყო. დარცხვენელმა ურჯუევამ გურამს ხელი ჩამოართვა, ზემოთ ამოსვლისთანავე ცხენდაცხენ წავიდა და კარგა მოზრდილი ბატკანი მოიყვანა, საღამოხანს გურამმა ბატკანი დალა, ცეცხლიც თავად გააჩალა და უველა შევადგებე მიგვიმოკრა.

გურამს შთებო ანდახატებით იზიდავდა. შესანიშნავი ალბინისტიც იყო: ძლიერი, ამტანი, საზრიანი, გაბედული. მხად იყო ყოველ წუთს ამხანაფს დახმარებოდა, თუ საქინო გახდებოდა ნეგობარსთვის თავიც გაეჭრა. მგზავრობის ღრას უღარესად მხენ და ხალხიანი იყო. თავის ამალგებულ განწყობილებას უსათუოდ გადმოგვეცმდა, მასთან ყოფნა შედამ ახალი ენერჯით გვაქვებდა.

1953 წლის ოქტომბერში თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის ფიზიკულტურის კათედრამ მყინვარწვევრზე ალბინიადის მოწყობა გადაწყვიტა. ჩვეულებსამებრ გურამმა ჩვენც აგვიყოლია. მაშინ ბევრ ჩვენგანს, მყინვარწვევრის ზღაპრულად მიუვალ, სახაფთო ადგილად გვეჩვენებოდა, მაგრამ მაინც დავთანხმდით. ოქტომბრის გრილი, ხავერდისებრი სილამო იყო. უნივერსიტეტის ბაღში, მამინდელიც, საყმაოდ ღრმა, ვრანას ხევის თავზე ვისხედით გურამ გეგვიძე, გურამ თიქანაძე, გიგი აბაშიძე, ქართლოს სვანიძე, ავი აბაშიძე, შალვა რინეულიშვილი და კიდევ რამდენიმე ამხანაფი. მოგზაურობისა და ალბინიზმის საკითხი განხილდებოდა. გურამი ისეთი ვატაკებთა ლაპარაკობდა შთებზე, თათქოს გამიტკიცებდა მარადთოვლიანი მწვერვალუბის დიდებულებას. ამ დროსათვის მის უკვე შიველი ჰქონდა თუშეთისა და ფშა-ტყვესურეთის ქედები, ხდეს ხეობასა და ბჰსისანშიც იყო ნაშყოფი; მასთან ერთად იყენენ გურამ თიქანაძე და გიგი აბაშიძე.

ერთი კვირის შემდეგ უკვე მყინვარწვევრისაკენ მივდიოდით. ყახზევმა, თერგმა, კრილა სოფლებმა, მაღალ მთებზე მიმავალმა გზამ, უღამაზებმა და უსტარაკსმა მყინვარწვევრმა ძლიერი შთაბეჭდილებით აგვივსია, უველანი კმაყოფილნი ვიყავით. მთელი ჩვენი მგზავრობის სული და გული, გურამი მაშველ რაზში იმყოფებოდა. იგი ლაღად, თამაჟად, დაუღალავად დადიოდა ყინულოვან ბილაკებზე, ალბინიადის მეგზურ გამოცდილ მოხვევებს ტოლს არ უღებდა.

მასობს, მწვერვალის დასალაშქრავად შეღალამისას გავედით ბანაკიდან, რადგან ამ ღროს ყინავს და მყინვარწვევრის ფერდობს ლოდები არ სცივდა. კარგად გათენდა, როდესაც ბუშბერაზის მწვერვალის კალთებთან შეესაკენეთ და შევუდევით ციკაკენ ამაველ ციკაბო აღმართს. ზოგიერთ სხვასთან ერთად, მე და გურამ გეგვიძემ პირველად ვიყავით ასეთ ლაშქარობაში. საინილად შეგვეცოდა. მიუხედავად იმისა,

რომ მაღალეკლიან, რკინით მოქედულ ფაქტურ მელეში სამი-ოთხი წინდაც გვივსია, ფეხები ისე გავგვეინა, საერთოდ ვეღარ ვიჭერებოდა. გათოშობები ნელ-ნელა მივიწყებდით. ისეთი პუტანელი იყო ყინვა და წინ იშველა მწვერვალის ჩანდა, წინსვლას თითქოს აზრი აღარ ჰქონდა. პირი ვეჭოეთ და, სხვებთან ერთად, მეტროსადგურში მოწყობილ ბანაკში დაბრუნება გადავწყვიტეთ. მოზრუნებულებს გურამი წამოგვეწია, თავისი მანველი რაზმით.

— სად მიდხარო? — გვკითხა მოღუშული სიხით, რადგან ვერ იტანდა თუ მისი რომელიმე მგზობარა შედრკებოდა და დაბრკოლებას გაეჭეოდა.

— ფეხები და სახე გავგვეინა, აღარ გვინდა მწვერვალზე ასვლა.

— მაგის გეშინიათ, არ არის რთული საქმე, ახლავე უველაფერს მოვეუღა.

— თავი დაგვანებე, არაფერს მოვლა არ გვინდა.

— ცოტა ხანი მოითმინეთ და ნახეთ! თოვლით ჭერ სახე და ყურებზე დაგვიზიდა. შემდეგ გაიძრო ვარეთა მოსაცეული, ზედ დაგვისტა, ჩაიმტხლა და დიდხანს აირთქლებდა გარედან ჩვენს ფეხსაცმელებს, თან ხელით ზედა. სახე გავგებოდა და ისეთი გრძობა დაგვეფლა თითქოს ფეხზეც აღარ გვეციოდა. უფრო თავისუფლად წავედით მაღლა გურამი გვერდიდან აღარ გვეილდებოდა. მწვერვალის ყველან ასვლიას თოვნი ჩაებოდა, წინ გურამი მიდიოდა და მასრი წერაყინით ქრიდა საფეხებებს მყინვარწვევრის ლურჯი ფერის ყინულებზე.

შემდეგ მწვერვალის ბლატოდან დიდხანს გავუერებდით ზღაპრულ სანახაობას, ჩვენს ფერხთაქვემ ვარებულ უამრავ მწვერვალებს, რინსფერ დარბელებს, მზის შეხებებით ვამოჩრილ სხივებს და იმის გაფიქრებაც აღარ გვინდოდა, რომ შეიძლებოდა ამ სიღამაზის ნახვა საერთოდ არ გავიძინებოდა.

მწვერვალადან დაშვებისას ისეთ ძალს და სრმსებუქებს გვგრძობდა, რომ ჩემს მეგობრებს, უკვე გამოცდილ ალბინისტებს, მეორე მწვერვალის — „სპარტაკის“ დასალაშქრავადაც კი წავეყვი. ფრთხილმუხბულივით ვიღქვი მწვერვალზე. გადავივით სურათი. შემდეგ გურამმა ფანქართ — დაწერა ქალაღზე: „აჲ ვიყავით: ლეილა წითლანამე, გურამ თიქანაძე, გიგი აბაშიძე, ავი აბაშიძე, ნუგზარ წერეთელი, გურამ რჩეულიშვილი; ოქტომბერი, 1953 წელი“. ქალაღი კონსერვის ქილაში ჩიღო, თავი დახურა და მწვერვალის შუა ადგილას ჩაფლა. დაღლილ-დაქანცულები, მაგრამ საოცრად ამაღლებულ განწყობილებებზე მყოფენ დავბრუნდით ბანაკში. გურამს უხაროდა, რომ დასაბრუნებლად გამზადებულებმა ასე „გამოვიჩინეთ“ თავი და გვეუბნებოდა: გაყინული ფეხები? გააბოზა შეაგონება უფრო იყო, მერე სიარულში გახუ-

რდით, თორემ როდის იყო სულის შეგვრებით
კაცი თებობდაო. ეს ამბავი შემდეგშიც სასიამოვნო
მოგონებად და სამზიარლოდ გვექონდა
შეშორჩენილი.

გერამა ბევრი რთული და ძნელად ასახლე-
ლი უმადლესი კატეგორიის მწვერვალი დაბ-
ყრო სპორტის ოსტატის ნორმაც კი შესარტულა.
გული სპორტად უწყვეტა კაცისონის ზვიადი
მთებისაკენ. მყინვარწყვირის მერე გერამ თიჯა-
ნაქესთან, თემურ კუბიანიძესთან. გერამ გე-
ვეშოქესთან, აგი აბაშიძესთან, ვივი აბაშიძესა
და სხვებთან ერთად, ზევსურების ქუჩების
კობრა მწვერვალზეც ვიყავით და ჩვენს გვე-
რდით უველდოვან ვერძინობდით გერამის ძმობი
სიყვარულს. განუყოფელი დამილს, ნამდვილ
მშენსა და ვაქაიურად მზარში დგომას.

ამ მამაკეთა და ვაქაიურა სპორტში გერამს
კიდევ უფრო შეაყვარა მთები და სიყვარულმა
ბებრივ შთამბეჭდავი სტრატეგია დააწერა.

მთების აბლოგისათვის დაწერილი სიტყვით
მოთხრობაში „ასელა“ არის ასეთი ადგილი: ვა-
ცა ჭანდერი და ჭეშალ სვანი ურთულეს მწვე-
რვალს შებმან. ამინდიც ვაფუქდა, ქარში და
ყინვამ დაისადგურა. „უვა“ დიდი სიფრთხილით
მიფრთხილდა. თვალსაყმელს კბილებში მოე-
ცდა და კლდეს აფარად აღარ ებადებოდა. ყი-
ნულის კედლის ქვევით ორი დამატებითი სო-
ლი დაასო, ძირითადი თოჯი ზედ შიბაბ, ხოლო
თვითონ თვითდაცვის მიზნით პალზე მოიკ-
ვათაბა და გზა განაგრძობ. თვითველი მოკე-
ბულ ნაბიჯზე წაყინულ ხელებს თბობდა... დე-
იწყო ურთულესი მონაკვეთი, ყინულის კე-
დელი. ვაჟა უცებ გახურდა, ტანში ჩხვლეტა
იგრძნო, ფეხები კი კვლავ უგრძობლად ჰქო-
ნდა. ყინულის ქრამ ვაართი და კარგ გუნება-
ზე დაყენა. უბოლო მოუნდა ვაჯლა თავისი
შავი კოსტუმით, თეთრი პერანგით და შავი მა-
ღალეულიანი ფესსაცმელებით რუსთაველის გა-
მზარზე“.

მთებზე შეყვარებული გერამის ვიბრი უაღ-
რესლად თანამედროვე, ძლიერი და ჰკვიანა პა-
როვნება ხარბად ვანიცდის სიციცლის წყურ-
ვლის, არ უშინდება მოსალოდნელ საფრთხეს
და დიდი ოპტიმიზმით ფიქრობს ხელანდელ
დღეზე. ამვე მოთხრობას ასაღვარდა და
ძლიერი ნებისყოფის ვიბრები სასწაულებრივ
გადაურჩებთან დალუგებს. დამენათყვები, ვათო-
სულები, ხელუბდასისხლიანებულები ბრუდღე-
ბიან ბანაკში, მაგრამ მძიმე მდგომარეობა ვერ
ძლევს მათ ვაქაიურ ბუნებას, სწორედ ისეთ
ბუნებას როგორც გერამ რბილშეილს ქო-
ნდა და რომლითაც თვალსაჩინოდ გამოიჩინე-
ოდა კიდევ სხვებისაკენ. ვაყინულ და განაწმე-
ვება ჭანდერის (ზოგიერთს შეიძლება მოჩვენე-
ბოდა კიდევ, რომ იგი მწვერვალბინაკენ აღ-
არც ვაიხედვად) მეგობარი ეუნება:

„— ვაჟა, უნდა ვაგაბარო,
— შენ იცი... — ვაჟს ვაეცინა — რითი? —

— ტრავერსი დამტყიცეს, ხელზევით გა-
ვლიდათ.

ვაჟა წამოყდა საწოლზე, მწვერვალბინაკენ
მზავაი.

— ჩქარა, ბიჭო, მაღამო, ფეხი მოიკრიბინო,
თუმცა დღენახევარში შინაც მომირჩება“. ვაჟა
ჭანდერი უტყუარა გერამია, ეს სახელი და
გვარი ფსევდონიმი თოხანს არა ერთ მოთ-
ხრობაში და მისი რეალურობა ობიექტურ
ქეშმარიტებად გვეხატება.

გერამს მდიდარი და უშუალო ბუნება ჰქონ-
და, ვეღვაფერს გულიანად, მთელი არსებით
უღგებოდა, ცდილობდა ყოფილიყო მართალი
საკუთარი თავთან, ხალხთან და მოვლამაზთან,
არასოდეს ელაღადა დასახელი მოზნებმათვის,
საკუთარი შრომით და შეგონებით გადაეღაბა
ვეღვა დაბრკოლება. ის, რაც დავეტირვა ახალ-
გაზრდა მწერალმა და რითაც უმსძლო ქარ-
თული ლიტერატურის ოქროს ფონდის გამდი-
დრება, სულ თხოიოდ წლის განმავლობაში შე-
იქმნა. სისტემატური შემოქმედებითი მუშაობა
გერამმა 1956 წლიდან დაიწყო. რა თქმა უნდა,
ამ შესანიშნავ მოთხრობებს წინ უძლიოდა, ასე
უთქვიათ, მოსამზადებელი პერიოდი. ის ბევრს
კობტულობდა, ფიქრობდა, ეძებდა, განიდიდა,
მხატვრულად საინტერესო საკუთარ თემებსა
და რეჟერატებს წერდა, ზოგჯერ ლექციის
დროსაც ოცნება გაიტაცებდა და თავისი ლამა-
ზი ქართული ხელით, მსჭვილი და ზატოვანი
ასოებით ავსებდა ფურცლებს.

1956 წელს მებრძოლ ცხელი ზაფხული
იღვა. ქალწილ გავიანიერით, შემდეგ ლიბინო
წყლების სარდაფში ჩავედით. საამერად გრილ-
ოდა, ჩვენს მებრძოლ-სამი კაცი თუ იყო. კარგა
ხანს ვსაუბრობდით, მე და ჩვენს მეგობარს თენ-
გიზ ჭიშკაშვილს ვაგაგასენდა, რომ ატეილბელ
საქმეზე ვიყავით მისასეულელები. გერამმა გვით-
ხრა აქვე დაველოდებითო, რადგან მერე თბილი-
სის ზღეზე ვამირებდით წასვლას, და კიდევ შე-
უცვითა ნაქები წყალი. თითქმის საათნახევრის
შემდეგ დავერდით. ზოგს შეიძლება დღეს
დაუფერებლადი მოგჩვენოს, მაგრამ ეს უხსრად
ასე იყო: გერამი მარტო იქდა კუთხის მაგონას-
თან და თავდაღუნული წერდა. თეთრი ხელსაწ-
მენდი ქალღღებე ავიღო და თავისი ბარკიანი
ასოებით იმდენი დაეწერა, ყიბეში ძლივს ჩაი-
ტენა. მებრძოლ ძლიერად ჰქონდა გამჭდარი მთელს
არსებაში წერისა და შექმნის სურვილი.

გერამი საკუთარი თავისადმი ძალზე მომ-
თხოვნი იყო. ისედაც უაღრესად განათლებული
და ინტელექტუალური პაროვნება, მოთხრობის
შექმნისას ყოველთვის ცდილობდა მებრძოლ
წიკითა, მებრძო ენაბა, გამსჭვალულიყო სათქმელით
და მერე დამჭდარიყო საწერად. სიპარტოვე,
ეჭურებოდა და მეგობრებაც არასოდეს კლებია,
ამზანავები ყოველთვის გარს ეხვიენენ. ბევრს

სერდა მასთან დაახლოება, დამეგობრება. ასე იყო სიცოცხლეში და ასე ვარდებოდა გარდაცვალების შემდეგაც კი. მაგრამ როცა საყვარელი საქმე, როცა მწერლური შთაგონება მოთხოვდა, იგი სრულად მარტო, თავის თავთან ჩაღრმავებული და ჩაფიქრებული მიდიდა სხვადასხვა ადგილას: ალავერდი იქნებოდა ეს თუ უფლისციხე, მოსკოვი თუ ჩრდილოეთ კავკასია, თუშეთი თუ ხევსურეთი, უღამაზეთი შავა ზღვისპირეთი თუ შატალის კოშკები... ამგვარად შეიქმნა ღრმამინათლის მოთხოვნათა წყება. „...მიძინებელი სევდა, რომ ქალაქი დიდი წნით დატოვა, უფრო კარგად მოქმედებდა მასზე“ („ნათელა“). დიდი, მძაფრი ვენება და შინაგანი დაძაბულობა ყველგან თან დასდევდა ქალაქად იყო თუ ქალაქგარეთ, ქართლში იყო თუ რუსეთში. სიცოცხლისა და ცხოვრებისეული განცდების შეგრძნობის ეს აუცილებელი პროცესი გურამს ისე ძლიერად, ისე შთამბეჭდავად და მძალაზმბატურად აქვს გადმოცემული ნოველაში „ირინა“, რომ იგი საყვარელი ლექსებით იკითხება: „უჯერ მიელი ვერაა დადიარს მარტო, ხან ცარბელ ქუჩებში, ხან ხალხსაგვს მოკლანებზე. შენ მოცილი ხარ და დადიარს მარტო. მხოლოდ ერთი თვით — ერთი თვის შერე შენ წახვალ ამ ქალაქიდან. წახვალ სოფლად, უბნისში, არქილოგიურ გათხრებზე. მუშებს თავზე დაადგებ და იძულებზე. შენ დაგწვევს ქართლის თაყარა შზე. მაგრამ ეს იქნება ერთი თვის შემდეგ. ახლა გარშემო სიცოცხლე, სიცილი. უცებ შეიცვალა ბუნება, კვირტები დასცა და გაიშალა, მაგრამ ჩერ მიანიც პატარები და საყვარლები, მთელი ქვეყანა შენი ნაწონბაა, ყველა ვიყვარს, ყველას ესალმები გუნებაში“...

გურამი ბევრ რამეში იყო შავალითის მიმდევარი. დღეს არცთუ იშვიათად გვესმის საყვედური და ჩვენ თავადაც ხშირად ვსაუბრობთ ბოლომდე ახალგაზრდა მწერლებს, რომ სათანადოდ არ იცნობენ ცხოვრებას, არ მიღიან ხალხის ვასაკნობად, ცდილობენ საკუთარი ნიჭითა და მიგნვრით გამოცდილებით შექმნან ნაწარმოებები. გურამს არავის დაძალებდა და მითითება არ სჭარბებოდა, საკუთარი ინიატრაციით მიდიდა ყველგან, ეძებდა, იშეუბნა, იწერდა, განიდიდა, ფიქრობდა; უნდოდა ყველგან მოეხსრო ყოფნა, ბევრი რამ ენახა, შეეგრძნო და შეეთვისებინა. იგი შეგობრებსაც გვიჩვენებდა, რაც შეიძლება ბევრი გვეყოფა, გვენახა, გამოცდილება მიგველო, ხშირად დაგვეოცხებინა ნაადრევი წერის სურვილი, სათქმელი უფრო მეტად გადაგვხარბო და მერე დაგვეწერა. მის ყოველ რჩევასა თუ დარიგებაში დიდი მეგობრული სიფიქრე და მახლობლური საყვარელი იტრნობოდა.

შესანიშნავი ნაწარმოების — „უსახელი უფლისციხელი“ შესავალშივე კარგად ჩანს თუ როგორი პასუხისმგებლობით, როგორი შინდო-

მებით უდგებოდა გურამი საქმეს. მოწინავე სტუდენტს საქართველოს ისტორიაც იხილავდა, უბრალო მშრომელ ხალხის როლი, ანტიტრენებდა. მასალების გაცნობის შემდეგ გადაწყვიტა დაეწერა ნაკვეთი უფლისციხეზე. დიდხანს აწულებდა იდეა, დადიოდა და ფიქრობდა. „გადაწყვიტე, უფრო ღრმად შემესწავლა უფლისციხის ისტორია. პირველადვე წყაროების სიმცირე და მშრალი ფაქტები მომხვდა თვალში, მაგრამ აღარ დამიხეია უცან. გავეცანი აღმოსავლეთ საქართველოს უძველეს საყვარ გზებს, რომლებიც აქ გადიოდა, გავეცანი მის მიღამობებს; სადღაც აესხა მთივი, შევადგინე კონსპექტი: უფრო კარგად ვიგარქენი უფლისციხე“.

თავის ფიქრებთა და განცდებით გურამი ქვეშაირად თანამედროვე მწერალი იყო, ამხე მიგვიითთებს მისი აზრებიც და გადმოცემის საშუალებებიც. თვით უფლისციხის უძველეს ისტორიასა და შორეულ წარსულში ჩაღრმავებული შემოქმედი თანამედროვეობის ძლიერი სენთქვას გრძნობდა. „ორი ათასი წლის წინანდელი საშობახლოების“ ცქერის დროსაც კი აწმყოს ნათელ სურათებს აღიქვამდა: „უჯერ კასპის ცემენტის ქარხანა, იმის გადაღობა თეთრად დათხრილი საბადოები. კოლმურნეთა შრომით აყვავებული ველ-მინდვრები, დაბურული ბაღები, გორაკებზე გადმოშვარია ახალი, ფართო აიენიანი სახლები...“ ნიშანდობლივია ის ვარსებობა, რომ ნიჭიერი მწერალი და პატრიოტი სიმშობლოს წარსულსა თუ დღევანდელ დღეს მარწმინულ მთლიანობაში ხედავდა. ყველაფერ საუკეთესოს შემხაროდა.

გურამი სისხლითა და ხორციელ მწერალი იყო, წერის სურვილი ყველგან დაყვებოდა და არ ახვეწებდა. სწორედ დიდმა საყვარელმა, დიდმა ნიჭმა და ვენებამ შექმნა მისი ალალი შემოქმედება „მართლა, რა საინტერესოა, წერს სიყვარულზე, სიყვარული გაწერაინებ... იმპრეხომ სურვარულმა მოძრა ბძევი, ნოველები რომ დაეწერე“ („ასელა“), წერისა და შექმნისადმი ეს დაუოცებელი სურვილი გურამის ბევრ მოთხრობასა თუ ნოველაში ჩანს, თან ეს განცდა ისე უშუალოდაა ნაჩვენები, რომ მკითხველი დამეჭრებულად გრძნობს ახალგაზრდა მწერლის კეთილშობილური ლტოლვის ქვეშაირიტებას. შეიძლება მოეთევანოთ ზოგიერთი ადგილი მისი ნაწარმოებებიდან „ნადირობა“, „ასელა“, „უსახელი უფლისციხელი“: „ევა ფიქრებში წვიდა: არც ერთი ძველი ჩანათქერი აღარ მიეწინა... უნდოდა წერა, მაგრამ შინ არ წავიდა. „როცა უფრო მომიხდებდა, მაშინ წავალ, ჩერ ჩაჯდეს თავში კარგად, დალოცებიც დაიხვეწება“...

„ძალიან მოუნდა საწერ-კალამი. საძლე ტომარაში სიცოცხლისა და წერის ეინისაგან ტრიოლი დაიწყო“.

„არ შემიძლია ამდენი ენახი და არაფერა

დაწერო. ფერცლებს ვეზიარებ ჩემს განცდას“. შემოქმედებითი შემოაბა კი მართლაც თავდაუზოგავი იყოლა ზოგჯერ მთელი კვირისაობით წაიკვებოდა ხოლმე, არავის არ ზედღებოდა, მარტო არჩებოდა საკეთარ თავთან და ეს სიყოცხლის, მეგობრების, ბუნების, ყველაფერი აღმამინურის მოყვარული ვაჟაკი ბიჭი მხოლოდ ნაფიქრისა და ვაგდაილის ქალაღზე გადატანით იყო გართული.

გურამი შესანიშნავად იცნობდა ქართულ, რუსულ, საზღვარგარეთელ ლიტერატურას, გერმანულად კითხულობდა გოეთეს, შილერს, ჰაუბტმანს, შაინეს; მის საყვარელ სამაგიდო წიგნებში შეხედულობით „ქართლის ცხოვრებას“, დანტეს, რუსთაველს, ბალზაკს, დოსტოევსკის, ალექსანდრ ბლუკს, ჟოისს, ჰემინგუეის, პლუტარქეს, ვალაკტიონს, ტიციან ტამბეს, სვანურ პოეზიას, ესქილეს, თომას შანს, ტოლსტოის, ჭველ — ევგენბტერ პოეზიას.

გურამი ერთფეროვნებას ვერ იტანდა, კონტრასტები მოსწონდა. მთებსა და კლდეებში ზოგნის შემდეგ გული ზღვისაკენ გაუწვიდა. უსასრულოდ გადაშლილი ზღვა თავისი იდუმალეებით და სიმღერით აესებდა გურამს. ზღვისადმი სიყვარული ზვერ ნოველაში დამაყვრებლად გამოჩნდა.

1956 წლის აგვისტოში გურამი, დედასა და დასთან ერთად, ზღვაზე ძვენებდა. 23 აგვისტოთი დათარღებულ წყრიღში იგი იწერებოდა: „ახალი ათონი მართლა მშვენიერი ადგილია. მთა და ზღვა. რაც მე მინდა, ჩვენები ცხოვრობენ შიგ ათონში, მე კი მარტო ვარ ათონის ცოტა გარეთ. პატარა ოთახში, შაქვს რაღიომიმედები, პატეფონი, საწერ-კალამი, ზღვათა და ნოველებს წერით ვარ გართული... ბიჭო, რომ იცოდ რა ლამაზი სახლი შაქვს, თავისი ფანჩატრით ზედ ზღვაზე, ნერა შეიძლებოდას წამოხდიდე... მე უმეტესად მოწყენილი დავდივარ, რომ იცი უთქვენოდ მიიჭრის, თან ზღვა აყენებს კაცს ნადღიან ხასიათზე“. ამ დროს გურამი უკვე სისტემატურად წერდა და, აღზრდა, ახალ ათონშიც, ზღვის პირად მდებარე, ჩველებური სახლის პატარა ოთახშიც, შვეი ზღვის ტალღების ხმაურისა და შრილის ხმაზე ქმნიდა თავის ღრმამინარსიან ნოველებს. ზღვისთან სიხალევემაც განაპირობა ის გარემოება, რომ ზღვის სურათები და ზღვასთან დაკავშირებული აღმამინების ცხოვრება გურამს ცხადად, საინტერესოდა, ზელწესახებდა აქვს დახატული.

1956 წლის შემოდგომაზე საკურსო თემად ტიციან ტამბის შემოქმედებას ვერდი. ბევრი ვიშთმავე საჭარო ბიბლიოთეკაში, არქივში, შევაფროფე ყველა საჭარო მასალა. კვირა დღე იყო. აღრიანი დილით ეიჭეტი და კეთიხელთაბადი. წერის დაწყებას ვერ ვაჭრებელი. გურამი გაემთვიდა ჩემთან. ვადმოვიდა-მეთქი იმბატომ ვამბობ, რომ ჩვენს სახლებს შუაში მხოლოდ მაშინდელი ვარაზის ხევი ჰყოფდა. ამდენი გიშე-

ვია, ყველაფერი შეგასწავლია, ახლა თემის დაწერას რაღა უნდა, — მოთბრა გურამმა, — მე, მაგალითად, შეიძლება ასეც დაწერყო აიღო ქალაღი და, თავისი ძალზე რწინუნალტერ-ხელი სულ ცოტა ხანში დაწერა შესავალი, სიტყვა-სიტყვით მოიყვან ამ ნაწყვეტს, სადაც ჩემი აზრით, ჩანს ქართული პოეზიის ცოდნაც და საყვარულიც, ლიტერატურულ მოვლენებში ნაწიღომის უნარიც:

„მივალ, მივედვარ და მივიმღერი“, დედუნა ხმით დაიწყო ტიციანმა და საყველაწმინდო სადღვეგრძელოდ ყანწი ასწია.

თუნდებოდა. ქეთასი. ბალახვანი. მეორე დღეს ისეც დროსტარება, ისეც მარღ ბოღღერი, არტურ რებში, მეტერლინკი, ისეც ვაყვეთილი სიმღერები ლოთობაზე, სიყვარულზე, დროსტარებაზე, და დგება ტიციანი სიმბოლოზმით მოგზაღო, ზელში ძვეე ღვინით საყვე ყანწი უჭირავს:

„აქ რომ მღეროდა რუსთაველი
ეინ ვაჩუმმა,
აქ რომ იბრძოდა სააკაძე
ეინ დააკავა“.

ახალი ნაკადი ლოთობისა, დროსტარებამა, სიმბოლოზში ფრანგული და სამშობლო, ყველგან საქართველო, პატარა მხარე, რომელიც იყურება ყველა ქართველი სიმბოლოზტის აშუღური თუ სტვა მსუბუქი ვიარის ლეჭმებიდან“.

მე, მართალია, ჩემი შესავალი ავირჩიე. მაგრამ გურამის მაგალითმა მათეო სტიმული მომცა, რომ სამოცვერდიანი მოხსენება რამდენიმე დღეში დავამთავრე. ეს ნაწიერი კი დღემდე სათუთად შაქვს შენახული.

ზემოთნახსენებ ვარაზის ხეზე გამახსენდა, მოთბრობაში. — „გაზაფხულად გადის“ არის ასე-თი ადგილი: დამეა გოგონა ეკითხება ვაგს — „შენ სად წახვალ?“ — „მე არსად, ხევე ჩახვალ, მიყვარს დამე იქ ქღომა“. ვარაზის ხეში თუ ხევის თავზე ქღომა მართლა უყვარდა გურამს, ხშირად დამით პეტრიაშვილის ქუჩით ავღიოდიოთ ლარსის ქუჩაზე მღებარე გურამის საბღოსაკენ. თითქმის ყოველთვის გადამატოლდება ხოლმე, მაშინ არც თუ ისე ვანათუებ ხეზე. ვიჭეით და ვსაუბრობდით. ათასი იღვა ქქონდა ვანსახორციელებელი, ათასი რამ დასაწერი, წასაკითხი თუ სანახავე. ყურნად „ეისი კარში“ გამოქვეყნებულ ხეთ მოთბრობა და სხვა მოთბრობებს მხოლოდ დასაწყისად მიიჩნევდა. ვანსახელე ქქონდა ახალგაზრდობის ცხოვრებაზე სქელტანიანი რომანს დაწერა, მიყვებისა და სცენარის დაწერაც ქქონდა ჩაფიქრებული. ამათვან ზოგიერთის ვაკეთებდა მოსალოო, ზოგი კი დაწყებული ამ ვანსახორციელებული დარჩა. მისთვის, მეტუნებოდა, ბრწყინველ ტრავედლას გედაკეთებ ვაჟა ფშაველას „ალღდა ქეთალურისაკანო“. ეს დიდებუ-

ლი პოემა ისე მოსწონდა, რომ გატაცებით შე-
შაობდა მასზე და გასცენურების მიჩვეული ვა-
რიანტებიც გაეცოთა. გურამს სურდა აღედგა
როლი ეთაშმა ახალგაზრდა ნიჭიერ მოქანდა-
კეს ლადო ქობიაშვილს, რომელიც სულ მალე
ტრაგიკულად დაიღუპა. მახსოვს, იმ დღეს საბ-
ლიაკენ მოვლილით გურამის მამა — მიხეილ
ჩხეველიშვილი, გურამ გვევჩივებ, გურამი და მე-
ქიანელს ქუჩა ამოვიარეთ და კიროვის ბაღ-
თან ამოვედით. ჩვენ ვიცოდით, რომ ლ. ქო-
ბიაშვილი მძიმედ იყო დაჭრილი, კიროვის ბა-
ღთან მოსულუბმა კი უკვე შეიკრძავეთ მისი ვა-
რდაცულება. დაღონებულები ვიდგებით. უცებ
გურამი მოტრიალდა, გადახტა მალე ლობჯე-
ოციოდ ნაბიჯი გაიზინა, ბუჩქების გვერდით
ჩაეხშო ბაღაში და მწარე გულსტკივილით
აქეთონდა, ჩვენივეს ცრემლებს დანახვისა
მოკრალა. აღბათ ეს იყო კიდევ ერთი განუ-
ხორციელებელი იდეის გამოვლუება.

1958 წლის იანვარში გურამი რამდენიმე თვით
მოსკოვს წავიდა საცხოვრებლად და სამუშაოდ.
იქდა მარტოდმარტო პატარა დაქირავებულ
ოთახში, ძალზე ბევრს კითხულობდა და წე-
რდა, დადი საუბრებში და სირუქე აესხებდა. თე-
ბერვლის თვეში ჩემი წერლისას პასუხად მწე-
რდა: „ახლა ტელეგრაფში ვზვიარ, ისე უსაქ-
მოდ! ველოდი ფულს, მის ნაცვლად შენი
წერლი მივიღე — დურის გვეყიები პირველი
თხუთმეტრი წუთი დამაიწყა უფულობა. უფრო
ხშირად მოიწერე... იქნებ მოახერხო ერთი კვი-
რით ჩამოსვლა...“

სწორედ 1958 წლის 20 მარტიდან 30 მარ-
ტამდე მოსკოვში ტარდებოდა ქართული ლიტე-
რატურისა და ხელოვნების დეკადა. ძალზე დი-
დი იყო სურვილი ამ თვალსაჩინო ღონისძიე-
ბაზე დასწრებისა და, როგორც იქნა, მოვახერ-
ხეთ წასვლა. გურამი სადღურზე არ დაეცეკედ-
რია, მოთვლენულად ჩაუდით. ახლაც ცხადდ
მახსოვს ის საბლი და უბანი, სადაც გურამი
ცხოვრობდა, თუმცა შემდგეში უამარჯვერ
ეყოფილართ იქ: პეშინის მოედლის ოდნავ
მთწორებით, თალი შედილითი პალაშეესკის
შესახვევში, შემდეგ შეუშვედით სტიმონიგე,
გადიოდით დიდი იტყანსკის შესახვევში და იქ,
სადაც მას კვეთს ბოგოსლავსკის შესახვევი,
მეუდრო ეზოში, რუსული სტილის დაბალი სა-
ხლები იდგა. ეზოს შესახველის აბლოს, ორ
სართულიან ხის სახლს მიშენებულ ჰქონდა
ოთახი, რომლის ფანჯარა მიწას ოდნავ სიღ-
ღებოდა. ხუთი-ექვსი თვის განმავლობაში, აქ
მოხუცებული რუსი ცოლ-ქმარის პოტაპოვების
ბინაში წყნარად ცხოვრობდა და წერდა თავისი
მოწოდების უზომოდ მოყვარული ახალგაზრდა
კაცი.

მოსკოვში გურამი ნაყოფიერად მუშაობდა.
აქ დაწერა მან თავისი დიდებული მოთხრობა
„იარნი“, დიწერა „მოხუცებული“, „მოლოდი-
ნი“ და ბევრ ჩანაფიქრს ჩაუყარა საფუძველი.

ეს მოთხრობები ჩვენ 1958 წლის მარტის და-
საწყისში წაიკითხეთ მოსკოვში ყოფნისას და
ნათ მიერ მოხდენილი შთაბეჭდილებებიც
ტად დავეიწყარი იყო.

გურამთან ერთად მე, გურამ გვევჩივებ, ნო-
დარ ზედელაშვილი და ნოდარ ცხერიავაშვილი
დავათვალეურეთ დიდი მოსკოვი, იყუყუთ თე-
ატრსა და მუსიკეში, დავეწიარით ჩაიკოვსკის
ღარბაში გამართულ ქართული ლიტერატურის
და ხელოვნების ლიტერატურული ნაწილის
დასვენით საღამოს, რომლის მოსაწყევი ბარა-
თებიც ირავი ამაშიცმ მოვეცა.

მოსკოვში ცოლდა, მაგრამ გურამი თავის ჩვე-
ულებას არ დალატებდა: დამოიდა უქედოდ,
ოდნავ საკინე ვახსნილი. ფართო, ვაჟაკური
ნაბეჭებით სიარული იცოდა; სიარულის დროს
ოდნავ ერბოდა ვანიერი, დაქუნთული ბეჭები,
ამაყად ეკირა ხუჭუქთიანი, ღამაში თავი და
თითქოს საგანგებოდ ჩამოსხმული კისერა. მისი
ვაჟაკური სული გარეგნობაშიც კარგად იგე-
ჩნობოდა.

გურამს დედა მთელი არსებით უყვარდა, ბე-
რი თბილი სტრიქონიც უძღენა მას: „ნათლად
წარმოვიდგინე მისი საყვარელი სახე, ჭლარა-
თები და დიდი ახალგაზრდული თვალები...“
(„მოხუცი და მე“) და როცა მოსკოვში ჩამოე-
დნენ დედა მარო და გურამის უმცროსი და მა-
რინე, მია სიბარულს საზღვარი არ ჰქონდა.

ჩვენი წამოსვლის შემდეგ გურამი ორი-ნახი
თვე ღარბა მოსკოვში. ხანდახან, შესვენების
ვამს, იგი მოსკოვიდან თბილ წერალებს სწერდა
ედიშერ ჩხეველიშვილს, გურამ გვევჩივებს,
ერლომ ახლედიაში, თენვიზ ჯამიაშვილს, და-
თი ჯავახიშვილს, ბორის ინსარბძეს, გურამ
იუსიშვილს, ნოდარ ზედელაშვილს და სტეა მე-
გობრბებს. მისი ნაწერი ყველას სათუთად აქვს
შენახული.

გურამი სავრთოდ უშიშარი, გულიანი და
შეუბოვარი იყო, რაიმე ვაპირის დროს კი
თითქოს უფრო მეტად უშიშარი ხდებოდა.
თუკი ეინებს უმწეო მდგომარობაში ჩეყარდ-
ნილს დიანახედა ყოველგვარი ყოყმანის ვარე-
შე მიეშველებოდა. მის პატროსან, ძლიერ ბე-
უნებას დამაინის ჩაგვრა-დამიკრება ვერ წარმო-
ედგინა. სიყვარულითა და ამალუნული გან-
წყოილებით დაწერილ მოთხრობაში „იარნი-
ნი“ არის ასეთი ადვილი: გურამი კომედიურ შერს-
ბეინის ვადლით აფის ციხის ვალეაზე. შემ-
დეგ კი გუმბათის თავზე. მის წინ უღამაზესი
ქალაქია გადამილი, „სადაც უსასრულობი-
დან მოდის მტკარი. „მზით და ოცნებით აე-
სებულ გურამს ესმის ქალის შეყვალა, არა-
...შენ გარბნა, რომ ეს ქალი მარტოა, არა-
ინა მკავს მომხმარე და შეუტრაცხეფას აყენე-
ბენ. გარბიხარ... ორ კაცს თმებსა და მკლავებში
უტაკინა მისთვის ხელი... ამოდ არ ჩაუვლია
კრივის ვაყვითილებს, ერთი უკვე გვერდზე

ავღია, მეორეს ორივე ხელს უპერ ველში, ხახა გიშრება, აღარაფერი გეჰმის, ამ დროს გაპირებებით დგება ფეხზე პირველი. დანას შლის. განმეორებით ისმის ქალის კვილი. ეს კვილი ახლა მხოლოდ შენ გვეუთენის. რაღაც თბილი და სასიამოვნო გელურება ტანში. ისინი ვარზიან..." ასეთი ვაჟკაცური ჩარევის საწინდარი იყო შემდეგ ის ძლიერი სიყვარული, რომელიც წილად ზედა ნაწარმოების გმირს — გურამს და რომლითაც ჩვენს სულიერ სამყაროსაც თბილი განწყობილება შეემატა.

გურამს აქვს უკანასკნელი პერიოდის ერთი ნამდვილად შთაბეჭდავი და ჩამოფიქრებელი ნოველა „შვილია“. დაუბრუნებელ სტეპში ხეტოლით დღელი ნოველის გმირი საღამოხანს პატარა ლდის ბარში შედის. გლეხები ლდს სვამენ. ბარში შემოდის შვილია. ეს არის საცოდავი ყრუ-მუნჯი, სულელი, ჩამოხუთლ-ჩამოფხრეწილი კაცუნა. გამხარულებული გლეხები მას ათასგვარი ილეთებს აუთებინებენ, შემდეგ კი ლდის ნარჩენებს უსხამენ კახხაში და ასმევენ. გურამი ვერ იტანს ადამიანის ასეთ დამიერებას, პროტესტს უცხადებს ადამიანებს, რომლებიც იჩენენ სიბრძოვის და მოაშინადში თუნდაც წუთიერ უგულვობას: „მე ზუსტად კათხის წინ ვიდექი, შვილიას ფეხები ჩემ თავს ზევით ვიდეა, ზოლი ტუჩები კახხასთან ერთად თითქმის ეხებოდა ჩემს ფეხსაცმელს. ხმაური სულ უფრო იზრდებოდა დარბაზში. უცებ ვიგარქენი, რომ გაენერვიულდი და მთელი ძალით ვყარი ბატიწყა კახხას, რომელიც დახლს მისაცდა და გატყდა. რამდენი გლეხი გაწწწულ შარვალს იწმენდა. ყველანი ვაწმუნდნენ...“.

შემდეგ გურამი სახლისკენ მიაცილებს ბარში მომუშავე გოგონას. მზე ჩადის. ბინდდება. სტეპიდან ვრალი პაერი უბერავს. მუქ ფერებში ეხვევა სივრცე და შარავსა. საუბრით მიმავლ ქალ-ვაჟს შვილია ვარშემო ურბენს. აქ გურამი შეიტყობს, რომ შვილიას დიდხანია ეს გოგონა უყვარს, უყვარს თავისებურად, თავისებურად ეკვიანობს კიდევ. გოგონას განმარტებულ „ხატასთან“ მისთანა გურამი დიდ-სულთანად ეშვიდობება მისანძქელს, ტოვებს გაოგნებულ ქალს, თავისი პატარა გრძობით ნასიამოვნებ შვილიას და ბრუნდება უკან ნაკობისფერი სიბნელით დაფარულ სტეპში.

ამ პატარა ნაწარმოებშიც, ყველა მისი ნაწარმოების მსგავსად, დიდებულად ჩანს გურამის ვაჟკაცური სული, კაცთმოყვარეობა, რომანტიკული ბუნება, ნებისყოფა და ცხოვრებისადმი მხოლოდ მისებური მიდგომა.

გურამი ყველა ცხოვრებისეულ, ადამიანურ საკითხში წრფელი და უშუალო იყო. მშვენიერ პატარა ნოველაში—„ბაიათი თარზე“ მას აქვს ერთი მეტად დამახასიათებელი ადგილი: „ორი წელი უყარდა ლელი. ვინ იცის რამდენჯერ

დაბაირა მისვლა, მაგრამ ვერ გაბედა... ველში: დანის არ შინებდა, ის გოგონა კი წაშლისფერი თმებითა და დიდა, გაკვირებულმა თველებით ურველითა ამინებდა“. სწორედ ამისთვის იყო ეს უყარელი გოგონასადმი დამოკიდებულებაზე გურამი: პატიოსანი, მორიდებული, თავისი მიდგომითა და ვაჟკაცური ტყვეობა მომზადლავი. პირველი ძლიერი სიყვარული, სიმწუხაროდ უძიებო გამოდგა, მაგრამ მისი ძალა და ანარეკლი სწორედ დიდი სიყვარულითვე დაწერილ მოთხრობებში გამოხნდა.

1960 წლის ზაფხულზე რამდენიმე მეგობარს ზღვაზე გვიანდოდა ერთად დასვენება, მაგრამ აღარ მიბერხდა, ივლისის პოლს მოსყოფი მომიწია წასვლა. იმ დროს მოსყოვის პატარა-ბელი შუადღისას თუ უფრო ადრე გადიოდა. მარტო მივდიოდი. სადგურზე მაცოლებდნენ გურამ რჩეულიშვილი, გურამ გვეგშიც, აგი აბაშიც, რეზო აბაშეკელი, გურამ რუსიშვილი და სხვა მეგობრები, დიდხანს ექვემდებო ხელს ბაქანზე დარჩენილებს. გურამი იდგა გრძელ-მლავებიან თეთრ, გაქათიანებულ პერანგში, შავ შემოტყევილ შარვალსა და შავ მალაყულიან ფეხსაცმელებში გამოწყობილი, იდგა და ხელის ქნევისას რიბმულად ერხეოდა ფართო ბეჭები, სახეზე სიმბილი და სიცოცხე ეხატა. ასე დამამახსოვრდა სამუდამოდ იგი.

თბილისიდან გამოგზავნილი წერილით შევიტყვე, რომ რვა ავვისტოს ვაგრაში წასულიყვნენ დასასვენებლად გურამი და ჩვენი მეგობარი თემო ბერიძე. მოსყოვიდან ვპირებდი ვაგრაში ჩასვლას, მაგრამ ვეღარ მოვახერხე. თბილისში 21 ავვისტოს დაებრუნდა. გურამს მოუთმენლად ველოდით ყველა მეგობრები.

23 ავვისტოს, ღამით შეგვატყობინეს, რომ დღის 4 საათზე გურამი ახვრთებულმა ზღვამ გაიტაცა და ვეღარ იპოვეს. მეორე დღით ყველა მისი მეგობარი, მამა და ბიძები ვაგრაში ეწყაიეთ. საშინელი ამინდები იდგა. თითქმის გადაუღებლად წვიმადა. ზღვის დედა შუად-რვა ბალს აღწედა, მყვინთავებიც კი ვერ ახვრებდნენ წყალში ჩასვლას, კატერის ან გლისერის ჩაშვებზე დაპარაკიც კი ზედმეტი იყო. მთელი სანაპიროს გაყოლებით დღეობილი ბიჭები და ვეძებოთ დაკარგულ მეგობარს. ან გაურკვეველი მოლოდინით ვიდექით გურამის დაღუპვის ადგილას.

ვაგრაში დაწერილებითი სიზუსტით შეიტყვეთ თუ რაგორ დაიღუპა გამძვინვარებულ სტიქიასთან ბრძოლაში გურამი. ის სხვების სიცოცხლის გადარჩენაზე ფიქრობდა, სხვებს არიგებდა და მათთვის საფრთხის აცილებას ცდილობდა. მთისოდენა ტალღამ უშიშარი ჰაბუკი ჯებრთან ჩამავალ კიბის მეთოთხმეტე საფეხრიდან გაიტაცა. იგი ოდნავადაც არ შეეშა სტიქიას, არნახული დღევის მიუხედავად, გამოსურა ნაპირზე, კვლავ გაიტაცა ტალღამ...

როცა აზვირთებულ, ტალახისფერ ზღვაში ერთადერთი გაბედული მასწაველი გადაბტა და გურამთან მიცურდა, მას უთქვამს: მე არატყვი მიჭირს მაგათ მიხედეთო. ამ დროს მამე ტალღებში ფართხალბუნდენ მისი ნაცნობები: ორი რუსი და ერთი ქართველი ბიჭი. ვერტმფრენიდან ჩამოშვებულ თოქთან გურამმა ყველა მიუწვა, თავად კი ბოლოს მიცურდა, მაგრამ თოქი ძველი აღმოჩნდა, გაწყდა და ხსნის ეს ერთადერთი იმედიც გაქრა... გურამის გულმკაუღული შეგობრები ვფიქრობდით: მას მარტო ამხელა ზღვა თუ მოეჩეოდა...

მეოთხე დღეს ღელვა თითქოს დაწყნარდა. წვიმა შეწყდა. ბრაზისაგან დაკლილი ზღვა უღონოდ ეხუთქებოდა ნაპირებს. ამ დღეს იპოვეს გურამი გაგრიდან ჩვილმეტე კილომეტრის დაცილებით.

გურამს ხშირად უმსჯელია სიკვდილისა და სიცოცხლის შესახებ. მიუხედავად ზოგჯერ აკვირებელი წინათყრძნობისა, იგი უდიდესი ოპტიმისტი და სიცოცხლის ტეშმარტი ტრფიალი იყო. გურამის ეს ფილოსოფიური კრედი კარგად ჩანს თუნდაც შესანიშნავად დაწერილ სტრაქონებში: „კაცმა მთელი სულით უნდა იცოცხლო... — ან რა არის მუდმივობა, — სისულელე ყველა აღმართი მუდმივად ცხოვრობს: ყოველ შემთხვევაში, მისი მარადიულობა ის წლებია, რომელსაც იგი გაატარებს ამ ქვეყანა-

ზე. კაცმა რომ თქვას, არცა კვდება კაცი, იბადება სხვა, რომელიც ოდნე განსტყვევდება რღაცელილისაგან“. ვერ კიდევ 1956 წელს წერილი ეს სტრაქონები როგორღაც ხელმოსაპიდი იმედივით გაგვახსენდა გაგრაში და ჩვენ ყველანი ასევე ვგრობობდით, რომ ჩვენთან იყო გურამი, რაღაც ვადაუღსავი სივრცისა და ზღვარის მიუხედავად.

მეორე დღით გურამი თბილისისაკენ უნდა წამოგვესვენებინა. ღამით ბაპირსი გავითავად და საყიდლად გამოვედით სასტუმროდან. თერთმეტი საათი იქნებოდა, მაგრამ ხალხი ვერ კიდევ დადიოდა. მანქანები დაქროდნენ ქუჩაში. მაღალ წებირებთან ჩხრიალებდა ზღვა და სალოერთან თითქოს ზღვაში ეარდებოდა ჩამუჭებული ციდან მოწყვეტილი ეარცვლავი. დიდი სანატორიუმის გვერდით მოთავსებული საცვევაო მოედანი ოდნე მკრთალი სინათლათ იყო განათებული. ტრალებუნენ წვეილები, მელოდორად უკრავდა ნელი ტანგო და ჩვეულებრივად გრძელდებოდა ცხოვრება, რომელიც გურამს ასე ძლიერად უყვარდა. საოცარი სიცხადით გაგვახსენდა გურამის შემოქმედების დანაწევრშივე დაწერილი ღრმამინაარსიანი მოთხრობა „ნელი ტანგო“ და მიეხედით, რა აჯრე იგრანო ეს ყველაფერი გურამ რჩეული-შეიღმა.

პაოლო იაშვილი პარიზში

1913 წელი. სექტემბერი. მეფის სტრატეგია, ქუთაისის გენერალ-გუბერნატორის სლავოჩინსკის მიერ საქართველოდან დევნილი პარიზში ჩვეულებრივად გაიქცა რადიკალური დღე და ფრანგების დელეგაციის გამოწვევით პავლე ჯიბოს ძე იაშვილი. მისი ჩამოსვლის მიზანი იყო გასცნობოდა მსოფლიო მნიშვნელობის ქალაქს, საფრანგეთის ცხოვრებას, ფრანგულ კულტურას.

პ. იაშვილი და ამ სტრატეგების დამწერი ერთად ვსწავლობდით ქუთაისის კლასიკურ გიმნაზიაში. პავლეს მამა ჯიბო (ჯიბრაილ) იაშვილი თავის ოჯახით ქუთაისში, კახაკოვის (ამჟამად შიხა ცხაკაას) ქუჩაზე ცხოვრობდა, საყუთარ ორსართლიან სახლში. გარდა პავლესი, ჯიბოს სხვა შვილებიც ჰყავდა. ჯიბო შედარებით შეძლებული კაცი იყო, თავის შვილს ყოველთვიურად პარიზში ას-ას მანეთს უგზავნიდა.

პარიზში ჩამოსვლისთანავე პავლე დაუახლოვდა ქართველ და რუს პოლიტიკურ ემიგრანტთა წრეებს, ეცნობოდა მათ მოღვაწეობას, ესწრებოდა ღებვებს. პირველი ღებვითა, რომელსაც დავესწარი, იყო ა. ვ. ლენინარსკის ღებვითა. პავლე იყო პოეტა — ემილ ვერპარინის პოეზიის შესახებ. იქვე, მსმენელთა შორის, გავიცანი ძველი ბოლშევიკი-რევოლუციონერი, ემიგრანტი მიხეილ ნიკოლოზის ძე დაეთათევილი.²

1914 წელს, იანვრის პირველ რიცხვებში, ორივე დავესწარი IV სახელმწიფო სათათბიროს ბოლშევიკური ფრაქციის თავმჯდომარის რომან მალნოვსკის მოხსენებას, იქ პირველად ვხილეთ ვ. ი. ლენინი. იმავე წელს, 10 იანვარს, სხვა ქართველ ემიგრანტებთან ერთად, ორივემ მოვესმინეთ ლენინის, რომელიც რუსული პოლიტიკური ემიგრაციის დია კრებაზე გამოვიდა რეფერატით თემაზე: „ეროვნული საკითხი“.⁴

პაოლო და მე ხშირად დავდიოდით რუსი ემიგრანტების სასაბუღალტროში, რომელიც მდებარეობდა გლასიერის ქუჩაზე, 13-ში. ეს სასაბუღალტრო წარმოადგენდა ერთგვარ პოლიტიკურ კლუბს, სადაც თავს იყრიდნენ რეაქციულ-შავარზული რუსეთიდან გადმოსხვენილი ყველა ეროვნების ემიგრანტები. სასაბუღალტროში გემოიანად კეთდებოდა სადილები და ვახშმები, ფასები მისაწვდომი იყო. ქართველთაგან სასაბუღალტროში მოდიოდნენ: მიშა დაეთათევილი, ვიორჯი ხუციშვილი, პალადი ხაბურზანიანი, ნოე ჩხეიძე და აქსენტი გვათა, ვიორჯი ტარსაიძე, ანარქისტო შალვა გოგელია და სხვები. აღსანიშნავია, რომ სასაბუღალტროს მთავარ მზარეულად მუშაობდა დომენტი ვიორჯის ძე გოგიბერძენი.⁷

სასაბუღალტროში ხშირად დადიოდნენ, აგრეთვე, პოლიტიკურ ორგანიზაციითა და დაგეგმვათა ლიდერები: ჩერნოვი,⁸ აქსენტივიშვილი⁹ და სხვ. (უკრაინები); მარტოვი,¹⁰ რაიხანოვი¹¹ და სხვ. (მენშევიკები); ბოლშევიკებიდან — ვლადიმირსკი (კამსკი), ვოპნერი, კუზნეცოვი (შაპოშნიკოვი), ბულენკი და სხვ. ლენინარსკი, ალექსინსკი, „შრომის რუსული ბიუროს“ გამგე — ანტონოვი-სევერო, მწერალი ილია ერენბურგი და სხვები. ჩამოთვლილ პოლიტიკურ ემიგრანტთა სახელები შთამბეჭდავდა დარჩა როგორც პაოლოს ისე ჩემს შესხორებაში: ზოგი დადებითად, ზოგიც უარყოფითად. მთლიანად ეს სასაბუღალტრო პაოლოსათვის პოლიტიკური სკოლა იყო.

პარიზში ჩამოსვლისას პაოლომ ფრანგულ ენა სუსტად იცოდა. ამიტომ ქუთაისიდან ვადმოგზავნილი ფელის მისაღებად ერთად მივდიოდით ბანკში და პირველ ხანებში მე ვიყავი, თუ გნებავთ, მისი თარჯიმანი. ერთად დავდიოდით და ვეცნობოდით პარიზის მუზეუმებს (ლუქსემბურგი, კლოდინ, ლუვრი, ვერსალის მუზეუმი და სხვ.).

მეგონდება ასეთი ფაქტი: 1914 წელი, ივლისი, ლუვრის მუზეუმში ვართ — მიხეილ დაე-

ვილი

თაშვილი, პოლო იაშვილი და მე. იმ ოთხში ემიგრაციით, სადაც ჯიჯიონდის სურათი გვიდა (რამდენიმე დღის წინათ სურათი მოეპარათ). როდესაც დაჯიჯიონდით, რომ სურათი თავის ადგილზე აღარ იყო, პოლომ თქვა, დაუყოვნებლივ გაეგზავნა დეპუტატის „სახალხო ვაშეთის“ რედაქციაში ჯიჯიონდის დაჯიჯიონდის გამო. არ მასხოვს, გუგზავნა თუ არა დეპუტატი, ეს კი დანახვადი უნდა იყოს, რომ იმ დღეს მას კაპიტი ფული არ გაანდა.

1913 წლის უკანასკნელ თვეებში და 1914 წლის დასაწყისში პოლო და მე ეცხოვრებოდით პანთეონის მახლობლად ერთ-ერთ ოტელში (ესტრამადის ქუჩა № 3). კარგად ვხედავდით, რომ ნევიგაციის განხორციელებაში პოლო ფულს უმოქმედებდა ხარკავდა. შედეგად კი ხშირად გაქრებულ მდგომარეობაში ვარდებოდა. პარიზში არსებობდა საქველმოქმედო საზოგადოება, რომლის განკარგულებაში იყო უფასო სასადილო. მასხოვს, თითქმის ერთი თვის განმავლობაში ორივე თქვენი დამოკიდებული.

3. იაშვილის ჩამოსვლის მომენტში პარიზში იმყოფებოდნენ ქართველი ემიგრანტები: სპირიდონ კელია,12 ბუტუტა (ლუქსანდრე) აბაშიძე,13 ლევან შერეველი.14 1913 წლის მიწურულში მათ მიემატა გერმანტი ქიქოძე; იმავე ხანებში პარიზში იყვნენ არა ემიგრანტები; დავით კობალაშვილი (კომერციული ინსტიტუტის სტუდენტი), ეპიფანე ალნიბაია (ხელოვნებათა და ხელოვნობის სკოლის სტუდენტი), ნიკო ჯანაშიანი (აგრონომიული ინსტიტუტის სტუდენტი), თამარ ბერლაშვილი, ტრანსიზ ბაღაშვილი15 და სხვ. ჩამოსვლის პირველ დღეებში პოლო ამათ წრეში მოხვდა. თითქმის ყველა ზევით ჩამოთვლილი პირი სპირიდონ კელიას პოლიტიკურ გველნას ვანიცდიდა, ბურჟუაზიულ-ბიუროკრატიული აზრებით სენტიკავდა. საფრანგეთის კანცლარისტური წყობილება და ბურჟუაზიული დემოკრატია იდეალად მიაჩნდათ.

პოლო იაშვილი პირველ დღესვე იმ ოტელში დაბინავდა, სადაც ცხოვრობდნენ სპირიდონ კელია, დავით კობალაშვილი და ბუტუტა აბაშიძე. ეს ოტელი პანთეონის მახლობლად, ტუვის ქუჩაზე მდებარეობდა — სტუდოსა და კოტეჯს ქუჩებს შუა. იმავე ქუჩაზე, ოტელის პირდაპირ, იყო პოლონური რესტორანი, სადაც ჩვეულებრივ სადილობდნენ და ვახშობდნენ ოტელის მოზინდარნი, მათ შორის ქართველებიც.

პოლო არ მოხვდა სპირიდონ კელიასა და მისი მიმდევრების გავლენაში. კელია და მისი „მოწაფენი“ კონსერვატორები იყვნენ. მარქსიზმის, როგორც მსოფლიო მდგომარეობის, არავითარი გაგება არ ჰქონდათ. მათი აზროვნებიდან სრულიად გამოირიყებოდა იყო კლასობრივი ბრძოლის თეორია, განვითარების ისტორიული პროცესის დიალექტიკური გაგება. ისინი გახლდნენ ულტრანაციონალისტები. სიცოცხლით

სავსე ახალგაზრდა პოლოს კი დიდძალ წყურვილს ჰქონდა ცხოვრების სივრცე-სივრცის ორმად ჩასწვრივობა.

1913 წელს ნოემბერში პოლომ ჩემთან ერთად, დავსწრო სენ მიშელის რაიონში დივი-გრანტულ კრებას, გამართულს ბელისის საქმის გამო.17 სიტყვებით გამოვიდნენ: ე. ჩერნიკი და ნ. ავსენტიევი. იმავე თვეში ორივე დავსწარით ბელისის საქმისადმი რუსი ანარქისტების მიერ მოწვეულ კრებას, სიტყვით გამოვიდით პარიზის რუსი ანარქისტების ლიდერი — კამანდო ორგეიანი18 (ვიორჯი გოგელია). 1914 წელს მისში ორივე დავსწარით სორბონში19 ანარქისტ კავშირების გაფორმების 20 ლექციის, ბაენინის დახადების ასი წლისთავთან დაკავშირებით. მისშივე მოვიმინეთ იმავე თვეში. სტუდენტთა 21 ლექცია და მისი მთავარი ოპონენტის — კამანდო ორგეიანის გამოსვლა.

პოლო იაშვილი, რასაკვირველია, ანარქიზმის მიმდევარი არ ვახდა, არც სურების პარტიის პროგრამას იწინებდა. მას ინტერესებდა მხოლოდ გასწავლობა სხვადასხვა პარტიების თეორიებს.

ყოველივე ამასთან ერთად, ხაზი უნდა გავუსვა, რომ პ. იაშვილი მეტ ყურადღებას იჩენდა მწერლობისადმი, განსაკუთრებით, პოეზიისადმი. ასე, მაგალითად, ის ვაგეცო ვილი ვერპარის პოეზიას (ლუნაჩარსკის ლექცია); ლუქსემბურგის მუზეუმში არაჩვეულებრივი ინტერესით დაათვალიერა პოეტ ვერლენის ძეგლი. ახლო გაიცნო პოეტი ვერა ინბერი, ჰქონდა შეხვედრები ილია ერენბურგთან და ა. შ.

1914 წელი. იანვრის მეორე ნახევარი. ქიმიური ჭარხნიბიდან დასთავის შემდეგ ჩემი უმუშევრობა გრძელდებოდა.22 „შრომის რუსულ ბიუროში“ ვაიცი, რომ საფრანგეთის ჩრდილოეთში, პა-დე-კალეს რაიონის ნახშირის მადარეობაში სპირიონი იყვნენ მუშები. იგივე სათავედ მიმართვა ხსენებული „ბიუროს“ ვაშვის ანტონოვ-ოვსენკის.23 ზღოშეპრობით. პოლომ ზღოში ჩემი ჩემოდანი დაჭირა და ფეხით მიმაცილა პანთეონის მოედნიდან მეტრო „სენ-მიშლის“ სადგურამდე.

აქ ჩვენ გულთათად გამოვეშვიდობეთ ურთობის.

ნახშირის მადარეობაში დავაევი 58 დღე-მუშაობის დროს ვაეციედი. დავადდი მშრალი პლევრითი. შაბტის საავადმყოფოში არ მომთავეს სამკურნალოდ.24 იმდღეული შევიძინე ავადმყოფი, მარტოდ-მარტო ჩამყვარაიყავა მატარებელში და პარიზში წამოვსულიყავი. იმავე დღეს ნიკო ჯანაშიას დახმარებით მომთავეს ერთ-ერთ საავადმყოფოში (მე-5 რაიონი). ზემს სანახავედ მოდიოდნენ პოლო იაშვილი და მიხეილ დავითაშვილი. ორივე კვირის შემდეგ გამწვრეს საავადმყოფოდან. მისიდან მოკიდებული ვეშვარდნი საზოგადოებრივ საწყისებზე. ე. ა. უფასოდ, „ექსპერსიათა მოწყობის

რუსულ ემიგრანტულ საზოგადოებაში“. ამ საზოგადოების გამგეობის წევრი და მდივანი ვი-
წყია 25. მაისში, იენისა და ივლისში (1914 წ.)
მოეწეოთ ექსკურსიები: ლუვრის მუზეუმში,
საფრანგეთის პარლამენტში, ვიფელის კოშკზე,
სენკლუს ოსტერვატორიაში, მედონის ტყეში,
ვერსალის სასახლეში და შადრევანზე, პერლა-
ვის სასახლაზე — კონტინენტის კედელთან,
ინგოლდესის სახლში (ამ ასყენია ნაპოლეონის
ნეშტი) და სხვ. ექსკურსიებში, სხვათა შორის,
მონაწილეობას იღებდნენ პაოლო იაშვილი
(ყველა ექსკურსიას ესწრებოდა), მიხეილ დავი-
თაშვილი, გიორგი ხეციშვილი, პალადი ხაბერ-
ზანი, ნიკო ჭანაშია...

ექსკურსიებმა დიდად შეუწყო ხელი ჩვენს
ვათაშობიერებას, ჩვენი ცოდნის გაღრმავე-
ბას, პარიზისა და საფრანგეთის ისტორიის შე-
სწავლას, ერთერთი ექსკურსიის დროს (ვერსალ-
ში) პ. იაშვილი მიხეილ დავითაშვილს, გიორგი
ხეციშვილსა და ამ სტრუქტურის დამწერს
გვეუბნებოდა: რაც წინათ საქართველოში ბუნ-
დოვნად მეჩვენებოდა, ბუნდოვნად მესმოდა,
პარიზში ჩამოსვლის შემდეგ ჩემთვის ნათელი
და ცხადი გახდა.

პაოლო მოგაძოვებელი იყო პარიზის გრანდიო-
ზულობით, ფრანგული კულტურის მაღალი
დონით.

პაოლო თვალწინადა, მაღალი, გრძნობიანი
მიმზიდველი ვარეგნობისა იყო, ბევრისაგან
გამორჩეულია თავისი სილამაზით, სინდომიანი
თვალებით. ბუღვარ სენმიშელზე თუ სხვა
ქუჩებზე მიმავალი, ის ხშირად ქალების აზა-
ჩეულებრივ უნდადლებას, განსაკუთრებულ
ღიმილს იმსახურებდა.

პაოლო კათეხისა და კავე-შანტანების ხში-
რი სტუმარი იყო, ის ეწვეოდა ხოლმე (ზოგ
შემთხვევაში ჩემთან ერთად) კავე „დარკურს“,
„მადრიდს“, „დე-ლა-პეს-ს“, „ფლო ბერკერს“
და სხვ. წარმოიდგინეთ, რამდენჯერმე ესტუმრა
ისეთ კავეს, როგორც მაშინ იყო „მაქსიმეს-
თან“ (როიალის ქ.), სადაც მაღალი არისტო-
კრატიული საზოგადოება იყრდა თავს.

ერთ მშვენიერ დღეს (1914 წ. იანვარი) პაო-
ლო და მე ვეწვიეთ გვრანტი ქუჩოძეს, რო-
შელიც მე-5 რაიონში (ლათინურ ქუჩაში), ერთ-
ერთ პატარა ქუჩაზე ცხოვრობდა. ეკავა ერთი
ოთახი, ფაქიზად, კულტურულად მოწყობილი.
ჩვენი საუბარი ეხებოდა ფრანგული კულტურის
საკითხებს, პარიზის შესანიშნავ ისტორიულ
ძეგლებს, რეპლიკებთან დაკავშირებულ
დაქვლებს, აგრეთვე, მის შობრდილ სტატიას რი-
დენისა და მისი ქანდაკების „მოზაროვის“ შე-
სახებზე (გ. ჭიჭიძის ეს სტატია დაბეჭდილი იყო
„სახალხო ვაზეთში“). ძველი „მოზაროვი“ დგას
პანთეონის მოედანზე და პირით მიმართულია
სუფთოს ქუჩისაკენ.

10 იანვარს საღამოს, ესტრაპადის ქუჩაზე,
ოტელში, სადაც პაოლო და მე ვცხოვრობ-

დით, მოვიდა მიხეილ დავითაშვილი და წინა-
დადება მოგვცა, ერთად წავსულიყავით ლენინის
რეფერატის მოსამზენად. სანამ წავსულიყავით
ვით ეს წინადადება და სანამ წავსულიყავით
გავუმერეთ გეგრაფიული საზოგადოების შე-
ნობისაკენ. სწავლულთა დარბაზში მოვისმინეთ
ვ. ი. ლენინის რეფერატი და სამივე ერთად
დავბრუნდით უკან. გზაზე საუბარში მიხ. დავი-
თაშვილი გამოთქვამდა დიდ კმაყოფილებას
იმის გამო, რომ ჩვენ — პაოლომ და მე — ქარ-
თველი ახალგაზრდობის წარმომადგენლებმა,
მოვისმინეთ ლენინის ისტორიული რეფერატი,
რომლის დრმა შინაარსმა ორივეზე დიდი გავ-
ლენა მოახდინა, საცხებით დაგვაცხევდა. გ. ჭიჭი-
ძე, რა თქმა უნდა, ესწრებოდა ამ რეფერატს.

ორიოვე სიტყვა პ. იაშვილის ლექსის „ეუ-
როპის“ შესახებ. ლექსი ასე თავდება:

„პარიზში დამრჩა ერთი საფლავი
ლუვიონას ორდენის წევრი,
აღმოსავლეთში განთქმული გმირი
და ქუთაისში ვადაშტანი რეპლიკიის,
მკვდარი მარს-სთან.
პერლაშეზე გაყვანებული
ბუქუტა აბაშიძე“²⁷

პაოლომ გადაუხვია სინამდვილეს და ანარე-
ალტრ-ლ დავიხობა პ. აბაშიძე, ბუქუტა აბა-
შიძე საჩხერიდან იყო. სწავლობდა ქუთაისის
რეალურ სასწავლებელში. 1905-6 წელში მონა-
წილეობდა მოწაფეთა რეპლიკიურ გამო-
ვლენებში²⁸ შემდეგ გაიქცა საფრანგეთში, რო-
გორც უცხოელთა ლეგიონის ჭარბსაკაცი (იბი-
ცხებოდა არტლერიაში), ფრანგ კოლონიზა-
ტორებთან ერთად, იბრძოდა აფრიკელ ხალ-
ხთა წინააღმდეგ, იმავე ლეგიონში მყოფი ინ-
დოჩინეთში (დღევანდელი ვიეტნამი) გაგზავ-
ნეს. 1913 წელს დემობილირებული დაბრტ-
ნდა პარიზში (მე შასთან მქონდა რამდენიმე
შეხვედრა). 1914 წელს, პირველი მსოფლიო
ომის დასაწყისში, აბაშიძე ჯარში გაიწვიეს,
პარიზის მისადაგომებზე გერმანელებთან შეტა-
კების დროს დაიჭრა და დადაქვალვის ერთ-
ერთ სამხედრო ჰოსპიტალში გარდა-
ცხდა. დასაფლავებს იგიის სასახლაზე (მა-
შინ პარიზის ერთ-ერთი გარეუბანი იყო) პა-
ოლო იაშვილი, სხვა ჭარბველ ემიგრანტებ-
თან ერთად, პირადად მონაწილეობდა ბუქუტა
აბაშიძის გასვენებასა და დასაფლავებაში.²⁹

1914 წელს, ავვისტოს პირველ რიგებში
დაიწყო პირველი მსოფლიო იმპერიალისტი-
რი ომი, ამან გამოიწვია რუსეთის იმპერიიდან
გაღმოსვლელი პოლიტიკური ემიგრანტებისა
და ანაემიგრანტების ცხოვრების მატერი-
ალური პირობების გაუარესება. შეუწდა ფუ-
ნდური და სხვა სახეობის გზავნილების მიღება
და გაცემა. პაოლო იაშვილსაც შეუწყდა ას-ასი
მანეთის მიღება ქუთაისიდან. საფრანგეთის

მთავრობის განკარგულებით დაიწეს მთავრობის სახელმწიფოთა მოქალაქეების თქვენი შერეობის ვადებზე. გადაწერაში მოხედული იქნეს — პარლამენტის და მე. ქუჩებში უცხოელ პირთა დიდი რაოდენობა იდგა. როცა გადაწერა დაამთავრეს, ე. ი. შეგვიტანეს სათანადო სივრცეში, მთავრობის დადგენილების თანახმად, ევლას დაგვიჩვენეს ყოველთვიური განსახლებული დასახლება. პარლამენტის და მე ჩამდგინებულ განსახლებულ ვიდეებში 30-30 ფრანკს.

1914 წლის ოქტომბრის ბოლოს თუ ნოემბრის პირველ რიცხვებში მე გავეშვებე ლონდონში. ინგლისიდან დაბრუნდი უკან პარიზში 1915 წლის მაისში. პარლამენტის იქ აღას დასხვა: იმავე წლის იანვრის დასაწყისში მას დაეტოვებინა პარიზი და სამშობლოში გამომგზავნულიყო.

გავიდა დრო. თებერვლის ბერტეზიულმა რევოლუციამ შექმნა სამშობლოში დაბრუნების პოლიტიკური შესაძლებლობა. 1917 წელს მაისში, პეტროგრადისკენ გამოემგზავრე. დიდი ოქტომბრის სოციალისტური რევოლუციის გამარჯვების შემდეგ — ოცდაათან წლებში.

შენიშვნები:

¹ „მოგონებანი ე. ი. ლენინზე“, კრებული თბილისი. 1960., გვ. 108.

² „რევოლუციური მოძრაობის მოღვაწენი საქართველოში“, 1961 წ., გვ. 193.

³ ე. რ. შალიაშვილი გამოდგა პროკურორი, მეფის „ობრანის“ ყაშუმი. ოქტომბრის რევოლუციის გამარჯვების შემდეგ (დახერხებულ იქნა უშაღესი ტრიბუნალის განაჩენით).

⁴ Н. К. Крупская, «Воспоминания о Ленине», 1957 г. М., стр. 218. „მოგონებანი ე. ი. ლენინზე“, კრებული, თბილისი, 1960 წ., გვ. 109.

⁵ გიორგი ნიკოლოზის ძე ხელიშვილი — ძველი რევოლუციონერი — ბოლშევიკი (პარიზის ბოლშევიკთა ორგანიზაციის წევრი, „რევოლუციური მოძრაობის მოღვაწე საქართველოში“, გვ. 661).

⁶ პალატი მკისიმეს ძე ხაბურზანია — პარიზის ბოლშევიკთა ორგანიზაციის წევრი («Вопросы истории КПСС», № 8, 1964, გვ. 92).

⁷ დომენტი გიორგის ძე გავიზებრძო — ბათუმელი მუსიკოსი, მონაწილეობდა მუსიკის რევოლუციური გამოცდებში. რაჭაელის მშენებარების პერიოდში გაიქცა საზღვარგარეთ, პარიზში. ოქტომბრის რევოლუციის შემდეგ სამშობლოში დაბრუნდა. მერსე სამაშულო ომის დროს დაჭრილი იყო ლენინის ორდენით.

⁸ ე. მ. ჩერნოვი — სოციალისტ-რევოლუციონერთა პარტიის ლიდერი.

პარლამენტის და მე არა ერთხელ შეხვედრიყობით მთავრობის თბილისსა და ქუთაისში. მოგვიგონებია პარიზის ამბები, იქვენი პოლიტიკური, ქართული და რუსი პოლიტიკური უმჯობესებები, ლენინი და მისი რევოლუციური საკითხები. ქართული ბოლშევიკები — მიხეილ დაეითაშვილი და გიორგი ხელიშვილი და სხვ.

პარლამენტის და მე კმაყოფილებას გამოთქვამდა იმის გამო, რომ პარიზში, სხვა ქართული ემიგრანტებთან ერთად, მოისმინა ე. ი. ლენინის მოხსენება ერთა და ეროვნებათა თანასწორობისა და თანასწორუფლებიანობის საკითხზე, სოციალისტური რევოლუციის შედეგად პოლიტიკური და ეკონომიური ჩაგვრისაგან პატარა ერების სრულ განთავისუფლებაზე, მცირე ერების მიერ დამოუკიდებელი სახელმწიფოების შექმნის პერსპექტივებზე.

სამწუხაროდ, პარლამენტის და მე იმ დროს ვერ შევხვედრიყობით. უფრო დაუკარგეთ დიდი ნიჭით დაჭილდობული პოეტი და შესანიშნავი მამულიშვილი.

9 ე. მ. აქსენტიევი ვეთვინოდა ესერების პარტიის მემარჯვენეთა ფრთას.

10 ლ. მარტოვი (ცეცხრბაში) — მენშევიკების ერთ-ერთი ლიდერი.

11 ლ. ბ. ჩაიანოვი (გოლდენბახი), პოლიტიკური ემიგრანტი, სოც-დემ. მოძრაობაში მონაწილეობდა 90-იან წლებიდან. თანამშრომლობდა პარიზის ვახუშტის: «Голос» და «Наше слово», მისი სტატიები იბეჭდებოდა Буквоедის ფსევდონიმით.

12 სპირიდონ კელია — შემდეგში ეროვნულ-დემოკრატიული პარტიის ერთ-ერთი ლიდერი.

13 ბუქუტა აბაშიძე — საფრანგეთის ქართული უცხოელთა ლეგიონში მსახურობდა ხუთი წელი, ამის საფუძველზე მიღებული ჰქონდა რესპუბლიკის მოქალაქის უფლებანი.

14 ლეან მერტოვილი — იმ დროს მუშაობდა პარიზში ტაქსის მძღოლად.

15 ნიკო ბესარიონის ძე ჟანაშია იყო ხესტაფონის რაიონის სოფ. კვალთიდან.

16 ტარასი ბაღაშვილი მუშაობდა ტაქსის მძღოლად.

17 1913 წელს, სემტემბერ-ოქტომბერში კიევში მიდიოდა ებრაელ ბეილისის განსაზღვრება, რომელიც ვანზრახ იყო მოწყობილი რუსეთის მეფის შავრახმელი მთავრობის მიერ. ბეილისის აბრალბდნენ ქრისტიანი ბავშვის იუმინისის მკვლელობის, თითქოს იმ მიზნით, რომ მისი სისხლით ესარგებლათ. როგორც რუსეთში, ისე საზღვარგარეთ — რუსულ ემიგრაციაში ამა დიდი აღშფოთება გამოიწვია.

¹⁸ კამანდო ორგანიზაციის უმცროსი ძმა ანარქისტ მალეა გოგელიასი.

¹⁹ სობოჩინა — პარიზის უნივერსიტეტი.

²⁰ ჟემს ვილიამსი ერთ-ერთი უმეტესი ანარქისტი საფრანგეთში.

²¹ ი. სტეკლოვი (ნახაქვისი), პროფესიული რევოლუციონერი. სოც.-დემ. მოძრაობაში მონაწილეობდა 90-იან წლებიდან. იყო თანამშრომელი ბოლშევიკური გაზეთების — „სოციალ-დემოკრატის“, „ზევნიას“ და „პრავდასი“. დიდი ოქტომბრის სოციალისტური რევოლუციის გამარჯვების შემდეგ, გაზეთ „იზევისტიას“ რედაქტორი. ავტორია რიგი შრომებისა რევოლუციური მოძრაობის ისტორიიდან.

²² პარიზის ერთ-ერთ ვარეუბნის ქიმიურ ქარხანაში ემუშავებდა მუშად ოქტომბერ-ნოემბერში (1913 წ.).

²³ ვ. ა. ანტონოვ-ოვსეენკოს უშუალო ხელმძღვანელობით 1917 წელს, 25 იანვარს პეტროგრადში აღებულ იქნა ზამთრის სასახლე და დამატირებული კერენსკის მთავრობა.

²⁴ შახტის წესდების მიხედვით საავადმყოფოში ავადმყოფის მოსათავსებლად საჭირო იყო არა ნაკლები 60 დღის მუშაობის სტაჟი. ასეთი უფლების მოსაპოვებლად მე მკაცრად მხოლოდ ორი დღე.

²⁵ «Русские экскурсии», გაზ. «Наше Слово», 1916 წ., 10/1, № 135. პარტიულ-აგრეგაციული, „ჩემი ავტობიოგრაფიის“ შესახებ სიზმ-ლენინის მისი ინსტიტუტის ქართული ფილიალის არქივი).

²⁷ პაოლო იაშვილი. პოეზია, პროზა, თარგმანები, 1965 წ., თბილისი, გვ. 153.

²⁸ საქართველოს სსრ მინისტრთა საბჭოსთან არსებული საარქივო სამმართველო. ფონდი 66, საქ. №33, გვ. 16, საქ. №34, გვ. 336.

²⁹ ლევან მეტრეველია შეცდომა დაუშვა: ბ. აბაშიძის პიროვნების დახასიათების დროს, ის წერს: „ვერდენის პირველსავე ბრძოლაში მოკვდა აგრეთვე ბუქურტა აბაშიძე, ამანაც თავისებური გზა განვლო ცხოვრებაში: რევოლუცია, ემიგრაცია, უცხოელთა ლეგიონი, აფრიკა, ინდოეთი, ჩინეთი, განუყრელი 'შანაბა' სამშობლო ქვეყანაზე და ბოლოს ვერდენის ფრონტებზე ევკაიური სიკვდილი“ (ეურნ. „მნათობი“, 1934 წელი №9, გვ. 77, სტატია „1914 წელი პარიზში, როცა ახმურდენე ზარბაზნები“), აქ სავსებით გამოტოვებულია ის მნიშვნელოვანი მომენტი, რომ აბაშიძე იბრძოდა კოლონიზატორთა მხარეზე დაჩაგრულ ხალხთა წინააღმდეგ.

ამას უნდა დაემატოს შემდეგი: ლ. მეტრეველია მონაწილეობა მიიღო აბაშიძის გასვენებაში, გამოსათხოვარი სიტყვაც კი წარმოსთქვა ქართულად.

ყველა ერთის შესახებ...

გერმანიის დემოკრატიული რესპუბლიკის ლიტერატურათმცოდნეებმა ამ რამდენიმე წლის წინ ხელი მოკიდეს სამედიოვილო საქმეს. ეს იყო გერმანული ლიტერატურის ინტერნაციონალური ბიბლიოგრაფიის შედგენა. და ახდეს ჩვენ ხელთ ვაქვს სამტომეულად განსახდრელი ბიბლიოგრაფიის პირველი ნაწილი (1045 გვ.), რომელიც მოიცავს ბიბლიოგრაფია გერმანული ლიტერატურის შესახებ, ღლიდან ლიტერატურის აღმოცენებისა, ვიდრე 1789 წლამდე.

სხვაგვარად ამ წიგნს შეიძლება „მთელი მსოფლიოს გერმანისტების შრომებში“ ვუწოდოთ. რადგან მასში მართლაც თავმოყრილია ყველა კონტრინენტისა და ყველა ქვეყნის გერმანისტთა შრომები.

ვიდრე ასეთ რთულ და შრომატევად სამუშაოს შეუდგებოდნენ, გერმანელმა ლიტერატურათმცოდნეებმა და წიგნის გამომცემლებმა უზარმაზარი მოსაშაადებელი სამუშაოები ჩაატარეს. მათ მსოფლიოს ყველა ქვეყნის გერმანისტს მიაწვდინეს ხმა, რომ გათვალისწინებულ იყო ასეთი ბიბლიოგრაფიის შედგენა და რომ მათაც მიეღოთ მონაწილეობა ამ მუშაობაში. ახლა, როცა წიგნს ფერკლავთ. განკვირება და აღფრთოვანება ერთად გიძვრობთ, რადგინ ენერჯია და „გერმანული სიზუსტე“ იყო საჭირო, რათა არ დარჩენილიყო მსოფლიოში არც ერთი წიგნი, „გამოკლება, მონოგრაფია, შრომა გერმანული ლიტერატურის საკითხებისადმი მიძღვნილი. ასეთი წერილი თითქმის ყველა ქართველმა გერმანისტმა მიიღო. და თუ აღმოჩნდება ისეთი, რაც წიგნში არ შევიდა, რაიმე შეშთხვევის გამო, იგი ნამდვილად „წიგნი იქნება ზღვაში“.

„ინტერნაციონალური ბიბლიოგრაფია“ ფაქტურად არის „გერმანული ლიტერატურის ისტორიის“ დამატებითი ბიბლიოგრაფია, ალ-

სანიშნავია ის გარემოება, რომ „ინტერნაციონალური ბიბლიოგრაფიის“ შედგენაში უშუალოდ მონაწილეთა სია კიდევ ერთხელ ამტკიცებს, თუ რა შეუძლია ხალხთა მეგობრობას და სხვადასხვა ქვეყნების მეცნიერთა ურთიერთ კონტაქტს. ამ მეგობრობის ერთი დადსტრუქტურა, გასულ წელს მოსკოვში გამოცემული «Литературное наследство» ტ. 81, რომელიც რევოლუციონერი მწერლებია საერთაშორისო ვაერთიანებას მიეძღვნა. ამ წიგნის შედგენაში საბჭოთა მეცნიერებს მხარში ედგვნ პოლონელი, უნგრელი და გერმანული ლიტერატურის ისტორიკოსები.

მეცნიერთა ასეთმა ურთიერთ ვაგებამ, ინტერესთა და მეთოდოლოგიური პოზიციების ერთიანობამ, საშუალება მისცა მათ შეექმნათ ფრიალ ძვირფასი და ერთადერთი ბიბლიოგრაფიული წიგნი, რომელშიც შევიდოდა მრავალი ქვეყნის მეცნიერთა შრომა.

„ბიბლიოგრაფიაში“ ძირითადად თავმოყრილია მსოფლიოს სხვადასხვა ენებზე ორიგინალში არსებული კრიტიკული ლიტერატურა, ამასთანავე წიგნში შეტანილია შრომების სია, რომლებიც ეხება გერმანიის ლიტერატურის თეორიის, ისტორიის, ფილოსოფიის, ენათმეცნიერებისა და ხელოვნების პრობლემებს, იმდენად რამდენადაც ეს საკითხები დაკავშირებულია ჰუმანიტარულ მეცნიერებასთან და გერმანული ლიტერატურის განვითარების ტრადიციებთან. ამიტომაცაა, რომ „ინტერნაციონალური ბიბლიოგრაფია“ განსაკუთრებული მნიშვნელობა ენიჭება, რადგან ეს წიგნი არის პირველი შრომა დაფუძნებული ასეთ ფართო, მრავალმხრივ და ყოვლისმომცველ მონაცემებზე.

„ინტერნაციონალური ბიბლიოგრაფია“ შეიქმნა ა. შ. გორკის სახელობის მსოფლიო ლიტერატურის ისტორიის ინსტიტუტის უშუალო მხარდაჭერითა და დახმარებით; საბჭოთა კავშირიდან ამ საქმეს ხელმძღვანელობდა პროფ. რ. შ. სამარინი. ხოლო საბოლოო რედაქცია ემუშავებინა გერმანულ მეცნიერებს კურტ ბეტტერს, გუნტერ ალბრეხტსა და ვიუნთერ დალკეს.

* Internationale Bibliographie zur Geschichte der deutschen Literatur. Teil I. Von den Anfängen bis 1789. Volk und Wissen, Berlin, 1969.

რომელთა მხარეშია ზედს ძირითადი სიძინე, სამტომეულის დასაბუქად მომზადება.

პირველ ტომში მოწოდებულია ინფორმაცია, როგორც პირველად (შეატრულ), ასევე მეორად (მეცნიერულ კვლევით) ლიტერატურაზე, გერმანული მხატვრული სიტყვის აღმოცენების დღიდან, პერდერის, ვილანდისა და ლუსინგის ნაწარმოებებში მოხუცებული შემოქმედებითი ვაჟარყვებების ჩათვლით.

მეორე ტომი, რომელიც მალე გამოვა, ეძღვნება XIX საუკუნის ლიტერატურას; მესამე ტომი კი მოიცავს XX საუკუნის ლიტერატურასა და გერმანისტიკას.

ინფორმაციით გადატვირთვამ, რაც თანამედროვე საზოგადოებრივ ცხოვრებისათვისა და მასხასათებელი, „ინტერნაციონალური ბიბლიოგრაფიის“ ფასი უფრო ვაზარდა, რადგან იგი საბოლოო წაშლი არის ერთი ინფორმაცია ყველა სხვა ინფორმაციებზე. ბიბლიოგრაფია, რომელიც მეთოდოლოგიურად სწორს საფუძვლზეა დამყარებული მასალის შერჩევასა და სისტემატიზაციის საქმეში მეცნიერების წინაგან მოთხოვნისგან გამომდინარეობს.

ერთი გარემოებაცაა აღსანიშნავი, რაც ჩვენი აზრით ძალიან მნიშვნელოვანია, წიგნის სახელწოდება „გერმანული ლიტერატურის ბიბლიოგრაფია“, შეიძლება ითქვას, არ გამოხატავს მთლიანად წიგნის დედააზრს. „ბიბლიოგრაფიის“ შემქმნელი კოლექტივის უდიდესი დამსახურება ის, რომ წიგნში თავმოყრილია გერმანულენოვანი ლიტერატურა, რომელიც ეთარღვბოდა სხვადასხვა სახელმწიფოთა ტერიტორიებზე. 1680 წლიდან მოყოლებული აქტიურია და შეიცვალის გერმანულენოვანი ლიტერატურა წიგნის ცალკეულ თავებშია მიმოხილული. „ბიბლიოგრაფიაში“ ვხვდებით ერთ სიახლესაც, წიგნში ცალკე მონაკვეთი ეთმობა საბავშვო და ახალგაზრდულ ლიტერატურას.

„ინტერნაციონალურ ბიბლიოგრაფიაში“ დიდი ადგილი უჭირავთ საბჭოთა გერმანისტებს. წინასწარი ცნობებით წიგნში შეტანილია სამუქოთა ლიტერატურათმცოდნეების 10 000 მეტი შრომა.

წიგნი კიდევ ერთი გარემოებითაც იჭყვეს უზრადღებს, აქ უარყოფილია ბერეუბოული მეცნიერებისათვის დამასხასათებელი „ვერობაცენტრისმი“ და „ბიბლიოგრაფიაში“ შეტანილია იპონური, კორეული, სამხრეთამერიკული, ავსტრალიური გერმანისტიკა. წარმოდგენილია ფედერაციული გერმანიის, ამერიკის შეერთებული შტატების, საფრანგეთის, სკანდინავიის

მეცნიერების მეცნიერთა შრომები, რაც ერთხელ კიდევ აქტიურებს ამ მკვლევებში გერმანისტიკის ლიტერატურულ ძიებათა მასალის მნიშვნელოვანობას. „ინტერნაციონალურ ბიბლიოგრაფიაში“ აღდგენილია „დროთა კავშირი“, ლიტერატურა აქ განხილულია საზოგადოებრივი აზრისგანების სხვა ფორმებთან უშუალო კავშირში, გერმანიის ისტორიის, ფილოსოფიის, კულაგიის, ხელოვნების თეორიისა და ისტორიის, მუსიკისა და თეატრის, პედაგოგიისა და ენის ისტორიის შესახებ ჩამოთვლილ შრომებში მკითხველისათვის ნათელი ხდება ის კულტურული ატმოსფერო, რომელიც ხელს უწყობდა ლიტერატურის განვითარებას და ურთილსოვად ძნელია გერმანიის სიტყვაჯამული ხელოვნების თავისებურებათა შეცნობა. ამის შემდეგ გერმანული ლიტერატურა ჩვენს თვალწინ წარმოსდგება როგორც ცოცხალი ფენომენი, რომელსაც ურთიერთობა ჰქონდა, როგორც დასავლეთის ისე აღმოსავლეთის ლიტერატურებთან.

გერმანული მწერლების პერსონალია არცაა. წიგნში გადისჩნული და შემოწმებულია 1 000 000 ბიბლიოგრაფიული მონაცემი. გასწორებულია ზოგიერთი დამახინჯებული ცნობები, რომლებიც ამდენმას ერთი ცნობარიდან მეორეში გადადიოდა.

„ინტერნაციონალური ბიბლიოგრაფია“ ეს არის გერმანული ლიტერატურის ისტორიის ფართო პანორამა. იგი ერთხელ კიდევ გვახსენებს, რომ წარსულში ლიტერატურა იყო სხვადასხვა ესთეტიკური მიმართულებისა და კონცეფციების ბრძოლის ველი ასე იყო, მაგალითად, რეფორმაციის, ბაროკოსა და განმანათლებლობის ეპოქებში.

„ბიბლიოგრაფია“ მოიცავს ყველაფერს, ან თითქმის ყველაფერს, რასაც ეს საგანი თხოულობს. ამიტომაც ამ წიგნის პირველი ტომის გამოსვლა არის უდიდესი მოვლენა არა მხოლოდ გერმანისტიკაში, არამედ მოელს ბიბლიოგრაფიულ მეცნიერებაში. ამით აღინიშნა ახალი ეტაპი თანამედროვე გერმანისტიკაში. დღეს ამას იმით ვერც ერთი გერმანისტი ამ წიგნში გადმოცემული ცნობების გარეშე წარმატებით მუშაობას ვერ შესძლებს. გერმანული ლიტერატურის მკვლევარებმა, მასწავლებლებმა, ასპირანტებმა, სტუდენტებმა, დიდი ლიტერატურის უბრალო თავყანისმცემლებმა საიმედო გზისმკვლევ შეიძინეს, გზისმკვლევები. რომელიც საუკუნეებში უშეუბლოდ დატარებს მათ და ერთხელ კიდევ გვიჩვენებს გერმანული ლიტერატურის მსოფლიო მნიშვნელობას.

ნოდარ რუხაძე

0 1
5560 80 333.

И Н Д Е К С
76128/

საქართველოს
საბჭოთაო კავშირი

38-8 45

7
«М Н А Т О Б И»

**ЕЖЕМЕСЯЧНЫЙ ЛИТЕРАТУРНО-ХУДОЖЕСТВЕННЫЙ
И ОБЩЕСТВЕННО-ПОЛИТИЧЕСКИЙ ЖУРНАЛ**

ИЗДАТЕЛЬСТВО ЦК КП ГРУЗИИ